ГЛАВНО
УПРАВЛЕНИЕ
НА АРХИВИТЕ
ПРИ
МИНИСТЕРСКИЯ
СЪВЕТ

ИЗВЕСТИЯ НА ДЪРЖАВНИТЕ АРХИВИ

Научно-теоретично,
документално издание,
предоставящо за първо публикуване
уникални документи за историята
на България и Балканите

Брой **89**/2005

Издател на списание „Известия на държавните архиви“ е
ГЛАВНО УПРАВЛЕНИЕ НА АРХИВИТЕ
ПРИ МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

Книжката се издава с изключителното финансово съдействие на
ФИРМА „РИМ ТЕХНОЛОДЖИ“ ООД

Материалите публикувани в това списание се реферират и индексират в
„HISTORICAL ABSTRACTS“ и
„AMERIKA: HISTORY AND LIFE“

Издателски съвет:
Васил Гюзелев, Георги Марков, Дойно Дойнов,
Лъчезар Стоянов, Пламен Цветков, Стефан Андреев

Отговорен секретар: ***Галина Пиндикова***

Редакционна колегия:
Цочо Билярски *(отг. редактор)*
Димитър Стоименов, Елена Христова,
Лиляна Ванова, Лиляна Владева, Милена Тодоракова

Редактор: ***Ира Георгиева***

Художник: ***Михаил Танев***
Предпечат: ***„МТ-студио“***

Формат 1/16 от 70/100. Обем 28 п.к. Тираж 500.

Адрес на редакцията: *София, ул. „Московска“ № 5*
тел.: 94 00 121; e-mail: gua@archives.government.bg
www.archives.government.bg

Печат *Полиграфически комбинат „Д. Благоев“ ООД*

Главно управление на архивите при Министерския съвет
ISSN 0323-9780

120 ГОДИНИ ОТ СЪЕДИНЕНИЕТО

ЕДНА НЕОСЪЩЕСТВЕНА БАЛКАНИЗАЦИЯ

Андрей Пантев

Вече едва ли ще бъдем силно изненадани от фактографски приноси към историята на българското Съединение. Но това събитие винаги ще провокира нашето стремление към осмисляне на културно-политическото ни наследство. И не само това – и като модел на предварителна политическа и културна подготовка за осъществяване на едно общонационално дело. Като доказателство, че просвета, култура и самосъзнание са не по-малък политически аргумент, отколкото дипломацията и бойното поле. Като пример как национално-политическата значимост започва най-напред от нас, за да бъде внушена на другите. Като решителност нямаща нищо общо с авантюристичните амбиции и мании за величие.

В нашето историческо мислене и политическа психология се е загнездила една дълбоко вкоренена фикс идея. Тя централизира и посочва несъгласието като основна причина за всичките ни национални нещастия, разочарования и драми. И обратното. Успехът на 1885 г. се отдава само на всеобщо съгласие. Както всеки опит, извлечен от абстрактна аргументация, това обяснение е пресилено. Не бяхме ли най-единни по време на Балканските войни и дори при влизането ни в Първата световна война? После знаем какво се случи. Значи: не всяко съединение носи силата и не всяко единство довежда до трайни национално-политически постижения.

Днес също говорим за липса на единство. Но американците или французите например не са по-малко разединени по най-различни злободневни теми от текущия обществено-политически живот. Такива разногласия не генерират разединение в съответното общество. Напротив, те пораждат дискусии и лоялни партийни борби, които в крайна сметка водят до най-доброто решение на един или друг обществено-политически проблем. Не може да се достигне до състоянието, което назоваваме оптимален вариант, без противоречиви обсъждания и полемики. Самото единство на българите през 1885 г. имаше повече обществен, отколкото политически смисъл. Още в първите заседания на вече съединените народни представителства от Пловдив и София се състояха пламенни дискусии не само по партиен признак, но и по начина по който бе осъществено Съединението. На 10 юни се разиграват ожесточени филипики между Ст. Стамболов и д-р Чернев (вж. Стенографски дневници на IV ОНС, IV и.с., с. 42-45). Поводът е формален – дали да се свика Велико народно събрание или не, но възгледите за Съединението са различни. Да не споменаваме нарицателната фраза на П. Каравелов за орела и кокошката. Нека не забравяме, че някои от дейците на българското националноосвободително движение стоят на 6 септември на пловдивския площад с черни знамена – не защото не се радват на съединистката акция, а поради страхове, че Отечеството е само частично съединено. Но това са друг тип несъгласия и лоялни политически борби.

В такъв контекст следва да вникнем при осмислянето на поредната кръгла годишнина от Съединението между Княжество България и Източна Румелия. Нашите исторически празници все по-често минават под протоколния показател на халосни салюти, пропукващи небето илюминации, позабравен марш, напети гвардейци, машинални, често научени наизуст патетични речи, някоя и друга суматоха при посрещане на високите гости, съответното „европеизиране“ на случая, предпазливост да не докачим с признателност към нашите мъченици някой нов съюзник и пр. Нито един от нашите национални празници не засяга честта и престижа на друга страна. Защото всичките те са подведени под знаменателя на отхвърляне на вече натрапена ни чужда опека – политическа, национална, религиозна, книжовна.

В конкретния случай обикновено днес Съединението е представено като едно трогателно и невъзможно днес всеобщо усилие, без противници, без отрицателни страни и последствия, без различия, без никакво користолюбие. Като че ли нямаше гневни взаимни обвинения, като че ли главните герои на тази драма не си отправяха унищожителни закани, включително и това кого ще бесят сръбските победители, като че ли нямаше ораторски словосъчетания, в които влизаха думите орел, кокошка, яйца, черупки, като че ли Князът не видя заплашително насочен към изгнание пръст преди да поеме командването. А тогавашна Европа? Та нали дипломатическите ѝ представители съветваха духовното лице епископ Васил Друмев да се предаде София на сърбите, за да бъдат избегнати кръвопролитията. А „руските учители на българското войнство“ не стояха ли със скръстени ръце, когато срещу техните възпитаници плющяха неприятелски куршуми? Не, не монолитно съгласие доведе до неочаквания от другите успех на Съединението. Предполагам, че не и такова съгласие са имали предвид онези, които с право и с гордост са парафразирали този белгийски мотив като наш национален девиз. Ето едно дискретно заимстване, което е преизпълнено с достойнство и основание.

Защото такова съгласие няма „никъде по света“ както казват назидателите. Иначе светът би спрял като развитие. Съгласието станало Съединение през 1885 г. предполагаше концентрация върху вече започналото дело, дори и когато не одобряваш начина на неговото осъществяване. Без концепции и програми, без писмени договаряния и условни компенсации. Ако направим хладна статистическа равносметка всред онези, довели работата до успешен край, ще видим колко малко, да не кажем никой, са намирали за правилно това начало в Пловдив, предприето от Захари Стоянов и Чардафон Велики. Но нямаше време за разправии, упреци и закани. Дори и за колебливите. Там е цялата разлика. Защото по този начин България показа, че е реалната, а не само емоционалната и морална опора на продължаващата освободителна революция на българите, останали вън от пределите на Княжеството. Едно упование, което за жалост не можа да бъде потвърдено на Илинден и Преображение през лятото на 1903 г.

Кога е осъществено Съединението? На обявяването в Пловдив на 6 септември, със заявлението (после изоставено) от 20 септември на разгневения руски самодържец Александър III пред почтителната българско-източнорумелийска делегация, че „за разединение и дума не може да става“, с безценното искане на английския посланик в Цариград У. Уайт, че следва да се вземат предвид и „желанията на населението“, с решението за европейска конференция по въпроса, с онази война, показала на света кои са българите, с договора в Букурещ през март 1886 г., с Топханенския акт от април същата година, назначаващ българския княз за управител и на Източна Румелия? Или може би на 2 юни, когато е открита Четвъртата извънредна сесия на IV Обикновено народно събрание, на която народните представители от Пловдив и София се събират в българската столица на общо заседание, въпреки поредните протести на Портата, великите сили и Сърбия, или едва накрая, когато на 22 септември 1908 г. е обявена българската независимост, която окончателно разкъсва веригите на петвековна тежка и унизителна зависимост? Разнообразието в датите свидетелства колко продължителен, разнолик и опасен е пътят на този исторически процес, засягащ обединението на най-големите, но не и единствените откъснати български области.

Съединението ни донесе онова кратко окриление, забелязано от английския историк Ричард Крамптън, назовал онази част от своята история на България след Съединението с многозначителната динамична фраза „от опиянение към отчаяние“. Такава еволюция обаче не може да бъде маркирана само с емоционални жалони. Налегнаха ни цяла гама от крайности и усложнения. Последваха кризи, детронация, контрапреврат, абдикация, регентство, избор на княз, непризнат от никого, заговори, бунтове, убийства и нахлувания на чети. Новата увереност, че „можем“ и сами, еволюира не само в предозирано усещане за могъщество и мащабност, което ни отдалечи от дипломатическата тактичност. То прозвуча като предупредителен сигнал за останалите балкански страни, които навреме разбраха колко са ни подценявали дотогава. От там до онзи дружен антибългарски фронт от 1913 г. не бе толкова далече. Ние ставахме големи, защото такива бяха етническите реалности в източната част на Балканския полуостров. Но с това ставахме и опасни за съседи, които не следваха своята външна политика върху етнически основания.

Ако търсим неподвластни на конюнктурата исторически позитиви от нашето „съединистко“ наследство, то това не е в благостта на тогавашните партийно-политически нрави, лични компромиси и „преглъщане“ на обиди. Националният ни капитал тук се трупа от цивилизованата и мъдра еволюционистка практика при осъществяването на един откровен революционен акт. Съединението може да бъде категоризирано като примерен случай на модерното съчетаване между революции и реформи в балканската и европейската история през XIX век. Едното не можеше без другото. По същия начин се състоя и една от първите равнопоставени срещи на нова България със стара Европа. Ботев учтиво помоли капитана на „Радецки“ да промени курса, не докосна турските чиновници, постави часови на бордната каса, изпрати почтителни телеграми до европейската преса, но с „гол в ръката нож". Никакви демитологизаторски полюции в това направление не могат да деформират тази величава историческа симбиоза, доведена до триумф през 1885 г. То бе нашият образец за културно-политическо съчетание между етническо превъзходство и дипломатическа мъдрост. Ние не бяхме само много на брой в Източна Румелия. Казано със съвременна терминология, ние бяхме повече европейци, отколкото другите малцинствени общности. Ако главно чрез Екзархията ние създавахме нашата преддържавност години преди Освобождението, читалищата и вестниците, театралните представления и библиотеките бяха нашата предварителна подготовка за Съединението, което все пак трябваше да се защитава и на полето на честта.

Ние имаме основание да се върнем към тази колкото деликатна, толкова и болезнена тематика. Защото винаги ще питаме кога, кой и защо предприе онази отблъскваща акция, добила по-сетне противното наименование „балканизация" в новата история на Европа. Та нима Източна Румелия нямаше отдавна да прилича на някои от спорните и тревожни зони на Балканите днес, където добронамерени здравеняци с омерзение ще ни разтърват един от друг? А като уредба, тя бе много повече „европейска" от Княжеството.

Тя не бе само израз и част от разсипващите териториални предопределения, които ни поднесе европейската дипломация с Берлинския договор. Нейното конструиране като област с особен статут криеше перфидната клопка на една мирна и културна дебългаризация, която да стане цивилизован заместител на онези средства, които не дадоха резултат при потушаване на бунтове и съзаклятия. Тук съотношението между революции и реформи имаше допълнително продължение. Идеята да се казваш румелиот носеше стопански облаги, защото предоставяше статут на област с особено устройство, твърде поносим в социално отношение, отколкото положението на обикновен поданик на Княжеството. По-малко данъци, повече пазари, младежите не ходят войници – какво по-привлекателно от това, ако го мерим с аршина на ножа и вилицата. Но повечето българи не се поддадоха на това изкушение.

Казано по друг начин, с това придадено ѝ странно име Южна България следваше да стане лаборатория за изобретяването на нова сплав за бъдеща етнокултурна единица, пръкнала се в резултат на кротка, но агресивна дебългаризация. Нека не забравяме, че поне в официален смисъл всички жители на областта бяха назовавани с етническата новост „румелиоти"! Това бе първият замислен и организиран като особен опит в историята на Балканския полуостров да се изобрети нова нация в либералните условия на религиозен и културен плурализъм. При евентуален положителен резултат – това начинание бе не по-малко опасно, отколкото оставането под турска власт на другите българи вън от границите на Княжеството. Дори по-опасно като тенденция! Но то бе категорично анулирано по един безпрецедентен начин. Това не бива никога да бъде забравяно или подценявано.

Хората на 1885 г. с интуитивно политическо прозрение предвидливо бяха забелязали тази скрита перспектива. Те „избързаха" да я предотвратят още в началото с една решителна и нетърпелива храброст. Можем само да гадаем какво щеше да бъде Източна Румелия, ако бе просъществувала не шест, а шестдесет години. Защото тя не бе вече примитивна турска провинция, а област с европейски структури, по-добре функциониращи отколкото в самото Княжество. Да не говорим за останалите стопански и културни предимства. В нея бяха приложени повече принципи на, да употребим съвременния термин, „европейските стандарти“. Хенри Кисинджър нарича европейската комисия, надзираваща източнорумелийската администрация, „предтеча на мироопазващите сили на ООН през XX век“. Ето един впечатляващ, завършен и положителен резултат на външна намеса. Но с това аналогиите не свършват.

Източна Румелия можеше да стане по-модерна държава от Княжеството. Но тя нямаше да бъде българска територия. Там е морално-политическата и патриотическата дилема! Това не бе договорирано предписание, но с оглед на динамиката на балканските отношения сетне, постоянната намеса на великите сили, то не бе и административно-политическа фантастика. Източна Румелия бе създадена от Европа с предпоставката, че на Балканите всичко може. Но съединистите отказаха да потвърдят и да се подчинят на енигматичната безпомощност на балканските етноси още от Средновековието, на които така злорадо потриваха ръце всички останали. Затова без грандоманията на измислените чудеса можем да напомним, че Съединението бе ранният български принос към прилагането на балканската независимост и към онова, за което днес се провеждат стотици симпозиуми – предотвратяването на етнически конфликти. Едно предотвратяване, което не нарани никого, а ни остави един от малкото истински исторически подвизи!

Съединението от 1885 г. е зазидано в нашата национална митология. Това не означава, че нещо следва да се отнеме от него. Но можем все пак да запомним, че понякога успехът, видян в една по-далечна историческа перспектива, може да носи ако не заблуди, то нереалистични представи за собствените ни възможности. Че последвалите ни неуспехи не могат да бъдат разглеждани само през лупата на „прехвърлената вина“ на другите. За отговорността, лежаща „отвън“ или „отвътре“, отблизо и далеч, в зависимост от текущата конюнктура. Във всеки исторически триумф далеч не всичко е изглеждало така, както е представено от победителите. Всичко това означава, че далеч не всяко съединение, единство и единодействие носят онази сила, която е изписана на сградата на храма на българското законодателство. Може да има съединение в заблуди и илюзии, в неувереност и високомерие.

Но каквото и зряло равновесие да търсим в нашия поглед към Съединението, под какъвто и ъгъл да бъде разглеждано, каквито и резерви да внушава то със своята историческа дистанция – един показател за неговата значимост остава вечен, защото е непроменим. Това е непреходната историческа заслуга на онези, които го осъществиха и така сложиха категоричен знак на отрицание на неблагоприятни политически тенденции и перспективи. Никакви модерни преосмисляния и теоретически изобретения не могат да омаловажат такава заслуга. Защото този, който не признава величието в историята, не заслужава да се занимава с нея.

ОДНА НЕОСУЩЕСТВЛЁННАЯ БАЛКАНИЗАЦИЯ

А. Пантев

(Резюме)

Восточная Румелия (1879-1885) задумана и сконструирована частью Великих сил как коварная западня одной ненасильственной в области культуры, но агрессивной деболгаризации, как особый акт в истории Балканского полуострова, цель которого изобрести новую нацию в либеральных условиях религиозного и культурного плюрализма.

Воссоединение (1885) Княжества Болгарии с Восточной Румелией не только результат проявления единой национальной энергии и борьбы, но и удар на подобные искусственные конструкции.

Не каждое объединение, однако, несет заряд и не каждое единство приводит к устойчивым национально-политическим достижениям. Исторические позитивы болгарского „воссоединительного“ наследия проявляются, скорее всего, в цивилизационной и мудрой эволюционистической практике при осуществлении одного откровенно революционного акта. Воссоединение „обеих“ Болгарий может быть категоризировано как пример современного сочетания революции и реформы в балканской и европейской истории.

ONE FRUSTRATE BALKANIZATION

A. Pantev

(Summary)

The Eastern Rumelia (1879-1885) was build and planed by one part of great powers as perfidious trap of one peaceful and cultural but aggressive debulgarization, as a specific act in Balkan Peninsula's history to elaborate a new nation in the liberal conditions of religious and cultural pluralism. The Union (1885) of Eastern Rumelia and Bulgarian Principality was not only result of common national energy and fight, but also destroys all similar artificial construction.

Each union do not brings the power and each unity do not derives to durable national-political achievements – from the point of view of historical distance the explanation of the Union since 1885, as result of social and political unanimity and monolith consent seems forcedly. The insubordinate to situation, historical positives out of the Union heritage are as soon as possible in the framework of clever and civilized evolutionist practice during the accomplishment of one candid revolutionary act. The Union of both Bulgarias can be categorized as exemplary case of contemporary combination between revolutions and reforms in Balkan and European histories since 19th c., model of cultural and political combination of ethnical superiority and diplomatic wisdom.

НАЦИОНАЛНООБЕДИНИТЕЛНАТА И ОРГАНИЗАЦИОННО-КОМИТЕТСКАТА ПРИЕМСТВЕНОСТ В ДЕЛОТО НА СЪЕДИНЕНИЕТО 1885 Г.

Дойно Дойнов

До 1878 г. – годината, в която се появява новата – 17-та или 18-та българска национална държава на европейската карта, движението на християните – българи от Мизия, Тракия и Македония, е единно. Единна е и политическата програма, и крайната цел: създаването на самостоятелна държава, в чиято територия се включват областите, „гдето главният и навред преобладаващият елемент е български“.

Борбата за политическо освобождение на България до 1878 г. е предшествана от разностранните процеси на създаването на българската нация. Според своето възникване и исторически път нацията е явление на европейската цивилизация. Макар че има десетки и стотици определения за нацията, главното, което характеризира нейното съществуване е чувството за общност (по самосъзнание, произход, интереси, държавно-историческо минало, традиции и пр.) и различност („ние“ – „те“), както и груповата солидарност. Националното развитие и възникване предшества появата на националната държава (типично за балканските страни, но не и за всички западноевропейски държави), а стремежът, идеалът на всяка нация, а още повече на всяко единно национално движение е изграждането на собствена държава. „Животът на нацията без държава е само предистория“ – пише още навремето Хегел, а един от съвременните учени – Ърнест Гелнър заключава, че възникналата на културна основа нация „не може да оцелява нормално без своя политическа черупка – държавата“.

Смисълът и съдържанието на българското национално движение през XVIII-XIX в, на Българското възраждане бе именно признаване правото на роден език, на просвета, на самостоятелна църква, извоюване на самостоятелност като път за извоюване и на собствена държавност.

Националното оформяне на българите започна от началото на XVIII век и се изяви в трите географски области: Мизия, Тракия и Македония. По съдържание това бе преход от Средновековието към новото време, късно, ограничено, но адекватно на процесите си и още повече по резултатите си европейско явление.

В какво се съдържаха тези процеси: появила се бе и получила място в стопанския и обществения живот една нова търговско-промишлена класа – буржоазията; в централните български области голяма част от селското население притежаваше вече фактически земята и сред селячеството имаше значителен брой средни собственици; побългаряваха се градовете; изключително значителни бяха успехите на българите в областта на просветата; силна, единна и резултатна бе борбата за църковно-национална самостоятелност, завършила с раждането на първата българска официална институция – Българската екзархия; след продължителен процес и остри дискусии бе създаден и се наложи като единен (говорим и писмен) българският литературен език. Наред с това течаха процеси като оформянето на общобългарски празници (например на Св. Св. Кирил и Методий), утвърждаването освен на общохристиянски, и на национални светци (Св. Иван Рилски, Св. Петка); започна се всеобщо преклонение пред национални светини (старата българска столица Велико Търново, манастирите – например Рилският, Троянският); наложиха се панаири като Узунджовският, Ескиджумайският, Неврокопският); на професионална и културно-езикова основа възникваха и специфични обществени сдружения (еснафи, общини, читалища, учителски и ученически дружества, а според някои автори – и „Тайните общества“, които на Изток играят национално-консолидираща роля). Особена роля за българската възрожденска духовност, имаща отношение и към националната консолидация, играе природата и преди всичко Балкана, който става синоним на баща и закрилник на българите. Всичко това води българите и от трите области – Мизия, Тракия и Македония, към единно национално самосъзнание.

Стремежът към роден език и българско духовенство, борбата с гърцизма като първа стъпка за национално съзряване и оформяне е намерила място в „История славянобългарска“ на банскалията Отец Паисий – българският „Патер нации“, но е продължена и преди всичко осмислена от следващите български възрожденци. Най-ярък пример за това пък ни е оставил копривщенецът Любен Каравелов – в статията на в. „Свобода“ от 7 ноември 1869 г. той пише: „Ние, българите, вече се възродихме нравствено: нашата книжовност, нашите училища, нашата журналистика стоят на по-висока степен от турските; нашият народ е способен за култура, за търговия и за цивилизация; ние сме пълни с млади сили. Но ние трябва да се приготвим и да захванем място и да се покажем пред света, че сме народ: И така – заключава ръководителят на БРЦК – първото българско национално движение с революционен облик и освободителни стремежи „ако свободата е българската девиза, то бъдещето на петте народности (българи, сърби, румъни, гърци и арнаути) на Балканите е на развалините на гнилата Османска империя „да основат няколко млади господарства“.

Следователно, българите в средата на XIX в., измерени с признаците на европейските нации и националности, бяха вече нация със съзнание за „ние“, с изразена идея за настоящо съществуване и мисия в бъдещето. Под името „българи“ по това време се обозначават и сами припознават не само жителите християни на Мизия („Горна България“), от Добруджа, но и по-голяма част на населението на двете области Тракия и Македония. Те не само се припознават като българи, но и вземат активно участие в борбата за народна просвета, за роден език и особено – за самостоятелна българска църква – борба, която доведе и до първия общонационален успех – създаването на Българската екзархия през 1870 г. – първата официално призната национална институция, която обедини духовно българите на Балканския полуостров. По-късно, пред свикването на Учредителното събрание във Велико Търново, Стефан Стамболов ще пише: „...Българский народ е: съумял да опази своята народност и вяра, защото е намирал ярка подкрепа в своето единство: Народните деятели и водачи както в черковния въпрос, така и в политическия винаги са имали предвид народното единство и са се стараели да добиват еднакви правдини за цял български народ. Секи знае, че българите се отрекоха категорически да приемат черковна екзархия за Придунавска България, но като постоянстваха в своята борба с фанариотите, успяха да добият Екзархия за цяла България.“

Българската черковно-национална самостоятелност – едно голямо завоевание в условията на османска Турция, бе плод на усилията на българите от Мизия, Тракия и Македония и завърши цял един етап на българското националноосвободително движение.

1870 година обаче влезе в българската история и с едно друго събитие – оповестено бе пред българите и света създаването и съществуването на БРЦК.

Още в първата програма на новосъздадения общобългарски революционен център се подчертава: „Ние се бориме с два неприятеля: единият наш неприятел е политически, турското правителство; а другият – духовни, гръцкото духовенство... Единият наш неприятел погина, настанал е ред и за другия.“ „Ние желаеме, щото тая земя, която е населена с българи, да се управлява български, т.е. съобразно с нравите, обичаите и характера на българския народ; а тия земи, които са населени с румъни, със сърби и гърци, да се управляват съобразно с характера на румънския, сръбския и гръцкия народ... Ние не желаеме чуждото, т.е. това, щото не е наше, но не желаем да дадем и другиму своето.“

В своите идеи и програми българското националнореволюционно движение се опира на постиженията на напредничавата европейска политическа мисъл, на опита и постиженията на освободителните движения в света и особено на италианското освободително, но и обединително движение, начело с Джузепе Мацини и легендарния Гарибалди. Българската програма отхвърля остарялото „историческо право“(тържествуващо в гръцката национална доктрина „Мегали идея“ за възстановяване на бившата Византийска империя на Балканите; Гарашановото „Начертание“, целящо обединение на южните славяни в една държава под скиптъра на сръбската княжеска династия, дори и първата румънска великодържавна програма „Романия маре“.) Като приема идеята докъдето живеят преимуществено българи там е България и принципа „една нация – една национална държава“, както и равноправието и сътрудничеството между народи и държави в рамките на „Млада Европа“, Левски – апостолът на българската свобода, ще заяви, че „и ние сме хора и искаме да живеем човешки, да бъдем свободни с пълна свобода в земята ни – там, дето живее българинът – в България, Тракия и Македония“, а задачата на младата нация и единна държава е „да бъдем равни с другите европейски народи зависи от нашите собствени задружни сили.“

Христо Ботев – гениалният български поет-революционер, от своя страна не само бичува шовинистическите аспирации на сръбските „великаши“, на фалшификациите на Милош Милоевич и подстрекателствата му за разширяване на сръбското княжество към Македония – „Стара Сърбия“, но и мечтаеше за „разумния и братски съюз между народите“.

Най-висш и концентриран израз на идеята за единна нация в една национална държава, но и за нейното демократично устройство намираме в „Политическа програма, приета на първия Български народен събор“ през ноември 1876 г. в Букурещ и предназначена за Посланическата конференция в Цариград. *„Да се възобнови от България, Тракия и Македония българската държава*, гдето главният и навред преобладаващият елемент е българският“ – гласи първия член на програмата и ... идейното кредо и заветите на Левски. *„Всички иностранни народности, разместени между българския народ, ще се радват с него на същите политически и граждански правдини“* а държавата, изградена на единен национален принцип „ще се управлява самостоятелно и независимо *по една конституция*, изработена от едно законодателно тяло, *избрано* от народа“ – се казва дословно в Програмата.

Програмата на БЦБО – последния революционен комитет преди Освобождението – по политически причини наричан „Благотворително общество“ и идеите, заложени в него стават основна политическа платформа на демократичните сили на българското общество до Освобождението и намират място и в обсъжданията на въпроса за националното единство на Учредителното събрание. За общата борба и необходимостта от опазване на народното единство на първите български депутати им припомни не друг, а „македончанинът“ отец Натаил Охридски, по това време ръководител на Кресненско-Разложкото въстание. „Петстотин години наший народ в съвокупна цялост е носил на плещите си тежкото бреме на турския ярем; петстотин години той е живял с едничка надежда – да се види един ден изцяло свободен и независим, и ето днес на приготвената трапеза не е поканена освен една част от народа... Аз ви умолявам именем Бога, именем човечества и именем нашето народно бъдеще и благосъстояние да се земат нужните мерки за достигането на нашето единство според Сан Стефанския договор...“ „Братя, ще продължи в друг апел и пак до Учредителното събрание, когато се полагат основите на Третата българска държава, бележития старец – ще оставите ли на произвола на съдбата вашите братя – македонци... Не до вчера ли с тях наедно и с тракийците ние носехме на врата си позорното турско иго, не наедно ли с нашите синове се биха така юнашки и техните на Ески Загра и на Шипка в свещената война за освобождението на българите... Там, в полетата на Тракия и по върховете на Шипка са смесени костите на храбрите опълченци и викат из България, Тракия и Македония, викат (днес) синца ни за бой за правдата и свободата на угнетената Македония и онеправданата Тракия...“

* * *

Наред с политическите си резултати, българското революционно движение с неговия връх – Априлското въстание, има място и роля и в последвалите освободителни и обединителни борби, оставя трайна диря в историческата памет и народностните традиции на българския народ.

На първо място Българското комитетско десетилетие – 1866-1875, и особено събитията през 1876 г. допринасят за продължаване на възрожденския процес на национална идентификация, на национална консолидация.

Априлското въстание – най-голямото от въстанията на българския народ до Освобождението, съгласно с предварителната революционна стратегия, избухва и се разпростира от двете страни на Балкана – в Северна България, в подбалканските райони и Тракия. Макар и ограничено, то обхваща и райони на Източна Македония. Знаменателен е и фактът, че в четата на Христо Ботев – епилогът на Априлското въстание, участват повече от 20 души четници от Македония, а член на щаба е Петър (Перо) Симеонов – Херцеговинеца от Велес, убит на 21 май във Врачанския балкан. С последствията си обаче въстанието става общобългарско. Преди всичко вълната от насилие, терор и жестокости, които обхващат централните български области, не отминават и Македония. Особено ярко и картинно това е изразено в едно изложение на българи от Кукушко и Солунско: „Напразно мечтаят и милеят разни европейски политици, че свирепствата в Турската империя се ограничават само в една и две области. Не! Не! Подобни злоупотребления стават, като захване человек от най-първостепенното място в Турско, даже до най-последното“. Репресиите на властта се изсипват върху всичко, което можело да се нарече българско и да стимулира българската кауза. „Кой не знае – пише македонският българин Н. Еничеров – злощастните за българите години 1876-1878, през които беше се повдигнала всеобща хайка както против българските дейци, също и против народните му заведения“, а Кузман Шапкарев възклицава: „Ужас и страх вилнееха над българщината в цяла Македония“.

Това са тежки, но и своеобразни моменти на обща трагедия, но и на обща съдба, на очаквания за по-светло бъдеще на преследваните навсякъде българи.

Следователно Априлското въстание обективно способствува да се засили процеса на народностното самоопределение и самосъзнание за общност у българите от различните краища на българското отечество. Общност в произход, съдба и бъдеще. Всъщност българските събития от 1876-1878 г. потвърждават правилото, че нациите се създават и консолидират в резултат на два главни фактора – чувството за общност – онова, което формира идентичността, и втори – чувството за другост. Първото се създава продължително, вътрешно и самостоятелно; второто, другостта, се формира и под влияние на други сили и външни фактори, които спомагат една национална общност обективно да се почувства единна – „друга" по отношение на господстващата, на съседните и паралелни нации, етноси и пр.

Това дава отражение и на решенията на Цариградската посланическа конференция от края на 1876 г. – официално и международно да се признае приоритетното разпространение и правата на българската национална общност, макар че по външнополитически интереси и съображения България е разделена на две области – Източна и Западна.

Изявените стремежи и тежката съдба на българите от Македония през революционната 1876 г. дават отражение върху последвалото им участие в общобългарските борби за освобождение, както и за опазване на народното единство и изграждане на единна българска държава. Особено ярко това се изявява в Руско-турската освободителна война от 1877-1878 г. В Българското опълчение – най-организирания български отряд в помощ на руските войски се озовават над 1000 души българи-емигранти от Македония (общо 1/3 от общия му първоначален състав) и вземат участие в боевете при Стара Загора, Шипка и Шейново.

В авангардните части на руската армия се формират няколко народни горски чети с участници българи-македонци, начело с прочутия войвода Илия Марков (Дядо Ильо Марков). Тези чети участват в боевете при Плевен, в зимното преминаване на Балкана и овладяването на София, в освобождението на Кюстендил и на част от Горно-Джумайския район. Във вътрешността на Македония по време на войната възникват въоръжени чети и отряди, а един от тях – най-значимия се ръководи от Димитър Попгеоргиев Беровски -организатора на Разловското въстание от 1876 г. Този отряд с помощта на дядо Ильо Марков още в хода на войната освобождава Царевоселския край и временно го присъединява към създаващото се Българско княжество.

Най-точен израз на настроенията на македонските българи през тези месеци и дни дава изложението на 10 селища от Банско-Разложкия край (част от които участвуват в подготовката на Априлското въстание) до руското командване: „Цяла България и Тракия видяха свободен живот, видяха лъскави дни. Като слушахме за това щастие на мизийските и тракийските наши братя, хлъцнахме от надежда и ожидание да видим и ние... часа на освобождението ни от агарянско тиранство." Изложението завършва с горещата молба: „Да съдействувате, щото да се изпратят няколко руски войници и в нашето място за наше освобождение, за наше съживление."

Берлинският договор, съгласно който България е разпокъсана, отрежда най-тежка съдба на българското население в Македония. По цяла Македония се разнася гласът на възмущението, а старият народен труженик, поетът Григор Пърличев написва: „Проклета и триж проклета да бъдеш ти, Европа, блудница вавилонска." Сега отново се разгаря борбата за народно единство, за освобождение и обединение със свободното българско княжество. В този исторически момент девизът за обединение става основен за българите от Княжеството, от Тракия (и по-точно от новосъздадената под върховенството на Султана Източна Румелия), от Одринско и от цяла Македония. Стремежът за обединение обхваща целите и съдържанието и на борбата за освобождение – това са две страни на един и същ процес. От този момент до 1896 г., когато се издига принципа за автономия на Македония, борбата на македонските и тракийски българи се води в името на съединението и обединението, през този исторически момент се ражда националният девиз „Съединението прави силата".

Продължавайки програмата на българското националнореволюционно движение, на Априлското въстание, както и традициите на цялата възрожденска епоха за общност на нацията и националните борби и идеали, македонските българи първи след Освобождението 1878 г. подготвят и вдигат въоръжено въстание с цел: отхвърляне решенията на Берлинския договор и присъединяване към Княжество България. В апела на „Привременното българско управление" в Пирин планина от 10 ноември 1878 г. се казва: „Братя! Настъпи вече време и кога да покажем, че во нашите жили не е престанала да тече кръв от Крум и Симеон; настана време да докажем на Европа, че да се разделва со църнило един цял народ – не е шега", а въстаниците от Мелнишко заявяват на турските власти: „Като видяхме, че на Берлинския конгрес европейските сили са ни оставили пак под вашето управление, взехме оръжието в ръка и няма да го оставим, догдето не се съединим с Българското княжество."

Ръководители на въстанието, наред с Охридския владика Натанаил, отново са дейци на Априлското въстание – Димитър Попгеоргиев Беровски – началник-щаб на въстанието, войводите дядо Ильо, Стоян, Георги Пулевски, Гаджал, Орчо и др., революционерът Баньо Маринов от Тетевен и преди всичко -членовете на Централния комитет на македонското въстание – Стефан Стамболов и Никола Обретенов. Последните двама са и най-големите сторонници и носители на идеята, че за успеха на нововъзникналото движение следва да се изучи и приложи опита на Априлското въстание от 1876 г. за предварителна, масово-революционна дейност за подготовка на населението във вътрешността на областта. От друга страна във Велико Търново, древната българска столица, на 29 август 1878 г. – само дни след първите сражения в Кресненското дефиле, е създаден нов, по същността си революционен комитет, с амбиция да се превърне в общобългарска организация.

С оглед на създадената след Берлинския конгрес нова обстановка и на новите революционни и обединителни задачи комитетът сега е наречен „Единство". Учредители и членове отново са бивши ръководители на БРЦК и Априлското въстание, участници в четите и Опълчението от 1877-1878 г. – Любен Каравелов, Стефан Стамболов, Христо Иванов – Големия, Георги Живков и др. В Учредителния протокол изрично е упоменато, че задачата, която си поставя комитетът, е „да помагаме на нашите братя в Тракия и Македония, които занапред се отделят от Придунавска България чрез решенията на Берлинския конгрес", че целта е: „Единството на сичките българи и улучшението на тяхното днешно положение."

Във въстанието, което обхваща почти цяла Източна Македония, участват доброволци и чети от Княжеството и Източна Румелия, като в сраженията, в успехите и жертвите утвърждават предосвободителните традиции. Въпреки поражението си, Кресненско-Разложкото въстание продължи по време, задълбочи по сила и обхват и обогати с политическите си цели предшестващото българско националноосвободително и революционно движение.

Опитът и завоеванията на българската национална революция, на идеите и делото на Г. С. Раковски, Л. Каравелов, В. Левски, Хр. Ботев, на Априлското въстание вдъхновяват борците за освобождението на Македония и в следващия исторически период. Програмата и Уставът на БРЦК, „Записките по българските въстания“ на Захари Стоянов, биографията на Левски са настолните документи и опияняващо четиво както за новите апостоли като Гоце Делчев и Даме Груев, така и за всеки четник и революционер във възникналата след 1893 г. Вътрешно Македоно-одринска революционна организация. Макар и с нова цел – автономията на Македония и Одринско, и с нова програма и дори тактика, организацията продължава в основните си насоки традициите на българската национална революция.

Още със създаването си ВМРО се влияе от демократическата идеология на БРЦК, на Априлското въстание, учи се от организационните постижения, но и от слабостите и грешките на предшестващите общобългарски организации и движения. Д-р Христо Татарчев свидетелства, че при обсъждането на целите на новата вътрешна македонска организация „имахме на ръка един том от Записките на Захарий Стоянов и от тях взехме за образец Устава на Българския революционен комитет. Натоварихме въз основа на тоя устав Попарсов да направи проекта за нашия устав“. Единствено поради новата балканска и европейска действителност, учредителите на ВМРО променят тактическите цели на борбата: „И сетне се спряхме върху автономията на Македония с предимство на българския елемент. – продължава разказа на Хр. Татарчев – Минаваше ни през ума, че една автономна Македония сетне би могла по-лесно да се съедини с България, а ако това не се постигне, че ще може да послужи за обединително звено за една федерация на балканските страни.“

Организацията продължително време има за цел: „придобиване на пълна политическа автономия на Македония и Одринско“ – т. е. на области, схващани по това време като преимуществено български, макар че в духа на заветите на Левски и господстващите в организацията демократични и социални идеи се постановява: „Целта е сплотяване на всички недоволни елементи в Македония и Одринско без разлика на народност“, а член на организацията (след 1902 г.) може да бъде и „всеки живущ в Европейска Турция“.

Едно от най-значимите дела на Вътрешната организация е Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г. По своите мащаби то е най-голямото и масово народно въстание срещу османското владичество, една наистина народна епопея, продължение на Априлската от 1876 г. Сега отново, независимо от прокламираната нова цел – автономията, въстаническата акция бе подготвена и обявена както в Македония, така и далечна Странджа и Одринско. По този начин Илинденско-преображенската епопея, макар и под две имена, показа не само силата на традициите, общността на население и идеали, но и влезе в историята като едно, единно въстание.

Националнореволюционните традиции и особено изводите и поуките от Априлското въстание, заемат изключително място в обединителните борби на тракийските българи след Освобождението.

Априлското въстание от 1876 г. обхвана и се разгоря с най-голяма сила в Средногорието, в долината на Марица, в Подродопската област. В по-ограничени размери то обхвана и Сливен и Сливенския край (включително и Ямбол), а голямото българско селище Бояджик се превърна във „втори Батак“.

С борбата и кръвта си българите през 1876 г. доказаха категорично пред света, че оспорваната от турци и гърци историческа област е българска. В това се изразява и огромното значение на въстанието като националнообособяващ фактор, като важен етап във формирането и консолидирането на българската нация.

Решенията на Берлинския конгрес* падат като гръм върху целия български народ, но са посрещнати с най-голяма болка, гняв и възмущение от тракийските българи – ония, които бяха вдигнали най-високо знамето на борбата и които дадоха синонимите на българското мъченичество – Перущица и Батак. Ето защо тези райони, наред с въстанието в Македония, дават и началото на съпротивата на българския народ срещу неправдата, извършена от големите държави в Берлин.

Решимостта за борба срещу разделението на българския народ, против превръщането на Източна Румелия в обикновен султански вилает се подема от всички среди на българското общество в Южна България, но начело са отново сратниците на Левски, участниците в Априлското въстание и на този етап – преди всичко на българските опълченци. „Сан-Стефанска България, – свидетелства д-р Никола Генадиев, българин от Македония, участник в тракийската съпротива – голямата и почти целокупна България бе погребана в Берлин и делото на Освобождението трябваше да се завършва...“ „Отново – продължава по-нататък д-р Генадиев – революционните комитети не можеха да свият знамената си, за тях се отваряше нова работа. Събитията се нанизаха тъй, че бунтовническата дейност продължи почти непрекъснато до 1885 г. и революционният дух тлееше като жар под пепелта.“

Едни от първите, които се включват жарко в борбата срещу реставраторските опити на Портата и в движението за съединение на двете Българин е капитан Петко Киряков. Месеци преди Берлинския конгрес той, с многобройната си чета и с руска помощ успява да разгроми т. нар. Родопско въстание – метежа на бандите под ръководството на англичанина Сенклер, а след това се включва дейно в тракийската съпротива.

Старият сратник на Левски в Пловдив Димитър Матевски от своя страна, още на 24 юли 1878 г. – т. е. 10 дни след закриването на Берлинския конгрес, свиква тайно заседание на бивши революционни дейци за размисъл какво да се прави при новосъздадената обстановка, а в средата на август, пак в Пловдив е свикано широко събрание. „В това събрание – свидетелствува Иван Андонов, сам деен участник в предишната комитетска работа – взеха участие само народни дейци, които са взимали активно участие в Старозагорското и Априлското въстание, опълченците – шипченски герои и други по-видни дейци. В събранието – продължава Ив. Андонов – се разискваха следните въпроси:

1. Тъй като според решенията на Берлинския конгрес Южна България, която най-много пострада както в Априлското въстание, така и в Руско-турската война, се преименува в Източна Румелия, нещо, което съставлява оскърбление за българското национално чувство.

2. Че според решението на същия конгрес в тази така наречена Източна Румелия се допущат три официални езици: български, турски и гръцки.

3. Допущат се турски гарнизони на Шипченския и Хаинбоазкия проход, които веднъж окупирани от турски войски, би застрашили страната от бъдещи повторения на миналите ужаси с всичките им кръвопролития и разорения.

4. Че главния управител ще бъде назначаван от Н. В. Султана...

---

* В член 13 от решенията в Берлин се казва: „Образува се на юг от Балканите една провинция, която ще се назове Източна Румелия и която ще остане под непосредствената политическа и военна власт на султана на условия на административна автономия“. (*Т. Икономов*, Протоколите на Берлинския конгрес. Варна, 1885, с. 33.)

5. Че Източна Румелия ще бъде подчинена под прямата власт на султана, а в случай на метеж, главния управител има право в разстояние в 24 часа да поиска турски войски за помощ и усмирение на въстаналите области... Събранието реши да избере един таен комитет, който да подготви едно въоръжено противодействие, за да се преустанови на изпълнението на Берлинския договор.“

Тайният комитет в Пловдив, който незабавно се заел с активна организаторска и агитаторска работа в цяла Тракия, включително и в Одринско -вече като Централен комитет на Южна България, е улеснен от започналата съпротива на македонските българи с център в София и от създаването на комитета „Единство“ във Велико Търново. По такъв начин съпротивата срещу решенията на Берлинския конгрес става общобългарска и отговаря на общите стремежи и въжделения, на националните интереси на целия български народ, пръснати и в трите исторически области.

Първоначално комитетът „Единство“ в Търново, както създаденият по-късно Централен комитет на македонското въстание и Централният комитет на Южна България работят в единодействие и съобразно специфичните си задачи, но в началото на 1878 г. се почувствувала нуждата от един обединен общ Централен комитет. Този нов Централен комитет, според Стефан Стамболов и Никола Обретенов – едни от най-деятелните ръководители на общобългарското движение, „трябва да земе занапред управлението по движенията в Тракия и Македония в ръцете си, за да можем занапред с по-големи сили и средства навред да работим“, като и „работите ще могат да се управи и востанието усили“.

Въпреки че Централен комитет за трите движения не е организиран, плод на общите усилия, на тракийци и македонци е избирането и изпращането на представители от тези български области на Учредителното събрание във Велико Търново (повече от 30 души от Южна България, включително и от Одринско, и 7 души от Македония), плод на което се явява и избухването и разискванията по т. нар. Общонароден въпрос – т. е. проблема за общобългарското единство. От името на комитета „Единство“ и непризнатите и недопуснати на официалните заседания делегати от Тракия и Македония Стефан Стамболов написва апела „Какво да се прави“, в който е изложена политическата платформа на комитетите „Единство“, а тя е общобългарската съпротива срещу решенията на Берлинския конгрес.

Тракийските българи категорично не приемат разделението и не прекратяват съпротивата си и след приемане на Търновската конституция за Княжество България (за „Берлинска България“, според Стефан Стамболов), включително и след поражението на Кресненско-Разложкото въстание. Централният комитет за Южна България изгражда комитети под името „Единство“ освен в Пловдив и в Пазарджик, Панагюрище, Карлово, Чирпан, Сливен, Хасково, Одрин, Казанлък и в много още градове и селища; организира със съдействието на Временното руско управление гимнастически, стрелкови дружества и въоръжени селски караули. Грижи се също така за набавяне на оръжие и упражнение на младите в стрелба, свиква ги на митинги и масови протести срещу опитите за обсебване на местните общински каси от финансовия директор Шмид и т. н.

Още от самото начало южнобългарските патриоти поемат върху себе си задачата да не позволят областта да бъде върната отново под властта на Портата, да не допускат настаняването на турски гарнизони по Балкана, да отстояват българския език като единствен и официален, а милицията и жандармерията да бъдат български по основния си състав. Задача максимум на „крайните“ комитетски дейци се явява незабавното съединение на областта с Княжеството -задача, която в този момент се оказва неосъществима. Подобна акция би срещнала военната интервенция на силната все още Османска империя, но и на противодействието на великите европейски държави, току-що подписали Берлинския договор, на балканските монархии (ревниви за „равновесието" по население и територии на държавите на Балканите). Въпреки че надделява втората линия – тази на умерените, разностранната дейност на комитетската организация допринася за отказа на Портата да изпраща гарнизони и да реставрира изцяло властта си в Южна България. Националното българско движение през 1878-1880 г. в Тракия по такъв начин става главен фактор за опазването на българския характер на Източна Румелия – обстоятелство, което даде възможност и за сравнително бързото и безкръвно осъществяване на Съединението от 1885 г.

Погледнато в един по-общ план, дейността на комитетите „Единство" в Княжество България, въстаническите действия в Македония и Източнорумелийската съпротива са едно продължение по програмни задачи, по организация и дори по основен състав на предосвобожденските революционни комитети, на Априлското въстание.

По сила, мащаб и обхват обаче народното движение от 1878-1880 г. е наймасовата национално-патриотична дейност след акциите за черковно-национална независимост, разгърнала се вътре в страната за освобождение на всички българи. Това „чудно" движение се явява един своеобразен връх на всички възрожденски процеси, но на първо място на идеята за политическата задача на всяка нация – изграждането на единна българска държава.

Общобългарските традиции, тежнения и борби стоят в основата и на подготовката и осъществяването на Съединението от 1885 г., макар че в това дело роля и място имат вече и княз, правителства и партии, има роля и самата млада национална държава – Княжество България.

Във втората половина на 1884 г. поради зачестилите репресии на османските власти над българското население в Македония македонският въпрос става особено актуален сред цялата българска общественост. В това време той взема превес и над румелийския въпрос – т. е. над несекващите опити на южнобългарското население за съединение с Княжеството. Плод на това са възникналите в края на 1884 и началото на 1885 г. българо-македонски дружества в Княжеството и Източна Румелия. В самия край на 1884 г. в София се основава ново дружество, наречено „Македонский глас" с председател Васил Диамандиев, с вестник под същото име, редактиран от Димитър Ризов. Скоро в цялата страна възникват българо-македонски дружества. Едно от тези дружества е Русенското, създадено в началото на месец януари като клон на Софийското. Но скоро дружеството се разделя на две – умерени, съгласни с легалните форми на борба, защитавани от Софийското дружество, и крайни – начело с капитан Коста Паница, Никола Живков (автора на „Шуми Марица") и др. Те именно -крайните, създават ново тяло – Българо-македонски революционен комитет „Искра" с орган в. „Македонец". Захари Стоянов – бившият апостол в Априлското въстание и утвърждаващ се сега писател и публицист, още в края на декември възприема идеята да се създаде организация в Пловдив, която да подпомогне борбата на българите в Македония за подобрение на положението им, а по възможност и за освобождението им. В края на 1884 и началото на 1885 г. тази идея е първенствуваща, докато Съединението на „двете Българин" – Княжеството и Източна Румелия, ще възникне малко по-късно.

Скоро около Захари Стоянов в Пловдив се създава ядро, което счита, че и по революционен път – чрез организиране на чети, изпращане на апостоли в

Македония и др. следва да се води борбата за освобождението ѝ, и през януари 1885 г. се слагат основите на един таен „Българо-македонски комитет" с център в Пловдив. В началото на февруари, според Иван Андонов „дейците се събраха на едно тайно заседание в моята къща, от познати и верни другари, искрено предани на народната кауза. В това събрание бяха избрани за Централен комитет в Пловдив; Захари Стоянов – председател, наша скромност – секретар... Целта на комитета беше не само освобождението на Македония, но и обединението на целокупния български народ, който беше разпокъсан от Берлинския договор на пет части."

Първата задача на новосъздадения комитет е да изгради комитети в цяла Южна България. Създава се устав, пишат се окръжни, изпращат се апостоли по всички селища. В комитетите, според участник, „влизаха предимно народни учители, стари въстаници, опълченци и съвсем млади хора".В Пловдивския комитет освен поборници участват и получават революционна закалка бъдещите ръководители на македонското движение Пере Тошев, Гьорче Петров, а също и бъдещите държавници и общественици Андрей Ляпчев, д-р Н. Генадиев и др.

Верният съратник на Апостола в с. Царацово Иван Арабаджията също се включва в делото. „Ние не бяхме клети (сега), – пише той – Имахме си знаме, което и досега е в нашето село. Приготвихме си кринкови пушки. По-напред ни се казваше, че ще работим за Македония, но 5 дни преди Съединението ни се обади, че ще нападаме Пловдив."

Деловодителят на Централното поборническо опълченско дружество в Пловдив излиза с апел: „Предвид несносното тиранство, което с необуздана беснотия турците упражняват днес в цяла Македония... отправям обща дума към уважаваните поборници за нашата свобода", в което се казва: „Като братя на страдащите... освен нас, никой друг няма да изпречи пред европейската дипломация въпросът за македонското освобождение."

В края на март и началото на април 1885 г. у З. Стоянов и групата около него в Пловдив назрява идеята, че въпросът за Съединението на Княжеството с Източна Румелия, предвид на вътрешните условия в областта и международната обстановка, е по-лесно осъществим от организиране на въстание в Македония. От този момент главен става румелийският въпрос, този за Македония – второстепенен.

По това време Захари Стоянов разбира и тесния смисъл на българо-македонския комитет в Пловдив, за да оглави и ръководи разрастващото се движение, особено поставената вече на дневен ред задача за Съединението на Източна Румелия с Княжество България. Това довежда до прерастването на предишния комитет в нова организация, с ново наименование – Български таен революционен централен комитет.

Но защо именно БТРЦК с програма и устав, които дословно повтарят предосвобожденския БРЦК – онзи, който и Гюргевските революционни дейци възприеха и който беше „законът" за априлските въстаници?

Най-големият авторитет, върху който се опира З. Стоянов в Пловдив, е не неговото място в обществения и политически живот на областта, не неговите материални средства, дори не и неговите журналистически качества – тях той ще прояви след това във в. „Борба", а участието му в националнореволюционното движение и преди всичко в Априлското въстание. При това точно в Пловдив. Панагюрище, Копривщица, Родопите. И той се гордее и широко декларира именно участието си в революционната, освободителната борба, изтъква се като другар на Бенковски и Каблешков, всепризнат биограф е на Васил Левски, готви се да събере публицистичното и писателското наследство и да пише биография на „знаменитий списател“ Любен Каравелов.

Наред с това З. Стоянов използва пълноценно богатите националнореволюционни традиции, за да привлече към себе си, към движението, към комитета всичко патриотично, честно, революционно. И наистина, реална политическа и социална база на съединистката програма и движение той с другарите му около него намират в лицето на бившите поборници и опълченци, които са не само носители, но и се въодушевяват от идеята за национално единство.

Следователно именно поради тия причини и съзнавайки ясно, че борбата за осъществяване на народното единство е пряко продължение на националнореволюционното движение, З. Стоянов се връща на идеята за създаване на Таен български революционен комитет. Пак по тези причини се приемат програмните документи на БРЦК, основава се организация напълно по подобие на Вътрешната организация, създадена от Апостола.

Изграждането на БТРЦК в Пловдив начело със З. Стоянов върви паралелно с развитието и дейността на дружеството „Македонский глас“ в София и на тайния българо-македонски комитет „Искра“ в Русе. Но докато между двата комитета – по идейни и тактически цели, съществуват различия и дори неприязън, то и едните, и другите признават БТЦРК в Пловдив, търсят съдействието му за своите цели. Това постепенно довежда не само до сближаването им, но чертае пътя и за създаване на единен комитет с център в Пловдив. На 20 юни 1885 г. в. „Македонец“ обявява официално, че „дружеството „Македонский глас“ в София се съгласява занапред да действа задружно с „Искра“ и че „Искра“ остава и занапред централен административен комитет освен който има още два – южен и западен“.

От признаването на съществуването и дейността на три централни комитета (със свои клонове и организация) – южен (очевидно БТЦРК в Пловдив, начело със З, Стоянов), западен (София – дружество „Македонский глас“, начело с Д. Ризов) и русенски („Искра“, воглаве с К. Паница), до тяхното обединение, особено при създадените и съществуващите връзки, остава да се направи само крачка. Назряващите събития в Южна България не само ускоряват този процес, но дават и приоритет на създадения вече революционен център в Пловдив.

Д. Ризов в качеството си на редактор на в. „Македонский глас“ се озовава към юли в Пловдив, а оттам и на Бузлуджа по повод обявената от пловдивския комитет акция, използвайки тържествата за Хаджидимитровци. Все по това време в Източна Румелия пристига под привидната форма на дългосрочен отпуск и капитан Паница. Сега именно се създават условия да се осъществи среща на председателите на трите комитета – южния, западния и русенския.

Веднага след бузлуджанските тържества З. Стоянов и Иван Андонов заминават за с. Дермендере (дн. Първенец), където семействата им летуват. „На 25 юли 1885 г. – свидетелства Ив. Андонов – пристигнаха при нас Иван Стоянович, Димитър Ризов и капитан Паница. Последните двама предложиха услугите си да се предадат на работата изключително за съединението. Цели два дни обсъждахме всички въпроси за бъдещите действия по съединението. Те положиха клетва съгласно устава.“

Безспорно наред с въпросите за предстоящото съединение най-важният резултат от тази среща се явява създаването на един обединен революционен комитет – под същото име, но включващ и централните комитети в София и Русе с цялата им комитетска мрежа. Д. Ризов и К. Паница участват в него не просто като личности, а като организатори и председатели на тези два центъра. Тук те приемат – вече убедени от собствения си опит и политическа прозорливост, че най-назрял и първостепенен от цялостния въпрос за осъществяване на общобългарското единство сега се явява съединението на „двете Българии“ – Княжество България и Източна Румелия.

Ето защо З. Стоянов, като обявява, че „тайният комитет за обединението на двете Българини“ се съставил на 25 юли 1885 г. в с. Дермендере, начело на който застава като председател, изброява – пак неслучайно, следния му състав: „Димитър Ризов, капитан Паница, Ив. П. Андонов и Иван Стоянович“.

Въпросът за борбата и освобождението на Македония – главна цел на софийския и русенския комитет, временно е поставен на по-заден план, вземайки се предвид по-тежките вътрешни и външнополитически условия. Ив. Андонов изрично пише по този повод: „След това се взема решение: от днес нататък се преустановява всяко действие по македонския въпрос предвид поведението и строгите мерки, които правителството начело с Петко Каравелов взема за преследване четите, които ще преминават в Македония.“ Очевидно такова решение могат да вземат хора, които са упълномощени с такива правомощия, които могат да внушат и изискат това и от организациите, които ръководят. И наистина само дни след срещата в Дермендере и създаването на обединения БТЦРК – на 3 август 1885 г. в. „Македонец“ в Русе излиза със статия „Къде да се воюва по-първо“, като заявява, че преди всичко трябва да се освободи Източна Румелия, където „и там по турски бият, затварят, заточават най-добрите български синове под същото турско обвинение, че са „комити“, това ще създаде по-добри условия за борбата за освобождението на Македония, защото при борбата срещу тиранското правителство от Тракия ще можем да вземеме средства за Македония като оръжие и пр., които сега Гаврилпашовото правителство възпира.“

И още нещо твърде важно се решава на сбирката в Дермендере – набелязват се политическите, стратегическите и организационните мерки за осъществяването на съединението, като се вземат предвид опитът от Априлското въстание, силите и възможностите на съществуващите до този момент три революционни организации. За това спомага и съществуващата политическа опитност на Д. Ризов, военните знания и интелигентност на кап. К. Паница.

Следователно Съединението от 1885 г. е дело, подготвено и осъществено първоначално от Българо-македонския комитет, преустроен през април в Таен български революционен централен комитет, и накрая, през юли – създаден като обединен комитет на съществуващите вече три комитетски центъра в Княжеството и Източна Румелия в София, Русе и Пловдив. Тези ръководни революционни органи успяват да създадат една стройна организация, която макар че не бе напълно завършена, се оказа – наред с подкрепата на княза и правителството на П. Каравелов, годна да извърши бързо и успешно Съединението от 1885 г.

Съединението на Източна Румелия с Княжество България е едно от най-значимите събития в българската история. То продължи по време борбите на българския народ отпреди Освобождението, увенча с успех усилията и жертвите на въстаниците от Априлското въстание. Съвсем не случайно знамето с девиза „Съединение“ първо се развя на 3 септември 1885 г. в Панагюрище – „столицата“ на въстанието в IV революционен окръг, центъра на апостолите и двигателите на „Западна Тракия“.

Съединението бе чисто национално, българско дело. Знаменателни са думите на З. Стоянов по този повод: „Ние искахме да имаме своя история, своя Сливница, наш 6-й септемврий... Убийство щеше да бъде за бъдещето на България, ако това съединение го направеше чужда сила, без народното участие. Нека бъде половинка, нека бъде чейрече, но нека си бъде наше..."

Съединението стана възможно благодарение на стремежите и усилията на цялото българско общество. Наред с тази констатации обаче фактите показват, че инициатори, ръководители и първи участници в съединисткото движение, в борбата за освобождението на Македония и Одринско стояха отново революционните дейци от времето на Левски, на оцелелите въстаници от Април 1876 г., на доброволците от Българското опълчение. В този етап те са организирани от комитетите „Единство" и от БТЦРК в Пловдив, начело с апостола и летописеца на Априлското въстание, бележития общественик и държавник Захари Стоянов! Ето защо заслужава да завършим настоящото изложение с мислите на Летописеца за задачите на всеки българин, който милее за отечеството си и пази традициите от българското минало – мисли, които са актуални и днес. „На българския народ, на неговата интелигенция предстои да решава трудни задачи... Ще се решават въпроси не за тържеството на тая или оная партия, но за бъдещето на отечеството, за неговото независимо и национално съществувание". И по-нататък: „Българският народ има свой ум, свой разум, своя воля, държи да е той господар на своята участ и да не оставя на никого да се разполага с неговите съдбини."

Осъществиха и оправдаха ли се заветите на Отца Паисий, посланията на В. Левски, Хр. Ботев, Г. Бенковски, Захари Стоянов, на плеядата национални герои в последвалия исторически живот на българите? Отговорът не е еднозначен. Макар че в политическата история на България бяха допуснати много и непростими отклонения и грешки, в патриотично и нравствено отношение, в стремежа за консолидация и народностна идентичност националноосвободителните борби, с тяхната кулминация – Априлското въстание от 1876 г., Съединението 1885 г., Илинденско-Преображенското въстание 1903 г. останаха не само непресъхващ извор и жив пример за родолюбие, но и една от най-скъпоценните български народни традиции. Тези идеали, борби и традиции, макар и с ограничени резултати, бяха продължени от националните движения, комитети и дружества, организации и общества и в последвалия XX век, но оставиха трайно духовна следа в историческия живот на българина от всички земи, където живееше той – Мизия и Добруджа, Тракия и Одринско, Македония и Западните покрайнини.

НАЦИОНАЛЬНО-ОБЪЕДИНИТЕЛЬНАЯ И ОРГАНИЗАЦИОННО-КОМИТЕТСКАЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ В ДЕЛЕ ВОССОЕДИНЕНИЯ 1885 г.

Д. Дойнов

(Резюме)

В статье подчеркивается, что Воссоединение 1885 г. не является однократным актом, но оно подготовлено мощным движением за воссоединение двух болгарских государств 1878-1879 гг., созданием и деятельностью комитетов „Единство" в Княжестве и особенно повсеместным сопротивительным движением в искусственно созданной Восточной Румелии. Сам акт воссоединения 6 сентября 1885 г. в Пловдиве является не только верхней точкой стремления к объединению, но и продолжением и своеобразной формой национально-освободительного движения, борьбы за единение Болгарии. Оно является делом одного объединенного комитета – Болгарского тайного центрального революционного комитета во главе с апостолом Апрельского восстания 1876 г. Захарием Стояновым. В нем приняли активное участие болгарские общественные деятели Княжества Болгарии и Македонии.

NATIONAL UNIFYING AND ORGANIZATIONAL COMMITTEE CONTINUITY IN THE WORK OF UNION IN 1885

D. Doinov

(Summary)

In the article is underlined that the Union since 1885 is not a single act, it is prepared by powerful movement during 1878-1879 with the creation and the activity of committees „Edinstvo" in Bulgarian Principality, and especially with the common Bulgarian resistance in artificially created Eastern Rumelia.

The act of Union since the 6th September 1885 in Plovdiv is not only top of the unification tendency, but also a specific form and continuation of national liberating movement, of the fight for build a Bulgarian unanimity.

The Union was accomplished with the efforts of Bulgarian secret central revolutionary committee, leaded by Zakary Stoianov the apostle of April Uprising since 1876 and the active participation of Bulgarian social workers from Bulgarian Principality and Macedonia.

ЕДИН НЕУТРАЛИЗИРАН ПРОТИВНИК ИЛИ НЕОЧАКВАН СЪЮЗНИК ПРИ СЪЕДИНЕНИЕТО!

Тодор Ташев

Основните участници се знаят – народ и войници заедно! Противниците също са известни – империята на Султана, която не иска да загуби бисера си Източна Румелия; синът на Цар Освободител – Александър III, обиден на неблагодарната и неподчинителна България; Сърбия и Гърция, които се страхуват от засилващата се съседка... И още кой! Една Австро-Унгария, например, която прави свои си сметки за Босна и Херцеговина, а като куриоз и министър-председателят на Княжеството, довчерашният емигрант в Пловдив Петко Каравелов, който поради официалния си пост не е посмял да протегне ръка на заговорниците. Ето какво сам той пише за ролята си в подготовката на Съединението: „Г. Каравелов бе сезиран косвено по тоя въпрос за Съединението само къде началото на лятото през 1885 година, когато агитацията беше почнала в Румелия. Една депутация от Сливен и Чирпан доде да иска помощ от г. Каравелова в пари и пушки... Отговорът на г. Каравелов бе къс и крут: Идете си – каза той. – Когато дойде време за Съединението, ние сами ще се погрижим за това. Княжеството скъпо цени парите и оръжието си. Същото се отговори и на разни други лица, които бяха дошли като депутати от Южна България по юбилея на Св. Кирил и Методий. Читателите още помнат каква врява „патриотите“ дигнаха тогава против г. Каравелова, който не искаше да се вози на техните кола...“[1]

Друг е въпросът, че в парламента и в международен план Петко Каравелов блестящо защити вече станалото съединение, но до 6 септември 1885 г. той запази официалната си сдържаност и нежелание да подпомага съединисткото движение.

Съюзници и съчувственици ще намерим и в чуждите дипломатически представителства у нас (включително и в руското консулство в Пловдив), в европейската и руска преса, в честно мислещи политици и писатели от целия свят. Много от тях имат свое място в нашата история; за тях си спомняме на тържества и мигове на благодарност. Но крехката ни памет няма и не пази спомен за един съюзник при Съединението, съвсем неочакван, съвсем скаран с логиката на събитията, останал и до днес неоценен. За него ще стане дума в следващите редове!

* * *

От 10 февруари 1885 г. (образуването на БТЦРК в Пловдив) до 6 септември същата година едно мощно и несъкрушимо: „Долу!“ бележи пътя на Съединението: „Долу лъжесъединистите!“, „Долу смешното и позорно Областно събрание!“, „Долу пашата!“, „Долу Румелия!“...

Резервистите на майор Николаев и четата на Чардафон Великий ограждат конака, извеждат слисания Гаврил Кръстевич и го поставят под „закрилата“ на новата Райна княгиня – извезалата Голямоконарското знаме Недялка Шилева, която с гола сабя над главата на сваления главен управител ознаменува края на Източна Румелия!

---

[1] В. „Търновска конституция“, № 42, 19 юли 1888 г. – Нашето русофилство и нашето русофобство.

„Всичко благополучно! – телеграфира Захарий Стоянов от Пловдив до приятеля си Димитър Петков в София. Едва ли историята знае подобен преврат, който да се извърши не само без капка кръв, но и без казване на една неприлична дума между победители и победени.“[2]

Такава е картината, нарисувана от победителите на Шести септември. А три седмици по-рано в с. Дермендере, където заседава щабът на „заговорниците“, и по страниците на пловдивските вестници избухва страшна буря!

На 13 август председателят на БТЦРК Захарий Стоянов публикува в „Борба“ едно... „развлекателно“ четиво, нещо като очерк-пътепис за „Тъмрашката република и нейний президент Ахмед-ага.“[3]

Историята на този пътепис и досега стои като една от тайните Захариеви, който съвсем „без причина“ започнал да величае един вироглав тъмрашки повелител – помак с черна слава и неизяснена роля през Априлското въстание. Наричал го владетел без министри и директори, без камара и Постоянен комитет, който от 35 години управлявал самовластно 18 села в Родопите, които само формално спадали към Източна Румелия.

Тъкмо при този некоронован владетел ходил З. Стоянов с неколцина приятели, едва ли само на разходка в навечерието на съзряващия бунт.

Новината, едновременно с публикацията в „Борба“, намира място и във вестник „Марица“. Съобщава я без подпис летуващият в Дермендере доктор Георги Хаканов:

„Временно пренесената тук квартира на казионните не стои в пълно бездействие, както може да се предполага. Д-р Странски, Захария Стоянов и няколко хлапетии, каквото (е) Гешевчето (даскалче в гимназията) са в постоянни споразумения с Тъмраш. Оня ден те са ходили в самий Тъмраш под предводителството на Доктора и там са имали среща не само с подпалвача и съсипителя на Перущица, Батак и пр.“ но и с други турци от непредадените села. Уверяват, че се е заключило нападателен съюз между Тъмрашлийт, от една страна, и доктора Странски, като представител на казионните.

Според тоя съюз, щом казионните сполучат, както се канят, да направят едно малко движение татък из Медвенско или другаде, то Тъмрашлията със своите да нападне към Пловдив.

Тъмрашкото посещение се повърна днес от страна на сина на Ахмед-ага, когото казионните тук гощаваха, прегръщаха и на разпрощавание обляха със сълзи на верна дружба.

Аз ви предавам само едни факти. Ако не са истински, нека ги опровергае г. д-р Странски с подписа си! Нека увери, че не се е срещал нито с Тъмрашлията, нито със сина му тук, че не са се разговаряли за бъдещето въстание.“[4]

---

[2] В. „Търновска конституция“, № 168, 7 септ. 1885 г.

[3] В. „Борба“, № 12, 13 авг. 1885 г., с. 1-3.

[4] В. „Марица“, № 738, 13 авг. 1885 г., с. 2-3.

Нападнатият д-р Странски побързал да се възползва от гостоприемството на в. „Марица“: „Във вестник „Марица“ от 13 того е писано уж от Дермендере, че съм бил ходил в Тъмраш, гдето съм се разговарял и споразумявал и направил съюз с Ахмед-ага Тъмрашлията за някакво си движение и нападение на Пловдив.

Всичко това, що ви е писано, е неверно и с клеветническа цел измислено, така като аз не съм ходил никога в Тъмраш и не се познавам с никой Ахмед-ага, нито пък съм имал за каквото и да било преписка с такъв. Това аз утвърждавам, а пък ако дописникът ви не вярва, нека се яви с името си и тогава аз ще отговоря по-обстоятелствено не за негово, а за публично осветление.“[5]

За агата д-р Странски е категоричен (вероятно с него е разговарял Захарий Стоянов), но за срещите със сина му Хасан не обелва нито дума. Това не убягва от вниманието на в. „Марица“, който няколко дни по-късно репликира:

„Последний казионен лист (става дума за в. „Южна България) не благоволи да ни каже що годе за посещението на казионните в Тъмраш, нито пък за визитата, повърната в Дермендере. Това, аджеба, не ще ли каже, че всичко е истина и че между румелийските революционери и тъмрашките башибозуци вече е наредена работата. Нека българското население узнае какви са новите самозвани комити.“[6]

Воят в лъжесъединистките вестници е оглушителен!

Вестник „Съединение“ внушава: „Противниците на днешното ни управление са достигнали до такова психическо състояние, което има за прями следствия несъзнателни и отчаяни действия... Пощръклели от беснотия, тия злощастници искат да дойдат на власт – всичката работа е там. Властта ги е обаяла дотолкова, те са толкова влюбени в нея, те я толкова желаят, щото са готови да прибегнат до всяко средство, простено и непростено, за да се докопат до нея... Ето защо им трябва съюзът на (в.) „Хилял“ и на (в.) „Филипополис“... Според слуховете, които чухме, казионната клика е вече в пълно споразумение с прочутий Ахмед-ага Тъмрашли, който им бил обещал съдействието си в случай на размирица. Известно е, че този Ахмед-ага, който е играл незавидна роля при опустошението на Перущица, стои като независим господар в селото си Тъмбраш (едно от непредадените села в Родопите) и има на разположението си всичките помаци от Родопите, както от нашите румелийски села, така и от ония, които не са още предадени на областта. Всичкото туй помашко население, добре въоръжено, е на разположението и под командата на Ахмед-ага, който да им скимне само, готови са да се хвърлят в огънът за него. С негова милост са водени преговори от няколко време насам за някакво си солидарно и съюзническо действие в даден случай. Някои от корифеите на казионните, като бай Захария Стоянов, д-р Странски и други, са ходили на гости у Ахмед-ага в Тъмбраш и са стояли у него цели четири денонощия... Според сведенията ни, големий син на Ахмед-ага, Хасан ефенди, повърнал визитата на речените господа в Дермендере, дето е бил удостоен да стане предмет на любезно гостоприемство и на още по-сърдечно другаруване. Даже уверяват, че между него и събеседниците му е имало едно дълго нощно съвещание, в което са били земени доста важни решения по движението, което се кроило. Лошавите езици, като тълкуват тия преговори, забулени под формата на взаимни любезни посещения, искат да кажат, че Ахмед-ага бил вече обещал съдействието си...

---

[5] В. „Марица“, № 739, 16 авг. 1885 г., с. 4.

[6] В. „Марица“, № 740, 20 авг. 1885 г., с. 4.

Дали трябва да се вярва на тия уверения, не знаем. Мъчно ни е като българи да помислим, че ще се намерят из народът ни подобни изверги, които за партизанство и за власт да прибегнат в отчаянието си до подобни позорни и предателски средства."[7]

„Народний глас" (най-вероятно с перото на Иван Вазов) проклина с една октава по-високо: „Човек българин чудом трябова да се чуди и да се мае, па да се пита: в какви времена сме настанали, какви са тие люде? Люде ли са, българе ли са?...

Синът на прочутий Тъмрашлия, изгорникът на Батак и Перущица, дивий кръвопиец и джалатин на толкова бащи и майки, жени и дечица, страшилото, от което бе настръхнала цяла Европа на 1876 г., синът на Тъмрашлия слаза тайно в Дермендере, приветствуван и гощаван от един българин, бивший директор и сега глава на казионните, именно от д-р Странски! А Захарий Стоянов, бивший български революционер и сега втор шеф и другар на Странски, отива горе в Родопите, здрависва се и се прегръща със самий Тъмрашлия и му дава бинокля си, пусолата си в знак на побратимство! Не стига всичко това, но ето той сам описова във в. „Борба и това свое пътувание, в което с гордост хвали Тъмрашлийт и с ехидност се присмива на своите съотечественици българе!...

Що да думаме, що да мислиме?...

Но като вникнахме психологически в техните писания, в техните постъпки, ний дойдохме до заключение, че тия люде – казионните, са побъркани в мозъкът си, че тий са ударени от проста полуда и че в такъв случай може сигурно да се очаковат от най-невероятните, най-предателските помисливания и постъпки. Затова поканваме българската публика, както и ония, които са отговорни заради интересите на българский народ за свободата и редът в нашата Южна област, да вникнат с време по-отблизо в мрачната тая пещера, дето се въдят такъви без образ български и без съвест човешка животни, каквито са д-р Странски и Захарий Стоянов.. ."[8]

Властта на Кръстевич не предприема никакви административни мерки към „предателите" и оставя вестниците да се ругаят колкото перата им държат.

Нападнатият Захарий Стоянов не остава длъжен и притиска с непоносимото си перо злополучния дописник на в. „Марица": „А, а Доктор Хаканов! Твоята *нарудна* (подчертаното на З. Стоянов) душица му намери колайлъка. Ти исплува най-после под водата като масло. И как се пак осете, бей, г. Докторе! Как помирисахте, че отиваме за Тъмраш да свършим съюза с Негово Императорско Величество Ахмедаа? Е, право да ви кажа, г. Докторе, вие сте велик човек в полицейско отношение... Страшен е съюза, Докторе, направен с Ахмедаа. И се чуда аз защо вие продължавате да живеете още в Дермендере? Бягайте бе, братко! Днес-утре се почва настъплението. Роб ще да те хванем, бе приятелю! Не е ли язък за хубавите ти младини...

---

[7] В. „Съединение", № 130, 16 авг. 1885 г., с. 1.

[8] В. „Народний глас", № 544, 24 авг. 1885 г., с. 1.

И вие, Докторе, който сте автор на оная шпионска дописка в „Марица“, брой 738, тъпчите още българската земя със спокойна съвест? Считате се и вие, че имате човешки сурат? Нас, добре, обвинявате. Но какво искате от доктор Страски, ваш баджанак, за когото твърде добре знаете, че той не си е мръднал крака от Дермендере?... Ако вие сте честни хора, излезте с подпис и докажете станалото, за да може да поиска населението от нас сметка. Ако ли не, то ние каниме това население да се обърне към вас и поиска обяснение. За търпение ли е това, да отива един българин и прави съюз с нашите врагове? Или българский народ не е сам в състояние да си разчисти с вас сметките, та ще да вика турци на помощ!...“[9]

След цветистото възмущение на Вазов в „Народний глас“ канонадата затихва. Обезпокоен или само тържествуващ от мълчанието на политическите си врагове, Захарий Стоянов отпраща прощален салют в последния брой на в. „Борба“:

„В тая неделешните вестници хич нищо не ся споменава за страшний тъмрашки съюз с Ахмед ага. Защо са умълчахте бе, симпатични? Защо не продължавате? Или разбрахте, че и това ви средство отиде на юх? Казвайте де! Защо не пишете за Тъмраш? Несъстоятелници! Думата шарлатани неволно са пъха под перото на човека, хора, които управляват едно правителство, и такива дърти калпазанлъци да пишат! Това е проститутство!...“[10]

Спорът остава недовършен, но истината прозира от всеки ред на оправдаващите се „заговорници“. А те като че ли съвсем и не държали да останат скрити в стремежа си да спечелят помаците за каузата на Съединението. Въпреки че твърде пресни са раните от Априлското въстание и черна е славата на Ахмед-ага Тъмрашлията.

В началото на миналия век Васил Дечов пише, че Тъмрашлията не е участвал в потушаването на въстанието и дори е съдействал на българите да се спасят. По-късно Ангел Вълчев[11] в сериозен и обемист труд, посветен на Тъмраш и самозвания му господар Ахмед-ага, разсейва много от натрупаните обвинения срещу свирепия родопчанин, но в навечерието на Съединението той от останалите живи и от децата на загиналите би могъл хладнокръвно да различи и прецени дали Ахмед ага Тъмрашлията или Ахмед ага Барутанлията, или друг някой башибозушки „герой“ е пролял кръвта на въстаниците в Перущица и Батак?

Само силни личности като д-р Странски, Захарий Стоянов и някои от членовете на БТЦРК са могли да надмогнат натрупаната омраза и да отидат на преговори с тъмрашкия владетел.

Да преговарят не за свалянето на Гаврил паша, не за участието на тъмрашки харамии в очакваните сблъсъци между „заговорниците“ и властта, а за да осигурят гърба си, да предотвратят опасността от „онези там горе“, които могат да се сурнат да защитават интересите на Османската империя.

---

[9] В. „Борба“, № 13, 20 авг. 1885 г., с. 4.

[10] В. „Борба“, № 15, 4 септ. 1885 г., с. 3.

[11] *А. Вълчев,* Тъмраш. С., Отечествен фронт, 1973 г.

* * *

Захарий Стоянов с публикацията си в „Борба“ приоткрива завесата на преговорите за неутрализирането на тъмрашкия владетел, но тактично премълчава за друг един съюз, сключен вероятно между БТЦРК и румелийските турци, които на 6 септември твърдо застават зад българското съединение. Тук залогът е многократно по-голям, защото силата на Тъмрашлията е само от 18 непредадени родопски села, а румелийските турци са близо една четвърт от населението на Източна Румелия.[12]

Чрез в. „Хилял“ от 7 септември 1885 г. румелийските турци декларират, че застават зад новата българска власт. В телеграма до София от 8 септември 1885 г. З. Стоянов съобщава: „Тукашният турски вестник „Хилял“ с извънредна притурка подканва турското население в областта да признае новия ред. Турската община отправя към всички турски общини в страната телеграми със същото съдържание.“[13]

Две години по-късно З. Стоянов припомня с благодарност поведението на румелийските турци при Съединението: „От 6-й септември насам, где се е чуло, щото турци да се бунтуват, да разбойничествуват и да препятстват на правителството – неща, които от по-напред не бяха рядкост. В бившата Източна Румелия, гдето има 200 000 турци, гдето 6-й септември беше против техните права и могущество, гдето положението стоя няколко месеца революционно и неопределено, пример няма да е дигнал турчин глава...

Не говорим за Сръбско-българската война, в която турското население взе решително участие, заедно се бори срещу външния неприятел.“[14]

А 120 години по-късно, ние само с благодарност може да си спомним за онези неколцина българи, които с риск да бъдат плюти и низвергнати, осигуриха неподписания съюз с румелийските турци и помаците от Тъмрашкия край!

---

[12] Според официалната статистика на източнорумелийското население в навечерие на Съединението в областта са живели общо 815 951 души, от които: българи 573 560 души; турци и българомохамедани 174 500; гърци 42 659; цигани 19 549; евреи 4177 и арменци 1306 души.

По въпроса виж също и: *С. Симеонов.* Състав и функции на учрежденията в Източна Румелия. Издание на Дирекция „Окръжен държавен архив“. Пловдив, 1979 г., с. 3.

[13] Цитирано по в. „Новости“, № 249, 18 септ. 1885 г., с. 2.

[14] В. „Свобода“, № 48, 19 април 1887 г., с. 1.

ОДИН НЕЙТРАЛИЗОВАННЫЙ ПРОТИВНИК ИЛИ НЕОЖИДАННЫЙ СОЮЗНИК ВО ВРЕМЯ ВОССОЕДИНЕНИЯ

Т. Ташев

(Резюме)

В сообщении затрагивается мало исследованный вопрос в связи с Воссоединением 1885 г. о деятельности Захария Стоянова и некоторых других общественных деятелей среди болгар-магометан и среди турецкого меньшинства в Центральных Родопах.

Автор достигает до вывода, что благодаря политическому опыту, такту и мудрости этих деятелей болгары-магометане, турки и представители других этносов нейтрализованы как противники Воссоединения и объективно стали союзники объединительного акта.

ONE NEUTRALIZED ADVERSE OR UNEXPECTED ALLY CLOSE TO THE UNION

T. Tashev

(Summary)

In the current report the subject is one feebly studied question concerning the Union since 1885 over the Zakari Stoyanov's activity and the work of others social figures in the eve of the events since 6th September 1885 between the Bulgarian Muslims in Central Rhodopes and the Turkish minority in the region.

The author makes the conclusion that thanks to political experience; tact and wisdom of the guiding workers the Bulgarians Muslims the Turks as well as the other ethnos are neutralized as enemies of the Union and objectively become allies of the unifying governmental act.

ДОКУМЕНТИ

СЪЕДИНЕНИЕТО – ПЪТ КЪМ ИЗГРАЖДАНЕТО НА ЕДИННИ НАЦИОНАЛНИ ИНСТИТУЦИИ И БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВНОСТ

Милена Тодоракова

В държавноправно отношение Съединението на Северна и Южна България получава окончателната си международна санкция едва след признаване независимостта на България през 1908 г. Фактическото административно, законодателно и военно, т.е. пълно обединение на двете области в една държава, е осъществено обаче в рамките на по-малко от година. Веднага след 6 септември 1885 г. историческата отговорност за съдбата на Съединението е поета от българския княз и правителство, които възприемат и систематично, стъпка по стъпка и без външна показност следват политика, чиято крайна цел е категорично и ясно прокламирана още в княжеския манифест от 8 септември 1885 г. – премахване на изкуственото разделение от 1878 г. на политическата, стопанска и културна общност на българската нация чрез сливане на „двете български държави в една", „съединението на двете български области в една държава" (док. № 1). Съответстваща на обществените очаквания, водена от името, по волята и с подкрепата на народа, тази политика е прокарвана поетапно, но последователно, често с явно незачитане и игнориране на чужди съвети и предупреждения, на моменти дори със същия революционен радикализъм, с който е осъществен самият акт на Съединението.

Търсенето на успешен изход и на допустимия за националния интерес компромис с позицията на великите сили и балканските страни за възстановяване на статуквото или за признаване на обединението само в границите на една персонална уния е оставено на българската дипломация. Усложнените балкански отношения налагат да се демонстрира външно благоразумие, умереност и готовност за отстъпки, за да се смекчи ефектът от грубото нарушаване на международните договорености и да се отклони пряката заплаха от страна на Турция, Сърбия и Гърция. Тази енергична дипломатическа, както и военна защита на Съединението обикновено фокусират вниманието на изследователите. Признаването му обаче далеч не е оставено единствено на волята на външните сили или пък в зависимост от непредсказуемия край на един военен конфликт. Неотклонно във вътрешнополитически план се следва линията за създаване на единни национални институции и държавно обединяване на двете български области, в което се търси и определен външнополитически ефект – процесите да бъдат доведени до степен на необратимост и великите сили и Портата да бъдат поставени пред силата и неотменимостта на „свършения факт“. В дългосрочна перспектива това сякаш се оказва и по-силният аргумент, отколкото васалния дипломатически тон и блестящите победи на българската войска в Сръбско-българската война, заставили Европа още през 1886 г., макар и мълчаливо, да признае де факто обединена България.

Публикуваните документи са подбрани с цел да илюстрират и проследят именно тази по-слабо позната дейност на българското правителство по вътрешнополитическото укрепване на Съединението и държавна консолидация. Проучването обхваща главно официалната документация на държавните институции и министерства, чиито фондове в Централния държавен архив (ЦДА) от този период за съжаление са частично запазени. Пропуските до известна степен са компенсирани от публикуваните в официални издания („Държавен вестник“, сборници със закони, наредби и др. по ведомствата на различните министерства) и в периодичния печат управленски документи. Приведени са някои обобщаващи по темата и по-аналитични по съдържание чужди дипломатически доклади и инструкции, обнародвани в издадения по инициатива на Института по история и Главно управление на архивите при МС по повод 100-годишнината от Съединението сборник „Съединението на Северна и Южна България. Дипломатически документи 1885-1886 г.“. Включването на общоизвестни документи като манифеста на княз Александър I или Топханенския акт маркира важни етапи от процеса на изграждане на единна българска държава. Текстовете са възпроизведени с осъвременена графика на буквите и частична нормализация на правописа, засягаща преди всичко пунктуацията, използването на пълния член, на двойните съюзи „във“, „със“, двойно „нн“ и променливо „е“.

* * *

Българският княз признава Съединението и поема управлението на турската автономна област Източна Румелия с манифеста от 8 септември 1885 г., издаден от името на „Александър I, по Божията милост и волята народна княз на Северна и Южна България“ – формулировка, която символизира единния национален характер на двете области и тяхното държавно обединение в лицето на княжеската институция. Съвсем целенасочено и във всички последвали укази и прикази се избягва използването на наименованията Източна Румелия и Княжество България, заместени с техните географски обозначения. Това би могло наистина да се разглежда и като формално зачитане на установеното от Берлинския договор разделение, но, от друга страна, игнорира показно международно възприетите държавноправни наименования. Отбелязвайки тези промени в държавната символика, временно управляващият Английското генерално консулство в Пловдив Уилмор не пропуска да констатира и факта, че върху румелийските пощенски марки се поставя „клеймо заедно с българския „лъв“[1].

---

[1] Доклад от временно управляващия Английското генерално консулство в Пловдив Уилмор до английския посланик в Цариград Уайт, 4 октомври 1885 г. – В: Съединението на Северна и Южна България. Дипломатически документи 1885-1886 г., док. 165.

Признаването на княза за държавен глава на двете български области обаче съвсем не е въпрос на народна воля, а е изцяло зависим от международните договорености. При преговорите за решаването на източнорумелийския проблем той неизбежно е изтласкван напред, доколкото още в началото персоналната уния се оформя като най-приемливия вариант за признаване на Съединението, а личността на княз Александър се оказва определяща за позицията на Русия. Приетата с Топханенския акт на 5 април 1886 г. формула не решава еднозначно въпроса за върховното управление на областта и представлява компромис между българските искания и международните договори. Източна Румелия остава като автономна област в рамките на Отоманската империя с уговорката, че главното управление е поверено „на Българский княз съгласно с чл. 17 от Берлинский договор". Разочароващо за българите е и запазването на Органическия устав, макар да се предвижда неговото изменение от българо-турска комисия „по исканието на положението и местните нужди". Последното изречение от тази точка обаче поверява в този междинен период управлението на българския княз. С това великите сили и Портата всъщност признават извършените промени в изпълнителната власт – към този момент вече функционират единни институции и закони в двете български области, което, съчетано с разбирането за моралното, историческо и етническо право на българите да се стремят към постигане на национално и държавно обединение, обезсилва на практика ограничителните клаузи.

Въпреки обществените очаквания, съобразявайки се с обективната реалност и първоначалните външни неодобрителни реакции от нарушаването на Берлинския договор, правителството на Петко Каравелов веднага след 6 септември 1885 г. действа много предпазливо по въпросите за управлението на Източна Румелия. Особено реална изглежда опасността от турска интервенция – на 9 септември Портата уведомява за готовността си да възстанови статуквото с оръжие. В това враждебно обкръжение е използван всеки повод за внушение, че Александър I е провъзгласен и е приел да бъде княз на двете области по желанието и волята на народа, че цялото население единодушно подкрепя установеното управление, че в областта е осигурен ред и спокойствие, че животът, имотът и честта на всички граждани без разлика на вяра и народност са гарантирани, като се визира най-вече сигурността на мохамеданското население. В самия ден на пристигането си в източнорумелийската столица князът след църквата посещава и джамията. Взети са мерки за избягване на каквито и да е сериозни инциденти, включително и срещу възможното разпространение на обединителното движение в посока към Македония, за да не се даде повод за чужда интервенция.

В изчакване изясняването на международните реакции и за да не се предизвиква допълнително напрежение, временното управление в Южна България е запазено, макар и видоизменено под формата на комисарство. За княжески комисар е назначен председателят на временното правителство д-р Г. Странски с помощници Йоаким Груев и П. Р. Славейков. С поредица от укази и приказ до второ нареждане е оставен в сила установеният законов ред; продължават да функционират канцелариите на източнорумелийските дирекции и останалите административни и финансови учреждения, с изключение на закритите митници между Северна и Южна България; всички правителствени, окръжни и общински чиновници са утвърдени в заеманата от тях длъжност (виж док. № 2-3, 6). Този премерен подход е съпътстван, от една страна, с формални изрази на васална подчиненост към султана и уважение към волята на великите сили, но от друга, с показна готовност за оказване на въоръжена съпротива срещу всеки опит да бъде възстановено статуквото – князът поема командването на южнобългарската войска, обявено е военно положение, престават да функционират съдебните учреждения, заменени от военни съдилища. В съответствие с предишното разделение в Южна България са създадени 12 военни окръжия и са назначени командващи на военните отряди. Княз Александър I предприема обиколка на войските и лично ръководи подготовката на отбраната при евентуално нападение от страна на Турция. По-радикалните промени във военното устройство обективно са улеснени и от отзоваването на руските офицери и оставката на военния министър Кантакузин.

Всички предприети мерки получават и съответна парламентарна санкция. Свиканата на 11 септември 1885 г. извънредна сесия на Народното събрание одобрява политиката на правителството, гласува свръхсметни кредити за мобилизацията и за резервен фонд при война, приема бюджета за 1886 г. и закон за реквизициите за нуждите на войската.

Промяна в управлението на бившата Източна Румелия е осъществено след 22 септември (4 октомври н. ст.) 1885 г. – датата, на която стартират и предварителните консултации и неофициалната размяна на мнения между чуждите посланиците в Цариград по източнорумелийския проблем. Общото недоброжелателно отношение на великите сили и враждебността на балканските страни клонят към оформяне на общо становище, осъждащо Съединението и настояващо за възстановяване на статукво анте. Това дава превес на по-радикално настроените обществени и политически сили в България, които се придържат към разбирането, че великите сили трябва да бъдат поставени при предстоящото откриване на Посланическа конференция в Цариград пред свършения факт на държавното обединение. Срещу изразяваната готовност да се признае сюзеренната власт на султана и да се поемат паричните задължения на бившата провинция към Турция, се отстоява позицията за необходимостта от цялостно съединение, пълно по отношение на всички административни, правни, законодателни и военни дела[2]. Поощрени от задкулисното покровителство на английските дипломатически представители, изтъквайки като причина икономическите затруднения да бъдат поддържани отделни администрации, князът и правителството предприемат в края на септември 1885 г. първите стъпки към административно присъединяване на Южна България към Княжество България.

В рамките само на няколко дни са закрити редица източнорумелийски управления, чиито функции преминават към съответните министерства и дирекции в княжеството. До окончателното ликвидиране на централните областни администрации е задържана малка част от чиновниците при управленията на правосъдието и на народното просвещение (док. № 11), като останалите служители са уволнени. Предвид прекратяване функциите на органи на източнорумелийската власт с княжески указ е създадено Архивно управление в Пловдив, начело с Иван Говедаров, натоварено да събере и запази тяхната документация. Това е и първото българско държавно архивно учреждение, макар и с временни функции, създадено по европейски образец за съхранение на излязла от оперативно управленско използване съвременна документация. С оформление като софийския Държавен вестник в Пловдив започва издаването на специална „Притурка на Държавен вестник" за публикуването на всички укази и разпоредби на княза и комисарството.

---

[2] С писмо от 26 септември 1885 г. министърът на външните работи и изповеданията Илия Цанов уведомява председателя на Народното събрание Ст. Стамболов в Търново, че предложението за персонално съединение вероятно ще бъде прието, ако последва съгласие за премахване на Органическия устав, създаване на единно правителство и законодателството. – ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 181, л. 312. Виж и док. № 10.

В отговор на колективната декларация на великите сили за уважаване на международните договори, с две поредни ноти от 5 и 7 октомври 1886 г., българското правителство приема по принцип нейните разпореждания. Едновременно с това обаче в оставащите дни до откриването на конференцията в Цариград на 24 октомври 1885 г. процесът на административно сливане на Южна и Северна България е изненадващо ускорен. Налагането на тази политика е преди всичко заслуга на тогавашния министър на правосъдието Васил Радославов. По решение на княза и министър-председателя (док. № 12) той пристига в Пловдив като официален представител на българското правителство. Според С. Радев повод за това са станали възникналите противоречия между дейците на БТЦРК, военните и П. Каравелов: „Недоволствата, които Каравелов бе подигнал между членовете на комитета и в средата на военните, принудиха княза да изпрати в Пловдив като помирител д-р Радославова. Радославов успя наистина да успокои веднага духовете: революционер с революционерите, войнствен с военните – разтворил широко душата си за патриотическите вдъхновения – той се сроди с всички ония, които Каравелов бе възбудил срещу себе си със своя сприхав характер и с нерешителността си. За членовете на комитета, към които Каравелов никога – даже в дните на голям оптимизъм – не бе се отнасял като към сериозни хора, Радославов се яви като мечтания водител; защото той бе отзивчив към техните пориви и слушаше големите им планове с благосклонна усмивка. Стълкновенията, които Радославов изглади в Пловдив, се породиха сега между него и Каравелова. Радославов искаше една по-смела политика по въпроса на Съединението и преди всичко немедленото сливане на румелийската администрация с оная на България, за да се постави европейската дипломация пред едни неразривни вече връзки между двете страни, а българският народ да види осезателно успеха на своето дело. Радославов, който знаеше колебанията на Каравелова и неговото инстинктивно противостоене срещу всяка смела инициатива, поиска намесата на княза"[3].

Поемайки административното управление на областта и с подкрепата на съединистките дейци и княжеския комисар д-р Г. Странски, В. Радославов прокарва безапелационно разбиранията си за необходимостта от самостоятелна вътрешна политика, съобразена с глобалните национални интереси, която, от друга страна, превантивно да неутрализира всеки външен опит да се попречи на държавното обединение. Неговите упорити настоявания за ликвидиране на комисарството и за сливане на управленията са отхвърлени от Министерския съвет. „Каравелов се боеше – пише по този повод Симеон Радев – да не би административното сливане на Източна Румелия с княжеството да предизвика възбуждение в Цариград и да усили влиянието на ония посланици, които съветваха Портата да окупира размирената област"[4]. Мнението на останалите членове на българското правителство и най-вече на пряко ангажирания с дипломатическите отношения министър на външните работи и изповеданията И. Цанов е същото – да не се предприемат прибързани действия, да се избягват международни усложнения, да се изчака решението на великите сили и се постигне споразумение с Турция. При тази опозиция в кабинета В. Радославов търси подкрепата на княз Александър, който пристига в Пловдив под предлог на ангажимента си да поддържа реда в Южна България и липсата на изрично разпореждане в декларацията на посланиците, забраняващо му да пребивава на нейна територия. Още същия ден, 15 октомври, той телеграфно информира министър-председателя за решението си – дал е на В. Радославов и д-р Странски нареждания да предприемат необходимите мерки за сливане управлението на двете български области, а на помощниците на княжеския комисар П. Славейков и Й. Груев е заповядал да подадат оставка (док. № 21). Пред чуждите дипломатически представители той мотивира решението си с необходимостта да неутрализира интригите на руските представители (док. № 26). В не малка степен решителността му е внушена от пристигналия също в Пловдив английски дипломатически агент в София Ласелс. Именно английското правителство и представители визира руският външен министър Гирс в инструкция до посланика в Цариград Нелидов, които „като че ли искат да насърчат българите в отстояване на свършения факт и в завършването му чрез административно, законодателно и финансово обединение на двете части на страната и чрез приключване на общото въоръжаване на страната. Така Съединението ще продължи да съществува въпреки декларациите на Европа, която ще се задоволи само да го отбележи и да го толерира. Възможно е също така съгласно приетата практика на конференциите да се търси разрешение на трудни кризи чрез споразумение между спорните интереси, да се стигне до внушаване на идеята за едно сливане (малко или много замаскирано) на Княжеството с провинцията под ръководството на един и същи глава, признавайки на княза на България инвеституратa на генерал-губернатор на Румелия за ограничено време“[5].

---

[3] *С. Радев.* Строителите на съвременна България. Том I. С., 1990, с. 569-570; виж и док. № 19.

[4] *Пак там*, с. 570.

През втората половина на октомври 1885 г. без излишен шум В. Радославов слага окончателно край на съществуващото административно разделение между Северна и Южна България – временната централна власт в Пловдив е ликвидирана, след разтурване на комисарството д-р Г. Странски заминава за София, а заместниците му подават оставки. Закрити са канцелариите на областните дирекции, по-голямата част от персонала им е уволнен, а дейността поета от лица, пристигнали от Княжеството. Архивните преписки за текущата година са изпратени в София. Администрацията на Южна България се влива в тази на Княжеството, като всички източнорумелийски управления и цялата гражданска администрация са подчинени пряко на съответните министерства в София. С това Източна Румелия изцяло преминава под непосредственото управление на българското правителство в София и започва да се управлява като обикновена провинциална област. Трескаво се планират и последващи мерки – правосъдието да се раздава в името на княз Александър I, да се въведе ново административно-териториално деление на окръзи, които да зависят от министерството на вътрешните работи в София (док. № 28), да се проведат избори за представители от общинските и областните съвети на Южна България и се свика общо Народно събрание и др.

Следва обаче драматичният епизод на Сръбско-българската война, който отлага, макар и временно, по-нататъшните държавнообединителни процеси и отклонява вниманието от съдбата на самото Съединение. Княз Александър I напуска Пловдив и издава заповед за изтегляне на войските, представено като изпълнение на решенията на Цариградската конференция. В тези критични дни в източнорумелийската столица не остава нито един представител на действащата централна власт, но самостоятелното административно управление на бившата турска автономна област вече не съществува. Отговорността както за поддържане на реда, така и да противостои на продължаващите външни опити за възстановяване на предишния статут е оставена на местната власт. И в това отношение тя действа с изключителна твърдост и непоколебимост. Точно по времето на решителните сражения при Сливница на 8 ноември 1885 г. са проведени изборите за народни представители[6]. Малко по-късно пловдивският префект Петър Димитров, подкрепен от разгърналото се с нова сила патриотично въодушевление и съпротивително движение в защита целостта на Съединението, проваля опита на турските пратеници Лебиб ефенди и Гадбан ефенди да наложат възстановяване на турската власт[7].

---

[5] Инструкция на Гирс до Нелидов в Цариград от 10/ 22 октомври 1885 г. – В: Съединението на Северна и Южна България. Дипломатически документи 1885-1886 г., док. 254.

Триумфът на българската войска и провалът на мисията на турските комисари допълнително консолидират българската нация около каузата на държавното обединение и принуждават великите сили и Портата да изоставят идеята за възстановяване статуквото в бившата Източна Румелия. Търси се вече единствено приемливата формула за фактическото признаване на Съединението, без да се влиза във формално нарушение на Берлинския договор. От средата на декември 1885 г. източнорумелийският въпрос е предоставен за решаване в преки преговори между България и Турция, които приключват на 20 януари 1886 г. с подписване на споразумение между Илия Цанов и великия везир. И отново като контрапункт на всеки външен натиск при преговорите да се правят от българска страна компромиси и отстъпки, се отговаря с предприемане на нови стъпки в посока към пълно държавно обединение. След административното, се пристъпва и към правното унифициране на управлението в двете български области, което е осъществено отново от министъра на правосъдието Васил Радославов и то без съгласието на Министерския съвет. Още на 6 декември 1885 г. той нарежда на председателите на окръжните съдилища в Южна България и председателя на Върховния съд в Пловдив да издават присъдите в името на Негово Височество княза (док. № 30). С указ от 23 декември 1885 г. съдебните закони на Княжеството са въведени от 1 януари следващата година в Южна България, закрити са несъответстващите на съдоустройството административни съдилища (док. № 31, 33). За да бъде ускорено сливането и приложението на законите, е извършено разместване на чиновници, като във всеки окръжен съд в Южна България е назначен поне един член от Княжеството. Също на 23 декември 1885 г. „южнобългарските войски" са реорганизирани и тяхната организация е уеднаквена с тази на българската войска в Княжеството[8].

Във всички останали управленски области обаче държавнообединителните процеси са забавени, за което правителството е системно критикувано от страна на опозицията и особено от дейците на Съединението. На страниците на започналия да излиза под редакцията на З. Стоянов, Д. Петков и Д. Ризов от 18 януари 1886 г. в. „Независимост" то е упреквано за прекалената си деликатност и сдържаност, за водената мекушава, „бебешка“ политика преди и след Сръбско-българската война: по всичките „господарствени отрасли още не е направено пълно и окончателно сливане на двете управления отсам и оттатък Балкана: по примера на министъра на правосъдието немедлено трябва да се направят разпореждания за окончателното сливание всичките отрасли от съединените управления на двете Българии“[9].

---

[6] Доклад от 21 ноември 1885 г. на английския вицеконсул в Бургас Блек до посланика в Цариград Уайт – В: Съединението на Северна и Южна България. Дипломатически документи 1885-1886 г., док. № 328. Виж и док. № 27.

[7] *П. Димитров.* Моите спомени и моята дейност по Съединението на Източна Румелия с Княжество България през 1885 г.

[8] Док. № 32. Уеднаквяването във военната област продължава и през следващите месеци – в съответствие със законите, правилата и инструкции и военната организация в Княжество България са преномерирани военните части в Южна България, въведени са съответните униформи, пагони и звания, назначени са окръжни воински началници, закрити са съответно съществуващите военноокръжни коменданти, отменено е съществуващото деление в Южна България на 12 военни окръжия и е въведено деление на територията на 8 военни окръжия и т.н.

Различията между членовете на правителството довеждат дори до криза в кабинета. „Въвеждането в Румелия на българско управление – разказва Н. Генадиев – вървеше по-бавно и то беше една от причините за разногласие между правителството и дейците по Съединението. Още когато Каравелов реши да не бърза да присъединява Южна България, а да назначи за нея княжески комисар, хората на Централния комитет негодуваха. Техният хъшовски ум не беше в състояние да разбере, че противодействието на Русия създаваше ново положение, което налагаше голяма предпазливост. След свършека на войната по тоя въпрос нямаше единодушие и в кабинета. Каравелов и Цанов искаха да чакат да се споразумеем с Турция, а Радославов поддържаше, че трябва и нея да поставим пред свършен факт. На 23 декември 1885 г. той, в качеството си на министър на правосъдието, въпреки решението на Министерския съвет, издаде заповед съдилищата в Южна България да се преустроят и да раздават правосъдие съгласно законите на Княжеството. Тая мярка малко остана да докара частична промяна в кабинета, но благоразумието преодоля и министерската криза се избегна. Когато стана ясно, че въвеждането на българския ред в съдилищата няма да усложни външното положение, смени се румелийския ред и в другите отрасли на управлението“[10].

Резервираността на П. Каравелов идва от уязвимото и все още неуредено външнополитическо положение на България. И действително въвеждането на българските съдебни закони и съдебна организация в бившата Източна Румелия и официалното използване на названието „Южна България“ за областта предизвикват раздразнението на Портата.[11] Но общите настроения вече са до голяма степен примирителни и това не се оказва пречка за постигането на принципна договореност между България и Турция по румелийския проблем. Уеднаквяването на управлението и по ведомствата на останалите министерства все пак се предприема едва след подписването на българо-турското споразумение. Част от публикуваните документи са подбрани с цел да илюстрират това постепенно унифициране – по ведомството на Министерството на вътрешните работи в Южна България е закрита длъжността префектурен съветник; въведени са законите за окръжните съвети и ново административно деление; отменени са пътните билети, което позволява свободното движение на населението в двете области; реорганизирана е полицията и др. След приключване на бюджета на Южна България в края на февруари 1886 г. е въведен специално подготвен допълнителен 10-месечен бюджет – част и допълнение към бюджета на Княжеството, последвано от уеднаквяване на финансовата администрация и въвеждане на финансовите закони – за надзора и събиране на данъците, за отчетността по бюджета, за устройството, счетоводството и деловодството на окръжните и околийските ковчежничества, на градските общински управления, селските управления и епархийските духовни съвети, за веществената отчетност, за способа на произвеждането на държавните разходи и документите и т.н. Княжеската митница е установена на границата с Адрианополския вилает.[12]

---

[9] В. „Независимост“, бр. 1, 18.01.1886.

[10] *Д-р Н. Генадиев,* Мемоари. Том I. С., 1923, с. 152.

[11] Доклад от 11 януари 1886 г. на английския посланик в Цариград Уайт до Солзбъри – В: Съединението на Северна и Южна България. Дипломатически документи 1885-1886 г., док. № 434.

Политическите сили са консолидирани около националната кауза на съединението, докато съществува външна заплаха, но веднага след това то става център на ожесточени спорове и вътрешнополитически борби. Цялостната оценка от страна на опозицията се придържа към твърдението, че с оглед на клаузите на българо-турското споразумение и впоследствие на ограниченията на Топханенския акт, които далеч не съответстват на националните стремежи и жертви, не е постигнато истинско съединение. Дебатите около това стават особено ожесточени по повод свикването на общо Народно събрание. Наистина правителството и опозиционните дейци са единодушни по въпроса за необходимостта от единство както на върховната и изпълнителната власт, така и на парламентарното представителство. Непосредствено след Съединението консенсусно е мнението за свикване на Велико народно събрание, което да изработи и нова конституция. По-късно, при ускоряване административното сливане на двете области и при съществуващото военно положение, правителството приема варианта за провеждане на избори само в Южна България, чрез които да се определят представители в действащото в Княжеството IV Обикновено народно събрание (док. № 34, 38, 56).[13] Опозицията и особено обществено-политическите дейци от бившия източнорумелийски режим продължават и на този етап да настояват за разтурване на народното събрание в Княжеството, за провеждане на нови избори и в двете български области, както и за преработване на Търновската конституция, като се включат някои доказали предимството си постановления на Органическия устав. За тях обединението на двете български области не е осъществено равностойно и Източна Румелия фактически е погълната от Княжеството като „явилите се някои „завоеватели“ от Северна България в Южна погледнаха на областта като на завоевана“.[14]

---

[12] Въведени са малко по-късно законите и правилниците по ведомството на обществените сгради и др. учреждения, както и прилагането на Екзархийския устав. До края на годината продължава уреждането на ред по-второстепенни въпроси на законодателството и административното управление – Виж Сборник на окръжни писма, издадени от министерството на вътрешните дела и др. за 1885 и 1886 г.; Сборник от окръжни предписания на министерството на правосъдието за 1885, 1886 г. и др.

[13] В доклад от 27 септември/9 октомври 1885 г. английският дипломатически агент в София Ласелс съобщава на държавния секретар на външните работи Солзбъри, че ако бъде признато съединението „княз Александър смята да демобилизира веднага армията си и да свика Велико народно събрание, за да изработи конституция. Ще е необходимо в Народното събрание да бъдат представени, както Източна Румелия, така и България. Негово Височество е на мнение, че за основа на новата конституция трябва да се вземе Българската конституция с измененията, предложени от него преди две години („Съединението на Северна и Южна България. Дипломатически документи 1885-1886 г.“, док. 190). Месец по-късно, на 28 октомври/9 ноември 1885 г. според доклад на Ласелс намерението на княза вече е „да свика народно събрание, което ще се състои от българската камара в настоящия ѝ състав, която да представлява България, и от общинските и областните съвети на Източна Румелия, които да представляват провинцията, тъй като обсадното положение прави невъзможно провеждането на нови избори.“, пак там, док. № 301. В началото на 1886 г. княз Александър свежда своето разбиране по въпроса пред австро-унгарския дипломатически агент в София Бигелебен до следното: „че е политически опасно да се свикват две отделни камари, дори това да има за цел скорошното им сливане. Като се имат предвид многократните нападки, на които бе подложен вече сключеният от него компромис с Портата от опозиционна и агитаторска страна, е важно да не се допусне при изборите съмнение, че става въпрос за абсолютна уния и оттам за единно парламентарно представителство на Северна и Южна България... Относно изборите, състояли се през есента в Източна Румелия, за които неотдавна в европейската преса бе съобщено като за революция, Негово Височество каза, че тези избори, предприети в състояние на обсада не от населението, а от кметовете, станали междувременно безпредметни. От същите не би могло да произлезе легално парламентарно народно представителство, а само събрание от доверени лица от всички области, което по време на преходната криза да подпомага със съвет и подкрепа правителството.“ – *пак там*, док. № 552.

По външно, но и вътрешнополитически съображения правителството на П. Каравелов в крайна сметка насрочва на 11 април 1886 г. парламентарни избори само в Южна България, проведени по княжеския избирателен закон. И на 2 юни с.г. е открита поредната сесия на IV Обикновено народно събрание с участието на представители от двете области, с което започва да функционира и единна парламентарна институция. Това поредно нарушаване на международните споразумения малко преди започване на преговорите между България и Турция за ревизиране на Органическия устав, и тронното слово на княза с изявления за осъщественото пълно съединение между Княжество България и Източна Румелия (док. № 66), са посрещнати неодобрително, но и с твърде платонически протест от страна на великите сили. А много скоро тяхното внимание се насочва към вътрешнополитическата управленска криза, в която навлиза за продължително време Княжество България след детронирането на княз Александър I. Работата на българо-турската комисия по изменение на Органическия устав и бъдещото управление на Южна България е прекратена временно, но така и не се възобновява. Изградените единни национални институции и българска държавност получават мълчаливата санкция на великите сили и Турция.

№ 1

Манифест на княз Александър I към българския народ, с който признава Съединението на Източна Румелия с Княжество България и поема управлението на Южна България

Велико Търново, 8 септември 1885 г.

Ний Александър I-й,
с Божия милост и народната воля
Княз на Северна и Южна България

Да бъде известно на моя любезен народ, че на 6-й того жителите на така наречената Източна Румелия след свалянието на тамошното досегашно правителство и избиранието на друго привременно, обявиха съединението на Източна Румелия с Княжеството и единодушно ме прогласиха за Княз и на тая област.

Като имам предвид благото на българский народ, неговото горещо желание да се слеят двете български държави в една и постиганието на историческата му задача, аз признавам съединението за станало и приемам от сега нататък да бъда и се именувам Княз на Северна и Южна България.

Като приемам управлението на тая област, аз обявявам, че животът, имотът и честта на всичките мирни жители, без разлика на вяра и народност, ще бъдат запазени и гарантирани. За запазванието на реда и тишината са взети всичките потребни мерки и с нарушителите им ще се постъпва с всичката строгост на закона.

Надявам се, че любезний ми народ и от двете страни на Балкана, който с такава радост и ентусиазъм посрещна това велико събитие, ще ми подаде своето съдействие за заякчаванието на святото дело – **съединението на двете български области в една държава**, и ще бъде готов да направи всичките жертви и усилия за запазване на единството и независимостта на милото ни Отечество.

---

[14] *С. С. Бобчев.* Към историята и психологията на румелийския преврат – Българска сбирка, 1905, кн. VII, с. 409.

Нека Бог ни бъде на помощ в това нужно и велико предприятие.

Издаден в старата българска столица Велико Търново днес на осми септемврий хиляда и осемстотин и осемдесет и пета година.

Александър

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 811, л. 4. Печатно; ДВ, бр. 92, 8.09.1885, с. 1; Притурка на ДВ, Пловдив, бр. 1, 5.10.1885 г., с. 1.

№ 2

Указ на княз Александър I за запазване на съществуващото законодателство в Южна България и поемане на управлението от княжеско комисарство

№ 1 **_Пловдив, 9 септември 1885 г._**

Ний Александър I,
по Божията милост и волята народна
Княз на Северна и Южна България

Като приемам управлението на Южна България, обявявам на любезний си народ в тая страна, че то ще се ръководи по съществующите по време на източнорумелийското правителство, както и на временното правителство наредби до второ наше разпореждание.

Ръководението на управлението възверявам на наш комисар.

За наш комисар назначаваме доктор Г. Странски, а за негови помощници назначаваме П. Р. Славейков и Йоаким Груев.

Упълномощавам нашия комисар доктор Г. Странски до ново наше разпореждание да подписва всичките наши височайши заповеди във време на моето отсъствие от столицата на Южна България г. Пловдив.

Александър

Приподписал: *д-р Странски*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 811, л. 11. Притурка на ДВ, Пловдив, бр. 1, 5.10.1885.

№ 3

Указ на княз Александър I за утвърждаване в заеманата длъжност на чиновниците в Южна България

№ 2 **_Пловдив, 9 септември 1885 г._**

Ний Александър I,
по Божията милост и волята народна
Княз на Северна и Южна България

Всички действующи чиновници в Южна България – правителствени, окръжни и общински, се утвърдяват в длъжностите, които те и понастоящем занимават, до ново наше разпореждание.

Александър

Приподписал: *д-р Странски*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 811, л. 11; Притурка на ДВ, Пловдив, бр. 1, 5.10.1885.

№ 4

Указ на княз Александър I за обявяване на военно положение в Южна България и създаване на военни съдилища

№ 3 ***Пловдив, 9 септември 1885 г.***

Ний Александър I,
по Божията милост и волята народна
Княз на Северна и Южна България

Постановихме и постановляваме:

I. Впредвид на настоящето извънредно положение и в интерес на реда и тишината, прогласявам областта Южна България във военно положение.

II. Устрояват се военни съдилища, в които ще се съдят всички ония лица, които би нарушили тишината.

На първообразното със собствената на Негово Височество ръка подписано:

Александър

Приподписал комисар на Негово Височество: *д-р Странски*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 811; Притурка на ДВ, бр. 1, 5.10.1885, с. 2.

№ 5

Приказ на княз Александър I по Военното министерство за поемане командването на българските войски, обявяване на военно положение и организацията на армията в Южна България

№ 4 ***Пловдив, 9 септември 1885 г.***

I.

Днес Негово Височество като приема на себе си командуванието на войските благоволи да издаде следующий приказ:

„Офицери, унтер-офицери и солдати! Аз земам командата на войските на моя народ. Аз се турвам в глава на вас с убеждение, че всеки българин е готов да изпълни своя дълг и да пролее кръвта си за свободата на отечеството си. Борбата ще бъде трудна, но никакви жертви няма да ни остановят. Бог да ни е на помощ.“

На първообразното със собствената ръка на Негово Височество написано:

Александър

Настоящий приказ да се прочете във всичките дружини и по-долни части.

II.

Всичката страна се обявява на военно положение:

IV.

Обявявам за сведение по армията, че съставът на Главната квартира и на отрядите ще бъде следующий:

Временно изпълняющий длъжността на началника на щаба – капитан Петров.

Резервени части:

1-ва Пловдивска резервена дружина – командир капитан Мазаков.

2-ра Сливенска резервена дружина – командир капитан Анастасов.

Хасковски партизански отряд:

Началник – капитан Соколов; помощник – капитан Айранов.

Пещерски отряд:

Началник – майор Цанев, помощник – капитан Ненов; комендант на града Пловдив – майор Любомский, помощници: подпоручици Ст. Арнаудов и Андон Киров; полицемейстор на града Пловдив – капитан Атанасов, II. помощници: поручик Цариградский и подпоручик Запрянов; комендант на града Сливен – капитан Стоянов, помощник – подпоручик от бившата жандармерия Попов.

V.

Тези от г.г. офицерите, които са получили ново назначение, да сдадат немедлено своите си части и да встъпят в изпълнение на новите си длъжности.

Г.г. дружинните командири ще назначат по усмотрението си командири на тези роти, които в сила на новото разместване са останали без такива. Сдачата и приемката на частите ще бъде по възможност просто.

VI.

Обявявам за сведение, че бившата Източна Румелия е разделена на 12 военни окръжия, както е било досега.

Длъжността на военноокръжните команданти ще изпълняват досегашните окръжни сержант майори. Тези от тях, които не са произведени в офицери, да ми донесат незабавно: адютанта по строевата част капитан Савов, адютанта по хозяйствената част капитан Мечконов и поручика от бивший Главний щаб Луков.

Търново-Сейменлийски отряд:

Началник – майор Николаев, началник на щаба – капитан Иванов, офицер от Генералния щаб за поръчения – капитан Велчев.

Дружини: Харманлийска – командир капитан Атанасов, 1 Хасковска – командир капитан Бочев, 2-а Хасковска – командир капитан Кънчев, 1-а Хасковска – командир капитан Ковачев, 3-а Пловдивска – командир капитан Иванов; I бивший румелийски учебен ескадрон – командир капитан Никушев, бивша румелийска учебна полубатарея – командир капитан Балабанов.

Ямболский отряд:

Началник – майор Филов, началник на щаба – капитан Димитриев, офицер от Генералния щаб за поръчение – капитан Илиев, дружинни: 1-а Пловдивска – командир капитан Николаев I, 3-а Пловдивска – командир капитан Мосинов, 4-а Пловдивска – командир капитан Г. Николаев, Казанлъшка – командир капитан Маринов, Старозагорска – командир капитан Жейнов, Сливенска – командир капитан Паничерский, Ямболска – командир капитан Драндаревский, Т. Пазарджишка – командир капитан фон Мах.

Бургаский отряд:

Началник – майор Шиваров, началник на щаба – капитан Вълнаров, дружинни: 1-а Бургаска – командир капитан Гоченацев, 2-а Бургаска – командир капитан Белов, 3-а Бургаска – командир капитан Боянов, Айтоска – командир капитан Обрешков.

VII.

За обучение на резервистите образоват се две резервени дружини: № 1 – Пловдивска резервена дружина и № 2 – Сливенска резервена дружина.

№ 1 резервна дружина (остава в г. Пловдив) и ще служи депо за 1, 2, 3, 4, 9 и 10 военни окръжия, вследствие на което заповядвам на и.д. на военноокръжните команданти при събирание на резервистите да образуват команди, които да отправляват в разпорежение на командира на № 1 резервна дружина.

№ 2 резервна дружина (остава в г. Сливен) и ще служи депо за резервистите на 5, 6, 7, 8, 11 и 12 военни окръжия; заповядвам на и.д. на военноокръжните команданти в тези военни окръжия при събирането на резервистите за обучение да образуват отделни команди, които да направляват в г. Сливен в разпорежданието на командира на № 2 резервна дружина.

VIII.

Резервните дружини ще имат два състава, постоянен (от настоящий кадър) и переменен от пребиваающите резервисти за обучение. Обучените резервисти съобразно нуждата ще се разоделят по отрядите по разпоряженето на Главната квартира.

Подписал: за началник щаба адютант по строевата част
капитан *Савов.*

ДВ, бр. 113, 7.09.1885, с. 1-3.

№ 6

Приказ на княжеския комисар д-р Г. Странски за продължаване работата на административните и финансови учреждения в Южна България с изключение на митниците между Княжество България и Източна Румелия и за спиране разглеждането на съдебни процеси

№ 1 ***Пловдив, 10 септември 1885 г.***

Съгласно указа на Негово Височество под № 1 от 9 септемврий н.г. предписвам:

I. Канцелариите на бившите дирекции и всичките други административни учреждения (префектури, околийски и общински) ще продължават досегашните си функции.

II. Всичките финансиални учреждения, освен **митниците** между **Северна** и **Южна България**, тоже ще продължават своите функции.

III. Всичките съдебни учреждения, включително Върховното съдилище и публичните министерства, престават да функционират по разглеждание на всякакъв вид съдебни процеси.

Княжески комисар: *д-р Странски*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 811, л. 12-13; Притурка на ДВ, Пловдив, бр. 1, 5.10.1885, с. 14.

№ 7

Тронна реч на княз Александър I при откриване на третата извънредна сесия на IV Обикновено народно събрание

София, 11 септември 1885 г.

Господа Представители!

Известно Ви е, че на 6-й септемврий жителите на Източна Румелия прогласиха съединението на братската ни страна с Княжеството и ме повикаха и за свой Княз.

Господа Представители!

Предвид напредъка на народа ми, който с неописуема радост и всеобщо въодушевление посрещна желанието на братята си от Южна България и със съгласието на правителството си, избрано от средата на Народното събрание, аз прокламирах на 8-й септемврий в старата столица Велико Търново, че признавам прогласеното съединение и че приемам да бъда Княз и на Южна България.

Господа Представители!

Аз съм вече в средата на досега отделените братя на народа си и пълен с надежди, че Вие ще одобрите почнатото свято дело за обединението на любезния ми народ и че ще приемете предложенията на правителството ми, които има да представи пред Вас, по вжеmatите вече от страната му мерки и разпореждания и по ония, които се изискват от това велико събитие.

Като съм уверен, господа Представители, във Вашия доказан патриотизъм и в успешното извършване на святата Ваша задача в тоя най-важен момент за Отечеството ни, обявявам настоящата трета извънредна сесия на IV Обикновено народно събрание открита и призовавам благословението на всевишняго над Вашите действия.

Александър

ДВ, бр. 94, 12.09.1885, с. 1.

№ 8

Указ на княз Александър I с указания за съдопроизводството по време на военното положение в Южна България

№ 5

Пловдив, 26 септември 1885 г.

Ний Александър I,
по Божията милост и народна воля
Княз на Северна и Южна България

По предложение на наший комисар в Южна България, представено нам с доклада му от 26 септемврий 1885 год. № 903.*

Постановихме и постановляваме:

Чл. 1. През времето, догдето трае военното положение в Южна България, всички злодеяния и престъпления, извършени в тая страна, ще се преследват и съдят от военните съдилища, а до по-ново разпореждание и по изключение от това общо правило полицейските власти в Южна България се обличат във власт да разгледват ония нарушения на някой закон или правилник, които са извършени от невоенни и за които общий отоманский Наказателен закон или местните закони или правилници предвиждат наказание затвор най-много за един месец или само глоба, или двете тия наказания наедно.

---

* Докладът и Наставления за изпълнението на този указ са публикувани в същия брой на Притурката на Държавен вестник.

Чл. 2. Кметовете на всички градски и селски общини, които не са седалища на околийский началник, като началници на местната полиция ще издирват и наказват закононарушенията, извършени в административната им окръжност, за които законите или правилниците предвиждат наказание затвор най-много до двадесет и четири часа или глоба до тридесет гроша златни, или двете тия наказания наедно.

Чл. 3. Закононарушенията, които надминуват компетентността на кметовете, както и всички закононарушения от категорията, показана в чл. 1, извършени в окръжността на някоя околия, се разгледват и наказват от надлежний околийский началник като началник на полицията в околията, а закононарушенията, показани в чл. 1, извършени вътре в град Пловдив, се разгледват и наказват от местний полицмейстър.

Чл. 4. Освен закононарушенията, показани в чл. 1, околийските началници и полицмейстерът в Пловдив могат да разгледват и наказват престъпления за взаимно сбивание или легко биение на някое частно лице, предвидено от чл. 179 на Наказателний закон, но само в случай, ако по лекарско освидетелствувание от това сбивание или биение не бъде последвало наранявание или боледувание на някого, в който случай наказанието затвор не може да надмине един месец.

Чл. 5. Когато престъплението легко биение, предвидено от предидущий член, е извършено на публично място, в такъв случай преследването на набедений трябва да стая и без предварителна жалба от пострадавшето лице.

Чл. 6. Разгледването и наказанието на гореказаните закононарушения стая със съкращено съдопроизводство, като се призове и доведе набедений и се изслуша както той, така и тъжителят, ако има такъв, и като се напише протокол за делото и за станалото му изследвание и за произнесената присъда, който протокол да се подпише както от чиновника, който произнася присъдата, така и от писаря, който присъствува в разглежданието на делото.

Чл. 7. Присъдите на административно-полицейските власти в границите на тяхната компетентност са окончателни и не подлежат на никое правно средство.

Чл. 8. Всякой кмет е длъжен да изважда всякоя събота вечер списък на делата, които е разгледвал през седмицата, и да го праща незабавно на околийский началник. А околийските началници и полицмейстърът в г. Пловдив от своя страна са длъжни също да изваждат всяка събота вечер по един списък на лицата, които са осъдени през седмицата, с означение престъплението и наложеното наказание на всяко от осъдените лица и да пращат незабавно тия списъци на надлежний окръжен управител.

На нашия комисар в Южна България предоставяме изпълнението на настоящий ни указ.

На първообразното подписано със собствената на Негово Височество ръка:

Александър

Приподписал княжеский комисар: *д-р Странски*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 811, л. 12-13; Притурка на ДВ, Пловдив, бр. 1, 5.10.1885, с. 4-5.

№ 9

Доклад от княжеския комисар д-р Г. Странски до княз Александър I с предложение за създаване на Архивно управление в Пловдив за съхранение документацията на Източна Румелия

№ 1077 ***Пловдив, 27 септември 1885 г.***

Господарю,

Вследствие закриването на разните съществуващи при бивший режим в страната управления, явява се нужда да се вземат мерки за събирането, уреждането и съхранението на всичките останали от един седмогодишен период на политически живот архиви и книжа, с изключение на тия, които се отнасят до дела частни от административен порядък или от съдебен характер. Като най-целесъобразно в тоя случай средство смея да предложа на Ваше Височество съставянието в Пловдив на едно временно управление, което да се поместява в каменното здание на бившето Областно събрание, като най-сгодното за подобно назначение.

За управител на това учреждение предлагам на височайшето Ви утвърждение г. Ив. Говедаров, който ще има един или няколко помощници, взети между чиновниците в разполагаемост по управленията и които по немание достатъчно занятие могат да се прикомандироват тоже временно.

Ако Ваше Височество одобрявате това ми предложение, то Ви моля най-покорно да благоволите и подпишете приложений ми към тоя доклад указ.*

Съм, Господарю, на Ваше Височество най-верноподаний служител.

Княжеский комисар: (подп.) *д-р Странски*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 811, л. 12-13; Притурка на ДВ, бр. 1, 5.10.1885, с. 11-12.

№ 10

Доклад от английския дипломатически агент в София Ласелс до държавния секретар на външните работи Солсбъри в Лондон за исканото от княз Александър I пълно законодателно, административно и военно съединение на Южна и Северна България[1]

№ 89 ***Пловдив, [29 септември]/11 октомври 1885 г.***

В телеграмата си № 33 от 6 т.м. имах честта да уведомя Ваша Светлост, че княз Александър би бил щастлив да стане главен управител на Източна Румелия при условие, че бъде премахнат Органическият устав. Но устройството, при което той би бил назначен на този пост при същите условия, както и предшествениците му, не би изтраяло и три месеца.

В компетентния доклад на капитан Джоунс, британския генерален консул тук, който бе изпратен на британския посланик в Константинопол с писмо № 5 от 10 април 1884 г., се разкрива незадоволителното действие на Органическия устав и се доказва необходимостта от въвеждането на промени в него, за да се поправят сериозните неудобства, възникващи в резултат на сложната система на администрация, заложена в него. Този доклад, към който си позволявам да привлека вниманието на Ваша Светлост, е написан с оглед на това да се направят предложения за подобрение на положението в Източна Румелия при предишното състояние на нещата. Сега обаче, ако съединението между България и Източна Румелия бъде признато, ще трябва да се вземе предвид промененото положение на нещата в резултат на Съединението при уреждането на бъдещите отношения на тази страна с Портата. Затова си позволявам да предложа в сбита форма идеите, които княз Александър изложи в разговорите си с мен.

---

* Издаденият указ № 6 публикуван в същия брой на Притурката на Държавен вестник.

Негово Височество е готов да признае сюзеренната власт на султана и да поеме паричните задължения на провинцията към Турция, но Съединението трябва да бъде пълно по отношение на законодателните, административните, юридическите и военните работи. Би било невъзможно да се признае правото на султана да санкционира законите. Опитът показва, че санкцията на Негово Величество е била неизменно отклонявана от всички закони, прокарвани от Народното събрание на провинцията с оглед развитието на ресурсите на страната. Дори бюджетът нямаше да бъде приведен в изпълнение, ако стриктно се спазваше това право, тъй като всъщност султанът е санкционирал само един от бюджетите, представени му през последните шест години.

Сложната система на административна и правна организация наложи такъв тежък товар на Източна Румелия, че дори и да не беше станало Съединението, щяха да се наложат някои промени, а основната цел на неотдавнашното движение беше да се избягнат икономическите затруднения, създадени по този начин.

Нищо освен пълното обединяване на тези два бранша няма да задоволи българите от двете страни на Стара планина. Що се отнася до военната организация, не може да става и дума висшите офицери на източнорумелийската войска да продължават да бъдат назначавани от султана, а тези на българската армия – от Негово Височество. Такова устройство би нарушило единството на командването, което е съществено за поддържането на дисциплината, и Негово Височество не би могъл да приеме устройство, което да не му дава пълен контрол като главнокомандващ върху всички военни сили на страната.

Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война, док. № 197.

№ 11

Доклад от княжеския комисар д-р Г. Странски до княз Александър I за временно задържане на част от персонала на закритите администстративни управления в Южна България

№ 1106 ***Пловдив, 30 септември 1885 г.***

Господарю,

С провъзгласяване съединението на Южна България със Северна естествено трябваше да изчезнат и всички тези административни клонове, които почиваха в основата на падналий източно-румелийски режим, а някои от второстепенна важност да се применят към настоящето положение на работите и приведат под съответствующето ведомство на разните министерства. До окончателното обаче ликвидирание на бившето управление необходимо нужно е да се задържи една част от съществующий персонал в размер както следва:

а) При Управлението на правосъдието:

Един началник канцеларий
„ счетоводител
„ секретар I разряд
„ писар архивист I разряд
„ писец
„ разсилен

в) При Управлението на народ. просвещение:

Един началник канцеларий
„ счетоводител
„ секретар I разряд
„ писец
„ разсилен

Колкото се отнася до останалите вън от тоя кадър чиновници, те да се уволнят.

Ако Ваше Височество одобрявате тези мои предложения, то най-покорно моля да благоволите и подпишете приложений ми към тоя доклад указ.*

Княжеский комисар: *д-р Странски*
Управител канцеларии: *д-р Теодоров*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 811, л. 17-18; Притурка на ДВ, бр. 2, 9.10.1885, с. 13-14.

№ 12

Телеграми, разменени между княз Александър I и министър-председателя П. Каравелов, за определяне на министъра на правосъдието В. Радославов за представител на българското правителство в Пловдив до окончателното ликвидиране на временното управление в Южна България

[София – Пловдив, 6 октомври 1885 г.]

От наша страна трябва да иде някой в Пловдив да не се произведе паника.

[Каравелов]

Действително, но кой?

А[лександър]

Мисля, Радославов.

[Каравелов]

---

* Указът е публикуван в същия брой на Притурка на Държавен вестник.

В какви отношения ще бъде г. Радославов към Странски.

А[лександър]

Ще бъде представител на тукашното правителство, догдето не се унищожи комисарството.

[Каравелов]

Съгласен.

А[лександър]

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 182, л. 77-78. Ръкопис.

№ 13

Телеграма от Ст. Чомаков и Ив. Хаджипетров[2] до министъра на външните работи и изповеданията И. Цанов за необходимостта от избиране на народни представители от Южна България и свикване на общо Народно събрание

Пера, [7 октомври 1885 г.]

Мислим за полезно бързото избирание депутати от областта ни, свикванието им временно общо събрание, за да легализират законним образом извършеното досега и укрепят властта в по-нататъшно действие. Време е да се развива всестранно най-голямата деятелност и преданост с благоразумие по делото. Чом[аков] Петров.

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 182, л. 30, 90. Ръкопис.

№ 14

Телеграма от министъра на правосъдието и представител на българското правителство в Пловдив В. Радославов до министър-председателя П. Каравелов за издаване в Пловдив на „Притурка на Държавен вестник“ и използване в указите на княз Александър I за управлението на областта на титула „Княз на Северна и Южна България“

[Пловдив, 9 октомври 1885 г.]

За разпорежданията на Комисарството се издава тук особна притурка на Държавен вестник. Мисля, за да не се представя работата така отделна, материята да се публикува в Софийския Държавен вестник. Тукашните укази носят формата Княз на Северна и Южна България, когато в Княжеството още тя не е въведена; нека се направи същото и у нас. Г. Цанов нека изпрати Кесякова, който да направи нужните причистявания и уреждания на телеграфопощенското учреждение.

Радославов

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 182, л. 127. Дешифровка. Ръкопис.

№ 15

Телеграма от министъра на правосъдието и представител на българското правителство в Пловдив В. Радославов до министъра на външните работи и изповеданията И. Цанов с предложение да се обсъди в Министерския съвет въпросът за сливане на управлението в Северна и Южна България

[Пловдив], 12 октомври [1885 г.]

Бях предложил г-ну Каравелову сливанието администрацията на двете Българии трябва вече да стане. Трябва да се изпрати тук Караджов, да се ликвидират финансиите, а така също да се изпрати Законът за гербовия сбор с нужните марки. Тоже бях искал да се изпрати Кесяков да прегледа и уреди телеграфното управление, но досега нищо. Времето минува и духовете все повече и повече се вълнуват. Предлагам да се разиска и реши в Мин[истерския] съвет следующето: Не ли дошло времето още, щото княж[еското] правителство да вземе управлението и на Южна България.

ЦДА, 176к, оп. 1, а.е. 182, л. 189. Ръкопис; 313к, оп. 1, а.е. 1883, л. 69. Чернова. Ръкопис.

№ 16

Телеграма от министъра на външните работи и изповеданията И. Цанов до министъра на правосъдието и представител на българското правителство в Пловдив В. Радославов за положението в Южна България и обсъждане в Министерския съвет на предложението за сливане на управлението на Северна и Южна България

[София], 12 октомври 1885 г.

Ще предам в съвета въпроса относително сливание управлението. Не вярвам да има размесени войници; тука се викат известни полкове на Княжеството. Решение по изпразнуванието на Южна България не е последвало. Сърбите следоват да се приближават към границата.

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 182, л. 183. Ръкопис.

№ 17

Телеграма от министъра на правосъдието и представител на българското правителство в Пловдив В. Радославов до министъра на външните работи и изповеданията И. Цанов за необходимостта от сливане на управлението на Северна и Южна България

[Пловдив, 12 октомври 1885 г.]

Г. Странский имал свиждание с жеранта* на Руското консулство. Забелязал от разговора желание за подобрение отношението с Русия, която не била ни против Съединението, нито против Княза. Като средство за изравнение недоразуменията, мислило се да стане свиждание между двата господари. Това с цел да се даде възможност на Царя да измени направлението на политиката. Имате ли подобни сведения там от руский агент и как гледате на това желание. В допълнение на предложението: г. Странский настоява сливанието на управленията да стане още днес и надлежните укази да се издадат незабавно. Всяко отлагание счита гибелно за делото. Разкажете същото и на Н[егово] В[исочество]. Освен това г. Странский мисли, че заедно със сливанието трябва да се унищожи и Комисарството.

---

* Управляващ

Радославов

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 182, л. 163-164. Ръкопис.

№ 18

Телеграма от министъра на външните работи и изповеданията И. Цанов до министъра на правосъдието и представител на българското правителство в Пловдив В. Радославов да не се бърза със сливането на управлението на Северна и Южна България

[София,], 12 октомври 1885 г.

Подобно нещо няма. Князът никога не е отказвал; Русия е, която не иска да приеме Княза. Няма съмнение, че ако би се казало подобно нещо, Князът немедлено би се отправил в Русия.

Колко за сливанието, моето мнение е, че всяко бързание е по-гибелно. Ще говоря обаче с Каравелова и другите. Видещем освен това и мнението на Стамболова, който пристигнал нощес тука.

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 182, л. 187. Ръкопис.

№ 19

Телеграма от министъра на правосъдието и представител на българското правителство в Пловдив В. Радославов до княз Александър I за необходимостта от сливане на управлението на Северна и Южна България независимо от решенията на Посланическата конференция в Цариград

[Пловдив, ок. 12 октомври 1885 г.]

Без да се гледат комбинациите на чуждите, в български интерес е да довършим захванатото дело и да не продължаваме по временний път. Предвид на горното, от една страна, и на вълнение духовете в Южна България, от друга, че княжеското правителство продължава да работи отделно, направих следующето предложение пред Министерский съвет: Да се разгледа и реши не е ли време вече да стане сливанието на управлението на двете Българии, тъй като всяко медление ще бъде гибелно за делото, и не трябва ли да се унищожи комисарството? Аз мисля, че и Ваше Височество ще благоволите да признаете, че решението на конференцията, каквото и да бъде, трябва да ни завари готови и че сме извършили всичко онова, което е зависело от нас. Подобно действие от наша страна ще бъде по-полезно за Вас и за България на всеки случай.

Министър *Радославов*

ЦДА, ф. 313к, оп. 1, а.е. 1883, л. 59. Ръкопис.

№ 20

Записки на телеграфен разговор на П. Каравелов и Г. Странски относно сливане на управленията в Северна и Южна България[3]

[Преди 15 октомври 1885 г.]

Г. Карав[елов] каза: не се сдържал да не пише по това нищо повече. Тук си имали друга работа г-да министрите.

Кар[авелов] мисли за неполитично.

Тука се мисли напротив, за по-политично и най-полезно, без да се дава [Странски] гласност.

Кар[авелов] Там отдалеч, като на неотговорни лица, може това да се вижда за полезно; догдето не съсредоточим на сръбската граница достатъчно войска, за да отблъснем случайното нападение на сърби – то сливанието е немислимо.

Странски: Мисля, че със средоточаванието войски на сръбската граница не пречи същевременно сливанието на управленията. Сливанието ще констатира фактически нашето съединение, ще успокои духовете тука; като се мисли сега, че съединението съществува само номинално, като се вярва от мнозина, че целта на досегашното съединение не била друга, освен заменение бившето правителство на бивше положение. Но всекий случай, ако [сливание]* сега невъзмо[жно], тогава присъствието на Негово Височество тука – нужно.

Карав[авелов] След три или четири дена ще се свърши въпросът със Сърбия и тогава ще се мисли и работи по сливанието на правителствата.

Странски: Тук се говори, че княжеското правителство обещало пред Европа да не прави никакво сливание до произнасяние на конференцията. Тоя слух вълнува си[лно] духовете. Желателно е сливанието [да] стане докле конференцията не се е произнесла връз нашата съдба и да намери при разглеждание въпроса всичко свършено относително административний ред.

Каравелов: Повтарям, че няма да слушате улични слухове, догдето се не свърши сръбский въпрос няма да стане сливание[то].

Срански: Слуховете, които предавам, не са съвсем безосновни. Страхувам [се], че вий сте предрешили въпроса и наше[то] положение най-критическо.

Каравелов: Аз ви повтарям, че са ули[чни] слухове и сбогом.

ЦДА, ф. 313к, оп. 1, а.е. 1883, л. 71-72. Оригинал. Ръкопис.

---

* Тук и по-нататък липсват части от думи поради скъсване на документа.

№ 21

Телеграма от княз Александър I до министър-председателя П. Каравелов за пристигането си в Пловдив и решението да ликвидира комисарството и временното управление в Южна България

Пловдив, 15 октомври 1885 г.

Днес по 10 часа сутринта пристигнах благополучно в Пловдив. Бях твърде добре посрещнат от населението Т. Пазарджик. От всичко, което чух и видях тук, дойдох до убеждението, че временното управление заедно с Комисарството трябва да са унищожат. По то[ва]* дело аз се разговорих на обширно с министъра Радославова и Страски, които натоварих да вземат нужните мерки, за да се даде край на временното правление. С дохождането ми тук и с унищожавание Комисарството вярвам, че ще се въдвори още повече тишината и спокойствието, които в последно време са биле отчасти поразклатени. На Груева и Славейкова заповядах да подадат оставка. Както се научавам, русите действоват твърде много тук, кога пр[...]

Александър

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 182, л. 224. Ръкопис.

№ 22

Записка от министър-председателя П. Каравелов до княз Александър I за преминаване на източнорумелийските учреждения към съответните министерства в Княжество България

[София], 16 октомври 1885 г.

За избежение на несвоевременни формалности трябва да се заповяда на Странски с циркулярна телеграма да предпише на сичките източнорумелийски учреждения да се снасят с надлежните министерства в Княжеството. Караджова ще се изпрати. Гешов телеграфира: Телеграма от Петербург в тозвечершни вестници явява, че там официално било обявено, че Царят се съгласил да припознае под известни условия Ваше Височество за румелийски губернатор.

Каравелов

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 182, л. 233, 236. Дешифровка. Ръкопис.

№ 23

Окръжна телеграма на Министерството на правосъдието до председателите на окръжните съдилища с нареждане да започнат да кореспондират пряко със съдебните и административните власти на Северна и Южна България

№ 4824 *София, 23 октомври 1885 г.*

Сношенията със съдебните и административните власти на Южна и Северна България, които се водеха досега чрез министерствата на външните дела и правосъдието или чрез дирекциите, трябва да стават занапред направо. Да се съобщи съдържанието на тая телеграма прокурору, на мировите съдии, съдебните следователи и другите съдебни учреждения и лица.

---

* Тук и в края на текста липсват думи поради скъсване на документа.

Министър *Радославов*

ДВ, бр. 118, 24.12.1885, с. 5.

№ 24

Протокол от заседание на Министерския съвет за уеднаквяване на заплащането на военнослужащите от Южна България с това от Северна България

№ 72 ***София, 23 октомври 1885 г.***

Заседанието се откри часът на 9 ½ преди пладне.

Присъствуваха:

Министърът на финансите, управляющ Министерството на вътрешните дела и председател на Министерский съвет г-н П. Каравелов, министърът на външните дела и изповеданията г-н И. Цанов, министърът на народното просвещение г-н Каролев и управляющий Военното министерство г-н капитан Никифоров.

Слушаха:

I. Устният доклад от г-на управляющий Военното министерство.

Постановиха:

1. На офицерите и долните чинове от войската на Южна България да се дава плата еднаква с платата, определена във войската на Северна България – с изключение обаче на офицерите от непостоянните кадрове, за които ще се изработи особено положение.

2. Догдето се определи положението и догдето се приготвят изискуемите ведомости, засега да се отпуснат сто и двадесет хиляди лева аванс за изплащание жалванието на южнобългарската войска. Тази сума ще се вземе от изпратените на щаба вече в Пловдив триста хиляди лева.

ЦДА, ф. 284к, оп. 1, а.е.423, л. 1. Оригинал. Ръкопис.

№ 25

Приказ на княз Александър I по Военното министерство за реорганизиране и промяна на наименованията на българските войски в Северна и Южна България

№ 33 ***Пловдив, 29 октомври 1885 г.***

Названията на Южен и Западен отряди се отменяват.

Всичките войски, действуващи и резервни, разположени в Южна България, носят названието „Източен корпус“ и се подчиняват на началника на Южния отряд подполковника Николаева със звание корпусен командир.

Войските, съсредоточени в Западна България, с изключение на Северния отряд носят названието „Западен корпус“ и се подчиняват на началника на Западния отряд майор Гуджева със званието корпусен командир.

Определява се на служба в непостоянните кадри: състоящий в запас подпоручик Кочемитов с назначение в Хасковския партизански отряд.

На първообразното със собствената ръка на Негово Височество написано:

Александър

Приподписал: началник щаба на армията от Генералния щаб капитан *Петров*

ДВ, бр. 114, 10.12.1885, с. 4.

№ 26

Доклад от английския дипломатически агент в София Ласелс до английския министър-председател Солсбъри в Лондон за причините за предприетото от княз Александър I сливане на управлението на Северна и Южна България

Пловдив, [20 октомври]/1 ноември 1885 г.

В телеграма № 55 от 29 м.м. имах честта да Ви докладвам съдържанието на разговора между княз Александър и г-н Игелстрьом, руския вицеконсул тук. Негово Височество ми каза, че той смята, че г-н Игелстрьом е получил инструкции от руския посланик в Константинопол да се държи по този начин и че причината за това е изразеното в началото на движението в Източна Румелия мнение на г-н Нелидов, че преди да измине и месец българите ще възвърнат предаността си към Русия и ще молят за нейната подкрепа. Тъй като това не стана, Негово Превъзходителство иска да получи доказателство, че предвижданията му не са били погрешни. Но каквато и да е причината, руснаците развиха голяма дейност по време на отсъствието на Негово Височество от Филипопол и постигнаха известно въздействие върху населението, като един от главните им представители беше г-н Герваси́й, митрополит на Филипопол. Вярно е, че завръщането на Негово Височество успя до голяма степен да успокои вълнението, което руските представители създадоха тук, но тъй като една от основните им цели беше да докажат, че Негово Височество все още не е предприел никакви стъпки по осъществяване на Съединението, той бе принуден да вземе мерки за сливането на институциите на двете страни. Негово Височество съжалява, че се е наложило да направи това, а той и г-н Каравелов са искали да изчакат решението на конференцията, преди да направят каквито и да било стъпки в тази насока. Но съществуването на временно правителство във Филипопол улесни интригите на руснаците и Негово Височество реши, че различните административни отдели на Източна Румелия трябва да бъдат поставени под разположението на съответните министерства в София, главно, за да подкопае почвата под краката на руснаците. До настоящия момент Филипопол беше деловият център на Източна Румелия и сега стана необходимо този център да се пренесе в София. За Негово Височество е съвсем ясно, че интригите срещу Съединението ще продължават, но ще бъде по-лесно те да се парират, ако бъдат ограничени в София и ако той успее да предотврати разпространението им във Филипопол. Затова неговата цел за момента е да централизира администрацията в София и като сведе Филипопол до положението на обикновена префектура, да намали опасността от руски въздействия там.

Относно г-н Гервасий, който беше един от най-дейните руски представители, то Негово Височество би бил доволен да го види далеч от Филипопол и тъй като Негово Височество няма никаква правна власт над него, той е помолил екзарха да инструктира г-н Гервасий да замине за София, за да уреди с правителството въпроса за положението на духовенството в Източна Румелия.

Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война, док. № 285.

№ 27

Временни правила[4] за избиране на народни представители в Южна България

Пловдив, 2 ноември 1885 г.

Временни правила за изборите на представители от Ю. България за IV-то Обикновено народно събрание

I. Кметовете от всяка административна околия, с изключение на онези от градските общини, избират по двама представители за Народното събрание.

II. Кметовете на градските общини не земат участие в изборите, но сами се считат по право представители в Народното събрание.

III. Може да бъде избран за представител всекий български гражданин на възраст повече от 25 години, който се ползува от политически и граждански правдини и е грамотен.

IV. За представители не могат да бъдат избрани военните лица и чиновниците, които получават заплата от правителствената хазна.

V. Изборът се извършва в центъра на околията и трае от 9 до 2 часа после пладне. В залата, гдето се произвожда изборът, не се допуща някаква въоръжена сила, освен по искание на бюрото в случай на нужда.

VI. Гласоподаването е тайно с бюлетини от чиста, бяла книга. Всякой бюлетин трябва да съдържа само две имена. Ако в някой бюлетин са вписани повече имена, първите две се четат, а последующите се заличават.

VII. Бюрото се състои от един председател, един подпредседател и двама секретари, които се избират от присъствующите кметове с явно гласувание.

VIII. На два часа при отварянието на урната бюрото преброява гласовете, провъзгласява за избрани двама от ония, които са получили най-много гласове, съставлява протокол за резултата на избора, подписан от него и желающите избиратели и веднага го изпраща на надлежния префект чрез околийския началник.

IX. Проверката на изборите става от Народното събрание.

X. Един представител не може да представлява повече от една околия.

XI. Нарушителите на настоящите правила се наказват съгласно наказателните разпореждания от избирателния закон на Княжество България.

В. Независимост, бр. 1, 18 януари 1886 г., с. 3.

№ 28

Доклад от френския дипломатически агент в София Флеш до министъра на външните работи Фрейсине в Париж за положението в Южна България и предприетото от българското правителство сливане на управлението на Северна и Южна България

№ 171 *София, [22 октомври]/3 ноември 1886 г.*

Бързам да потвърдя шифрованата телеграма, която имах честта да изпратя тази сутрин на Ваше Превъзходителство. Противно на намерението, което князът показа пред мен преди осем дни, Негово Височество, изглежда, е трябвало да остане във Филипопол до второ нареждане. В тази връзка г-н Цанов отбеляза пред мен, че декларацията на посланиците не съдържа нито едно разпореждане, което да забранява на княза да стои в Румелия, че впрочем, тъй като българското правителство се е заело да поддържа реда в тази територия, присъствието на Негово Височество там става абсолютно необходимо.

Въпреки че княз Александър допринася без никакво съмнение за успокояване на румелийското население, като продължава да пребивава сред него, позволено е обаче да изкажем съмнение, че тълкуването на волята на великите сили, дадено по този повод, е абсолютно правилно. Аргументацията на българския министър на външните работи всъщност не е лишена от известна проницателност. Впрочем, изглежда, княжеското правителство възприема повече присърце бързото обединение на двете Българии, отколкото общественото спокойствие в Румелия. Министърът на правосъдието Радославов се е установил във Филипопол, където работи активно; той вече изпрати в София архивите на автономната провинция. От друга страна, г-н Странски, шефът на временното румелийско правителство, се намира от няколко дена в София и подпомага с всички сили г-н Каравелов за бързото приключване на административното сливане на България и Румелия. След няколко дни правосъдието ще се раздава от името на княз Александър както във Филипопол, така и в София и Румелия, като България ще бъде разделена на окръзи, които ще зависят от Министерството на вътрешните работи в София. Отново искат да поставят великите сили пред свършен факт.

Но огромните разходи за страната, резултат от продължителното поддържане на значителни военни сили в бойна готовност, реквизициите в натура, нарядите за строеж на отбранителни обекти, мобилизацията на милицията на различни места и най-после безпокойството, което причинява едно положение, чийто изход още не се вижда, водят до увеличаване с всеки изминат ден на недоволството и умората на населението и тези чувства спокойно могат да обхванат много скоро и държавните служители, чиито заплати в скоро време ще бъдат намалени пропорционално от 25 до 50 процента. Законът относно тази мярка вече е подписан от Негово Височество и съвсем скоро ще се появи.

При наличието на толкова значителни принципи и преди всичко на усложненията, които изникнаха от всички страни, българското правителство като че ли е станало много по-скромно в своите претенции: то би приело сега по всяка вероятност личната уния, разширена с административно и юридическо обединение и може би много скоро ще стигне дори до там да се съгласи на лична уния в чист вид. Раздразнението, което българите изпитват от поведението на сърбите, никак впрочем не е чуждо на тази промяна в настроенията на правителството и на населението. Биха искали да уредят временно и горе-долу румелийския въпрос, за да могат да обърнат всичките сили и цялото внимание на страната срещу Сърбия. Съсредоточаването на българските войски към сръбската граница продължава наистина, да се надяваме – активно. Два кавалерийски ескадрона и една артилерийска батарея, които пристигнаха от Румелия, незабавно се отправиха към сръбската граница.

Заслужава да се отбележи, че сред всички тези събития представителството на Русия и неговите агенти започват да възвръщат увереността си. Г-н Кояндер е заявил на някои хора, че Русия никога няма да се откаже от своето положение на първа сила в България, и дори добавил по повод присъствието на г-н Ласелс до княз Александър, че отношението на Англия в този случай е може би показател за предстоящ конфликт с Русия; че впрочем, ако по-късно има проливане на кръв на Балканския полуостров, отговорността за това непременно ще падне върху англичаните.

Научих, че г-н Гешов, директор на Българската банка, трябва да пристигне в Париж на идване от Лондон, където е изпълнявал мисия пред английското правителство. Вероятно г-н Гешов е натоварен също така да сондира правителството на републиката.

Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война, док. № 288.

№ 29

Съобщение във в. „Независимост“ за резултатите от проведените на 8 ноември 1885 г. избори за народни представители в Южна България

[Пловдив, 8 ноември 1885 г.]

От Пловдивския департамент

Пловдивска околия	–	З. Стоянов и Ат. В. Търнев
Карловска –“–	–	Ст. Кьойбашиев и Д. Тончев
Сърнегорска –“–	–	Д-р Странски и Ив. П. Андонов
Станимашка –“–	–	Т. И. Кесяков и Г. Бенев
Овчехлъмска –“–	–	Д. Ризов и Т. Гатев
Рупчоска –“–	–	Т. И. Кесяков и Ив. Ковачев

От Татар-Пазарджишкия департамент

Т.-Пазарджишка –“–	–	Я. Д. Матакиев и А. Гачов
Ихтиманска –“–	–	М. Сестримский и Г. Бенев
Панагюрска –“–	–	Н. Барбанов и Ив. Гешанов
Пещерска –“–	–	Ив. Грънчаров и Исмаил еф.

От Бургаский департамент

Бургаска околия –“–	–	Ив. Х. Петров и О. П. Бабов
Карнобатска –“–	–	Минчо Нейчев и Савва Вълков
Анхиалска –“–	–	Д. Ризов и Ив. Панайотов
Айтоска –“–	–	З. Стоянов и К. Великов

От Старо-Загорский департамент

С.-Загорска околия – д-р Странски и Д. Начов
Казанлъшка –"– – Икон. Караджов и И. Стоков
Чирпанска –"– – Ив. П. Андонов и Г. Данчов
Ново-Загорска –"– – З. Стоянов и д-р Странски
Т.-Сейменска –"– – Ив. Салабашев и Д. Ладжов

От Хасковский департамент

Хасковска околия – Вел. Попов и Ат. Мазенов
Харманлийска –"– – Г. Буков и Д. Милковский
Хаджи-Елеска –"– – Йорд. Манолов и К. Калчев
Кърджалийска –"– – изборът не станал

В Сливенския департамент не са биле произведени изборите по ненавременно получавание инструкциите.

Както вижда всеки, изборите в бившата И. Румелия са произведени по съвършено особен избирателен закон, вероятно по съображения, които правителството ще да обясни в заседанията на самото събрание.

Независимост, бр. 1, 18.01.1886 г., с. 3.

№ 30

Окръжна телеграма на министерството на правосъдието до председателите на окръжните съдилища в Южна България и до председателя на Върховния съд в Пловдив за издаване на присъдите в името на княз Александър I

№ 170

София, 6 декември 1885 г.

Присъдите трябва да се издават в името на Негово Височество Княза. Съобщете това за сведение и ръководство на подведомствените ви околийски съдилища. Също и прокурору.

Министър *Радославов*

Пловдив, председателю Върховнаго суда

Присъдите трябва да се издават в името на Негово Височество Княза. Съобщете това за сведение прокурору суда.

Министър *Радославов*

ДВ, бр. 119, 31.12.1885, с. 7.

№ 31

Доклад от министъра на правосъдието В. Радославов до княз Александър I за въвеждане от 1 януари 1886 г. на съдебните закони на Княжество България в Южна България

№ 229 ***София, 23 декември 1885 г.***

Господарю!

Предвид на това, че населението на Южна България, съзнавающе безизходното икономическо положение на така наречената Източна Румелия, е прогласило съединението си със Северна България на 6-й септемврий т.г., като е признало Ваше Височество за свой Господар, което прогласяване Ваше Височество милостиво приехте с взимането управлението на Южна България, което се одобри напълно от Народното събрание на Княжеството и предвид на това, че досега в Южна България продължават да са в сила съдебните закони на бившата Източна Румелия, което обстоятелство спъва единството, което трябва да съществува в управлението на правосъдието на двете братски земи, то затова най-покорно моля Ваше Височество да благоволите и одобрите щото:

I. Съдебните закони на Княжество България да влязат в сила в Южна България от 1-й януари 1886 г.

II. Останалите висящи на 6-й септемврий 1885 г. и постъпилите до 1-й януарий 1886 г. в първа и втора инстанции граждански и углавни дела да се довършат по съдебните закони на бившата Източна Румелия.

III. Влезлите в законна сила, но неизпълнени решения на бившите румелийски съдилища по граждански и търговски дела до 1-й януарий 1886 год., да се изпълнят по производството на Княжеството.

IV. Ако, Ваше Височество, одобрявате това мое предложение, то най-покорно моля да благоволите и подпишете тук приложений указ*.

Съм, Господарю, на Ваше Височество най-покорен служител и верен поданик.

Министър на правосъдието *В. Радославов*

ДВ, бр. 118, 24.12.1885, с. 2.

№ 32

Доклад от военния министър майор К. Никифоров до княз Александър I за уеднаквяване организацията на войските в Северна и Южна България

№ 244 ***София, 23 декември 1885 г.***

Господарю!

За да се направи организацията на цялата българска войска еднаква, намирам за необходимо освен 4-тях княжески пеши бригади, които привременно бяха опразнени, да се сформират от южнобългарските войски още две пеши бригади, един кавалерийски и един артилерийски полкове по следующите у нас щатове.

---

* Предложението утвърдено с указ № 170, 23.12.1885. – ДВ, бр. 118, 24.12.1885, с. 1.

Номерацията да бъде 5-та и 6-та и полковете, входящи в състава на 5-та бригада, да носят номерите 9 и 10, а в 6-та номерите 11 и 12 пеши полкове; при това 9 полк да се нарича още Пловдивский, 10 – Родопский, 11 – Сливенский и 12 – Балканский, кавалерийският полк да се нарича 8 кавалерийски и артилерийският – 3 артилерийски.

Саперната рота от южнобългарската милиция да влезе в състава на пионерната дружина и да й се даде название 6-та рота от пионерната дружина.

Както южнобългарският ескадрон, така и южнобългарската полубатарея да влизат в състава: първият в 3 конний полк, а втората в 3 артилерийски полк.

Ако одобрявате, Ваше Височество, настоящия ми доклад, то най-покорно моля да подпишете приложения при това указ*.

Съм, Господарю, на Ваше Височество, най-покорен служител и верен поданик.

Военний министър майор *Никифоров*

ДВ, бр. 119, 31.12.1885, с. 3.

№ 33

Доклад от управляващия министерството на вътрешните работи П. Каравелов и министъра на правосъдието В. Радославов до княз Александър I за закриване на административните съдилища в Южна България

№ 8030 ***София, 24 декември 1885 г.***

Господарю!

Имаме чест да молим Ваше Височество да благоволите да разрешите да се закрият административните съдилища в Южна България, понеже от тях няма нужда и не са предвидени в законите за съдоустройството на Княжеството. Закриването на тия съдилища да се счита от 6 септемврий т.г., от когато служащите в тях са престанали да работят.

Ако Ваше Височество одобрявате това мое предложение, то най-покорно моля да благоволите и подпишете приложения тук указ**.

Сме, Господарю, на Ваше Височество най-покорни служители и верни поданици.

Управляющий Министерството на вътрешните дела *Каравелов*
Министър на правосъдието *В. Радославов*

ЦДА, ф. 313к, оп. 1, а.е. 1870, л. 1-2. Чернова. Ръкопис; ДВ, 1886, бр. 2, 9.01.1986, с. 2.

---

* Утвърдено с указ № 61, 23 декември 1885 г.

** Утвърдено с указ № 198 от 30.12.1885 г. – ДВ,1886, бр. 2, с. 2.

№ 34

Писмо от председателя на Народното събрание Ст. Стамболов до министъра на правосъдието В. Радославов за свикване на общо народно събрание с участие на представители от Южна България

Търново, 5 януари 1886 г.

Бай Радославов,

Живущите представители в столицата ми изпратиха една телеграма, чрез която ми заявяват, че предвид на сегашното положение на общите ни работи и предвид на отговорността, която лежала на народните представители за общия вървеж на тия работи, нужно било да са свика Н[ародно]то събрание, а така също да са поканят в това събрание да вземат участие и избраните представители от И. Румелия. С подобно съдържание телеграми получих и от много градове от България и Румелия. Такива телеграми трябва да е получил и г. П. Каравелов, защото живущите в София представители са поканили живущите в провинцията представители да направят подобни заявления до г. Каравелова и до мене. Досега аз никому нищо не съм отговорил, защото да ти кажа правото, затруднявам са що да им отговоря преди да знам какво е мнението на правителството по тоя въпрос. Аз мисля, че отговорът на правителството и моят трябва да бъдат еднакви, защото ако това не стане така, то ще са даде повод на разни тълкувания, хитрувания и предположения, от които във всякой случай не може да има полза. Дали трябва да са вика Н[ародно]то събрание или не в сегашните обстоятелства, най-добре може да съди и да са произнесе правителството, защото то, като е в течението на общата ни работа, може да знае дали вреда или полза ще има от свикването на събранието. Каквото и да реши правителството по тоя въпрос, аз ще го напълно поддържа и вярвам, че и представителите не ще са много разсърдят, ако са отложи свикването на събранието, щом им са съобщат причините на това несвикване. Затова ще та моля, бай Радославов, щом получиш писмото ми, прочети го на другарите си и ми отговори телеграфически или с писмо, що е правителството решило по тая работа и на какви мотиви е основало своето решение.

Моля та да ма извиниш, че та товаря с тая работа, за която би трябвало аз да са обърна към г. Каравелова. Това аз не направих, защото знам, че той малко обича да чете писма, а още по-малко да отговаря. Ти же, като немски възпитаник, по си акуратен в тая работа и по-често обичаш да отговаряш на приятелите си, когато за някоя работа та питат – нещо, за което не може да са обвини г. Каравелов, че го прави.

Като та поздравявам, моля та част по-скоро да ми отговориш на това писмо и да поздравиш г.г. Каравелова, Цанова, Никифорова и Каролева.

Твой приятел
*С. Стамболов**

П.П. Ако са видиш с О. Панова, поздрави го от моя страна

ЦДА, ф. 313к, оп. 1, а.е. 1005, 11-12. Оригинал. Ръкопис.

---

* В страничното поле на първия лист от писмото дописано: „Пиши ми как отива работата за по мира и съединението“.

№ 35

Доклад от германския дипломатически агент в София Залдерн до държавния канцлер Бисмарк в Берлин за въвеждане на съдебните закони на Княжество България в Южна България и сливане на управлението на двете области

№ 1153 *София, [26 декември]/ 7 януари 1886 г.*

Още в предишните си доклади съобщих, че българското ведомство на пощите и телеграфите пое навремето управлението на същите ресори в Източна Румелия. Чрез назначаването на княжеския министър на правосъдието Радославов начело на източнорумелийската администрация след оттеглянето на д-р Странски бе придвижено още по-нататък обединяването на институциите на двете страни, без обаче да се казва досега открито, че се възнамерява да се вземат по-радикални мерки в осъщественото Съединение. При присъствието на двамата турски пратеници във Филипопол там се разигра даже комедията да се подчертава нарочно, че въобще няма управление.[5]

Сега вече на 23/5* т.м. бе издаден княжески указ, според който от 1/13 януари т.г. нататък се въвеждат и в Източна Румелия българските съдебни закони. Имам чест да изпратя на Ваша Светлост тук приложени превода на този указ, доклада на княжеския министър на правосъдието за мотивите, както и превода на една телеграма на същия, който въз основа на този указ дава указание на българските съдилища да влязат в непосредствена писмена връзка с източнорумелийските трибунали. Тези мерки, които са повече в сферата на образованите българи, все пак са едно указание, че съединението на двете провинции се приема тук като нещо осъществено. Сред самия народ идеите на Съединението се подхранват и утвърждават още повече чрез освобождаваните от войската българи и румелийци, които под общо ръководство извоюваха неотдавнашните военни успехи.

Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война, док. № 429.

№ 36

Доклад от управляващия руското дипломатическо агентство в София П. Богданов до министъра на външните работи Н. К. Гирс за преговорите между Турция и България за признаване на Съединението и мерките на българското правителство за уеднакляване на управлението на Северна и Южна България

№ 4 *София, 12/24 януари 1886 г.*

За водените в последно време преговори между княз Александър и Портата по въпроса за Съединението чрез посредничеството на Гадбан ефенди, както имах чест да съобщя на Ваше Високопревъзходителство по телеграфа, ми се удаде да разбера от министъра на външните работи, че основата, която страните са приели за тези преговори, е личната уния, а от княза – че изискванията, които той безусловно поставя на Портата, са единството на армията и Народното събрание в едната и другата част на бъдеща България, при което Негово Височество е готов да се съгласи на всяка комбинация по отношение на формата: „На мен ми е все едно, отбеляза при това князът, дали нося звание каймакам или друго, но не мога да допусна офицерите от армията в една от частите на България да се назначават и повишават в чинове от султана." Тъй като Гадбан ефенди няма необходимите пълномощия за окончателното съгласие, а между другото преговорите се проточват, князът поставял в зависимост от изхода на преговорите степента на исканията, които ще предяви за сключване на мира със Сърбия. Предвид изтичане срока на примирието той побързал да отправи в Константинопол своя министър на външните работи, поръчвайки му да се споразумее с Портата. Преди заминаването на г-н Цанов князът изпратил писмо по куриер до султана, в което молел своя сюзерен да му повери управлението на Източна Румелия.

---

* Така е в текста, указът е издаден на 23 декември (ст.ст.) 1885 г., т.е. 4 януари 1886 г. н. ст. – виж тук док. № № 31.

Князът е заставен да бърза още и от съображението, че условията, върху които ще бъде постигнато споразумение между него и Портата, трябва да бъдат утвърдени от европейските държави, подписали Берлинския трактат.

Но водейки, от една страна, преговори с Турция, князът, от друга страна, иска да я впечатли с най-голям брой факти около действителното сливане на Княжеството с Румелия.

С указ от 23 декември в румелийската милиция се въвежда еднаква организация с армията на Княжеството, т.е. от милицията се сформират: а) две пехотни бригади, състоящи се от по 2 полка; б) един конен и в) един артилерийски полк. Номерацията на румелийските бригади ще служи и за продължение на номерацията на бригадите и полковете на Княжеството.

Този начин на процедиране се осъществява в правосъдието. Пак на 23 декември князът подписа указ, според който законите на Княжеството влизат в сила и за Източна Румелия от 1 януари на настоящата година, от 6 декември – съдебните; с циркуляр на министъра на правосъдието до председателите на окръжните съдилища в Източна Румелия се заповядва съдебните решения да бъдат издавани от името на Негово Височество княза.

Тази мярка може да се обясни с това, че чрез нея въведените в резултат на обявеното в Княжеството и Източна Румелия военно положение военни съдилища за някои углавни дела се заменят от общ еднороден граждански съд – както там, така и тук. Не подлежи на съмнение фактът, че общият временен съд се заменя с постоянен съд с разпростиране и върху гражданските дела.

Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война – док. № 461.

№ 37

Указ на княз Александър I за закриване на длъжността префектурен съветник в Южна България

№ 9

София, 17 януари 1886 г.

Ний Александър I,
с Божия милост и народната воля
Княз на България

По предложението на нашия управляющий Министерството на вътрешните дела, представено нам с доклада му от 17 януарий 1886 година под № 399

Постановихме и постановяваме:

I. Да се закрие длъжността префектурен съветник в Южна България.

II. Да се уволнят от 1 януарий 1886 година всички префектурни съветници.

III. Изпълнението на настоящия указ се възлага на нашия управляющий Министерството на вътрешните дела.

На първообразното със собствената ръка на Негово Височество написано:

Александър

Приподписал: управляющий Министерството на вътрешните дела
Каравелов

ДВ, бр. 6, 21.01.1886, с. 2.

№ 38

Статия във в. „Независимост" за необходимостта от свикване на извънредна сесия на IV Обикновено народно събрание

18 януари 1886 г.

Пред няколко дена народни представители, живущи в София, отправиха една телеграма до всичките депутати в Княжеството, с която телеграма ги подканваха да искат от правителството и г. Стамболова да свикат събранието на извънредна сесия. Ето тая телеграма:

„Народ. представ., живущи в София, в едно частно събрание, като обсъдиха днешното положение на работите, неопределеността, в която понастоящем се намира отечеството ни и неясността на бъдещето; а, от друга страна, като взеха предвид, че в случай на несполука в предприетото дело на съединението, една голяма част от отговорността ще падне върху нар. пред. изобщо, решиха: да се направи една колективна постъпка от всички депутати в Княжеството пред правителството и Стамболова, за да свикат Нар. събр. на извънредна сесия. Като ви съобщаваме това, молим съберете всички ваши депутати в окръга и искайте телеграфически от Каравелова и Стамболова да свикат събранието в най-скоро време и то заедно с румелийските депутати."

Иванчов, Манов, Петков, Мишев, Титоров, Св. Драганов, Т. Китанчев, Д. Вучков, И. Вълчев, Т. Николов, И. Цоцев и А. Ташикманов.

Вследствие това имало е вече от множество градове из Княжеството телеграми с подобни требвания. Дали правителството ще свика събранието – ние не можем да кажем положително, защото г-н Каравелов не е никак наклонен да го свика за сега. Но тъй или инак, а нар. представители си изпълнили своя дълг към отечеството в днешното неопределено положение на работите. Подобни телеграми са изпратени до правителството и от всичките градове из Румелия. Ние очакваме от правителството малко по-енергическо водение на работите и по-голяма смелост. Свикването на събранието в днешното неопределено положение е необходимо нужно, защото то е, което ще даде на правителството сила.

В. „Независимост", бр. 1, 18.01.1886 г., с. 3.

№ 39

Доклад от управляващия австро-унгарското консулство в Пловдив Погачер до министъра на външните работи Калноки за уеднакляване управлението на Северна и Южна България

№ 2 *Пловдив, [20 януари]/1 февруари 1886 г.*

След премахването преди време от българското правителство на съществуващите във Филипопол централни власти на Източна Румелия бяха издадени още редица разпоредби, с които продължава да се върви уверено и непоколебимо по поетия път на пълно уеднакляване на провинциите отсам и отвъд Балкана независимо от водените с Портата преговори.

Тези разпоредби обхващат почти всички области на цялата военна и гражданска администрация; те се издават последователно, без никаква демонстративност или прибързаност, засилвайки впечатлението, че се отнася за едно добре обмислено провеждане на планомерни действия, целещи пълното сливане.

Новото сформиране на източнорумелийската милиция според принципите на българската военна организация започна под ръководството на офицери, изпратени от Княжеството. Принципите на организацията, за които си запазвам правото да изпратя отделен доклад, са добре отразени от в. „Политише Кореспонденц."

Като важен политически факт на това място трябва да се изтъкне, че противно на първоначалните съобщения разположените понастоящем в провинцията корпуси на пехотата се състоят главно от румелийски войници и се командват от офицери на милицията. Към тях се присъединяват, както бе споменато преди, само малкото офицери от Княжество България, използвани при организацията. Сливане има само при специалните войски, които изцяло се съединиха със съответните български части.

Независимо от извършващото се преустройство на военното дело свършеният факт на Съединението намира свой най-ярък израз в разпоредбата за установяването на княжеската митница на границата с Адрианополския вилает, която събира мито 8% върху стойността на внасяните стоки и 1,5% върху изнасяните. Тези мерки и обстоятелството, че Портата не протестира по този повод, бяха изненадващи дори и за тук. По този начин конкретните икономически интереси на провинцията в никакъв случай не се поощряват, местните кръгове също виждат това, но не изразяват мнението си много шумно вероятно затова, защото на първо място са засегнати търговските кръгове, състоящи се предимно от чужденци.

В областта на правното дело от 1 януари стар стил вече се прилагат законите на Княжеството за всички нерешени по-рано съдебни процеси; а съдиите, положили сега клетва, произнасят присъди в името на княз Александър.

Организацията на съдилищата бе така видоизменена, че тукашният Върховен съд, както и административните съдилища бяха премахнати и бе назначен апелативен съд, а околийските съдии бяха превърнати в мирови съдии.

Организацията на пряката политическа администрация независимо от подчинението ѝ на княжеското министерство досега е засегната сравнително наймалко, а именно, териториалното разделение остава непроменено.

В административния правилник бяха възприети някои точки според българския образец и бяха приведени, доколкото това е възможно, в съгласие с действуващите досега.

Опростяването на административния апарат и намаляването на необходимите за него разходи е, изглежда, следвана от правителството тенденция. Някои предвидени в Органическия устав длъжности бяха закрити, като например тези на управителя на финансите и на двамата съветници на префектурата във всяка околия. Последиците от тези подобни мерки са многобройните уволнения на чиновници, което без съмнение облекчава бюджета с оглед предвиденото значително намаление на средствата за заплатите, независимо че предизвиква и недоволство на много места.

Досега е имало много малко премествания на чиновници от политическия ресор от Княжеството в провинцията и обратното; потърпевши са двамата префекти на Сливен и Ески Загра, които бяха преместени в Княжеството и заменени с хора оттам.

Изпращам същия доклад до Константинопол.

Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война, док. № 469.

№ 40

Телеграми, разменени между министъра на правосъдието В. Радославов и д-р Ст. Чомаков, Д. Тончев, Д. Филов, Ив. Стоянович за уточняване клаузите на българо-турското споразумение относно управлението на Източна Румелия

[София – Пловдив], 23 януари 1886 г.

Тук д-р Чомаков, Тончев, подполковник Филов, Стоянович.

Вчера получихме депешата на г. Каравелова за султанското ираде[6], но много желаем да ни дадете някакво кратко обяснение какво е това съединение и въобще пълно ли е или с някакво ограничение. Така като из провинцията ни трупат със запитвание, молим да ни осветите.

Персонална уния с модификация на Органический устав. Последната ще бъде работа на турско-българска комисия в 4 месечен срок.

Радославов

Как мисли бълг. правителство, ще се съгласи ли на отделна камара, отделна войска и пр. и пр.

Камара, войска и управление ще имаме общи.

Радославов

Разбира се, и администрацията ще бъде обща; но главно не знаем как ще удържим през тоя срок. Ще дойде ли князът и кога, нужно да се извести от рано за посрещание, а Вие кога ще дойдете?

Засега дохожданието е отложено.

Радославов

Инженер Николов и д-р Странски заминаха за София, натоварени с една малка мисия. Те преди всичко ще дойдат при Вас, убедително молим да обърнете внимание върху туй, което ще Ви разкажат, защото следствията ще бъдат ужасни. На конец кажете ни ясно администрацията и законите на Княжеството общи ли ще бъдат и за 2 Българии.

Относително мисията на Николов и Странски ще се погрижа. Щом събранието ще бъде общо, то и законите и администрацията, разбира се, ще бъдат еднакви.

Радославов

ЦДА, ф. 313к, оп. 1, а.е. 1883, л. 29-36. Ръкопис.

№ 41

Приказ на военния министър майор К. Никифоров по Министерството на войната за промяна на наименованията и номерацията на полковете в Южна България

№ 24 ***София, 24 януари 1886 г.***

Сформированите във време на последната война със Сърбия от Южнобългарската милиция, Пловдивский, Шейновский, Сливенский и Шипченский пеши полкове, след тяхното преформирование, съгласно с указа на Негово Височество от 23 декемврий 1885 година под № 61 предлагам да се номеруват и да носят следующите названия: Пловдивския – 9 пеши Пловдивский полк; Шейновския – 10 пеши Радомирски полк; Сливенския – 11 пеши Сливенский полк и Шипченския – 12 пеши Балкански полк.

Военний министър майор *Никифоров*

ДВ, бр. 9, 30.01.1886, с. 5.

№ 42

Приказ на военния министър майор К. Никифоров по Министерството на войната за въвеждане в източнорумелийските войски на военните звания, използвани в Княжество България

№ 57 ***София, 11 февруари 1886 г.***

Съществующите в южнобългарските войски особени звания на долните чинове като несъответствующи на приетите във войските от Северна България предлагам да се преименуват: десятниците – в младши унтер офицери; сержантите – в старши унтер офицери и сержант майорите – във фелдфебели.

Военний министър майор *Никифоров*

ДВ, бр. 18, 27.02.1886, с. 5.

№ 43

Доклад от министъра на финансите П. Каравелов до княз Александър I за финансиране дейността на новооткритите митници и погранични постове по границата на Южна България с Турция и Черно море

№ 5613 ***София, 18 февруари 1886 г.***

Господарю!

С присъединението на Южна България към Княжеството стана нужда да се отворят наново митници, пунктове и погранични постове по границата на Южна България с Турция и Черното море, за която цел повереното мен министерство назначи при тях нужното число чиновници, но по немание на суми за съдържание и прогонни на тия чиновници аз внесох в Министерский съвет за това предложение, който с постановление от 12 того (протокол № 7) постанови: от разполагаемата икономия в кредита на гл. 10, отдел I, разряд I, от упражнението за 1885/86 години на Южнобългарския бюджет да се вдигне едно количество, с което количество да се усили кредитът на гл. 21, отдел I, разряд I на същото упражнение и бюджет и се употреби за заплати на горните чиновници за време от 1 януарий до 1 идущий март т.г.

Тъй също да се усили кредитът на гл. 16, отдел I, разряд I от тоя бюджет с едно количество от 15 000 гроша, което да се изтегли от икономията на гореказаната глава 10, отдел I, разряд I за 1885/86 години и се употреби за прогонни на същите чиновници.

Вследствие на вишеизложеното и съгласно чл. 58 от Закона за отчетността по бюджета, чест имам най-покорно да моля Ваше Височество чрез подписванието приложения тук указ* да благоволите да утвърдите горното постановление на Министерский съвет.

Съм, Господарю, на Ваше Височество най-покорен служител и верен поданик.

Министър на финансите *Каравелов*

ДВ, бр. 17, 25.02.1886, с. 4.

№ 44

Доклад от министъра на финансите П. Каравелов до княз Александър I с предложение за въвеждане в Южна България на действащите в Княжество България закони за финансовата администрация

№ 5776 ***София, 21 февруари 1886 г.***

Господарю!

С присъединението на Южна България към Княжеството трябва, щото финансовата там администрация да се оприличи съвършено на финансовата администрация в Северна България. За това нужно е и то от 1 март т.г. да се приспособи там Законът за надзора и събирание на даждията от 13 априлий 1883 г., според който трябва да се наредят финансовите учреждения и Правилникът за деловодството на финансовите отделения при окръжните управления от 26 март 1885 г., който ще служи за ръководство на служащите по финансовата част при изпълнението на служебните им обязаности.

---

* Утвърдено с указ № 13 от 19.02.1886 г. – ДВ, 1886, бр. 17, с. 3.

Ако Ваше Височество сте съгласни с това мое предложение, най-покорно Ви моля да подпишете тук приложений указ.

Съм, Господарю, на Ваше Височество най-покорен служител и верен поданик.

Министър на финансите *Каравелов*

ДВ, бр. 17, 25.02.1886, с. 5.

№ 45

Указ на княз Александър I за въвеждане в Южна България на действащите в Княжество България закони за финансовата администрация и събирането на данъците

№ 21 *София, 22 февруари 1886 г.*

Ний Александър I,
с Божия милост и народната воля
Княз на България

По предложението на нашия министър на финансите, представено нам с доклада му от 21 февруарий т.г. под № 5776

Постановихме и постановяваме:

I. Да се приложат в действие в Южна България от 1 март т.г. Законът за надзора и събирание на даждията от 13 априлий 1883 г. и Правилникът за деловодството на финансовите отделения при окръжните управления от 26 март 1885 година.

II. Длъжността финансиален началник да се преименува във финансов секретар и от самостоятелни, каквито са били досега, финансовите секретари да бъдат занапред подчинени на окръжните управители, под надзора и ръководството на които ще вършат служебните си обязаности.

III. Счетоводителите при финансиалните началници да се преименуват помощници на финансовите секретари.

IV. Длъжността на бирниците, както по окръзите, тъй и по околиите да се преименува в длъжност: контролери при съответствующите окръжни и околийски ковчежничества.

V. Длъжността на акцизните началници и агенти, както и на служащите в учрежденията, натоварени с надзора и събирание на косвените налози, а тъй също и на служащите в главните (окръжни) и околийски бирничества, освен агентите за събирание десятъка и горското право от дървений материал и надзирателите при тютюневите фабрики, да се закрие, а служащите в тия учреждения да се имат предвид за друга служба.

VI. Да се открие длъжността на финансови нагледници във всички околии на Южна България с права и обязаности, които са предвидени за тази длъжност в Закона за надзора и събирание на даждията.

VII. Изпълнението на настоящий указ се възлага върху нашия министър на финансите.

На първообразното със собствената ръка на Негово Височество написано:

Александър

ДВ, бр. 17, 25.02.1886, с. 4-5.

№ 46

Окръжно на Министерството на вътрешните работи до окръжните управители в Южна България за организацията на полицията съгласно законите на Княжество България

№ 1580 ***София, 26 февруари 1886 г.***

Между преобразованията, които трябва да се въведат в Южна България, за да се оприличи нейното управление с онова на Северна България, на едно от първите места стои уреждането полицията според законите на Княжеството и потребата на страната.

Известно Ви е, г-не управителю, че съществуващата в Южна България жандармерия с княжески указ от 3-й декември 1885 г. под № 33 се разформирува и се образува полицейска стража. С такъв също указ от 25-того под № 25 се закриха длъжностите полицейски комисари, вместо които в окръжните градове се турят полицейски пристави (в Пловдив – 4, в Бургас – 2, а в останалите окръжни градове по 1). За провождание в действие тия укази предлагам Ви да се разпоредите за незабавно изпълнение следующето:

1. Да се назначат старши и младши, пеши и конни полицейски стражаре за всяка околия от повереното Ви окръжие в количество, определено в приложената тук ведомост, като се пазят строго членове 25 и 26 от Устава за полицейската стража. Стражарете трябва да се избират преимуществено от лицата, които са служили в жандармерията и във войската.

2. Въоръжението на стражарете засега може да остане същото, което е било у жандармерията. Също така трябва да стане и с облеклото. Но ако досегашното облекло на жандармите е станало вече негодно за носяние, трябва незабавно да се приготви друго по формата, съществующа в Княжеството и определена в членове 161, 162, 163 и 164 на Устава на полиц. стража. Доставянието това облекло трябва да стане на търг съгласно Закона за публичните търгове, като се запази Законът за развитие народната промишленост.

3. Пешите стражаре са предназначени преимуществено за полицейска служба в градовете, а околните – за обикаляние по селата. Във важните погранични пунктове, гдето се види за нужно, могат да се поставят и от едните, и от другите по усмотрението на окръжния управител. Устрояванието на полицейски участъци по селата трябва по възможности да се отбягва. В тоя, както и в други случаи за ръководство ще служат окръжните писма, издадени в разни времена от повереното ми министерство, които, напечатани в особен сборник, тези дни ще се разпратят до всичките административни и полицейски власти.

4. Полицейските комисари трябва да престанат да служат веднага след получавание настоящето. Обаче до окончателното назначение полицейските пристави там, дето се налагат, според указа под № 25, окръжните управители могат да оставят привременно някои от по-способните полицейски комисари в количество равно с онова на приставите.

5. За караулна служба при затворите и ковчежничествата стражарите могат да е употребяват само там, дето няма да квартирува войска.

6. Облеклото и въоръжението на околийските началници и полицейските пристави трябва да бъде по формата, съществующа в княжеството. (Чл.чл. 165 и 166 Устав за полиц. стажа).

7. В случай, че в някои места се усети нужда от увеличение числото на стражарете, окръжните управителе могат да се възползуват от чл. 19, п. „а" от Устава за полиц. стража, който им дава право да преместяват стражарете от една околия в друга или да се обърнат към министерството (чл. 8), но в последний случай трябва да се изложат подробно мотивите за увеличение стражата.

За пълното организирание полицейската стража в повереното Ви окръжие умолявате се да ми явите.

Сборник на окръжните писма, издадени от Министерството на вътрешните дела. Окръжни писма за 1886 година. Сврързка II. С., 1887, с. 10-12.

№ 47

Доклад от министъра на финансите П. Каравелов до княз Александър I за въвеждане в Южна България на действащите в Княжество България закони за счетоводството

№ 6956 ***София, 27 февруари 1886 г.***

Господарю!

Предвид на това, че от проглашението на Съединението досега в Южна България са били в сила законите и правилниците по отчетността на бившата Източна Румелия, което нещо твърде много бърка на еднообразието на счетоводството в Княжеството, а при това причинява и големи спънки при изплащанията из държавните ковчежничества и предвид на това, че на 28 текущий февруарий се свършва финансовата година на речената страна, намервам за необходимо нужно, щото от 1 идущий март в Южна България да влязат в сила следующите на Княжество България закони: за отчетността по бюджета, за гаранциите на чиновниците и за веществената отчетност, както и правилниците: за приспособението на Закона за отчетността по бюджета; за устройството, отчетността и деловодствотото на окръжните и околийските ковчежничества; за приспособлението на Закона за веществената отчетност, за способа на произвеждането държавните разходи и документите, които трябва да ги оправдават; допълнението към Правилника за способа на произвеждането държавните разходи и документите, които трябва да ги оправдават; за счетоводството и деловодството на градските общински управления; за счетоводството на селските общински управления и за счетоводството на епархийските духовни съвети.

Ако Ваше Височество одобрявате това мое предложение, чест имам най-покорно да Ви помоля да благоволите и подпишете приложения при това указ*.

Съм, Господарю, на Ваше Височество най-покорен служител и верен поданик.

Министър на финансите *Каравелов*

ЦДА, ф. 159 К, оп. 1, а.е. 102, л. 47-48. Оригинал. Ръкопис.

---

* Докладът и указ № 23 за неговото утвърждаване са публикувани в ДВ, 1886, бр. 21, с. 1.

№ 48

Указ на княз Александър I за въвеждане в Южна България на действащите в Княжество България данъчни закони

№ 28 *София, 28 февруари 1886 г.*

Ний Александър I,
с Божия милост и народната воля
Княз на България

По предложението на нашия министър на финансите, представено Нам с доклада му от 27 февруарий т.г. под № 6994

Постановихме и постановяваме:

I. От 1 март т.г. да се почне прилаганието в действие в Южна България на следующите закони и правилници по прямите даждия:

а) Закона за данъка върху недвижимите имоти (емляк) от 23 януарий 1885 година;

б) Закона за данъка върху наемната стойност на недвижимите имоти (иджар) от 15 януарий 1885 година;

в) Закона за патентите от 31 януарий 1885 година;

г) Правилника за приспособяванието на законите за емляка и патентите от 12 март 1885 година;

д) Закона за беглика и серчима от 17 декемврий 1880 година;

е) Правилника за беглика и серчима от 25 февруарий 1882 година;

ж) Закона за преобразувание десятъка в даждие от пари от 13 февруарий 1883 година;

з) Закона за лозята и спиртните питиета от 19 февруарий 1883 година;

и) Закона за пътната повинност от 17 декемврий 1880 година;

к) Закона за заменявание на пътната натурална повинност в пари от 24 февруарий 1883 година и

л) Правилника за изплащание на пътната повинност от 21 февруарий 1886 година.

II. Прилаганието в действие на всичките горепоименованни закони и правилници да става постепенно и съобразно с удобствата, които всекой един от тия закони представлява за заменявание на законите и публично-административните правилници по прямите данъци, които са в сила в Южна България.

III. Законите и правилниците по прямите данъци в Северна България ще заменят всичките закони и публично-административни правилници по тези даждия, които са били досега в сила в Южна България.

IV. Изпълнението на тоя указ възлагаме на нашия министър на финансите.

На първообразното със собствената ръка на Негово Височество написано:

Александър

ДВ, бр. 21, 8.03.1886, с. 2

№ 49

Окръжно на Министерството на вътрешните работи до окръжните управители за административно-териториалното деление на Южна България

№ 1751 *София, 5 март 1886 г.*

Министерството на вътрешните дела изпраща при настоящето на г.г. окръжните управителе за сведение и съобщение на подведомствените си околийски началници, ведомост за административното деление територията на Южна България.

Ведомост
За административното деление територията в Южна България

№ по ред	Название на окръжията	Название на околиите	Центровете им	Забележка
1	Пловдивско	а) Пловдивска б) Стремска в) Конушка г) Овче-Хълмска д) Сърнено-Горска е) Рупчоска	г. Пловдив Карлово Станимака Старо ново село Брезово Чепеларе	г. Пловдив съставлява особена околия
2	Т.-Пазарджишко	а) Т.-Пазарджишка б) Пещерска в) Панагюрска г) Ихтиманска	Т.-Пазарджик Пещера Панагюрище Ихтиман	
3	Хасковско	а) Хасковска б) Харманлийска в) Хаджи-Елеска	Хасково Харманлии Хаджи-Елес	
4	Ст. Загорско	а) Старо-Загорска б) Казанлъшка в) Чирпанска г) Ново Загорска д) Сейменска	Стара Загора Казанлък Чирпан Нова Загора Сеймен	
5	Сливенско	а) Сливенска б) Ямболска в) Казъл-Агашка г) Котленска д) Каваклийска	Сливен Ямбол К.-Агач Котел Каваклии	
6	Бургаско	а) Бургаска б) Анхиолска в) Айтоска г) Карнобатска	Бургас Анхиало Айтос Карнобат	

Сборник на окръжните писма, издадени от Министерството на вътрешните дела. Окръжни писма за 1886 година. Свезка II. С., 1887, с. 12.

№ 50

Указ на княз Александър I за въвеждането в Южна България на действащите в Княжеството закони и правилници по ведомството на обществените сгради[7]

№ 14 *София, 8 март 1886 г.*

Ний Александър I,
с Божия милост и народната воля
Княз на България

По предложението на нашия министър на финансите, представено нам с доклада му от 7 март 1886 год. под № 825

Постановихме и постановяваме:

I. Да се приложат в действие в Южна България следующите закони и правилници по ведомството на Обществените сгради от 15 число на месец март 1886 година:

1. Законът за направата, преправката и поддържанието на държавните пътища от 3 априлий 1883 година;

2. Законът за направата, преправката и поддържанието на окръжните пътища от 3 априлий 1883 година;

3. Правилникът за службата на кантониерите от 3 априлий 1883 година;

4. Законът за полицията на шосетата от 31 март 1883 година;

5. Законът за публичните търгове от 18 декемврий 1882 година;

6. Публично-административний правилник за сключване договори и за задълженията, които се налагат на предприемачите от 18 декемврий 1882 година;

7. Правилата за строението на частни здания в градовете на Българското княжество от 1881 година, и

8. Законът за заменяванието пътната повинност в пари от 24 декемврий 1883 година.

II. Изпълнението на настоящий указ възлагаме на нашия министър на финансите.

На първообразното със собствената ръка на Негово Височество написано:

Александър

ДВ, бр. 23, 15.03.1886, с. 5.

№ 51

Приказ на военния министър майор К. Никифоров по Министерството на войната за въвеждане в южнобългарските войски на военната униформа, използвана в Княжество България

№ 75 *София, 12 март 1886 г.*

Негово Височество благоволи да заповядa, щото г.г. офицерите и долните чинове от пехотата, артилерията и саперните части от Южна България да носят занапред формата, присвоена за северобългарските войски със съответствующите номера на погоните.

За износване на формата на бившата румелийска милиция се определя един срок от една година.

Военний министър майор *Никифоров*

ДВ, бр. 26, 22.03.1886, с. 6-7.

№ 52

Статия във в. „Независимост“ за въвеждането на финансовите закони на Княжество България в Южна България и сливането управлението на двете области

12 март 1886 г.

Последните два-три броя от Държавния вестник са почти пълни с разпореждания за въвежданието от 1-й марта финансовите закони и правилници на Княжеството в присъединената Южна България. Това обстоятелство не може да не ни радва. Сливанието на двете управления в едно ний настоявахме да се извърши още наскоро после преврата от 6-й септемврий (виж: единствения брой на в. „Самозащита“), но правителството не пожела тогаз да ни послуша. Който си припомнюва сега дадения в края на септемврия м.г. отговор от австрийския външен министър Калноки на един ентерпелатор в австро-унгарската делегация, в който си отговор Калноки заяви, че съединението не е станало, тъй като управленията на двете Българии стоят още разделени, той лесно ще разбере каква важна роля щеше да играе при решението на Източно-румелийския въпрос сливанието на двете управления, ако то беше станало още след встъпванието на княза в присъединената област. Но г. Каравелов кой знай по какви съображения не само не склони тогаз да се пристъпи към туй сливание, но и след въвежданието законите по правосъдието, станало още на 1-й януарий, той закъсня сливанието на подведомствените си части с цели два месеца: Както и да е, а това сливание, макар и много закъсняло, нас ни радва, защото в него всеки вижда действително осъществление на съединението.

Ние очакваме, че правителството после сливанието на двете управления не ще се откаже да вземе и следующата подир него мярка, а именно: *заместванието на румелийските чиновници с най-добрите чиновнически сили от Княжеството.* Туй е особено нужно по администрацията:

В. „Независимост“, бр. 3, 12.03.1886 г.

№ 53

Окръжно на Министерството на вътрешните работи до окръжните управители в Южна България за въвеждане на действащите в Княжество България закони за окръжните съвети

№ 2176 *София, 17 март 1886 г.*

Предвид на постепенното съгласявание правителствените и изборните учреждения от Южна България със законите от Северна България и понеже е приготвен и утвърден от Министерский съвет (постановление № 10 от 27 февруарий т.г.) допълнителен бюджет по управляемото ми министерство за Южна България от 1 март до 31 декемврий т.г., в който е предвидена нужната сума за поддържанието въобще окръжните съвети от държавното съкровище, както това е установено за същите съвети от Северна България – моля Ви, г-не управителю, да се разпоредите, за да се преименува занапред подведомствената Ви окръжна комисия на „постоянна окръжна комисия“, съгласно Закона за окръжните съвети, утвърден с указ № 698 от 23 септемврий 1882 год., да се пригласи непрекъснато да работи и да ѝ се възложи да изпълнява длъжностите, които според гореказаний закон се налагат на постоянните окръжни комисии.

За да не среща обаче подведомствената Ви постоянна окр. комисия затруднения при бъдещата си деятелност като се ръководи и съобразява със Закона за окр. съвети, считам за нужно да Ви съобщя, че чл. чл. 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41 (изключая буквите „г“, „д“, „е“, „ж“, „с“, „ф“ от този член), 43, 49, 50, 61 (изключая буквите „г“, „н“, „о“, „п“, „р“, „с“) и буква „а“ от чл. 62, остават не в сила по самата причина, че те се отнасят до бюджета на окръжията, които бюджети не съществуват вследствие гласуванието от II сесия на III-то Обикновено народно събрание през 1883 год. от I сесия на IV-то Обикновено народно събрание през 1885 год. и от II извънредна сесия на същето събрание суми в държавните бюджети за поддържание окръжните съвети.

При това прибавям, че до свикванието членовете на окр. съвети на сесия било редовна или извънредна, или ако за такова свикване не стане нужда – то до произвежданието нови избори за членове на тия съвети в Северна и Южна България съставът на подведомствената Ви Постоянна окр. комисия остава от три члена, от които единият ще се счита занапред член-секретар.

По въпроси, при решението на които комисията би срещнала затруднения, отнасяйте се до повереното ми министерство, когато намерите за нужно за обяснения.

Управляющий Министерството: *Каравелов*
Главен секретар: *Петков*
Началник на отделението: *Гешев*

ДВ, бр. 31, 5.04.1886, с. 6-7.

№ 54

Окръжно на Министерството на правосъдието до председателите на окръжните съдилища и на Пловдивския апелативен съд в Южна България за начина на разглеждане на неприключените към 6 септември 1885 г. административни дела

№ 2366 *София, 28 март 1886 г.*

Както е известно, бившите административни съдилища по разпорежданието на Министерството на вътрешните дела се закриха и делата съгласно наши разпореждания се предадоха на редовните съдове. Тъй като на окръжните съдове, както и на Апелативний съд е известен родът на тия дела, по причина, че председателството на бившите административни съдилища беше поверявано на членовете от редовните съдилища, съгласно определенията на Органический устав – то предлагам на г-да председателите на окръжните съдилища и на Пловдивский апелативен съд да ми дадат мнението си върху начина, по който трябва да се разчистят административните дела, като имат предвид, разбира се, рода на делата, останали висящи на 6 септемврий 1885 г. Не ще съмнение, че някои от тия дела, особено тия по нарушение контракти на бившите главни администратори с частни лица, както и тия по спорове за придобито едно право, по самото естество би изискали разглежданието си от редовните съдилища, а други пък, както напр. тие, които се разглеждат като въззив против определенията на финансиалните чиновници, които са наложили глоба за нарушение на финанс. един закон, или възраженията против определенията на данъците и пр., трябва да се отправят по принадлежност. Министерството ще чака мненията на г-да председателите, които трябва да се изпратят у време, за да може да се съставят правила за пречистванието на останалите висящи административни дела.

При това предлагам на г-да председателите да съобщят решенията по дела административни, ако такива решения не са могли да бъдат съобщени на страните, вследствие на събитията от 6-й септемврий.

Министър: *В. Радославов*
Началник на отделението: *д-р Данчов*

Сборник от окръжни предписания на Министерството на правосъдието. Книга II за 1886 година. С., 1889, с. 16-17.

№ 55

Окръжно на Министерството на вътрешните работи до старозагорския окръжен управител* за отмяна на пътните билети за свободно пътуване на населението в Северна и Южна България

№ 2526 *София, 29 март 1886 г.*

По повод на рапорта Ви от 19 того под № 1679 съобщавам Ви, г-не управителю, че изпратените от привременното правителство в Южна България пътни билети за свободно пътувание на местните жители във вътрешността на Северна и Южна България не трябва занапред да се издават. Жителите на областта са свободни да пътуват по цяла България и от двете страни на Балкана без всякакви пътни билети.

Сборник на окръжните писма, издадени от Министерството на вътрешните дела. Окръжни писма за 1886 година. Свезка II. С., 1887, с. 19.

---

* Окръжното е изпратено за сведение и до другите окръжни управители.

№ 56

Указ на княз Александър I за насрочване на избори в Южна България за избиране на народни представители в IV Обикновено народно събрание

№ 48 *София, 29 март 1886 г.*

Ний Александър I,
с Божия милост и народната воля
Княз на България

По предложението на нашия управляющий Министерството на вътрешните дела, представено Нам с доклада му от 29 текущий месец под № 2482 и основано на чл. 9 от Закона за избирание представители за Народното събрание от 16 декемврий 1883 год. и съгласно с решението на Министерский съвет

Постановихме и постановяваме:

I. Да се свикат избирателите в неделя на 11 идущий месец май в центровете на всичките административни околии от окръжията: Т.-Пазарджишко, Пловдивско, Старо-Загорско, Сливенско, Хасковско и Бургаско за избирание представители за IV-то Обикновено народно събрание, съгласно чл. 10 от същий избирателен закон.

II. Там гдето на 11 май изборите не станат, да се повторят в следующий неделен ден, на 18 май.

Изпълнението на настоящий указ възлагаме на нашия управляющий Министерството на вътрешните дела.

На първообразното със собствената ръка на Негово Височество написано:

Александър

Приподписал: управляющий Министерството на вътрешните дела:
Каравелов

ДВ, бр. 28, 29.03.1886, с. 4.

№ 57

Окръжно на Министерството на вътрешните дела до окръжните управители в Южна България с указания относно въвеждането в Южна България на действащото в Княжество България данъчно счетоводство

№ 2527 *София, 29 март 1886 г.*

В допълнение окръжното от 17 того под № 2176 и предвид на почнатото вече в Южна България въвеждание на данъчното счетоводство, съгласно Закона за надзора и събирание на даждията – предлагам Ви, господине управителю, да имате за ръководство и изпълнение следующето:

1. От 1-й текущаго насам, като не ще има окръжни бюджети, то и департаментални данъци няма да се налагат и събират, понеже в държавний бюджет са предвидени суми за обдържанието на постоянните окръжни комисии и възнаграждение на членовете на окр. съвети, когато се съберат на сесия или се командироват по служебни дела;

2. Вън от предвидените в държавний бюджет разходи, които се отпущат по установений ред, окр. комисии от сега занапред нямат право да произвеждат други;

3. Недоборите от департаменталните данъци по изтеклите финансови години ще се събират. Грижата за събирането им се възлага на окръжните постоянни комисии. За тая цел Министерството на финансите е предписало на ковчежничествата в Южна България да изпратят на тамошните окр. постоянни комисии по една ведомост за недоборите на окръжните данъци, останали на 1 март т.г.;

4. Понеже Министерството на финансите, според отношенията му от 14 и 22 март т.г. под №№ 9201 и 10566, е направило вече разпореждания до ковчежничествата и до общинските кметове в Южна България, щото от 1 март т.г. департаменталните данъци да се отделят от правителствените и да държат за тях особени сметки в счетоводните книги, а пък на ковчежничествата още е заповядано да не изплащат занапред никакви разходи на окр. комисии от събраните суми срещу недоборите от департаменталните данъци без платежни заповеди, издадени от същото министерство; и тъй като може да се случи щото някои окръжните комисии да имат за изплащание стари дългове, които непременно трябва да се изплатят, то за изплащането на такива, останали неизплатени до 1 март т.г. стари дългове, комисиите трябва чрез окръжните управители да ходатайствоват пред управляемото от мен министерство за разрешение да се изплатят тия дългове, като придружават ходатайствата си с документите, които служат за основа на разходите и които министерството, като прегледа и се увери в правилността им и че следва да се изплатят, ги препраща в Министерството на финансите за издавание от това последнето до надлежните ковчежничества платежни заповеди за изплащането им.

Управляющий министерството: *Каравелов*

Главен секретар: *Петков*

Началник на отделението: *Гешев*

ДВ, бр. 33, 17.04.1886, с. 5-6.

№ 58

Приказ на военния министър майор К. Никифоров по Министерството на войната за уеднаквяване на военната организация на Южна и Северна България

№ 103 ***София, 4 април 1886 г.***

С височайший приказ от 11 миналий март под № 14 в Южна България са назначени окръжни воински началници на същите снования, както в Северна България.

С учреждаванието длъжностите на воинските началници, длъжностите на военоокръжните коменданти се закриват; съществуванието досега деление на Южна България на 12 военни окръжия и техните подразделения се отменяват и се ввожда ново деление на територията на осем военни окръжия по числото на окръжните воински началници.

Делението на територията е следующето:

1. *Татар-Пазарджишкото военно окръжие* състои от административните околии Пазарджишка, Панагюрска, Пещерска и Ихтиманска.

2. *I Пловдивско военно окръжие* състои от административните околии Пловдивска, Сърненогорска (Абрашларе) и Овчехълмска (Старо-ново село).

3. *II Пловдивско (Станимашко) военно окръжие* състои от административните околии Хаджи-Елеска, Рупчоска и Конушска. Първата е от Хасковский административен окръг, а последните две от Пловдивский.

4. *Харманлийско военно окръжие* състои от административните околии Хасковска, Харманлийска, Кърджалийска и Каваклийска. Първите три околии са от Хасковский, а последната от Сливенский административен окръг.

5. *Казанлъшко военно окръжие* от околиите Казанлъшка, Чирпанска и Стремска (Карловски). Първите две от Старозагорский, а последната от Пловдивский окръг.

6. *Старо-Загорско военно окръжие* състои от околиите Старо-Загорска, Ново-Загорска и Сейменска.

7. *Сливенско военно окръжие* състои от околиите Сливенска, Котленска и Казъл-Агачска.

8. *Бургаско военно окръжие* състои от околиите Бургаска, Ахиолска, Айтоска и Карнобатска.

Окръжните воински началници в Южна България се ползуват със същите права и обязаности, както и тия в Северна България. В командно отношение те са подчинени на съответствующите командири на бригадите, както това е установено за воинските началници в Северна България с приказ по Военното ведомство от 6 юлий 1883 год. под № 213. За всякакви въпроси и разяснения те се снасят направо в министерството.

Те са длъжни да се ръководствуват с всичките закони, положения, правила и инструкции, които са установени за воинските началници в Северна България.

Всичките дела на бившите военно-окръжни коменданти се приемат от воинските началници по опис в пълен ред, за което са длъжни да представят в министерството сдаточните ведомости.

Военний министър майор *Никифоров*

ДВ, бр. 36, 26.04.1886, с. 8-9.

№ 59

Топханенски акт

Цариград, Топ хане, 5 април 1886 г.

Акт за спогодба относително работите на Източна Румелия

Силите са съгласни да приемат още от сега разпорежданията на спогодбата относително до работите на Източна Румелия, както са формулирани подолу и склоняват да бъдат незабавно издадени под тази форма и турени в сила:

„1. Главното управление на Източна Румелия ще се повери на Българский княз съгласно с чл. 17 от Берлинский договор;

2. Докогато администрацията на Източна Румелия и оная на Българското княжество са в ръцете на едно само и съще лице, мюсюлманските села от Кърджалийский кантон, както и мюсюлманските села, находящи се в Родопската

част и оставени досега вън от администрацията на Източна Румелия, ще са отделени от тази провинция и управлявани направо от императорското правителство и то е наместо правото на Високата порта, постановено в първа алинея от чл. 15 на Берлинский договор.

Делимитацията на тоя кантон и на въпросните села ще се направи от една техническа комисия, назначена от Високата порта и Българский княз. Тя ще се извърши на мястото и ще се държи естествено сметка на стратегическите условия, нужни колкото е възможно повече на интересите на императорското правителство.

3. Предвид да се осигури вечно редът и спокойствието в Източна Румелия, както и благоденствието на всичките поданици на Негово Императорско Величество Султана, живущи в тази провинция, една комисия, назначена от Високата порта и от Българский княз, ще се натовари да прегледа Органический устав и да го измени по искането на положението и местните нужди. Всичките интереси от императорското Отоманско съкровище ще са също взети в уважение. Тази комисия ще свърши в един срок от четири месеца работите си, които ще се представят на утвърждение от конференцията в Цариград. До утвърждението на тези изменения грижата за управлението на провинцията по формите, искани от сегашните обстоятелства, ще се повери на мъдростта и на верността на Княза; и

4. Всички други разпореждания на Берлинский договор, относящи се до Българското княжество и Източна Румелия, са и остават удържани и изпълняеми.

Силите ще утвърдят формално тоя акт в една конференция, която ще има да се събере в Цариград, когато ще имат възможност да утвърдят прегледаний Източно-румелийски устав.“

Направено и подписано в Цариград на 5 ден от месец април на 1886 год. в императорский кюшк на Топ-хане.

Подписал: *Саид*
–“– *Сервер*
–“– *Калис*
–“– *Радович*
–“– *Нелидов*
–“– *В. А. Уайт*
–“– *Галваня*
–“– *Г. Ханото*

ДВ, бр. 28, 29.03.1886, с. 1-2.

№ 60

Доклад от военния министър майор К. Никифоров до княз Александър I за откриване на курс във Военното училище за непостоянните кадри и запаса на българската войска

№ 249 ***София, 12 април 1886 г.***

Господарю!

В септемврий месец на миналата година, когато стана нужда да се мобилизират войските на Северна и Южна България, яви се един голям недостатък на офицери за попълнение на мобилизованата армия. За да се отстрани злото, което можеше да последва вследствие на този недостатък, след като се повикаха под знамената запасните офицери и офицерите от непостоянните кадри на бившата Румелийска милиция, Военното министерство беше принудено да допусне производството в офицерски чин на най-добрите фелдфебели и унтерофицери, които бяха занимавали с успех тези звания в редовете на бившата милиция и до нейде и в Севернобългарската войска. Благодарение на тези мерки мобилизацията на личния състав на армията се остави в малко много удовлетворително положение и в значителна степен се отстраниха всичките онези лоши последствия, които можеше да произлязат от недостатъка на офицери.

Най-сетне в състава на мобилизованите войски влязоха и бившите офицери за уряд и жандармерийски на румелийската милиция и жандармерия.

Военните действия, които последваха след 2 ноемврий на същата година, освен това дадоха случай на много нижни чинове да заслужат производството в първий офицерский чин за уряд като висша награда за тяхната или извънредна храброст, или съобразителност и знание на службата, с които те са принесли някаква особена заслуга на отечеството.

Освен това в състава на за уряд произведените попадна и един почти целогодишен контингент на юнкерите от Военното на Ваше Височество училище, които едва-що бяха преминали в последния клас на училището и на които следователно оставаше само една година, за да бъдат произведени по нормалний ред.

Из общото число на всичките тези офицери, които сега се числят в непостоянните кадри и произведени за уряд се въскача на около 300 души, които остават и досега в редовете на постоянната войска на имеющите се ваканции.

Заедно с демобилизацията на армията, аз не можах да предложа на Ваше Височество безусловното уволнение в запас на тези офицери предвид на следующите съображения:

1. Един значителен процент на тези офицери със своята храброст и разпоредителност показаха, че те би били твърде полезни за възпитанието и образованието на нашата войска в мирно време. А боевата им опитност съставлява едно таквоз достояние за армията, което желателно би било да се съхрани и развие чрез мирната практика за бъдещите възможни войни. Няма съмнение, че веднъж уволнени в запас, тези офицери вече губят всичките действителни връзки с армията и заедно с това – и онази боева опитност, която се преобретава само на бойното поле и която дълговременното оставание вън от редовете е в състояние съвършено да изтрие;

2. Повечето от тези офицери са били или офицери, или подофицери на бившата Румелийска милиция и жандармерия и следователно хора, които са си избрали като поприще военната кариера. И едните, и другите са напуснали отдавна всички други занятия и са се посветили на военната служба, която тъй или инак е обезпечавала съществуването както на тях самите, тъй и на семействата им. Би било следователно сега твърде неудобно, ако правителството ги лишеше безусловно от тяхното препитание. Аз мисля, че преди да се уволнят в запаса, правителството трябвало би да даде възможност на някои от тях, които могат да бъдат твърде полезни и в мирно време, да останат и да продължават службата. Още повече, че повечето от тези лица са произведени от свръхсрочнослужащи унтерофицери, които в качеството си на долни чинове са намерили едно удовлетворително за себе си препитание в службата и на които удостояването им да бъдат произведени в офицерски чин не трябва да служи сега

като причина да се лишат от насъщния им хляб и може би от занятието, на което те са мислили да посветят себе си за всякога; и

3. При сегашния състав на войската ни ний имаме един грамаден недостатък на офицери. Известно е, че за да може един ротен, батареен или ескадронен командир да обучи своята част, необходимо му е да има поне един или двама субалтерн офицери помощници. При съкратените срокове на службата у нас туй обстоятелство има още по-важно значение. Между туй, ако уволним тези офицери сега в запас, ний рискуваме да оставим повечето си роти без субалтерн офицери, което може да се отрази твърде зле както на възпитанието и дисциплината, тъй и на образованието на войската; още повече, че 1/3 от въоръжените ни сили едва що е сформирована и само достатъчността на офицерите може да превърне тези нови части в истински боеви единици. Нашият главен източник за комплектованието офицерите – Военното на Ваше Височество училище, едва подир година и половина ще ни даде стотина офицери, които ще бъдат далеч недостатъчни, за да удовлетворят най-необходимата нужда на армията. Предвид на туй било би твърде полезно да се задържат на постоянна служба тези офицери и с туй да се отстранят всичките лоши последствия, които би се явили при голямия недостатък на младши офицери, който се чувствува сега.

Като взех в съображение гореизложеното, аз счетох за необходимо да помоля Министерский съвет да ми разреши да се открие при Военното на Ваше Височество училище един особен едногодишен курс за тези от офицерите от непостоянните кадри и запаса, които притежават едно удовлетворително общо образование, та с туй да им се даде възможност, след като получат необходимото военно образование, да останат на постоянна служба.

Прилагаемото при това положение определя реда на уволнението в запас и постъплението в училището на тези офицери.

Разбира се, че свършившите в офицерския курс офицери във военно-научно отношение ще отстъпват до нейде на тези, които са свършили училището при нормални условия, но това не може да бъде особено неудобство, защото те в началото на службата си ще останат доволно продължително време в качеството си на младши офицери, а продължителната служба, заедно с опитността, която те обладават, ще изглади постепенно и тези им недостатъци и с време армията ще има от тях прекрасни офицери.

Колкото до икономическата страна на работата, считам за нужно да забележа, че подготовката на тези офицери не може да ни струва особено много, тъй като те ще останат в училището само в течението на една година. Ако вземем в съображение, че за да се подготви един юнкер в офицер, той е оставал в училището най-малко две години, ний ще видим, че всеки един от тези офицери ще струва на правителството не повече, отколкото един офицер, приготвен по нормалния ред.

Министерский съвет, след като разгледа туй положение, одобри го напълно, вследствие на което представлявам гореизложеното на благоусмотрението на Ваше Височество.

Съм, Господарю, на Ваше Височество най-покорен служител и верен поданик.

Военний министър майор *Никифоров*

ДВ, бр. 34, 19.04.1886, с. 5-7.

№ 61

Писмо от българския екзарх Йосиф I до управляващия Пловдивската епархия Гервасий за въвеждане на Екзархийския устав в Южна България и сливане на църковното управление

№ 161 *Цариград, 22 април 1886 г.*

Ваше Преосвещенство,

Писмото Ви от 11-ий априлия под № 279 получихме[8]. Вий ни съобщавате, че вследствие нови разпореждания от страна на княжеското правителство пловдивският управител с особно писмо Ви изпратил два екземпляра от Екзарх. устав, приспособен в Княжеството; от същия устав по разпореждание на същий управител били изпратени по един екземпляр направо до всяка една българска община във въверения нему окръг. Същето разпореждание станало и за цялата област. Ваше Преосвещенство ни съобщавате при туй, че сте получили от Министерството на изповеданията предписание, чрез което Ви се съобщава приспособлението на всичките княжествени закони и в областта на Южна България.

За всичките тия разпореждания ний нямами никакво уведомление от княжеското правителство, при всичко че според Екзархийския устав те трябва да стават чрез църковното началство, а не чрез гражданската власт. Ний лично не сми противни за сливание църковното управление, щом това желае княж. правителство, най-вече, защото и същата конвенция, и същий протокол на Цариградската конференция дава право на Н. В. Княза да управлява страната според нуждите, изисквани от положението и обстоятелствата. Но въпросът е тука да се запази правото на църквата да се тури в действие и в И. Румелия приспособеният в Княжеството устав чрез законния път чрез духовното началство, защото впоследствие ще се явят въпроси, които гражданската власт ще бъде далеч в право и мощ да разреши и нареди сама. Ний влязохме в споразумение с екзар. делегат в София по тая работа и се надяваме и че въпросът скоро ще влезе в законния свой път, а дотогава ний молим Ваше Преосвещенство да не предприемате никакви мерки за приспособление Екзарх. устав в управляемата от Вас епархия. Наставления по тоя въпрос ще приемате прямо от нас.

Що се касае до заплатите на чиновниците в Пловдив. митрополия, ний ще отговорим на Ваше Преосвещенство с особно писмо какво трябва да стане.

Като и пр.

(подп.) Бълг. екз. *Йосиф*

ЦДА, ф. 246к, оп. 1, а.е. 29, л. 8-9. Препис. Ръкопис.

№ 62

Окръжно на българския екзарх Йосиф I до митрополитите и управляващите епархиите за прилагането на Екзархийския устав в Южна България и откриване на Старозагорска епархия

№ 257 *Цариград, 16 май 1886 г.*

Ваше:

След известно споразумение с екзархийския делегат в София, за което имахми случай да Ви говорим в окръжните си № 163 и № 204, ний предвид station променения в Княжеството дадохми и нужните наставления Високопреосвещеному Клименту и възложихми нему грижата като екзархийски делегат в Княжеството да вземе нужните мерки и да направи всичките разпореждания до митрополитите и архиерейските наместничества за пълното приспособление и в Южна България Екзархийския устав, приспособен в Княжеството. Писахми в същото време и до архиереите и архиерейските наместничества, че от екзархийския делегат ще получават своите си наставления за приспособлението, като им привлякохми вниманието, че трябва да бъдат точни и усърдни изпълнители на делегатските разпореждания по тоя въпрос.

При туй считами за длъжност да Ви явим следующето. Както Ви е известно, Св. Синод, който се събира през 1881 г. в София, взе решение, че Стара Загора, заедно с цялата Нозозагорска и Казанлъшка околии и някои само села от Чирпанската, ще съставлява особна епархия с отделен канонически митрополит. Причините за съществуване на тая епархия като отделна и самостоятелна са доста важни, а освен това и изпълнение решението на Св. Синод по тоя въпрос е належаще. Затова именно ний намерихми за нужно да пратим екзархийския протосингел Н. Високопреподобие архимандрита Максима в Стара Загора да сформира и централизира епархията, да прегледа сметките на наместничествата и да вземе нужните мерки под ръководството на екзархийския делегат за приспособление Екзарх. устав, приспособен в Княжеството. Освен това след последните приключения три околии от Одринската епархия, именно Харманлийската, කъзъл-Агачката и Каваклийската, останаха в Южна България. По причина, че и в тия околии трябва да се приспособи Екзархийския устав, ний намерихми за сгодно да изпратим в Харманлий да изпълни това управляющият Пловдивската епархия преосвещений Герваси. Що се касае до приспособление Екзархийския устав в Пловдивската епархия, ний намерихми за нужно и целесъобразно да назначим и пратим да изпълни това протосингела на Русчукската митрополия Негово Високопреподобие архимандрита Василия.

Всичко това съобщихми чрез екзархийский делегат за сведение г-ну министру на изповеданията в София.

Като и пр.

(подп.) Бълг. екз. *Йосиф*

ЦДА, ф. 246к, оп. 1, а.е.29, л. 40-41. Препис. Ръкопис.

№ 63

Писмо от управляващия българското дипломатическо агентство в Цариград Н. Генович до министъра на външните работи и изповеданията И. Цанов за недоволството на великите сили от прибързаното сливане на управлението на Северна и Южна България

№ 397 *Цариград, 20 май 1886 г.*

Господин Министре,

В допълнение на отношението ми от 20 того № 391 имам чест да Ви уведомя, господине Министре, че във въпросната garden party господин управляющий френцузкото посолство ми забеляза още, че Негово Височество българский княз пребързовал в сливанието на румелийското управление с управлението на Княжеството и че това пребързование не било от естество да му спечели симпатиите и поддръжката на великите сили. Французкий дипломат съветва да бъдем умерени в това дело, ако искаме да направим нещо траятно в Румелия.

Благоволете да приемете, господине Министре, уверение във високото ми уважение.

Управляющий *Н. Генович*

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 205, л. 66. Оригинал. Ръкопис.

№ 64

Тронно слово на княз Александър I при откриване на извънредната сесия на IV Обикновено народно събрание с участието на народни представители от Северна и Южна България

София, 2 юни 1886 г.

Господа Представители!

След великите исторически събития, които отечеството ни преживя, честит се считам да поздравя в столицата ми първо Народно събрание, в което вземат участие представителите на българския народ отсам и отвъд Балканите.

Няма, господа представители, думи, с които да мога да изразя своята безпределна благодарност към доблестния български народ, който като един човек стана да защити своето отечество от неприятеля и всичко пожертвува за запазвание честта, свободата и целостта на земята ни.

За свой дълг считам, господа представители, да благодаря чрез вас на народа за подвизите на храбрите български войници – гордост и достойни синове на отечеството си, които с безпримерно юначество, самоутвержение и бързина разбиха неприятеля, навлязоха в земята му и го принудиха да дири силни защитници, за да се спаси от неминуемата погибел. Геройските подвизи на българските войски и огромните жертви, направени от народа, спечелиха му симпатиите на целия образован свят, премахнаха възникналите пречки и затруднения, повлияха за удовлетворение справедливите му желания – и аз днес с вътрешно удовлетворение констатирам пред вас, господа представители, че многоожидаемото и искрено желаемото съединение на двете Българии вече стана, доказателство на което служи, че днес едно общо българско Народно събрание ще разглежда и решава делата и въпросите, отнасящи се до интересите на съединеното ни отечество.

Последната война, в която с Божия помощ България излезе победителка, отвори нова ера в нашата история, тури българската държава на едно видно и почтено място между съседните ней държави на Балканския полуостров, вдъхна в народа доверие в собствените му сили и надежда за едно бляскаво бъдеще, но при това ослаби донегде финансовите средства на страната ни и отвори нови нужди и затруднения, за поправянието и уравнението на които правителството ми ще ви предложи нови законопроекти и предложения, които, убеден съм, ще разгледате и решите с нужната сериозност и внимание и ще му дадете вашето просветено съдействие.

Обявявам настоящата сесия на IV-то Народно събрание за открита.

Александър

ДВ, бр. 51, 5.06.1886, с. 1.

№ 65

Писмо от търновския митрополит Климент, екзархийски делегат в София, до екзарх Йосиф I в Цариград за организацията на църковното управление в Южна България и разногласия с българското правителство относно прилагането на Екзархийския устав в областта

София, 5 юни 1886 г.

Ваше Блаженство!

Струва ми се, че на нашата църква пак предстоят тежки изпитания и борби. Разпорежданията на Ваше Блаженство за уреждание църковното управление в Южна България погледнаха се тука криво и от самото правителство, като станали без предварителното споразумение и съгласие с това последното. При всичко, че аз представих в надлежното министерство потребните съобщения и обяснения по направените от Ваше Блаженство разпореждания с нарочито писмо, при което приложих и преписи на писмата на Ваше Блаженство по този въпрос, но, както се научавам, правителството не само че не се е задоволило, тъй като тези разпореждания са се направили, а после му се е съобщило, но даже мисли на някои от тях решително да противодействува. Изпращането на Преосвещенаго Гервасия в Харманлии тука се тълкува криво и криво гледат на него не само разните партии, но и самото правителство. Приписват на това изпращание на партизански побуждения. Едни казват, че Св. Екзархия дигнала Преосвещенаго Гервасия от Пловдив и го е пратила в Харманлии на заточение, защото той в последно време се е присъединил на партията, която сега господствувала; други обвиняват правителството, че е дигнало Гервасия по настояванието на Св. Екзархия, защото приел непосредствено участие в изборите; трети – че той се е дигнал, защото не рачил да служи молебен за руский цар; четвърти – дигнал се е, защото не помагал да станат изборите в полза на княза. С една реч, Ваше Блаженство, изпращанието на Преосвещенаго Гервасия в Харманлии от разните партии се тълкува различно, но се забележва една обща наклонност да се осъжда Св. Екзархия за това. Сам Негово Височество е бил някак недоволен от тази мярка и даже в Министерския съвет под председателството на княза е станало дума за това и при всичко, че са се дали надлежните обяснения от министъра Цанова, станали са опитвания да обсъждат „дали има право Негово Блаженство направо, без предварително споразумение с правителството, да интернира или да премества архиереи". Независимо от писмените обяснения, които дадох в надлежното министерство по този въпрос, аз и устно обяснявах делото както на Негово Височество, така и на всичките други министри. Ако и да са се приемали и да се приемат обясненията ми с доверие, но не мога да кажа, че не се забележваше и някакво съмнение. Вярвам, че въпросът за изпращанието Преосвещенаго Гервасия в Харманлии не ще да причини неприятности и главоболия на Св. Екзархия, при всичко че в Пловдив се е свиквало някакво събрание, в което се е казвало, че вдиганието на Негово Преосвещенство от Пловдив било убийство за партия някаква си и че трябвало да се употребят всевъзможни усилия, за да се възвърнел той и настанял пак в Пловдив. Но ме е страх, Ваше Блаженство, че въпросът за учреждението на двете нови епархии в Южна България (Старозагорска и Харманлийска) ще причини големи главоболия на Св. Екзархия. Правителството не е наклонно да допусне учреждение на нови епархии. Завчера г-н Каравелов решително ми заяви (устно), че „по никой начин не ще се съгласи на това“. Аз вчера нарочно ходих при Негово Височество и му говорих за това. За съжаление и Негово Височество изказа мнение, че по-добре би било епархиите да бъдели по-малко, тъй като в такъв случай щяло да има възможност да се даде по-голямо съдържание на архиереите и да се запазело достолепието на сана. На Каравелова аз отговорих, че относително Старозагорската епархия не трябва да става и дума, тъй като за нея има синодално решение, което без друго трябва да се изпълни. Той ми обяви, че когато е ставало това решение обстоятелствата били други. Въобще моите разяснения и доказателства за необходимостта да се образуват нови епархии не произвождат желаното впечатление за това вероятно, че не се дава надлежното значение на църквата в народния и държавен живот.

Всичко това Ви съобщавам, Ваше Блаженство, неофициално, защото още от правителството нямам нищо официално по този въпрос. Аз продължавам и ще продължавам да убеждавам господа министрите да не правят спънки на благите мероприятия на Св. Екзархия, но не зная доколко ще имам успех.

Като се препоръчвам на Вашите Св. молитви, оставам на Ваше Блаженство Христе брат

† Търновский митрополит *Климент*

ЦДА, ф. 246к, оп. 1, а.е. 29, л. 51-52. Оригинал. Ръкопис. Бланка на Делегатство на Българската екзархия в София и печат на търновския митрополит Климент.

№ 66

Отзиви в чуждата преса по повод тронното слово на княз Александър I при откриване на Народното събрание, публикувани във в. „Независимост“

11 юни 1886 г.

...Виенският официозен лист Die Presse в броя си от 6/18 того е посветил цяла уводна статия на тронното слово, в която статия между другото говори:

„Трябва да се признае, че Князът малко се церемони и че той уважава повече политиката на станалите фактове, отколкото на онази на предаността към трактатите. Той говори така, като че ли е станало реално съединение, като че той не е генерал-губернатор, а е княз на двете Българии. Тъй също в тронното слово няма ни една дума за прегледванието на Органический устав; в късо казано, княз Александър във военно, в административно и в парламентарно отношение е съединил България. Руските вестници, които всекий един акт на тяхното правителство – отнася ли се той към Европа или към Азия – еднакво одобряват и му се чудят, сърдят се на смелостта на княза Александра, който прави всичко, в което никой не ще или не може да му побърка, и искат да се подържи Берлинския договор и изменението на турско-българското съглашение. Ние намираме, че това искание е справедливо; но сме на мнение, че и България не може да направи повече, отколкото го изискват нейните интереси и онези на Турция. Всичките знаят колко струва предаността на трактатите в

Изток, когато тя не се опира на фактове. Понеже казват, че Портата няма намерение да издирва верността на княза към трактатите, то той ще знае да си създаде такова едно положение, което ще застави Европа да забрави, че той е само генерал-губернатор.“

Другият официозен виенски вестник Politische Correspondenz в броя си от 4/16 того печати една дописка из Цариград със следното съдържание:

„Нашият цариградски дописник констатира, че в правителствените турски кръгове се забележва много слаба опозиция на българските съединистки стремления и че макар някои сили да са направиле вече постъпки пред Турция върху туй, но турското правителство не мисли да даде ход на тия постъпки. Знае се вече, че Портата не ще протестира против влизанието на румелийски представители в бълг. Народно събрание; а какво поведение тя ще задържи, в случай че Нар. събрание реши формалното съединение на двете Българии – още не се знае. Във всеки случай няма никакъв страх от едно военно действие на Турция. Силите тоже няма да направят нещо особено. Единствената опасност, която може да се допуска, ще бъде едно случайно вмешателство на Русия в българските работи, за да поиска от Портата да възпрепятствува на съединението с оръжие в ръка.“

Тая дописка е препечатана почти от всичките официозни европейски вестници без никакво опровержение или несъчувствена бележка. А самата Politische Correspondenz говори: „Сега трябва да се направи всичко възможно за съединението, защото след 5 години може би ще се създадат неблагоприятни обстоятелства, които ще побъркат да се направи това.“

Друг един виенски вестник Wiener Allgemeine Zeitung в броя си от 4/16 того говори: „Българското тронно слово произведе благоприятно впечатление. Князът в своята пълна с такт реч съуме предвид на това, че делото иска още формална европейска санкция, да не закача никого като указа на предстоящите съвещания, които ще довършат делото и при това каза, че съединението стана.“

Друг пък един виенски вестник Neue Freie Presse в броя си от 5/17 того печати една дописка из Цариград, в която между другото се казва: „Тъй като княз Александър досега тъй мъдро и тъй мъжествено съуме да удържи спокойствието в Румелия и България, то да му се остави грижата и за напред. Това е толкова по-необходимо, че в течение на последните 9 месеца той в нищо не е нащърбил правата на султана.“

Официозният лист на унгарското правителство Pester Liod в броя си от 4/16 того казва:

„Българският княз Александър, верен на своята политика, която той преследва досега с толкова голяма сполука, направи отново една крачка, която има за цел да го доведе още по-близо до неговата последна цел – създанието на една Велика България под неговото наследствено княжуване. От септемврийския преврат насам той съуме да тури Европа пред цял ред станали фактове, които почти всички без изключение бяха или одобрени или с мълчание търпими от европейските сили и от които всекий един беше една по-нататъшна стъпка към онази цел. Само един акт и то в един пункт, не от най-важните, той е бил принуден да се спре – по волята на съединена Европа – на пътя, по който той върви тъй смело, тъй изкусно и решително, а именно, когато той се провъзгласи Княз на Румелия. Той се спря само формално, защото фактически няма никакво съмнение, че това негово временно назначение, в случай, ако той не направи никакви груби погрешки, постепенно ще се преобърне в окончателно княжуване. Това превращение, което е оставено на бъдещето и на което доколкото може да се съди сега вероятно всичките европейски сили с изключение на една (Русия) биха се съгласили, княз Александър със своя новий политический акт го предупреди. Тронното слово, по буквата и по духа, положително, както и отрицателно, излиза от това положение: че фактически и политически великобългарското царство вече съществува като едно окончателно, от никоя страна повече непровергаемо държавно устройство. Ни с една буква не е направена никаква разлика помежду Княжеството, гдето той е наследствен княз, и Румелия, която се намира под главенството на султана. Князът говори за българската нация от едната и другата страна на Балканите, за целостта на територията, констатира, че съединението е станало и в доказателство на това посочва на това обстоятелство, че деятелността на събранието ще се разпространи върху цяла България. Тъй щото в това тронно слово лежи един нов станал факт."

Германският придворен вестник Kreuz Zeitung в броя си от 5/17 того казва: „Тронното слово на княза Александра непременно ще произведе благоприятно впечатление, тъй като, от една страна, то се съобразява с народните стремления и казва, че съединението е станало, а пък от друга, то избягва да каже, че съединението е пълно и с това се съобразява с турско-българското съглашение."

В броя си от 6/18 того същият вестник говори: „Съединението не може вече да посрещне мъчнотии, даже ако прегледаният Органический устав не ще бъде одобрен от всичките държави, тъй като съединението на Румелия с България и предаванието поста на румелийский губернатор на княза Александра е вече припознато от конференцията."

Бисмарковият орган Norddeutsche Allgemeine Zeitung в броя си от 3/15 юний не само не протестира против констатираното от княза съединение на двете Българии, но още и съпровожда тронната реч със следните благоприятни думи: „Княз Александър отвори значителния акт с едно тронно слово, в което споменува за събитията през миналата есен и зима с възторжени думи, говори с похвала за самоотвержението и храбростта на българския народ и с безспорна гордост свидетелствува за достигнатото съединение."

Германският либерален вестник Vossische Zeitung в броя си от 4/1 того пише: „Князът обяви съединението за станало, говори на депутатите като на народно представителство от българската държава и румелийските депутати дадоха клетва както и другите за вярност на конституцията и на княза. Дипломатическият корпус присъствува на държавния акт. Ще последва ли протест? Не вярваме. Княз Александър с онзи верен такт, който го отличава, намери настоящия момент да сключи онова дело, което се започна на 6 септемврий в Пловдив. Ако княз Александър ще съумее да се споразумее с Портата, то протестът на Русия няма да се слуша от никого, защото европейската дипломация се насити вече от източните работи."

Официозният Цариградский лист La Turquie в броя си от 4/16 того пише: „Във времето на изборите много се пишеше за това, че уж депутатите имат някои тенденции. В настоящето време нищо не дава да се предвижда такова нещо и даже в дипломатическите кръгове са убедени, че благодарение на влиянието на княза Александра представителите на бълг. нация няма да се отдалечат така, щото да компрометират онова, което се придоби вследствие на настоящите събития."

Белгийският вестник Independence Belge в броя си от 5/17 того говори: „Тъй като депутатите, избрани от Източна Румелия и онези от България съставляват едно общо събрание, то очевидно е, че няма вече освен една Велика България и всичките следи на Източна Румелия са съвършено изличени от самия факт на съединението в едно „общо българско народно събрание" за решението делата и въпросите, които се касаят до интересите на „общото отечество". В това време, когато комисията за прегледванието на румелийския устав работеше почти всеки ден под председателството на Мушир паша в Цариград, княз Александър освещава официално скъсванието на всичките свръзки на отоманската провинция с Отоманската империя. Султанът вече отдавна беше се примирил със загубванието на Румелия и ако една или две държави се разсърдят, че княз Александър тъй безцеремонно се обръща с европейския концерт, който искаше да поддържи фикцията на Източна Румелия, то малко по малко ще трябва и те да подражават на дълготърпението на султана. Па даже и ако протестират, княз Александър няма да се смути от това, защото както го каза и в своята реч, само благодарение на подвигите на българското оръжие Европа не се реши да направи с България онова, което направи с Гърция.

Парижкият вестник Temps като забележва, че в тронното слово княз Александър е поканил камарата да решава работи и въпроси, касающи се до интересите на общото отечество, казва, че нито Европа, нито пък Турция можели да признаят въпроси от такъв ред. „Следователно, продължава Temps, България се туря в опозиция с решенията на конференцията." По-надолу, като изброява другите причини, които правяли Турция да бъде неблагодарна и да закъснява обезоръжаването си, същий вестник прибавя, че имало съмнение, щото България да не смути изново европейския мир.

Другият парижкий в. Journal des Débats казва, че тронното слово е сходно с княжеската прокламация по съединението на двете Българии и като такъво, съставлява едно изнасилване на турско-българското съглашение. Този вестник вижда в словото изходната точка на една нова война.

А пък официозният орган на „нашата покровителка" Journal de St. Petersbourg като говори за тронното слово, отбележва пренебрежението, с което князът третира международните постановления касателно двете Българии било като ги тълкува, било като ги остава в сянка. „Разбира се, казва същият лист, че князът не си е спомнил за тия постановления, но във всеки случай, той трябваше да избегне да говори за Сърбия тъй, както е говорил. С повече благоразумие и помалко високоумие той трябваше да разбере, че нанася обида с тия си думи."

В. „Независимост", бр. 25, 11.06.1886 г.

№ 67

Отговор на народните представители от IV Обикновено народно събрание на тронното слово на княз Александър

София, 14 юни 1886 г.

Ваше Височество!

Представителите на българския народ считаме се днес честити, като можем след великите и многознаменателни исторически събития да бъдем пред Ваше Височество истински изразители на чувствата, които пълнят душата на целия народ, като гледа Северна и Южна България под един скиптър и първо Народно събрание, в което заседават представители от двете български страни.

Господарю!

Напълно споделяме чувствата от безпределна благодарност на Ваше Височество, както към народа, който действително като един човек стана да съдействова за постигание съединението на Северна и Южна България и да защити отечеството, така и към храбрите български войници, които с безпримерно юначество и самоотвержение и бързина разбиха под Вашето храбро предводителство неприятеля и навлязоха победоносно в земята му.

Ваше Височество!

Готовността, с която българският народ се реши на всички жертви за достижение идеала си и запазване честта, свободата и целостта на земята ни и славните подвиги на младите ни войски, оставиха бляскава страница в новата ни история, с това той наистина доказа, че е достоен за своето историческо предназначение и че е в състояние да го преследва и защищава.

С не по-малко удоволствие и възхищение българският народ видя начело на войската си своя любим Господар и доблестен вожд да защищава и пази отечеството си, готов да сложи костите си за славата, честта и независимостта на съединеното отечество.

Ваше Височество!

Народното представителство с голяма радост посрещна думите, с които Ваше Височество констатира, че многоожидаемото и искреножелаемото съединение е вече станало и е дълбоко убедено, че под вещото и просветено ръководство на своя любим господар и правителството му ще употребят всички средства, щото Северна и Южна България да останат завинаги едно трайно и неразделно политическо тяло.

Господарю!

Българският народ всякога дълбоко е ценил съчувствието на образования свят и се радва да види, че това съчувствие му е спечелено. Той за своето бъдеще има пълна вяра в човеколюбието и великодушието на великите сили, а особено на Велика Русия, нашата Освободителка, която е толкоз облагодетелствувала народа ни.

Ваше Височество!

Народните представители с особена грижа и сериозност ще изучим всичките законопроекти и предложения, които правителството на Ваше Височество ще внесе в събранието и ще извършим всичко, което ни заповядват дългът и интересите на съединеното ни отечество.

Да живее господарят на съединена България Н. В. княз Александър I-й.

ДВ, бр. 56, 17.06.1886, с. 1-2.

№ 68

Запитване от народния представител В. Нейчов към министър-председателя и управляващ Министерството на вътрешните работи П. Каравелов относно политиката на българското правителство при българо-турски преговори за промени в Органическия устав на Източна Румелия

Вх. № 255 ***23 юни 1886 г.***

Запитване
Към г. министър-президента и управляващ Министерството на вътрешните работи

На основание на члена 107 от Конституцията депутатът В. Нейчов запитва речений министър върху следующето:

Според буквата и духа на актовете, съдържани в Зелената книга по предмет на Съединението – книга, раздавана на г-да представителите, и както се разбира от езика на чуждий печат общо и на Стамболский частно, в особености турския, Високата порта е близо да налегне за преглежданието на Органический устав на страната, носящи още юридически името „Източна Румелия“ и неговото непосредствено приложение в тая страна. Дори според най-нови добити сведения турски комисари за тая цел са вече готови да тръгнат, ако не са тръгнали, за Пловдив или за София.

Мисли ли княжеското правителство да се възпротиви на тоя начин на действие на Високата порта, подкрепена в това от другите велики сили, съподписавши Берлинския договор и Протокола на последната Цариградска конференция по нашите работи или, напротив, е в намерение да дозволи възстановлението на автономията в отвъдбалканската страна на България? Ако княжеското правителство мисли да се възпротиви на това възстановление, уверено ли е, че това ще му се удаде, без да изложи на по-големи опасности нашето отечество? Ако ли пък е в намерение да дозволи същото възстановление, като му съдействува, как ще да съгласи то това свое поведение с формалните обещания, направени от него пред народното представителство, че въпреки актовете, съдържани в Зелената книга, ще продължава да удържа съединението в условията, в които се намира то сега?

В. Нейчов

ЦДА, ф. 173к, оп. 1, а.е. 130, л. 18. Оригинал. Ръкопис.

№ 69

Доклад от министъра на финансите П. Каравелов до княз Александър I за отпускане на стипендии на ученици от Южна България за следване в чужбина

№ 29037 **_София, 26 юни 1886 г._**

Господарю!

Главната комисия, учредена на основание чл. 8 от Правилника за раздаване стипендии по изучване на разни занаяти в странство, след като се произнесе окончателно за представените ѝ кандидати и приела от тях 38 души, решила да моли ходатайството ми за отпусканието и на други 19 стипендии за ученици и от Южна България по изучване на същите занаяти в странство.

Като намирам справедливо решението на комисията, предвид на това, че с присъединението на Южна България към Княжеството правителството на Ваше Височество се натоварва с грижата за подпомагание развитието и насърчаванието на промишлеността и в тази част на обединеното ни отечество, а пък, от друга страна, в прибавителния бюджет на повереното ми министерство няма предвидена сума за такава цел, то на основание чл. 58 от Закона за отчетността по бюджета и съгласно мнението на Министерский съвет, изложено в протокола му от 16 тек. м. юний н.г. под № 29, имам чест най-смирено да моля Ваше Височество да благоволите и разрешите да се вземат 20 000 лева от запасний фонд на прибавителний бюджет по Министерството на финансите, гл. XXXI 194 и да се пренесат към гл. I 17 от текущий бюджет на същото министерство.

Ако одобрявате настоящето ми предложение, чест имам най-покорно да моля Ваше Височество да благоволите и подпишете тук приложений указ*.

---

* Утвърдено с указ № 93 от 27 юни 1886 – ДВ, 1886, бр. 64, с. 2.

Съм, Господарю, на Ваше Височество най-покорен служител и верен поданик.

Министър на финансите *Каравелов*

ДВ, бр. 64, 5.07.1886, с. 2.

№ 70

Доклад от Бургаското окръжно управление до министъра на финансите П. Каравелов за трудности по прилагане на Правилника за счетоводството и деловодството в селските общински управления в Южна България

№ 4885 ***Бургас, 28 юни 1886 г.***

В изпълнение на окръжното Ви от 31 миналий м-ц под № 23947 имам чест да Ви донеса, г-не Министре, че според доставените ми сведения от окол. началници в повереното ми окръжие няма ни едно селско общинско управление, което да може да изпълнява всичко, изискуемо от Правилника за счетоводството и деловодството на тези управления.

Възползувам се от случая да донеса за знанието Ви и следующето:

Според законите, които са били в сила в бившата Източна Румелия, всяко село е съставлявало толкова общини, от колкото народности се състои населението му. Има села от 30-40 къщи, в които са съществували, официално признати, по три общински управления: българско, турско и гръцко. Всяко общинско управление или отдел, както са е наричало по-преди, е имало начело особен кмет, който е държал отделно сметките си на правит. даждия на оная част от населението, към която той е принадлежал по народност. При такова положение да не Ви се види никак чудно, ако кажа, че почти всички общински кметове в цялото окръжие са хора съвсем неграмотни и неспособни за работа. Няколко къщи, едвам десетина, като са били принудени да имат и поддържат особен кмет, те, като не са имали достатъчни средства и за да им бъдат по-малко разноските, избирали са почти винаги за кмет най-несъстоятелното в селото лице. Такива кметове служили са повече като селски слуги и ратаи на по-заможните и влиятелни в селото жители, но не и на правителствените интереси. Сега, ако и да се унищожиха всичките тия отделни общински управления, за кметове си остават до нови избори същите по-предишни лица. Затова, именно, те не са в състояние да държат и водят цяло едно счетоводство. Те не могат да поддържат и селски писари, понеже повечето от селата са съвсем бедни, освен ако се преобразуват общините и се направи щото няколко по-близки села, четири или пет, да съставляват само една община с един кмет, както е и в Северна България. По тези същите причини отива много бавно, особено сега, когато финансовите нагледници са заняти изключително с емлячните комисии, уреждането сметките по правит. даждия и завеждането новите данъчни книги, а също и събирането на старите недобори. При всичко, че на нагледниците са дадени най-обширни наставления и строги заповеди, щото при ходенето си по селата с емлячните комисии да уреждат и данъчните книги, но и това не може да има успешен резултат, понеже те, нагледниците, са и тъй твърде много заняти в емлячните комисии, които имат на разположение съвсем кратко време.

Като Ви съобщавам гореизложеното, позволете ми, господине Министре, да изразя своето мнение, че е в интереса на бързото уреждание данъчното счетоводство и скорото събиране недоборите, щото в непродължително време да се произведат нови избори за общински кметове, като същевременно се преобразуват и самите общини, които да се съставят от няколко села.

ЦДА, ф. 159к, оп. 1, а.е. 103, л. 21-22. Оригинал. Ръкопис.

№ 71

Окръжно на екзарх Йосиф до митрополитите и управляващите епархии за църковното устройство на Южна България

№ 328 *Цариград, 1 юли 1886 г.*

Ваше:

С окръжното си от 16-ий май под № 257 Ви запознахми с мерките, които взехми за приспособление и в Южна България Екзархийския устав, приспособен в Северна, а освен това и за сформирание и нареждание Старозагорската епархия. В настоящето си считами за нужно да Ви явим що е станало по казаните два въпроса досега.

След като изявихми своето съгласие за приспособление на устава и след като дадохми нужните инструкции по тоя въпрос на екзарх. делегат в София, ний получихми от Н. Високопреосвещенство митрополита Климента писмо, в което ни явяваше, че г-н министъра на изповеданията му писал, че княж. правителство е на мнение да се приспособи Екзарх. устав в Южна България с изключение обаче на ония членове от него, които се оказали неизпълними в Княжеството. Екзархийският делегат ни искаше в същото време и наставления как да постъпи, за да се избегне това условно, нецяло приспособление на Екзархийс. устав, а да се тури в княжеския указ, че той се приспособява изцяло. На това ний веднага отговорихми В. Преосвещеному Клименту като му казахми категорически да заяви г-ну министру на изповеданията, че по никакъв начин не приемами Екзархийс. устав, приспособен в Княжеството и да се приспособява в Южна България непълен, т.е. с изключение на ония членове от него, които са се оказали уж неприспособими в Княжеството. Ний казахми в същото време В. Преосвященому Клименту, че нежеланието и недобрата воля на княж. правителство само са причина за досегашното неприспособление на въпросните неизпълними уж членове от Екзарх. устав; ако желаеше княжеското правителство, то прекрасно и от отдавна можеше да ги тури в действие.

След това княж. правителство чрез екзарх. делегат ни съобщи, че е било съвършено несгодно да се полага тоя устав в действие в Южната част на страната всецяло, защото с такова всецяло въвеждание щяло да се създаде положение, което наместо да подобри състоянието на свещениците, напротив, щяло да докара само едни недоразумения и бъркотии, за избягванието на което г-н министърът на изповеданията предлага да се тури следующата фраза в княжеския указ за приспособлението: „Да се приспособи Екзархийският устав и в южната част на страната така, както се той изпълнява в северната“. В отговор на това ний ударихми следующата телеграма В. Преосвященому екзархийскому делегату: „В отговор на писмото Ви № 130 молим да заявите г-ну министру, че понеже фразата, която той предлага да употреби в указа за приложението на устава и в Южна България, има за цел нарушението устава, ний по никой начин не можем да се съгласим на предложението му. Ний исками пълното и всецяло приложение на устава." След това последва откриванието на Нар. събрание, породиха се много важни държавни въпроси, започнаха се преписки между Екзархията и Министерството на изповеданията за Старозагорската епархия и княж. правителство остави временно на страна издаванието княжеския указ за приспособление Екзарх. устав. Но като считами, че приспособлението трябва да се започне, че нужните мерки за това трябва да се вземат, ний в частно писмо дадохми следующите съждения по въпроса В. Преосвященому Клименту. Княж. правителство е направило общо разпореждание за приспособление всичките княжески закони в Южна България; като вземе человек предвид това, не трябва ли да каже, че в числото на всичките княжески закони влазя и Екзархийский устав? Следователно, належаща ли е нуждата за издавание особен княжески указ за приспособление Екзарх. устав? Ако княжеското правителство иска непременно да се издаде подобен указ, то не може ли това издавание да се изостави за по-после, а сега да се дадат нужните инструкции на пратените за приспособлението лица? На конец, ний казахми В. Преосвященому Клименту и това съображение, че княж. правителство прекрасно може да издаде указ за цялото приспособление на устава, а като се види, че известни негови части са неприспособими, тогава няма освен да се чака събиранието на Св. Синод, който да се произнесе за тая неприспособимост и да вземе мерки за изменението или допълнението. Всичко това изказахми В. Преосвещеному екзархийскому делегату неофициално.

Ний ще държим Ваше: в последующето течение на въпроса.

Що се касае до съставянието и нарежданието на Ст. Загорската епархия и проч:

(подп.) Бълг. екз. *Йосиф*

ЦДА, ф. 246к, оп. 1, а.е. 29, л. 60-62. Препис. Ръкопис.

№ 72

Писмо от Министерството на външните работи и изповеданията до търновския митрополит Климент, екзархийски делегат в София, за прилагането на Екзархийския устав в Южна България

№ 2780 *София, 4 юли 1886 г.*

Последствие на отношението Ви от 28-и миналий юний под № 178 касательно полаганието в действие Екзархийский устав, приспособен в Княжеството, и в Южна България, имам чест да явя на Ваше Високопреосвещенство, че за това полагание ще се извърши от повереното ми министерство потребното разпореждание и указът по този предмет ще Ви се изпрати своевременно. Причините, които закъсниха досега това разпореждание, са: повдигнатий въпрос за откриванието нова епархия в Южна България, както и висящий още въпрос за добавъчното възнаграждение на свещениците и други, не по-малко важни за страната въпроси, които, особено при заседанието на Народното събрание, не можаха да останат неразгледвани.

Поради това аз храня твърда надежда, че Ваше Високопреосвещенство ще намерите за справедливо да не се разпореждате още за приспособлението на Екзархийский устав в Южна България, за да се действува в тоя случай в съгласие с правителството; инак аз се боя да не би да се породят недоразумения и бъркотии, нежелателни нито за църквата, нито за правителството.

(подп.) Министър: *И. Цанов*

Главен секретар: *П. Чернев*

Началник на отделението: *П. Генчев*

ЦДА, ф. 246к, оп. 1, а.е. 29, л. 65. Заверен препис. Ръкопис.

№ 73

Доклад от управляващия Министерството на вътрешните работи П. Каравелов до княз Александър I за насрочване на избори за съдебни заседатели в Северна и Южна България

№ 6202 ***София, 19 юли 1886 г.***

Господарю!

Министерский съвет в заседанието си от 6 юний т.г. е постановил да се изберат съдебни заседатели само в Южна България, гдето досега не е имало такива при съдилищата. Но тъй като мандатът на съдебните заседатели и в Северна България отдавна е изтекъл и нови заседатели досега не са били избирани, защото обстоятелствата не позволяваха, то съгласно с мнението на г-на министъра на правосъдието имам чест да моля Ваше Височество да благоволите да заповядате да се свикат повсеместно, в Северна и Южна България, първоначалните избиратели в неделя на 17 идущий м. август, за да изберат гласни, по 1 на всеки 50 къщи, съгласно чл. 42 от Закона за съдоустройството, а тези последните – гласните, да се свикат в окръжните градове в неделя, на 24 същий м., за да изберат съдебни заседатели.

Ако Ваше Височество одобрявате това мое предложение, най-покорно моля да подпишете приложений тук указ.

Съм, Господарю, на Ваше Височество най-покорен служител и верен поданик.

Управляющий Министерството на вътрешните дела

Каравелов

ДВ, бр. 72, 26.07.1886, с. 11.

№ 74

Указ на княз Александър I за прилагане на Екзархийския устав в Южна България

№ 27 *София, 31 юли 1886 г.*

Ний Александър I
С Божия милост и народна воля
Княз на България

По предложение на наший министър на външните дела и изповеданията, представено нам с доклада му от 31 юлий 1886 година под № 3302

Постановихме и постановяваме:

I. Действующият в Княжеството Екзархийский устав да се приложи и в окръжията: Пловдивско, Татарпазарджишко, Старозагорско, Сливенско, Бургаско и Хасковско.

II. Изпълнението на настоящия указ се възлага на нашия министър на външните дела и изповеданията.

На първообразното със собствената ръка на Негово Височество написано:

Александър

Приподписал: министър на външните дела и изповеданията *И. Цанов*

ЦДА, ф. 246к, оп. 1, а.е. 29, л. 77; ДВ, бр. 76, 5.08.1886, с. 2.

№ 75

Протокол[9] от заседание на българо-турската комисия за изменение на Органическия устав на Източна Румелия

София, 2 август 1886 г.

Заседанието се откри в 3 часа след обед.

Присъствуваха: Техни Превъзходителства Абро ефенди и Маджид паша, господата Михайловски и Димитров.

Протоколът от предишното заседание се прочете и подписа.

Комисията решава протоколите да бъдат в три оригинални екземпляра, единият ще бъде депозиран в Бюрото на комисията, а другите два ще бъдат предадени на делегатите.

Негово превъзходителство Абро ефенди, вземайки думата, казва, че за да постигнат по-лесно единомислие в работата, която предстои пред комисията според чл. 3 от приложението към протокол № 8, съществува точно обозначен способ, а именно да се проучи Органическият устав глава по глава. Този устав не може да бъде пренебрегнат, защото е дело на великите сили, дело, което трябва да се уважава. Проучвайки го по установения ред, член по член, делегатите ще предложат постепенно видоизмененията, които той позволява да се направят, съобразявайки се едновременно с решенията на Цариградската конференция. Чл. 3, основан на чл. 4 на приложението към протокол № 8, изисква своето изпълнение: би трябвало впрочем да се опитаме да се споразумеем относно видоизмененията, които да се въведат в устава, така че да се изпълнят решенията на Конференцията и без да се пренебрегват никога разпорежданията на Берлинския договор, от които не ни е позволено да се отметнем. Османските делегати желаят да извършат едно дело, което да може да бъде одобрено от Конференцията; те се надяват, че техните български колеги ще им окажат съдействието си за постигане на целта, която е да се защитят интересите на империята и на Негово Височество княза.

Маджит паша заявява, че е съгласен във всички точки със своя колега.

Г-н Михайловски признава, че тъй като трябва да се работи преди всичко за интересите на румелийското население, трябва да се направи нещо приложимо за областта. Органическият устав не е приложим, защото той е едно твърде вярно копие на онова, от което се ръководят европейските държави, и че той не държи сметка за условията в страната. Без да споменават противоречията, които могат да се открият в това отношение, и от момента, в който комисията има за задача да измени Органическия устав „според изискванията на положението и местните нужди“, княжеските делегати преценяват, че този устав може да се сведе до три главни точки:

1) Права на Негово Императорско Величество султана;

2) Финансови въпроси и

3) Административна система.

Първите две точки ще бъдат винаги лесни за разрешаване и особено що се отнася до правата на Негово Величество султана, никой не смята да ги оспорва. При сегашното положение на нещата, тъй като областта е поверена на администрацията на Негово Височество българския княз, най-важният въпрос, който е уместно да се реши на първо място, е този за администрацията. Според българските делегати необходимо е да се въведе уеднаквяване и единство в администрацията на Княжеството и на областта. Органическият устав, който може да се приложи към европейски страни, не отговаря на местните нужди на областта. От друга страна, административните и правните закони на Княжеството са почти всички същите както в останалата част на империята. Така българските съдилища се ръководят все още от Дестура и Меджелето. Решението е впрочем напълно набелязано, необходимо е за доброто на областта да се замести цялата административна и правна част на устава с едно разпореждане, утвърждаващо идентичността, единството на администрацията, поради това само, че един и същи княз управлява и двете страни. По този начин населенията ще видят със задоволство едно подобрение в хода на работите вследствие на установяването на един уеднаквен режим, наследяващ система, която бе предизвикала само оплаквания от всички страни.

Г-н Димитров взема след това думата.

„Негово Превъзходителство Абро ефенди предлага – казва той – комисията да пристъпи към проучването на Органическия устав член по член. Княжеските делегати не могат да приемат този начин на процедиране, който би поставил членовете на комисията в невъзможността да обгърнат с един поглед всичките разпореждания на устава. Това не е нито практично, нито логично поради следните причини: Органическият устав е едно цяло, всяка част, на което е тясно свързана една с друга: ако още в началото се елиминират някои членове, бихме могли да се озовем в противоречие с по-нататъшните членове, чието одобряване би могло все пак да се наложи. Същевременно трябва да се отчете и сегашното положение. Рискуваме впрочем да влезем в противоречие с логиката на нещата." Следователно г-н Димитров подкрепя предложението в три точки, изразено от неговия колега г-н Михайловски.

„Обаче – добавя българският делегат – покрай тези причини, които правят неприложимо проучването на устава, глава по глава, съществуват по-важни съображения, които пречат на княжеските делегати да навлязат в това направление и които, извлечени от самата природа на устава, говорят в полза на изразеното предложение да се раздели уставът на три точки, съставляващи принципни въпроси."

Г-н Димитров моли комисията да му отдели вниманието си за изложението, което той смята, че трябва да направи по този въпрос.

Признавайки добрите намерения, които са вдъхновили Европейската комисия при извършването на нейната работа, българският делегат същевременно изтъква резултатите на един опит от седем години. Този опит е доказал, че Органическият устав, който би се адаптирал към една страна от двадесет милиона души с окръзи от един до два милиона жители, не е приложим за една страна от деветстотин хиляди души, където окръзите броят от 80 до 150 хиляди души. И за да няма придържане към смътни и общи термини, ще е достатъчно да се разгледат разпорежданията на този устав, за да се забележат различните и многобройни причини, които са го направили и го правят неприложим за областта.

1) Единицата на администрацията е общината. Според членовете 184 и 187 на устава в населените места, където има два или три елемента, трябва да има толкова кметове и съвети на старейшините. Тази предвидливост да се запазят правата на малцинствата безспорно е достойна за похвала. Но на практика тя е създала едно зло от естество плачевно поради своите последици; вместо да създаде сговор помежду населенията от различни националности, тя е предизвикала зависти, недоверие и несъгласие: тя бе една от причините за емигрирането на мюсюлманите.

Минавайки на организацията на околията, г-н Димитров изтъкна, че във всяка от 28-те околии има трима ръководители, единият, независим от другия, помощник околийският управител, полицейският комисар и комендантът на жандармерийския отдел; без да се смята значителният брой от чиновници и агенти, групирани около тях. Това е една организация за околии от 200 до 300 хиляди души, а не от 20/30 хиляди жители. Приходите, получени в повечето от околиите, стигаха едва за заплащане на чиновниците. Същата система, по-развита и носеща по-големи разходи, виждаме във всяко от шестте окръжни управления на областта. Покрай окръжния управител, който има отговорността, бяха и двама съветници от окръжно управление, лишени от отговорност, чиито служби представляваха истински синекури, срещу които хората са се борили от самото начало и във всяко време. Във всяко окръжно управление има главен съвет, който със своите събрания и с правото си да отправя запитвания към окръжния управител и централната администрация решаваше като парламент в намален състав. Този съвет оставяше зад себе си една Окръжна комисия, функционираща през цялата година заедно с една маса чиновници, архитекти, инженери и др. Окръжният бюджет отиваше за изплащането на заплати. Напр. в окръжното управление в Пловдив от един бюджет в размер на четири хиляди турски лири приблизително трябваше да се изземат повече от три хиляди, за да се посрещне заплащането на чиновниците от Окръжната комисия. Това беше едно непоносимо положение, защото не оставаше нищо за общополезните работи в окръга. Най-после над окръжните управления стоеше Директорията, която се състоеше от истински министерства, голям брой чиновници, получаващи заплати, по-високи от тези на аналогични служби в Княжеството.

И така впрочем, организацията на общината, на околията и на окръга, така както е определена в Органическия устав, може да бъде съвършена на теория; на практика тя не отговаря на местните нужди, тя предизвиква раздори между населенията от различни националности; тя създава синекури, подкопава областните бюджети в ущърб на държавното съкровище поради широкото раздаване на ненужни и скъпо струващи служби.

2) Правната система, също така усложнена, като тази на така наречената администрация, е дала поводи за безбройни жалби както от страна на християните, така и от страна на мюсюлманите. Вместо мирови съдии, които да разрешават споровете без много загуба на време, формалности и разходи, Органическият устав предписва чрез своите членове 275 и 278 назначаването на околийски съдии и заместници съдии според системата, която е в сила във Франция. Във всеки окръг един съд, разделен на две разграничаващи се поделения, и един съд за уреждане на спорни въпроси; освен това за столицата един Върховен съд с две поделения и съд за спорни въпроси; двама заместник прокурори и един главен прокурор; накратко, показно разхищение на правни длъжности, което не е оправдано при наличността на един скромен провинциален бюджет.

3) Наблюдава се същата серия от грешки в организацията на финансите; достатъчно е да се хвърли поглед върху разпределението на службите било в околиите и окръзите, било в Дирекцията на финансите, за да се убедим в усложняването на финансовата система и в това, което тя е костваля.

4) Ако се огледа милицията и жандармерията, виждаме покрай главния комендант два щаба с техния респективен началник, един инспектор на жандармерията; едно разхищение на военни канцеларии; почти всички офицери, заемащи високи постове, не знаеха езика на страната, защото бяха чужденци и естествено срещаха истински затруднения при изпълнението на своята задача. От друга страна, големите възнаграждения, които тези офицери получаваха, бяха тежък товар за държавната каса.

5) Постоянният комитет бе също тежест за държавата и освен това, както се говореше, беше постоянна пречка, без да постигне напълно своята цел, която беше контролът.

Най-после, в икономическо отношение трябваше според Органическия устав да се извърши кадастърът; поземленият данък, наречен кадастрален, замести десятъка и стана една от причините за недоволството на селското население. Една друга причина, не по-малко важна за това недоволство, използвано от политическите партии в страната, се състои във факта, че населенията от двете страни на Стара планина, имайки родствени връзки и взаимни интереси, вижда отношенията си и търговията помежду им възпрепятствувана от паспортни, митнически и др. въпроси. Високата порта бе уведомена за тези факти на няколко пъти от правителството, което бе непрекъснато обсаждано от депутации и петиции, протестиращи срещу това положение на нещата.

Със съображенията, които по-горе се излагат, княжеският делегат смята да е доказал, че управленческата система в областта е една от най-сложните и скъпо струващи. Трябва според него тази система да отстъпи място на един прост режим, който да отговаря на изискванията на положението и на местните нужди, който, с една дума, да задоволи населенията, давайки им мир, спокойствие, благоденствие, т.е. благата, които Негово Императорско Величество султанът и великите сили, Негово Височество князът и неговото правителство желаят горещо да им дарят.

Вследствие на това г-н Димитров предлага да се проучи Органическият устав на базата на три точки, които според българските делегати го обхващат целия, а именно:

1) Права на Негово Величество султана;

2) Правителствен режим, и

3) Задължения на областта към императорското съкровище.

Негово Превъзходителство Абро ефенди, след като изслуша изложението или по-скоро критиката, която г-н Димитров направи на устава, отбелязва, че всички закони имат празноти и са предмет на видоизменения, че напълно точните закони са трудни за откриване. Нищо не е по-лесно все пак, каза той, от това да се запълнят тези празноти и да се направи уставът по-практичен. Но за да се постигне тази цел, той намира, че би било именно, необходимо да се извърши проучване на Органическия устав глава по глава, с оглед нищо да не се изпусне и да не се стигне до противопоставяне на решението на Цариградската конференция. Би било неуважително да се постъпи другояче и да се пренебрегне едно дело на великите сили. Той добавя, че някои от административните институции, като общината, околията и окръга, т.е. обикновените административни подразделения, Постоянният комитет и кадастърът, за които говори г-н Димитров, българският му колега, не се отличават от неговите гледища, нито от тези на неговия колега Маджид паша, тъй като неговата цел е да установи съгласие с неговите български колеги и да не се остави без изпълнение чл. 3 от Цариградската спогодба, след като членовете 1 и 2 са получили своето приложение. Следователно той също иска осъществяването на проучването и за да започне тази работа, той предлага ревизирането на първите три члена и изменението съобразно приложението към протокол № 8 на членове 2 и 3 на устава.

След като **Маджид паша** отбеляза, че в Органическия устав съществува между другото една клауза, засягаща международните задължения и която не е включена във въпросните три точки, г-н Димитров се съгласява, че тази клауза, бидейки текстуално копие на един член от Берлинския договор, се налага очевидно сама по себе си; тя може впрочем да стане предмет на една четвърта точка в предложението на българските делегати. После позовавайки се на една дума на Негово Превъзходителство Абро ефенди, г-н Димитров заявява, че никога не е мислил, както и неговият колега, да пренебрегне или още по-малко да отхвърли принципите на Органическия устав. Предложението на княжеските делегати цели да се разгледа уставът откъм четирите посочени точки, които според тях съдържат в себе си всичките части на този устав.

Маджид паша отбелязва, че по същество не би могло да се изисква елиминирането на Органическия устав: в тази насока членовете на комисията не могат да имат и нямат идейни разногласия; те са на различно мнение единствено по отношение на формата, т.е. относно процедурата, която трябва да се следва. Г-да княжеските делегати поддържат, че уставът се свежда до четири точки. Тази система на разглеждане се състои в процедирането по принцип. Но от значение е да се знае дали този начин на процедиране дава отговор на всичко и дали четирите точки резюмират устава. Ако би било така, Маджид паша лесно би се присъединил към гледището на неговите колеги, г-да българските делегати, но според него съществуват други принципи в устава, които не влизат в четирите споменати точки. Това съображение пречи на османските делегати да приемат предложената от българските им колеги система. И като приветствува рационалния характер на тази система, Маджид паша добавя, че нищо не пречи г-да княжеските делегати да следват своя план при проучването на устава глава по глава. Той отбелязва, че съобразно решението на конференцията комисията има за задача да види какви изменения е уместно да се внесат в устава с оглед изискванията на положението. В този ред на мисли той заявява, че що се отнася до опростяването на администрацията на Източна Румелия според местните нужди и до снабдяването на областта с правителствени институции, достъпни за населението, императорските делегати не биха отказали да си предложат услугите пред Високата порта; но всичко, което е извън правителствения режим, т.е. правата на Негово Императорско Величество султана, правата на малцинствата и финансовите интереси на империята ще бъдат найстрого запазени. За да се стигне до практически и сигурен резултат, уместно е впрочем, продължава Маджид паша в съгласие с колегата си Абро ефенди, да се проучи Органическият устав глава по глава с правото да се разрешат трудностите постепенно с тяхното изникване.

В заключение императорският делегат помоли своите колеги да се заемат с това проучване с доверие и без предубеждение.

Относно въпроса за правата на малцинствата, засегнат от Негово Превъзходителство Маджид паша, **г-н Димитров** заявява, че българските делегати ще съумеят да ги имат предвид. Княжеският делегат използва този случай, за да констатира, че по-специално съдбата на мюфтиите и на наибите в Княжеството е била по-щастлива, отколкото в Източна Румелия при Органическия устав.

Г-н Димитров съжалява, че не може да се присъедини към гледищата на своя колега Маджид паша, и подържа от името на княжеските делегати за база на проучването на Органическия устав следните четири точки:

1) Права на Негово Императорско Величество султана;

2) Международни права;

3) Правителствен режим и

4) Задължения на областта към императорското съкровище.

Маджид паша отговаря, че уставът съставлява за делегатите на Високата порта база, от която не могат да се отклонят. И в съгласие със своя колега, Абро ефенди, той предлага г-да българските делегати да благоволят да представят един проект за редактиране на устава, така, както го разбират.

Г-н Димитров казва, че трябва да доложи за това на своето правителство и да приеме неговите инструкции по този случай.

Заседанието бе закрито в 6 ½ часа след обед.

В. Абро Н. Михайловски
А. Маджид П. Димитров

ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 220, л. 3-7. Оригинал. Ръкопис. Фр. ез.

БЕЛЕЖКИ

[1] Княз Александър заявява на английския дипломатически агент в София Ласелс „да телеграфира правителството си, че той, князът, нямал нищо против персоналното съединение с изключение, че Органическия устав няма да бъде обязателен и че двете страни трябва да имат едно правителство, една легистратура и едни закони. Проговорете Ви сами с Калноки и съобщете му взглядовете на господаря като прибавите, че ще бъдем устъпчиви във финансиалните работи. Пращаме Стоилов и Калчова в Ц-град, за да заведем прями сношения с Портата. Вземени са сичките мерки да бъде тишина в Македония, мъчим се да локализираме въпроса с Изт. Румелия в интереса тишината и мира." – инструкция от министър-председателят П. Каравелов до българския дипломатически агент във Виена Г. Начович, ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 181, л. 321. Ръкопис.

[2] Стоян Чомаков и Иван Хаджипетров са изпратени в Цариград, за да влязат в пряко споразумение с Портата по признаването на Съединението. Първоначално те са арестувани, впоследствие освободени, но мисията им в крайна сметка завършва с неуспех.

[3] По повод на този разговор Илия Цанов записва в спомените си: „17 [октомври]. Колегата Радославов ми пише от Пловдив, че там са против бездействието на правителството по въвеждане в областта тукашните закони. Населението се тревожело и съмнението растяло, по причина че нищо не му се съобщавало. Против г. Каравелова роптаели, защото, повикан на апарата за споразумение, „той бе отклончив и отрицателен", та ако да не бяха молбите, „комисарството щеше да подаде оставка и аз щях да замина за София", казва колегата и подир това прибавя: „Ние предлагаме средства да се тури какъв годе край на несносното положение, а той квалифицира всичко за улични слухове." – Съединението 1885. Спомени. С., 1985, с. 476.

[4] Правилата са публикувани със следната въвеждаща бележка на редакторите: „Поголямата част наши читатели не знаят вероятно, че на 8 ноемврий м.г., когато храбрите наши войски преследваха навлезлия в земята ни неприятел, в бившата Източна Румелия ставаха избори за нар. представители. Поради изключителното военно положение, в което се намират двете Българии от 6 септемврий насам, тези избори са се провели по следующите Временни правила...

[5] По своя инициатива, подкрепена от Австро-Унгария, Германия и Русия, Турция изпраща в Пловдив Габдан ефенди и Лебиб ефенди, които носят със себе си прокламация към населението в Източна Румелия, призоваваща го да приеме императорски комисар и възвръщане на предишното положение. Те пристигат в Пловдив на 20 ноември 1885 г., но пловдивският префект Петър Димитров отказва да ги приеме като официални лица без разрешение на правителството в София и да разреши разпространението на прокламацията. Успоредно с това в областта се разраства масов протест против присъствието на турските комисари, които след като се убеждават в невъзможността да изпълнят задачата си напускат областта с протокол, подписан на 24 ноември от руския, италианския и австро-унгарския консул. Виж и *П. Димитров.* Моите спомени и моята дейност по съединението на Източна Румелия с Княжество България през 1885 г.

[6] Подписаното от министъра на външните работи Илия Цанов на 20 януари 1886 г. българо-турско споразумение за уреждането на източнорумелийския въпрос е обявено на следващия ден със султанско ираде. Споразумението предвижда управлението на областта да се повери на княз Александър I за срок от 5 години, преразглеждане на Органическия устав, взаимна военна помощ в случай на нападение срещу Турция и България и присъединяване на някои села в Родопите и Кърджалийска околия към Османската империя.

[7] Министерството на обществените сгради, земеделието и търговията е закрито с указ от 1.01.1885 г., като на негово място се учредява Дирекция на обществените сгради към Министерството на финансите.

[8] Споменатото писмо, както и цялата преписка за приспособяване на Екзархийския устав в Южна България (1886-1888 г.), се съхранява в ЦДА, ф. 246к, оп. 1, а.е. 29, 116 л.

[9] Българо-турската комисия е съставена в изпълнение на чл. 3 от Топханенския акт. Тя има само четири заседания – на 30 юли, 2, 4 и 6 август 1886 г. Протоколите от нейните заседания са публикувани във: Външната политика на България. Т. I. Работата ѝ е преустановена след преврата на 8 август 1886 г. и детронирането на княз Александър I.

ВОССОЕДИНЕНИЕ ПУТЬ К СОЗДАНИЮ ЕДИНЫХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНСТИТУЦИЙ И БОЛГАРСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ

М. Тодоракова

(Резюме)

Создание единых национальных институций Болгарии после Воссоединения 6 сентября 1885 г. происходит меньше чем за год. Опубликованные документы прослеживают этапы этого внутриполитического укрепления Воссоединения и государственной консолидации.

Князь Александр I и болгарское правительство неизменно отстаивают необходимость в полном объединении по отношению к верховной, исполнительной и законодательной властей. Они воспринимают и систематически – шаг за шагом и без лишних демонстраций – проводят политику, конечной целью которой является отмена искусственного разделения от 1878 г. политической, хозяйственной и культурной общности болгарской нации путем слияния „двух болгарских государств в одно“, „воссоединения двух болгарских областей в единую державу“. Эта политика отвечает ожиданиям общества, проводится от имени, по воле и с поддержкой народа и ищет определенный внешнеполитический эффект – свести процессы до степени необратимости и поставить Порту и Великие силы перед силой непреложного факта. В долгосрочную перспективу это как будто оказывается более сильным аргументом, чем вассальный дипломатический тон и блестящие победы болгарского войска в Сербско-болгарской войне, заставившие Европу еще в 1885 г., хотя и молча, признать де-факто, объединение Болгарии.

THE UNION OF EASTERN RUMELIA WITH THE BULGARIAN PRINCIPALITY ROAD TO THE BUILDING OF UNITED NATIONAL INSTITUTIONS AND BULGARIAN STATE ORGANIZATION

M. Todorakova

(Summary)

The creation of united national institutions after the Union of Eastern Rumelia with the Bulgarian Principality is accomplished in the framework of one short year after the act of 6th September 1885. The published records follow the stages of this home policy' enforcement of the Union and of state consolidation.

The royal prince Alexander I and Bulgarian government constantly defend the necessity of fully union, complete regarding the supreme, the executive and the legislative power. They perceive and systematically step by step and without external ostentation follow the policy which final purpose is the abolition of artificial separation since 1878 of political, economical and cultural community of Bulgarian nation through the fusion of both Bulgarian states, the Union of both Bulgarian provinces in one state. Policy, relevant to social expectations, guided by the name and with the support of people, with searched definite foreign political effect – to guide the process to the point of inconvertibility and to place the great powers and the Porte in front of the power and the irrevocability of a fait accompli. In long term perspective that may be the more powerful argument, as the feudatory diplomatic tone and the glorious victories of Bulgarian army during the Serbian-Bulgarian war, coerced Europe in 1886 even if in silence to recognize de facto united Bulgaria.

ДОКУМЕНТИ ЗА СЪЕДИНЕНИЕТО ОТ АРХИВА НА ИВАН АНДОНОВ

Ася Дертлиева-Киселиновска

Известен поборник, един от организаторите на Съединението, виден общественик и деец на Народно-либералната партия, Иван Андонов следва примера на Васил Левски по събиране и опазване на архивни документи. За него върховен дълг към Отечеството на останалите живи дейци от Съединението е да напишат своите спомени и да запазят своите оригинални документи.[1] Той се справя отлично и с двете задачи. От всички спомени на участници неговите дават най-цялостна представа за подготовката и провеждането на Съединението. Те включват дейността на Българския таен централен революционен комитет (БТЦРК) и на главните дейци, отразяват и приноса на местните дейци и основните селища, взели участие в него. Всеки историк, който се занимава със Съединението, намира в неговите спомени материал за своите изследвания. На какво се дължи този успех? Ето някои от причините. Като секретар на БТЦРК, той има по-глобален поглед върху събитията. Адвокатската му практика и усетът му към историята допринасят за точното и аргументирано изложение на фактите. Същевременно живият му език и добрият му стил правят читателя съпричастен към онова време на всенароден подем. Една от най-важните причини се крие в богатия документален материал, който той събира в продължение на години.[2]

За най-скъпа своя реликва Иван Андонов счита Устава на Българския революционен централен комитет (БРЦК), подарен му от Васил Левски. Към него са прибавени и подвързани с обща корица бели листа, на които Андонов е написал свои спомени и автобиографични бележки. Той е намерил този своеобразен начин да изрази своята любов и почит към Апостола и да подчертае голямата роля, която срещата с Левски изиграва в неговия живот.[3] „По този устав са се ръководили всички тайни революционни комитети в България. По този устав съм се ръководил и аз като съучастник в Старозагорското въстание, повдигнато от Ст. Стамболов през 1875 година и през Априлското въстание през 1876 г., в които вземах участие“.[4] В една своя реч по случай 30 години от Съединението, Ив. Андонов казва: „Ние съставихме комитет със същия стар устав на комитета, оставен нам лично от Левски“.[5] От текста на речта личи, че става въпрос за устава на БТЦРК. В ранните спомени на Ив. Андонов откриваме по-точна информация по този въпрос: „Най-напред прегледахме стария устав на Букурещкия революционен комитет, който съм съхранил и досега в оригинал. С едни малки изменения ние приехме нов устав, когото отпечатахме тайно в печатницата на Ангел Семерджиев“ (док. № 3).

---

[1] *Ив. Андонов.* Съединението, Пловдив, 1929, с. 6.

[2] *Вж. А. Дертлиева.* Архивът на Иван Андонов като извор за историята на Съединението. – Съединението на България от 1885 година и национално-обединителната програма на българите. Доклади и съобщения от научната конференция, посветена на 110-годишнината от Съединението на България, Пловдив, 1995, 183-190.

[3] Вж. *А. Дертлиева.* Този устав ми е подарен лично от дякон Левски. – Литературен фронт, бр. 7, 14 февр. 1980.

[4] ЦДА, ф. 1599К, оп. 1, а.е. 610, л. 11.

[5] *Пак там,* а.е. 767, л. 3.

Съпротивата срещу несправедливия Берлински договор, която възниква спонтанно във всички краища на раздробена България, придобива организиран характер в съединисткото движение, начело на което застават комитетите „Единство“.[6] Пловдив като главен център на новосъздадената област Източна Румелия, в който се събират много революционни дейци и видни политически личности, става едно от средищата на съпротивата и главен център в Южна България. Неслучайно първо там на 24 юли 1878 г. се създава таен комитет за борба срещу Берлинския договор, който скоро приема името „Единство“. Две от основните задачи, които ръководеният от Димитър Матевски комитет „Единство“ постига, са: запазване българския характер на Източна Румелия и създаване на гимнастически дружества, т.е. създаване на условия и начална военна подготовка на народните маси, които през 1885 г. ще извършат Съединението.[7] В настоящата публикация има два документа, свързани с комитетите „Единство“ и с гимнастическите дружества. Първият от тях е чернова от пълномощно от 31 януари 1879 г., издадено въз основа на Сан-Стефанския мирен договор, на Стоян Г. Моллов, Стою Ф. Златаров и Манол Савов като представители на Чирпан и околията на Учредителното народно събрание, свикано на 10 февруари 1879 г. във Велико Търново (док. № 1). От спомените на Ив. Андонов личи, че по инициатива на пловдивския комитет „Единство“ и лично на Димитър Матевски са изпратени тайно във В. Търново народни представители от Македония, Тракия и Източна Румелия, които да протестират срещу Берлински договор. Представители на Чирпан са Стоян Моллов и Иван Митев, а Манол Савов от с. Мурсалково, Чирпанско е представител на околията.[8] Защо във Велико Търново не е присъствал Стою Ф. Златаров и кой стои зад това име? Според нас това е известният чирпански революционен деец Стою Филипов, сратник на Васил Левски, участник в Старозагорското въстание от 1875 г., в четата на Панайот Хитов, участвала в Сръбско-турската война от 1876 г., в българското опълчение, участвало в Руско-турската война от 1877-1878 г., един от главните дейци на Съединението.[9] Стою Филипов е потомствен златар и оттам сигурно идва фамилното име Златаров. Той не заминава за старопрестолния град, тъй като е арестуван от румелийските власти като един от организаторите на масовата демонстрация в Чирпан от 2 февруари 1879 г. Заедно с трима свои другари е отведен в Пловдивския затвор и заплашен от заточение в Сибир. „В полза на арестуваните въстана целият Чирпан“ – пише Иван Андонов.[10] Чирпанското гражданство упълномощава специална делегация, която се застъпва пред руските власти за тяхното освобождаване. Делегацията посочва, че демонстрацията не е дело на няколко души, а е резултат от негодуването на народа, който се бои от връщането на турския режим. „И наистина, – констатира Ив. Андонов – вместо да се изпратят в Сибир на заточение, както това се е искало от някои кръгове, след месец и половина затвор, те бяха освободени и посрещнати в Чирпан като някои хаджии".[11] Тази демонстрация, подготвена по идея на пловдивския комитет „Единство" с прякото участие на един негов член (Иван Андонов) е една от първите масови прояви на съпротивата срещу решенията на Берлинския конгрес.

---

[6] За комитетите „Единство“ вж. *Д. Дойнов.* Комитетите „Единство“. Ролята и приносът им за Съединението 1885, С., 1985; *Кирил, патриарх български.* Съпротивата срещу Берлинския договор. Кресненското въстание, С., 1955, 35-57; *Г. Тодоров.* Временното руско управление в България през 1878-1879 г., С., 1958, 321-329, 335-338 и др.; *Е. Стателова.* Източна Румелия 1878-1885, С., 1983, 321-329, 335-338 и др.; *Й. Митев,* Съединението 1885, Пловдив, 1985, 37-43, 88-90 и др.

[7] Вж. *А. Дертлиева.* Димитър Матевски за съединисткото движение в Източна Румелия през 1878-1879 година. – ВИС, бр. 1, С., 1987, 132-133.

[8] *Ив. Андонов.* Пос. съч., с. 16.

[9] Вж. *А. Дертлиева.* Нови сведения за живота и дейността на Стою Филипов.– Исторически преглед, кн. 1, 1991, 57-65.

[10] *Ив. Андонов.* Пос. съч., с. 15.

Интересно е сведението от неизвестно лице, свързано с организираните от комитетите „Единство" гимнастически дружества (док. № 2). Можем да предположим, че то е написано след двете заповеди на княз Александър Богориди от 30 и 31 октомври 1879 г. за разтурване на гимнастическите дружества и преустройството им в резерв на милицията. Това решение Богориди взема под натиска на Високата порта и на някои от великите сили[12], но на практика то не се изпълнява до окръжното от 6 февруари 1880 г. на главния секретар Гавраил Кръстевич.[13] Особено силно звучи последното изречение, отразяващо готовността на населението да брани родната си земя. „Населението казва, че пушките, които ги имаме за да пазим честта, живота и имота си, не ще ги дадем на хора подли, които с цел подкупени да ни лъжат, ний ще ги държим дотогава дорде съществуват дружествата, които ще паднат тогава когато кръвта ни замръзни в жилите ни ще бъдат готови да отблъснем всяко неприятелско нахлуване в областта ни" (док. № 2).

Интерес представлява протоколът за създаване на в. „Борба" (док. № 4), неофициален орган на БТЦРК, който изиграва много важна роля за агитиране в полза на Съединението.[14] Този вестник, почти изцяло списван от Захари Стоянов, се счита за негово най-голямо журналистическо и публицистично постижение. „В юли 1885 г. в. „Борба" се разграбваше щом се появи, – пише Никола Генадиев – и около Зах. Стоянова имаше вече голяма обществена сила, готова да се бори за Съединението".[15] Иван Вазов е намерил най-точния израз за остротата на неговото перо – „с една дума убиваше една репутация, с един епитет – една партия".[16] Болшинството от общо 13-те учредители на вестника са бивши революционери и бъдещи участници в Съединението. Издигайки лозунга „България за българите", те изразяват решимостта си: „в нашите чисто домашни работи няма да оставим никой вънкашен да се досегне". Протоколът дава отговор на много въпроси, един от които е този за източниците на финансиране на в. „Борба", повдигнат и невярно изтълкуван от Данаил Юруков.[17] Но именно тези хора от „долна ръка", както проличава от протокола, са освен учредители и първите спомоществователи на вестника. В предаване по радио „Христо Ботев", посветено на 100 години от Съединението, авторът на настоящата публикация за пръв път оповести новооткрития тогава протокол за създаването на в. „Борба" и разви две хипотези относно датата на протокола. Първата, че той е от 1884 г., а втората, че е от 1885 г., но погрешно е изписан от протоколчика. В подготвения тогава том от документи за Съединението се възприе втората теза.[18] В своето изследване за Захари Стоянов, Тодор Ташев развива своите съображения за 1884 г. като година на протокола.[19] В настоящата публикация се добавя един допълнителен аргумент към хипотезата за 1884 г., базирайки се на посоченото по този въпрос в ранните спомени на Ив. Андонов. „Щом се уволни Захария Стоянов почна издаването на вестник „Борба". Името на този вестник беше определено още в 1884 година в едно общо събрание, състоящо се от по-млади патриоти в къщата на Ганю Атанасов" (док. № 5).

---

[11] *Пак там.*

[12] По този въпрос вж. *Е. Стателова.* Източна Румелия, с. 79.

[13] ЦДА, ф. 1599 к, оп. 1, а.е. 789, л. 1.

[14] Вж. *А. Дертлиева.* Архивът на Иван Андонов ..., с. 186.

[15] *Н. Генадиев.* Мемоари, т. I, С., 1923, с. 64.

[16] *Ив. Вазов.* Събрани съчинения, т. XIV, С., 1977, с. 434.

[17] *Д. Юруков.* Спомени из политическия живот на България, С. [1922], с. 74.

[18] Съединението 1885. Сборник от документи 1878/1886. Състав. М. Блъскова, В. Василева, А. Дертлиева и др., С., 1985, 266-267.

[19] *Т. Тошев.* Животът на летописеца, ч. II., Пловдив, 1985, 200-202.

В настоящата публикация са включени четири документи на официалните румелийски власти. Може да се предположи, че оставката на чирпанския кмет, за която се говори в писмото на Гавраил Кръстевич (док. № 6), е свързана с ограбването на склада за оръжие, извършено на 29 срещу 30 юни 1885 г. Главният организатор в тази акция, която има за цел въоръжаването на чета за Македония, е Стою Филипов. След това той натоварва оръжието и се отправя за с. Шипка, откъдето Продан Тишков – Чардафон трябвало да го прехвърли чрез свои хора в Габрово. Официалните документи говорят за голямата тревога на румелийските власти и за бързите им мерки за арестуване на Стою Филипов и на другите заподозрени лица. Това е последната от редицата несполуки на дейците за освобождение на Македония. Тези несполуки са пряка последица от натиска на Турция, Сърбия, Гърция и великите сили над правителствата на Източна Румелия и на Княжество България да спрат изпращането на въоръжени чети в Македония.[20]

Ранните спомени на Иван Андонов, откъси от които са включени, са писани през 1912-1913 г. Те допълват на отделни места по-късните му спомени, публикувани през 1928 г.[21] В късните спомени не е засегнат въпросът за идването на турските делегати в Пловдив и за масовите митинги за признаване на Съединението, което е отразено в по-ранните му спомени (док. № 13). Неизвестна досега е и телеграмата на Стефан Стамболов по организиране на митингите чрез новосъздадените бюра на Либералната партия в Южна България (док. № 12). Налице е обединението на изпълнителната власт (кабинета на Петко Каравелов и местните представители на властта), партийните структури на Либералната партия и широките народни маси по общонародния въпрос.

Публикуваните документи са от личния архив на Иван Андонов, съхраняван в Централния държавен архив. Запазени са техните езикови и стилови особености.

№ 1

Пълномощно на Стоян Г. Моллов, Стою Филипов Златаров и Манол Савов да представляват Чирпан и околията на Учредителното народно събрание

Чирпан, 31 януари 1879 г.

Основани върху Св. Стефанский договор и върху пълното си право като мислим, че и ние чирпанци, заедно с окръга си имаме право да изберем и проводим от страната си упълномощен представител в Народний събор, който ще ся сбере наскоро в Търново, то за такъв избрахме с пълно съгласие г-на Стояна Г. Моллова[1] и го отправихме за назначеното място.

---

[20] *А. Дертлиева.* Нови сведения за живота и дейността на Стою Филипов..., с. 62.

[21] *Ив. Андонов,* Пос. съч.

Сега обаче като благоразсъдихме, че ще е по-добре да имаме още двама представители от града ни, то с пълно съгласие избрахме за такива г-н Стою Ф. Златаров[2] [и] Манол Савов[3] и ги отправяме за Търново. Както първий, тъй и сегашните Стою Ф. Златаров и Манола Савов като наши опълномощени представители ще ни представляват и ще са в сила в наше име да подписват, което благоразсъдят за добре, а да се протестират за онуй, което докача честта и интересите ни.

За потвърдение на всичко казано дава се и настоящето ни потвърдено с честта ни и общите ни градски и селски печати.

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 785, л. 1. Чернова. Ръкопис.

№ 2

Сведения от неизвестно лице за отношението на директорите на Източна Румелия Й. Груев и А. Шмид и на санитарния началник д-р Ст. Чомаков към гимнастическите дружества, за настроението сред българското население в областта

[Пловдив, след 30 октомври 1879 г.]

Й. Груев[4] ходи често при Княза[5] и му казва: „Трябва да се земат строги мерки за унищожението на Гимнастическите дружества, защото щели директорите да се компрометират пред Портата.

Г-н Шмид[6] провожда по вън да затворят селяните, че биле събирали пари за благотворителни дружества без негово знаяние.

От много време се плачат от г. Чомаков[7], който извършвал своеволия относително санитарната част и ходи често при Мичела[8] за да надумова българите, че с[а] гимнастици.

Г-н Стрекер[9] напълнил Щаба с чуждестранни вагабонти офицери, които издават заповеди за унищожението на Гимнастическите, както напр[имер] Борти за Пазарджик. Освен туй, той разпуснал с целта нередовно солдатите щото засега се много отчаяха и се готвят за бунт, не почита българските опълченци, които искат да се запишат за жандари, а за турците със стотини отваря места и е записал.

Лука Нейчов прави лъжливи рапорти, че тук в Южна България съществували революционерни комитети. Цоко чорбаджи* е подбудил и принудил 15 села турски за да се жаловат от Сърногорския началник, тоже вземал е на селяните цалапичани 40 добичета, които им отпрегнал от ралата уж, че имал да зема от 10 годишен аладжак**. Селяните не получиха удовлетворение от Кантонското съдилище и сега подадоха на Департамента. Главният прокурор освобождава най-страшните злодеи турци, наказани до живот от Военния съд без да има кой да го пита за тази му беззаконна постъпка.

Гърците мелези от българи, подбуждани от Гръцкий консул и от Мичела правят таквиз постъпки зли, щото на всеки час да се предизвикват скандали, но благодарение на благоразумието на българите.

---

* Вероятно става въпрос за Цоко Каблешков, пловдивски чорбаджия, участник в църковно-националното и просветното движение.

** аладжак-от тур. lacak (данък)-ост. диалектно: вземане, дълг.

Истинското положение, ако се опише с подробностите му, то нашите неприятели би ръкоплещили с хиляди.

Аз доколкото можах да узная положението на българите, които са в бедно състояние по причина от съсипването им от турците негодуват за отпусканите 40 000 лири за турските бежанци, когато напротив за българите още по-бедни няма кой да мисли и напротив когато нито един турчин не захваща работа.

Населението казва, че пушките, които ги имам[е] за да пазим честта, живота и имота си, не ще ги дадем на хора подли, които с цел подкупени да ни лъжат, ний ще ги държим дотогава дорде съществуват дружествата, които ще паднат тогава, когато кръвта ни замръзни в жилите ни ще бъдем готови да отблъснем всяко неприятелско нахлуване в областта ни.

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 788, л. 1-2. Оригинал. Ръкопис.

№ 3

Из спомените на Иван Андонов

[Пловдив, не по-рано от 1913 г.]

През това време Стамболов[10] бе писал едно писмо до Захария Стоянов[11], с което упрекваше както него, така и мене[12], че сме забравили да се занимаваме с народните работи, било за Македония, било за Съединението. Тъкмо в това време се яви при мене Спиро Костов[13], който ми заяви, че моя и на Захария Стоянова било длъжност в сегашните времена да се заловим за сериозна работа. Той ни предложи да съставим един таен революционен комитет, който да организира народа и го подготви за една революция, която да има за цел както за Съединението, така и за автономията на Македония. Ние обаче със Захария погледнахме през пръсти на тази работа, защото и двамата бяхме занети твърде много с нашите служебни работи, понеже аз бях помощник-прокурор при Пловдивския, а Захария Стоянов, съдебен следовател при същия паркет.

Не се мина 3-4 дни, при нас се яви пак Спиро Костов да ни пита дали ние сме наредили нещо. Но когато ние му отговорихме, че нищо не сме сторили, той ни даде един вид ултиматум, че ако до 3 дни ние не съставим комитет, той ще се потруди да намери други хора, които да подготвят нещо за тази цел. Тогива ние му отговорихме да бъде спокоен, ние ще се постараем и когато наредим нещо сериозно, ще го повикаме. На другия ден още, това беше през февруари месец, ние със Захария се отнесохме до дядо Райчо да искаме неговото съдействие. Той свика едно събрание, в което участвуваха: дядо Райчо[14], Хр. Дюкмеджиев[15], Кочо Калчев[16], Захария и аз. Решихме да внесем по 5 т[урски] л[ири], които да употребим за поддържание на агитатори. Дядо Райчо даде своята честна дума, че ще ни съдействува в делото, но няма да присъствува в заседанията на бъдещия комитет, понеже като офицер на служба, работата не му позволявала да бъде редовен посетител.

Това беше първата крачка на успеха в нашето предначинание.

Аз се бях женил преди месец и живеех под наем в къщата на Атанас Димитров Върбанов, срещу помашката джамия в една задънена улица, гдето не се срещаха твърде много минувачи. А другарят ми Захария Стоянова живееше най-напред у Дядови Черневи, а после се пренесе наблизо до мене в къщата на Ганю Атанасов[17], в която живееше ветеринарният лекар руснака Веницки.

В неделя аз поканих в къщата си лицата, които щяха да съставляват комитета. Те са следующите: Захария Стоянов, Тодор Гатев[18], Ив. Стоянович[19], Спас Турчев[20], Илия Куртев[21], Петър Зографски[22], учителя Карайовев[23], Спиро Костов и аз. Избрахме за председател: Захария Стоянов, подпред[седател] Тодор Гатев, а за секретар мене. Захария постави на масата един револвер и една кама, станахме всички на крака и ни подведе под клетва по най-тържественен начин. Клетвеният лист, който биде подписан съдържаше само, че ще служим вярно на Тайния комитет, който ще има за задача освобождавание на всички българи, които се намират под чуждо иго (Румелия, Македония, Ниш, Пирот, Враня* и Добруджа).

Почнахме да заседаваме по два пъти в седмицата все в моята квартира. Най-напред прегледахме стария устав на Букурещкия революционен комитет, когото съм съхранил и досега в оригинал. С едни малки изменения ние приехме нов устав, когото напечатахме тайно в печатницата на Ангел Семерджиев. Главните изменения в този устав състояха в това, че в нашата задача ще влизат всичките разделени части на България, за свободата на които ще ратуваме за в бъдеще, а най-главно тяхното присъединение към Северна България.

Според едно решение на комитета трябваше да призовем някои познати стари дейци, живущи в провинцията да ги посветим в делото и да ги натоварим с организиране на комитети в техните околии.

Най-напред призовахме Стою Филипов (Пъдарина) от Чирпан, когото натоварихме да направи печата на комитета, понеже разбираше от този занаят. Печатът се направи с надпис: „Централен българский революционен комитет", а в средата лъв**. Ние натоварихме Стою Филипов да състави из между познатите нему стари и нови дейци комитет, както в Чирпан, така и в другите околии и села. Действително този истински народен труженик изпълни с достойнство своята мисия и направи най-голям успех в областта на комитетската деятелност. Навремето си беше другар на Левски, но заслужава да се нарече един ден „Чирпанския Левски".

Комитетът засега се ограничи да работи само към две главни линии: македонския въпрос и Съединението. Понеже и за едната и за другата работа се изискваха най-главно пари и оръжия, ние почнахме с организиране на комитетите, пратихме агитатори да събират и пари и оръжия. Но при все това паричните средства бяха оскъдни и недостатъчни. Наистина, ние членовете на Централния комитет, всеки според силите си внесе по една помощ, която не бе в състоя[ние] да удовлетвори и най-малките нужди.

За събиране на помощи, ние опълномощихме младежите***: Андрея Ляпчев[24], Пере Тошев[25], Кушев[26], Татарчев[27], Боню Баев, Петко Германов, които снабдихме с надлежните пълномощия. И действително тези младежи положиха извънредна деятелност и преданост към Комитета и към своята линия.

В друго едно заседание ние опълномощихме двама млади момци, именно: Д. Голов и Стефев, които като снабдихме със средства и изпратихме ги в Македония да вдигат въстание. Надея се* един ден тези двама млади работника да осветят обществото за своята деятелност.

---

* Зачертан текст: „Тулча".

** В оригинала: „лев".

*** Зачертан текст: „македонци".

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 754, л. 21-22. Оригинал. Ръкопис.

№ 4

Протокол за създаване на в. „Борба“ за пропагандиране обединението на българския народ

Пловдив, 6 май [1884 г.]

Днес на 6 май 1884 година, ний долуподписаните, като взехме предвид, че съществующите в Румелия партии експлоатират с народните интереси и доверието на народа във всяко отношение, било с действие, било с печата**, додохме до съгласие, че е необходимо щото да се издава един чисто народен вестник, който да разкрие от никого досега нетрогнати въпроси. За тая цел ний апелираме към всички наши съмишленици да се притечат със своята скромна лепта за по-скорошното й осъществление***.

Ний сме хора от долна ръка, не разполагаме с тайни и явни фондове, затова разчитаме само на пожертвования от нашите приятели.

Програмата на вестника ни може да се изрази само в две думи. Най-главните цели, които той ще преследва са следующите:

1. Строгото бранение на българските интереси там дето живеят българе.****

2. Тия интереси няма да ги пожерттвуваме за никакъв авторитет, колкото и да стои той високо; ний считаме България за българите, в нейните вътрешни интереси, в нашите чисто***** домашни работи няма да оставим никой вънкашен да се досегне.

3. От съществующите в двете Българии партии ний ще подадем ръка на оная, която защищава чисто народните интереси.

4.****** Вестникът ще носи име******* „Борба“.

Той ще се издава веднъж в неделята в Пловдив. Редакторите ще пишат безплатно.

Спас Турчев	1 л[ира] т[урска]
Т. Гатев	3 л[ири] т[урски]
А. Касабов	1 л[ира] т[урска]
Атана[сов]	3 [лири турски]
Стеф[ов][28]	3 [лири турски]

---

* Зачертан текст: „ Чакам“.

** Зачертан текст: „решаваме“.

*** Зачертан текст: „на тая свята цел“.

**** Зачертан текст: „ и да развие у тях съзнание към своите интереси“.

***** Първоначалната дума е чистота, после „та“ е задраскано.

****** Зачертан текст: „името“.

******** Зачертан текст: „Защита“.

З. Стоянов	2 [лири турски]
Андонов	3 [лири турски]
Свещаров[29]	1 л[ира] т[урска]
П. Каназирски[30]	2 л[ири] т[урски]
[Милев]	2 л[ири]
Х. М...	1 „
Благоев	1 „
[Шиндаров]	2 „

ЦДА, ф. 1599 к, оп. 1, а.е. 792, л. 1. Оригинал. Ръкопис.

№ 5

Из спомените на Иван Андонов

[Пловдив, не по-рано от 1913 г.]

Нека сега почнем отново да опишем в кратце за последствията на арестуваните по Ботевия празник в Пловдив.

Щом се уволни Захария Стоянов, почна издаването на вестник „Борба“. Името на този вестник беше определено още в 1884 година в едно общо събрание, състоящо се от по-млади патриоти в къщата на Ганю Атанасов. Този вестник се почна от Захария Стоянова с помощта на всички изгонени чиновници. Присъединиха се и много деятели от Казионната партия, които се стараеха за неговото разпространение.*

Още с издаването на I брой, както и после, Правителството се много стресна и почна да упражнява репресивни мерки спрямо своите противници. В Чирпан вълненията не преставаха: бяха арестувани на нова сметка: Колю Душев, Пею Янакиоглу, Георги Петков, Атанас Тодоров и Никола Нанчев, Никола х. Степанов, Миню Нечев, Андон Пенев, Иван Динчев, Делю Русев и арменеца Габиш.

На 23 юни Илия Куртев биде екстерниран в Северна България. Също беше екстерниран и поручик Хр. Веклинов от Ямбол, Яку Бояджиев, Юрдан Бошков и др.

Ние решихме със Захария да се предадем на енергична работа, но по-прикрито от окото на Правителството. Преместихме се в село Дермен-дере, гдето прекарахме цели 2 ½ месеца от 1 юлий до средата на август. Решихме да пратим агенти и пишем на съмишленици, лично познати, да излезат по агитации в областта в смисъл да се прогласи Съединението и да се съветва населението да не плаща данъци.

За такива агитатори ние изпратихме с пълномощия от комитета: Видю

---

* Зачертан текст на нов ред: „По повод на неверни донесения, някое вероломно човече беше хвърлило инсинуации върху някои лица, из между които, фигурираше и моето име. Това антрефиле било напечатано без знанието на Захария Стоянов. Захария веднага прати Милю Милев да ме извика и се обяснихме. Той поиска извинение от мене. Инцидентът се свърши.

Монев в с. Башалии за Ямболската околия, Сава Маринов в Старозагорската околия, Еню Андонов[31] в Чирпанската околия, Атанас поп Иванов в Сливенската околия. Тази пропаганда, на която идеше на помощ и статиите, писани от Захария Стоянов, се увенча с пълен успех, понеже се възприемаше от населението с пълно задоволствие. Почти всички агитатори бяха арестувани и дадени под съд.

Решихме също да пишем и на Илия Куртев в София, който да подготви почвата из между тамошните народни дейци, да му съдействуват за образуванието на една чета доброволци, които да минат границата през Ихтиман, когато се даде общия сигнал за деня, в който ще се прогласи Съединението.

Илия Куртев ни писа, че той посветил в тази работа: Тодор Иванчев[32], Д. Петков[33] и Д. Ризов[34], които обещали своето съдействие, но сме сбъркали гдето сме дали пълномощие на Д. Куртев[35], председ[ател] на Сливенското опълченско дружество, който давал на дядо Славейкова[36] и на Каравелова[37], противоречащи сведения по своята мисия.

По случай наближавание 20-и юли празника на Х[аджи] Димитра[38], ние решихме и писахме тайна покана до опълч[енските] дружества в Северна България и в Румелия до познати [и] приятели да вземат живо участие на Бузлуджанското тържество. По този повод аз ходих още към 18 юли в Пловдив, молих дядо Райчу, та написа и ми предаде писмо до Габровския председател на опълченското дружество Стефан Мускуров, който беше мой личен и добър приятел. Това писмо предадох на Захария Стоянов. Това писмо е четено на Бузлуджа. Заслужава да се напечати тук както следва в II том [на] Архив на Възраждането на стр. 212 от д-р Д. Страшимиров*.

По това време беше пристигнал Д. Ризов от София, с когото за пръв път ме запозна Захария Стоянов. В това време се беше повдигнало преследване против него и Паница[39] от българските власти за някакви купони, които биле прокарани с костите на Раковски, когато са ги пренасяли на 7 юни 1885 год. от Румъния за Русе. Когато се свърши Бузлуджанският празник, гдето бе ходил и Ризов, на връщание Захария останал очарован от патриотизма на Ризова, особено от неговата реч, която казал над гроба на Х[аджи] Димитър и която повтори пред мене: „Поднасям този венец и се покланям пред гроба на Х[аджи] Димитра от страна на един милион поробени македонци, Хаджи Димитрови братя". С това Захария искаше да ме предупреди, че той е посветил Ризова в тайните на нашето предприятие. Затова той поиска моето съгласие да влез[ат] и Ризов и Паница в Комитета.

На 25 юли Ризов [и] Паница дойдоха в Дермен-дере, придружени от Ив. Стояновича. Ходихме заедно, стояхме до реката дълго време, разисквахме какви мерки да се вземат за по-скорошното ускоряване на съединението. Тогива решихме, че трябва да се бърза с прогласяване на съединението. Ризов уверяваше, че той ще убеди влиятелните и полезни елементи в София да прегърнат нашата кауза за съединението. Паница уверяваше, че според неговия план, когото щял да осъществи съединението, трябвали му само 5 души черногорци, които да отведат Пашата в гората и работата щяла да се свърши. Той обеща още, че ще убеди баджанака си майор Николаев[40] да вземе участие с войската заедно, за да може по-успешно да се прогласи съединението. Присъствующите в това събрание наименовахме Централен комитет, понеже решихме, че от днес ще се ограничим да работим само за съединението.

---

* Бележка на Ив. Андонов: „Да се напечата от Архива том II" .

Не се мина дълго време, аз се срещнах с д-р Странски[41], който тоже беше дошъл в Дермен-дере. Посветих го в нашите разисквания и решения на когото му разказах, че Паница обеща да убеди Николаева да вземе участие в съединението. Той ми заяви, че той се срещал с Николаев, който като изслушал плановете и поканата на Паница, отказал се, защото той никогаш не е гледал на Паница като на сериозен човек, а разсъжденията му били чисто харамийски. До вечерта се събрахме тримата, т.е. аз, Странски и Захария. Странски изложи отговора на Николаева, който никак му се не харесал, защото се критикували планът и личността на Паница, в когото той сляпо вярваше, че е един от най-способните заговорници. Обаче Захария, макар и да остана недоволен от Николаева, пак не можеше без него. Но не можехме и без Странски, защото нито Захария, нито аз бяхме интимни с Николаева. Нам и в този случай Странски ни беше нужен, защото беше интимен с Николаева и можеше да направи известно давление да се приближи към комитета. Странски обеща да упражни всичкото си влияние върху Николаева, за да го спечелим, но пожела да извикаме едно пълночислено събрание, в което да вземат участие повече деятели и се реши окончателно планът на съединението.

Ние свикахме събрание в Дермен-дере. Не помня добре в кой ден беше, но ми се струва да беше в началато на месец август. Поканени бяха: Паница, дядо Райчо, д-р Странски, д-р Гатев, Стоянович, Панайот Хитов[42], Захария, аз и още 3-4 души, които не мога да си спомня.

Заседанието се състоя в с. Дермен-дере, в дома на Кацигра, в стаята на долния етаж, гдето квартирувахме със Захария със семействата си заедно. Не помня добре кой от поканените отсъствуваше. Зная само едно, че това беше първото и последното генерално заседание на комитета и дейците, защото в него се взема окончателното решение за съединението.

В това заседание, което се председателствуваше от Захария Стоянов, имаше и някои делегати от провинцията, но не мога да си спомня засега всичките техни имена.

Първият въпрос беше:

Кога трябва да се провъзгласи съединението? Всички единодушно решиха, че трябва да бъде през месец септември.

Втори въпрос:

В кой ден трябва да се провъзгласи съединението? Денят ще се определи когато се извърши цялата подготовка, а ще се съобщи с особени писма и куриери.

Трети въпрос:

Трябва ли да се посветят в плана за съединението и някои други лица, патриоти, деятели от Казионната партия?

Трябва най-напред да се посветят: Кочо Калчев, Георги Бенев[43], които имали надмощие на майора Николаева*, Андон Каблешков[44]**.

4-о Трябва ли да вземе участие войската в прогласяване на съединението?

---

* Зачертан текст: „а така също да се извести на Илия Стоков в Казанлък, на Димитър Тончев“.

** Зачертан текст: „ Ив. Хр. Гешев, които ще бъдат полезни за каузата. Това решение се взема по предложение на д-р Странски и неговата гаранция.

По този въпрос станаха най-обширните разисквания, защото Захария Стоянов и д-р Странски поддържаха, че след като граждане и селяни въстанат и съборят правителството, тогава войската да дойде уж спазва мир и тишината и да признае съединението като свършен факт. Съображенията бяха, че по този начин както вътрешният свят, така и външният свят, щели да признаят, че това е дело на българския народ; когато, ако вземе войската първенствующо участие, дипломацията щяла да претендира, че това съединение е резултат на едно военно пронунциоменто* и в такъв случай нямало да се санкционира съединението.

На това мнение се противопоставих аз и дядо Панайот войвода. Аз възразявах, че нямам вяра най-напред в обещанията на народа, като посочих някои примери из историята на Старозагорското въстание, както и фиаското, което претърпяхме в митинга на 1 апр[ил] 1884 год. в Градската градина, гдето очаквахме да присъстват най-малко 2000 души, а то и 200 нямаше.

Нашето предложение се прие. Народът и войската** ще вземат участие когато да се провъзгласява съединението и ще действуват задружно и постоянно ще са в съобщение.

5. На кои градове и села може да се разчита засега?

На Пловдив, Станимака, Конаре, Брезово, Пазарджик, Ямбол, Сливен, Ихтиман, Стара Загора, Борисовград, Харманли, Садово, Котел, Чирпан и др.

6. Трябва ли да се направи агитация между офицерите из провинцията?

Трябва да се изпрати един офицер от местния гарнизон, който да е запознат с офицерите из между войската в провинцията.

7. Трябва ли да се прави агитация между населението в провинцията?

Всичките членове от комитета трябва да излезат в провинцията да подготвят населението, но в ден, в който ще се провъзгласява съединението, всички трябва да се намират в гр. Пловдив.

8. Кои лица и в кои пунктове ще действуват за подготовката?

В Стара Загора: Ив. Стоянович; в Чирпан: Паница и Ив. Андонов, Стою Филипов, Пею Гарванов[45], Пеню Динчев, Васил Бабаков[46], Тане Пеев[47] и др.; в Станимака: поп Ангел Чолаков[48], Никола Кръстев[49], Костадин Балтов[50], Панайот Сребров[51], Георги Ковачев[52], Герасим Старчев, Лука Чипаринов; в Конаре: Петър Шилев[53] и Чардафон Великий[54] и Спиро Костов; в Брезово: Стою Ранделов[55], Марин Молдовански и Иван Станков Коларов; в Пазарджик: Петър Зографски[56], Тодор Киров[57], Отон Иванов[58], Андон Мумджиев[59], Георги Маврото, Богдан Стоянов[60], Ламбов Галито; Ямбол: Влахов, Любомски[61], Бакалов; в Сливен: войводата Панайот Хитов, Д.Куртев, Атанас поп Иванов, Манол Георгиев, Д. Сяров; в Ихтиман: Сестремски; в Борисовград: Ив. Минев, Кръстю Кичаков, Пеню Динчев, Ив. Динчев и К. Родопски; в Харманли: Буков[62]; в Садово: поп Ангел Чолаков; в Котел: Захария Стоянов и Бенберов.

9. В кои градове въстаналото население ще действува заедно с войската?

Само в Пловдив, Сливен и Ямбол.

10. В случай че войската бездействува, какво трябва да стане с въоръжените чети?

---

* Пронунциаменто-от испански pronunciamento-политически термин, използван в Испания и Латинска Америка, означаващ държавен военен преврат.

** Зачеркнат текст: „в един момент".

В Пловдив ще се влезе в конака, ще се зароби Пашата[63] и отведе в Копривщица, а в случай че войската почне да преследва четите, те ще се отеглят; найнапред в Средна гора, после в Стара планина, а само в краен случай, ще преминат в Северна България и то по следующия план: Станимашката, Пловдивската, Голямо-Конарската, Старо-Новоселската в Копривщица, а после в Пирдоп; чирпанци в Средна гора и после за Шипка; ямболци и котленци за Осман пазар.

11. Трябва ли да извести на княз Батенберг[64]* и правителството му и какво може да му иска да съдействува за в полза на Съединението?

Трябва да се съобщи писмено чрез двама делегати от комитета, които лично да му се представят и изложат подготовката и плана на съединението, но на правителството му нищо да се не съобщава. Защото има съмнение, че Каравеловото правителство е противно за сега на всяко политическо движение, което ще нарушава междуевропейското спокойствие. И за доказателство се преведе преследването на Калмиковата чета[65], за което българското правителство е уведомило турските власти още преди тя да беше преминала българската граница при Кюстендил. За делегати се избраха: Муткуров и Ризов.

След три-четири дни, ние, било лично чрез доверени лица, било писмено, уведомихме всичките външни комитети за тези наши решения. Написахме едно пълномощно, адресирано до Батенберга, с което му явявахме, че Централният комитет в Пловдив генерално опълномощава Сава Муткуров и Димитър Ризов да му се представят и третират въпроса за съединението. Това писмо го написа Захария Стоянов и подписа от него като председател и аз се подписах като секретар. Мина се доста време, но Ризов и Муткуров[66] не се явиха при нас за наставления, при всичко, че те бяха уведомени и че трябва да заминават по мисията си.

На 14 август решихме да се съберем в Катунджийската улица в уединената къща на Ставри х. Пенчев. Тази къща биде препоръчана от Паница, който водеше негова внучка. Присъстваха много делегати и от провинцията, а от града посветените по-рано в делото лица. Почнаха се упреци, че нищо не било сторено досега, нито имало определен план за съединението. А главно, че от решенията на Комитета в Дермен-дере нито една точка била изпълнена. Всичките напираха главно в отговора на княз Батенберг и неговото участие, което ще вземе по въпроса за съединението.

В това заседание за пръв видях да взема участие поручик Вълю Стефов. Захария ми го препоръча като един буен офицер, който заявил на Стояновича, че иска да поднесе своите услуги за в полза на Комитета, като излезе в провинцията да се срещне и подготви някои от българските офицери. Тук се разискваха и някои допълнителни наставления на делегатите, които щяха да заминават при Батенберга. А така също се реши да се даде пълномощно на Стефова да замине за провинцията; заедно с него да замине Захария Стоянов за Котел да подготви някои села в Котленската околия.

Бяха се минали повече от 10 дни и делегатите не бяха още заминали в Северна България. Аз бях натоварен да издиря причините, да ги подканя и да им дам пълномощното заедно с допълнителните наставления.

Подирих веднага Муткурова, а той се оказа, че заминал за Хисаря, гдето се и намирал, а Ризов се извинявал, че Муткуров е причината за тяхното закъсняване*. Аз писах** на Муткурова за решението на комитета и пратих Спиро Костов та му занесе писмото в Хисаря***, аз дадох устно допълнителни наставления върху следующето преди да замине: Паница претендира постоянно за пари за купуване на оръжия за своите черногорци, които щели да помагат за съединението. Така също има бедни дейци, които ще трябва да се въоръжават, но пари липсват. Трябва динамит с когото да се разрушават мостове, в случай че се окаже нужда. Трябва Батенберг категорически да изяви желание дали в случай на успех да се свали румелийският паша, би приел провъзгласяване на Съединението да стане в негово име; трябва да отпусне 20 000 лева предварително за горната цел; трябва да обещае, че в случай на неуспех на въстанието, четите преминат границата и навлезат в Северна България, той няма да допусне на своето правителство (Каравеловото) да ги преследва, както се случи с Калмиковата чета. След всичко това Муткурова ми обеща, че той веднага ще замине.

---

* Навсякъде в спомените на Ив. Андонов, името на Батенберг е изписано като Батемберг, както е било прието по това време.

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 754, л. 26-29. Оригинал. Ръкопис.

№ 6

Писмо от главния управител на Източна Румелия Гаврил Кръстевич до главния секретар и директор на вътрешните дела за разяснения по повод оставката на чирпанския кмет

Пловдив, 4 юли 1885 г.

Господин Главний Секретарю,

С доклада си от вчерашна дата под № 3864 ми известявате, че чирпанский кмет си дал оставката и не ми казвате нито кои са причините за оставката му, нито какво трябва да стане.

Умолявате се прочее, господин главний секретарю, да изисквате и ми доставите тия причини и да ми преставите по-скоро потребното предложение.

Главний управител:
Г. Кръстевич
Началник на канцеларията:
[Не се чете]

[Приписка върху полето]: „Да ся пише съгласно г-ну префекту."

ЦДА, Ф. 1599 к, оп. 1, а.е. 797, л. 1. Оригинал. Бланка. Ръкопис.

---

* Зачертан текст: „Тогива аз побързах и още довечера (не се чете).

** Зачертан текст: „съобщих".

*** Зачертан текст: „предадох му пълномощията и го поканих да замине. (Не се чете) Муткурова. Наставленията допълнителни състояха в следующето: „

№ 7

Писмо от Петър Каназирски с обръщение „аретлик“ за решението на генерал-губернатора Г. Кръстевич да отчисли или премести получателя на писмото заради агитиране в полза на Съединението в Дермендере

Хисар, 25 юли 1885 г.

Аретлик*,

Известно Ви е, че в Хисарът ся намира и всемирний. Вчера в един разговор между няколко душ[и] негови приятели, зачух, че наскоро мисли да Ви отчисли или премести някъде из областта по тая проста причина, че не си стоял мирен и си правел някакви събрания в с. Дермендере.

Като Ви съобщавам това (разбира ся секретно) за Ваше знание и за зависещо от Вас разпореждание, поздравлявам Ви искрено и отивам сега за в Хавузът да се окъпя и за Вас.

Ваш: *П. Каназирски*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 800, л. 1. Оригинал. Ръкопис.

№ 8

Телеграма от А. Груев до директора на общите сгради Г. Хаканов с копие до Попов

Б. м., 5 септември 1885 г.

Зимаха ся бързи мерки, утре заминувам из Околия[та], началникът пристигна, не безпокойте се № 1800.

(п) *А. Груев*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 802, л. 1. Препис. Ръкопис.

№ 9

Телеграма от А. Груев до директора на общите сгради Г. Хаканов с копие до Попов

Б.м., 5 септември 1885 г.

Явете моля, има ли въоръжени банди, за да зема мерки.

(п) *А. Груев*

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 802, л. 2. Препис. Ръкопис.

---

* Аретлик – турска дума (ahretlik) от арабски произход, означаваща приятел, побратим.

№ 10

Телеграма от А. Груев до председателя на Постоянния комитет

Абрашларе*, 5 септември 1885 г.

Бъдете спокойни за нашата околия. Утре заминувам по околията. Ако има нужда, отправяйте се до началника, който пристигна.

Груев

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 802, л. 3. Оригинал. Бланка. Ръкопис.

№ 11

Из спомените на Иван Андонов

[Пловдив, не по-рано от 1913 г.]

Един въпрос, който интересува българското общество, а за в бъдеще ще интересува историците, стои неразрешен. Този въпрос е дали Каравеловото правителство е имало участие в предварителното подготвяние за съединението и дали княз Батенберг е инициатор на това съединение.

Според моето мнение до 6-и септември, нито князът, нито Каравеловото правителство са биле ангажирани в пълната смисъл на думата. Аз се основавам на следующите съображения.

1. Централният комитет за съединението имаше за девиза да се придържа строго в програмата: всичките действия да се пазят в дълбока тайна; дейците най-много да се пазят от външната политика и дипломация; строго да се пази тайната за съединението, както от румелийското правителство, така и от княжеското правителство.

Наистина някои от дейците, които по разни поводи са се случвали в София, много пъти са говорили по тази тема с по-влиятелните политикани, както например: д-р Странски, Петър Зографски**, Илия Куртев,*** Димитър Ризов са третирали въпроса за Съединението с П. Каравелова, дядо Славейкова, Тодор Иванчева и Д. Петкова, но това не е било сериозно, тъй като те, нито са биле натоварвани, нито са биле опълномощявани от Централния революционен комитет, нито е докладвано някогаш в Комитета за мнението на софийските политикани, нито тогива са биле всички съучастници и посветени.

Комитетът беше дал едно пълномощие на Д. Куртева, Манол Георгиева, Атанас поп Иванова от Сливен, които съставляваха Сливенския комитет, но то беше по тяхно настояване. И на тази депутация аз не давам твърде голяма важност, понеже ние нямахме нито решение, нито план, че съединението ще се прогласява през 1885 година. Главната цел на тази депутация бе да подготви и сондира софийското обществено мнение по въпроса за съединението.

За да може да си състави човек едно определено понятие за настроението на софийското правителство, аз ще цитирам едно извлечение от писмо, отправено до мене от Манол Георгиева, делегат на Комитета [...]*

---

* Дн. гр. Брезово.

** Зачертан текст : „Димитър Куртев“.

*** Зачертан текст: „ Манол Георгиев“.

По това писмо на Манол Георгиев, аз исках чрез Куртева да проверя неговото съдържание. Обаче, Куртев прибави, че като докладвал всичко на княза, той го молил да се отложи съединението още за 15 дни, защото трябвало да сондира някои от дипломатите, тъй като в свижданието си с Гирса[67] той бил запитан от Гирса по въпроса за съединението, а той му обещал, че няма да допусне да стане и че Гирс изрично му заповядал да се не повдига този въпрос, защото Русия не желае сега и че Русия ще се противопостави. „Ако се обявя сега аз за съединението, значи да изляза лъжец пред Гирса", казал князът. Независимо от това, ние трябва да приготвим кавалерията близо до Румелийската граница. Аз трябва под предлог освещаванието църквата в Габрово, в момента на съединението да съм готов близо до границата.

** В същия смисъл, князът е говорил и на депутацията, състояща се от Муткурова и Ризова.

От всичко се вижда, че князът не е вярвал сериозно и на двете депутации, затова не е им дал категорическо обещание, а е наблягал колкото се може да се отложи въпроса за съединението. Повече участие на княза по подготвителните работи за съединението, аз вярвам че не е вземал и не е знаел. Затова всичките сведения, дадени досега от който писател и да било, не съставляват самата истина. Защото от всичко изглежда, че провъзгласяване на съединението беше един голям сюрприз както за Батенберга, така и за Каравелова.

Из между другото тяхното участие или обещание, че ще възприемат идеята за съединението, с нищо не е доказано. Ние не сме приели, т.е. комитетът не е приел до 6-и септември нито една пара помощ от правителството и княза, нито някое морално обещание или насърчение от тях.

Депутацията на Сливенското опълченско дружество до 6-и септември не бе писала нито донесла нещо до Централния комитет по срещата им с княза в Шуменския лагер. А нашата специална депутация начело с Муткурова и Ризова, която на 29-и авг[уст] се представи на Княза в Шуменския лагер, тоже нищо не придонесе на Централния комитет, понеже Ризов си замина за София, гдето го завари Съединението, а Муткуров пристигна в Пловдив едвам при надвечерието на Съединението. Комитетът нямаше възможност да изслуша доклада на тази депутация, от която толкоз много очакваше да чуе.

Аз това твърдя с голяма положителност, защото още на 8-и септември се виждах с Муткурова, разпитвах обстоятелствено за разговора им с княза в Шумен. Обаче от всичко дойдох до заключение, че той е съветвал комитета да не бърза със съединението, но да гледа да се отложи. За най-сериозен мотив князът е посочвал разговора си с Гирса и даденото му обещание, че няма да допусне да се провъзгласи съединението.

От всичко гореизложено, аз дойдох до убеждение, че същинските побуждения на княза да прегърне идеята на съединението на 6-и септември са били диктувани от чист патриотизъм и обич към българския народ...

---

* Следва обширен цитат от писмото на Манол Георгиев, публикувано изцяло в книгата на *Ив. Андонов* „Съединението", Пловдив, 1929, 125-131, чийто оригинал се пази в архива на Ив. Андонов – ЦДА, Ф. 1599к, оп. 1, а.е. 853.

** Зачертан текст: „Тези думи".

За да докажа още, че Комитет[ът] за съединението не е получил никаква материална подръжка от княза и правителството му преди 6-и Септември, служи следущий официален документ:

Протокол

Днес, третий януарий хилядо и осемстотин и осемдесет и шеста година, Тайният революционен комитет, действующ за съединението на двете Българии, събран в дом[а] на г. д-р Г. Странски за приключване на сметките по разноските, направени от него за приготовление и [у]д[ов]л[е]творение на преврата от 6-и септемврий 1885 год.

Като взе акт от всичките документи, които членовете на същий комитет представиха за оправдание на направените чрез тях и чрез агентите на комитета разноски, които разноски възлизат на петстотин и двадесет и четир и половина лири турски и двадесет и два наполеона, покри ги с изтеглените от Пловдивския окръжен ковчег (460)[турски] л[ири], подарените от г-да Иванчо х. Петров, Д. Милковски, П. Иванов и А. Топракчиев из Бургас (49 ½) [турски] л[ири], подарените от г. д-р Стоянович из Стара Загора (15) [турски] л[ири] и 2 наполеона и взетите от редакцията на в. „Южна България“ 20 наполеона, по следующия начин:

Чрез д-р Странски	60	[турски] л[ири]	
и подполковник Николаев	50	”	”
(чрез) Захария Стоянов 50	”	”	
„ Димитър Ризов	55	”	”
„ капитан Паница	40	”	”
„ Ив. Арабаджията[68]	10	”	”
„ Спиро Костов	5	”	”
„ Атанас поп Иванов	5	”	”
„ Яко Бояджиев	5	”	”
„ Георги Бенев	10	”	”
„ Чардафон	10	”	”
„ Ив. Стоянович	15	”	”
„ Стефан Стойчев	5	”	”
„ капитан Паница	10	”	”
„ Ив. Стоянович	5	”	”
„ капитан Стефанова	49 ½	”	”
„ капитан Паница	20	наполеона	
„ Ив. Стоянович	2	”	”

На Стефан Дренски[69] за 50 револвера и 2 винчестера с разноските им 69 [турски] л[ири].

Останалите же според горната сметка (70) лири турски, с които има да покрият неоказани досега разноски, остават на съхранение у д-ра Г. Странски и на разположението на Централния таен революционен комитет.

За удостоверение подписва се настоящий протокол.

Д-р Странски
З. Стоянов
Д. Ризов
Ив. Стоянович
Ив. Андонов

Като подписвам настоящия протокол правя следуищите забележки:

1. Че сумата четиридесет лири действително чрез мене е изразходвана, като от тях 24 наполеона дадох капитан Колубкову за неговите убитки в нашето дело.

2. Сумата 10 [турски] л[ири] са изразходвани не от мен, а от г. Ив. Стояновича в гр. Чирпан, а от тях аз съм изразходвал сам само 2 [турски] л[ири].

3. Сумата 20 наполеона е изразходвана от неколцина апостоли и дейци, а аз от нея съм изразходвал само 5 наполеона, а именно за две статски облекла и

4. Сумата земена от д-р Странски с нищо не се оправдава и аз си задържам правото да я считам като подарък или плата за неговата деятелност по нашето дело.

К. А. Паница

Разписка

Долеподписаните председател и членове на Тайния централен революционен комитет за съединението на двете Българии, удостоверяваме, чрез настоящата си разписка, че получихме от г-н д-р Странски, княжески комисар, изтеглените от него от Пловд[ивския] окръжен ковчег (460) [турски] л[ири], означени за покриването на разноските, направени от нас и агентите на Комитета по приготовление и удовлетворение на преврата на 6-и септември 1885 година.

Пловдив, 20 окт. 1885 г.

Председател: *Стоянов*
Членове: *Ризов, Андонов,*
Стоянович

Понеже Захария Стоянов беше душата на Съединението и минава като един безпристрастен писател, за да усилим нашите аргументи, че нито Княжеството, нито никоя от великите сили са имали пръст в Съединението, предаваме неговото описание по 6-и септември, още през същия месец под название: „Кой зароби Пашата в Пловдивския конак?“ ...*

Не малко внимание заслужава писаното от руския и европейския печат за Съединението през месец септември 1885 година, на които Захария отговоряше. Затова прилагаме същите оригинали.

Други някои важни събития в Пловдив през месец септември не се извършиха. Имаше само телеграми до руския цар[70], от когото Временното правителство просеше защитата за признаване на Съединението. Но тези подробности относително как се е третирал въпросът по съединението измежду великите сили, се намират напечатани в английската Синя книга, в българската кореспонденция и в Държавния вестник.

Дордето въпросът се третираше по дипломатически ред, сърбите ни обявиха война. Князът на 2-и ноември обяви в църквата „Св. Богородица“ своя манифест по обявяване на войната. Имаше голямо множество граждане. Ентусиазмът беше голям. Всички приятели присъствахме на това тържество, где-то имаше и молебен.

---

* Към спомените на Андонов е приложен въпросният спомен на З. Стоянов, публикуван в бр. 1 на в. „Самозащита“ от 28 септември 1885г., който не сме включили в настоящата публикация.

Войната е описана от историците, затова не служва да си давам напразно труд да описвам подробности без да съм ходил на бойното поле.

Така също свикването на Народното събрание за 10-и септ[ември] и разискванията му по Съединението заслужава да се види и извлече по-главните решения.

Също заслужава да се опише и прочете решение [на] депутацията до руския цар и тяхното приемание от руския цар.

Също заслужава да се прочете изпращанието на двамата делегати в Цариград, които ходотайствуваха за признаванието на Съединението.

През месец октомври по настояванието на Стефан Стамболов ние съставихме Либерално бюро на Либералната партия в Пловдив. Подобни бюра ние съставихме във всичките градове в Южна България. Пловдивското бюро [се] състоеше от председателя Глигор Караджов[71], членове: Ив. Андонов, Атанас Хитов, Георги Бенев, Ив. Хр. Гешов и др. Целта на тези бюра беше да се уреждат кандидати за народни представители и произвеждание на изборите, а в случай на нужда да се уреждат митинги и други народополезни дела.

На 19 ноември 85 год. ние получихме от Пирот една телеграма, подписана от Ст. Стамболов със следующето съдържание[...]

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 754, л. 55, 57, 61– 62. Оригинал. Ръкопис.

№ 12

Телеграма от Стефан Стамболов до Григор Караджов и Иван Андонов

Пирот, [19 ноември 1885 г.]

Разпоредете ся посредством новоустроените бюра и влиятелни хора по градовете да протестират единогласно срещу идванието на турските делегати [в] Пловдив и да заявяват, че никога няма да признаят друго каквото и да е правителство и власт освен българското. Резолюциите на митингите трябва да се съобщават на генералните консули и делегати като се съобщава едновременно и на нашето правителство.

Председател на Централното либерално бюро *С. Стамболов*

[Приписка на Ив.Андонов върху телеграмата]: „Телеграма от Стамболова из Пирот на 19.XI.85 год. за протести и митинги против Габдана ефенди[72]. Секр[етар] Ив. Андонов.

ЦДА, ф. 1599к, оп. 1, а.е. 815, л. 1. Оригинал. Ръкопис.

№ 13

Из спомените на Иван Андонов

[Пловдив, не по-рано от 1913 г.]

Веднага се събрахме и протелеграфирахме съдържанието на Стамболовата телеграма до всичките външни бюра в Южна България. В същия ден аз се явих с тази телеграма и я показах на окръжний управител Димитрова[73].

Управителят ми показа една телеграма от министра Каравелова със следующето съдържание:

„София 19 ноемвр[и] 1885 год.

Г-ну Префекту Пловдив

По решението на Конференцията, Високата порта изпровожда двама комисари, тяхната мисия е да приготвят населението за приемането на главний комисар, чиято мисия била да управлява страната до окончателното нареждание на въпроса. Пред такова положение на работите, Вашата и на всеки българин длъжност е:

Щом тия комисари захванат да разпространяват прокламацията, която носят със себе си и която била написана на български до всичките общини, малки и големи, (общините) да направят писмени заявления, написани с един мирен и ясен язик, тия заявления из между друго трябва да съдържат и следующето: Когато нашите синове, братя и бащи се намират пред неприятеля за защитата на целостта на империята, на нашите огнища и на народността ни, нам е невъзможно да се делим от общото Отечество. Ние не сме дигнали нито искаме отцепление от Империята, а Съединението с ония наши братя, които се намират под сюзеринитета на Н[егово] И[мператорско] В[еличество] Султана[74] и от които изкуствено само бяхме разделени. Седемгодишният]изкуствен живот показа на цял свят, че разделението е невъзможно.

Министър-президент Каравелов „

Тази телеграма префектът ми каза, че веднага протелеграфирал до всичките управители и началници в цялата Южна България.

В разговора си управителят ми съобщи, че вчера е дохождал при него руският консул Игелстром[75] и го е заплашвал с турски войски, понеже Съединението било станало без съизволението на Руския цар. Той ми съобщи, че е донесъл телеграфически на Каравелова за поведението на руския консул и ми прочете телеграмата, която имаше следующето съдържание:

„Пловдив 18 ноември 1885 год. Министру Каравелову София:

От няколко време нанасам Руското консулство пуща смутителни новини срещу стремленията на народ[а] за Съединението на двете Българии.

Тържествующето отпразнуване по случай превземанието на Пирот и поздравителните телеграми, отправени оттука до Негово Височество, види се не са се понравили на това Консулство.

Управляющий го г-н Игенстром държа на мене вчера много остър език. Каза ми, че Съединението не може да стане без съизволението на руския цар и че наскоро щял да дойде тук турски комисар да управлява страната и ако е нужда с турска войска от 30 000 души. От целия разговор заключил това, че руското правителство не може да позволи Съединението, защото сме го искали чрез Англия, и че Русия ще се бори за въстановлението на своето влияние у нас с коя и да е сила.

Префект *Димитров*“

След това останахме съгласни с префекта да се свика едно събрание от гражданите в Митрополията по въпроса какво поведение да се държи спрямо турските делегати. Ние останахме съгласни с префекта, той да нареди събранието да се състои в Митрополията. Аз от своя страна ходих и поканих всички дейци по Съединението да присъстват на това събрание.

Вечерта на 20-и ноемв[ри] се състоя събрание в Митрополията, в което присъствува[ха] граждане от всичките партии под председателството на митрополит Гервасия[76]. Разисква се въпрос[ът] за пристигналите двама турски делегати, пратеници на Султана, за възстановяването на старото положение. В това събрание се взема решение: избра се една делегация, която да се представи лично пред тукашните консули и да заяви от името на пловд[ивските] граждане, че те протестират против всяко опитване да се повръща властта на Султана; реши се да стане митинг на 24-и ноемвр[и] в помещението на Мъжката гимназия.

Тук бе дошъл да присъствува руский консул, който не беше поканен от никого. Той иска думата и говори в смисъл да [се] приемат турските делегати, защото в противен случай ще дойд[ат] от Одрин 40000 души с „красни шаяк" турци.

От това поведение на консула ние се възмутихме и му казахме. Ив. Стоянович му заяви, че няма право руски консул да се меси в нашите работи. Стоянович тропна с ботуша си и удари с камшика си в десния ботуш, та изплющя. Аз казах: „Срамота е за представителя на велика Русия да ни плаши в днешните критически времена с турски гарнизон. Консул[ът] [се] сконфузи, стана та си излезе без каже сбогом.

На другия ден депутацията начело [с] Вълко Нейчев, Величков[77] и други се представиха пред консулите и бяха изслушани. Мотивите са, че по никакъв начин няма да приемат турските делегати и че народ[ът] е готов да се самопожертвува за закрепване на станалото се вече Съединение.

ЦДА, ф. 1599 к, оп. 1, а.е. 754, л . 62-63. Оригинал. Ръкопис.

№ 14

Обява за свикването на протестен митинг срещу идването на турски делегати в Пловдив

Пловдив, 23 ноември 1885 г.

Утре, подир църковен отпуск, ще стане народен митинг в новата гимназия, за да се обсъждат някои важни народни работи. Поканват се всички българи да присъстват.

ЦДА, ф. 1599 к, оп. 1, а.е. 817, л. 2. Печатно.

№ 15

Из спомените на Иван Андонов

[Пловдив, не по-рано от 1913 г.]

На 24-и ноемвр[и] стана грамаден митинг в Мъжката гимназия. Говориха: епископ Гервасий, Добри П. Минков, Слави Кесяков[78], Спиро Голабчев[79], Акрабов, Глигор Караджов и отец Първан и се взема следующата резолюция:

„Населението на град Пловдив и на целий окръг, като се извести за пристиганието на някакви си турски делегати и за опитванията, които щяли да се направят за въстановлението на прежния режим, силно възнегодува и събрано днес, 24-и ноември 1885 год. в многоброен митинг в помещението на Пловдивската гимназия, след като обсъди с живи думи неминуемите опасности, на които би се изложила страната от самото споменување за таквози възстановление на несъществующ вече режим, единодушно реши:

1. Протестира против всяко опитвание за възстановлението на стария режим.

2. Никога няма да припознае никаква друга власт освен тази на българското правителство в лицето на Негово Височество Александър Батенберг и че е готово да защищава направено[то] вече Съединение до последната си капка кръв и до последната си аспра*."

Тази резолюция, както и онези по всичките градове резолюции, вземани по митингите, се съобщиха от бюрата, а негде с особени делегации до всичките чуждестранни консули в Пловдив.

** На 19-и ноемвр[и] бяха пристигнали турските делегати в Пловдив заедно със своите прокламации. В същия ден представителите на Русия, Австрия и Италия колективно се представили пред префекта и му заявили от името на своите правителства, че българското правителство според решенията на конференцията е длъжно да приеме турските делегати заедно с прокламациите. Само една Англия се възпротивила на конференцията за статуквото.

На 21 ноемвр[и] пловдивската делегация посети всичките консули***, съобщи им нашето решение и ги помоли да поддържат Съединението. Всичките консули са дали и съвети и обещание, че ще съобщат това на правителството си. Само руския[т] консул е имал смелостта пак да заплаши депутацията, че в случай че не се приемат турските делегати, турските гарнизони ще нахлуят в Пловдив. Това заплашване на руския консул даде повод да бъде изобличен от италианския си колега[80]. Ето депешата на префекта по този случай:

„Пловдив 21 ноемврий 1885 година

Министру Каравелову, Пирот

Тоя час италианският консул дойде в префектурата и ми заяви така: „Научих се, че управляващият Руското консулство Ви заплашвал, че турски войски ще влезнат в страната Ви, ако народ[ът] не приеме турските делегати и решението на конференцията. Понеже аз нямам такива наставления за заплашвания и насилия, заявявам Ви, че не споделям взглядовете и действията на речений управляющий.

Префект *Димитров*"

Почти от всичките градове из Южна България пристигнаха депутации, които поднесоха до всичките чужди консули в Пловдив писмени протести, с които протестираха за дохожданието на турските делегати и молеха тяхното ходотайство пред своите правителства да санкционират станалото се съединение. И найпосле на 24 ноемвр[и] чуждите представители заедно с турските делегати съставиха един протокол, според който прокламацията на турските делегати не може да бъде приета и то по следующите съображения: че една голяма част от румелийското население е взело участие в Сръбската война, от които има 70 000 души убити; че възбуждението е голямо между населението и има голяма опасност от безредици в цялата страна; че делегациите от всички градове заявили пред консулите, че са готови на всякакви жертви, но по никакъв начин няма да допуснат statu quo ante (възвръщание на старото положение).

---

* Аспра – ост. дребна турска сребърна монета; ост. дребна монета, пара.

** Зачертан текст: „За поведението на руския консул Игелстром, г-н Димитров ми прочете един оригинал на телеграмата, която подал на Каравелова. Ето съдържанието ѝ:".

*** Зачертан текст: „Понеже на 19-и ноемвр[и] турските делегати бяха пристигнали вече."

Като става дума за горната прокламация, аз считам за излишно тук да се описва цялото [й] съдържание. Затова правя само едно малко извлечение от нея, черпено от официален източник:

„Пловдивският преврат (6 септ[ември]) се счита за партизанска работа, направен от злонамерени хора за постигане на частни интереси. Султанът прощава [на] всички, които са взели участие в него съзнателно или несъзнателно. Призовава се румелийското население да се покори на волята на Султан[а], да приеме с почести комисаря му, който ще управлява страната временно до назначението на Главен управител, като обещава да се въведат някакви изменения в Органическия устав, съгласно с желанието на румелийците и в границите на Берлинския договор.“*

За да може да има едно пълно осветление за мисията на делегатите, необходимо е да се преведат тука някои извлечения от дебатите на Цариградската конференция в Цариград, станали на 13 ноемвр[и] по тях. От протоколите явно се вижда, че Англия настоявала да стане изменение на някои точки от взетите решения, а Франция заявила, че чака инструкции. Така също ще се види какви смели възражения е правил Г. Нелидов, представителя на Русия и по какъв енергически начин е защитил целостта на Берлинския трактат, властта на Султана във вреда на Съединението. За да се утвърди и докаже това обстоятелство, трябва да се прочете протокола, напечатан в брой 14 на в. „Независимост“ 1886 год.

По Съединението най-точни сведения, макар и в кратце съдържа книгата на Митко Маринов под название „Стефан Стамболов“ на стр. 236-262. Затова заслужава да се прочете.

Ако [за] дохождание на султанските делегати с прокламациите, както по Сръбската война и спогодбата между Турция и България по Съединението има подробности в „Юбилеят по случай 25 годишнината от Съединението“, написана от Т. Бойчев и П. Зографски, заслужава да се прочете стр. 75-96...**

На 22 януарий 1886 год. Пловд[ивският] префект даде гласност на следующата депеша, която ми прочете в канцеларията си:

София 22 ян[уари] 1886 год. Пловдив, Префекту

„Вчера Негово Величество Султанът издаде ираде, с което признава Съединението под управлението на Негово Височество Българский княз. Дайте гласност на тая радостна вест чрез подведомствените Ви околийски началници.

Министър-председател: *Каравелов*

В същия ден се получи и писмото на [Витборн] до г-жа Димитрова и се напечата в бюлетина брой 54/86 год.

На 5-и февр[уари] 86 год. пловд[ивските] граждане посрещнахме Батенберга, който дойде заедно с Каравелова. Направиха му се две триумфални врата, преди които префектът Димитрова, владиката Гервасия, кметът Костаки Пеев[81] с кратки речи приветствуваха княза.

---

* Зачертан текст: „След това делегатите напуснаха Пловдив“.

** Следва съкратен пасаж с посочена литература за Съединението.

Из между речите заслужава да се отбележи един пасаж само на кмета, в който се казва:

„Пловдивските граждане са твърде слаби, за да могат да Ви изразят своите чувства за Вашите военни подвизи и бляскави победи, които ни спечелиха народния идеал – Съединението. Има минути в живота на народите, които се не изразяват, а само се чувствуват. Такава е настоящата минута, в която Ви посрещаме.“

След няколко дни те си заминаха...

ЦДА, ф. 1599 к, оп. 1, а.е. 754, л. 63-64, 70. Оригинал. Ръкопис.

БЕЛЕЖКИ

[1] *Стоян Г. Моллов* – участник в съединисткото движение, представител на Чирпан на събранието на комитетите „Единство“ в Южна България през януари 1879 г. в Пловдив и на Учредителното събрание в Търново през февруари 1879 г. (док. № 1).

[2] *Стою Филипов Златаров* (Комитата, Коюмджията, Пощата, Пъдарина) (ок. 1849-1891) – деец на националноосвободителното движение. Сратник на В. Левски, участник в Старозагорското въстание от 1875 г. и в четата на П. Хитов, участвала в Сръбско-турската война от 1876 г., опълченец в Руско-турската война от 1877/1878 г., активен участник в съединисткото движение и в Съединението, деец на Народно-либералната партия. (док. № 1).

[3] *Манол х. Савов* – деец на съединисткото движение, представител на Чирпан на събранието на комитетите „Единство“ в Южна България през 1879 г. в Пловдив и на Учредителното събрание в Търново през февруари 1879 г. (док. № 1).

[4] *Йоаким Груев (Й. Г. Пройчев)* (1928-1912) – възрожденски книжовник, общественик и просветен деец. Директор на Народното просвещение в Източна Румелия (1879-1884), член на Временното правителство (1885). (док. № 2).

[5] *Княз Александър Стефанов Богориди* (Алеко паша) (1823-1910) – висш чиновник в Османската империя и в Източна Румелия. Член на Висшия държавен съвет, дипломатически агент на Молдова в Цариград, съветник при посолството в Лондон, посланик във Виена, министър на общите сгради, пощите и телеграфите, главен управител на Източна Румелия (1879-1884). (док. № 2).

[6] *Адолф фон Шмид* – финансист, немец по произход. Дългогодишен служител в Централното управление на Отоманската банка, директор на финансите на Източна Румелия (1879-1880). (док. № 2).

[7] *Д-р Стоян Иванов Чомаков* (1817-1893) – обществен деец, лекар. Активен участник в църковно-националната борба, представител на Пловдивска епархия в Цариград (1859– 1877), член на Екзархийския съвет на Българската Екзархия (1870– 1877) и на Държавния съвет в Цариград. След Освобождението е председател на Санитарния съвет в Източна Румелия. Деец на Либералната партия в Източна Румелия, депутат в Областното събрание и член на Постоянния комитет (1881-1882),член на Временното правителство (1885). След Съединението е министър на Просвещението (1887) и депутат в V и VI ОНС (1887-1893). (док. №2).

[8] *Мичел* – английски консул в Пловдив (до 1881 г.). (док. № 2).

[9] Вероятно става въпрос за *Вилхелм фон Щрекер* (Рашид паша) (1830-1890) – пруски генерал. Началник на милицията и жандармерията на Източна Румелия (1879-1884). (док. № 2).

[10] *Стефан Николов Стамболов* (1854-1895) – националреволюционер, политически и държавен деец. Участник в общото събрание на БРЦК (авг. 1874), един от главните организатори и ръководители на Старозагорското (1875) и Априлското (1876) въстания, един от

основателите на комитета „Единство“ в Търново. Подпредседател (1880-1884) и председател на Народното събрание (1884-1886), министър-председател (1887-1894). Основател и ръководител на Народно-либералната партия. (док. № 3).

[11] *Захари Стоянов (З. С. Джедев)* (ок. 1851-1889) – националреволюционер, обществено-политически деец, писател, журналист. Участвува в организирането на Старозагорското въстание и в подготовката на Априлското въстание. Редактор на в. „Борба“, председател на БТЦРК и член на Временното правителство. Деец на Народно-либералната партия, председател на V-то ОНС (1888-1889). (док. № 3).

[12] *Иван Андонов (И. А. Савов)* (1854-1937) – участник в националноосвободителното движение, обществено-политически деец, учител, адвокат. Член (от 1872) и секретар (от 1874) на Чирпанския революционен комитет, участник в Старозагорското и Априлското въстания. Осъден на доживотен затвор от турските власти, лежал в Пловдивския и Цариградския затвори (1876-1878). Един от основателите на комитета „Единство“ в Пловдив (1878), секретар на БТЦРК и един от главните дейци на Съединението. Деец на Народно-либералната партия, неколкократно избиран за народен представител, подпредседател на V-то и VI ОНС и на IV ВНС. (док. № 3).

[13] *Спиро Костов* – деец на националноосвободителното движение, роден във Велес. Участник в Сръбско-турската война (1876), опълченец в Руско-турската война (1877-1878), деец на съединисткото движение, член на БТЦРК, участник в Съединението и Сръбско-българската война (1885). (док. № 3).

[14] *Райчо Николов (Р. Н. Трифонов, капитан Райчо, дядо Райчо)* (1840-1885) – деец на националноосвободителното движение, военен деец, майор (1885). Като дете по време на Кримската война (1853-1856) преплува Дунава и предава ценни сведения на руското командване в Гюргево. Учи в руско военно училище и служи в руската армия. Участник в Сръбско-турската война (1876), командир на рота от Българското опълчение в Руско-турската война (1877-1878). Служи в Източнорумелийската милиция и жандармерия и взема активно участие в Съединението. Избран за член на Временното правителство, но същия ден (6 септември 1885) убит. (док. № 3).

[15] *Христо Иванов Дюкмеджиев* (1847-1905) – деец на националноосвободителното движение, обществен деец. Участва в подготовката на Старозагорското въстание (1875), в Сръбско-турската война (1876), опълченец в Руско-турската война (1877-1878), участник в съединисткото движение, в Съединението и в Сръбско-българската война, кмет на Пловдив (1887-1890). (док. № 3).

[16] *Константин Хаджикалчов* (1856-1941) – участник в националноосвободителното движение, обществено-политически деец, банкер. Член на Пловдивския таен революционен комитет по време на Априлското въстание. След потушаване на въстанието, арестуван от турските власти, но освободен по настояване на европейските представители в Пловдив. Участник в съединисткото движение и в Съединението. Изпълнява важни дипломатически мисии (1887, 1908, 1913).(док. № 3).

[17] *Ганю Атанасов* – поручик, пловдивски военен прокурор,отчислен от служба заради участието му в съединисткото движение. Участник в контрапреврата от август 1886 г. Бил е съветник в Пловдивския общински съвет. (док. № 3).

[18] *Тодор Гатев* – адвокат, участник в съединисткото движение и в Съединението, деец на Народно-либералната партия. (док. № 3).

[19] *Иван Николов Стоянович (Аджелето)* (1862-1947) – обществен и държавен деец. Участник в съединисткото движение, член на БТЦРК, член на Временното правителство. Главен директор на пощите и телеграфите (1886, 1894-1917), пълномощен министър в Будапеща (1917). (док. № 3).

[20] *Спас В. Турчев* (1854-1918) – деец на националноосвободителното движение. Участник в Априлското въстание, съединисткото движение и в Съединението. Член на Народнолибералната партия. (док. № 3).

[21] *Илия Куртев (И. К. Добрев)* (1858-1923) – деец на националноосвободителното движение и обществен деец. Арестуван по време на Старозагорското въстание и затворен в

Одринския затвор. Участва като опълченец в Руско-турската война (1877-1878) и в съединисткото движение в Източна Румелия. През май 1885 г. издава възвание към населението в Източна Румелия за борба за освобождението на Македония заради което е арестуван и екстрадиран от областта. Сформира и оглавява Самоковския доброволчески отряд в Сръбско-българската война. Бил е председател на дружество „Сливница". (док. № 3).

[22] *Петър Георгиев Зографски* – деец на националноосвободителното движение, учител. Участник в Сръбско-турската война (1876) и в съединисткото движение. Един от основателите на БТЦРК и от главните дейци на Съединението. Бил е народен представител. (док. № 3).

[23] *Тома Карайовев* (1868-1951) – деец на македоно-одринското националноосвободително движение,общественик, учител, журналист, дипломат. Член на Тайния комитет, създаден в Пловдив на 10 февруари 1885 г. и активен деец по Съединението, един от основателите на ВМОК (1895) и подпредседател на ВМОК с председател Хр. Станишев (1902), задграничен представител на ВМОРО в София по време на Илинденско-Преображенското въстание (1903), един от създателите на Съюза на българските конституционни клубове в Македония (1908) и председател на първите два конгреса на Съюза (1908, 1909), редактор на в. „Автономия" (док. № 3).

[24] *Андрей Тасев Ляпчев* (1866-1933) – обществено-политически и държавен деец. Като ученик в Пловдив участва в съединисткото движение и в Съединението. Заедно с Д. Ризов редактира в. „Млада България" (1895-1896) и в. „Реформи" (1899-1905), орган на ВМОК. Един от ръководителите на Демократическата партия и на Демократическия сговор. Неколкократно е министър, министър-председател (1926-1931). (док. № 3).

[25] *Пере Тошев* (1865-1912) – деец на македоно-одринското националноосвободително движение, учител. Участвува в Съединението и в Сръбско-българската война. Активен деец на ВМОРО, участник в Илинденско-Преображенското въстание (1903), един от редакторите на в. „Конституционна заря" (1908) (док. № 3).

[26] *Бано Кушев* (1863-1910) – просветен и обществен деец. Завършил Солунската мъжка гимназия. Учител и училищен инспектор. Член на ВМОРО. Обявява се против младотурския режим, убит от турците (док. № 3).

[27] *Христо Николов Татарчев (псевд. А. Светомиров, Доктора)* (1869-1952) – деец на македоно-одринското националноосвободително движение, лекар. Като ученик в Пловдивската мъжка гимназия участва в съединисткото движение и в ученическия легион, участвал в Сръбско-българската война. Един от основателите на ВМРО (1893) и неин първи председател (1894), задграничен представител на организацията в София (1902, 1908). (док. № 3).

[28] Вероятно *Вълю Илиев Стефов* (1858 – неизв.) – военен деец, подполковник. Служил в източнорумелийската милиция и жандармерия. Член на БТЦРК, активен участник в Съединението (д. № 4).

[29] Вероятно *Димитър Свещаров* (1851-1900) – участник в националноосвободителното движение, обществен деец. Член на Пловдивския частен революционен комитет от времето на Васил Левски, участник в Априлското въстание, заточен в Диарбекир. Член на пловдивския комитет „Единство", активен деец на Съединението, доброволец в Сръбско-българската война. Бил е кмет на Пловдив (1890-1893) (док. № 4).

[30] *Петър Каназирски* (1854-1906) – участник в съединисткото движение и в Съединението като един от ръководителите на Марашката чета от Пловдив. Бил е градоначалник на Пловдив. (док. № 4).

[31] *Еню Андонов* (Е. А. Савов) – деец на съединисткото движение и участник в Съединението от Чирпан, брат на Ив. Андонов. (док. № 5).

[32] *Тодор Иванчов* (1858-1905) – политически и държавен деец. Един от организаторите на статистическата служба в Княжество България, виден деец на Либералната партия (радослависти). Бил е министър на Народното просвещение (1886-1887), министър-председател и министър на външните работи (1899-1901). (док. № 5).

[33] *Димитър Николов Петков* (1858-1907) – деец на националноосвободителното движение, обществено-политически и държавен деец. Четник в четата на Панайот Хитов, учас-

твала в Сръбско-турската война (1876) и опълченец в Руско-турската война (1877-1878). Виден деец на Народно-либералната партия и един от нейните лидери след смъртта на Ст. Стамболов, кмет на София (1887-1893), председател VI ОНС (1892-1893), IV ВНС (1893) и на VII ОНС (октомври-ноември 1893). Министър на обществените сгради, пътищата и съобщенията (1893-1894), министър на вътрешните работи (1903-1906), министър-председател (1906-1907). (док. № 5).

[34] *Димитър Христов Ризов* (ок. 1862-1918) – обществен деец, публицист, дипломат. Член на БТЦРК, деец на Съединението, член на Временното правителство. Народен представител в III ВНС (1886-1887). Бил е български търговски агент в Цетине (1903-1905) и Белград (1905-1907), пълномощен министър в Рим (1908-1915) и в Берлин (1908-1915) (док. № 5).

[35] *Димитър Куртев* – деец на националноосвободителното движение. Участва в Руско-турската война (1877-1878) като опълченец, председател на Сливенското опълченско дружество „Шипка". Деец на съединисткото движение, член на сливенската делегация, срещала се с министър-председателя Петко Каравелов, П. Р. Славейков и княз Александър Батенберг за сондиране мнение по подготвящото се Съединение (док. № 5).

[36] *Петко Рачов Славейков* (1827-1895) – обществено-политически деец, писател, журналист. Участник в църковно-националните борби. Един от създателите и водачите на Либералната партия, народен представител в Учредителното народно събрание (1879). Като противник на режима на пълномощията напуска Княжество България и се установява в Пловдив, където подпомага местната Либерална партия (казионна). Неколкократно е бил министър. (док. № 5).

[37] *Петко Стойчев Каравелов* (1843-1903) – политически и държавен деец. Един от идеолозите и водачите на Либералната партия в Княжество България. По време на режима на пълномощията (1881-1883) емигрира в Източна Румелия и допринася за издигането престижа на местната Либералната партия (казионна). Многократно е бил министър, министър-председател (1880-1881, 1884-1886, 1901-1902). През 1896 г. преименува крилото на Либералната партия, което оглавява, на Демократическа партия.

[38] *Хаджи Димитър (Д. Николаев Асенов)* (1840-1868) – деец на националноосвободителното движение, войвода. На 21 юли 1885 г. на връх Бузлуджа на лобното място на Хаджи Димитър и неговите четници се събират опълченските дружества и съзаклятниците по подготвящото се Съединение. (док. № 5).

[39] *Коста Атанасов Паница* (1858-1890) деец на националноосвободителното движение, военен юрист, майор. Участник в Априлското въстание и Сръбско-турската война (1876), опълченец в Руско-турската война (1877-1878). Член на БТЦРК (1885), активен участник в Съединението, участник в Сръбско-българската война. Осъден на смърт като организатор на заговор срещу княз Фердинанд и Ст. Стамболов (док. № 5).

[40] *Данаил Цонев Николаев* (1852-1942) – военен деец, генерал от пехотата. Участва като доброволец в Сръбско-турската война и като командир на рота от 5 опълченска дружина в Руско-турската война (1877-1878). Командир на 2 пловдивска дружина в Източно-румелийската милиция. Възглавява войските в Пловдив при провъзгласяване на Съединението, член на Временното правителство и главнокомандуващ Източнорумелийската милиция и жандармерия (1885), командир на Западния корпус по време на Сръбско-българската война. Министър на войната (1886-1887, 1907-1911). (док. № 5)

[41] *Георги Иванов Странски* (1848-1904) – деец на националноосвободителното движение, обществено-политически и държавен деец, лекар, дипломат. Участник в Сръбско-турската (1876) и Руско-турската война (1877-1878). Депутат в Учредителното народно събрание (1879) и в Областното събрание на Източна Румелия. Един от водачите на Либералната партия (казионна) в областта, директор на финансите (1880-1881) и член на Постоянния комитет (1879-1880, 1882-1884). Участник в съединисткото движение, председател на Временното правителство след провъзгласяването на Съединението, княжески комисар. Бил е дипломатически агент в Белград (1886-1887), министър на вътрешните работи (1887) и министър на външните работи и изповеданията (1887-1890). (док. № 5).

[42] *Панайот Иванов Хитов* (1830-1918) – деец на националноосвободителното движение, хайдутин, войвода. Член на БРЦК (1872), участва в подготовката на Старозагорското и Априлското въстания, участва с четата си в Сръбско-турската война (1876) и в Руско-турската война (1877-1878). Участник в съединисткото движение, в Съединението и в Сръбско-българската война. Народен представител (1892). (док. № 5).

[43] *Георги Бенев* (1843-1909) – политически и обществен деец, публицист, учител. Участник в Старозагорското въстание, преводач в Щаба на руските войска през Руско-турската война (1877-1878). Член на Постоянния комитет, народен представител в Областното събрание на Източна Румелия (1879-1884). Участник в съединисткото движение, член на Временното правителство, участник в Сръбско-българската война. (док. № 5).

[44] *Андон Каблешков* – обществено-политически деец, юрист. Привърженик на Либералната партия (казионна), член на редакцията на в."Южна България". Уволнен от служба от Дирекция на правосъдието в Източна Румелия заради участието му в съединисткото движение (1885). (док. № 5).

[45] *Пейо Гарванов* – учител и обществен деец от Чирпан. Участник в съединисткото движение. Арестуван от румелийските власти за участието му в чирпанската акция за снабдяване с оръжие чета за Македония, деец на Съединението. (док. № 5).

[46] Васил Бабаков – деец на националноосвободителното движение, учител в Чирпан. Участник в подготовката на Априлското въстание и в съединисткото движение. Арестуван е от румелийските власти във връзка с чирпанската акция по снабдяване с оръжие на чета за Македония. (док. № 5).

[47] *Тане Пеев* (1856-1936) – участник в националноосвободителното движение, учител. Участник в Старозагорското въстание, четник в Македония по време на Руско-турската война (1877-1878), член на чирпанския комитет за съединение. Деец на Народно-либералната партия, народен представител в VI ОНС (1892) (док. № 5).

[48] *Ангел Чолаков* (ок. 1851-1886) – обществен деец, свещеник. Председател на Тайния революционен комитет за Съединението в Новаково, заедно с Никола Кръстев предвожда въстаническа чета от Станимашка околия, взела участие в сваляне на източнорумелийското правителство. (док. № 5).

[49] *Никола Кръстев* – учител, обществен деец. Председател на тайния революционен комитет за Съединението в Станимака (Асеновград), станимашки делегат на заседанието на БТЦРК в Дермен-дере от 3 август 1885 г., предвождал заедно със свещ. Ангел Чолаков въстаническа чета от Станимашка околия, взела участие в свалянето на източнорумелийското правителство. (док. № 5).

[50] *Константин Ангелов Балтов* (1859-1952) – деец на националноосвободителното движение, учител. Участва в подготовката на Априлското въстание в Панагюрище, член на тайния революционен комитет по съединението в Станимака (Асеновград) и организатор на четата в с. Катуница, Пловдивско, присъединила се към Конушката чета, участвала в провъзгласяване на Съединението. Бил е народен представител (1891-1895). (док. № 5).

[51] *Панайот Сребрев* – обществен деец, учител. Член на тайния революционен комитет за съединението в Станимака (Асеновград), предвождал станимашката чета, участвала в провъзгласяване на Съединението в Пловдив (1885). Бил е кмет на Станимака (1893), редактор-издател (1907-1915) на местния в. „Дружба", орган на Народно-либералната партия (док. № 5).

[52] *Георги Ковачев* – обществен деец. Член на тайния революционен комитет по съединението в Станимака (Асеновград), активен деец по Съединението. (док. № 5).

[53] *Петър Шилев* – обществен деец, учител. Подпредседател на тайния комитет по съединението на Голямо Конаре (Съединение), един от ръководителите на голямоканарската чета, взела активно участие в Съединението. (док. № 5).

[54] *Продан Тишков-Чардафон* (1860-1906) – участник в националноосвободителното движение, военен. Участва като опълченец в Руско-турската война (1877-1878). Сержант-майор от източно-румелийската милиция в с. Голямо Конаре (Съединение). Участва в чирпанската акция по снабдяване с оръжие на чета за Македония, член на тайния революцио-

нен комитет за съединение в Голямо Конаре, войвода на голямоконарската чета, взела активно участие в Съединението. След Съединението е майор от кавалерията (док. № 5).

[55] *Стою Ранделов* – участник в националноосвободителното движение от с. Брезово, Пловдивско. Участва в подготовката на Старозагорското въстание и в съединисткото движение, брезовски делегат на заседанието на БТЦРК от 3 август 1885 г. в с. Дермен-дере. (док. № 5).

[56] *Петър Зографски* – деец на националноосвободителното движение, учител. Участва като доброволец в Сръбско-турската война (1876). Деец на съединисткото движение, един от основателите на БТЦРК. Уволнен от служба заради агитации в полза на Съединението. Участва в провъзгласяване на Съединението в Пазарджик. Бил е народен представител. (док. № 5).

[57] *Тодор Добрев Киров* – деец на националноосвободителното движение, учител. Опълченец в Руско-турската война (1877-1878). Председател на тайния революционен комите за съединение в Пазарджик, делегат на заседанието на БТЦРК от 3 август 1885 г. в Дермендере. Участва в акцията по освобождаване на З. Стоянов и П. Зографски, арестувани на 4 септ. 1885 г. След Съединението е назначен за комендант на Пазарджик (док. № 5).

[58] *Отон Иванов (О. И. Хаджидинчов)* (1850-1934) – участник в националноосвободителното движение, часовникар. Основава първия революционен комитет в Станимака (Асеновград) (1873 г.), член на Пазаджишкия революционен комитет и началник на тайната полиция. Активен деец по подготовката на Априлското въстание, той е арестуван от турските власти и престоява в Пловдивския затвор, а след това заточен на о. Кипър. Деец на съединисткото движение. В навечерието на Съединението в качеството си на комендант в Пазарджик освобождава от арест З. Стоянов и съдейства за връщането му в Пловдив. (док. № 5).

[59] *Антон Иванов Мумджиев* (ок. 1851-1923) – деец на националноосвободителното движение. Участник в Априлското въстание и опълченец в Руско-турската война (1877-1878). Участник в съединисткото движение и член на пазардишкия комитет по съединението. (док. № 5).

[60] *Богдан Стоянов* (ок. 1852 – неизв.) – деец на националноосвободителното движение. Опълченец в Руско-турската война (1877-1878). Участник в съединисткото движение и член на тайния революционен комитет за съединение в Пазарджик (док. № 5).

[61] *Стефан Иванов Любомски* (1848 – неизв.) – деец на националноосвободителното движение, ген. майор. Командир на рота в Българското опълчение по време на Руско-турската война (1877-1878). Служи в Източно-румелийската милиция като командир на дружина в Ямбол. Уволнен от служба и екстрадиран от Източна Румелия заради съединистката му дейност. След Съединението бил началник на Хасковския партизански отряд от състава на Източния корпус (1885). Като командващ 3-та пехотна бригада във Видин подкрепя преврата срещу княз Александър Батенберг (1886). (док. № 5).

[62] *Ганю Буков* – обществен деец. Председател на тайния революционен комитет за съединение в Харманли и харманлийски делегат на заседанието на БТЦРК в Дермен-дере от 3 август 1885 г.

[63] *Гаврил Баев Кръстевич* (ок. 1820-1898) – обществено-политически деец, юрист. Участва в църковно-националната борба, член на Екзархийския смесен съвет (1870), подготвя проектоустава на Българската Екзархия. Заема висши постове в турската съдебна йерархия. В Източна Румелия заема поста директор на вътрешните работи и главен секретар (1879-1884), а по-късно главен управител на областта (1884-1885). (док. № 5).

[64] Александър I Батенберг (1857-1893) – княз на България (1879-1886), генерал от българската армия (1879), хесенски принц. Участва в Руско-турската война (1877-1878) като офицер от руската армия. Отменя конституцията и въвежда т. нар. режим на пълномощията (1881-1883). Подкрепя Съединението, командващ българската армия в Сръбско-българската война. Детрониран от офицери-русофили с преврата от 6 август 1886, върнат на престола, но принуден да абдикира поради позицията на Русия и Германия. (док. № 5).

[65] *Адам Иванович Калмиков* (неизв. – 1885) – руски офицер от полски произход, войво-

националноосвободителното движение, обществено-политически и държавен деец, писател, живописец, преводач. Член на Пазарджишкия революционен комитет и участник в Априлското въстание. Народен представител в Областното събрание (1879-1885), член на Постоянния комитет (1979-1884) и директор на Просвещението на Източна Румелия (1884-1885). Деец на съединисткото движение, член на комитета „Единство“, редактор на в. „Народний глас“, привърженик на Народната партия (съединистка). Министър на: обществените сгради и съобщенията (1894), народното просвещение (1894-1897), търговията и земеделието (1897-1904) и дипломатически представител в Белград (1902-1904). (док. № 13).

[78] *Слави (Славчо) Кесяков* – учител в Областната гимназия, участник в съединисткото движение. (док. № 15).

[79] Вероятно става въпрос за *Спиро Константинов Гулабчев* (1856-1918) – политически деец, учител, публицист и издател. Пропагандатор на народническия социализъм в България, създател на сиромахомилството, един от основоположниците и идеолозите на анархизма в България. (док. № 15).

[80] Вероятно става въпрос за италианския вицеконсул *Н. Карпани* (1885-1889). (док. № 15).

[81] *Костаки Пеев* (1843-1920) – обществен деец, търговец. Член на църковното настоятелство на Пловдивската епархия, един от основателите и касиер на първото взаимоспомагателно дружество „Пчела“. По време на Априлското въстание е арестуван. Първият избoрен кмет на Пловдив. Привърженик на Народната партия (казионна), общински съветник, народен представител в Областното събрание и член на Постоянния комитет (1879-1884). Влиза в състава на Временното правителство (6 септември 1885). (док. № 15).

ДОКУМЕНТЫ О ВОССОЕДИНЕНИЕ ИЗ АРХИВА ИВАНА АНДОНОВА

А. Дертлиева-Киселиновска

(Резюме)

Выдающийся поборник, один из организаторов Воссоединения, видный общественный деятель Народно-либеральной партии, Иван Андонов считает верховной обязанностью к отчизне оставшихся в живых деятелей Воссоединения написать свои воспоминания и сохранить свои оригинальные документы. Он отлично справился с обеими задачами. Из всех мемуаров, может быть, его воспоминания дают наиболее полное представление о подготовке и проведении Воссоединения, отражая деятельность Болгарского тайного центрального революционного комитета (БТЦРК), главных действующих лиц и местных деятелей, принявших участие в нем.

В публикацию включены отрывки из ранних воспоминаний И.Андонова, записанные в 1912-1913 гг. В отдельных местах они восполняют его более поздние воспоминания, опубликованные в 1928 г., в которых не затронут вопрос о приезде турецких делегатов в Пловдив и о массовых митингах за признание Воссоединения. Включены также: неизвестная до сих пор телеграмма Стефана Стамболова по организации митингов путем только что созданных бюро Либеральной партии в Южной Болгарии; протокол о создании газеты „Борба" – неофициальный орган БТРЦК, четыре документа официальных румелийских властей и др.

Документы личного архива И.Андонова находятся в Центральном государственном архиве. Сохранены особенности языка и стиля того времени.

DOCUMENTS CONCERNING THE UNION AWAY FROM THE IVAN ANDONOV'S ARCHIVE

A. Dertlieva-Kiselinovska

(Summary)

Ivan Andonov is a famous worker of the Union, member of National-Liberal party, eminent social figure, he considers that is obligatory and a supreme duty for every participant in the Union movement to write the memoirs and to preserve the original documents. His memoirs represent the most complete panorama concerning the preparation and the implementation of the Union and included as the activity of the Bulgarian secrete central revolutionary committee and the main figures, but as well the activity of local workers and principal villages, participants in the event.

In the current publication are included parts of the earliest Ivan Andonov's memoirs, writhed in 1912-1913. They add his late memoirs, published in 1928, but without the question of the coming of Turkish delegates in Plovdiv and for the Union recognition meetings. In the publication is included one unknown Stephan Stambolov's telegram concerning the meetings organization trough the newly organized bureau of Liberal party in South Bulgaria; as well as the protocol for the creation of newspaper „Borba" unofficial organ of the Secret committee; four documents of official powers in Rumelia, etc.

The documents are out of the Ivan Andonov's private archives, preserved in Central state archives. The language particularities are completely preserved.

да на български чети. Участник в Сръбско-турската война (1876) и в Руско-турската война (1877-1878). Ръководи чета, организирана от софийския комитет „Единство“ през Кресненско-Разложкото въстание (1878-1879). През 1885 г. като войвода на чета преминава в Македония и загива в сражение с турците. (док. № 5).

[66] *Сава Атанасов Муткуров* (1852-1891) – деец на националноосвободителното движение, военен и политически деец, ген. майор. Участва в Сръбско-турската (1876) и в Руско-турската (1877-1878) войни. Служи в Източнорумелийската милиция и участва в подготовката на Съединението. Участва в Сръбско-българската война и в контрапреврата (1886). Регент (1886-1887) и военен министър (1887-1891). (док. № 5).

[67] *Николай Карлович Гирс* (1820-1895) – руски дипломат и държавен деец. Външен министър на Русия (1882-1895). (док. № 11).

[68] *Иван Атанасов Арабаджията* (ок. 1837-1901) – деец на националноосвободителното движение. Сратник на В. Левски, участвал в изграждането на Вътрешната революционна организация в Пловдивско (1869-1872). Делегат на с. Царацово на събранието в Оборище, организирал и предвождал чета по време на Априлското въстание, арестуван от турските власти и лежал в пловдивския затвор. Участник в съединисткото движение, водач на чета от с. Царацово, взела участие заедно с голямоконарската чета в завладяването на конака и обявяването на Съединението в Пловдив. Народен представител в IV, V и VI ОНС. (док. № 11).

[69] *Стефан Дренски* – деец на националноосвободителното движение, търговец на оръжие. Участник в Априлското въстание и в съединисткото движение. (док. № 11).

[70] *Александър III* (1845-1894) – руски император (1881-1894). Обявява се против Съединението под егидата на княз Александър Батенберг, когото счита за противник на руското влияние в България и отзовава руските офицери от България. Неговата позиция спрямо българския княз е основната причина за окончателното абдикиране на княз Александър I от българския престол (1886). (док. № 11).

[71] *Григор Д. Караджов* (1849-1888) – обществен и просветен деец. Учител, директор на Областната реална гимназия в Пловдив, автор на учебник. Бил е народен представител в Областното събрание на Източна Румелия. Деец на Народно-либералната партия. (док. № 11).

[72] *Габдан ефенди* – един от двамата турски делегати, изпратени след Съединението в Южна България с цел разпространение сред населението на прокламация от Великия везир за подчинение. Мисията им се оказва неуспешна поради масовите протести на населението. (док. № 12).

[73] *Петър Димитров* (1948-1919) – обществено-политически деец, дипломат. Придружавал американския генерален консул в Цариград Ю. Скайлер по време на анкетата му във връзка с Априлското въстание и превел книгата на У. Гладстон „Уроци по клане“. Началник на канцелария при Дирекция на вътрешните работи на Източна Румелия и депутат в Областното събрание, префект на Пловдивски окръг (1881-1890), дипломатически агент в Белград, Цариград, Атина и Букурещ (1892-1905), главен секретар и съветник при Министерство на външните работи и изповеданията. (док. № 13).

[74] *Абдул Хамид II* (1842-1918) – османски султан (1876-1918). (док. № 13).

[75] *Густав Викторович Игелстром* – руски дипломат. Втори секретар на Руското генерално консулство в Пловдив (1881-1886). (док. № 13).

[76] *Гервасий Левкийски* (1838-1919) – обществен деец, митрополит. Като игумен на Араповския манастир (1867-1872) дава убежище на Васил Левски и други дейци на революционната организация. През 1873 г. ръкоположен за епископ и назначен за помощник на пловдивския митрополит Панарет. След разгрома на Априлското въстание събира сведения за жестокостите на турците и организира събирането на помощи за пострадалите. Води агитация за Съединението под егидата на княз Ал. Батенберг. Управляващ Пловдивската епархия (1883-1886), временно управлявал Сливенската и Старозагорската епархия, сливенски митрополит (1897-1919). (док. № 13).

[77] Вероятно става въпрос за *Константин Величков* (К. В. Петков) (1855-1907) – деец на

СЪЕДИНЕНИЕТО И СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА 1885 Г. ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА БАВАРСКАТА ДИПЛОМАЦИЯ

Стилиян Нойков,
Сашка Жечева

Събитията в България през есента на 1885 г. отново, за кой ли път, приковават погледа и ангажират вниманието на великите европейски сили и тяхната дипломация. Като самостоятелно кралство в състава на създадения от Бисмарк Германски Райх, Бавария, която поддържа свои дипломатически представителства с ранг на легация в столиците на петте големи европейски държави (Русия, Австро-Унгария, Франция, Великобритания и Италия), както и в столицата на обединената германска империя Берлин, естествено не може да остане безучастна към тях. Баварските пълномощни министри поддържат тясна връзка с германските имперски посолства в тези страни и действуват в пълна съгласуваност с тях. Те системно изпращат политически доклади за обстановката в страните, в които са акредитирани, както и по наболелия в този кризисен момент въпрос – предизвестеното от Берлинските договорености, очаквано от всички, и все пак не точно и тъкмо в този момент, Съединение на Княжество България и Източна Румелия, последвалата го Сръбско-българска война и реакцията и действията на всяка една от заинтересованите държави.

Макар че тези събития са до голяма степен осветлени от българската историография[1] винаги има какво още да се каже, та било то и само, за да се допълнят, подкрепят и подсилят изяснени веднъж вече постановки. Още повече, че различните дипломатически представители, макар и не пряко личностно засегнати, разказват и препредават събитията – безпристрастно интригуващо или експресивно емоционално – по свой уникален начин, всеки според собствения мироглед и изказен натюрел, и едновременно с това в подкрепа и от гледна точка на официалната политика на съответната държава.

Докладите на баварските дипломати представляват интерес за нас и са ценен извор по тази толкова важна тема в новата българска история. Тяхната значимост се състои не на последно място и във факта, че баварските дипломати (особено тези в Санкт Петербург и Виена, столиците на най-непосредствено заинтересованите от развитието на събитията на Балканите велики сили) поддържат тесни лични контакти с монарсите и с най-отговорните държавни дейци и независимо от получената по друг начин информация, черпят сведения директно от разговорите си с тях. Констатациите и оценките в докладите на баварските дипломатически представители в Берлин показват отлична информираност за намеренията и ходовете на германската външна политика по отношение на Съединението, резултат на личните им връзки с райхсканцлера княз Ото фон Бисмарк, с неговия син граф Херберт фон Бисмарк (по това време заместник държавен секретар на външните работи на Райха) и други меродавни политици в Берлин.

---

[1] Като смятаме, че не е нужно да цитираме цялата съществуваща до този момент огромна публикувана литература по темата – изследвания и документални извори, ще си позволим, да споменем само изключително ценния документален сборник „Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война. Дипломатически документи 1885-1886“, авторски колектив, Държавно издателство „Наука и изкуство“, София, 1989, тъй като в случая се касае за чужди извори.

В докладите си баварските дипломати се спират най-вече на няколко основни момента от събитието и политиката на великите сили по отношение на същото:

Първо, това е абсолютната изненада на европейската дипломация от стореното (док. 1, 3, 5). Изненада, но не изобщо, а единствено от момента на провеждането. Защото само преди малко повече от четири години тримата императори – руският, австро-унгарският и германският, освен другите договорености, вече са решили, че няма да се противопоставят на едно обединение на България и Източна Румелия, ако въпросът излезе на дневен ред. Въпреки това, отстоявайки позицията, че подходящият момент все още не е настъпил, и подозирайки се един друг в задкулисни игри, сега те се обявяват категорично за възстановяването на статуквото (1, 3, 5, 27).

Независимо от тази категорична позиция обаче, усилията на всяка от силите са насочени не срещу нарушителя на статуквото, а към това да се възпре засегнатият сюзерен, султанът, от намеса със сила срещу накърнените си права (док. 1, 4). Специално за Германия, респективно за баварските дипломати, не ще да са безизвестни (благодарение на намиращите се в турската армия немски инструктори и съветници, начело с прословутия фон дер Голц паша, те даже са отлично информирани), както действителните бойни възможности на турската армия, така и решението на султан Абдул Хамид да проведе само военна демонстрация чрез съсредоточаване на войски на границата с България, но не и въоръжено нахлуване. И така, когато всички в България очакват въоръжена интервенция от Турция, в Берлин вече знаят много добре, че това няма да стане.

На второ място в докладите е много подробно отразено становището на Русия по отношение на Съединението. Това отношение е в преобладаващата си част доминирано от взелата направо патологичен характер (и това се подчертава не еднократно от барон фон Гасер) лична антипатия на император Александър III към българския княз (док. 2, 3, 11, 23, 40, 48). Антипатия, която обаче в никакъв случай не засяга Княжество България и неговото съединение с Източна Румелия (док. 2, 13, 43). Това отношение допринася в голяма степен за ненамесата на Турция със сила в конфликта (док. 5, 11, 13, 24, 30). Нещо повече, още в средата на октомври Русия обвързва евентуалното си съгласие в полза на обединението, но само при изричното условие за отстраняването на княз Александър (док. 13). Този двойнствен аршин на политическо поведение изключително затруднява акцията на силите за уреждането на въпроса в полза на Съединението (док. 10).

Наясно с тази категорична позиция на руския император (съгласен да даде противно на договореностите от 1881 г. дори Македония на България, само и само да бъде махнат българският княз от престола – док. 43) и със становището на руските политически кръгове и на отзованите от България руски офицери (уверяващи императора-самодържец, че князът няма дълбоки корени в страната и много скоро ще падне), германският пълномощен министър също като тях уверено предрича скорошното падане на княза в момент, когато той сякаш уверено и непоклатимо стои начело на Българското княжество след перфектно осъщественото и блестящо защитено на бойното поле Съединение (док. 43, 53).

На трето място дипломатическите документи засягат и отношенията между

Австро-Унгария и Сърбия, категоричното становище на крал Милан да воюва, когото германският пълномощен министър в Белград не успява да разубеди (док. 16, 23), ролята на монархията в избухналата война и прословутата мисия на австро-унгарския пълномощен министър в Белград граф Рудолф Кевенхюлер-Меч.

В изложението на австро-унгарската позиция по отношение на Сърбия проличава нейното сложно взаимно преплитане, многообразие и многоаспектност. От една страна монархията, водена от необходимостта да поддържа проавстрийски настроените сръбски крал и правителство едва ли не на всяка цена, допринася до голяма степен за избухването на Сръбско-българската война – включително чрез дадения в този момент заем от Лендербанк, с който фактически се финансира сръбската военна авантюра (док. 8), чрез действията на граф Кевенхюлер (док. 12), чрез обещанието за териториални компенсации на Сърбия (док. 42)[2], което среща твърдата съпротива на другите две имперски сили и в крайна сметка Австро-Унгария е принудена да оттегли даденото обещание (док. 17, 23). От друга страна обаче, граф Калноки, отчитайки непреклонността на сръбския крал за война и гръцките военни аспирации, изразява опасенията си за възможността от разпалване на война с непредвидим край предвид на „очаквано преминаване на границата от страна на фанатизираните и лошо дисциплинирани войски на тези държави“ (док. 8). Затова твърде едностранчиво би било, ако само упрекваме дуалистичната монархия във воденето на лицемерна, военноподпалваческа политика.

Що се отнася до мисията на Кевенхюлер, която толкова силно разпалва страстите, както в България, така и сред основните заинтересовани сили, от документите става ясно, че един ден преди представянето му пред българския княз с ултимативното искане за спиране на победоносното настъпление на българските войски, баварският пълномощен министър в Берлин вече е написал доклада си, в който препредава точния текст на заплахите във вида, в който те ще бъдат изречени на следващия ден (док. 34). Той дори изразява надеждата на германското Външно министерство в Берлин, че тази интервенция ще помогне за прекратяването на победния български марш. И още, граф Калноки разяснява предварително мисията на Кевенхюлер не само на Германия, но и на Русия чрез техните посланици във Виена (док. 35). Така че твърденията на австрийската страна, приемани и от другите сили, а и от нас, че австро-унгарският пълномощен министър е надхвърлил дадените му правомощия, не са верни, да не говорим, че те вече са получили одобрението на Германия, а вероятно и на Русия.

В публикуваните извори е документирано и фаворизирането на княз Александър I от страна на Англия. Не многословно, но точно и ясно се обясняват действителните подбуди на политиката, която Англия и отчасти Франция заемат към Съединението (док. 13, 17, 18, 23, 28). Представени са усилията им да възпрепятстват дейността на конференцията в Цариград при вземане на насилствени за българския княз и България решения и единството на курса на тяхната политическа линия към Съединението с този на Портата (док. 24).

---

[2] В подкрепа на твърденията на граф фон Брай има и други непубликувани, германски дипломатически документи от PAAA, Berlin, Bestand Bulgarien 4 secretissima, които дори отиват по-нататък в твърдението си, че подкрепата на крал Милан произлиза от личната заангажираност на император Франц Йосиф I, докато австро-унгарският външен министър граф Калноки категорично не е бил съгласен с даването на териториални обещания на Сърбия, както и със съответното сондиране по този въпрос пред Русия за издействане на нейното съгласие.

Част от докладите (тези от Берлин и Виена) отразяват и обявяването на Сръбско-българската война и нейния ход (док. 25, 29, 31, 32). Те още веднъж потвърждават, че макар и нежелана от Княжеството, всъщност именно тя, както и блестящите победи на българската армия довеждат до успешен край делото на Съединението. Защото оттук нататък дипломатическите усилия на силите са насочени единствено към това, под каква форма то да бъде признато (док. 34, 35, 38-41). Представена е отново различната позиция на Австро-Унгария и Русия и по този въпрос, а също и активната позиция и посредничество на Италия (док. 38-41, 60).

* * *

Документите, 60 на брой, предмет на настоящата публикация, са част от баварската дипломатическа кореспонденция, отнасяща се за периода 1878-1918 г. Техните оригинали се съхраняват в Баварския главен държавен архив, Мюнхен, във Втори отдел, така наречения Таен държавен архив, фонд Министерство на външните работи.[3] Копия на същите притежава Централният държавен архив, отдел „Документи за българската история от чужди архивохранилища" (КМФ 06 Германия, Инв. № 276/7)[4]. Тъй като оригиналните искови данни се повтарят, за по-голяма прегледност те не са отбелязани след всеки документ. Не е посочена и оригиналната пагинация, поради липсата на такава.

Оригиналните текстове представляват ръкописи на немски език с готически шрифт от 19 в., трудно четливи за неспециалисти. Една част от тях са калиграфски изработени, вероятно от съответно отговорния канцеларски служител в легацията и само подписани от съответното дипломатическо лице, друга част (напр. тези на баварския пълномощен министър в Санкт Петербург барон фон Гасер) са написани лично от автора, нещо, което се вижда при сверката на шрифта на документа с подписа. Преводът е осъвременен само в строго необходимата степен, за да не се нарушава изразното богатство на дипломатическия и канцеларски протокол на съответното време. Документите се обнародват за пръв път с изключение на док. 26 и 27. Те са подредени хронологически, така както е и в оригиналната архивна единица. Пропуснати са приложени в архивната единица копия на доклади на германски дипломати, публикувани вече в посочения сборник.

Външното оформяне на оригиналите е съобразено стриктно с нормите и изискванията на някогашното австро-унгарско Министерство на външните работи и дипломатическия и йерархически протокол и етикет.

---

[3] Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abteilung II, Geheimes Staatsarchiv, Bestand MA I, Aktenband 885, Ereignisse in Bulgarien 1885-1893.

[4] Документите са издирени и донесени от проф. д-р Цветана Тодорова и доц. Петко Петков под формата на микрофилм през 70-те години на 20 в. Те са заведени под съответния инвентарен номер в отдела за микрофилми на тогавашния ЦДИА през 1981 г. През 1985 г. част от архивната единица, под формата на ксерокопия е предадена в архива от полк. о.з. Ст. Нойков, заедно с други документи и заведена в КМФ 06, под инв. № 525/2. Частта от документите на баварското Външно министерство, отнасяща се до Съединението и Сръбско-българската война, е преведена от него (копие от превода е предадено и заведено също в архива) и подготвена за печат във вероятно подготвяния по това време том на чужди дипломатически документи за Сръбско-българската война 1885 г. Този том обаче по ред причини не е реализиран. Полк. Ст. Нойков издава междувременно преглед на документите във ВИС, 1985 г., кн. 4, л. 199-215. Настоящата публикация е подготвена за издаване от Сашка Жечева, ст. експерт в отдел „Документи за българската история от чужди архивохранилища" на ЦДА, София, на основата на тези негови преводи и вече споменатия, публикуван преглед. Извършена беше редакционна работа по превода, а уводната коментарна част следва в значителна част постановките от прегледа.

Адресирането и датировката са сравнително константни. Изходящият номер на документа е изписан на първата страница, горе в ляво, а в дясно са изписани мястото и датата на съставянето му. Под последните има писмено допълнение, направено вероятно в самото баварско Външно министерство, което информира за датата на представянето на доклада на адресата в Мюнхен. След това, с малко отстояние, в средата на първата страница, когато адресатът е баварският крал Лудвиг II, следва обръщението: „Августейши най-всемогъщи Кралю, най-всемилостиви Кралю и Господарю!“, като се завършва със стереотипната фраза „На Ваше Кралско Величество най-покорен и най-вернопредан“ с последващ подпис на адресанта. В случаите, когато адресатът е друго висше политическо държавно лице, обръщението съответно звучи „Високоблагородни господине, високоблаговоляващ господин държавен съветник!“ и т.н., като също на първата страница, долу в ляво, е изписан адресатът, напр. „До негово Превъзходителство кралския държавен съветник господин рицар фон Пфистермайстер“, и съответно завършват с „Най-покорно предан на Ваше Превъзходителство“, последвано от подпис.

Датировката в публикацията е изписана по нов стил, както това е и в оригиналните доклади. Изключение правят тези от Санкт Петербург (където датировката е изписана и в двата стила), защото по-това време в Русия, както и в България, е меродавно все още старото летоброене.

Документите са публикувани под пореден номер със заглавие, включващо следните основни археографски елементи: вид на документа, адресант, адресат и кратка анотация на съдържанието на документа. (Обяснимо е, че поради естеството и тематичното единство на документите, съдържанието им, респ. анотацията често се припокрива.) Под заглавието са изписани регистратурният номер (вляво) и място и дата на създаването на документа (вдясно на страницата), освен ако не е упоменато нещо друго.

Подчертаванията в текста съответстват на тези в оригинала. С квадратни скоби са обозначени евентуални неточности в разчитането на подпис или пояснения на авторите по превода.

Бележките по текста са дадени със звездички под линия, а по съдържанието в края на публикацията под съответната поредна номерация.

№ 1

Доклад от баварския шарже д'афер в Берлин барон фон Подевилс[1] до баварския крал Лудвиг II в Мюнхен за отражението от известието на Съединението в Берлин, Виена, Москва и Цариград

№ 440/XXXVI *Берлин, 22 септември 1885 г.*

Най-новите събития на Балканския полуостров ми бяха характеризирани в Министерството на външните работи[2] като толкова важни, че понастоящем пред тях отивал на заден план всеки друг политически въпрос, та дори и германско-испанският.[3] Във всеки случай, докато се касаело само до обединението на Румелия с България, нямало място за големи опасения, но ако Македония се присъедини към въстаническото движение, с това то добивало значение, което засега изобщо не можело да се прецени. В това присъединяване едва ли имало съмнение. Вече от всички части на Игнатиевата Велика България се чувал призивът към едновременно обединение на трите, досега разделени земи и същото това тройно разделение и неговото ликвидиране най-изтъкнатите руски вестници вече поставяли в основата на своите обсъждания на въпросното събитие.

Германският представител от София докладвал, че оттам вече били потеглили пратеници, за да разпалят въстанието в Македония, и германският резидент на министерството в Мароко, известният като един от най-превъзходните познавачи на Изтока досегашен първи драгоман на германското посолство в Константинопол, господин фон Теста, който понастоящем пребиваваше тук, изказа във Външното министерство своето мнение в смисъл, че ни най-малко не се съмнява в участието на Македония във въстанието. Факелът – така ми беше казано – е сложен до плевнята и Европа трябва е готова да види в скоро време буйното разгаряне на пламъка, чието обуздаване и овладяване са били целта на най-новите международни договори и на специалните споразумения между императорските сили. Сега щяло да се види, дали същите са достатъчно твърди, за да устоят на силата на събитията.

Първото съобщение за румелийското въстание, в което [въстание] само по себе си се съзира само временното изпреварване на един очакващ се с естествена необходимост факт, решително изненада тука, понеже тъкмо сега то не се очакваше. Със срещата на императорите в Кремзир[4] – това отново ми беше потвърдено – онова събитие няма никаква връзка. Въпреки че общественото мнение също допуска това и различни събития от най-ново време, например последователните визити на балканските князе при австрийските и руските управници и по-точно почти едновременното посещение на босненска земя на император Франц Йосиф, били подходящи да подсилят това предположение, то същото все пак било съвършено неосновато. Затова нямало нужда онази среща да е била чисто случайна, вероятно можело да се намери известно причинно следствие в това, че революционните подбудители тъкмо поради това са избрали за своето отдавна запланувано начинание настоящия момент, за да го представят в очите на Европа като резултат на Кремзирските споразумения.

Във Виена известието [за Съединението] изглежда също напълно е изненадало и вчера австрийският представител тук, във Външното министерство, се изказа в този смисъл и освен това много огорчено за поведението на българския княз.

В Петербург, където и без друго се говори лошо за последния, били направо възмутени, поне според изказванията, направени от някогашния представител на Външното министерство пред германския шарже д'афер. Княз Александър едва неотдавна, при посещението си при господин фон Гирс във Франценсбад[5], обещал на същия под честната си дума да не предприема нищо, което би могло да наруши спокойствието на Балканския полуостров. Князът категорично е знаел за това и макар и да не можел да бъде упрекнат в нарушение на честната си дума, защото със сила е бил поставен пред алтернативата да застане начело на движението или да абдикира, при все това негов дълг е било да предупреди силите.

Не ми беше подадена информация за предполагаемото поведение на силите относно осъществените и предстоящи все още събития.

Що се отнася до Турция, не трябва да се очаква, че тя ще се опита, да не говорим може ли, да протестира с въоръжена сила. Турската армия не е вече същата, като каквато се прояви през 1878 г.; тя е напълно дезорганизирана и този процес беше извършен дори със знание и желание на султана, който вижда в армията и във всеки командир на същата една постоянна заплаха за своя трон и за своя живот. Съществува само един корпус от около 10 батальона, състоящ се от подбрани и добре платени люде, да охранява владетеля в Йълдъзкьошк. Че султанът ще отдалечи тези военни части от себе си и ще ги хвърли срещу врага, за това не може и дума да става. Ако разбира се Македония влезе в акцията, Турция би намерила съюзник преди всичко в лицето на Гърция. Между впрочем други или изобщо каквито и да били комбинации, както вече най-покорно си позволих да спомена, не могат да бъдат съставени понастоящем за тези евентуалност.

№ 2

Доклад от баварския пълномощен министър в Санкт Петербург барон фон Гасер до крал Лудвиг II за отзвука от Съединението в Русия

№ 81/XXII *Санкт Петербург, 22 септември 1885 г.*

Българските събития.

Първите съобщения за източнорумелийското въстание пристигнаха тук едва на 19 септември следобед и бяха докладвани на императора в Дания.[6]

Събитието дойде съвсем неочаквано за тукашното правителство, което е и мнение на другите пребиваващи тук дипломати, така че в момента няма нито едно лице тук, което да е меродавно във връзка с това. Императорът отсъства, а пък тъкмо министрите на външните работи, на войната, на военноморския флот и на финансите излязоха в отпуск и напуснаха Санкт Петербург.

Турският посланик Шакир паша, който поради винаги несигурната политическа обстановка не можа да си издейства отпуск в продължение на 8 години, получи такъв тъкмо сега. Той отпътува в понеделник за Ялта на Кримския полуостров, където пристигна в петък, за да бъде върнат обратно в неделя.

И днес още никой не знае какъв обрат ще вземе това събитие. Нито генерал фон Швайниц,[7] който днес искаше да замине в отпуск за Германия, нито граф Волкенщайн[8], нито турският, нито английският посланик все още са получили каквито и да било указания. Затова пък пристигат многобройни телеграфически запитвания. Господин фон Влангали обаче очаква също заповеди от императора и затова не може да се изкаже в каквато и да е насока. Само сръбският пълномощен министър генерал Хърватович е информиран за мобилизацията на сръбската армия и на запасните.

Панславянските вестници са изпълни с ликуване и радост, смятат събитието за празник на Русия и България и намират, че станалото е съвсем естествено и е трябвало да се случи, понеже на всеки отдавна било ясно, че установеното на Берлинския конгрес състояние е неудържимо за балканските държави.

Колкото и малко да е симпатичен княз Александър на императора и колкото и малко тук да се желае образуването на една силна държава на пътя към Константинопол, при все това изглежда почти невъзможно, че тукашното правителство може да заеме позиция против българите. Пръснатите по всички по-големи руски градове славянски комитети, които се проявяват твърде много в Москва и които без съмнение са участвали в подготовката на това въстание, бяха допуснати да станат прекомерно меродавни, а господата редактори Катков и Аксаков са твърде влиятелни.

Тукашната публика, масата, е абсолютно индиферентна към цялата тази случка.

№ 3

Доклад от баварския пълномощен министър във Виена граф фон Брай[9] до крал Лудвиг II за отзвука от Съединението във Виена

№ 198/XX **Виена, 23 септември 1885 г.**

Събитията в България.

Когато миналата събота направих делово посещение в Министерството на външните работи, намерих ведомството в оживена възбуда в резултат на пристигналите преди обед телеграми за въстанието в Румелия и извършването на българското обединение.

Аз незабавно съобщих телеграфически тази новина, която беше предадена от първия секционен началник господин фон Сьогени на шарже д'афер на Германския Райх граф фон дер Голц и от последния на мен, на Кралското държавно министерство на Кралския двор и на външните работи, но до днес изчаквах с докладването до Ваше Кралско Величество, надявайки се да мога да дам някои по-подробни сведения за произхода на движението и за неговите последици. Самите факти, междувременно потвърдени и допълнени, са разпространени във всички вестници.

За произхода на движението напротив, не може да се докладва нищо положително; аз мога само от собствено наблюдение да констатирам, че германският шарже д'афер, също така както и всички служители на австрийското министерство бяха напълно изненадани, дори смаяни, и в съответствие с това съществува предположението, че нито австрийското правителство, нито ръководството на външните работи на Германския Райх са дали мълчаливо одобрение на извършените подготовки.

Да преценявам поведението на руското правителство, аз не съм в състояние; считам обаче, че трябва да напомня това, че съвсем неотдавна княз Александър Български[10] направи посещение на министър фон Гирс във Франценсбад, където последният беше отишъл от Кремзир. Относно последиците от извършеното обединение на двете балкански провинции трябва да спомена само един слух, разказващ за конгрес, който трябвало да се състои във Виена.

Сръбският крал, който се намираше на лечение в Глайхенберг в Щирия, се отправи за Ниш веднага, след като беше разговарял дълго с присъстващите посланици и с министъра граф Калноки; също гръцкият крал отпътува без прекъсване във Виена през Триест за Гърция от Гмунден, където бе на посещение при зет си Къмбърлендския херцог.

№ 4

Доклад от барон Гасер до крал Лудвиг II за отношението на руската общественост към Съединението

№ 82/XXIII **Санкт Петербург, 23 септември 1885 г.**

Към събитията в България.

Макар че тук, особено сред славяните, не липсват хора, които са твърдо убедени, че княз Александър Български е трябвало да извести за своите намерения както княз Бисмарк, така и господин фон Гирс – в последно време във

Франценсбад, при все това изглежда много по-вероятно, че самият той едва в последния момент е бил поставен пред алтернативата да застане начело на подготвеното движение или да сподели участта на Гаврил паша и на генерал Дригалски.

Тукашният турски временен шарже д'афер Ерам ефенди, както имах честта да телеграфирам, получи току-що поръчение до тукашното правителство, което той ще изпълни утре и чиято насока затова още не е известна.

Тукашната политика е насочена натам да се спре по възможност Турция от преминаване на източнорумелийската граница, тъй като се опасяват, че с първото кръвопролитие би въстанал целият полуостров. Тука не са възрадвани и от мобилизациите, особено в Сърбия.

Общо взето тук обаче гледат на положението спокойно и даже руските вестници не са възбудени и днес изразиха убеждението, че за момента, освен обединението на двете половини на България и може би след анексията на Босна и Херцеговина към Австрия, нямало да бъде предприето никакво друго изменение на берлинските постановки.

Относно евентуалното по-ранно завръщане на господин фон Гирс, който трябваше да отсъства още няколко седмици, господин фон Влангали нямаше до днес следобед още никакво известие. Във Франценсбад княз Александър Български помолил господин фон Гирс главно за неговото посредничество, за да се подобри отношението на император Александър към княза. Императорът се сърди на княза заради внезапното уволнение на всички руски офицери от българската армия при последната смяна на кабинета в София преди две години.

№ 5

Доклад от барон Подевилс до крал Лудвиг II за предлаганите от Русия мерки във връзка с обявеното Съединение

№ 447/XXXVIII *Берлин, 25 септември 1885 г.*

Въз основа на поверително получени сведения бързам да докладвам найпокорно на Ваше Величество следното:

Русия отправи предложението до великите сили, представителите на същите да се съберат незабавно на една конференция в Константинопол под председателството на доайена[11], която би трябвало да обсъди щателни мерки по отношение на събитията в Източна Румелия. Съобразно с това в задълженията на тази конференция не влиза например новото уреждане на държавните отношения на Балканския полуостров, а само провизорната грижа за това, въстаническото движение да не се разпростре по-нататък и да се запазят редът и мирът в онези земи. Същевременно и сигурно преди всичко с това трябва да се повлияе върху Портата, за да се възпре същата от въоръжена намеса.

Предложението на Русия вероятно би трябвало да се смята за инспирирано от княз Бисмарк, който веднага е и приел същото. От страна на другите сили още не са пристигнали изявления по това. Предпоставяйки тяхното съгласие, конференцията ще се свика навярно в най-близките дни.

Че българският държавен преврат изненада напълно силите, се потвърждава все повече и повече и изглежда че особено в Петербург са в голяма степен ядосани по отношение на тази изненада. Българският военен министър Кантакузин, който е руски генерал, трябваше да подаде незабавно оставка, засега обаче остава като руски военен пълномощник в София; руските офицери, които служеха в българската армия, са отзовани, а на онези, които искаха да заминат за България, за да участват със същата [българската армия] в очакваната кампания, не им беше дадено разрешение за това.

Съединисткото въстание е останало досега ограничено в Източна Румелия и до вчера вечерта във Външното министерство не беше получено никакво съобщение, което би потвърдило вдъхващото опасения разширение на същото върху съседните турски провинции, особено Македония.

Вчера е пристигнало съобщение от Испания, че тамошният кабинет приема предложението на княз Бисмарк и арбитража на папата.

С това князът, абстрахирайки се напълно от многоаспектната във всяко отношение значимост на този политически ход, постигна преди всичко успеха да принуди испанското правителство да потърси посреднически изход, който то досега упорито избягваше.

В заключение си позволявам най-покорно да добавя, че последното сведение ми беше обозначено като особено секретно.

№ 6

Доклад от барон Подевилс до баварския кралски държавен съветник в Мюнхен рицар фон Пфистермайстер за положението на Балканите след обявяването на Съединението

№ 450 *Берлин, 29 септември 1885 г.*

От балканските области не са пристигнали във Външното министерство [в Берлин] нови сведения от особено значение.

Князът на България, след като направи решаващата стъпка и се убеди във впечатлението, което същата предизвика навсякъде, изглежда опитва боязливо усърден да успокои по възможност гнева на Турция и на останалите сили, подписали договора.[12] В този смисъл докладва от София и германският представител и при това цитира, че князът при издигането на българското знаме в Румелия наредил навсякъде да стои турският полумесец, за да документира с това, че е съгласен да признава и по-нататък авторитета на султана над тази провинция.

Разискванията помежду силите, както и усилията на същите спрямо кабинетите на балканските държави, продължават усърдно. В Румъния досега цари спокойствие и една по-енергична намеса на дипломацията на великите сили не е била необходима. Друго е положението в Гърция, където след „корекцията на границата" на Берлинския конгрес сега също се желае да се изтръгне териториално нарастване. Както обаче тогава представителят на Франция, господин Вадингтон, беше този, който с особена жар защитаваше гръцките претенции, така и сега това е същата Франция, която първа от силите направи енергични възражения пред гръцкото правителство и искаше да бъде разяснено на същото, че неговите страстни желания за разширение би трябвало да очакват едно общо вето.

Най-тревожна е ситуацията в Сърбия, чийто крал лесно би могъл да бъде поставен пред алтернативата да отстъпи пред националния порив и да нанесе удар или да бъде детрониран. За Австрия обаче един Карагеоргевич с неговата великосръбска програма би бил крайно неудобен съсед и съперник. Съобразно това водещите се между Виена и тук преговори имат за предмет главно поведението на Сърбия и въпроса, по какъв начин дипломатическата акция би могла най-добре да въздейства в Белград в интерес на мира, без да застраши позицията на крал Милан.

Че господин фон Гирс днес пристига на посещение при райхсканцлера във Фридрихсру[13], вестниците вече съобщиха.

№ 7

Доклад от барон Подевилс до крал Лудвиг II за позицията на Австро-Унгария по отношение на Сърбия

№ 454/XXXIX *Берлин, 2 октомври 1885 г.*

Политическото положение на Балканите трябва, възпроизвеждайки с най-голямо благоговение чутия във Външното министерство израз, да се характеризира като „несигурно“.

Платоничните усилия на силите за успокоение не постигнаха досега някакъв особен успех. Гърция, глуха към всички увещания, подготвя война, а сръбският крал вече мобилизира и хвърли в поход 100 000 души, които просто отново да демобилизира ще трябва да е много трудно.

За по-енергични действия спрямо онези държави, за които тъй малко важи авторитетът на великите сили, същите не могат да се споразумеят, като всяко предложение от този вид веднага среща възражение от друга страна.

Австрия, най-непосредствено заинтересованата, изглежда стои досега пред кризата съвсем безпомощна. Крал Милан изисква предвид на българското съединение една компенсация и е длъжен да я поиска, ако не желае да рискува своя трон. Австрия разбира тази алтернатива, но не може поради своята негативна в двете посоки позиция да се реши да вземе едно позитивно решение. Тя иска да запази крал Милан за Сърбия и за себе си, но отказва териториална придобивка, защото храни големи опасения срещу всякакъв вид такива. Най-простото вероятно би било да се даде на сърбите една част от същевременно наказаната по този начин България; Австрия, напротив, възразява, че тогава тези две страни биха се скарали трайно помежду си и също за самата нея ще възникне нов враг в лицето на България. Още по-малко обаче трябва да се вземе нещо на Турция от последните ѝ притежания и с това да се разпали най-опасната борба.

Това съмнително колебание на австрийската политика забавя всяко решение и оставя нещата да се развиват от само себе си и към все по-сериозна важност. Все пак тук още държат твърдо на възможността, че ще се отдаде да се предотврати една сериозна криза.

Разрешаването на германско-испанският въпрос, ако действително би се стигнало до папското посредничество, сигурно ще изисква още дълго време, тъй като Курията обяви, че се нуждае от 6 месеца, за да провери представените документи. Междувременно от началото на юли германската канонерка „Албатрос“ кръстосва при Източните Каролини и развява там германското знаме, без новината за това досега и да е била достигнала до Европа. Но тъй като корабът имаше заповед да се отправи за Япония към средата на септември, това известие сигурно трябва да се очаква в близко бъдеще. Испанското правителство вече е съответно уведомено под успокоителни уверения.

№ 8

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II за положението на Балканите

№ 204/XXXII *Виена, 5 октомври 1885 г.*

Положението на балканските страни.

Вчера, в деня на моето завръщане от всемилостиво разрешения ми отпуск, посетих министър граф Калноки и го намерих силно загрижен поради опасностите, които могат да произлязат за спокойствието на Европа от българската революция.

Не само този факт сам по себе си, но и предизвиканото от него силно вълнение в другите балкански държави, особено в Сърбия и Гърция, вдъхват опасения у министъра, тъй като едно пресичане на границата от страна на фанатизираните и лошо дисциплинирани военни части на тези държави е достатъчно да разпали бой, чийто край не може да се предвиди. Известно успокоение на граф Калноки дава сравнително спокойният тон на сръбското Тронно слово, което му позволява да се надява, че неговите сериозни предупреждения за спокойствие и умереност не са останали безрезултатни. С тези усилия на министъра на външните работи стоят за съжаление в известно противоречие отпуснатите тъкмо сега аванси на сръбското правителство от приближената и до императорското правителство Лендербанк. Същинската и най-силната основа на успокоението и сигурност за европейския мир дава щастливо постигнатото споразумяване на трите велики континентални империи за общите цели на тяхната политика. Вчера граф Калноки още веднъж ми потвърди, че това споразумение продължавало и сега и че общо взето то се споделяло от останалите европейски сили.

Едновременно с мен в Министерството на външните работи се беше явил досегашният италиански посланик граф Робилант[14]. Същият извести там за своето, станало по изричното желание на крал Умберто назначение за министър на външните работи, за чието приемане той само неохотно се е решил предвид на сегашното тежко положение на Италия.

От тукашното императорско правителство приветстват със задоволство и доверие поемането на министерството от граф Робилант.

№ 9

Телеграма от барон Гасер до Министерството на външните работи в Мюнхен за приема на българската делегация от император Александър III

Санкт Петербург, 6 октомври 1885 г.

Императорът изрази пред българската делегация недоволство поради въстанието и очакване, че решението на силите ще се изчака със спокойствие.

№ 10

Доклад от барон фон Гасер до крал Лудвиг II за отражението на Съединението в руските правителствени среди

№ 88/XXIV *Санкт Петербург, 8 октомври 1885 г.*

Българските събития.

Скорошното завръщане на императора и господин фон Гирс.

Руско-испански търговски договор.

В отсъствие на императора и на господин фон Гирс не е възможно да се докладва от тук нещо положително по българския въпрос. Носят се слухове и неконтролируеми твърдения. Но изглежда не ще да е невярно съобщението, че въстанието било планирано чак за следващата пролет и затова дойде в този момент неочаквано за всички, също и за панславянските комитети.

Всички руски вестници първоначално се възхищаваха от княз Александър. След като обаче императорът забрани на служещите в България около 150 руски офицери да участват в мобилизацията и ги отзова – което тук бе схванато като признак на немилост към българския княз – изведнъж една голяма част от руската преса се обърна срещу него.

Тук претендират да знаят с положителност, че дори българският министър Каравелов, между впрочем много малко достоен за уважение, бил инструктирал депутацията, която се отправи за Копенхаген при императора, да сондира при императора относно оставането или отстраняването на княза. В следствие на това вече било произлязло разногласие между княза и Каравелов и тук не биха се учудили при една скорошна смяна на кабинета в България.

По тукашно схващане обаче, в момента даже само популярността на княза в България би се оказала като прекалено силна, за да може да се мисли за едно отстраняване на същия.

Ако още към това бъде одобрено и съединението на Румелия с България независимо под каква форма, тогава тук твърдо вярват в едновременни отстъпки за останалите балкански държави, тъй като особено Сърбия и Гърция не биха се разоръжили спокойно.

Императорът се очаква тук на 17 или 18 т.м., а господин фон Гирс в други ден.

„Журнал дьо Санкт Петербург" – № 251 – публикува подписания на 3 юни тук руско-испански договор за търговия и корабоплаване, който има двугодишна валидност.

№ 11

Извлечение от доклад на барон Подевилс до крал Лудвиг II[15] за становището на великите сили по въпроса за Съединението

№ 459/XL *[Берлин], 9 октомври 1885 г.*

За външната политика аз не успях да узная никакви съществени новости от моя последен доклад до меродавната служебна инстанция досега.

Силите продължават да преговарят помежду си, без досега да се е отдало да се постигне онова споразумение, което съставлява необходимата предпоставка за едно успешно умиротворяване на Балканите.

Райхсканцлерът пое при това отново ролята на честния маклер* между Австрия и Русия и обеща на тези двете своята подкрепа за една договорена от тях програма. Това, което досега затрудняваше споразумението, е продължаващото недоволство на руския император от българския княз, за чието наказание царят иска отново да възстанови статуквото, докато останалите сили считат това за неуместно.

При разговорите на тукашния посланик на Австрия с княз Бисмарк във Фридрихсру също не е добит положителен резултат, тъй като граф Сечени противопоставяше на всички предложения на княза едно „non possumus"** без от своя страна да може да очертае някакъв определен изход. Сега вече райхсканцлерът изложи директно на австрийския кабинет своите възгледи и го посъветва по отношение на България и Русия да не поддържа сръбските аспирации от прекалена грижа за крал Милан.

Господин фон Гирс, който посети още един път райхсканцлера, пристигна от Фридрихсру в Берлин и тука се срещна с руския посланик във Виена, който след това занесе там предложенията на Русия.

№ 12

Извлечение от доклад на граф Брай до крал Лудвиг II[16] за позицията на Австро-Унгария към Сърбия във връзка със Съединението

№ 210/XXXIII *[Берлин], 13 октомври 1885 г.*

Една официозна статия във днешния „Фремденблат" се опитва да опровергае обвинения, които бяха отправени най-вече в английски вестници срещу австрийската политика и където последната беше упреквана в едностранно фаворизиране и окуражаване на Сърбия.

В последно време императорското правителство[17] ревностно се старае да спре движението в Сърбия и граф Калноки в присъствието на посланика в Берлин граф Сечени инструктира в този смисъл извиканния тук пълномощен министър в Белград граф Кевенхюлер. Остава под въпрос обаче това, дали в началото на движението споменатият австро-унгарски представител не трябваше с по-голяма решителност да предупреждава срещу поемането на пътя, по който крал Милан сега вече е отишъл твърде далече чрез една скъпо струваща мобилизация на цялата военна мощ на Сърбия.

Княз Бисмарк с един указ от 6 т.м. до посланика принц Ройс[18], който без съмнение е изпратен и до германския пълномощен министър в Белград, извика на сръбското движение „Спри!". Последният е получил нареждане незабавно да замине за Ниш при краля.

---

* Посредник (нем. ез.).

** „Не можем." (лат. ез.).

№ 13

Доклад от барон Подевилс до крал Лудвиг II за отношението на Русия и Австро-Унгария към Съединението

№ 466/XXXXI *Берлин, 16 октомври 1885 г.*

Обстановката на Балканския полуостров през последните дни се оформи като значително по-критична. На всички увещания Сърбия отговори със заявлението, че ако статуквото не бъде напълно възстановено, тя няма да се остави да бъде възпряна от никакви съображения от това, да прибегне към компенсации, които трябва да изиска спрямо уголемяването на България за запазването на политическото равновесие. И военните приготовления не оставят вече никакво съмнение, че крал Милан е решен да осъществи на дело своята открито изразена воля.

Ето защо във Външното министерство [в Берлин] вярват във възможността мирът да бъде запазен единствено с оглед на това, че княз Бисмарк действа с всички, намиращи се на негово разположение средства в този смисъл и че на същия вече често в най-опасните моменти се е отдавало почти немислимото.

Един такъв успех може да се види в договорената сега вече от представителите на силите в Константинопол декларация, която днес ще се връчи на Портата, след като един пръв проект беше осуетен поради разногласието на същите. Декларацията изглежда осъжда с остри изрази събитията в България и изразява очакването, че на Портата ще се отдаде да запази установения според договора ред без използване на въоръжена сила.

Русия все още държи на това, че станалото трябва да се анулира и санкционираното от силите състояние в България – възстанови. Дипломатическата ѝ акция обаче не се ограничи до това искане, а същевременно намекна на останалите правителства за нейните възгледи за по-нататъшно развитие на нещата в посока, че, ако първо княз Александър бъде отстранен, един изпратен примерно от Русия губернатор би могъл да възстанови спокойствието и в края на краищата да се създаде една нова държавна формация, която да съгласува предишния порядък със създадените от революционното движение отношения.

С това Русия, както ми се каза от компетентно място, е изразила с една напълно излишна и неразумна откровеност своя начин на мислене, който би изглеждал безцеремонен дори и тогава, когато на Русия, като същинската създателка на досегашната България, не може да се отрече правото на пръв глас при новото оформяне на същата [България]. Защото изявленията на Русия, които значително затрудняват желаното споразумение между силите, предизвикаха вече също на много места съмнение и възражение и недоверието, че в Петербург използват консервативната вярност към договора само като претекст, за да скрият зад същата собствените си намерения, целящи това, щото Русия да се изяви напоследък в България като покровителя-спасител и отново да си възвърне загубената там доминираща позиция.

На руските предложения отговори най-напред Англия и то с доста хапливи думи, и заяви, че няма да се присъедини към никаква, насочена лично срещу княз Александър декларация. Същевременно тя изпрати своя представител в София за Филипопол* при княза с указанието да остане при него, една стъпка, която до известна степен се тълкува като признание на новото положение.

---

* Пловдив. В последвалите документи запазваме употребяваното от дипломатите старо название на града.

Австрия още не е взела категорично становище и от тук продължават ревностно да преговарят със същата.

Това, което понастоящем се критикува тук на първо място в нейната [на Австрия], както и в руската политика, е базиращата се главно на липсата на доверие помежду им колебливост при решението, както и в неговото оповестяване. Това впечатление доби и княз Бисмарк от своите многократни събеседвания с господин фон Гирс, както и от обстоятелството, че последният в разговорите си с граф Херберт Бисмарк многократно е изпадал в директно противоречие със собствените си, направени пред княза изявления. Освен това последният съжалява, че господин фон Гирс вече изглежда не притежава онази висока степен на авторитет и влияние пред своя император, с която трябва да се ползва един ръководен министър от страна на своя суверен, за да могат да преговарят успешно с него чужди държавни дейци.

Като едно ново доказателство за двойнствената сила, която управлява в Русия и която съвсем ясно може да се забележи както във вътрешната, така и в областта на външната политика, ми беше съобщено, че докато официална Русия отзовава своите офицери от България, според доклад на германския пълномощен министър в Букурещ, неотдавна е заминал от едно руско пристанище за България кораб, пълен с предмети за въоръжаване и 6 милиона сребърни рубли.

№ 14

Доклад от барон Гасер до крал Лудвиг II за настроенията в руската столица във връзка със Съединението

№ 90/XXV *Санкт Петербург, 14 октомври 1885 г.*

Отложено завръщане на императора.

Господин фон Гирс.

Балканските дела.

Сред дворцовите кръгове днес се говори, че завръщането на императора щяло да стане едва на 11 или 15 т.м. стар стил. Дните, когато императорът се намира на път или трябва да пристигне някъде в страната, се посочват обикновено неопределено, така че човек може да бъде информиран едва малко преди това.

Господин фон Гирс пристигна тук в неделя вечерта. Вчера повечето дипломати бяха събрани при него. В своя кабинет той разговаря с представителите на великите сили и на най-пряко заинтересованите балкански държави.

Той заяви на всички, че императорът ще настоява за възстановяване на абсолютното статукво. Изглежда обаче, че на представителите на Сърбия и Гърция не е дал това заявление със същата категоричност, както на представителите на великите сили.

Освен това той съобщи на дипломатите – вероятно вследствие на споразумението, че съставеният в Константинопол меморандум на посланиците трябвало да бъде изменен дотолкова, че да съдържа само, но още по-остро, осъждане на румелийското въстание и след това да бъде предаден в Константинопол и София; всичко останало да се оставело на една по-сетнешна конференция на силите, на която щяла да участва и Турция.

В неделя вестник „Журнал дьо Санкт Петербург“ посвети признателни думи на поведението на Черна гора и едновременно с това отправи предупреждения към по-малко въздържаните други правителства на балканските държави. Вчера същият цитира „Норддойче цайтунг“, а днес поднася изразеното във виенския вестник „Фремденблат“ очакване, че ако и в балканските държави избухне буря, твърдата воля на Европа ще предотврати развитието на източната драма.

Вчера гръцкият шарже д'афер господин Маркоран е направил съобщение на господин фон Гирс, в което господин Делиянис[19] заявява, че предвид на събитията гръцкото правителство също не може да не защитава своите интереси.

Днес сръбският пълномощен министър генерал Хърватович получи дълга, трудна за дешифриране телеграма, чието съдържание той възнамерява следобед да доведе до знанието на господин фон Гирс; мобилизацията и съсредоточаването на сръбската армия се мотивират с продължаващите български провокации.

Тук днес твърдят, че знаят, че руски нихилисти са заминали от Женева за Румелия и София и се добавя, че твърде вероятно е те да са извикани от министър Каравелов.

Речта на маркиз Солсбъри в Нюпорт и обстоятелството, че Англия е единствената държава, която изпрати своя представител в София при княз Александър във Филипопол, със сигурност ще бъдат посрещнати неблагоприятно от тукашното правителство. Досега обаче не съм чул никакво изявление по това.

№ 15

Доклад от барон Подевилс до крал Лудвиг II за свикването на конференция на великите сили във връзка със Съединението

№ 472/XXXXII *Берлин, 17 октомври 1885 г.*

Както току-що узнах във Външното министерство, Австрия и Русия вече са се споразумели за една „съвместна работна програма“ по българския въпрос.

Първата точка на тази програма е свикването на нова конференция на силите в Константинопол с цел възстановяване на статуквото в България, след като тази се оказва единственото възможно средство за запазване на мира.

Конференцията беше свикана от Турция и се провежда под председателството на Саид паша; тя ще отправи вероятно най-напред покана към княз Александър да се изтегли от Румелия и да възстанови старото положение.

Германия, съгласно обещанието си, се присъедини към договорената от двете други императорски сили акция.

№ 16

Доклад от барон Подевилс до крал Лудвиг II за отношението на Австро-Унгария към Сърбия и въпроса за Съединението

№ 473/XXXIII *Берлин, 18 октомври 1885 г.*

Постигнатото между трите императорски сили споразумение относно това, че в България трябва да се възстанови предишното положение и поради това да се анулира извършеното от княз Александър Съединение, трябва да се разглежда, както вече си позволих да намекна това най-покорно на Ваше Кралско Величество в доклада си от вчера, като резултат на придобитото от водените преговори убеждение, че само по този път може да се запази мирът на Балканите, а вероятно и извън техните граници. Всяко друго решение, което би оставило да съществува българското Съединение, би подтикнало едновременно с това вече предявените претенции за компенсации на другите балкански държави по пътя на екзекуцията* и би предизвикало насилствени и много опасни действия. Това несъмнено важи за Сърбия, която въпреки всичкия натиск упорства на взетото становище.

Това поведение до голяма степен се обяснява с отношенията на Сърбия към Австрия, които събитията в последно време разкриват като далеч по-интимни, отколкото се предполагаше досега.

По всяка вероятност Австрия би подкрепила претенциите на Сърбия не само морално, но и лесно би могла да бъде въвлечена в една военна акция на същата.

Мисията[20] на граф Калноки едва ли би създала задоволителен изход; графът между впрочем е изразил тази възможност пред руския посланик във Виена княз Лобанов и при това е отбелязал, нека Русия види, дали ще може да се разбере по-добре с неговия наследник. Както тука се приема, една такава персонална смяна би била абсолютно нежелателна за Петербург и затова вече съществувала склонност към по-голяма отстъпчивост, за да се отстранят усложненията, които същите биха могли да предизвикат.

Както е известно на Ваше Кралско Величество, Германия също не се е лишила от настоятелни разубеждавания спрямо крал Милан и германският пълномощен министър в Белград беше изпратен само преди няколко дни със специална мисия при краля в Ниш.

Граф Брай докладва за това, че е имал тричасов разговор с краля, но нищо не е могъл да постигне.

В отговор на тази мисия тукашният сръбски пълномощен министър посети Външното министерство, за да изкаже на граф Херберт Бисмарк от името на своя крал неговата благодарност за специалното изпращане на германския пълномощен министър, в което същият вижда ново доказателство за благосклонния интерес, който германското правителство проявява към Сърбия. Съобщенията на граф Брай живо развълнували краля, който извънредно много държал на приятелските съвети на Германия. И същият нямало да действа преди решенията, които ще се договорят между него и другите сили. Ако обаче според тях се остане при Съединението на България, тогава негово неотменно решение също е да извоюва с меч в ръка своето право.

№ 17

Доклад от барон Подевилс до крал Лудвиг II за позицията на Англия и Австрия към Съединението

№ 476/XXXXIV *Берлин, 21 октомври 1885 г.*

Докато постигнатото между Австрия и Русия споразумение ми беше характеризирано последния път във Външното министерство като щастливия обрат, който посочва като ликвидирана опасността на политическата ситуация, напоследък тук са загрижени, че програмата на императорските сили ще се натъкне при изпълнението си на трудности и мирното решение, основаващо се на същата, би могло да бъде застрашено от обезпокоителни инциденти.

---

* Прилагане на наказателни мерки от една държава спрямо друга.

Като един такъв се разглежда най-напред съобщената чрез една телеграма на „Волф" от вчерашния ден новина, че Англия е съгласна с проекта на конференцията само при [известни] резерви. Приема се, че тази резерва се отнася вероятно до личността на княз Александър, по отношение на когото кралица Виктория изглежда храни по фамилни съображения жив интерес.

Поведението на Англия напомня на аналогичен случай през 1876 г., когато на отправената от страна на Бисмарк, Горчаков и Андраши до другите три сили покана, да се присъединят към Берлинския меморандум, лорд Дерби отговори отначало колебливо, а после отрицателно, и с това, макар и да не предизвика избухването на войната[21], все пак провали последния опит за нейното предотвратяване.

Тук изненада силно и новината, че Австрия неотдавна е отправила запитване посредством своя посланик в Петербург до там, дали Русия не би била склонна да осигури на Сърбия известна териториална компенсация като обезщетение за разходите, направени за мобилизацията на армията ѝ. Господин фон Гирс отговори на граф Волкенщайн, че неговото запитване е толкова важно, че той не е в състояние веднага да му отговори и че също не би могъл да обещае съгласието на Русия за това.

№ 18

Доклад от барон Подевилс до крал Лудвиг II за позицията на Франция, Италия и Англия към Съединението

№ 477/XXXXV *Берлин, 23 октомври 1885 г.*

Франция и Италия дадоха по един много приятелски начин съгласието си за проекта на конференцията. Англия също заяви, че ще участва в конференцията, но само при условието, че на нея няма да се договарят насилствени действия срещу княза на България и че също Турция няма да бъде овластена за такива.

Ако с това провеждането на конференцията може да се смята за осигурено, то – както ми беше намекнато във Външното министерство – в момента още е трудно да се види, как същата ще стигне до успех, още повече, че не можело да има съмнения по това, че княз Александър вероятно ще да е информиран за онази резервираност на Англия.

№ 19

Дешифрирана телеграма от барон Гасер до баварското Министерство на външните работи в Мюнхен за отрицателното отношение на руското правителство към английската позиция

Санкт Петербург, 29 октомври 1885 г.

Русия е ядосана, че Англия изразява резерви [в полза] на неприлагането на принудителни мерки срещу България.

№ 20

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II за изказано мнение на австро-унгарския пълномощен министър в Белград за Съединението и отношението на крал Милан към него

№ 222/XXXVII

Виена, 30 октомври 1885 г.

Относно конфликта в балканските държави.

Австро-унгарският пълномощен министър в Белград граф Кевенхюлер, извикан от своето правителство, пристигна вчера във Виена за устен доклад и получаването на инструкции. Както самият той ми каза – между него и неговия германски колега съществува пълно съгласие и непрекъсната обмяна на идеи и само на последния той веднага е съобщил за извикването му във Виена. Все пак изглежда, че в един по-ранен период на румелийско-българския опит за преврат и на предизвиканата чрез това сръбска мобилизация поведението на граф Кевенхюлер е предизвиквало противоречие и упрек, тъй като той беше близко до това да подаде оставката си, за което вече не става и дума. Днес граф Кевенхюлер заминава за Белград и веднага обратно за Ниш, където той, единствен от всички акредитирани в Сърбия пълномощни министри, представляващ сякаш общия европейски мандат*, ще остане при крал Милан. Той ми каза, че за в най-близко време, т.е. до края и до решението на посланическата конференция в Константинопол, ще може да гарантира запазването на спокойствието. В това ограничение обаче лежи намекът на опасението, че крал Милан също и сега, след като великите сили се готвят да вземат своето решение, не е склонен да се подчини непременно на същото и да се откаже на всяка цена от това, сам да си помогне.

---

* Употребено в смисъл на представяне на всички акредитирани в Сърбия европейски пълномощни министри.

№ 21

Препис на секретна паметна записка на заместник държавния секретар на германското Министерство на външните работи в Берлин граф фон Бисмарк за свикването на посланическата конференция в Цариград

№ 443 *[Берлин], б. д.*[22]

На 14 октомври беше съобщена на Портата съставената в хода на поверителни предварителни разговори между посланиците в Константинопол и утвърдена от подписалите договора[23] държави „декларация" (приложение към указа-инструкция от 17 м.м.), а два дни по-късно чрез представителите на силите в София тя беше съобщена на българското правителство. Непосредствено след това последваха аналогични колективни постъпки в Атина и Белград.

Трите императорски сили, които още от самото начало действаха в тесен контакт по българския въпрос, сега отново встъпиха в поверителна размяна на идеи относно общата позиция, която следва да се заеме по-нататък, и се споразумяха поверително да посъветват султана, щото в отговора си на идентичната декларация той да предложи запазването на основаващото се на Берлинските договорености правно положение, както и свикването на една конференция в Константинопол. Тази конференция би трябвало да се опре на базата на статуквото в търсеното решение, за да отнеме на Сърбия и Гърция всякакъв повод за териториално разширение. Освен това султанът ще бъде помолен от конференцията да изпрати в Източна Румелия турски комисар, който, евентуално подпомогнат от делегати на силите, да поеме там временно управлението до решаването на поставената на конференцията задача. На конференцията найнакрая трябва да се даде възможност да разбере намерението на султана: „В институциите на Източна Румелия да бъдат допуснати изменения, наложени от опита, които да имат такъв характер, че да донесат подобрение на административните и икономическите условия на местното население."*

Следвайки съвета на императорските сили[24], Портата, която още на 18 м.м. беше отговорила неокончателно на колективната нота, сега изпрати до силите формална покана за свикване на конференцията. Във въпросната турска нота от 21 м.м. се казва следното:

„Императорското правителство, имайки предвид сложността на обстановката в Източна Румелия и вземащата все по-големи размери войнствена позиция на Гърция и Сърбия и нежелаейки да остави безплодни усилията, които то не е преставало да полага до този момент, за да се избегне всяко кръвопролитие, се отнася с пълно доверие към подписалите Берлинския договор велики сили и ги моли в най-скоро време да изпратят представители при Високата порта и да се съберат на конференция в Константинопол с участието на османското правителство, с голямо желание да достигнат без закъснение до решаването на трудностите, възникнали в Източна Румелия.

Това решение ще има за база постановленията на Берлинския договор съобразно суверенните права на Негово Императорско Величество Султана.

Конференцията ще се свика при условие, че ще се занимае само с работите на Източна Румелия."**

---

* Текстът в кавичките е на френски език.

** Текстът в кавичките е на френски език.

Всички сили се съгласиха със свикването на конференцията и обещаха да назначат представители за същата. Първото заседание вероятно ще се състои в най-близките дни под председателството на турския министър на външните работи Саид паша, досегашен посланик в Берлин.

В съответствие с ръководните принципи на общата политика ние насочихме нашето внимание по този некасаещ непосредствено германските интереси въпрос преди всичко върху това, да запазим и разширим приятелския съюз на императорските дворове във Виена и Петербург, помежду им и с нас, във всяка фаза на сегашната криза. Императорските сили са единодушни в съблюдаването на договорите и в принципното поддържане на статуквото. По време на преговорите на конференцията ще се види, доколко тази програма ще намери признание в същия размер и сред другите сили. Английският кабинет вече многократно изрази съмненията си относно възможността за възстановяването на статуквото и си запази правото за свободата на решението си в случай, че на конференцията бъде постановено използването на насилствени мерки против България. От приложената записка за събеседването със сър Едуард Малет[25] и с барон Курсел[26] се вижда по-подробно английското и отчасти аналогичното френско становище.[27]

Въпреки резервите на Англия и Франция може да се изрази надеждата, че конференцията ще заседава през следващите дни и че тя ще бъде в състояние да поддържа европейския концерт.

№ 22

Доклад от барон Гасер до крал Лудвиг II относно текущата информация от руската столица по въпроса за Съединението

№ 91/XXVI *Санкт Петербург, 7 ноември 1885 г.*

Завръщане на императора.

Балканските дела.

Пристигане на сър Р. Мориър.

Сър Е. Торнтън.

На 21 миналия месец, веднага след пристигането си от Копенхаген, императорът и императрицата, заедно с престолонаследника и останалите императорски деца, се отправиха с яхтата „Дерсфава“ за по-отдалечената резиденция в Гатчино.

Императорът, както ми каза господин фон Гирс, се бил върнал в много добро настроение, не давал вид на много загрижен по отношение на българските дела и бил, както и преди, на категоричното мнение, че статуквото може да бъде единствено правилната цел на руската политика.

Тук са сигурни, че това схващане е в унисон с Берлин и не се съмняват също, че Виена ще се придържа към същото. Затова не се оставиха да загубят самообладание в последните 14 дни от най-противоречащите и пристигащи от Лондон все по-неблагоприятни новини. Сега обаче, непосредствено при откриването на Константинополската конференция, английските намерения се открояват доста по-остро и господин фон Гирс беше завчера, когато го видях, несъмнено в загрижено настроение, след като току-що беше приел английския шарже д'афер.

Че последният изразил едно различаващо се от възгледите на императорските сили становище, ми съобщи самият той. Англия щяла да понесе възстановяването на статуквото, ако България и Румелия доброволно акцептират същото; тя обаче безпрекословно отхвърляла използването на сила с оръжие срещу същите. Господин фон Гирс смята, че трябва да се предвиди, че без евентуални принудителни мерки нищо не би се постигнало и за начина, как Англия си представя евентуална намеса на Турция според 16 на Берлинския договор, мистър Гровенър, английският шарже д'афер, останал да му дължи отговор.

Добра характеристика на румелийското въстание и едно типично присвояване на статия от „Журнал де деба“ за подобряването на българския статут могат да се намерят под „Новини от чужбина“ в днешния „Журнал дьо Санкт Петербург“, № 285.

Съществуват също опасения, че ако Англия настоява на своето становище, Сърбия и Гърция биха встъпили в акция за окупирането на турска територия и от това естествено би избухнала европейска битка.

От вчера се прибави още и инцидентът, че в резултата на заповед до полковете на императора княз Александър Български е зачертан от списъците на руската армия и носещият неговото име стрелкови батальон отсега нататък ще се нарича „13-ти стрелкови батальон“.

Тази мярка, която тука се приема общо взето твърде сериозно, беше предизвикана от безразсъдството на княза. При всичко останало князът спомена в последните дни при два повода публично отзоваването на руските офицери и изрази радостта си от това, прибавяйки, че той и без това щял да ги уволни всички до един веднага след приключилото съединение на двете Българии.

Генерал-майор княз Кантакузин, досегашният български военен министър – един изискан военен – който след събитията в Румелия остана като военен агент в София, и всички все още пребиваващи в България руски офицери получиха заповед незабавно да се завърнат и вече пристигат тук.

В резултат на това уволнение на княза[28], според всичко, което чувам, вероятно една значителна част от българско-румелийското население ще се отвърне от княза[29], тъй като там изглежда повечето наистина вярваха, че събитията стават със съгласието на императора на Русия. Князът изпадал в едно деликатно, може би дори опасно положение. От друга страна мерките на кралица Виктория, която – както ми се каза от достоверен източник – изпитвала особена симпатия към княза, можели страшно много да ядосат и едва ли ще улеснят политическото споразумение.

Междувременно тук вчера пристигна новият посланик на Англия сър Р. Мориър и днес той направи първата си визита на господин фон Гирс.

Противно на това, сър Е. Торнтън, който се намираше на път от тука през Крим за новия си пост в Константинопол, вчера внезапно, дали извикан или по своя воля, отпътува от Одеса за Лондон, докато неговото семейство остана в Севастопол.

№ 23

Доклад от баварския пълномощен министър в Берлин граф фон Лерхенфелд* до крал Лудвиг II за становищата на Русия, Австро-Унгария и Германия по въпроса за Съединението

№ 495/XXXXVI *Берлин, 9 ноември 1885 г.*

Не се очаква посланическата конференция в Константинопол да привърши в скоро време своите съвещания.

Наистина предполага се, че няма да има затруднение да се приеме турското предложение за възстановяване на статуквото, но в момента не може да се предвиди, как едно такова решение трябва да бъде изпълнено при съпротивата на България. Тук е точката, в която се разделят намеренията на силите и в която отново проличава антагонизмът на Англия и Русия по всеки, засягащ Изтока въпрос.

Най-странното в настоящата ситуация е смяната на ролите, която се извърши в поведението на тези две велики сили от Берлинския конгрес насам. Докато тогава Русия в полза на единството на България и Англия, да предотврати същото, бяха готови да водят война, сега от тях се застъпва противоположното становище и от английска страна тъкмо лорд Солсбъри е същият министър, който измисли разделянето и го прокара противно на първоначалните намерения на лорд Биконсфийлд, който фаворизираше обединението на двете Българии.

Би било погрешно, ако единствено в симпатията на кралица Виктория към родствения ѝ княз Александър се търси причината за тази промяна на политиката. Както почти винаги, така и този път, вътрешнополитически съображение са не на последно място меродавни за позицията на английското правителство във външната политика. Правителството на торите чувства, че ако одобри наказателни мерки срещу България, особено една турска екзекуция, с това Гладстон би получил мощно оръжие, за да организира парламентарните избори в своя полза. Една украсена с хуманни фрази и напомняща за по-ранните български ужаси реч на лидера на либералите би възбудила без съмнение до голяма степен общественото мнение. Към тези съображения се прибавя обаче в крайна сметка още меродавният за английската политика неоспорим факт, че България от своята независимост насам разочарова очакванията на Русия и под управлението на своя тогавашен княз не прие определената ѝ васална роля. Ето защо Англия смята, че с толкова по-голяма сигурност може да се очаква от една обединена против волята на Русия България, щото тя да насочи острието на силата си срещу своя официален покровител.

В самата Русия според досегашния опит господства същото схващане и руската политика е повлияна от това убеждение.

Що се отнася до политиката на Австрия, то същата, както Ваше Кралско Величество вече сте благоволили да разберете от докладите на кралския шарже д'афер барон фон Подевилс, досега не е била ясна и категорична. Съвсем в началото на българската криза във Виена изхождаха от погрешната предпоставка, че в основата на целия процес лежи политическа интрига на Русия. Докато се убедят след това в противното, вече беше пропуснат благоприятният момент за незабавен енергичен натиск на трите императорски сили върху България, който тогава може би щеше да има успех. По-късно политиката на Австрия остана овладяна от желанието да щади своите отношения с България и вероятно да даде на Сърбия по възможност териториално нарастване. Съвсем ненавременното запитване на граф Калноки в Петербург, дали Русия одобрява една компенсация за Сърбия, предизвика в Петербург недоверие, тук – известно нетърпение, и затрудни споразумението за общо съблюдаваната политика. На влиянието на Германия се отдаде да запази споразумението на императорските сили по отношение на програмата, която трябваше да се следва. В оценката на действителната основа на политиката обаче съществува и днес още различие на възгледите, като в Австрия считат за невъзможно възстановяването на статуквото в България без екзекуция, докато тук и в Петербург изглежда вярват в едно доброволно подчинение на волята на Европа.

---

* Не е сигурно, че името на дипломата, взето от подписа му под документа, е правилно разчетено.

Не може да не се признае, че Австрия изпадна в много трудно положение вследствие на българските дела. От години нейният стремеж е насочен към запазване на изкупеното с жертви влияние в Сърбия. Съдбата на благосклонния към австрийската политика крал Милан е от голямо значение за виенското правителство. Всички новини обаче са единодушни в това, че ако крал Милан се беше възпротивил да застане начело на националното движение в Сърбия, той щеше да бъде незабавно ликвидиран. Запазването на приятелски настроения крал ще да е била за Австрия сериозна причина да не разубеждава Сърбия от „частичната мобилизация“ и да излезе с онзи компенсационен проект. Желанието да се даде на Сърбия всяка възможна изгода и да се запази благоразположението ѝ, сигурно ще влияят и по-нататък определящо върху Австрия. Дали обаче тази политика е възможна за всички евентуалности и дали тя няма да се окаже съдбоносна за Сърбия и лично за нейния крал, тепърва ще се види. Междувременно малката, небогата страна пожертва за въоръжаване пари, надхвърлящи собствените ѝ средствата, за което правителството ще бъде държано отговорно независимо от това, дали самият народ е искал това въоръжение или не.

Като малко радващо начало на преговорите на конференцията в Константинопол може да се счита заповедта на императора на Русия, която лишава княз Александър от неговите руски военни отличия. Предполага се, че не само своеволните действия на княза, но и лични мотиви са подбудили императора затова. Но ударът, който засяга преди всичко княза на България, без съмнение ще засегне твърде чувствително и Англия.

В тукашното Външно министерство съжаляват твърде много за този безцеремонен акт на император Александър, колкото и в останалото да се признава откровената и лоялна политика на Русия по българския въпрос.

Тъй като Германия не е пряко заинтересована по този въпрос, нейният стремеж на конференцията ще бъде насочен към запазването на мира и особено към запазване на добрите отношения между Австрия и Русия. Изразява се надежда, че Австрия ще улесни задачата чрез мъдра политика и че тя преди всичко ще избегне опасността да се намесва между Англия и Русия, което, както през Кримската война, би ѝ навлякло враждата на Русия без благодарност от другата страна.

№ 24

Доклад от граф Лерхенфелд до крал Лудвиг II за работата на посланическата конференция в Цариград

№ 498/XXXXVII **_Берлин, 12 ноември 1885 г._**

Първото съвещание на конференцията не доведе до делово решение.

Турските пълномощници предложиха да се положат усилия да се убеди Князът на България да се върне в границите на своя дълг.* Това предложение се стори на представителите на императорските сили в тази форма толкова малко приемливо, че те го обявиха за несъвместимо с позицията на конференцията и подканиха Турция да направи друго предложение. Председателстващият Саид паша се извини поверително, съобщавайки, че предложението му е било наложено в последния момент от Министерския съвет. Едно друго предложение на Турция, конференцията да изиска от Турция да укрепи балканските проходи, чието острие е насочено срещу Русия, беше също толкова малко взето под внимание. Предложението на Англия накрая да се назначи комисия, за да се проучат желанията на населението в Източна Румелия, беше [...]** отхвърлено от императорските сили.

Турските представители бяха поканени за днес, четвъртък, да внесат нови предложения.

Както се вижда от първите предложения на Турция и както това потвърждават докладите на посланиците в Константинопол, султанът и великият везир плуват изцяло в английски води. Въпреки че Турция разположи 19000 души добри войскови части на гръцката граница и 9000 души в Македония, при все това султанът не е склонен на каквато и да е въоръжена акция. Постоянната грижа за собствената му сигурност, която владее болнавата душа на падишаха, му отнема инициативата. Той не може да бъде накаран да назначи един главнокомандващ, защото се страхува, че този би могъл да използва дадената му власт срещу своя суверен.

Впрочем не може да се отрече, че също и други мотиви препоръчват на султана пасивна роля. Колкото и категорично император Александър да настоява в момента за възстановяване на статуквото, при все това изглежда съмнително, дали Русия би изтърпяла една въоръжена турска интервенция в Източна Румелия. По мнението на мнозина нахлуването на турска войска би провокирало в Петербург такъв обрат в полза на заплашения братски народ, че императорът ще трябва да се съобрази с общественото мнение.

Днес ще се състои второто заседание на конференцията. Междувременно се появи предложение, което вероятно ще отиде до приемане като междинно решение. Предложението гласи да се назначи една подкомисия от секретарите на посолствата, която, докато конференцията заседава, да проучи условията в Източна Румелия с оглед на годността им за подобрение. Авторството на тази идея не е известно, тя се появи и чрез качеството си на непредрешаване има шансове да бъде приета.

Във Външното министерство са много доволни от позицията на Италия. В пълна противоположност на своите предшественици, които се лутаха между Англия, Франция и императорските сили, граф Робилант инструктира посланика в Константинопол да се присъедини изцяло към императорските сили.

---

* Думите след „предложиха“ до края на изречението са написани на френски език.

** Нечетливо написана дума, вероятно „априори“.

№ 25

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II за хода на посланическата конференция в Цариград и позицията на Австро-Унгария по въпроса за Съединението

№ 230/XL. ***Виена, 14 ноември 1885 г.***

Отношението на Австро-Унгария към събитията в балканските държави.

Пристигналите тука от Константинопол сведения за хода на делата на посланическата конференция звучат засега малко задоволително, доколкото тъкмо най-непосредствено засегнатата държава, Турция, показва най-малко решителност и добра воля. Вероятно в очакването си да се споразумеят с българите и румелиотите директно и без чуждо съдействие, турските комисари бяха показали твърде малко склонност да се присъединят към искането на трите императорски сили за възстановяване на статуквото и едва заплахата, Портата да бъде изоставена сама на себе си, накара последната да се откаже от своята, вредяща на хода на работата на конференцията индиферентност.

Английско-френското предложение за изпращане на комисари за проучване на оплакванията и желанията на румелийското население изглежда е намерило отзвук сред всички правителства и на своето последно заседание посланиците се занимаваха с приемането и изпълнението на същото. Сега се очаква резултатът от същото.

Не малко безпокойствие продължава да предизвиква заплашителната позиция на Сърбия и особено Австро-Унгария, която се явява до известна степен морално отговорна за решенията на приятелски настроеното към нея младо кралство, не пропуска нищо, за да попречи на своето протеже да излезе извън правната основа на договорите. Ако досега това усилие имаше успех, за това вероятно допринесе най-много опасението на сръбското правителство, че ще си има работа не само с България, но и със сюзеренната държава, чиито военни приготовления са много напреднали. Спомените от последната турско-сръбска война действително са подходящи да предизвикат у сърбите едно отрезвяване на съществуващите, целящи обаче единствено борба с България, войнствени желания.

Политиката на граф Калноки, която по българския въпрос цели „мирното възстановяване на статуквото“, сега вече получи и одобрението от страна на бюджетната комисия на делегацията на Райхсрата, както по-рано и това на унгарската делегация.

Току-що пристигна новината за обявяването на война от Сърбия на България, за което отдавна съществуваха опасения.

№ 26

Копие на телеграма от княз Александър I до султан Абдул Хамид II в Цариград с молба за оказване на военна помощ от страна на Турция на България срещу сръбската агресия

№ 467 ***б. м.,[30] 14 ноември 1885 г.***

Имам честта да информирам Ваше Императорско Величество, че правителството на Кралство Сърбия с една днешна телеграма, подписана от Гарашин[31] и адресирана до моя министър на външните работи, ни известява, че от 6 часа тази сутрин войната е обявена на Княжеството и че сръбските войски са получили заповед да преминат границата. Довеждайки този факт до знанието на Ваше Императорско Величество имам честта да Ви уведомя, че като имам мандат да защитавам границите на империята срещу всяко чуждо нахлуване, аз дадох необходимите заповеди на моите войски да отблъснат с оръжие в ръка нахлуването на врага на територията на Княжеството, без да съм дал никакъв повод за нападение от страна на Сърбия. Осмелявам се да помоля Ваше Императорско Величество да благоволите да ми известите своите височайши намерения, дали мога да разчитам на подкрепата и сътрудничеството на императорските войски за отблъскване на противника, който застрашава целостта на Османската империя.

Оставам на Ваше Императорско Величество и т.н.[32]

№ 27

Препис на телеграма от Великия везир до княз Александър I във връзка с молбата му за турска военна помощ срещу Сърбия

б.м., 16 ноември 1885 г.

Телеграмата получена.

Чрез анкета ще се установи коя е страната – Сърбия или Княжество България, която има повече основание в претенцията си, взаимно да си приписват агресията. Решението, взето от сръбското правителство, да обяви пряко война на Княжеството, е наистина противоречащо на договорите, но не по-малко вярно е, че какъвто и да е претекстът, послужил като основание за това обявяване, приготовленията на Сърбия съставляват акт, който произтича от противопоставянето на тази държава на българското съединение; и очевидно е, че от този момент тежките последици от войната положително ще трябва да паднат върху тези, които са били причина за българското въстание.

Разискванията на конференцията, свикана по този въпрос и съставена от пълномощниците на великите сили и имайки до този ден за предмет възвръщането към статуквото, показаха, че понастоящем единственият начин за практическо разрешаване на въпроса би било незабавното оттегляне на Ваше Височество с войските си от Източна Румелия и връщането Ви в България.

Осъществяването на този факт е от естество да върне Българското княжество към послушание и тогава императорското правителство ще помисли за начините, годни да отстранят нападението на Сърбия.[33]

№ 28

Препис на доклад от германския посланик в Цариград барон фон Радовиц[34] до германското Министерство на външните работи в Берлин за хода на посланическата конференция в Цариград

[Берлин], б.д.

Императорският посланик в Константинопол[35] докладва за петото заседание на конференцията от 16 ноем. т.г. следното:

В съответствие с дадения от посланиците на трите императорски сили и от граф Корти съвет на Портата, Саид паша отхвърли обсъждането на сръбско-българския конфликт, към което се стремеше френският посланик, като излизащо извън рамките на поставените на конференцията задачи.

Английският представител мълча през цялото време на заседанието, след като бе заявил, че по последните турски предложения все още не е получил инструкции. За разлика от това, маркиз дьо Ноай излезе от досегашната си въздържаност и взе участие в дискусията.

Турските предложения бяха подробно обсъдени и като резултат накрая беше фиксирано следното:

Всички пълномощници, с изключение на английския, са единодушни по следните точки:

1. От името на султана да се отправи на княз Александър чрез един делегат покана, да опразни Румелия.

2. Поканата да бъде подкрепена с декларация на конференцията, която би трябвало да бъде връчена на княза и институциите от резидиращите в София, респ. Филипопол представители на великите сили.

3. Назначаването на анкетната комисия и на султанския комисар трябва да стане едновременно.

Чрез наредбите в точки 2 и 3 са взети под внимание френските, респ. английските желания.

Уреждането на подробностите бе запазено за по-нататъшни съвещания на представителите и накрая следващото заседание беше насрочено за 19 ноември, до което време сър У. Уайт[36] се надява да е получил своите инструкции.

№ 29

Препис на бележки на германското Министерство на външните работи в Берлин за хода на посланическата конференция в Цариград и започване на военните действия между Сърбия и България

№ 453 *Берлин, 17 ноември 1885 г.*

На заседанието на конференцията от 12 т.м. турските пълномощници предложиха да се изпрати един делегат при княз Александър, за да се върнат българите обратно към законния ред, освен това един комисар във Филипопол, който временно да поеме управлението на Източна Румелия, – най-после след възстановяването на предишното положение – да се назначи една подкомисия със задачата да представи предложения на конференцията за реформите, които трябва да бъдат въведени в онази привилегирована провинция.

Представителите на Германия, Австрия, Русия и Италия приеха тези предложения като основа за по-нататъшни преговори. Английският представител пожела да се даде приоритет за преговорите на подкомисията; накрая френският посланик направи посредническото предложение, щото източнорумелийската анкета да стане едновременно с назначаването на комисаря.

Заседанието беше скоро отложено заради леко неразположение на руския посланик. Султанът междувременно, чрез въздействие върху представителите на Англия и Франция в Константинопол, както и чрез турските посланици в Лондон и Париж, се опита да постигне настойчиво желаното от него присъединяване на английския и френски пълномощник към решенията на мнозинството.

Междувременно между Сърбия и България избухна открита битка. Една прокламация на крал Милан с дата 14 т.м., в която са изброени оплакванията, която Сърбия вярва да има срещу България, оповестява, че сръбските военни части са получили заповед да преминат българската граница. Същия ден натовареният със застъпничеството на сръбските интереси в София гръцки агент господин Рангабе предаде на българското правителство декларация на белградския кабинет, която гласи, че Сърбия, в резултат на извършеното на 13 т.м. българско нарушение на границата в района на Трън, се счита в състояние на война с България от 6 часа сутринта на 14 т.м. Българските войскови части получиха заповед за поход, но ще останат в положение на отбрана. Княз Александър се очаква да пристигне от Филипопол в София. Междувременно започна нахлуването на сръбски войски в България.

Между трите императорски сили съществува единодушие по това, че сръбско-българският инцидент не може да промени съюза между императорските дворове по общата позиция, която ще се спазва и занапред по българския въпрос.

№ 30

Извлечение от доклад на барон Гасер до крал Лудвиг II[37] за отзвука от Сръбско-българската война в Русия

[Мюнхен], 18 ноември 1885 г.

За разлика от правителството, чието изпълнено със загриженост мнение намира ежедневно израз в „Журнал дьо Санкт Петербург", и от изпълнения с фразеология санктпетербургски печат, избухналата Сръбско-българска война направи учудващо малко впечатление на московските вестници, които обсъждат различните, отнасящи се до това въпроси с един почти безразличен тон. Счита се обаче, че московското обществено мнение стои по-близо до чувствата и желанията на руския народ, че ги изразява по-точно, отколкото променливият печат в резиденцията на Нева.

Относно нищожния напредък [в изпълнението на] задачите на конференцията, господин фон Гирс днес бе изразил само своето дълбоко съжаление и единствено една малка надежда за насроченото за утре заседание. Сред събраните при него дипломати преобладаваше мнението, че английският шарже д'афер в Константинопол и утре няма да е получил „нужните инструкции" и че същите вероятно ще пристигнат, ако изобщо това стане и ако още има време за това, едва след английските избори.

Както приятелски настроени офицери ми казаха, в Южна Русия се намират в готовност за всякаква евентуалност пет напълно боеспособни армейски корпуса.

№ 31

Доклад от граф Лерхенфелд до крал Лудвиг II за хода на посланическата конференция в Цариград

№ 509/IL. **Берлин, 20 ноември 1885 г.**

Княз Александър Български декларира, че се подчинява на решението на конференцията и ще изтегли войските си от Източна Румелия. С това българският въпрос до голяма степен се доближи до своето разрешаване.

За последното заседание на конференцията Портата бе подготвила предложения, които бяха одобрени от императорските сили.

1. Отправяне на искане до княз Александър да опразни Източна Румелия.

2. Изпращане на турски комисар за временното поемане на управлението на Източна Румелия до повторното назначаване на губернатор.

3. Изпращане на комисия в Източна Румелия, състояща се от делегати на силите с един турски комисар начело, с цел проучване на положението в страната и желанията на населението.

Английският пълномощник беше инструктиран да гласува против отправянето на предупреждението. Междувременно се получи декларацията за подчинението на княз Александър и конференцията можа да реши, че с декларацията първото предложение е изпълнено.

С второто предложение бяха съгласни всички сили.

По третото, респ. по начините на неговото изпълнение още не беше постигнато споразумение.

Според докладите на господин фон Радовиц в лоното на конференцията обаче съществува надеждата, че следващата събота, когато трябва да се състои следващото заседание на конференцията, ще се отдаде да се постигне едно всестранно споразумение. Станело ли това, то конференцията щяла да бъде приключена.

Както Ваше Кралско Величество сте видели от телеграфически вестникарски съобщения, българският княз се е обърнал към Портата като към сюзеренна сила за закрила срещу нападението на Сърбия.

Императорските сили дадоха на Портата съвет да предложи примирие на краля на Сърбия и изглежда, че Портата е склонна да направи постъпки в Белград в тази насока.

Австрия и Русия се споразумяха да се въздържат от всякаква материална поддръжка на воюващите страни. Според това, тези на първо място заинтересовани велики сили ще оставят сърбите и българите да се бият, докато сами пожелаят мира.

След приключването на войната обаче ще бъдат необходими без съмнение нови дипломатически средства, за да се фиксират условията на мира, защото съществуват опасения, че победоносните сърби вероятно няма да се задоволят доброволно с възстановяването на статуквото.

№ 32

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II за хода на войната между Сърбия и България

№ 235/XLI *Виена, 21 ноември 1885 г.*

Сръбско-българската война.

Годеж в австрийския императорски дом.

Приключването на сесията на делегациите съвпадна с военното нападение на крал Милан срещу България и сложи бърз край на дискусиите.

Опирайки се на одобрението на своята политика от общото имперско представителство, граф Калноки има сега свобода на действие и не трябва да се страхува, че към трудностите на външното положение ще се прибавят още и вътрешни спънки. Това че след първоначално бързото победно шествие на сърбите сега последваха неуспехи и поражения, които доведоха до връщането на сръбската Главна квартира от Цариброд в Пирот – на сръбска територия, предизвика тук в първия момент тревога и объркване. Императорското правителство обаче разглежда тези събития преди всичко от гледна точка на единството между великите сили и на осъществяването на техните решения, целящи запазването на европейския мир. По отношение на последното, нападението на Сърбия допринесе фактически, макар и без нейно намерение, да се възстанови статуквото в България чрез възвръщането на последната към послушание спрямо султана, – и същевременно това обстоятелство отнема всеки мотив и дори всеки повод на всички сръбски желания за разширение.

Ако с това настъпят не съвсем неочаквани събития, своеволните действия на двете малки балкански държави скоро ще бъдат поставени в законовите рамки и при това craналият съмнителен техен успех ще повлияе по-скоро облекчаващо за сърбите, отколкото утежняващо.

Тук не се изпуска от внимание една по-нататъшна последица на пламналата между двата едноплеменни народа война; това именно е фиаското на панславизма и фактическото отричане на Русия от него.

Враждебната позиция на последната държава към помирилия се с Портата [владетел] на извоюваната и създадена с руска кръв България се превръща сега даже в една неподозирана по-рано трудност за окончателната подредба и успокоение на балканските страни.

Австро-унгарското правителство отдава голямо значение на обстоятелството, че ходът на събитията ще изясни даже на малките държави, които с игнориране на Европа искат да създадат „свършени факти“, че така не върви и че в противоречие с европейските договори не може да се създаде нищо трайно.

Дълбоко съжаление будят междувременно причинените от Сръбско-българската война бедствия и безсмислено пролята кръв. Според съобщенията от Константинопол изглежда в най-скоро време ще се вземе решение по това, дали да се излезе с подкана от конференцията до воюващите или приоритетът затова да се предостави на Портата.

В официалната част на „Вийнер цайтунг“ се довежда до знанието на обществеността състоялият се на 19 т.м. в Арко годеж на ерцхерцог Карл Стефан с ерцхерцогиня Мария Терезия, дъщеря на ерцхерцог Карл Салватор. Ерцхерцог Карл Стефан е син на покойния ерцхерцог Карл Фердинанд и на ерцхерцогиня Елизабет и досега беше лейтенант от и[мператорския] и к[ралски] флот.

№ 33

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II за оказване на медицинска помощ на воюващите страни

№ 237/XLII *Виена, 24 ноември 1885 г.*

Относно оказване на санитарна помощ в Сърбия и България.

Голямата мизерия и безпомощността на многобройните ранени както в сръбската, така и в българската армия, предизвикаха значително съчувствие тук. Особено двата рицарски ордена – Германският и Малтийският орден – полагат големи усилия за организиране на ефикасна помощ.

При отлично подготвените от двата ордена още в мирно време санитарни учреждения, Малтийският орден веднага бе в състояние да изпрати в Сърбия един комплексно обзаведен санитарен влак от 20 вагона с двама лекари и необходимите болногледачи.

От Малтийския орден, чийто санитарни влакове са устроени за движение само по железопътни линии, не можа да бъде изпратена помощ в България. За разлика от това Германският рицарски орден изпрати както в Сърбия, така и в България по два ешалона санитарни коли заедно с болногледачи и окомплектовани материали.

По същия начин от страна на Австрийския червен кръст бяха изпратени в двете държави превързочни материали и болногледачи. Също и Унгарското дружество на Червения кръст се подготвя да окаже колкото се може по-широка аналогична помощ, за да се посрещнат поне първите и най-неотложни нужди на големия брой болни и ранени.

Що се отнася до телеграмата, пристигнала в момента на приключването на този най-покорен доклад, аз потвърждавам преди всичко моя незабавно изпратен телеграфически отговор и имам честта в допълнение на това да добавя, че по поръчение на своето правителство сръбският пълномощен министър Богичевич заяви, че е вербувал и изпратил в Сърбия известен брой австрийски лекари. Що се отнася до по-нататъшното приемане на лекари, същият е без инструкции и затова ме посъветва да се направи директно запитване до Министерството на войната в Белград.

№ 34

Доклад от граф Лерхенфелд до крал Лудвиг II за обстановката в резултат на българската победа над Сърбия и хода на посланическата конференция в Цариград

№ 527/LII *Берлин, 27 ноември 1885 г.*

От 20 т.м., в който ден аз докладвах за последен път най-покорно на Ваше Кралско Величество по българския въпрос, обстановката на Балканския полуостров напълно се промени в резултат от победата на българите. Вече се касае не до това, да се запази София от навлизане на сърбите, а да се попречи на княз Александър да окупира Сърбия.

За тази цел трите имперски сили направиха настойчиви внушения в Белград и София, за да се заставят воюващите страни да сключат примирие. Но в съответствие с променената обстановка на театъра на военните действия, силите досега не са постигнали успех в София. Според едно пристигнало във Външното министерство донесение на управляващия германското консулство в София господин фон Залдерн, на предложенията на силите българският министър[38] отговорил, че понастоящем се води бой при Пирот и че едва след решаването на боя той може да докладва на княза предложението на силите. С това българите желаят да спечелят време, за да окупират колкото се може повече сръбска територия.

Между това австрийският пълномощен министър граф Кевенхюлер замина за Главната квартира на княз Александър. На него е възложено да изиска приемането на примирие и да заплаши с навлизане на австрийски войски в Сърбия. При това той ще даде да се разбере, че австрийското навлизане в Сърбия сигурно ще бъде последвано от навлизане на русите в България и че в този случай дните на управление на княз Александър навярно ще са преброени.

Тук се изразява надежда, че мисията на граф Кевенхюлер ще бъде увенчана с успех, макар че българското правителство, откакто то се съвзе от първата уплаха, предизвикана от сръбските победи, вероятно изглежда да получава добри съвети от Англия и поради това заплахата с навлизането на австрийски войски може да не се вземе на сериозно.

В резултат на събитията конференцията в Константинопол отиде твърде много на заден план, още повече, че не се отдаде да се вземе решение относно целта на комисията, която трябва да бъде изпратена в Източна Румелия. Именно Англия, чиято политика остава насочена към това – ако е възможно да постигне обединението на двете Българии, изиска главната задача на тази комисия да бъде проучването на народната воля в Източна Румелия. От своя страна, имперските сили, заедно с Италия, заставайки на базата на статуквото, не искат тази страна от програмата на комисията да бъде поставяна на преден план.

Независимо от това обаче, българските победи също поставят под съмнения, дали взетото от конференцията решение, приканващо Турция да изпрати един комисар като временен губернатор на Източна Румелия, е понастоящем изпълнимо. Защото, макар и не формално, при все това княз Александър в телеграмата си до великия везир фактически оттегли намерението си да се подчини на решенията на конференцията. Остава проблематично какъв прием би оказало източнорумелийското население на турския комисар.

Радостно е, че мога да потвърдя, че отношенията между двете най-непосредствено заинтересовани велики сили – Австрия и Русия, продължават да бъдат добри. Това е най-добрата гаранция, че световният мир няма да бъде нарушен от конфликта на Балканския полуостров.

№ 35

Доклад от граф фон Брай до крал Лудвиг II за мисията на граф Кевенхюлер във връзка със сключването на примирие между България и Сърбия

№ 244/XLIII *Виена, 2 декември 1885 г.*

Примирието в Сърбия.

Дворцови новини.

Изпращането на граф Кевенхюлер в българската Главна квартира и последвалото в резултат на това прекратяване на кръвопролитната борба между сърбите и българите е събитието на деня. Това може да предизвика само всеобщо удовлетворение, телеграмата на княз Александър обаче, която, паралелно с поканата на силите, изтъкваше заплахата с навлизане на австрийски войски в Сърбия като мотив на неговото съгласие за прекратяване на враждебните действия, не намери навсякъде безусловно задоволство.

Едно тъй категорично изразяване на австрийските протекционистки отношения към Сърбия отново събуди, особено в Русия, съзнанието за нейните претенции за покровителствуване на България, което потули недоволството от княз Александър. Последица от това и от военните успехи на българите и техния княз е едно твърде осезателно разместване на съюза или по-скоро на интимните отношения между великите сили и особено едно почти всеобщо охладняване към идеята за възстановяване на статуквото в Източна Румелия, което по-рано се славеше като единственото лечебно средство. Не трябва обаче да се изпуска предвид, че отказът от последното е равнозначно на изоставяне на базата на Берлинския договор.

До вчерашния ден се получи само телеграфическото донесение на граф Кевенхюлер за успеха на мисията му „след сурова борба“. По-подробен доклад, който вероятно ще бъде направен едва от Белград, все още липсва.

Все пак може да се предположи, че категоричната заплаха с навлизане на австрийски войски в Сърбия ще да е била изречена едва накрая предвид продължаващия отказ на българския княз. Впрочем преди изпращането на Кевенхюлер, граф Калноки не пропусна да разясни на посланиците на Русия и Германия, че същият е упълномощен евентуално да заяви: „Прекомерното настъпление на българите в Сърбия би довело първите в съприкосновение и конфликт с австрийски войски.“

Следователно несъмнено по-изразителният език на Кевенхюлер не ще да е представлявал пълна изненада за двамата посланици и техните правителства. Австро-унгарското правителство обаче е заплашено от своите сръбски протежета с още някои трудности и борби, тъй като от тях открито се изразява намерението да се извърши нова подготовка за продължаване на войната под закрилата на обещаната австрийска интервенция.

Тъй като и българите вероятно ще поискат да се възползват от своята победа, за да предявят претенции за обезщетение, има малка надежда примирието и евентуално мирните преговори да стигнат бързо до задоволителен край.

По случай венчавката на крал Алфонс XII днес тук ще се състои тържествена литургия, която ще бъде изнесена от папския нунций и на която ще присъства цяла официална Виена.

Нейно Величество Императрицата[39] замина още вчера обратно за Гьодьольо[40], където императорският двор възнамерява да остане до 20 т.м. и след това да прекара в Будапеща коледните празници.

№ 36

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II относно трудностите за сключване на примирие между България и Сърбия

№ 254/XLV *Виена, 10 декември 1885 г.*

Сърбия и България.

Генерал от артилерията барон фон Йованович.

Преговорите за сключване на примирие между Сърбия и България – както можеше да се очаква предвид различните становища на двете държави – не доведоха до споразумение. Ето защо е необходима намесата на великите сили и при това изглежда като извънредно голямо щастие и като заслуга на ръководните държавни личности обстоятелството, че мирният съюз на тримата императорски сили преодоля победоносно последната криза.

Граф Кевенхюлер бе извикан във Виена, за да докладва лично и подробно за успеха на своята мисия при българския княз и да получи след това по-нататъшни инструкции. Последните – според дадената обстановка – трябваше да внушат на сърбите – предвид на техните военни приготовления – да сключат мир, и то по същия категоричен начин, както неговата предишна мисия извика на българите „Стой!“. Само така можеше да се постигне общата цел, а именно да се предотврати безсмисленото проливане на кръв и само така можеше да се запази единството между правителствата.

Всичко това позволява да се надяваме, че тази двойна цел е постигната и че отсега нататък ще престанат кръвопролитните, но при все това нищо нерешаващи борби между балканските държави. Все пак докато въоръжените сили на двете страни стоят враждебни толкова близко едни до други, опасността от стълкновение не е изключена. Никоя държава обаче, освен Австрия, вече не е в състояние – и то в свой собствен интерес – да предотврати тази опасност и ето защо може да се очаква една енергична намеса на същата и на нейния представител в Белград. С това биха могли да се поправят някои, направени в началото грешки и в края на краищата не може да не се признае, че престижът и влиянието на Австро-Унгария в Изтока, които вече получиха една нова база с окупирането на Босна и Херцеговина, излизат укрепнали и разширени и от последната криза.

Със смъртта на наместника на военния управител на Далмация, генерала от артилерията барон Йованович, империята загуби един от своите най-способни генерали и същевременно един от най-добрите си администратори, който няма да бъде лесно заместен в заеманата от него трудна длъжност.

№ 37

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II за установяването на демаркационна линия между българските и сръбските войски

№ 256/XLVI

Виена, 13 декември 1885 г.

В интерес на възстановяването на мира в балканските страни великите сили направиха крачка напред, като приеха произхождащото от Италия предложение, демаркационната линия между сърбите и българите да се установи чрез военните пълномощници във Виена. Фактически последните, които са най-близко до театъра на военните действия, биха могли в качеството си на специалисти да изпълнят най-бързо, безпристрастно и по най-надежден начин възложената им задача. В интереса на своето достойнство обаче всички правителства схванаха, че е целесъобразно преди изпращането на пълномощниците да получат уверение както от сръбското, така и от българското главно командване, че взетите решения от първите и дадените от тях разпореждания ще бъдат безпрекословно изпълнени.

Наистина двете воюващи страни помолиха за интервенция подписалите Берлинския договор държави и по този начин косвено обещаха да изпълнят техните резолюции. С оглед на малката благонадеждност на техния предишен политически начин на действие и дадените при това декларации се налагаше особена предпазливост спрямо тях, следователно заминаването на военните пълномощници за Белград и оттам за театъра на бойните действия ще стане едва тогава, когато бъдат дадени категорични уверения както от сръбска, така и от българска страна, че и двете страни ще се подчинят на евентуално взетите решения. Същите се очакват всеки момент, а възможно още и в течение на днешния ден.

№ 38

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II относно положението след сключване на примирието между България и Сърбия

№ 264/XLVII *Виена, 24 декември 1885 г.*

Сръбско-българското примирие и неговите последици.

Примирието, сключено с посредничеството на комисията от военни пълномощници, предизвика тук голямо задоволство, и то не само поради завършването на безсмислената борба, но и защото с това сръбската военна чест не бе засегната твърде чувствително. В резултат на решителната намеса на граф Кевенхюлер и на неговите многократни пътувания до сръбската Главна квартира австрийският протекторат над Сърбия става много по-ясно изразен, отколкото по-рано, и с това той получи един вид европейско признание.

Обстоятелството, че особено Русия – предишната единствена покровителка на Сърбия – се съгласи тихомълком с тази смяна на политическото лидерство, се дължи на споразуменията в Скиерနивиц[41], които предадоха Сърбия на австрийската, а България на руската сфера на влияние. В резултат на тези споразумения своеволните действия на българите и на княз Александър сигурно не са накърнили ни най-малко император Александър и неговото правителство по въпроса за съединението. Тук вече не се изразява съмнение, че обединението на Княжеството с Източна Румелия ще стане при все това сега под каквато и да е форма – най-вероятно под формата на лична уния. Това е наградата за българските победи и навярно то ще улесни сключването на мира между двете съседни държави, тъй като с него се удовлетворява желаното от България военно обезщетение, докато Сърбия сигурно ще трябва да се откаже от изисквания по-рано тъй шумно еквивалент.

За Австрия – успоредно с възстановяването на мира – един важен проблем представлява вътрешното положение на Сърбия и запазването на крал Милан и неговата династия на сръбския престол. А за двете държави безславните резултати от сръбската грандомания, които тежко обременяват страната, сигурно способстват за предизвикване на опасения.

Що се отнася до краля[42], неговите често променящи се настроения – от голяма самоувереност до дълбоко униние – представляват най-голямата опасност, тъй като те биха могли да го подтикнат към едно прибързано заплащане на цената на неговия пост. За това обаче, както научавам от достоверен източник, изобщо не съществува достатъчно основание. Наистина духът на армията не е висок, обаче продължаването на войната през зимата, което при недостатъчното облекло на войниците и вследствие на необикновено големите студове всекидневно взема много жертви и след прекратяването на военните действия, би съдействувало още по-малко за неговото повдигане. Мобилизираните от втория запас селяни ще се завърнат вкъщи спокойно, както дойдоха, само че вероятно по-радостно. Единствено партийните лидери в градовете, особено в Белград, чрез интригите си биха могли да разширят в резултат на злощастно водената война вече възбуденото недоволство в антиправителствена насока. Но както изглежда, тъкмо сега е в процес известно сближение на партиите, за което би могло да се държи сметка в случай на една не невероятна смяна на правителството.

Понастоящем ни най-малко може да става дума за една застрашаваща австрийското влияние смяна на династията в полза на Карагеоргевичите.

№ 39

Доклад от барон Подевилс до крал Лудвиг II относно становището на великите сили по въпроса за Съединението след Сръбско-българската война

№ 563/XL *Берлин, 29 декември 1885 г.*

Както ми бе заявено в Министерството на външните работи, сега усложненията на Балканския полуостров отиват към своето мирно разрешение.

Силите са единодушни по това, че въпросното разрешение трябва да стане по начин, който да отчита желанията на източнорумелийското население, както и успехите на княз Александър, и така да се ликвидира зародишът на нови вълнения.

Ето защо първоначалната идея за необходимостта от възстановяване на статуквото отпадна. Понастоящем се касае само до това под каква форма съединението между България и Източна Румелия ще намери единодушното одобрение на Великите сили. Засега най-заинтересованите от тях все още предпазливо се въздържат да правят директни предложения, докато Англия прави сондажи чрез Италия в качеството ѝ, така да се каже, на един неутрален посредник. Въобще последната, откакто граф Робилант пое ръководството на Министерството на външните роботи, развива оживена дейност в тази област. Австрия тихомълком се нагоди към това посредничество и напоследък въз основа на дадения ѝ оттук съвет тя зае една по-пасивна позиция, особено като представителка на сръбските интереси.

Последното предложение, което италианският посланик в Петербург направи под формата на едно поверително и неофициално запитване, гласеше в смисъл, дали Русия би се съгласила с такова обединение, което би могло да стане по образеца на австро-унгарския дуализъм. Господин фон Гирс, който съгласно съдържанието на една от последните телеграми на германския посланик[43], прецизира становището си по начин, че на Източна Румелия не можело да се помогне с една лична уния и че напротив, интересите на същата изисквали една „общност на институциите", заяви, че лично той не смята да отхвърли италианското запитване и заложената в неговата основа идея.

№ 40

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II относно усилията на великите сили за установяване на мир на Балканите

№ 9/I *Виена, 12 януари 1886 г.*

Преговори на Великите сили за установяване на мирно състояние в балканските държави.

След успешната акция на виенските военни пълномощници и след сключването на примирие не бе отбелязан повече какъвто и да е напредък в мирните усилия на великите сили. Тази поне привидна пасивност се дължеше на нежеланието на всички правителства да вземат инициативата за предложения, с което все пак е свързано известно чувство за отговорност и чието общо акцептиране изглеждаше съмнително предвид различните гледище на отделните правителства.

Всяка акция особено се затрудняваше и все още се затруднява поради продължаващата лична антипатия на император Александър към българския княз, която се проявява със следното изказване на Негово Величество, което обаче, като се има предвид сегашната обстановка, трудно може да се реализира: „Всичко за достойния български народ, нищо за княза!“ Императорът упрекава княза, че го е лъгал и мамел, и всички усилия на неговите съветници и министри, които навярно разбират, че сега, след общата победа, народ и княз не могат да бъдат отделени един от друг, изглежда да са останали досега все още безуспешни.

Известна надежда се свързва с писмото на княз Александър, предадено чрез тукашния военен агент полковник фон Каулбарс до неговия суверен, на което императорът е решил да отговори. Като една своеобразна особеност на положението в руската столица се съобщава оттам тук, че натовареният с редактирането на отговора таен съветник Жомини бил подготвил четири различни проекта за представяне пред императора.

Между това, взетото съвместно решение от името на всички велики сили да се отправи призив за демобилизация както до Белград и София, така и до Атина, може да се характеризира като едно благоприятно за мира и констатиращо общото миролюбие на правителствата мероприятие. Тази постъпка ще бъде направена в един от следващите дни и ще трябва да се изчака да се види нейният успех. В Гърция, а и в Сърбия, която напоследък се държи много войнствено, тя вероятно ще предизвика най-голяма опозиция. Противопоставящата се държава обаче няма да бъде в състояние да се освободи от тревожното чувство, че влиза в противоречие с всички европейски сили и че следователно няма да може да постигне трайни успехи.

Колкото и малко да е налице досега близък успех на опитите за установяване на мир, при все това само по себе си взаимодействието между силите е едно крайно радостно явление. Тук има пълно основание да са доволни особено от позицията на Италия, която, откакто граф Робилант влезе в правителството, действува коректно и решително, а не несигурно и колебливо, както беше по времето на Манчини.

№ 41

Доклад от граф Лерхенфелд до крал Лудвиг II относно променената позиция на Русия към Съединението и хода на сръбско-българските мирни преговори

№ 21/III *Берлин, 17 януари 1886 г.*

През последните седмици разрешението на българския въпрос направи само бавен напредък. Понастоящем усилията на Германия са насочени към това да се постигне споразумение между княз Александър и Портата, понеже то – както и да гласи – може да образува предпоставката и подходящата основа за разбирателство между силите.

От Сръбско-българската война насам позицията на Русия по този въпрос напълно се промени. Сега император Александър желае съединението между България и Източна Румелия, и то не само като една лична уния, а като пълното сливане на двете страни. При това обаче изглежда, че руският император не е склонен да приеме княз Александър като суверен на обединените страни.

Също и сръбско-българските мирни преговори все още не са отбелязали по-нататъшен напредък. Дори не се е удало да се постигне споразумение за мястото за сключване на мира. Според съобщения от Белград обаче изглежда поне сигурно, че няма да се дойде до възобновяване на борбата.

№ 42

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II за усилията на великите сили за установяването на мир на Балканите

№ 17/II *Виена, 21 януари 1886 г.*

Новата акция на великите сили по отношение на балканските държави.

Отхвърлянето на колективните постъпки на силите, които призоваха Сърбия, България и Гърция към демобилизация, от страна на тези държави предизвика тук, както и навсякъде, възмущение, поради което се взе решение да не се остава без отговор този бунт против ясно изразената миролюбива воля на Европа.

Произлязлото от руското правителство предложение, а именно, че всички сили би трябвало да се обявят против виновната за нарушаване на мира държава и предварително да изключат всяко териториално разширение, тук веднага бе прието по принцип. Както се вижда от една изпратена до германския посланик принц Ройс[44] резолюция от 18 т.м., въпросното предложение е намерило в Берлин едно още по-категорично одобрение.

Граф Калноки обаче смяташе, че трябва да обвърже своето одобрение на руското предложение с посочването на все пак съществуващата възможност за отхвърляне на същото от една от балканските държави и с това да мотивира въпроса:

Кой в този случай ще поеме изпълнението на решението?

Що се отнася до Гърция, за целта би била достатъчна една обща военноморска демонстрация. Срещу Сърбия и България обаче би трябвало да се действува по суша, което изглежда безусловно по-трудно. Същинската трудност, която произтича за тукашното правителство, се заключава обаче в предлаганата резолюция, а именно, че под никакво условие не може и дума да става за някакво изменение на настоящия актив.[45] Изглежда, че в това отношение на сръбското правителство са били направени обещания или дадени надежди, с които сега би се намирало в противоречие едно категорично заявление с горното съдържание.

Фактически всяко заявление от този вид, което според текста на Берлинския договор е все пак нещо съвсем естествено, ако се стигне до него, ще предизвика тук явно затруднение, а и в настоящия случай утежнява разбирателството между правителствата във Виена и Берлин. Трудно е да се установи дали при тайни разговори от австро-унгарския представител в Белград или пък в Шьонбрун или Лаксенбург[46] е била обещана на крал Милан евентуално известна териториална придобивка. Все таки междувременно, въпреки предупрежденията на Австрия, Сърбия се опита сама да осъществи своите претенции и този опит се провали. Във всеки случай дори само с това императорското правителство доби отново свобода в своите решения също и по тази точка. Но за него още по-високо стои съображението за запазване на единството между великите сили в интерес на европейския мир. Следователно – независимо от споменатите трудности – не може да има съмнение в постигането на едно пълно споразумение. Същото обаче е безусловно необходимо за постигане на мирни успехи и поради продължаващата военна подготовка на Гърция и войнственото настроение, което отново взема връх в Белград.

№ 43

Доклад от барон Гасер до крал Лудвиг II за становището на Русия във връзка с положението на Балканите

№ 7/I **_Санкт Петербург, 24 януари 1886 г._**

Настроение.

Балканските работи.

Българският княз и руските офицери.

Принц Н. фон Олденбург починал.

След завръщането си в Санкт Петербург се заех присърце с това да разбера властващото тук понастоящем настроение. Аз имах веднага възможност да се срещна с повече или по-малко меродавни лица на приема послучай руското новогодишно празненство и на последвалото след това традиционно тържество в Зимния дворец послучай водоосвещаването. Що се отнася до положението на Балканите, въпреки отрицателната позиция на Сърбия и Гърция по въпроса за разоръжаването, бе изразена всеобщо една поразително твърда увереност.

Също и с оглед на въпроса за мира между Сърбия и България тази увереност до известна степен изглежда да е оправдана, след като правителството във Виена – както се твърди – е отправило сериозни предупреждения до Белград, за да отпадне там алтернативата: статукво или компенсация.

Турско-българското споразумение вероятно скоро ще бъде осъществено. Но тъй като то трябва да послужи само като база за уреждане на въпроса от силите, не е сигурно дали всички велики сили ще одобрят спогодбите на княз Александър със Султана. Граф Андраши вече прави по-радикални предложения.

Досега всички мирни усилия на силите в Атина останаха напълно безуспешни и въпреки уверенията за единодушие сред тях, тук при все това изглежда да има основание за известна загриженост.

Преди няколко дни императорът прие служилите в България руски офицери, които всички отново са зачислени в руски полкове, напомни им за тяхната успешна дейност в България и награди повечето от тях. Тези офицери, а също и завърнали се лица от персонала на санитарните влакове, твърдят, че княз Александър съвсем не е хванал корен в България. Сега го използували и не след дълго той щял да бъде изгонен. Императорът, който продължава да не е благосклонен към княза, бил на същото мнение и смятал, че скоро България щяла да влезе в притежание на Македония. Това щяло да стане в момента, когато княз Александър ще трябва да се отдръпне, тъй като Македония нямало да може да се получи без руска помощ.

На 8/20 този месец почина в Женева принц Николай фон Олденбург, който дълго време пребиваваше в чужбина заради белодробно заболяване. В резултат на това тукашният двор обяви 14-дневен придворен траур.

№ 44

Телеграма от барон Гасер до баварското Министерство на външните работи в Мюнхен относно позицията на Гърция спрямо Турция

Санкт Петербург, 28 януари 1886 г.

Гирс се съмнява, че Гърция може да бъде задържана. Германия предлага да се отзоват от Атина пълномощните министри.

№ 45

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II относно сключената между България и Турция спогодба и нейното отражение в Русия

№ 33/IV

Виена, 4 февруари 1886 г.

Дворцови новини.

Българско-източнорумелийската спогодба.

Вчера се състоя така нареченият „Бал в двореца“, с който приключиха тазгодишните карнавални тържества в императорския дворец във Виена. Независимо от едно продължаващо неразположение императрицата[47] заедно с всички останали членове на императорския двор се появи на бала с ерцхерцогиня Валерия.[48] Но в други ден Нейно Величество заминава на кратка почивка в Мирамаре[49]. След 8 до 10-дневен престой там тя ще замине за Будапеща, където вече ще е пристигнал Негово Величество Императорът. След това в унгарската столица ще се проведат редица дворцови тържества, съответни на тези във Виена, за да се даде външен белег за равноправието на двете половини на империята.

На вчерашния дворцов бал оживено се дискутираше спогодбата на българския княз със султана, за което бе донесено накратко телеграфически. В основни линии тя отговаря на общото очакване и за повечето европейски държави тя е добре дошла като известен напредък по пътя за разрешаване на балканския въпрос.

Тук се опасяват, че Русия навярно няма да бъде много доволна от сключената без нейно съдействие спогодба. Съвсем очевидно е, че посредством новата спогодба, нейното влияние в България ще бъде заместено от вероятно много по-удобната за княза номинална власт на Портата. И макар че правителството в Петербург трябва да носи вината за направените от самото него грешки, неговите изисквания напротив се повишиха още повече. Според изказвания на княз Лобанов[50] все пак не е вероятно някакво решаващо възражение на неговото правителство, което би го изолирало от всички останали. За разлика от това на конференцията, която трябва да бъде свикана по молба на Турция, сигурно няма да остане без съпротива един неотговарящ на Берлинския договор отказ на подписалите го държави относно утвърждаването на всяко по-сетнешно подновяване на полагащата се на българския княз титла на генерал-губернатор на Източна Румелия. Но и при отпадане на тази резолюция, чрез сключената спогодба щекотливият българско-румелийски въпрос ще стигне до един завършек, който при всички обстоятелства не може да претендира за по-голяма стойност от тази на едно временно положение.

№ 46

Доклад от барон Гасер до крал Лудвиг II за становището на Русия по турско-българската спогодба

№ 9/II *Санкт Петербург, 5 февруари 1886 г.*

Придворен бал.

Турско-българска спогодба.

Гърция.

Черногорският княз.

След изтичането на дворцовия траур послучай смъртта на княз Николай фон Олденбург, чиито тленни останки бяха пренесени тук и на 19/31 януари бяха погребани в херцогската гробница на Сергеевския манастир в присъствието на целия императорски двор, вчера се състоя първият дворцов бал за този сезон, за който бяха изпратени 3000 покани. Залите на Зимния дворец за първи път бяха осветени с електричество, което се хареса на всички. Техни Величества изглеждаха весели и доволни. Императрицата взе участие в танците, докато императорът непрекъснато разговаряше с присъстващите. И аз имах честта да бъда заговорен от него, при което императорът преди всичко се осведоми по изключително дружелюбен начин за Ваше Кралско Величество и изрази съжаление, че досега не е имал възможност да се запознае лично с Ваше Кралско Величество.

Засега тук се изказват резервирано относно сключената турско-българска спогодба. Наистина днес изглежда, че евентуалното преназначаване на княза за генерал-губернатор на Източна Румелия не трябва да стане „без одобрението на силите“, обаче съюзният договор между България и Турция за отбрана и нападение тук няма да се хареса твърде много и то защото чрез него България би могла да изпадне в тежко положение, ако примерно Турция би предизвикала някак си Русия. При все това господин фон Гирс смята, че в скоро време силите щели да се споразумеят по тази спогодба.

Тук се заявява, че просто не знаят какво сега обаче ще направи Гърция, след като Франция отказва всякаква демонстрация, в Англия стана смяна на правителството и Русия няма да позволи да се стреля срещу гърците.

Черногорският княз, който е на обиколка в Европа, пристигна тук. Той бе посрещнат с почести на суверен и отседна в Зимния дворец. Непосредствената цел на тукашното му посещение е да получи по-големи средства, които вероятно няма да му бъдат отказани. Според възгледите на тукашни високопоставени лица княз Никола е единственият подходящ заместник на княз Александър, който евентуално ще напусне България.

№ 47

Препис на информация от граф Бисмарк до пруския пълномощен министър в Мюнхен фон Вертерн относно хода на мирните преговори между България и Сърбия в Букурещ

№ 93 *Берлин, 16 февруари 1886 г.*

Имам чест да изпратя на Ваше Превъзходителство за Ваша информация и с предоставяне за подходящо използуване приложения тук препис от един доклад на императорския пълномощен министър в Букурещ[51] от 13 т.м. относно сръбско-българските мирни преговори.

От приложението се вижда, че под най-различни предлози продължават опитите за протакане на преговорите и че без по-сериозни предупреждения от страна на силите едва ли можем да се надяваме за постигане на споразумение между участниците до момента на изтичане на примирието – 1/13 март.

[Приложение]

Препис.

Турският пълномощник – както той казва – е получил от правителството си указание да изпрати за обсъждане в Константинопол изработения от него съвместно с българския представител проект за мирен договор, преди по-нататък да продължи разискванията. Това стана телеграфически и поради това последните засега са отложени до 15 т.м.

Може да се спори по това, дали Портата наистина досега не е знаела за този проект или пък дали целта на това отлагане не е да се спечели време за цялостното ликвидиране на въпроса за военното обезщетение с оглед на новите инструкции на сръбския представител.

Както ми се съобщава от румънска страна, представителите на силите в София напоследък настоятелно съветвали княз Александър да изостави искането за военно обезщетение и са намерили у него склонност към това.

№ 48

Доклад от барон Гасер до крал Лудвиг II относно позицията на Русия по преговорите между България и Турция и отношението ѝ към княз Александър I

№ 13/III *Санкт Петербург, 18 февруари 1886 г.*

Политическа обстановка.

Генерал Апер.

Господин Груич.

Черногорският княз.

Аксаков.

Преди заминаването на днешния немски куриер, за което току-що ми бе съобщено – един рядък случай сега, тъй като всичко се изпраща телеграфически, мога да обрисувам политическата обстановка само в едри черти.

Преди осем дни първото официално съобщение на новоназначения английски министър на външните работи предизвика тук ликуваща радост. Със своите неочаквано обширни декларации лорд Розбъри[52] предизвика просто удивление. Той иска да скъса окончателно с досегашната английска политика на постоянно вмешателство във всички континентални въпроси, дори когато Англия не е имала никакъв интерес от тях. По отношение на най-парещия днес въпрос за евентуално избухване на гръцко-турска война министърът ще следва напълно политиката на предишното правителство и ще поднови умерените указания на своя предшественик до английския флот.

Междувременно Русия направи предложение силите да изпратят по два кораба в гръцки води за съвместна демонстрация. Английският флот, така да се каже, оставал в резерв. Намерението при това е да се отстрани опасната отговорност на гръцкия крал, като се докаже на гърците, че на едно такова мирно единодушно изразяване на волята на цяла Европа би трябвало и също може да се подчини всяка държава, и то почти без да е използван директен натиск и поради това без накърняване на което и да е правителство.

Тук се очаква без голяма загриженост сключването на сръбско-българския мир. Българската претенция за военно обезщетение ще отпадне; изглежда, че само проектираната търговска спогодба предизвиква забавяне.

Новият сръбски пълномощен министър господин Груич бе благосклонно приет от императора.

За разлика от това, що се отнася до турско-българската военна спогодба, тук няма да отстъпят и изглежда, че тази точка изцяло ще отпадне. Тук не искат и да чуят за българския княз. Сега се говори, че той нарочно назначил за кормчии на подарената от Русия дунавска яхта двама нихилисти, единият от които участвувал във всички атентати срещу живота на блаженнопочиващия император. Засега тази работа е оставена в застой.

Тукашният френски посланик, генерал Апер, тъй като във Франция той се държал далеч от политиката и поради това не можел да привлече гласове в Камарата за правителството, щял да бъде отзован и постът му щял да бъде даден на един бивш военен министър, генерал Бийо. Императорът, който има доверие в генерал Апер, е много ядосан от това и нареди да дадат да се разбере в Париж, че не желае да приеме друг посланик.

Известният славянски лидер Иван Аксаков, редактор на „Русь“, почина в Москва.

Черногорският княз отпътува в понеделник обратно през Берлин за Черна гора. Още не е известно какви финансови успехи е постигнал тук.

№ 49

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II относно позицията на Австро-Унгария по сръбско-българските мирни преговори

№ 49/VI

Виена, 19 февруари 1886 г.

Отношенията между Австрия и Сърбия.

Дворцови новини.

Императорският и кралски пълномощен министър в Сърбия граф Кевенхюлер е извикан на устен доклад във Виена. Въпреки пълното признание на неговите способности и годност, при все това в императорското министерство го упрекват, че бил прекалено склонен да води политика за своя сметка и че дори често се оставял да бъде увлечен от същинска опозиция спрямо собствената правителствена политика. Поради тази причина там нямало да бъде нежелателно едно по-дълго отсъствие на графа от неговия пост.

Понастоящем обаче преди всичко се касае де се сключи мир между Сърбия и България, а граф Кевенхюлер е много подходящ – доколкото той се отнася сериозно към тази работа – да упражни ефикасен натиск върху краля и правителството в Сърбия.

Император Франц Йосиф не само категорично иска възстановяването на мира, но и го очаква с нетърпение и с голямо неудоволствие следи бавния ход на преговорете в Букурещ. Без съмнение императорът се е изказал в този смисъл и пред своя пълномощен министър и следователно от последния с положителност трябва да се очаква, че след завръщането си той енергично ще се противопостави на може би още съществуващите войнствени желания в Белград.

С направените напоследък грешки и със своеволните си действия Сърбия в лицето на нейния представител крал Милан се оказа едно неудобно протеже за императорското правителство. Императорът чувствува това много добре и не го скри по време на едно състояло се неотдавна съвещание относно това положение. Но все пак в края на краищата той дойде до схващането и решението, че крал Милан все още трябвало да се предпочита пред всички, които биха могли да го наследят, и че поради това той трябвало да бъде поддържан и подкрепян в неговата позиция.

Следователно взаимните отношения между империята и Сърбия, общо взето, ще останат същите и след приключването на сегашната криза.

Нейно Величество Императрицата вчера отново се върна тук от Мирамаре след няколко предприети оттам пътувания по море – за разлика от предишния проект за директно заминаване за Будапеща, от което тя навярно се е отказала поради неблагоприятното време.

Сега Техни Величества ще отпътуват заедно оттук за унгарската столица.

Негово Императорско Височество кронпринц Рудолф[53] е щастливо оздравял от една болест, която в началото не бе безопасна.

№ 50

Доклад от граф фон Лерхенфелд до крал Лудвиг II за възраженията на руския император по турско-българската спогодба и становището на другите велики сили и Сърбия

№ 74/IV *Берлин, 21 февруари 1886 г.*

През последните седмици в Министерството на външните работи следяха не без загриженост развитието на обстановката в Изтока. Пътуването на черногорския княз, позицията на сръбското и гръцкото правителство вдъхваха опасение, че са в процес на възникване нови неизвестни комбинации, които в крайна сметка са в състояние да помрачат отношенията между Австрия и Русия. Но от няколко дни насам изглежда, че положението отново се изяснява.

Както е известно, император Александър не одобри спогодбата между българския княз и Портата при договорените условия. Той направи възражение от християнско-национална гледна точка срещу стипулацията, че според договора българските войски трябвало да оказват военна помощ на султана; той характеризира като неприемливо обстоятелството, че след пет години султанът би могъл да отстрани българския княз от наместничеството му в Източна Румелия. Вместо последната клауза Русия предложи или наместничеството на княза да се гарантира за вечни времена, или на основата на Берлинския договор след изтичането на петте години назначаването на наместника да бъде предоставено на решението на държавите, подписали договора.

Точка първа от руските искания относно военната конвенция е вече приета от Портата. Съобразно с това тази стипулация ще изчезне от турско-българския договор. Във връзка с втората точка Русия най-напред сондира мнението на Германия и получи отговор, че колкото по-малко стипулациите между Турция и България се отдалечават от Берлинския договор, толкова повече те ще намерят поддръжката на Германия.

По този повод райхсканцлерът се постарал да окаже влияние и върху правителството във Виена, за да подкрепи и то руското искане в Константинопол. Неговите съответни постъпки били увенчани с пълен успех.

Сега въпросът е как ще се отнесе Англия към акцията на обединените императорски сили. Тукашният английски посланик е помолен вчера да информира своето правителство и да му изложи, че ако Англия желае – както трябва да се очаква – възстановяването на мирното положение в Изтока, императорските сили се надяват да вярват, че биха могли да разчитат на нейната поддръжка за своите предложения в Константинопол. Тук се надяват, че Англия няма да откаже своето съдействие, и разчитат на това, че тогава и султанът ще приеме руските предложения.

Тъй като без съмнение споразумението относно бъдещето оформление на България е ключът на цялото положение в Изтока, би могло да се предположи, че ако това споразумение бъде постигнато, ще бъдат приключени мирните преговори между Сърбия и България и че тогава и Гърция ще прекрати подготовката си за война.

Сърбия досега се стараеше да забавя всякакъв напредък в делото на мира, ръководена винаги от надеждата, че това съгласие между великите сили все пак в последния час би могло да бъде нарушено. Дори във Виена изглежда най-сетне да са раздразнени от интригантската политика на княз Милан[54] и се занимават с мисълта при удобен случай да заместят непокорния съюзник с някое друго лице.

С тези разногласия между сръбския княз и австрийското правителство е свързано и отзоваването на австрийския пълномощен министър в Белград граф Кевенхюлер. Този дипломат е действувал много своеволно и при различни случаи направо в разрез с инструкциите на граф Калноки. С това той си навлече упрека, че до голяма степен е виновен за авантюристичната политика на княз Милан. Неговото отзоваване същевременно представлява известна отстъпка спрямо Русия.

Също и оттук се прояви старание да се въздействува върху Сърбия в миролюбив дух. По време на последния дворцов бал дори лично кайзерът, приемайки дипломатите, изрази пред сръбския пълномощен министър своето недоволство от политиката на сръбското правителство.

Що се отнася до Гърция, то на Ваше Кралско Величество са известни постъпките, които са направени от страна на силите, за да се предотврати едно нападение срещу Турция. Тази дипломатическа акция трябваше да бъде подкрепена с една съвместна флотска демонстрация на великите сили. Отначало тук се очакваше, че и Франция и Италия биха участвували в блокадата на залива Суда.[55]

Изразено бе желание общата акция да бъде акцентирана с това, че всички участвуващи кораби да бъдат поставени под главното командуване на командира на английската военноморска ескадра. Франция и Англия обаче не участвуваха, а Русия, която наистина изпрати кораби, отказа да ги постави под английско командуване под предлог, че общността на руско-гръцката религия забраняваше на Русия да се свързва тъй безусловно с Англия срещу Гърция. Вследствие на това въобще отпадна въпросът за общото командване. Английската ескадра обаче се съедини с два австрийски кораба и с германския кораб. Комендантът на последния има заповед – ако гръцкият флот нападне турска територия или турския флот – от своя страна да действува нападателно срещу гръцките кораби. Обстоятелството, че турският флот, който въпреки своя упадък далеч превъзхожда гръцкия, не може да поеме собствената отбрана, хвърля тъжна светлина върху турските порядки.

Според докладите на господин фон Радовиц 5 броненосци са готови да отплават, а други 10 биха могли да бъдат въоръжени в течение на няколко седмици. Султанът обаче не може да бъде убеден да формира една ескадра, понеже преди години част от флота бил замесен уж в някакво съзаклятие срещу него.

В тукашното Министерство на външните работи са много доволни от отношенията с новото английско правителство. Личното приятелство между граф Херберт Бисмарк и министъра на външните работи лорд Розбъри допринася много за това, че отношенията са станали малко по-добри и по-интимни, отколкото дори по време на консервативното правителство на Солсбъри.

Ако се запази разбирателството между Англия и Германия и ако всяка акция на империите в Изтока не среща, както досега, принципното противодействие на Англия, може да се надяваме, че сегашните усложнения в Изтока скоро ще намерят своето мирно разрешение.

№ 51

Препис на извадка от доклад на барон Гасер до крал Лудвиг II за положението на Балканите

№ 16/IV *Санкт Петербург, 24 февруари 1886 г.*[56]

Политическата обстановка в балканските държави изглежда днес решително задоволителна. Сключването на сръбско-българския мир е предстоящо, турско-българската военна клауза е премахната, а относно двете други точки господин фон Гирс смята, че руските желания ще бъдат задоволени.

Черногорският княз, който, както изглежда, действува много благоразумно, получи многократно уверение, че в случай на война Русия няма да го остави на произвола на съдбата. Господин фон Гирс не пожела да каже точно по какъв начин ще му се окаже финансова помощ.

Гърция във всеки случай все още остава твърдоглава. Предложението на Русия за една комбинирана военноморска демонстрация не бе прието. Франция няма да изпрати никакви кораби, а Англия би желала да открие огън срещу гръцкия флот. Както днес господин фон Гирс ми каза, постигнало се е споразумение в смисъл, че гръцкият флот просто трябва да бъде блокиран в това пристанище, където бъде намерен.

№ 52

Доклад от граф Брай до крал Лудвиг II за сключването на мира между България и Сърбия

№ 69/X *Виена, 8 март 1886 г.*

Възстановяване на мира в балканските страни.

Сключването на Букурещкия мирен договор предизвика тук чувство на успокоение както при императорско-кралското правителство, така и сред деловите кръгове, независимо от неговата лаконична редакция и проявилата се в хода на преговорите все още взаимна недружелюбност на двете договарящи се страни. Фактически последните при подписването на договора отстъпиха повече пред натиска на великите сили, отколкото пред собственото си намерение за помирение. Същевременно обаче тяхната нужда от мир е толкова голяма поради изчерпване на ресурсите им, че те само могат да приветствуват привидния натиск, който им бе упражнен.

В действителност от Белград се съобщава, че сред по-войнствено настроените сърби владее голямо задоволство от възстановяването на мира, а и че крал Милан се радва от сърце за края на своята военна дейност. Заповяданата незабавна демобилизация в България и Сърбия дава фактическо и практическо потвърждение на тези съобщения. Същевременно с това се гарантира, че мирът между двете страни няма да бъде веднага нарушен. Основателна сензация предизвика отзоваването на императорския и кралски пълномощен министър от неговия пост[57], и то тъкмо в момента на сключването на мира. Независимо от едно официално вестникарско антрефиле, което отрича на това обстоятелство всяка политическа подбуда, все пак навярно не е останало без влияние съображението за предишните своеволни действия на пълномощния министър, които способствуваха да подхранват надежди сред сръбското правителство, които остават неизпълнени и утежняват неговото положение. Между това със своето енергично налагане на примирието граф Кевенхюлер има много голяма заслуга за мира.

Все още продължаващата войнствена позиция на гърците губи много от своето значение след Букурещкия мир и в края на краищата може да създаде на същите [тях] далеч по-голямо затруднение, отколкото на подканващите към мир сили, тъй като в Атина очевидно не се мисли повече за нападение и следователно едва ли ще се избегне едно срамно отстъпление.

№ 53

Доклад от барон Гасер до крал Лудвиг II за турско-българските отношения след сключването на мира между България и Сърбия и становището на Русия

№ 19/V

Санкт Петербург, 8 март 1886 г.

Балканският въпрос.

Генерал Апер.

Край на карнавала.

След като мирът между Сърбия и България най-сетне е подписан, вчерашните известия от Константинопол потвърдиха очакваното съгласие на силите относно утвърждаването на турско-българската спогодба. Предвиденият в нея военен съюз отпада. За генерал-губернатор на Източна Румелия се назначава не княз Александър, а просто българският княз, и то въз основа на Берлинския договор, така че преназначаването му след пет години ще зависи от одобрението на силите. Запазва се отстъпването на Турция на района на Родопите[58], в замяна на което тя се отказва от заемането на старопланинските проходи.

Сега остава още да се прегледа Органическият устав на Източна Румелия. Това трябва да стане веднага от една турско-българска комисия и след изпълнението на тази задача събралите се след около 3-4 месеца на конференция представители на великите сили трябва да обсъдят резултата от този преглед и евентуално да дадат своето окончателно съгласие по това, както и по цялата турско-българска спогодба.

Когато сега цяла Европа навярно ще бъде обхваната от най-искрената радост от постигнатото успокоение на Балканския полуостров, все пак не може да не се вземе предвид, че особено руската политика едва ли предвещава една дълга продължителност на спокойствието в тези страни. Дори само вече удовлетвореното изискване, че за генерал-губернатор на Източна Румелия се назначава „българският княз", а не „княз Александър", ми се струва – и то не само на мен – за достатъчно показателно. Може да се предвиди, че Русия няма да изпусне нито един удобен случай, без да действува в направление на отстраняването на княз Александър. Ако може, тя ще подготви същата участ и за сръбския крал, за да се домогне тогава вероятно до това, да назначи за владетел на уголемената повече или по-малко България черногорския княз Никола. Дали и кога ще стане това, зависи естествено от обстоятелствата. Славянските комитети в Русия са готови да действуват още при първия знак. Те спокойно чакат заповеди и императорът ги държи напълно в ръцете си.

Както узнах лично от генерал Апер – веднага след изпращането на моя последен политически доклад – споменатата от мен случка е станала не долу на парадния площад, а след парада, преди да започне императорският банкет. Когато императорът заел мястото си срещу императрицата, до която стоял генерал Апер, той отправил към него докладваните от мен думи. Генералът избра сега единствено възможната роля. Той ми каза: „Добре видях, че императорът ми говореше, обаче масата бе широка, а и поради шума, предизвикан от влизането на толкова военни в залата, нищо не можах да чуя от това, което той ми казваше."*

Впрочем говори се, че господин дьо Фрейсине[59] нямало да може да отмени отзоваването на посланика, тъй като иначе щял да бъде изложен на гнева на републиканците заради изпълнението на желанията на един чужд монарх. Днес чух, че генерал Апер възнамерява през следващите дни да замине за Париж. От няколко дни насам не съм го виждал, понеже е неразположен.

Последните тържества на карнавала, в двореца и частни къщи бяха извънредно бляскави. Както императорът, така и императрицата ми оказаха честта да ме заговорят на няколко пъти и аз мога само де се похваля с продължаващата благосклонна любезност на царските особи.

На 1/13 март дворът отново ще се премести в Гатчино.

№ 54

Доклад от граф Лерхенфелд до крал Лудвиг II за назначаването на княз Александър I за генерал-губернатор на Източна Румелия и ревизирането на Органическия устав

№ 100/V

Берлин, 11 март 1886 г.

Вероятно утре Великите сили чрез своите свикани на конференция в Константинопол посланици ще подпишат спогодбата, с която те назначават българския княз Александър за наместник в Източна Румелия за срок от пет години.

---

* Текстът в кавички е на френски език.

След изпълнението на този акт и с оглед на член 13 на Берлинския договор по-късно една турско-българска комисия ще подготви ревизирането на Източнорумелийския устав и своевременно ще го представи на силите за утвърждаване.

От съобщения от Сърбия и България се вижда, че тези страни са много доволни от възстановяването на мира. И от Гърция се донася за признаци, че там постепенно им става досадна готовността за война.

Обединените кораби на Германия, Англия, Австрия и Италия все още са пуснали котва в залива Суда. Тук не се очаква, че между участващите държави ще се постигне споразумение за една по-скоро чисто демонстрационна акция на флота, тъй като въпреки противните уверения на английското правителство трябва да се смята, че то се е отказало от енергичната политика на Солсбъри.

Засега Англия, на която се пада ръководната роля по отношение на Гърция, заявява, че едва след уреждането на българския въпрос щял да дойде ред на гръцкия. Във връзка с това обаче Гладстон вече даде да се разбере, че няма намерение да използува насилствени военни средства срещу Гърция.

№ 55

Телеграма от германския дипломатически представител в София фон Залдерн до германското Министерство на външните работи в Берлин за разговор с княз Александър I по въпроса за назначаването му за генерал-губернатор на Източна Румелия

№ 168 ***София, 14 март 1886 г.***

Императорският посланик в Константинопол телеграфически ми съобщи за лошото впечатление, което е предизвикал там отказът на княз Александър да одобри назначаването му за генерал-губернатор на Източна Румелия „в съответствие с член 17 на Берлинския договор“* (тоест, за срок от пет години).

Както князът ми заяви, той ще упорствува в своя отказ да даде съгласието си за българската спогодба при тази редакция. Той вече бил отстъпил относно това, че вместо „княз Александър“ да се постави „Князът на България“. Ако той поемел управлението на Източна Румелия със споменатото ограничение по време, с това се отказвал и от своите широки права в Княжеството и тогава също и там неговата длъжност щяла да бъде поставяна под въпрос всеки пет години. Зад сегашната редакция той виждал намерението да направят това нетърпимо и да предизвикат непредвидими вътрешни усложнения. Той и без друго трябвало да очаква силни нападки след вдигане на извънредното положение, понеже както при сключването на мира със Сърбия, така и при преговорите в Константинопол, България оставила да отпадат условие след условие. Сега вече той, князът, е поел върху себе си толкова много неща, по този въпрос обаче предпочитал недоволството на силите пред вътрешната опасност.

Той бил във Филипопол и неговите министри не му били съобщили нищо за този фразеологически израз. Цанов споменал въпроса в една телеграма, като че ли между другото, ведно с много други неща. Каравелов навярно е пропуснал това, във всеки случай не му е казал нищо за това.

---

* Текстът в кавички е на френски език.

Той предвиждал, че сега – както вече много често – щял да бъде упрекнат в двойна игра. Ако това станело, Цанов щял да падне.

При обобщаването на този разговор князът заяви:

Ако в Константинопол бъде решено съобразно с член 17 на Берлинския договор управлението на Източна Руменя да бъде възложено на „Княза на България“, той щял тържествено да протестира пред силите, но ако бъде написано „на княз Александър“, той щял да се откаже от този протест, щял да запази правата си по отношение на своята страна и в двата случая се отказвал от съгласието на България.

№ 56

Препис на доклад от германския посланик във Виена принц фон Ройс до германския райхсканцлер княз фон Бисмарк за възраженията на княз Александър I във връзка с назначаването му за генерал-губернатор на Източна Румелия

№ 172

Виена, 15 март 1886 г.[60]

Граф Калноки е засегнат много неприятно от съпротивата, в резултат на която българският княз в последния час задържа подписването на протокола във връзка с турско-българската спогодба. Неговите изпратени в София съвети останаха напълно безуспешни. Князът даже заявил на господин фон Бигелебен[61], че ако силите настояват да запазят погрешно признатата от господин Цанов форма относно продължителността на назначението на княза за наместник [на Източна Румелия], той щял да оповести в манифест до правителствата, че е поел управлението на Източна Румелия без срок.

Министърът[62] посъветва именно днес още веднъж княз Александър по приятелски, но сериозен начин, да се откаже от подобни стъпки и упълномощи господин фон Бигелебен да му каже, че той пак напълно ще проиграе доверието, което е спечелил при някои дворове и че тогава не трябва повече да се учудва, ако бъде обвинен в лицемерие. С това негово ново и неочаквано поведение можело само да се влоши каузата му. Той се лишавал от приятелството на султана, към което се е домогвал тъй ревностно, и играел играта на своите врагове, като проточва завършека на работата.

На това още няма отговор.

Както донася вчера австро-унгарският генерален консул [в София], италианският агент е държал съвсем същия език, но без да направи впечатление.

Граф Калноки си обяснява поведението на княза с това, че при посещението на последния във Филипопол той е получил по-подробна информация за насочените против него интриги, които целят да се изясни на населението, че посредством спогодбите си със султана князът е пренебрегнал интересите на българския народ и че точката за назначаване за срок от пет години не задоволявала неговите аспирации по въпроса за съединението.

От друга страна, както изглежда, господин Каравелов иска да отстрани господин Цанов и поради това дезавуирането на последния е поставено на преден план.

Министърът все още се надява, че князът ще се вразуми. От Санкт Петербург му е съобщено, че и от руска страна било говорено в същия дух в София.

№ 57

Препис на доклад от барон Радовиц до княз Бисмарк по въпроса за назначаването на княз Александър I за генерал-губернатор на Източна Румелия

№ 186 ***Пера, 23 март 1886 г.***[63]

От пристигналите тук от София съобщения, които често си противоречат, досега не може ясно да се разбере, докъде всъщност е стигнала опозицията на княз Александър спрямо приетия от силите протокол и какви решения има той предвид, ако Портата – както единодушно я посъветваха най-заинтересованите по този въпрос правителства – независимо от неговия протест поиска да се изпълни спогодбата според договорената тук форма. Докладите на Гадбан ефенди, които най-много алармираха султана и Портата, се характеризират от някои мои колеги, особено от руския, като преувеличения и опити за сплашване, докато напротив, изпратените от господин фон Залдерн до мен информации по същество представяха княза като решен по-скоро да извърши държавен преврат, отколкото да отстъпи.

От друга страна, според тези съобщения било вероятно, щото князът, ако може да постигне известен успех тук по отношение на срока за своето назначение, тогава с готовност ще се споразумее с Портата по всички други въпроси. Проверката за правилността на това предположение щяла да бъде, ако той действително се задоволи с поверително предложената на края от великия везир на руския посланик формула, която съдържа до известна степен компромис между протокола и повдигнатия по-късно протест от княза.

Господин фон Нелидов[64] до днес не можа да ми каже дали тази формула би се сметнала все още за приемлива в Петербург при сегашните обстоятелства. Що се отнася до него, той застъпва гледището на съобщената и в Берлин инструкция, според която кабинетът в Петербург не смята за съвместимо с достойнството на правителствата да се правят сега отстъпки пред българския протест, които преди това тук са били отбелязани от силите като неприемливи.

Моят австрийски колега[65] още не е получил указания в този смисъл. Той се изказа поверително, че засега щял да се държи напълно резервирано и че във всеки случай не можел да смята за своя задача да се обяви против последната възможност за едно споразумение – примерно на основа на направеното сега от Портата предложение за посредничество.

Понастоящем английският посланик заема същата позиция. Сър Едуард Торнтън при това изрично заявява във връзка със съобщението от София, че князът вече смятал за сигурно признаването на цялостното съединение от „някои“ държави, че английското правителство не спадало към тези държави и че то не е дало на княза никакъв повод за такова предположение; напротив то искрено желаело да се придържа към постигнатото споразумение.

№ 58

Извлечение[66] от доклад на барон Гасер до крал Лудвиг II за създадените от княз Александър I трудности във връзка с назначаването му за генерал-губернатор на Източна Румелия

№ 23/VI *Санкт Петербург, 24 март 1886 г.*

Относно българския инцидент.

Днешният брой № 66 на „Журнал дьо Санкт Петербург" посвещава на неочаквания протест на българския княз срещу европейското споразумение по източнорумелийския въпрос една подробна статия, за да изложи тази работа въз основа на фактите отново в правилна светлина, след като във връзка с това в печата се появиха различни тълкувания.

Императорът настоява за изпълнението на европейското споразумение и не иска ни най-малко да признае каквато и да е отстъпка спрямо княз Александър, тъй като той е на следното мнение: от една страна князът – ако Европа винаги му отстъпва – евентуално би предизвикал още други трудности, от друга страна един такъв пример би подтикнал Гърция към по-нататъшна съпротива срещу желанието на Европа за мир.

Но, както изглежда, единството на силите по изпълнението на взетите съвместни решения не е съвсем твърдо. Именно Франция още не се изказва ясно. Вчера и италианският посланик граф Грепи получи една съвсем неочаквана нота, която съдържа предложение на италианското правителство да се направи все пак още един съвместен опит в смисъл, дали и доколко биха могли да се удовлетворят желанията на княз Александър.

Господин фон Гирс незабавно телеграфира в Рим, което обаче аз узнах само поверително, че евентуалното съобщаване на тази нота на турското правителство в Константинопол, преди великите сили да са се споразумели по нейното съдържание, „не би способствувало за запазването на мира".

№ 59

Препис на доклад от германския посланик в Санкт Петербург генерал фон Швайниц до княз Бисмарк за създаваните от княз Александър I трудности

№ 188 *Санкт Петербург, 25 март 1886 г.*[67]

Днес господин фон Гирс се изказа още по-остро, отколкото вчера, относно възраженията на българския княз и отбеляза като невъзможно, щото императорът на Русия „да капитулира". Днес императорът написал на него, министъра, една записка, в която височайшето мнение се изразявало още по-категорично, отколкото при вчерашния доклад.

Главният аргумент, на който господин фон Гирс винаги се връща, е, че би било невъзможно да се успокои Гърция, ако се отстъпи пред княз Александър. „Ако ние," – каза министърът – „в съответствие с предложението на граф Робилант, упражним натиск върху Портата в полза на България, защо не тогава също и в полза на Гърция? На това възражение граф Калноки отговори, че можело да се остави на Турция да обуздае елините, за нея би било лесно „да ги унищожи".* Но ако се иска някой да бъде унищожен, защо не тогава по-скоро княз Александър?" „Англия" – така продължи господин фон Гирс – „заяви, че не е изключено, ако всички сили се споразумеят да удовлетворят българските искания. Аз се надявам, че ние няма да останем съвсем сами."

По-нататък господин министърът се изказа още и по това, че би било вредно за престижа на великите сили, ако те оставят княз Александър да отмени тяхното съвместно договорено и прието от Портата решение.

№ 60

Доклад от баварския пълномощен министър в Рим граф Мой до крал Лудвиг II относно предложението на Италия за посредничество по въпроса за назначаването на княз Александър I за генерал-губернатор на Източна Румелия

№ 51/XV *Рим, 27 март 1886 г.*

Относно италианското предложение за посредничество по българския въпрос.

Граф Робилант изложи пред обществеността своето предложение за посредничество по българския въпрос, без преди това поверително да е запитал великите сили за неговото приемане.

Русия е във висша степен раздразнена от това, твърди, че с тази постъпка споразумението между силите било нарушено и не крие ни най-малко чувствата си тук. Барон [...][68] разговаря на няколко пъти през деня с граф Робилант и бомбардира телеграфа с шифрограми.

Изразява се опасение, че Русия иска да използва този случай, за да излезе от концерта на силите.

Граф Робилант е извънредно изненадан и изумен от това, че Русия схваща и използва по един така непредвиден начин тази извършена за укрепването на тукашния кабинет маневра. Претърпи ли Италия удар по този въпрос, то дните на правителството на Депретис са преброени.

---

* Текстът във вътрешните кавички е на френски език.

БЕЛЕЖКИ

[1] *Клеменс Ханс Константин фон Подевилс* (1850-1922), през 1883-1887 г. баварски шарже д'афер в Берлин, през 1888-1901 г. баварски пълномощен министър в Рим и Виена, през 1902 г. баварски министър на културата, през 1903-1912 г. министър-председател, министър на външните работи и министър на Кралския двор на Бавария, през 1917-1918 г. пълномощник на Бавария при мирните преговори в Брест-Литовск между Централните сили и Русия. Считан за един от най-способните баварски дипломати.

[2] Става дума за Министерството на външните работи на Германския Райх в Берлин.

[3] Отнася се за възникналия през 1885 г. остър конфликт между Германия и Испания във връзка с притежаването на островни колониални владения в Тихия океан.

[4] Днес град Кромнержиж в Южна Моравия, Чехия, източно от Бърно. На 25 и 26 август 1885 г. тук се състои среща между руския и австро-унгарския император, на която те потвърждават желанието си за запазване на статуквото в Европа.

[5] Днес *Франтишкове лазне*, Западна Чехия, световно известен балнеоложки курорт.

[6] По това време руският цар Александър III, чиято съпруга е датска принцеса, е на посещение при датското кралско семейство в Копенхаген.

[7] *Генерал Ханс Лотар фон Швайниц*, посланик на Германия в Санкт Петербург.

[8] Посланик на Австро-Унгария в Санкт Петербург.

[9] *Граф Ото Хуго фон Брай-Щайнбург* (1807-1899) е министър-председател и министър на външните работи на Бавария през 1870-1871 г., а през 1872-1897 – баварски пълномощен министър във Виена.

[10] В оригиналния текст по този начин са изписани името и титлата на българския княз (Fuerst Alexander von Bulgarien), вероятно от съображения, свързани с дипломатическите и йерархически канони. По-нататък ние го превеждаме или в този вариант, или в благозвучния за българския език вариант „българския княз Александър", респ. „българския княз".

[11] Италианският посланик в Истанбул *граф Луиджи Корти*.

[12] Става дума за Берлинския конгрес от 1878 г.

[13] Дворец на княз Бисмарк край Хамбург, където се намира и неговата гробница-мавзолей.

[14] *Граф Николис де Робилант*, италиански дипломат, посланик на Италия във Виена и от този момент министър на външните работи.

[15] В документа не е изрично посочено името на Подевилс, а адресатът на доклада може да се предположи предвид на другите му доклади. Не става ясно също къде е изготвено и за кого е предназначено въпросното извлечение.

[16] В документа не е изрично посочено името на Брай, както и името на адресата на доклада. Не става ясно и къде е направено въпросното извлечение, както и за кого е предназначено то.

[17] Т.е. правителството на Австро-Унгария.

[18] *Хайнрих VII принц фон Ройс*, германски посланик във Виена.

[19] Гръцкият министър-председател.

[20] Вероятно се има предвид демисията, т. е. оставката на австро-унгарския външен министър.

[21] Става дума за Руско-турската война от 1877-1878 г.

[22] Вероятно 26 окт. 1885 г. или около тази дата.

[23] Става дума за Берлинския договор.

[24] Т.е. Русия, Германия и Австро-Унгария.

[25] Английският посланик в Берлин.

[26] *Фуше барон Курсел*, френският посланик в Берлин.

[27] Документът е публикуван в цитирания в уводната част сборник „Съединението..." под № 265, 258-259.

[28] Става дума за Кантакузин.

[29] Княз Александър I.

[30] Телеграмата по всяка вероятност е написана от бойното поле.

[31] *Милутин Гарашанин*, сръбски политически деец и публицист, министър-председател и военен министър на Сърбия. В документа името е изписано погрешно.

[32] Цялата телеграма е написана на френски език. Текстът ѝ е публикуван в документалната поредица „Външната политика на България" т. 1 под № 338, но поради важността на документа и свързаността му с последващия документ го публикуваме повторно.

[33] Телеграмата е написана на френски език и текстът ѝ е публикуван в „Кореспонденция по Сръбско-българската война", ч. I, С., 1886, 22-23.

[34] *Йозеф Мария барон фон Радовиц* (1839-1912), германски дипломат, от 1882 до 1892 г. германски посланик в Цариград.

[35] Докладът на Радовиц, който е под № 464, е даден в препис от самото германско Външно министерство, вероятно за информация на баварското правителство.

[36] Извънреден пълномощен министър на Великобритания във връзка с конференцията в Цариград.

[37] Поради липсата на адресат, същият може да бъде предположен, като се имат предвид останалите доклади на Гасер. Извлечението от доклада на дипломата е изготвено вероятно в баварското Министерство на външните работи.

[38] Без съмнение става дума за министъра на външните работи *Илия Цанов*.

[39] *Елизабет (1838-1898)*, баварска принцеса, племенница на майката на император Франц Йосиф I и по този начин първа братовчедка на своя височайши съпруг – австро-унгарския император.

[40] Лятна резиденция на австро-унгарското императорско семейство в едноименното малко градче край Будапеща и любимо място за отсядане на австро-унгарската императрица Елизабет.

[41] Става дума за *гр. Скиернивице* в Полша (югозападно от Варшава), където от 15 до 17 септември 1884 г. се състои срещата между императорите на Русия, Германия и Австро-Унгария.

[42] *Крал Милан.*

[43] Става дума за германския посланик в Санкт Петербург *фон Швайниц*.

[44] Във Виена.

[45] Има се предвид територията на Сърбия и България за дадения момент.

[46] Летни резиденции на австро-унгарския император Франц Йосиф I – първата във Виена, а втората в близост до града.

[47] Австро-унгарската императрица Елизабет (Сиси).

[48] Най-малката дъщеря на император Франц Йосиф I и Елизабет.

[49] Преводът на думата от италиански означава буквално „Погледни морето!" – летен дворец на Хабсбургите на брега на Адриатическо море край Триест.

[50] *Княз Алексей Борисович Лобанов-Ростовски* (1824-1896), руски държавен деец и дипломат, 1883-1894 г. посланик на Русия във Виена.

[51] Докладът на д-р Буш е с дата 13 февруари 1886 г. и е адресиран до германския райхсканцлер княз Ото фон Бисмарк.

[52] *Граф Арчибалд Филип Примроуз Розбъри* (1847-1929), английски либерален политик, държавен секретар на външните работи на Великобритания по това време, мултимилионер, съсобственик на банковата къща „Ротшилд".

[53] Син на император Франц Йосиф I, престолонаследник, вследствие злоупотреба с наркотици получава силно психическо разстройство, от което той никога не успява да се излекува и в резултат на което на 30 януари 1889 г. в ловния павилион Майерлинг край Виена той убива себе си и своята 16-годишна любовница баронеса Мария фон Ветсера.

[54] Навсякъде в текста на настоящия документ е допусната неточност относно титлата на Милан, който е крал от 1882 г., а не княз.

[55] Пристанище на остров Крит.

[56] Номерът и датировката са на оригиналния доклад, а не на преписа-извлечение.

[57] Става дума за австро-унгарския пълномощен министър в Белград *граф Кевенхюлер*.

[58] Става дума за района на Кърджали.

[59] *Шарл Луи дьо Солс Фрейсине* (1828-1923), министър-председател и министър на външните работи на Франция.

[60] Преписът е направен в германското Министерство на външните работи в Берлин. Не е ясно обаче, дали въпросният регистратурен номер е номер на оригиналния доклад, или на изготвения препис. Мястото и датировката съответно са на оригиналния доклад.

[61] Австро-унгарският дипломатически агент и генерален консул в София.

[62] Т.е. австро-унгарският външен министър *граф Густав фон Калноки и Кьорьошпатак* (1832-1898).

[63] Преписът е направен в германското Министерство на външните работи в Берлин. Не е ясно обаче, дали въпросният регистратурен номер е номер на оригиналния доклад, или на изготвения препис. Мястото и датировката съответно са на оригиналния доклад.

[64] *Александър Иванович Нелидов* (1835-1910), посланик на Русия в Цариград.

[65] *Барон Хайнрих фон Каличе* (1831-1916).

[66] Извлечението вероятно е направено в германското Министерство на външните работи в Берлин за информация на баварското Външно министерство.

[67] Преписът е направен в германското Министерство на външните работи в Берлин. Не е ясно обаче, дали въпросният регистратурен номер е номер на оригиналния доклад, или на изготвения препис. Мястото и датировката съответно са на оригиналния доклад.

[68] Отнася се вероятно до името на руския посланик в Рим, което е написано нечетливо (разчита се като Иркуле).

ВОССОЕДИНЕНИЕ И СЕРБСКО-БОЛГАРСКАЯ ВОЙНА, 1885 Г. ЧЕРЕЗ ГЛАЗА БАВАРСКОЙ ДИПЛОМАТИИ

С. Нойков, С. Жечева

(Резюме)

Опубликованные впервые 60 документов из Баварского главного государственного архива в Мюнхене, представляют собой дипломатическую корреспонденцию между баварскими и германскими дипломатическими представителями (полномочными министрами и послами) больших европейских дворов и баварским, соответственно германским министерством иностранных дел. Они представляют баварскую точку зрения по вопросам Воссоединения Княжества Болгарии с Восточной Румелией и Сербско-болгарской войны, в том числе пресловутой миссии австро-венгерского полномочного министра в Белграде графа Кевенхюлера и проливают свет на отдельные существенные моменты политики Великих сил к этому акту. Объединение разрушает установленное Берлинским конгрессом статус-кво на Балканах. Они интригуют чрезвычайной информированностью баварских дипломатов, находившихся в узких связях с монархами и с наиболее ответственными государственными деятелями. Эти факты, уникальность передачи информации каждого из них, отраженная в констатациях и оценках событий о намерениях и ходах политики различных европейских государств, и особенно Германии, отводит им достойное место в источниковой базе, освещающей эту чрезвычайно важную для нашей истории теме.

THE UNION AND THE SERBIAN-BULGARIAN WAR THROUGH THE EYES OF BAVARIAN DIPLOMACY

St. Noikov, S. Zecheva,

(Summary)

The published for the first time 60 documents out off the Bavaria main state archives in Munich represent diplomatic correspondence between Bavarian and German diplomatic representatives: plenipotentiary ministers and ambassadors in the great European courts and Bavarian, respectively German foreign office. Except that they represent Bavarian point of view concerning the question of the Union of Eastern Rumelia with the Bulgarian Principality, the Serbian-Bulgarian war, including the famous mission of Austrian-Hungarian plenipotentiary minister in Belgrade, count Kevenhuler and separated important moment out of the great powers' policy towards this act, disturbing the Balkan's status quo created by the Berlin congress, they are truly interesting with the Bavarian diplomats' unusual knowledge, which were in personal narrow contacts with monarchs and most responsible state workers. That, as well as the specific mode of information' transfer for every one of them, reflected in the conclusions and the events' appraisals concerning the intention and the moves of different European countries' policy and first of all Germany assigns them worthy place among the source base concerning these so important subject for Bulgarian history.

БЕЛГИЙСКИЯТ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ПРЕДСТАВИТЕЛ В СОФИЯ ЗА СЪБИТИЯТА В БЪЛГАРИЯ И НА БАЛКАНИТЕ ПРЕЗ 1885 г.

Мариана Лечева

Документите, които представяме тук са от дипломатическия архив на белгийското Министерство на външните работи, външната търговия, коопериранeто и развитието. Копията се съхраняват в Централния държавен архив, отдел „Документи за българската история в чуждестранни архивохранилища“. Те отразяват наблюденията на белгийския генерален консул в София за периода на обявяване на Съединението на Княжество България с Източна Румелия и избухването на Сръбско-българската война. Тъй като Белгия не е „велика сила“, то тя е един интересен наблюдател на събитията. През цялото време нейният консул участва наред с другите дипломати в живота на България и същевременно наблюдава и анализира случващото се. Той предава със завидна точност и информираност новините от България. Докладите на белгийския генерален консул на места са пристрастни. Определено той харесва българите, свободолюбивият им дух, борбеността, с която отстояват идеите и делата си и най-вече княз Александър Батенберг. В началото той не може да разбере какво е значението на съединението на двете Българии. После му стават ясни тежненията на българския народ и искрено се възхищава от неговия ентусиазъм, породен от святото дело, с което се е заел. Впечатлен е от високия му патриотичен дух и готовността му да защити с оръжие в ръка съединисткия акт. Недоумява от високомерността на руската политика по отношение на България и на княз Батенберг като същевременно картинно описва емоционалната раздяла на руските офицери с българските войници. Осъжда и се възмущава от неоправданите завоевателни намерения и агресивни действия на Сърбия, породени от единението на българите. Докладите му съдържат информация за различните политически партии в България, които въпреки различията си се обединяват, за да защитят Съединението. По време на кратката война той хвали българската армия от обикновения войник до офицера. Непрекъснато споменава безупречната дисциплина в армията, високия боен дух, куража, смелостта и храбростта, и не на последно място физическата издръжливост на българина.

При превода на документите е запазен стилът на автора. Запазени са старите наименования на Пловдив – Филипопол, на Истанбул – Константинопол и т.н. Датите са в стар и нов стил. За белгийския консул дипломатическите представители са агенти, княз Александър I Батенберг, за него е княз Александър. Белгийският министър на външните работи е благородник и принц, затова в писмата си той така се обръща към него.

№ 1

Доклад от генералния консул на Белгия в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия[1], принц дьо Караман дьо Шимей за желанието на цанковистите да дойдат на власт; за концесията на жп линията Цариброд-Вакарел; за българската армия и повишаването в чин на българските лейтенанти, за положението в страната и др.

София, 19 август 1885 г.

Господин Министър,

Негово Височество Князът на България, след като присъства на сватбата на брат си, принц Хенри дьо Батенберг с принцеса Беатрис Английска, се завърна в София на 2/14 август тази година, точно, както беше предвидено преди отпътуването му оттук. Той беше придружаван от по-младия си брат, принц Франц Йосиф дьо Батенберг.

На известно разстояние от града той изостави обичайния си ескорт от кавалеристи, нещо, което беше забелязано, защото някои искаха да видят разобличени слуховете за заговор и конспирации срещу неговата личност, написани в няколко европейски вестника.

Столицата посрещна топло господаря си, нещо, което обикновено се прави.

Министър-председателят г-н Каравелов[2], посрещна господаря във Видин.

Междувременно от петнадесет дни в София цареше известно безпокойство. То не беше породено от слуха за така наречената конспирация, в която никой не вярваше, но подозираха, че Русия иска да тласне към падане кабинета на министър Каравелов и напоследък се забелязваше сближаване на руския агент с Цанковистката партия.

Опозицията на вестниците на Цанковистката партия беше станала по-яростна; от страна на цанковистите това беше разбираемо, те искаха да вземат властта, но по-кротките духом напразно търсеха сериозни мотиви, които биха могли да послужат за претекст на Русия и агента ѝ да поискат уволнението на Каравелов.

В по-голямата си част преди около една година и половина, като дойде на власт благодарение на влиянието им, той беше наложен на княза и остана дълго време, нещо, което рядко се среща да не кажем, че е уникално в българските анали.

Два важни въпроса, без да споменаваме маловажните, бяха на дневен ред и биха могли да мотивират искането за промяна или поне за раздвижване в кабинета.

Първият се отнася за концесията на жп линията Цариброд – Вакарел с връзка за Белград – Ниш във Филипопол, т.е. от Виена до Константинопол. Русия винаги се е противопоставяла, като е искала приоритет за линията София – Свищов, изключително стратегическа и необходима за интересите ѝ в случай на руско-турска война. Наложи се Австрия да настоява и като действие от постъпките ѝ да последва конференцията във Виена, наречена на четиримата, т.е. на Австрия, Сърбия, България и Турция, за да се уточнят точките на съгласие за строежа и да се изпълнят клаузите от Берлинския договор. Концесията изцяло беше отказана на руските предприемачи и се реши да се отдаде на търг от Народното събрание. Той се състоя през май, като беше дадена на български синдикат с предложена оферта от г-н Иван Грозев. Аз имах честта, господин министър, да напиша отделен доклад по този повод.

Беше свикано Народното събрание, за да гласува ратификацията на договора за концесията.

Опозицията на Цанков предприе кампания за отхвърляне на проектозакона за концесия на Каравелов от събранието, както и да предизвика падането на министерството. Този маньовър беше подкрепен от руснаците, които не криеха неодобрението си да виждат работата в ръцете на българите.

По този повод се прояви находчивостта на премиера Каравелов, който въпреки опозицията на Цанковистката партия и на Русия – опозиция, подкрепяна от обидата на чуждите компании, участвали в конкурса за отдаване – успя да направи така, че да се гласува от Народното събрание ратификацията на концесията на българския синдикат, не само със силно болшинство, но и с единодушие.

Това беше един истински успех и за голямо неудоволствие на руснаците, позицията на министъра беше заздравена.

Вторият важен въпрос, който трябва да се отбележи, че създава трудности, е този за българските капитани.

Българската армия, формирана, обучена и екипирана по руски начин, се командва от княза на България, но началник и министър на войната е княз Кантакузин[3], руски генерал. Всички висши офицери и дори капитаните са руснаци. Рядко българин стига до този чин, но тогава дори заплатата му остава по-малка от тази на руския му колега със същата категория. По тази причина в армията се проявява известно неодобрение; българските лейтенанти искат да могат да бъдат повишавани естествено и редовно, и кадрите да не се подновяват безкрайно с офицери, пристигащи от Русия, като по този начин да не им се затваря пътят за правене на кариера. По този въпрос има военна спогодба, където по настояване на княза повишаването на българските лейтенанти се отлага за август 1885 г.

По време на скорошното пътуване на княза, се появи слух, че руският агент и руският министър на войната ще искат ново отлагане на това повишение. Това значи, че князът е решен да не отстъпва по този въпрос, като се сблъска едновременно с неодобрението на министъра, със събранието и с армията.

Негово Височество при завръщането си на 14-ти този месец не показа никакво вълнение, нито пък направи промени в министерството. Руснаците не поискаха оставката на Каравелов и на министъра на войната, който по заповед на княза трябва да представи на 21-ви този месец указа за повишение на българските капитани.

Тук бе отбелязан и коментиран разговорът на българския княз, който той е имал във Виена с граф Калноки[4]. Нещо повече, установено бе, че Негово Височество, приеман по-рано доста сдържано в двора на Виена, този път е бил обект на най-любезен прием. Негово Императорско Величество дори покани княза да присъства на големите маневри на австрийската армия в Бохемия. На 24-ти този месец Негово Височество незабавно тръгна за там. След военните маневри на австрийците Негово Височество направо ще отиде в българския лагер в Шумен и оттам в лятната резиденция във Варна, за да се завърне в София, чак за откриването на есенната сесия на Народното събрание.

В негово отсъствие от страната, управлението на княжеството е поверено на премиера Каравелов.

В този момент политическата ситуация в България е спокойна. Кабинетът е подкрепян от силно болшинство, което бе подсилено от избора на шест депутати за министри от седем избрани. Опозицията представена от партията на Цанков, излиза от последната си кампания, отслабена поради съюза си с руснаците и липсата на патриотизъм. Бившата консервативна партия, сведена до състоянието на фракция се изтегли от битката като наблюдател, неспособен дори за подкрепа на Цанковата опозиция.

Страната е спокойна, въпреки няколко незначителни сблъсъка между бандити на румелийската граница и няколко локални вълнения, мотивирани от прилагането на данъчните закони. Отношенията със Сърбия още не са възобновени официално, но се говори за споразумение, нещо, на което Русия не гледа с добро око, имайки интерес на България да не ѝ липсват затруднения както отвътре, така и извън нея, възнамерявайки да ги поддържа щом ѝ се удаде случай. Този път обаче Русия се отказа да тласне страната в нова криза. Но действията на руския агент в тази област, направиха доста деликатно положението му тук. Може би отпускът, който той трябваше да вземе през юли, и който той забави заради завръщането на българския княз с оглед на кампанията срещу Каравелов, ще бъде окончателен през септември. Престоят му беше от петнадесет месеца, т.е. по-дълъг от тези на всички руски агенти от обявяването на България за Княжество насам. Това е петият или шестият титуляр за шест години, без да се броят многобройните заместници.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

КМФ 16 инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 20-27.

№ 2

Телеграма от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за Съединението и незабавна мобилизация на армията

София, 19/7 [септември] 1885 г.

Източна Румелия в революция. Губернаторът арестуван. Временното правителство може би поставено от армията. Провъзгласяват съединението на България и викат княз Александър. Князът приема и се отправя от Варна към Филипопол, придружен от първия си министър Каравелов. Заповед на княза – свиква Народното събрание за следващия вторник и незабавно мобилизира българската армия. Голямо вълнение в София. Митинги и прокламации, но армията остава спокойна.

Картюивел

№ 3

Телеграма от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за възванието на българския княз, за предстоящото му пристигане в Пловдив, за продължаващата мобилизация на армията и др.

София, 21 септември 1885 г.

Тържествено възвание на княз Александър от 8/20 септември от Търново, старата българска столица.

Признава Съединението за свършен факт и приема да бъде княз на Северна и Южна България, припомня всички жертви и усилия на българите от север и от юг за запазването и независимостта на общата родина. Князът ще влезе тържествено днес, понеделник, в 2 ч. във Филипопол. Мобилизацията на армията продължава активно. Всички набори от резерва са свикани и прехвърлени към войската от запаса заедно с многобройни доброволци. Революцията е истинска. Правителство, нация и княз са единни. Вълнението продължава, но в превъзходен ред. София обладана от княжеската прокламация. Събранието ще се свика утре, за да гласува кредит за мобилизацията.

Картюивел

КМФ, 16 инв. № 506/1.
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 28-30.

№ 4

Телеграма от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за оставката на министъра на войната

София, 22 септември 1885 г.

Вчера, понеделник, чрез телеграма руският цар изразява категорично неодобрение за българските събития. Голямо вълнение. Генерал Кантакузин дава оставката си като министър на войната, забранява на руските офицери да взимат участие във военните събития. Днес оставката на Кантакузин приета и капитан Никифоров[5] натоварен с управлението на [Министерството] на войната. Военно положение в цяла България. Княз Александър е още във Филипопол. Признава се за виновен.

Картюивел

КМФ, 16 инв. № 506/1.
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 31.

№ 5

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за събитията в България и отношението на Русия към акта на Съединението

София, 22 септември 1885 г.

Господин Министър,

Имам чест да Ви изпратя тук приложен доклад за събитията, случили се наскоро в България, за редактирането на който моля за Вашето снизхождение.

Задължението ми да бъда винаги информиран, да бъда сред събитията, които се случват, са породили силната възбуда на някои места в доклада ми, стила ми и непълнотата на сведенията, за което се надявам да бъда извинен. Крият от нас това, което става в Румелия, както и телеграмите, дори и държавните са спрени.

Бях затруднен с телеграмите, тъй като не съм получил още шифъра, от който съм лишен и който поисках. Надявам се скоро да го получа.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

София, 22 септември 1885 г.

Господин Министър,

Чрез телеграмите ми от 19 септември в 1.30 ч. сутринта и от 21 в 1 ч. сутринта, чиито копия са прикрепени тук, аз имах честа да Ви запозная с важните събития, на които току-що Румелия и България бяха театър на действието.

Ще ги резюмирам накратко:

Негово Височество князът на България след като присъства на маневрите на австрийската армия в Бохемия, се върна направо в лагера в Шумен, в България, и оттам в резиденцията си във Варна. В София цареше дълбоко спокойствие, когато в утрото на 18 септември пристигнаха важни новини от Източна Румелия. Правителството на тази провинция бе паднало, генералният губернатор Гаврил паша[6] бил арестуван, управлява временна комисия, която заедно с армията бе провъзгласила съединението с България и бе признала Негово Височество княз Александър Български за господар.

Телеграми, изпратени от Филипопол зовяха българите на помощ на румелийците и молеха княза да приеме суверенитета. Голям митинг бе свикан за пет часа вечерта на площад Александър пред двореца в София.

Митинги се състояха вечерта; оратори от различни партии, сред които и бивши министри разпалено апелираха към българския народ в полза на Съединението, като бяха взети следните решения:

1. Да се поиска от княза да признае Съединението и да пази Румелия; да поеме управлението и да изпрати армията.

2. Да се поиска от всеки българин съдействие за запазване на извършеното Съединение.

3. Решенията да се изпратят до княза, до правителството и до провинциите с резолюциите от митинга.

Главният митинг се състоеше от 1 000 до 1 200 души, приветствани бяха различни оратори. Голямо знаме с националните цветове се вееше пред масата, служеща за трибуна и имаше характерната емблема на българския лъв, мачкащ с крака полумесеца. По време на митинга вече се носеше слух, че князът се е съгласил.

Тази новина стана официална през нощта и тогава се обяви отпътуването на Негово Височество от Варна за Русчук, Търново и Филипопол. Господин Каравелов, министър-председател, трябваше да го придружи в Румелия. В ранното утро на 19 септември в „Държавен вестник“ се появи княжески указ, с който се свикваше Народното събрание на извънредна сесия във вторник, 22 септември. С друг декрет се обявяваше мобилизация на армията и за да я подсилят, свикваха всички набори от запаса.

Цяла нощ по площадите стояха групи от развълнувани хора, а други обикаляха и пееха из кварталите на града, без това обаче да предизвика и най-малкото безредие. На другия ден резерва набъбна от многобройни доброволци, които отиваха по частите си. Кавалерийският ескадрон, формиращ княжеския ескорт, замина за границата, за да ескортира Негово Височество до Филипопол. Различни полкове се приведоха в готовност, за да тръгнат при първия сигнал.

Тези събития, които са от извънредна важност, изненадаха всички с внезапността на избухването си.

Още не се знае кои са непреодолимите сили, които накараха княза да вземе това екстремно решение, но като се разсъждава най-общо, изникват следните алтернативи:

Или князът знае отдавна за въстанието, което се подготвя в Румелия за съединението, и в този случай, той би трябвало да е поискал одобрението и подкрепата на великите сили по време на скорошния му престой в Европа, както и по време на срещите му с Калноки и Гирс[7]. В този случай [с княза], повикан от Румелия, подтикнат от България и подкрепен от Европа, Съединението на България би могло да се счита за вече извършено.

Разчиташе се на подкрепата на Русия и се виждаше благоприятен знак във факта, че княз Кантакузин, руски генерал, министър на войната на България, е преподписал указа за свикването на запасните и мобилизацията на армията.

В противен случай, ако великите сили не дадяха одобрението си, нито подкрепата си, предприетото, което имаше шанс да успее, би довело до събарянето на княза. Вече трудното положение в България би станало абсолютно невъзможно, ако се беше противопоставил на патриотичното движение, което току-що, толкова силно се прояви в сраната.

Съботният ден мина без инциденти и без новини, запасняците продължават да се стичат; но в неделя на обяд бе раздадена и обявена прокламацията на княза, за която се споменава в моята телеграма от 21 в 1 часа сутринта, в която съобщавам за съдържанието ѝ, а ето сега и превода:

Ний Александър I,
с Божия милост и народната воля
Княз на Северна и Южна България

Да бъде известно на моя любезен народ, че на 6-и този месец жителите на така наречената Източна Румелия след свалянето на тамошното досегашно правителство и избирането на друго привременно, обявиха съединението на Източна Румелия с Княжеството и единодушно ме провъзгласиха за Княз и на тая област.

Като имам предвид благото на българския народ, неговото горещо желание да се слеят двете български държави в една и постигането на историческата му задача, аз признавам съединението за станало и приемам от сега нататък да бъда и да се именувам Княз на Северна и Южна България.

Като приемам управлението на тази област, аз обявявам, че животът, имотът и честта на всичките мирни жители, без разлика на вяра и народност, ще бъдат запазени и гарантирани. За запазването на реда и тишината са взети всичките потребни мерки и с нарушителите им ще се постъпва с всичката строгост на закона.

Надявам се, че любезеният ми народ и от двете страни на Балкана, който с такава радост и ентусиазъм посрещна това велико събитие, ще ми даде своето съдействие за заякчаването на святото дело – съединението на двете български области в една държава, и ще бъде готов да направи всичките жертви и усилия за запазване на единството и независимостта на милото ни Отечество.

Нека Бог да ни бъде на помощ в това нужно и велико предприятие.

Издаден в старата българска столица Велико Търново днес на осми септември хиляда и осемстотин и осемдесет и пета година.

Александър“

Няма нужда да се отбелязва важността на документа, където князът се титулува „Княз на Северна и Южна България", и където той апелира към народа да направи всякакви жертви и усилия за запазването на Съединението и независимостта на общата родина.

Князът поставя самия факт на прокламацията и на влизането си на територията на Румелия като свършен акт на бунт срещу господаря си султана, с което нарушава клаузите от Берлинския договор. При все това българите от столицата веднага украсиха домовете си, а вечерта градската градина, големите сгради и определен брой забележителни къщи бяха осветени.

Вечерта имаше инцидент. Поради фалшив слух, разпространен сред обществото, че Френската република е признала съединението на България, едно множество от двеста-триста души започна да манифестира и да вика ура пред дома на консула на Франция. Точно тази вечер, аз вечерях във френското консулство в компанията на княз Кантакузин, министър на войната, и няколко колеги. Френският консул изпрати един гавазин да каже на манифестиращите, че преводачът отсъства и не се показа пред хората.

През това време князът беше преминал румелийската граница и напредваше към Филипопол.

Но в София хората не се чувстваха спокойни; руските офицери, които командват българската армия от ранга на капитан, та чак до министър на войната, се държаха въздържано; те все още не бяха получили от царя позволението да тръгнат към границата и поведението им излъчваше явно съмнение по този въпрос.

На 21-ви, понеделник, към десет часа сутринта, телеграма от Филипопол обяви влизането на княза в града, както и за ентусиазираното му посрещане.

Веднага и сякаш се очакваше точно този момент на влизането му във Филипопол, когато София с учудване разбра, че руският император категорично не одобрява румелийското въстание и действията на българския княз. Княз Кантакузин, руски генерал, получи заповед да даде оставката си като министър на войната и бе назначен за военен аташе в руската агенция; всички руски офицери на служба в българската армия, т.е. от ранга на капитан нагоре до генерал, получиха заповед да не взимат участие във военни операции извън България.

Тази новина стъписа българите, тъй като царят с един удар дезорганизираше българската армия и я лишаваше от командири, а и се чуха слухове за неуспеха на съединисткото движение и дори и такива за абдикация на княз Александър.

Днес, 22-ри вторник, сутринта научихме, че се организира митинг от Цанков[8], бивш министър, чиито влизания и излизания от руската агенция бяха забелязани, и на когото най-после му дойде времето да иска руски протекторат и абдикацията на княз Александър. Не е необходимо да се казва, че на руската агенция се приписва освен пълното неодобрение, ако не друго, то организирането на тази проява.

Веднага българските патриоти решават да направят един контра митинг в полза на Съединението и на княза. Духовете бяха разбунени и колизията беше неминуема между партията на Цанков и партията на съединистите; правителството се намираше в трудно положение.

Наистина, министър-председателят Каравелов, енергичен мъж и способен да удържи положението, отсъстваше, тъй като беше с княза, чието пристигане се очакваше тази вечер.

Министърът на войната даде оставката си.

Армията, бригадите, полковете, ротите са без командири, но българските войници и офицери са за съединистите и са много настроени срещу русите. Целият Министерски съвет и Министерството на външните работи се състои от доста безлични колеги.

Прилагането на обсадно положение ставаше спешно. При това състояние на нещата пристигна телеграма, че княз Александър приема оставката на министъра на войната и назначава капитана от българската артилерия Никифоров за управляващ Министерството на войната.

Към 4 1/2 ч. тази новина се разпространи в същото време с обявяването на обсадно положение не само в София, но и в цяла България.

Тогава имах чест да Ви изпратя телеграма № 3, чието копие прилагам.

Същевременно се обяви, че князът при наличието на дадените заповеди на руските офицери е повишил в чин майор някои български капитани.

Положението тук е следователно изключително напрегнато. Нямаме официални новини за движението на турската армия и нищо още не подсказва, господин министър, за намеренията на великите сили.

Още не е възможно да се определят събитията, които се случиха в Румелия и в България, нито пък истинските причини, нито истинските подбудители.

Все пак смятам, че тук Русия има пръст. Отдавна се знае, че тя имаше за задача да се противопостави на княза на България в полза на руското влияние. Необходимо е да се отбележи, че Русия оказваше последователно натиск върху различни политически партии в България, номинално наричани консерватори[9], либерали[10] и радикали, които са в опозиция на княза. И не е независещо от нея князът да се откаже от трона, уморен от постоянни битки и затруднения. Чувства се едно течение в общественото мнение, което дори я обвинява, че е подстрекавала, или поне фаворизирала съединисткото движение в Румелия, за да привлече княза и да го компрометира, и на края да го изостави. Очакваният резултат би бил доброволната абдикация на княза или свалянето му от престола на княз на България.

Тези твърдения почиват върху важни предположения, но доказателства още не съществуват.

От друга страна, Съединението на България е реално желание и от двете страни на Балкана, както и от дълго време съвсем явната дейност на комитетите за осъществяването му.

За българите от север беше трудно да не подкрепят избухналото въстание в Румелия. Настоящият министър-председател, Каравелов, доказан и признат привърженик на Съединението, каза на княза, че да изостави в този момент Южна България, значи да изгуби за винаги престижа си и популярността си, и тогава положението му ще стане невъзможно в България. Изморен от непрестанните битки с руското влияние и от вътрешните раздори на българите, заплашен от нравствена гледна точка, виждащ народа си готов да го изостави, ако отстъпи, и Русия готова да използва срещу него евентуалното си оттегляне по отношение на българите, по отношение на Европа и действителното ѝ несъгласие със Съединението, той предпочете да отстъпи пред аспирациите на народа си и да върви напред. Това, че по отношение на договорите в поведението му се забелязва липса на предпазливост, то не би могло да се отрече, че от друга рицарска страна, безспорно трябва да се признае, че неговият авторитет странно бе порастнал в очите на българския народ.

Напротив, на поведението на цанковистите, а също и на това, на Русия се гледаше строго и не с добри очи. Тези дни преобладаващото ѝ влияние получи тежък удар и е възможно легендата за царя Освободител да стигне своя финал в България.

Тук се отбеляза и коментира, че княз Кантакузин е преподписал като министър на войната, декрета за мобилизацията и свикването на резервистите на 19-ти този месец, при влизането на княз Александър във Филипопол, че е публикувал оставката си, както и телеграмата на Царя и заповедта за възпиране на руските офицери, т.е. когато князът е взел под покровителството си съединисткото движение.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

КМФ 16 инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 32-43.

№ 6

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за свикване на Народното събрание и гласуване на военно положение; за отказа на руския цар да признае Съединението

София, 24 септември 1885 г.

Принце,

Вчера се състоя важно заседание на Народното събрание, за което моята телеграма от 23-ти Ви предава съдържанието. В отсъствие на княза, който е все още във Филипопол, председателят на Министерския съвет Каравелов, прочете обръщението на княза при откриването на сесията. Тази тронна реч, чието копие прилагам към доклада, апелира към патриотизма на българите в настоящия важен момент и иска съдействието им за правителствените мерки, които трябва да се вземат, или които вече са взети. Това обръщение беше посрещнато от събранието на три пъти с гръм от ръкопляскания.

Незабавно се пристъпи към точките от дневния ред, чрез единодушно гласуване на поставяне на България в военно положение и чрез гласуване на преподписването на кредит от пет милиона франка за мобилизация.

Тогава председателят на НС стана и предложи да се гласува уважително обръщение до руския император, за да се поиска забавяне на заповедта за напускане, дадена на руските офицери от българската армия, и да го помолят още да пази България в този критичен момент. След като предложението се прие, започна четенето на проекта за обръщение, който единодушно бе приет.

След като събранието се консултира по това, дали обръщението трябва да бъде предадено директно на императора по телеграфа, или връчено на руския агент в София, за да информира господаря си, то се произнесе в полза на последния начин.

Сесията приключи с назначаването на комисия за редактиране на обръщението в отговор на княжеското.

Аз присъствах на сесията. Събранието беше важно и изпълнено със значимостта на положението. Нямаше никакви противоречия и резолюциите бяха единодушно приети без поименна проверка с вдигане на ръце съгласно обичая.

Комисията посочена да занесе обръщението в руската агенция беше съставена от изпълнителното бюро на събранието, от видни личности от различните партии – гласувани поименно. В нея участваше дори Цанков, бивш министър-председател, който преди това бе обвинен, че заговорничи с руснаците за свалянето на княза.

Вярно е, че цанковистите, които пред възмущението на общественото мнение срещу проекта им за антисъединистки и антидинастичен митинг, побързаха да го отрекат и опровергаят.

Преди сесията беше направена многозначителна постъпка; председателят на Народното събрание г-н Стамболов[11] с ръководители от болшинството, по време на едно събрание с водачите на цанковистите и техните ръководители, са обвинили тези последните в липса на патриотизъм в настоящия момент и незабавно са ги подканили към единение, като са добавили към убедителните си аргументи многозначителни заплахи, както и с лична саморазправа, ако дезертират от националната кауза.

Огромна част от болшинството, действа от патриотизъм, други може би от страх, а пък мюсюлманите гласуват винаги с правителството, с което одобряват единодушно поведението на господаря си и правителството.

След като бе избрана, в края на сесията, делегацията отиде в руското консулство, за да предаде на г-н Кояндер[12], агент на Русия, обръщението към императора.

За голямо удивление на депутатите, водени от председателя на Народното събрание, говорещ от името на единенната българска нация, г-н Кояндер ги приема много любезно като отказва да приеме обръщението под претекст, че императорът категорично е показал намеренията си за абсолютно неодобрение на сегашните събития, и че българите могат сами да предадат обръщението си, че по-добре ще направят, ако останат спокойни по местата си.

Председателят Стамболов също толкова развълнуван, колкото и колегите си от този прием, отбелязва с премерени думи към руския агент, че едно желание, произлязло от единодушието на народните представители и представено от делегати, избрани от членовете му, имат право на повече внимание и уважение. Руският агент настоява на отказа си и делегацията тъжно напуска консулството развълнувана от действията на консула.

Това, че наблягам върху тези факти, господин министър, то е, защото действията на Русия и поведението на агентите ѝ в последно време ще имат голямо значение в България.

Все повече и повече се появяват разни случки, от където се разбира, че Русия иска да погуби княз Александър.

Инцидентите с оставката на генерал Кантакузин, забраната на руските офицери да вземат участие във военни операции, хвърлиха България в смут. Енергията и патриотизмът на княз Александър, неотстъпващи пред тези страшни удари, повдигнаха духовете. Князът стана идола на народа и на армията, и нещо повече, чувствата към Русия напълно се промениха. Легендата за Русия, освободителката, реално приключи и всички симпатии изчезнаха.

Учудващо е, че нейните агенти не видяха или не искаха да видят тази огромна промяна в общественото мнение. Вчера се очакваше агентът да се възползва от любезното посещение на депутатите и да се опита, едновременно да ги прикани към предпазливост и да възстанови влиянието си, като предложи услугите си за Санкт Петербург.

Високомерното поведение на Коянлер окончателно отвори очите им и тук се питаме, дали пък правителството в Санкт Петербург не е зле осведомено и най-вече зле съветвано, защото не може да не разбира, че по този начин Русия се излага на риска да загуби не само преобладаващото си влияние в България, но дори и ръководството на панслависткото движение в Европа.

Днес ми липсва време, за да развия тези разсъждения, и ще трябва да се задоволя с констатации за пълната промяна на общественото мнение в България.

На тази сесия на Народното събрание, така както Ви уведомявам с телеграма № 99/46, предадена в 7 часа вечерта, бяха гласувани нови кредити. Сума от десет милиона франка беше дадена на разположение на правителството за всеки случай. След това Народното събрание прие обръщение към великите сили, в което се иска да признаят съединението на двете България.

При отказа на руския агент да предаде петицията на царя, беше решено една делегация, съставена от румелийци и от българи да бъде изпратена при царя, за да помоли за закрила в полза на съединението на България. Търновския митрополит, архиепископа Климент*, и председателя на Българската национална банка, Гешов[13] (който напоследък беше в Белгия) бяха посочени като български представители.

Румелийските представители пристигнаха вечерта в София и ще заминат без прекъсване за Копенхаген.

После събранието гласува обръщението в отговор на тронното слово, чиито превод тук прилагам. Всички военни части се отправят към Румелия; въоръжиха всички граждани за поддържане на реда и цивилната гвардия днес пое военното обслужване на столицата.

Всички граждани, без изключение участват, като рамо до рамо може да се види председател на апелативен съд до главни секретари на министерства, адвокати и инженери. Упражняват ги през деня на площадите и те караулят на различни постове в двореца, в затворите и в охраняваните сгради. Реквизицията на коне, коли, животни продължава, дори и сред чужденците, нещо, което кара консулите да негодуват.

Населението без видим ентусиазъм се съгласява с всички тези военни нужди, България е мрачна като цяло, но категорично не и в безпорядък.

Все пак тези действия бяха много по-трудни в отсъствието на руските офицери. Тези последните, принудени със съжаление да се подчинят на върховната заповед, са видимо притеснени от пасивната си роля, която им беше наложена, и не без съжаление командирите видяха да заминават без тях за границата полковете, които те са обучили. Станаха няколко нежелателни инциденти поради спор, неминуем в създалата се ситуация, между български и руски офицери. Тези последните се готвят да си заминат и по-голяма част от тях са в цивилни дрехи.

Що се отнася до движението на армията в Румелия, единствените новини, които се отнасят до нея, са тези за инспекцията, която прави княз Александър на различни части към турската граница. Все още няма информация за действия срещу турците. Мюсюлманското население на Румелия ще бъде разоръжено.

Единството на съединисткото движение в българския парламент, в армията и сред целия народ е безспорно. Все още се таи надежда, че преди да бъде пролята кръв, великите сили ще си дадат сметка за спонтанността и силата на националното движение, и спокойствието, с което то се извърши.

---

* В телеграмата ми беше написано Милетий вместо Климент *(б. а.)*.

Мнението на „Times“, на английските вестници и на различни органи на френската преса, както и на европейската, чийто телеграф предаде един анализ емоционално коментиран, е в благоприятен смисъл.

Новините от Европа се очакват с видимо нетърпение; движението на частите, на резервистите, на цивилната гвардия, на пътниците, придават на спокойната столица едно извънредно оживление. Но въпреки силната възбуда, редът остава перфектен.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

PS на 25 септември в 1 ч. сутринта.

Българското правителство изпрати циркулярно писмо до агентите на великите сили в София, в което ги уведомява, че турците са навлезли в Румелия, че княз Александър, отговарящ за абсолютния ред в Румелия, не ще започне първи враждебни действия срещу турците.

Второ циркулярно писмо до същите агенти, (това ми беше предадено, но другото не), казва, че мюсюлманското население започва да формира банди, за да ги изпраща в Румелия срещу редовната войска. Румелийците искат разоръжаване на тези бандити. Ще бъде необходимо да се прибегне до разоръжаване, ако султанът не даде положителен отговор, или отрицателен (?). Князът моли великите сили да настояват в този смисъл пред султана.

Това съобщение е доста мъгляво и не би могло да бъде направено само за да оправдае разоръжаването на турците от Румелия.

Спокойствието продължава в София, въпреки обезпокоителните слухове за предстоящо идване на турците тук. Тези слухове се разпространяват главно от руснаците.

Т. Картюивел

Откупуването на жп линията Русчук-Варна бе извършено от правителството, базиращо се на 44 1/2 милиона без ратификация от събранието, от акционерите и Бонохолдерс.

Обръщение на княз Александър, с което бе открита на 23 септември 1885 г., 3-та извънреда сесия на IV Народно събрание.

Господа представители!

Известно ви е, че на 6-и септември жителите на Източна Румелия прогласиха съединението на братската ни страна с Княжеството и ме повикаха и за свой княз.

Господа представители!

Предвид напредъка на народа ми, който с неописуема радост и всеобщо въодушевление посрещна желанието на братята си от Южна България и със съгласието на правителството си, избрано от средата на Народното събрание, аз прокламирах на 8-и септември в старата столица Велико Търново, че признавам прогласеното съединение и че приемам да бъда княз на Южна България.

Господа представители!

Аз съм вече в средата на досега отделените братя на народа си и пълен с надежди, че вие ще одобрите почнатото свято дело за обединението на любезния ми народ и че ще приемете предложенията на правителството ми, които има да представи пред вас, по взетите вече от страната му мерки и разпореждания и по ония, които се изискват от това велико събитие.

Като съм уверен, господа представители, във вашия доказан патриотизъм и в успешното извършване на святата ваша задача в тоя най-важен момент за отечеството ни, обявявам настоящата трета извънредна сесия на IV обикновено Народно събрание открита и призовавам благословението на Всевишния над вашите действия.

Александър

Отговор на тронното слово

Ваше височество!

Народното събрание в настоящата си извънредна сесия, свикано вследствие неочакваното велико дело, почнато от братската нам страна, (Южна България) което зарадва неизказано всички българи, дълбоко прочувствено от предприетото свято дело, с голяма готовност побърза да спомогне на Ваше Височество и на правителството Ви, в което при тези важни за отечеството ни обстоятелства, всички народни представители без изключение имаме пълна увереност за съдействие по успешното извършване на святата задача.

Ваше височество!

За окончателното довършване на патриотичното дело, българският народ ще направи всички пожертвувания с туряне в разпореждане на Ваше Височество и на правителството Ви всичките си средства, с които разполага, като не ще да щади нито имот, нито живот за запазване свободата и независимостта на общото ни отечество.

Господарю,

Народ. Събрание, напълно убедено, че изразява чувствата на съединената днес под Вашия скиптър България, казва на Ваше Височество: дерзай доблестни ни Княже, всички българи са с теб.

Да живее Негово Височество нашият любим Княз Александър I-и!

КМФ 16 инв. № 506/1

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 47-57.

№ 7

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за формиране на доброволчески батальони, заминаващи към Румелия; за екипировката и въоръжението на българската армия; анализ на събитията след 30 август и действията на княз Александър I Батенберг

София, 26 септември 1885 г.

Принце,

От доклада, който Ви изпратих завчера вечерта, никакво значително събитие не се е случило.

Въпреки активните военни приготовления, тук цари абсолютно спокойствие. Вчера трите последни пехотни полка от 1-ви батальон, носещ името на Негово Височество, тръгнаха сутринта към Румелия. Тяхното настроение бе такова, че за един ден изминаха 50 км и лагеруваха към Вакарел.

След обяд замина и един батальон от доброволци. Правителството ги снабди с пушки и муниции, с калпаци и униформи, със съдове за вода или манерки и с походни тежки сиви руски пелерини с качулка. По-голяма част от доброволците са обути в цървули и кожени български навуща. Дървена лъжица, пъхната в гетите към коляното, допълва странната униформа, доста разнообразна у войниците. Но по-голямата част от тях са облечени в български селски кожени дрехи с косъма навътре. Придружаваше ги един поп на кон, препасан с пушка. Доброволците имат решителен вид, но не биха издържали дълго на битка в редица, те са доста силни в защита на проход.

Пехотният полк в пълен състав от 3 600 души, напротив, е добре екипиран и въоръжен, много способен, маневрен, поведението е превъзходно, добре командван и с добри кадри ще бъде силен и в битка.

Френският полковник Кафарел[14], френски военен представител на маневрите в лагера край Шумен, написа цяла похвална реч за българската редовна войска. Тук в София, ние можахме на няколко пъти да видим също прекрасната униформа на частите, оръжията им, показвани на големи тържествени паради.

При заминаването от София на 1-ви княжески полк, станахме свидетели на вълнуваща сцена в момента, когато дойдоха в двореца да вземат знамената. Целият полк пристигна пеейки обичайните за българската армия патриотични химни, което е прието и в Русия. Хората гледаха с гордост как мъжествено марширува полкът и се любуваха на войнствения вид на войници и офицери.

Руските офицери от този полк, които заповед на царя лиши от честта да заведат на война войниците, които те самите са обучили, не можаха да устоят на желанието да видят за последен път, може би децата си, както ги наричаха. В българската армия, както и в руската, частта поздравява винаги командира си с едно силно: Здравей, бащице, и командирът отговаря: Здравейте деца мои.

Като видяха патриотичния ентусиазъм, който бе обзел тези храбри деца, руските офицери не можаха да устоят на неопреодолимото желание, което ги тласкаше към тях, и се втурнаха към българските офицери, до вчера били под тяхно командване, за да им стиснат ръцете.

Офицери и войници ги наобиколиха, акламирайки ги. И всички български и руски офицери, и войници се запрегръщаха едни други. Тълпата, която пълнеше тротоарите, балконите, прозорците поздравяваше тази прекрасна сцена със силни възторжени възгласи и сълзи потекоха от много очи; повечето руски офицери се оттегляха, ридаейки за сбогом.

При тези тържествени обстоятелства, тази сцена беше истински вълнуваща и грандиозна.

Беше формиран нов кавалерийски полк с помощта на жандармеристите, които са на служба, или пък вече са били. Всички редовни части са в Румелия, или по пътя към тази област. Вчера в Румелия имаше вече толкова румелийска милиция, колкото и редовна българска войска, около 31 000 души, под заповедите на българския княз. Записаните в България доброволци са вече 8 000; те продължават да пристигат и по принцип се смята, че Княжеството може да достави само то редовна войска, резервисти и доброволци около 40 000 души. Идват също и от чужбина. Вчера в Русчук пристигнаха 200 руски доброволци. Румелия с милиция и доброволци би могла да бъде около 30 000 души. В случай, че събитията отиват към война, ще има около 70 000 въоръжени мъже на заповедите на княз Александър.

Имам чест, господин министър, да Ви предам копие на четири циркулярни писма, адресирани до агентите на великите сили в София от 23, 25 и 26 септември, като последното пристига в момента, в който Ви пиша.

От това последното следва нещо, което вече е известно, че княз Александър беше в Румелия с цел не само да отвърне на апела на българите, но и най-вече за да поддържа реда, нещо, което той успя да направи. Той знаеше още от 30 август/11 септември в Шуменския лагер, че ще има въстание на 15/27 септември. Но той осведоми ръководителите му, че трябва да се върне в София и оттам да се консултира с Европа. Въстанието избухна преждевременно на 6/18 септември и след това много хора под влиянието на Русия, която не вярваше, че ще успее със сигурност, и че ще бъде трайно, искаха да компрометират княза. След като революцията избухна преди уречения час, князът счете за свое задължение незабавно да отиде на сцената на въстаническите действия.

Циркулярно писмо с № 4228, описва мерките, взети за поддържане на реда.

В София, въпреки проявената въздържаност от агентите на великите сили, българите имат пълно доверие в успеха на исканията си. Фактът, че турската армия не е преминала границата, е тълкуван благоприятно. Във всеки случай никой от тях дори и за миг не се съмнява в оставането на княза на българския престол. Дори, ако поради събитията или съветите на великите сили се наложи да абдикира, Великото народно събрание на България със сигурност ще го преизбере отново. Във висшите класи и в армията високо се проявява неодобрение към Русия, което слиза бавно към народа в селата, където царят е считан почти за полубог. Това чувство не е чуждо и на готовността на доброволците, с която те предлагат съдействието си за националната кауза.

Според очевидци и хора на честта, в Румелия ентусиазмът от Българското съединение и за княза е един и същ.

Днес в събранието нямаше сесия, тъй като министър-председателят се беше завърнал при княза, от където единодушието им се вижда в решенията му. Той не отказва на правителството никоя предложена мярка с оглед на изискванията според създадената ситуация, както от гледна точка на разходи, така и от такива за обществената сигурност.

В резюме, ние присъстваме на едно национално движение, абсолютно единно и в двете страни. Княз, правителство, Народно събрание, армия, цял един народ са изцяло единодушни.

Кръв не бе пролята, ако не се брои един изолиран случай във Филипопол, в началото на въстанието. Вътрешният ред продължава да бъде абсолютен, въпреки екстремността на момента.

Надяват се, че Европа ще си даде сметка за българския народ и неговия княз.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

PS в полунощ

Великите сили, за които става дума в циркулярното писмо под № 4227, са Франция и Германия.

Русия, чието поведение е станало по-сговорчиво, дава съвети за предпазливост.

Смяната на Министерския съвет в Константинопол се смята за благоприятен факт за съединението на България.

Т.К.

КМФ 16 инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 58-63.

№ 8

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей с описание на въоръжението на македонска чета от 180 души, дошла в София за инструкции; за българския дух и желанието, с което запасни и доброволци отиват в армията; за отношението на народа към княза и за нарастващата му популярност

София, 1 октомври 1885 г.

Принце,

След моят доклад от 26 септември, №103/46 никакво значително събитие не се е случило в България.

Мобилизацията на резервистите продължава, така както и набирането на доброволци; тези части се отправят към Източна Румелия и към границата с Македония, тези последните със спешната мисия да попречат на всякакво движение срещу Македония.

В София бе повикана една македонска чета доброволци от около 180 души, част от които са гранични мародери и които се намираха в околностите на Кюстендил и на Дупница, тъй като се страхуваха от инцидентни стълкновения отвъд границата. Те прекараха тук пет дни и занимаваха живо любопитството на обществото. По-голяма част от тях носеха албански костюми с фустанела, със затъкнати в пояса пистолети, ножове, стари турски ятагани и опасани през рамо с патрондаш от около стотина патрона. Петнадесетина от тях са познати като принадлежащи на разбойнически банди, които държат пограничната планина на Македония. Видът им и поведението им ги издават, както и повечето от тях имат характерни физиономии. Населението на София ги гледаше с безпокойство как обикалят по улиците въоръжени до зъби, силни, шумни и пъргави. Те не дадоха повод и за най-минималното оплакване по време на престоя си, и вчера заминаха за Румелия.

Правителството прави всичко, което зависи от него, за да избегне всякакви вълнения от страна на Македония. В същия ред на мисли те арестуваха известния размирник Пашич[15], интерниран в София по устно уверение, който избяга в посока на Сърбия. Също по този начин то отхвърли услугите на двеста руски доброволци, пристигнали в Русчук да се зачислят в армията на българското съединение. Най-строги мерки бяха взети както в България, така и в Румелия, нищо да не наруши безупречния ред, който не престава да цари от първия момент. От своя страна населението остава единно в патриотизма си и в спокойната си решимост, с която посреща поисканите му жертви. Резервисти и доброволци от селата без да мислят напускат нивите си в един момент, когато върви полската работа преди зимата, като по този начин излагат семействата си на опасността да изгубят бъдещата реколта.

Гражданите на градовете поемат безропотно тежката служба на военните задължения, както и на обществената безопасност. Много от тях правят доброволни дарения от всякакъв вид и отказват възнаграждения от наложената им реквизиция. Армията продължава да показва изключителния си дисциплиниран дух и ентусиазъм и парламентът, както казах, допринася за националната кауза с могъща подкрепа и единомислие.

Този всеобщ порив е наистина забележителен. И когато човек види как този народ, който едва вчера се роди за независимостта след три тежки века* османско подтисничество, който можа за осем дни да я постигне в изряден ред, сред безброй трудности, трябва да му се признае, че е зрял за свободата и ако е добре воден, може да постигне много неща.

Княз Александър продължава да бъде маяк на движението и популярността му се увеличава с всеки изминал ден. Общественото мнение, членовете на парламента и самото правителство, все пак с по-голяма сдържаност, високо показват намерението си, в случай, че на княза му се наложи да напусне трона на България, да го извикат отново чрез преизбиране от Народното събрание.

Това поведение на народа към княза контрастира много с това на руснаците в София. Тази агенция, официално състояща се от един агент и двама секретари, има още един инженер – архитект, чиято позиция не може точно да се определи. По време на последните събития генерал Кантакузин беше назначен за военен аташе, там са командировани също и висши граждански чиновници, както и полковници и други офицери. Всички те струпват телеграми и шифри и получават заповеди. В този момент кампанията срещу личността на княза е открита, без мярка, без отдих и без пощада. След прочутата телеграма на царя, порицаваща българското движение и с оттеглянето на руските офицери вътрешните, обикновените или извънредните пълномощници на агенцията не можеха да скрият радостта си сред обществото и високо се обявиха за оттеглянето на княз Александър, а висшите според правилата, но не без вълнение поддържаха същото мнение. Князът, според тях, е единствената причина за трудностите в настоящия час, той по принцип е злият гений на България, той несъмнено я води към гибел; никога Европа не ще я подкрепи, Русия при всички случаи ще се противопостави на оставането му на трона.

---

* Така е в оригиналния текст.

Една от най-високопоставените персони на агенцията при една своя визита при мен ми държа подобен език, придружен с такива нападки и то толкова грозни, колкото и противоречащи на истината инсинуации.

В София знаят на какво да вярват: на вечната опозиция на русите по отношение на княза, на когото за зла участ те натякват за грешките, които те го накараха да направи. Тук прилагам една брошура, която се появи през май 1885 г., написана от известния Стоян Михайловски срещу г-н Каравелов, когато опозицията го атакуваше като изцяло отдаден на руснаците. Трябва да се вземе под внимание преувеличението и страстта в този памфлет излезли под перото на един личен и политически противник на министъра, когото смятаха тогава за отдаден на московците, докато петнадесет дни по-късно те, опитващи се да съберат на снопи опозицията, врагове по между си, консерватори и цанковисти (либерали), бяха стъкмили срещу Каравелов заговор, който трябваше да го събори.

Въпросът за концесията на жп линията Цариброд-Вакарел, предложена от министър Каравелов, трябваше да бъде дръвника на екзекуцията му.

Ние видяхме как проектираното съгласие между групите на опозицията не стигна до никъде и как г-н Каравелов постигна единодушие в събранието за проктозакона си. От този ден му бе декларирана открита война от Русия и погубването на княза, който придържайки се към конституционната си роля, подкрепя министър-председателя си, подкрепян от силно заклето болшинство.

Да се върна на брошурата. Намирам че всичко що се отнася до руснаците и до тяхната политика в България е исторически точно, и че тяхната единствена тактика е била да се противопоставят на влиянието на княза опирайки се последователно на опозиционната партия, да го държат винаги в шах per fas et nefas* употребявайки отчаяни средства, дори чак до опита за отвличане през 1883 г. опит за който съдействаха и руски военни командири, но осуетен от патриотизма на българските офицери и войници.

Днес открито и без заобикалки руснаците търсят благоразположението на княза. След катастрофалния ефект, предизвикан в България от последните заповеди на царя, да атакуваш по този начин огромната популярност на княза е от гледна точка на руското влияние тук, да искаш да се доказваш на сляпо. Московската партия обяви, че генерал Кантакузин ще бъде назначен за втори пълномощник на Русия на конференцията в Константинопол. Увлечението, което прояви този генерал, иначе фин човек, достоен и обикновено дипломатичен, в атаките си срещу княза след оставката си, тук ни кара да считаме евентуалното му назначаване на конференцията като следствие на един добре скроен план, целящ да доведе до гибелта на княза, като не се скрива от българите, че осъществяването на желанието им ще е на тази цена.

София продължава да бъде спокойна. Английският агент, господин Ласелс и този на Италия граф дьо Соназ се завърнаха вчера на постовете си. Завръщането на барон Бигелебен от Австрия се очаква тази седмица.

Към настоящия доклад изпращам и текста, предаден вчера на агентите на великите сили в София, на телеграмата от 9/21 септември, адресирана от княз Александър до султана.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюшел

---

* per fas et nefas (лат.) – за добро или лошо.

PS 1 октомври в 11,50 ч. вечерта.

Гаврил паша, губернатора на Филипопол, интерниран в София е освободен и заминава утре за Константинопол.

КМФ 16, инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 71-76.

№ 9

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за отпътуването на руските офицери за Русия; за българо-руската военна конвенция; за отзоваването на Коияндер; за разговор с И. Цанов[16] за търсене на евентуален заместник на княз Александър I Батенберг при абдикация; за влиянието на Русия в България; за отношението на сърби и гърци към Съединението

София, 8 октомври 1885 г.

Принце,

След доклада ми от 3 октомври под № 109/52 спокойствието продължава в България и Румелия. С телеграма от гръцкия консул във Филипопол до гръцкия агент в София бе отбелязан само един факт, а именно, че петима гърци са били убити в едно село близо до Филипопол, но колегата ми все още не е получил доклада върху този случай.

Вчера руските офицери получиха от правителството си заповед да се завърнат в Русия и те се подготвят за път. Тяхното положение ставаше все по-трудно тук и вече имаше доста инциденти между тях и българските офицери. Едновременно с признаването на неоспоримите заслуги, които руснаците са извършили за армията, българите бяха продължително време оскърбявани от агресивния им речник и неуважението към личността на княза. Правителството не смееше да вземе строги мерки срещу тези крайности, тъй като пример бе даден от много високо и с облекчение те разбраха за заминаването им. Продължителният престой на руския генерален щаб не възбуждаше толкова любопитството, колкото безпокоеше населението, защото плъзнаха слухове, произлезли може би от нечие офицерско самохвалство, отнасящо се за евентуална окупация на България от руската армия, в случай че турски части навлязат в Румелия. Изглежда закъснението им се дължи на формалностите по заминаването на руските кадри и на спирането на заплатите и на обезщетенията. Според военната спогодба между Русия и България, руските офицери могат да работят в България само три години и само с изричното разрешение на царя. Те зависят от руския министър на войната, естествено бидейки руски офицери, а като български офицери, що се отнася до последното, са подчинени на Конституцията и на законите на Княжеството. Като руски поданици те са подчинени юридически на Агенцията.

Българското правителство трябва да се намеси в областта на обезщетенията и репатрирането на тези, които са навършили три години служба. Руското правителство, напротив, се натоварва с разноските включващи тези, които не са приключили със службата си.

Смята се, че независимо от честолюбието към службата, на руските офицери не им е приятно да напуснат тук висшия си чин и заплата двойна на тази, на която ще имат право, завръщайки се по частите в Русия. Това внезапно заминаване дразни и жените на семейните офицери, които трябва да напуснат местата от скорошното си настаняване, нещо което им е трудно, една позиция в столицата, колкото и малка да е тя, е по-висш социален статут от този в друг гарнизонен град на Русия. През последните дни софийските салони бяха свидетели на доста оживени изказвания на руските дами за домакинските им несгоди, сравняващи ги с политически инцидент и за това смятащи княза за отговорен.

Да се върнем на въпроса по-горе. Не по-малко вярно е, че българското правителство се вижда в навечерието на окончателното отърваване от угнетителното настойничество на Русия, или, както ми каза министърът на външните работи, че „веднъж завинаги ще се отървем от руснаците“. Позицията на руския агент господин Кояндер е също компрометирана и не се съмняват, че когато свърши конференцията, без съмнение той ще бъде сменен.

Днес дори министър Цанов ми каза още за решителното намерение на правителството и Народното събрание да не се съгласяват със заместването на княз Александър с друг кандидат, предлаган напоследък.

Тяхната последна воля е евентуално да го преизберат от Велико Народно събрание в случай на желана или наложена абдикация. Това значи, господин министър, че популярността на княза далеч не намалява, и че тя не е нарушавана напоследък дори по време на агресивната кампания на руснаците.

Що се отнася до кандидатите, чиито имена бяха цитирани, тук приписват на руската императрица, за добро или за лошо, желанието да извика на българския трон брат си Валдемар Датски. Още повече, че се знае, че императорът[17] не обича княз Александър. Очевидци и достойни люде ме увериха, че тази антипатия датира от последната турско-руска война. Княз Александър, тогава Батенберг, който присъствал на военните действия, бил лично аташиран към персоната на бившия император Александър II[18] и от негова страна бил обект на внимание и специални благоразположения, докато той малко контактувал с „царевич“, сегашния император Александър III. Оттук и известна доза ревност, което не е тайна за никого. Тези лични чувства се увеличават сега, когато позициите са променени и императорът не ще да е забравил времето на неприятностите за „царевич“.

Мнението и желанията на царя на Русия имат изключително влияние върху чиновниците и руските военни. Именно върху този проблем през последните дни, напълно забравяйки за настоящия момент, те съсредоточиха гнева си срещу този княз, който се осмеляваше да въстава срещу заповедите на императора. Тези несъвместими чувства с идеите на Конституцията и на парламента обясняват поведението им в България от времето на конституцията на Княжеството. Те биха искали от княза да направят руски чиновник, а от България – руска провинция. Това са фактите, които безспорно доказват тенденциите в тази насока.

В предишния си доклад аз Ви информирам за заминаването на господин Ласелс, английски агент, за Филипопол. Този ден нито един агент не го последва. Барон Бигелебен се завърна миналия понеделник, така че всички агенти са на постовете си. Твърде е възможно дипломатическият корпус да замине за Филипопол.

По-горе казах, че България и Румелия са спокойни, въпреки това не липсваха вълнения сред сърбите и гърците, които живеят там и зная от добре информиран източник, че гръцкото правителство се е опитало да предизвика антибългарски бунт. Но собствените му дипломатически агенти са му показали неговата несъстоятелност. Дали петте гърци в Румелия са убити в следствие на нещо като бунт, това е, което трябва да узнаем в момента.

Един пехотен полк, идващ от Плевен, комплектуван от 3 600 души, пристигна завчера в София. Той ще бъде зачислен към армията в Кюстендил, където ще се концентрират 15 000 души редовна войска, пехота, артилерия и кавалерия.

Въпреки че забавиха записването, доброволци не престават да пристигат.

Парламентът непрекъснато ще работи, за да получи меморандума от конференцията в Константинопол, и също за да гласува ратификацията на продажбата на жп линията Варна – Русе.

От своя страна главното събрание на акционерите ратифицира продажбата по такъв начин, че делото е така да се каже приключено.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

КМФ, 16 инв. № 506/1

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 80-84.

№ 10

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за заминаването на батальон от доброволци за Източна Румелия; за състава на българската армия под командването на княза; за слухове отнасящи се до мненията на великите сили за Съединението; за възможно споразумение между България и Турция

София, 17 октомври 1885 г.

Принце,

Вчера сутринта в София се завърна от Филипопол княз Батенберг, който по пътя за Кюстендил ще инспектира частите, концентрирани в тази област. Малко хора бяха в течение на това пътуване и още от сутринта веещото се знаме над двореца показа на населението за завръщането на Господаря.

Ръководителите на съединистките комитети решиха незабавно да организират манифестация и един разлепен на афиш апел свикваше народа на площада пред катедралата, за да се отправят оттам към 4 часа към двореца. В този момент трябваше да се състои заминаването на един нов батальон доброволци. Князът направи преглед на батальона и присъства на религиозна церемония по благославяне на знамето. Той каза няколко думи на доброволците, сред които беше запомнена фразата, в която той казва, че иска и очаква в тези тежки обстоятелства, в които се намира родината, по-голяма отдаденост и смелост от доброволците, отколкото от редовната войска. Тези думи бяха заглушени от акламации и батальонът потегли за Румелия.

Всеки от доброволците сам се е снабдил с екипировка. Все пак правителството освен калпака, пушката и посочените по-горе предмети дава на тези, които нямат кожух от овча кожа. Достатъчно е да види човек тези въоръжени мъже и само от пръв поглед ще му стане ясно, че те добре си служат с пушката. В противоречие с това, от което се опасяват по принцип, те въобще не са недисциплинирани, а според командирите доброволците лесно се командват, когато при сблъсък се наложи да ги смесят с войници от редовната войска. Чувства се, че мъжете се бият за една идея, че те са погълнати от задълженията си и от месец поведението им с оръжие в ръка е това на безупречен военен с инстинктивна дисциплина и патриотична отдаденост.

Тази седмица имаше сигнал само за един случай на безредие в София, но авторите и жертвите са чужденци, един черногорец и един сърбин, като смъртната омраза между тези двама доброволци се приписва на междуличностни отношения. Те са употребили оръжията си и единият е убит на място, а другият е починал на следващия ден. Инцидентът не предизвика никакво вълнение, освен у тези, които като руснаците имат интерес да обръщат срещу българите всеки факт или всяка по-забележителна случка.

Българската армия под командването на княза обхваща понастоящем 80 000 души, въоръжени и екипирани. Под енергичният контрол на командира дисциплината остава за пример, въпреки отсъствието на офицерите, тъй като има полкове от редовната войска от около 8 000 души, както и кавалерията от турската граница от около 11 ескадрона под командването на подполковник барон дьо Корвен, първи адютант на Негово Височество. До този ден не се говори за зачисляване на чуждестранни офицери за заместване на руснаците, въпреки многобройните искания, дошли от Германия, Австрия и Швейцария. Цитират се двама – трима руски офицери, които са останали, единият, защото няма нито семейство, нито руска връзка, другият, защото е нихилист.

На малки групи руските офицери заминават от София и другите градове. Техният маршрут е от Варна със сборно място в Одеса, от където ще получат назначенията си. Княз Кантакузин остава военен аташе в агенцията с адютанта си княз Трубецкой и полковник Вейман, негов бивш началник щаб. Руската агенция си остава като място за интриги и лични атаки срещу княза. Езикът на персонала продължава да бъде наистина неприемлив, предизвикващ искрено възмущение сред някои висши руски офицери.

Софийските жители, както и тези на градовете, през които минава князът, напротив, му оказват най-любезен прием. Можахме да го видим вчера след заминаването на доброволците, когато огромно множество от манифестиращи отиде в двора на двореца. Бяха около 7 или 8 000 души манифестиращи. Не мога да определя цифрата, но от мястото на което се намирах в близост и с лице срещу тълпата, можех да наблюдавам поведението им и лицата им. Когато князът се появи и отговори на речта на комитета, аплодисментите бяха наистина ентусиазирани. Негово Височество говори наистина добре български език и умее да намира подходящите думи за случая. Речта му беше прекъсвана от възторжено ура и по лицата на всички социални класи, доминиращото чувство беше това на предана симпатия, примесена с уважение.

Князът предизвиква същото уважение и в армията и за българите и дума не може да става за неговата оставка или пък абдикация. В този момент очите на цяла България са обърнати към него, както и доверието, което имат в него е безгранично.

Съвсем случайно през вчерашния ден агентите, акредитирани в София, връчиха на българското правителство меморандум от конференцията в Константинопол.

От два дни в София цареше известно безпокойство. Руската агенция говореше за лоши новини, които сякаш се оправдаваха от поведението на агентите на великите сили. Те пък отказваха да говорят, свързани по между си, както казваха, от задължението да пазят абсолютна тайна. Следователно се допускаше едно неблагоприятно колективно съобщение за съединението или пък за княза, или дори за европейски ултиматум. Стана така, че нотата, която беше такава тайна, чисто и просто беше един обикновен меморандум. Впечатлението на обществото, реагиращо на безпокойството от предишните дни, беше поскоро благоприятно, и човек се пита защо беше този театър за да бъде връчен един документ, известен вече от много дни.

Не по-малко неясно беше и поведението на правителството. По време на разговора, който имах днес с министъра на външните работи по този повод, той ме информира за колективната нота на великите сили. Господин Цанов не скри притеснението си от това, че колкото и да беше категоричен меморандума в някои точки, толкова от други гледни точки изглеждаше двусмислен. За момента българското правителство ще се задоволи с приемането му, като се въздържи от отговор. Имам чест, господин министър, в един бъдещ доклад да предам ако не текста на отговора, то поне намерението на княжеското правителство. Това, което занимава по-сериозно страната в този момент, е поведението на Сърбия, проявяваща жаждата си за компенсации във връзка с българското съединение и събираща войска на границата си с Княжеството, която в момента е оголена откъм Сърбия.

Това заплашително концентриране на военни сили срещу Видин и в близост със Софийска област, би означавало, че ако Сърбия иска да си вземе отново Македония, която на времето ѝ е принадлежала, а това при всички случаи ще им бъде оспорвано, тя ще побърза да завземе Видин и областта му.

Ако това стане, въпреки дадените преди 8 дни най-мирни уверения от господин Гарашанин[19], които пък се опровергават от концентрацията на военни сили, тогава няма да има съмнение, че българите биха били благоразположени към едно съглашение с Турция при големи отстъпки от тяхна страна,с цел да противодействат на сърбите, които те мразят, и тогава не би могло да се предвиди към коя страна ще бъде преместена сръбско-българската граница.

Тук се забеляза, че понякога натоварват с дипломатически мисии Нихад паша, който е османски комисар по вакъфите (съгласно чл. 12 от Берлинския договор). Според висшия му чин на дивизионен генерал, по време на церемонии в София в дипломатическия корпус той върви след доайена, като на няколко пъти той се вижда с княза и дори завчера и днес обядва в двореца. В един разговор с него ми се стори, че открих въпреки въздържаното му изказване, че скоро ще има спогодба между Високата порта и българите, и че затрудненията биха се появили по-скоро по въпроса за гаранциите.

Все пак българите не разглеждат едностранно обединението, а вярват във възможността на спогодба с Високата порта и са готови да бъдат щедри по отношение на трибутарния и османския данък. Те знаят, че милионите които се харчат за армията, би било по-добре да се употребят за мирна спогодба. Освен това във вчерашната си реч князът спомена, че не иска война с Турция, и че ще употреби всичките си сили към желаното споразумение.

Тази идея битува сред народа и осемте или деветте милиона стари данъци ще влязат като по чудо в трезора, в случай че трябва да се употребят за освобождаването на територия. Напротив, ако не се получи мирна спогодба, те единодушно са готови на всякакви човешки и парични жертви, за да запазят съединението с оръжие в ръка. Това е положението и никакви меморандуми или протоколи не могат да имат сила, както казах вече по-горе.

Следващият ми доклад, господин министър, ще Ви представи текста на нотата връчена от великите сили на княжеското правителство, а също и отговора на софийския кабинет.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

КМФ 16, инв. № 506/1

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 85-91.

№ 11

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за отговора на българското правителство на колективната нота на представителите на великите сили в София, продиктувана от Цариградската конференция; мисията на Греков[20] и др.

София, 20 октомври 1885 г.

Принце,

В последния ми доклад от 17 този месец под № 56 имах честта да Ви информирам за завръщането в София на княза на България, както и за манифестациите на жителите на София, чийто обект бе той. Същевременно бях отбелязал за предаването от агентите на великите сили в София на правителството на княза меморандума от конференцията в Константинопол и отговорът на кабинета в София.

Имам честта тук да приложа текста на колективната нота на агентите в София и отговора на българското правителство.

Не се осмелявам да правя оценки на съдържанието на тези различни документи и ще констатирам само, че по принцип отговорът направи добро впечатление сред дипломатическия корпус, който е съставен от умерени термини и е изпълнен с отстъпчиви намерения.

Надеждата за спогодба със султана се налага с всеки изминат ден, особено с оглед на проявените от Сърбия враждебни намерения.

Тази последната продължава да струпва войски на границата с България и още от 17-ти се носи слух, че границата вече е премината. Сърбите използват всякакви претексти да заплашват и настройват българите срещу себе си, докато княжеското правителство прави точно обратното, използва всичките си усилия да заличава и най-малката сянка на съмнение, като интернира или арестува сръбските бежанци, забранявайки всякаква враждебна проява или публикация на съседното кралство.

Дипломатическите отношения са прекъснати още от Бреговската афера. Князът реши да изпрати до крал Милан специален пратеник, който да занесе писмо, написано лично от Н. В., в което се отричат всички разпространявани и използвани в Сърбия слухове, като изразява желанието си да живее в мир с кралския си съсед и го моли за отговор, за да престанат опасенията на българите по отношение на сърбите и струпването на войска на границата с България.

Извънредната мисия трябваше да бъде поверена на господин Греков, бивш министър на правосъдието в кабинета на консерваторите, сръчен и високопоставен мъж, една от най-забележителните личности сред българите.

Това княжеско писмо бе прочетено в двореца на съвет на министрите и османския комисар Нихад паша, който бе повикан на заседанието и също можа да го чуе. После то бе подпечатано и предадено в присъствието на пратеника. От Нихад паша даже бе поискано да информира Високата порта за мисията при крал Милан[21] и за съдържанието на писмото, с което той се бе запознал.

Незабавно след заседанието, в неделя, 18 октомври, князът тръгна за Кюстендил, за да направи преглед на войската, и заминаването му беше предмет за нови и сърдечни прояви на народа.

Той не трябваше да се връща в София, а директно да отпътува за Филипопол.

Колко голямо бе учудването в София, когато го видяха в понеделник да се завръща в двореца в два часа. Ето какво бе предизвикало внезапното му завръщане.

Когато телеграфически информират крал Милан за извънредната мисия, поверена от Негово Височество на господин Греков, той отговорил с лаконична телеграма, че се налага да я откаже.

Тази телеграма – светкавица, не даваща никакви обяснения, бе направила лошо впечатление на княза, като се има в предвид приятелството, което свързва двамата господари. Още повече, че българските власти по границата обявяваха за неизбежното преминаване на сръбската армия в България.

В същото време префектите на пограничните на Сърбия области съобщаваха за шираща се безнадеждност в поверените им земи, страх от сърбите и от насилия и кланета от страна на българите.

Дадена бе заповед на префектите да въоръжат националната гвардия и всички мъже, годни да носят оръжие и да се въдвори ред и мир, за да отнемат на сърбите всякакъв претекст да идват на помощ на народа си.

В същото време бе дадена заповед в Радомир да се завърне в София пехотният полк от Видин. – Той пристигна тази нощ.

Междувременно телеграми от агенция Хавас, изпратени от Ниш обясняваха отказа на крал Милан за мисията на Греков с мотива, че „единствената цел на тази мисия не може да е само споразумение за общо действие срещу Високата порта, тъй като Сърбия се базира върху зачитането на договорите."

Това противоречи на истината и българското правителство ще опровергае този фалшив слух. Присъствието на Нихад паша на заседанието в двореца, както и фактът, че е повикан, и че се е запознал с провалената мисия, опровергават сръбските твърдения.

Поведението на Сърбия, готова да нападне България и търсеща всякакви претексти за това, дразни българите. Изглежда крал Милан и правителството до такава степен не са на себе си, че са принудени да предприемат всякакво външно действие, за да избегнат натиска от вътре. Това е аналогично с положението на княз Александър, ако същият не бе последвал българското единение. Казват, че целта на Сърбия е, като вижда, че ѝ се затварят вратите пред бивша Сърбия, в която влиза и Македония, то поне със сила да получи от България границите си на бивша Сърбия. Което означава да се вземе Видин, Трън, Кюстендил и някои други области, на кратко една насечена линия от Дунав чак до Македония. След като България е изцяло лишена от войска в центъра и на север по границата със Сърбия, тази последната също се надява да постави Европа пред свършен факт.

Обаче България не го разбира по този начин, и ако територията ѝ се завземе, това ще бъде война до смърт, до пълно унищожение на двата народа.

Тези дни телеграфът не бездейства и многобройни телеграми бяха разменени между агентите в София и техните правителства. В момента, в който приключвам това писмо, се носи слух за благоприятни новини.

Време е да има някакво разрешение, тъй като безнадеждността е голяма. Във Филипопол в отсъствие на княза има изстрели между румелийци и министъра на правосъдието току-що тръгна със заповеди на княза.

Британският агент господин Ласелс се завръща тази вечер в София. Разчитат на подкрепата на Англия, за да се стигне до някакво решение.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

КМФ 16. инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 92-96.

№ 12

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за разговор с княз Александър I Батенберг за причините за Съединението, за апетитите на Сърбия и армията, която трупа по границата с България; за укрепването на Видин и за стратегическите пътища

София, 24 октомври 1885 г.

Принце,

Така, както бях обявил в доклада си от 22 този месец под № 60, имах честта да бъда приет от Негово Височество княза на България.

По време на разговора, който продължи по време и след обяда, на който Негово Височество пожела да ме покани, предмет на разговор бяха различни неуредени въпроси.

Накратко ще ги резюмирам.

По време на пътуването си из Европа, князът не е знаел за подготвяното въстание и е бил предупреден няколко дни преди 18 септември. Обстоятелствата са били такива, че той не е могъл да откаже ръководството му под заплаха, че ще се наложи да абдикира „унизително“ според думите му. Ако веднага не се бе отправил към Филипопол, щеше да започне бунтът и кланета и те щяха да се разпространят и в Македония. Той е отишъл следователно за да поддържа реда и да отговори на аспирациите на българите.

Една от причините, които предизвикаха преждевременното избухване на въстанието, бе че списъкът на ръководителите се появи случайно и попадна в ръцете на властите. Издадените ръководители трябваше незабавно да завземат властта и да арестуват управляващите.

Положението, което създаде прилагането на Органическия устав в Румелия, стана много трудно – страната се задъхва от данъците събирани от чиновниците. Освен това едно решение на конференцията, което би върнало statu quo ante* не би се възприело от румелийците. Веднъж потушено въстанието, не след дълго би се разраснало още по-мащабно и би се разпростряло чак в Македония. Само тогава, принудени със сила, те лично биха приели съединението. Много по-голямо би било недоволството в България, където не отстъпиха пред никакви жертви, за да се притекат на помощ на румелийците.

---

* statu quo ante (лат.) – предишното положение.

След като обмисли трезво ситуацията, князът взе решение да отиде във Филипопол и поиска от Каравелов „ако има смелост да го придружи". Нещо, което министър-председателят направи без да се поколебае.

Румелийците са решени да се бият до смърт срещу турците. Жителите на съседните на границата села, ако не бъдат защитени от нахлуване на турците, твърдоглаво отказват да отдалечат жените и децата си, решени всички заедно да умрат. Трябва да живееш в Ориента, за да можеш да прецениш омразата, която са вдъхнали на хората тези три дълги века* турско господство. Князът е по-слабо обхванат от всеобщия плам и не вярва, че българската армия ще победи турската, както и няма доверие и на сърбите. Страхува се да не би опасността да дойде от тази страна и аз можах да забележа, че тази вероятност не бе отмината без загриженост от Негово Височество.

Той вярва във войниците си, които имат превъзходна дисциплина, неуморими са по време на поход и са точни стрелци благодарение на непоколебимото им присъствие на духа. Резултатите в Румелия по стрелба, в която ежедневно и дълго се упражняват, са още по-забележителни.

Липсват им достатъчно артилерия, една прекрасна и неотменна подкрепа за младите части, липсват и висши офицери.

Войниците ще се бият с по-голяма непоколебимост срещу сърбите, отколкото срещу турците, които бяха запазили несъмнения си престиж, но ако българите държат на първия въпрос, сърбите не ще получат така бързо удовлетворение.

Негово Височество очакваше, че ще се бие в тази посока.

Що се отнася до поведението на Русия, князът знае, че царят и руското правителство работят от дълго време срещу него. Господин Гирс му го каза с прости думи по време на срещата им във Франценбад.

Това обяснява поведението на руските агенти, преминали и пребиваващи в София, техните политически маньоври и лични нападки срещу Негово Височество.

Аз много пъти имах възможността, господин министър, да Ви запозная с техните действия на всеобщо порицание, както и настроенията, които те раздухваха в България.

Негово Височество не знаеше какви са намеренията на великите сили, що се отнася до бъдещите резолюции на конференцията. Той не може да предвиди какво ще бъде поведението на българите относно решенията ѝ, за да може да се намеси.

Това са, господин министър, главните въпроси, засегнати по време на разговора ми вчера.

Днес министърът на външните работи не ми каза нищо ново, чака се конференцията, от решенията ѝ зависят действията, които ще се предприемат.

Все пак по отношение на Сърбия положението е тежко. Сръбската армия е на границата. Очаква се всеки момент да я премине. Укрепват Видин, където пристигнаха пехота и артилерия. Не е същото с прохода за Драгоман по посока на Пирот, където 10 000 войници вече са се събрали. Активно се работи в покрайнините на София, където се поправят стари турски укрепления. Много такива се издигат по пътищата за Ниш и Лом Паланка, които имат реално стратегическо значение. Хиляди работници запасняци се трудят по тях. Полковете са в поход от Румелия. Утре ще пристигнат в София и след няколко дни ще имаме между столицата и границата един армейски корпус от около 20 000 души, готови да се противопоставят на евентуална инвазия на сърбите. Полкове и батальони от доброволци се връщат, вървейки изморени, тъй като много от тях са изминавали по 70 километра на ден.

---

* Така е в оригиналния документ.

Тук цялото внимание е обърнато към Ниш, тъй като се смята, че сърбите не ще изпуснат случая, за който говорих напоследък, т.е. да навлязат без един изстрел в София и да диктуват условията си.

Въпреки голямата опасност, населението е абсолютно спокойно и никой не бяга, освен няколкото чуждестранни семейства. Редът е безупречен и доверието сред населението в княза и армията не е разклатено.

Положението на сърбите, живеещи в София, е твърде несигурно и правителството ще вземе мерки за тях. Говори се, че ще ги изпратят към Русчук.

И накрая, забелязва се, че от няколко дни руснаците и дипломатическата им агенция са спокойни и въздържани. Като причина се смята, че цялото руско действие се е пренесло в Константинопол, където се надяват, че ще вразумят княз Александър.

Няма нужда да Ви съобщавам, господин министър, че ако събитията докарат театъра на военните действия в София, както се предполага, аз при всички случаи ще се погрижа за сънародниците ми и ще ги закрилям. Можете да разчитате при тези обстоятелства напълно на моята абсолютна преданост.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

P.S.

Князът замина тази вечер на преглед на войсковите части в Драгоман и областта. Ще се завърне утре вечер, за да присъства на завръщането на полка.

КМФ 16, инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, с. 97-100.

№ 13

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за навлизането на сръбски войски в българска територия; за изтегляне на български части към Драгоман; за гръцко-сръбски усложнения; за враждебното отношение на Русия към княза и Съединението

София, 27 октомври 1885 г.

Принце,

След политическия ми доклад от 24 този месец под № 62 в България се случи важно събитие. През деня на 25-ти, неделя, сърбите окупираха в района на Трън[22] един митнически пост. С този факт незабавно беше запознато османското правителство в Константинопол. Българският правителствен агент телеграфира в София, че Негово Величество султана тълкува действията като casus belli* и той ще предостави армията си на разположение на княза срещу Сърбия.

---

* casus belli (лат.) – състояние на война.

Един от колегите ми, току-що излизащ от среща с княза, даде потвърждение за същото от Негово Височество.

Новината за пристигането в София на българските полкове през деня в неделя на 25-ти и вчера на 26-ти, успокои населението, страхуващо се от сръбската армия на границата. Всеки ден князът посрещаше частите и влизаше начело на тях в София. Той беше обект на топли овации. 7 000 пристигнали войници имат прекрасно облекло и правят много добро впечатление. Здравословното им състояние, дисциплината им и настроението им са безупречни.

В нощта срещу неделя князът отиде в Драгоман да прегледа частите и защитата. Завърна се в понеделник след обяд, за да посрещне частите и същата вечер замина за Филипопол в компанията на английския агент господин Ласелс.

Като причина за нарастващото безпокойство в Румелия бе продължителният престой на княза в София и заминаването на полковете за сръбската граница. Освен това, изглежда, че руснаците, като виждат неефикасността на усилията си в София, се опитват да се възползват от отсъствието на княза от Филипопол, като всяват паника и раздори в Румелия. Присъствието на княза, влиянието и популярността му така необходими в този момент, остават ненакърнени.

Бих добавил, че завръщането му в София случайно съвпадна с връчването на меморандума и престоят му се удължи поради неизбежността от навлизането на сръбската армия в България. И тъй като той не би искал да изглежда, че е изоставил каузата на българите от Южна България, съгласявайки се по принцип същевременно с получената нота. Завръщането му във Филипопол трябва да покаже, че той е съпричастен на съединението и че statu quo ante, за което се говори, не ще бъде така просто да се възстанови.

Междувременно натискът от страна на гърци и сърби накараха българите от север и от юг да се откажат от първите си претенции, защото сега ще приемат съединението с някои промени, законно обосновани в Органическия устав на Румелия[23].

Чувствата по отношение на Русия остават същите, т.е. московската легенда свърши. Тук всеки знае, че в Константинопол Русия се противопоставя на желанието на българите и по-точно казано на княз Александър. Официалното и лично поведение на руските агенти в София, толкова пъти споменавано в докладите ми, не е от такова естество, че да възвърне влиянието на Русия.

Отношенията със Сърбия са прекъснати и са в същото положение, още от получаването на телеграмата на крал Милан до княз Александър. В сръбските изказвания настойчиво приписват на мисията на Греков цели, абсолютно противоречащи на истината.

Конфиденциално. За да се опровергаят тези намерения един път завинаги, старателно и неосновательно приписвани на България, аз имам чест тук да приложа в настоящият доклад под заглавие „конфиденциално“, копието на писмото, адресирано от княза до крал Милан, писмо, което не е пристигнало по предназначение, тъй като мисията беше отклонена от телеграмата със следния текст: „Съжалявам, че трябва да отклоня мисията на господин Греков, бивш министър на Ваше Височество“. Благодарение на някои мои познанства, можах да прочета дори писмото, станало безпредметно, и да препиша телеграмата до Негово Височество. Вие забелязвате, господин Министър, че доклада ми от 20 октомври дава като цяло точен анализ.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

№ 14

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за обвинение на Сърбия за арестуването на 200 сърби в София; българските намерения за статуквото и как това ще повлияе на Цариградската конференция; за пребиваването на Александър I Батенберг в Пловдив и за действията на Русия там

София, 3 ноември 1885 г.

Принце,

Имам чест да предам с настоящето писмо копие на една телеграма, която правителството на княза изпрати до господин Рангабе, шарже д'афер на Сърбия в София.

В официална телеграма от Ниш сръбското правителство обвинява българите в тежко престъпление абсолютно неоснователно, а именно в арестуването на 200 сърби в София.

Тези действия по време на свикването на конференцията с цел да повлияят върху решенията ѝ, пораждат в България и по-точно в армията, голямо отчаяние. Войната със Сърбия все така е на дневен ред, особено когато достатъчно сили са противопоставени на тези съседи.

В България и Румелия продължава да бъде спокойно. Слуховете за метеж в Търново са абсолютно измислени.

Княз Александър е все още във Филипопол.

Що се отнася до бъдещето, всичко зависи от конференцията. Съединението изглежда ще бъде признато, но като минимум.

Що се отнася до възстановяването на statu quo ante, ако натоварят Турция с изпълнението му, то българите не ще се подчинят; това е извън всякакво съмнение; ще се опитат директно да поискат концесиите от Османската империя, извън Европейския концерт, а ако не успеят, ще поведат въоръжена борба. До този ден Македония, въздържана от уважение към княза, на свой ред ще грабне оръжие, гърците ще направят тяхната диверсия, сърбите вероятно също. Ето в този момент такива са вижданията в България и те не трябва да бъдат игнорирани в Константинопол.

Що се отнася до евентуалното отстраняване на княза, то чл. 3 от Берлинския договор постановява, че „князът на България ще бъде свободно избиран от народа и потвърждаван от Високата порта с одобрението на великите сили – в случай на свободно княжеско място, избирането на нов княз ще бъде направено при същите условия и при същите формалности."

Като автономна нация българите твърдят, че в духа на договора имат право да назначават и избират княза си. Те са много оскърбени от начина, по който в Европа се говори от великите сили за оставката на княза, т.е. от приписването им на суверенното право, което принадлежи само на българите.

Те са убедени, че конференцията в Константинопол, въпреки ожесточението на Русия, няма да се занимава с този въпрос. Напротив, твърдо са решени в случай, че князът сам абдикира, доброволно да подложат на гласуване или на допитване отново неговата кандидатура, тъй като той управлява през последните дни по един достоен рицарски начин.

Както казах, междувременно, очите на всички са обърнати към конференцията и тук трябва да се отбележи, че въпреки песимистичните новини от Европа, цари непоклатимо доверие за благоприятния изход за България.

В армията моралният и здравословен дух са добри. Войниците са прекрасно екипирани и настанени сред жителите. В по-голяма част от селата хората ги приютяват и хранят безплатно, като отказват възнаграждение за услугите си. За човек, който познава по принцип извънредната икономичност на българите и истинската им пестеливост, това е недвусмислен белег за мащабите на съединисткото движение. Освен това разквартированите части имат примерно поведение и тази забележителна дисциплина, за която толкова пъти споменавах.

До този ден нищо, въпреки нарастващите трудности, не прекъсна движението за единение в България между нацията, княза и армията.

Свикването на Парламента е все така отложено, но той е готов да се събере при първия апел, тъй като трябваше да се свика за ратифицирането на покупката на жп линията Русчук – Варна, поради изтичащия вече срок. Но поискаха от компанията да продължи срока.

Правителството оставя събирането на парламента за евентуално по-важни събития, които биха могли да възникнат вследствие решенията на конференцията, и не иска да налага на депутатите чести и мъчителни пътувания в този тежък от годината сезон. Те също така искат да избегнат едновременното присъствие на представители на народа в столицата в един момент на кипеж като този, в който се намираме. Срещу правителството няма никакво публично противопоставяне. Дори вестниците се въздържат от вътрешни полемики. Вестникът на опозицията в София дори престана да излиза в момента на събитията във Филипопол.

Другите излизат нередовно, наполовина и говорят за времето за отразяване на телеграмите.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

P.S.

В доклада ми от 27-ми октомври бях сигнализирал за заминаването за Филипопол на княза, както и за руските действия в Румелия. Преди малко получих точни данни от сигурен източник по повод действията им. За да се опитат да възвърнат изгубеното си влияние, управляващият руското консулство в Румелия искал да се срещне с княза, което му било отказано от Негово Височество, тъй като не е довел агенти със себе си от София. Ставало дума да се даде идеята за нова делегация до царя, на която да се окаже по-добър прием, отколкото на предишната. Князът привел за пример негативния резултат от първата и се показал благоразположен да подкрепи тази идея, ако румелийците се присъединят към идеята и отидат да я поискат. В момента князът беше в течение за всичко, което става в Румелия. Платени руски агенти кръстосват градове и села и навсякъде разпространяват недоволство срещу княза, който щял да изостави българската кауза, казвали те и разпространявали петиции за апел до царя.

Тези интриги били придружени с раздаване на пари (в рамките на сума от 200 000 франка, изтеглена преди петнадесет дни от руския агент в София от Българската национална банка, чието предназначение досега беше неизвестно), които бяха абсолютно безрезултатни, въпреки подкрепата на епископ Гервасий, изцяло предан на руснаците. На много места населението се отнесло грубо към руските емисари, като ги завели в полицията и поискали да ги арестуват.

Вместо да спечелят изгубеното си влияние, в Румелия те успяха само да извадят на показ все по-ясният разрив между руснаци и българи. Тези действия бяха така несръчни и така ненавременни, като всички онези, които бяха употребени и в България.

Т. Картюивел

КМФ 16 инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 107-110.

№ 15

Телеграма от Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за обявената война от Сърбия на България.

София, 14/11 1885 г.

Обявяването на войната връчено тази сутрин от Сърбия на България. Сръбски части навлезли на българска територия към Цариброд. Българската армия изпратена срещу тях. Князът се завръща днес.

КМФ 16, инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 111.

№ 16

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей за предаден протест от Гарашанин на Рангабе във връзка с обявената от Сърбия война на България; описание на сръбската инвазия и стратегически точки за българска защита; евакуация на правителството и трезора в Плевен; Александър I Батенберг на позициите на Сливница; приложена телеграма за боя при Сливница

София, 17 ноември 1885 г.

Принце,

С доклада ми от 14 ноември под № 72, имах честта да ви информирам с телеграмата, с която Сърбия обявява война и влиза с армията си в България. Бях приложил към доклада си прокламацията на княз Александър и днес я заменям с официалния превод, предаден ни от българското правителство (анекс I).

Анекс II представлява циркулярно писмо до представителите на великите сили в София, съдържащо телеграмата на господин Гарашанин до г-н Рангабе с енергичен протест срещу твърденията на сръбския министър. Тази информация беше добре приета от дипломатическия корпус.

Трябва да се отбележи, че от петнадесетина дни на няколко пъти и на различни места сърбите нарушават границата на Княжеството с цел да предизвикат репресии от страна на българите и най-после да намерят претекст да обявят война.

В Анекс III има текст на циркулярно писмо с № 4811 с вчерашна дата, 16 ноември, до агентите на великите сили в София.

Този документ припомня в резюме събитията в Румелия, като констатира, че княз Александър, след като е получил упрек от Европа, е приел ангажимента, съгласно желанието на великите сили, да възстанови реда в Румелия и да попречи за възникване на безпокойства в съседните страни.

Като удържа на думата си пред Господаря си и великите сили, княжеското правителство изведнъж видя как една независима страна навлиза в княжеството, без писмено да уведоми някого по каналния ред и дори без да даде ултиматум на Високата порта. Европа и Турция дадоха тази възможност на България, без да протестират, че една държава потъпква принципа на интегритет на Османската империя, който не ще бъде съпоставян с голямата криза, която току-що избухна.

Князът счете за свое задължение да се обърне към султана, но до този момент няма никакъв отговор.

В нарушение на всички правила Сърбия направи нечуван акт на агресия, като взе инициативата за война,затова тя единствена трябва да поеме отговорността и последствията за действията си.

Правителството и Негово Височество „поемат задължението да обявят, че се оставят на чувствата за справедливост на великите сили да вземат решение, и че последната дума принадлежи на Европа."

Това съобщение е направено след неизбежното нахлуване на сърбите към София и под въздействието на паниката, царяща в столицата. Сред дипломатическите кръгове се шири мнението, че от гледна точка на България, такива заявления са ненавременни. Ангажирано с тях княжеското правителство трябва да действа пряко намеренията си, и ако съдбата е благосклонна да окаже съпротива на сърбите.

Сега от документите да преминем към фактите.

Връчването на декларацията за обявяване на война на 14 ноември беше предшествана от навлизането на сръбската армия в България. От 6 часа сутринта два пехотни батальона, две батареи и два ескадрона преминаха границата и се отправиха към Цариброд на 5 километра от сръбските стълбове. През деня на няколко пъти редовна войска и доброволци отблъснаха три атаки на сърбите и градът остана в ръцете на българите, които като се има в предвид по-малката им численост, към 11 часа вечерта получиха заповед за оттегляне към пътя за Драгоман. В неделя, 15 ноември, през целия ден се биха в околността, защитавана само от два батальона (дружини) българи, общо около 1 800 души с няколко оръдия. Въпреки по-малкия брой на българите, те се съпротивляваха забележително и пътят от 39-ия до 41-ия километър беше осеян с трупове на мъртви сърби и българи. Тези последните бяха убити на място в момент на разгъване в боен ред, като бяха оставили една трета от ефектива си на бойното поле, да речем 700 души. Загубите на сърбите възлизат на повече от хиляда души. През целия ден от сутринта до вечерта, се чуваше от полето близо до София глухият тътен на битката. Времето беше изключително ясно и тихо.

Главната защита на пътя от Ниш до София е на Сливница, на 30-ия километър. Позицията е идеална и защитата за отбрана и поставяне на батареите е прекрасно организирана. Вчера се очакваше решително действие от тази страна, но сърбите, намалели от последния път, се въздържаха да атакуват. Същия ден имаше една нова битка при Рапча близо до Трън. Българските сили съставени от четири батальона и една батарея от 8 оръдия се биеше с една сръбска колона, а друга идваше отстрани по една долина. Командирът на полка капитан Маринов, адютант на княза, беше между два огъня и си отвори път между сръбските части след смъртоносна атака, където последният му батальон беше притиснат като в менгеме, и успя да организира отстъплението си през сливнишката планина. Така той успя да спаси три батальона и вчера пристигна през нощта на сборния пункт. Трън и батареята с оръдията без затворите останаха в ръцете на сърбите, всички коне бяха спасени и се върнаха в София. Последните части на българския батальон бяха убити до един и българските загуби – ранени, пленници и убити са около 800 души. Тези на сърбите са не по-малко внушителни.

От страна на Видин една българска колона от 4 000 души е навлязла в Сърбия и след няколко благоприятни битки се е отправила към Неготин.

От по-горното следва, че българите, въпреки малката си численост, храбро са се съпротивлявали и са учудили враговете си, като са ги накарали да чакат подкрепления, преди да продължат напред.

От своя страна българите получават ежедневно подкрепления, идващи от Румелия на бърз ход, т.е. изминаващи поне по 60 километра на ден. Цял ден и цяла нощ София вижда да преминават полкове, кавалерия, конвои, доброволци. Паниката, която за момент беше обхванала цивилното население, не засегна нито за миг военните и редът, и дисциплината в тези моменти на безпокойство останаха за пример.

Транспортирането на трезора и ковчежетата с пари на Националната Банка ще се осъществи към Плевен, където ще бъде преместено и седалището на правителството в случай, че сърбите успеят да завземат София. Също така съгласно тази вероятност, бързо се опаковат и архивите на министерствата и правителството. Все пак, днес положението тук се стабилизира – нещо породено от развитието на събитията.

Спирането на сърбите, както и затихването на боевете от вчерашния ден, а и през днешния, особено и присъствието на княза в главния корпус в Сливница, правят малко вероятна и възможна окупацията на София от неприятеля.

Вчера Негово Височество дойде в Сливница, където той веднага направи преглед на отбранителната линия. Един достоен очевидец, завърнал се тази нощ оттам ми каза, че бойният дух на войниците е висок и те са изпълнени с енергия. Постепенно с пристигането на подкрепленията се установяват и връзките между различните части и понастоящем трите пътя, които могат да отведат сърбите до София, т.е. този за Трън, за Ниш – Сливница и за Лом Паланка са покрити и подсилени. Вярват, че сърбите няма да минат през страшния проход на Сливница, а ще се опитат да заобиколят от към пътя за Лом Паланка, или през Трън.

Имам чест да приложа и анекс IV, копие на шифрованите ми телеграми от този ден, както и тези от 15 и 16 този месец. Чакам поисканите от мен напоследък инструкции в последния ми доклад по повод евентуалното преместване на княжеското правителство в Плевен. В случай на неуспех, колегите ми ще отидат там с по един секретар, а руският агент изглежда, че поради някакви специални съображения, няма да отиде лично, ами ще бъде представляван от първия секретар на агенцията. Аз и моите колеги все още мислим и се надяваме, че това мъчително преместване през този сезон, като се има в предвид състоянието на жилищата в Плевен, ще ни бъде спестено.

Агентите вече са взели мерки за запазване на личната неприкосновеност, жилищата и имотите на съгражданите им с оглед на евентуална сръбска окупация. По този повод успокоих няколко белгийски семейства или покровителствувани софийски жители и при нужда, ще им дам убежище в консулството.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

P.S.

В момента на затваряне на писмото, бих искал да ви изпратя следната телеграма: № 152/77 „Телеграма. Княз Александър обявява победа: „България; кървава битка: врагът отблъснат с големи загуби – триста военнопленици." Сърбите са се опитали да заобиколят пасажа на Сливница, но дясното им крило било напълно разгромено и отблъснато на шест километра от мястото на сблъсъка. Българите са взели 300 военнопленници. Лявото крило на сърбите е също отблъснато.

Т.К.

КМФ 16, инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, с. 120-126.

№ 17

Доклад от Т. Картюивел до принц дьо Караман дьо Шимей с описание на битката при Сливница и участието на Александър I Батенберг в нея; за взети пленници и за състоянието на ранените; за пристигането на всички военни подразделения на българската армия от Румелия

София 21 ноември 1885 г.

Принце,

С доклада ми от 17 ноември под № 76, имах честта да ви информирам за две телеграми № 79 от 18 ноември в 11,50 ч. вечерта и № 80 от 20 ноември в 1,50 сутринта по повод битките близо до София. Тази от 19-ти продължи от 6 часа сутринта чак до нощта. През целия ден в София се чуваха много ясно артилерийските гърмежи, последвани след прекъсвания от пушечни изстрели, което беше толкова ужасяващо. Паниката, подхранвана от разпространението на фалшиви и злостни слухове, наред със силните топовни гърмежи превърна София в продължение на няколко часа в един истински ад.

Правителството е готово да замине за Плевен, колите са впрегнати, дипломатическите агенти на Англия и Австрия са дали разпорежданията. Дипломатическият корпус подписа колективно писмо, което да връчи евентуално на българското правителство, с което да поиска да не се защитава София, а да остане отворен град, за да се избегнат по този начин последствията от едно завземане със сила и изстъпленията на една армия победителка. Консулствата гъмжаха от поданици и граждани под тяхна протекция, идващи да поверят парите и скъпите си предмети. Магазини и къщи се затваряха. Хората тичаха във всички посоки да търсят транспорт за извозване, което беше абсолютно невъзможно, тъй като всичко беше вече реквизирано за ранените. Към обяд княз Александър влезе в града, каращ в собствената си кола двама ранени войника намерени по пътя и отиде директно в Министерството на войната и от там в двореца без да издигне знамето в знак на присъствието си. Хората си извадиха заключение, че всяка надежда е изгубена. Голямо бе учудването на Негово Височество, когато научи за ширещата се паника в София и побърза да успокои всички. Преди да напусне Сливница той беше съставил план за деня и бе започнал изпълнението му. Уверен, че заповедите му ще бъдат изпълнени точно, той се завръща спокойно в София, за да разговаря в министерството на войната. Канонадата продължаваше без да се приближава и уверенията на княза разсеяха страховете. Негово Височество пое отново в 2 часа по пътя за мястото на битката. Армията беше свършила много работа в негово отсъствие и още в 4 часа той телеграфира от Сливница, че дясното крило и центърът на сърбите са разгромени и разпръснати, и че тяхното ляво крило ще бъде сполетяно от същата съдба. Вечерта пристигнаха новините за истинската победа.

Според получените сведения от това време три сръбски дивизии са се предали сутринта, а четвърта по време на атаката вечерта. В телеграмата ми става дума за 48 000 души. Трябваше да извадя мъртвите, ранените и пленените и цифрата трябва да възлезе на 40 000 души. Числеността на българите възлиза може би на около 32 000.

Резултатът за деня беше разгрома на лявото сръбско крило, отблъснато заедно с центъра чак до Драгоман. Със завземането на пътя българите се настаняват на силни позиции, които ги предпазват от една повторна атака.

Всички свидетели са единодушни за истинската храброст, проявена от българските войници. По време на атаката и на нападенията много офицери са ранени, като общо взето целият септемврийски випуск млади кадети от Военното училище. Тридесет и двама от тези млади офицери са ранени или убити. В един критичен момент на битката две дружини (батальона), възлизащи близо на 2 000 души са останали без нито един офицер, тъй като всички са паднали и въпреки това добре са се сражавали. От друга страна са атакувани на нож силни позиции, намиращи се на стръмнини, като при едно такова нападение капитан Маринов е бил прострелян с куршум. Все пак още се надяват да спасят този храбър офицер.

Като останали без офицери, българските войници се опитали да уведомят началството си.

А вчера в София умря един висш сръбски офицер, докаран със седем куршума в тялото.

Тази Сливнишка битка започна на 17-ти сутринта и продължи на 18-ти и 19-ти. На няколко пъти князът се качва на белия си кон и води атаката начело на 1-ви полк, който носи неговото име и храбростта му ентусиазира войниците. В други моменти, той сам насочва оръдието и изстрелва петнадесетина изстрела, които правят чудеса. Но и на няколко пъти са му попречвали да се излага на подобен риск.

Тази битка е един забележителен спектакъл, тъй като армия от 30 000 души победи, а бе командвана само от един княз и обикновени капитани, получили нашивките си съвсем наскоро.

Нямаме точни данни за загубите на сърбите, но бихме могли да съдим по българските. Понастоящем в София има 15 – 16 000 ранени, а мъртвите не надвишават 500. Що се отнася до военнопленниците няма официални данни, но по общи сведения те възлизат на около 500 – 600.

В този момент в София има 800 сръбски пленници, но се чакат още. В болниците също така има около петнадесетина ранени сърби.

Броят на ранените в София, които по вина на жп линията не могат да бъдат евакуирани в градовете във вътрешността е понастоящем, както казах, от 1 500 – 1 600. Българи и чужденци си съперничат при изпълнение на задълженията в болниците. Правителството предостави по този повод помещенията на военното училище, една казарма, министерства, учреждения, и известен брой частни жилища. Германци и австрийци имат две къщи с около шестдесет легла; гърците имат един малък театър с 50. Господин Белдман, румънският агент, в собственото си жилище има двадесет ранени. Англичаните, французите, италианците и белгийците, обединени под патронажа на консулствата си, инсталираха при френските сестри една амбулатория от 30 легла, а втора със същото предназначение ще бъде отворена утре. Нашият съгражданин г-н Батай-Страатман, ще поеме практическото ръководство на тези дела, едно достойно деяние, за което аз съм щастлив, господин министър, да Ви съобщя.

По принцип раните на войниците не са тежки, болшинството са по ръцете, по краката и по стъпалата. Първите превръзки и операции се издържат с учудващ стоицизъм от българите, които са много по-издръжливи от сърбите.

Както телеграфирах вече, грижата за ранените е наистина трогателна и щедростта на чужденците развълнува българската администрация. Князът изпрати благодарствена телеграма на граф Соназ, нашия президент, за санитарите от нашата амбулатория, болшинството италианци, пренасяли ранени от бойното поле, както и за инсталирането на амбулаторията.

Вчера, 20 ноември, имаше престрелки между предните постове, при сърбите се забелязва концентриране на войска, която изглежда се готви за отстъпление. В лагера на Сливница раздадоха храна на войниците и те малко починаха.

Междувременно цялата армия, която беше в Румелия, пристигна в София на 20-ти в 1 и половина сутринта. Аз присъствах на пристигането на полка от Варна състоящ се от 5 000 души. По време на похода от Бургас, в продължение на петнадесет дни, войниците не са спали на закрито и същия ден пристигнаха в Ихтиман, който е на 60 км от София. Вчера в София пристигнаха и 6 000 души редовна войска от Румелия, а днес почти толкова доброволци, кавалерия и артилерия. Това прави повече от 20 000 души подкрепление, които след почивка ще се отправят към театъра на действията.

С този контингент ще се подкрепи армията на княза, която не ще закъснее да отблъсне сърбите чак до тях, а може би ще ги преследва и отвъд границата.

Българското правителство използва правото си, което му дава член 8 от международната телеграфна конвенция от 10/22 юли 1875 г., с която се преустановява „обикновената телеграфна кореспонденция в България на кодиран, шифрован или конвенционален език“ до нова заповед.

Тази мярка, взета поради военните действия, предизвика протести сред дипломатическия корпус, който от своя страна призна, че правителството стриктно се придържа към правата си според цитирания по-горе чл. 8.

Следователно секретност ще има за в бъдеще, но тук става ясно, че българската армия на свой ред ще премине границата. Румелийската войска е настроена срещу сърбите, чието враждебно отношение и открита агресия са в разрез с единението им. И ако военните операции продължават да бъдат все така успешни, то княз Александър може би ще им даде един добър урок.

Ако сърбите възобновят офанзивата, което е малко вероятно, и успеят да стигнат до София, то това не ще сломи българската съпротива. Нещо повече!

Правителството ще се премести в Плевен и съпротивата ще бъде организирана по цялата линия, т.е. Македония ще се вдигне веднага. Точно това Цанов ми повтори днес.

Ако по принцип по време на военните действия със Сърбия българите нямат достатъчно сили, те ще организират отстъплението в добър ред до Цариброд и Драгоман към Сливница и Трън, на югоизток. Ние видяхме на какво е способна армията, когато силите са равностойни. Като виждаме дисциплината, боеспособността и твърдостта на българската армия, сега разбираме колко голяма е решимостта им да не отстъпват дори и на турците в името на Съединението.

Може да се очаква, че ако се повери само на Турция евентуалното възстановяване на прословутото statu quo ante и ако се затвърдят победите срещу сърбите, то тогава несъмнено, това ще бъде оспорвано с оръжие.

Моля приемете, господин министър, моите най-дълбоки уважения.

Т. Картюивел

Шифрован текст:

„По заповед на княз Александър, дадена по телеграфа, мерки бяха взети и спрямо дипломатическите телеграми. Твърди се, че те визират най-вече Русия, чието антибългарско поведение в последно време стигна до там, че цинично всява паника, като афишира одобрение към успеха на Сърбия. Тя удвои гнева си срещу княз Александър и може би това улеснява (предаването) на сведения на административното и военно вражеско ръководство“.

Телеграма от 21 ноември 1885 г. в 11ч. 30 мин.

Външни работи Брюксел

Телеграмата от 17-ти получена едва днес; повторението невъзможно, правителството забрани шифрованите телеграми. Ще получите във вторник с писмения доклад от 17 via 1177 (граф дьо Йон..). Днес няма точни новини от театъра на военните действия. Вчера имаше почивка.

Картюивел

КМФ 16 инв. № 506/1
M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, c. 129-136.

БЕЛЕЖКИ

[1] Веднага след подписването и ратифицирането на Берлинския договор на 9.09.1878 г. за временен генерален консул на Белгия в България е назначен Камил Янсен. Той е с юрисдикция за цяла България. Още от самото начало той е натоварен и с дипломатически функции. Едва след обявяване на независимостта на България белгийските дипломати вече са в качеството си на извънредни и пълномощни министри.

[2] *Петко Стойчев Каравелов* (24.03.1843 – 24.01.1903) – държавен и политически деец. През 1878-1879 бил вицегубернатор на Видинска губерния, през 1880 г. бил министър на финансите, а от декември министър-председател.

[3] *Михаил Александрович Кантакузин*, княз (1840-1891) – руски генерал-майор. Завършил военна академия (1868), участвал в Руско-Турската война 1877-1878 г., а от 29.01.1884 до

10.10.1885 г. бил военен министър на Княжество България. По негово време били сформирани пехотните полкове, което наред с въвеждането на пехотните бригади водело до усъвършенстване на българската армия.

[4] граф *Густаф Калноки,* (29.12.1832-13.02.1898) – австро-унгарски държавен деец и дипломат. Бил представител при Ватикана, посланик в Дания, и през 1880 г. посланик в Русия. От 1881 до 1895 бил министър на външните работи на Австро-Унгария.

[5] *Никифор Петров Никифоров* (12.04.1858 – 1935) – военен и политически деец, генерал-лейтенант. Завършил Военно училище в София и участвал в Сръбско-Българската война като командир на 6-ти търновски пехотен полк. Първият българин военен министър (1885-1886) в либералното правителство на П. Каравелов.

[6] *Гаврил паша – Гаврил Кръстевич* от 6 май 1885 г. е назначен за Главен управител на Източна Румелия

[7] *Николай Карлович Гирс* (1820-1895) – руски държавник и дипломат. От 1875 г. бил начело на Азиатския департамент и заместник министър на външните работи. През 1882-1895 г. бил външен министър. Опитен дипломат с умерени възгледи, но не можел да ги отстоява пред автократичния Александър III.

[8] *Драган Цанков* (28.10.1828-11.03.1911) – просветно-църковен, обществен и политически деец. След Освобождението бил вицегубернатор на Велико Търново, депутат в Учредителното събрание, министър-председател от 7.09.1883 г. до 29.04.1884 г. При разцеплението на либералната партия оглавил умерените либерали. Заради несъгласуваността с Русия и начина на извършване той и хората около него се обявяват срещу Съединението.

[9] *Консервативна партия* – една от първите две партии, оформили се в хода на разискванията в Учредителното събрание. Те се обявили за умерени действия и дипломатически протести срещу Берлинския договор. По-късно те подкрепили преврата срещу Батенберг и наложения режим на пълномощията. Членове на консервативната партия са били д-р К. Стоилов, Гр. Начович, Д. Греков, д-р Вълкович, Т. Бурмов и др.

[10] *Либерална партия* – една от първите две партии, оформили се в хода на разискванията в Учредителното събрание. Те били за решителни действия против Берлинския договор. Във външната си политика се опирали на Русия, а главната им външнополитическа цел била националното обединение и като етап от него – съединението на княжество България с Източна Румелия. След установяване на режима на пълномощията (1881-1883), много либерали начело с Петко Каравелов отишли в Източна Румелия и там спомогнали за издигането на престижа на Либералната партия (казьонна), която активно участвала в съединисткото движение.

[11] *Стефан Николов Стамболов* (31.01.1854 – 6.07.1895) – политически и държавен деец. Привърженик на либералната партия, народен представител във II – VIII ОНС (1880-1895), подпредседател (1880-1884), председател (1884-1886) на Народното събрание. Съдейства за осъществяване на Съединението на Княжество България с Източна Румелия 1885 г.

[12] *Александър И. Кояндер.* – руски дипломатически агент и генерален консул в София.

[13] *Иван Евстратиев Гешов* (8.02.1849-11.03.1924) – виден обществен и политически деец, публицист, банкер, действителен член на БАН. След Освобождението взел дейно участие в устройството на Източна румелия, водач на Народната партия (съединистката) и гл. редактор на в. „Марица". Директор на БНБ (1883-1886). На 21.09 1885 г. посетил Александър III в Копенхаген като член на българската делегация, която трябвало да измоли неговото покровителство за Съединението.

[14] *Кафарел* – френски военен аташе в посолството на Франция в Цариград по време на Съединението на Княжество България с Източна Румелия. По време на събитията бил на обиколка из България и присъствал на маневрите на българската армия край Шумен, а на връщане през Пловдив бил очевидец на самия акт на Съединението.

[15] *Никола Пашич* (19.12.1845-10.12.1926) – сръбски политически деец и държавник. Ръководител на радикалната партия в Сърбия. След Тимошката буна емигрирал в България и с прокламация призовавал сръбския народ на бунт срещу крал Милан Обренович.

[16] *Илия Томакев Цанов* (1835-1901) – политически и държавен деец. Член на Либералната партия. Бил главен секретар на Министерството на правосъдието, управляващ българското дипломатическо агентство в Цариград (1881-1884), и министър на външните работи и из-

поведанията на Княжество България (1884-1886). Участвал в подготовката и изработването на Топханенския акт 1886 г.

[17] *Александър III* (26.02.1845-20.10.1894) – руски император, син на Александър II. Ограничен и с крайно реакционни възгледи направлява външната политика на страната.

[18] *Александър II* (17.04.1818 – 1.03.1881) – руски император, син на Николай I от Романовската династия. Извършил важни реформи по време на царуването си, най-забележителната е отмяната на крепостното право през 1861 г. С Кишиневския манифест от 12.04.1877 г. обявил война на Османската империя. В паметта на българския народ останал с името цар Освободител.

[19] *Милутин Гарашанин* (1843-1898) – сръбски политически деец, публицист и книжовник, член на Сръбската кралска академия. Министър-председател на Сърбия от 1884-1887 г. Одобрил сключването на Австро-Сръбския секретен договор 1881 г.

[20] *Димитър Панайотов Греков* (2.09.1847-25.04.1901) – политически и държавен деец, дипломат, юрист. Лидер на консервативната партия. По-късно минал към народно-либералната партия и след смъртта на Ст. Стамболов я оглавил (1895-1897, 1899-1901).

[21] *Милан Обренович* (1854-1901) – княз и крал на Сърбия (1868-1889). През 1882 г. провъзгласил Сърбия за кралство, а себе си за крал. През 1889 г. абдикира в полза на малолетния си син Александър Обренович.

[22] Бой при Трън, воден на 3.11.1885 г. между прикриващия Трънски отряд и настъпващата Моравска дивизия. Започнал сутринта и продължил с тежък ръкопашен бой в окопите. Настъплението на сърбите било спряно.

[23] Органически устав на Източна Румелия – основен държавен закон на Източна Румелия, изработен от Европейската комисия за Източна Румелия 1878-1879 г., състоял се от 15 глави, 495 члена и 13 притурки от закони и правилници, които можели да се изменят от Областното събрание.

БЕЛЬГИЙСКИЙ ДИПЛОМАТИЧЕСКИЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЬ В СОФИИ О СОБЫТИЯХ В БОЛГАРИИ И НА БАЛКАНАХ В 1885 г.

М. Лечева

(Резюме)

Документы, представленные здесь являются копиями Министерства иностранных дел отношений, кооперирования и хозяйственной интеграции. Они отражают отношение бельгийского генерального консула в Софии к событиям во время объявления Воссоединения Княжества Болгарии с Восточной Румелией и вспыхивания Сербско-болгарской войны. Бельгия не является великой силой, но ее наблюдения за событиями, представляют несомненный интерес. Все время ее консул, наряду с другими дипломатами, принимает участие в жизни Болгарии, одновременно с этим анализируя факты. В своих докладах он комментирует поведение политических партий, которые, несмотря на различия, объединяются с целью защитить интегритет своей отчизны. Во время короткой войны он хвалит выступления болгарской армии, как обыкновенного солдата, так и офицера. Вызывает свое восхищение дисциплиной армии и высоким боевым духом.

BELGIAN DIPLOMATIC AGENT IN SOFIA ABOUT THE EVENTS IN BULGARIA AND ON THE BALKANS IN 1885

M. Lecheva

(Summary)

The represented here documents are copies out of Belgian Ministry of foreign relationships, cooperation and economical integration.

They reflect the observation of Belgian general consul in Sofia concerning the period of the Union of Eastern Rumelia with the Bulgarian Principality' proclamation and the outbreak of Serbian-Bulgarian war. As Belgium is not a great power, she is an interesting events' observatory. All the time her consul participates reciprocally with the others diplomats in Bulgaria's life and simultaneously analyzes the observed facts. In his reports the Belgian diplomat stops also upon the different political parties in Bulgaria, which in spite of their differences are united when the purpose is to defend their own country. During the short war he praises Bulgarian army to the simple soldier till the officer. He admires the army's discipline and the high military spirit.

НЕИЗВЕСТНО СВИДЕТЕЛСТВО ЗА СЪЕДИНЕНИЕТО

Емил Димитров

Личността и делото на Варненско-Преславския митрополит Симеон (1840-1937) постепенно изплуват от наложеното забвение; макар и засега да липсват издания и изследвания, „реципрочни" на неговите заслуги пред Българската църква, култура и общественост, но в едно близко бъдеще те по необходимост ще се появят[1].

Тук обаче фигурата на дядо Симеон ни интересува не в нейната многомерност и сложност, а само в едно от нейните измерения: той е един от „строителите на съвременна България".

Митрополит Симеон не е професионален, „чист" политик и не бива да се дири у него нещо, което не е свойствено на природата му. Той никога не е напускал пределите на църквата, никога не се е отдавал изцяло на светското начало. По-сетнешният разрив между църква и държава прави трудно разбираемо за днешния наблюдател това, че модерната българска държава „прохожда" не без подкрепящата „десница" на Църквата и клира; митрополит Симеон е един от строителите тъкмо в качеството си на висш духовник, на архиерей. За жалост българската историческа памет е изтласкала спомена за активното присъствие на църковните дейци в следосвобожденския политически пейзаж. На какво се дължи това присъствие?

Първо, висшият клир (разбира се, не само той) е изнесъл на плещите си църковно-народната борба; опитът по устройството на Българската екзархия е бил само от полза при устройството и на държавата. Второ, владиците олицетворяват духовното единство на нацията и са своеобразни гаранти за това, че духовното единство ще прерасне в политическо обединение[2]. Трето, в определения исторически момент те са единствената легитимна българска йерархия; църковните йерарси слизат от политическата сцена след формирането и укрепването (с всичките му „остатъчни ефекти") на самостоятелен български политически елит. Ето защо повече от разбираемо е това, че висшите православни духовници (10 на брой) стоят на първо място сред депутатите по звание в Учредителното събрание[3]. Сред тях е и Варненско-Преславският митрополит Симеон, депутат и по избор от Шумен. По това време той няма дори 40 години, но вече е част от духовния елит на нацията, а с нравствените си качества и с дейността си е предизвикал признание дори у антиклерикала Хр. Ботев: „... отец Симеон управлява епархията си така, щото и най-отчаяните интриганти не могат да намерят причини да го обвинят (...) Аз съм уверен, че дядо Симеон ще да добие от сичкият народ похвала, съчувствие и благодарност. Подобни архипастири са достойни за уважение“[4].

---

[1] Ето част от публикациите през последните 15 години: Варненски и Преславски митрополит Симеон (1840-1937). Християнска просвета: специален брой. Варна, ноември 1990 г. 8 с.; Митрополит Симеон Варненски и Преславски – духовник и народен будител: сборник. Шумен, 1992. 111 с.; *Сл. Вълчанов.* Нови данни за Варненски и Преславски митрополит Симеон като един от строителите на Българската екзархия (По случай 150 год. от рождението му). Сп. Духовна култура. 1990. № 7. С. 1-8; *В. Вълканов.* Митрополит Симеон Варненско-Преславски (1840-1937): Кратък биографичен очерк по случай 150 години от рождението му. С., 1992. 114 с.; *Д. Лечев.* Диньо Божков за митрополит Симеон Варненски и Преславски; *Д. Божков.* Митрополит Симеон Варненско-Преславски. Сп. Известия на държавните архиви. 1993. № 65. 317-340; *Л. Любенова.* Варненско-Преславският митрополит Симеон и българската схизма. Сп. Родина. 1996. № 2. с. 101-119; *пак тя.* Христо Ботев и митрополит Симеон. Сп. Възраждане. 2001. № 3. 25-36; *Т. Билчев.* Митрополит Симеон Варненски и Преславски – създател, пазител и преносител на национални традиции, нрави и ценности. Сп. Известия на Историческия музей – Шумен. Кн. XI. Шумен, 2003. с. 227-233; *Е. Димитров.* Пастир, книжовник, деец. В. Литературен вестник. 2004. № 25. 23-29 юни. с. 12. (С публ. на преписката между митр. Симеон и М. Арнаудов); и др.

[2] Срв. речта на К. Стоилов на 24 март 1879 г.: „...Църквата при политически разделеното ни отечество ще служи за единство между отделните части на народа"; „...нашето духовенство е водило народа в най-мрачните времена, то ще ни води и сега по пътя на единството" (Дневници на Учредителното събрание от 1879 г. С., 2004, с. 218).

Митрополит Симеон е една от важните фигури в Учредителното събрание – негов заместник-председател.

Екзарх Антим I и митрополит Симеон Варненско-Преславски са единствените духовни лица, които са председателствували българския парламент: първият – Учредителното и I Велико Народно събрание (1879), вторият – III Обикновено народно събрание (1883-1884)[5].

„Звездният миг“ на митрополит Симеон в Учредителното събрание е обсъждането на чл. 38 от Конституцията, посветен на устройството на Църквата в Княжеството и отношението ѝ с тази част от Екзархията, намираща се извън пределите на свободната българска държава. Дебатът по този въпрос е остър и непримирим, а за приемането на решение са били необходими цели две заседания (23 и 24 март 1879 г.); тъкмо излизането на преден план на митрополит Симеон на второто заседание (на първото той отсъствува) се оказва решаващо: блестящ канонист и полемист, той предлага окончателната формула на спорния член[6].

Митрополит Симеон окончателно скъсва с активната политическа дейност след острия конфликт между Св. Синод и правителството на Ст. Стамболов в края на 1888 г., когато заедно с Климент Търновски и Константин Врачански са отстранени от столицата[7].

От този кратък преглед става ясно, че към 6 септември 1885 г. Варненско-Преславският митрополит Симеон е авторитетен църковен и обществен деец, деен участник в събитията. От публикуваното по-долу писмо стават явни и близките отношения между Митрополит Симеон и княз Александър Батенберг. Князът посреща деня на Съединението във Варна. През 1885 г. той вече разполага с всичко необходимо в морския град за управлението на страната през летните месеци, а и митрополит Симеон му е винаги „под ръка“ – като съветник, съмишленик, а в този случай – и като свидетел.

Публикуваното по-долу писмо на митрополит Симеон от 7 септември 1885 г. не променя радикално познанието ни за Съединението[8], но внася нови щрихи и повече колорит в него. И все пак: досега като че ли не е изрично отбелязвано това, че Съединението е първото събитие в българската, и може би и едно от първите в европейската история, в което голяма, изключителна роля играят *комуникациите*. Телеграфът, това изобретение на XIX в., е твърде важен за събитията през септември 1885 г. и неслучайно телеграфната станция, като че е главният „герой“ в писмото на митрополит Симеон.

---

[3] Вж.: Списък на депутатите в Търновското учредително събрание. Спомени за Учредителното събрание от 1879 г. Съст. Е. Стателова, З. Маркова. С., 1979, с. 241.

[4] Независимост. Год. IV. № 29. 4 май 1874, с. 235.

[5] Митрополит Симеон е депутат от Шуменски окръг и в I и II Велико Народно събрание, както и във II Обикновено Народно събрание. Вж.: *П. Ников.* Варненски и Преславски Симеон (животописна скица). Сборник в чест на Варненский и Преславский Симеон. По случай 50 годишното му архиерейско служение. С., 1922. с. 40.

[6] Дневници на Учредителното събрание:, с. 219.

[7] Вж.: *П. Ников.* Цит. съч., с. 46-49.

[8] Литературата върху Съединението е огромна; ето част от нея, използувана при подготовката на настоящата публикация: *И. Димитров.* Епоха 1885: исторически очерк за съединението на Северна и Южна България. 3 изд. С., 1995, 318 с.; *Е. Стателова, А. Пантев.* Съединението на Княжество България и Източна Румелия 1885 година. С., 1985, 192 с.; Съединението 1885: Енциклопедичен справочник. С., 1985, 240 с.; Съединението 1885: [Сборник спомени]. С., 1985, 583 с.; Съединението 1885: Сборник от документи 1878/1886. С., 1985, 708 с.; Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война: Дипломатически документи 1885-1886. С., 1989, 635 с.

В една телеграма до княз Александър Батенберг от 6 септември 1885 г. министрите Цанов, д-р В. Радославов и Кантакузин съобщават от София: „Известието за революцията в Румелия се разпространи в страната и става известно на всички. (...) Каква линия на поведение ни предписва Ваше Височество? Можем да очакваме всяка минута да ни питат от Пловдив какво ще бъде нашето поведение и ще можем ли да им помогнем? Г-н Каравелов се намира в Търново на телеграфния апарат. Чакаме заповеди в телеграфната станция“[9]. На 6 септември в действията на българския политически елит телеграфните станции в страната и комуникациите играят изключителна роля, още повече, че князът е във Варна, министър-председателят П. Каравелов и председателят на Народното събрание Ст. Стамболов са в Търново, министрите на външните работи и войната Цанов и Кантакузин са в София, а в Пловдив са д-р Г. Странски и Временното правителство.

На пръв поглед може да се помисли за разединеност на политическите сили; от друга страна, обаче обстоятелствата, разпръснали политическия ни елит в различни места в страната, правят така, че за ден, дори само за няколко часа е мобилизирана цялата страна. Ролята и значението на новите телеграфни комуникации за тази немислима дотогава скорост е вън от всякакво съмнение.

Впрочем, това е осъзнавано и от Ив.Ст. Гешов, един от съвременниците и участниците в събитията: „... отсъствието на добра информация и на загриженост са фатални фактори при всеки преврат, *който сполучва*“[10]. Погледнато от тази гледна точка, фактът, че на 6 септември 1885 г. княз Александър Батенберг се намира във Варна, не е недостатък, а предимство: поради това че „лятната столица“ е най-важният комуникационен център в Княжеството, князът е в състояние незабавно да поеме нещата в свои ръце.

Необходимо е още едно предварително разяснение. Днес изглежда твърде странна геометрията на пътуването по българските (и по-широко – балканските) земи отпреди 120 години: от Варна за Търново са пътували през Русе, от Русе за София – през Лом и Берковица, а от Бургас за София – през ... Цариград]. Такива са и пътуванията ни в миналото: те никога не се осъществяват по права линия.

Настоящата публикация е провокирана от откритото във фонда на братята Евлоги и Христо Георгиеви в Централния държавен архив (ф. 700, оп. 1, а.е. 23, л. 1-4) писмо на митрополит Симеон Варненски и Преславски. Вярваме, че то ще предизвика нов интерес към неговото дело, както и следващи проучвания и публикации.

---

[9] Съединението 1885: Сборник от документи 1878/1886. С., 1985, с. 394; оригиналът е на френски.

[10] Спомени за Съединението. С., 1980, с. 161.

Писмо на Варненско-Преславския митрополит Симеон

Варна, 7 септември 1885 г.

Брате![1]

Вчера ний тук имахме твърде важни известия, известия съвършено ненадейни за мене и за многома още, известия радостни, но и нелишени от мъчнотии и опасности, известия такива, каквито рядко в живота си слуша человек.

Беше часът около четири подир пладне, когато ми дойде икономът Енчо и ми каза, че съединението на Южна България и Северна било провъзгласено в Пловдив, че Румелийското правителство било свалено, а българският княз признат за княз и на Южна България, и че князът бил на телеграфната станция, от дето правил распореждания, и че за днес щял да тръгне от тук. Смаян останах от тия новини. Видяха ми се по своята важност и ненадеянност толкози неимоверни, дето казах на иконома троснато малко, че подобни лъжи нямат си мястото. Но пред уверяванията на иконома, че сичко казано от него е действително, разстреперан от душевно вълнение зех си тояга и отидох на телеграфната станция, пред която стоеше около двесте души народ, и с любопитство гледаше на телеграфната станция. Качих се на станцията и влязох в стаята на началника на станцията, дето подир малко дойде Тапчилещов[2], който ми каза на късо няколко известия по тойзи толкози важен акт.

Подир малко пристигна и князът, който ми каза, че вчера подир като си направил банята зел да отваря отправените нему телеграмми, между които намерил и една от Пловдив, подписана от „Временно правителство", с която му се съобщаваше, че народът провъзгласил него за княз и го чакал да отиде в Пловдив[3]. Смаян останах от това известие – ми каза князът. Затова побързал и слязъл долу попитал с телеграмма, кой е председател на това временно правителство, и подир малко му съобщили, че такъв бил доктор Странски[4]. Него прочее повикал на пловдивската телеграфна станция и поискал сведения от него за станалото. Странски ми отговори, каза князът, и сега ще ви донеса неговата телеграма, и замина, за да донесе телеграмата от Странски, и подир малко се завърна, и ми даде да прочета телеграмата, която съдържаше горедолу следующето. Около две хиляди народ от околностите днес се събра пред конака, и провъзгласи, че Източна Румелия не съществува, а признава за княз Негово Височество българския княз за господар. Подир това извика народът господина Кръстовича, и като му съобщи решението си, помоли го най-учтиво в приготвената за него кола, която замина за княжеските граници[5]. Временното правителство, което се състави, повери военните сили източнорумелийски на един българский офицерин майор Николаев[6], прекъсна телеграфическите сношения с Цариград, срина мостът в Търново-Сеймен[7], и назначи една депутация, която да съобщи на консулите на Великите сили в Пловдив решението на народа. Консулите приели депутацията радушно, и са обещали да съобщят немедленно на правителствата си станалото, (което и са направили, защото депешите им са минали оттук[8]). Народът в сичките градове в Южна България, продължаваше телеграмата, са посрещнали с възторг станалото в Пловдив и провъзгласили за княз на Южна България българския княз, и го очакват. Като получил тази телеграма, князът отговорил на Странски, че приема решението на народа, и ще тръгне за Пловдив[9]. На това, приложил князът, аз тази вечер тръгвам, и верувам, че в неделя ще бъда в Пловдив, за да съм и там княз, или кой знае где, ако предварям и нахлуят по-напред турските войски в Източна

Румелия. Жално му беше на княза, че нашите войски не бяха приготвени и распоредени така, щото на часа да навлязат в Южна България. И така аз бях вече уверен, че съединението на двете Българии Южна и Северна е провъзгласено и че княз на тази съединена България е българский княз, който приел решението на народа, и тръгва за Пловдив[10]. Прекръстих се, като чух тия известия от устата на българския вожд, прекръсти се и той и се целувахме.

Князът телеграфирал на императора за станалото, и поиска покровителството му[11]. В същото време заповядал на войските да потеглят за Южна България. Като пристигне в Пловдив ще издаде манифест, и ще съобщи на Великите сили за станалото, че той прие решението на народа в Южна България, и пред тях ще гарантира живота, имота и честта на мюсюлманското население и на другите жители, ще искаже, че признава сюзеренитета на султана, и ще ги помоли да припознаят извършеното дело[12]. Забравих да ти кажа, че Странски телеграфира, как тишината в Южна България не е нарушена[13].

Около часа пет князът бе свършил работата си в телеграфната станция, и потегли, да си отиде. В това време пред телеграфната станция се беше събрал чудо народ, който като видя княза да излиза от станция[та], посрещна го с продължително „ура!“ Като се обърна към събрания народ, князът каза, че се надява, как той – народът – ще служи като резервна войска, за да запази тишината на мястото. Едно гръмогласно „ура“ посрещна думите му. И той тръгна за манастиря[14].

Тъй като князът щеше да тръгне на десет часа, аз слязох на станция[та] къде девет. Сравнително малко народ намерих там, но колкото часовната стрелка наближаваше каде десет часа, народът се събираше около станцията, така, щото около десет часа сичкото място пред станцията, вътре и вън беше пълно. Игла, ако хвърлеше, нямаше где да падне. Урата бяха захванали преди да стигне князът. Но като пристигна, то беше неописан ентузиазмът. Урата не се свършваха, сякаш е, че сичкия народ, дето беше събран на станцията, имаше едно гърло и един глас и непрекъснато викаше „да живее князът“. Той искаше да говори, но нямаше кой да слуша. Подир усилени покани за тишина, урата се пресякоха и князът каза „Отечеството ме призовава, и аз отивам, верувам, че Вие ще служите като резервисти“. Едно общо „ура“ посрещна думите на княза, и народът се спусна, и дигна на ръце княза. Трогателни, тържествени и величествени минути, минути, в които человек смъртта счита за играчка. Аз не знаях нито какво правя, нито где се намервам. Князът влезе във вагона си, подир като се целува няколко пъти с мене (казвам ти това на твоя пук). Подир малко му донесоха телеграми, които като поразгледа, каза, че в София, както и Търново станаха митинги[15]. На десет часа точно тренът засвири, князът се прекръсти, и локомотивът тръгна, и замина посред непрекъснати ура[16]. Пропуснах да ти кажа, че приморският полк ще тръгне за Сливненско. Приморский полк казват на войската, която се намерва във Варна.

Сега да ти кажа слуховете, които се носят из Варна. Казва се, че станалото в Пловдив било отдавна скроено, но че в Пловдив са побързали. Определено било да стане това на 20 текущи[17]. Говори се още, че Руският агент имал вече известие на 5 още, какво има да става в Пловдив[18], че агентите на силите в София като се научили за революцията в Пловдив, събрали са се биле на съвещание и натоварили своя доайен гръцкия агент да попита чрез министра Цанова[19] княза, да не би станалото в Пловдив да е руска маневра скроена с цел, да скомпроментира князя, и че князът попитан действително отговорил, че Пловдивското произшествие има чисто народен характер, и че той не го смята скроено от вънкашна сила против него[20]. Князът имал намерение и от Пловдив да даде такъв характер на Пловдивското движение в представленията си до другите сили.

Временното правителство в Пловдив, както се научих днес, състояло от Странски, Янкулова, Гешова и Хаканова[21] като регенти, които действуват в името на княза, а Захария Стоянов бил имал мястото на главен управител[22]. Бюрото в Софийския митинг състояло от Славейкова, Грекова, и Ножарова с Петкова като секретар[23]. Това ся знакове, че партиите млъкнуват. Дано да млъкнат за всякога, и да въодушеви сички една мисъл – благото и обединението на народа, и едно чувство – любовта към князя и отечеството. Защо сичко се намерва в опасност, и можем сичко да загубим.

Господ да благослови започенатото дело, да подкрепи князя и народа, и да видим обединението дело свършено, и припознато и от силните на света.

Какви ли страхове теглят нашите в Бургас. Господ да ги насърдчи, и пази.

Целувам те *Симеон*

ЦДА, ф. 700к, оп. 1, а. е. 23, л. 1-4. Оригинал. Ръкопис.

БЕЛЕЖКИ

[1] Митрополит Симеон е роден в Бургас в семейството на поп Никола. Силното влияние на гърцизма от това време се е отразило в имената на осемте му деца: Зоопи, Нико, Калиопа, Одисей (бъдещият митр. Симеон), Роксандра, Султана, Палеолог и Олимпия. Най-вероятният адресат на писмото е по-големият брат на митр. Симеон Нико Попов, пръв кмет на Бургас след Освобождението (1878-1879) и баща на историка Петър Ников (1884-1938).

[2] *Славчо Тъпчилещов*, секретар на княз Александър I Батенберг.

[3] На 6 септември 1885 г. рано сутринта княз Александър Батенберг получава следната телеграма от Пловдив: „Днес Съединението прогласено по цяла Румелия в името на Ваше височество. Правителството съборено. Живейте! Ваши верни поданици: Привременно Правителство" (Съединението 1885: сборник от документи. 1878/1886. С., 1985, с. 390). Тя е последвана и от телеграма на главнокомандуващия войските на Източна Румелия м-р Д. Николаев (пак там, с. 391).

[4] *д-р Георги Иванов Странски* (1848-1904) – общественик, държавен деец и дипломат. Депутат в Учредителното събрание (1879) и в Областното събрание на Източна Румелия. Присъединил се към организираното от БТЦРК движение и оглавил Временното правителство на Южна България след провъзгласяване на Съединението, а по-късно бил княжески комисар на областта. Министър на вътрешните работи (1887) в кабинета на К. Стоилов и министър на външните работи и изповеданията (1887-1890) в правителството на Ст. Стамболов.

[5] *Гаврил Кръстевич* (1817, Котел – 1898, Цариград), обществен и политически деец, писател, юрист, един от активните участници в борбата за независима българска църква. Участник в църковно-народния събор (1871) и автор на проектоустава на Българската екзархия. След Освобождението е директор на вътрешните работи на Източна Румелия и главен секретар на Алеко Богориди, а след това – генерал-губернатор на областта (от 14 април 1884 г.) На 6 септември 1885 г. Г. Кръстевич е арестуван и след едно недостойно карнавално шествие на файтон по улиците на Пловдив в компанията на Н. Шилева, е конвоиран до Голямо Конаре (дн. Съединение), където престоява три дни в дома на свещ. Тодор Райков, след което е отведен в София, а от столицата заминава за Цариград.

[6] *Данаил Цонев Николаев* (1852-1942), военен деец, генерал от пехотата. Командир на

рота от Българското опълчение, участник в боевете на Шипка. Възглавил войските в Пловдив при провъзгласяване на Съединението, член на Временното правителство и главнокомандуващ Източнорумелийската милиция и жандармерия (постановлението за неговото назначаване вж.: Съединението 1885..., с. 389). Командир на Западния корпус в Сръбско-българската война. Министър на войната (1886-1887 и 1907-1911) в кабинетите на д-р В. Радославов, П. Гудев и Ал. Малинов.

[7] *Търново-Сеймен* – дн. гр. Симеоновград (Марица).

[8] В конкретния исторически момент Варна е най-голямото телеграфно средище в Княжеството. Още през 1855 г. са изградени телеграфните линии Варна – Балаклава (Кримски полуостров) и Варна – Шумен – Одрин – Цариград, а с подводен кабел Варна се свързва и директно с Цариград. По-късно е изградена и линията Варна – Русе – Гюргево – Букурещ, откъдето през Виена се осъществява връзката с Париж и Лондон. По този начин, намирайки се във Варна, българският княз има телеграфна връзка с градовете на Княжеството, с Цариград, Москва, Санкт-Петербург и основните европейски столици.

[9] Княз Александър Батенберг изпраща на 6 септември 1885 г. от Варна две телеграми до Г. Странски. В първата се казва: „В името на святото дело моля да запазите реда и тишината в страната до моето пристигане в Пловдив. Бог да е с нас“, а във втората, че от „Търново ще ви проводя официален акт за провъзгласяванието [на] Съединението“ (Съединението 1885...], с. 392-393).

[10] В телеграма до Министерски съвет кн. Александър Батенберг пише: „Моето мнение е, че не мога да не приема Съединението. Предлагам да дам немедлено заповед да се мобилизира войската, да тръгна с Вас наедно за Пловдив и да се вземе в ръце управлението на страната“ (Съединението 1885...], с. 395).

[11] Още на 6 септември 1885 г. Временното правителство на Източна Румелия изпраща на император Александър III следната телеграма: „Ваше Императорско Величество, Народът на Южна България прогласи съединението си с Княжеството България. Той е дълбоко убеден, че както в миналото, така и сега няма да го оставите без високото си покровителство; най-покорно моли да го земете под благоволителната си защита за осъществление на всенародното желание“ (Съединението 1885..., с. 392). В телеграма на кн. Александър Батенберг до министрите И. Цанов и Кантакузин от 6 септември се казва: „Изпращам една телеграма до Негово Величество Руския император, за да му съобщя това и да поискам помощта му“ (Пак там, с. 397). Да добавим тук, че основен момент в усилията на българската дипломация по международното признаване на Съединението са опитите за смекчаване на отрицателното отношение на руското правителство към съединистката акция, извършена без негово знание. Разбираемо е, че първата дипломатическа постъпка на българското правителство пред великите сили е делегацията при руския императорски двор, в състав: Климент Търновски (В. Друмев), Ив. Ев. Гешов, Д. Тончев, Ив. Герджиков и Д. Папазоглу. На 21 септември 1885 г. те са приети от Александър III в летния дворец в Копенхаген. Мисията е неуспешна поради непримиримата позиция на руското правителство към княз Александър Батенберг.

[12] Манифестът на кн. Александър Батенберг до българския народ за Съединението на Източна България с Княжество България е издаден на 8 септември 1885 г. в Търново (текстът вж.: Съединението 1885..., с. 426).

[13] В ответна телеграма на кн. Александър Батенберг до Временното правителство от 6 септември се казва: „В името на святото дело моля да запазите реда и тишината в страната до моето пристигане в Пловдив. Бог да е с нас:“ (Съединението 1885..., с. 392).

[14] Става дума за манастира „Св. Димитър“, превърнат в резиденция на княз Александър Батенберг.

[15] Още на 6 септември се провеждат митинги в подкрепа на Съединението в много градове на Княжеството: София, Търново, Ловеч, Видин, Лом и др. (резолюциите вж.: Съединението 1885..., с. 401-402, 405, 410-412).

[16] От Варна княз Александър Батенберг заминава с влак за Русе, а оттам с файтон – за Търново, където го очакват П. Каравелов и Ст. Стамболов. Придружен от двамата, минавайки триумфално през Габрово, Шипка, Казанлък и Карлово, князът пристига в Пловдив на 9 септември 1885 г.

[17] Датата 6 септември е определена за ден на Съединението едва на 3 септември 1885 г. (Вж. писмо на БТРЦК до тайните комитети от 4 септември: Съединението 1885..., с. 367).

[18] На 4 септември 1885 г. от името на Постоянния комитет депутация в състав: Ив. Ст. Гешов, Ив. Вазов и Г. Тилев посещават руското консулство в Пловдив. Консулът Игелстром и военното аташе полк. Чичагов изразяват позицията, че Русия не може да подкрепи готвения преврат (вж.: Спомени за Съединението. С., 1980, с. 161-162).

[19] *Илия Томов Цанов* (1835-1901), политически и обществен деец, член на Либералната партия на П. Каравелов; брат на Н. Цанов. Депутат в Учредителното събрание (1879), министър на външните работи и изповеданията на Княжество България (29 юни 1884 – 9 август 1886 г.). В началото на 1886 г. изпълнява дипломатическа мисия в Цариград за признаване на Съединението.

[20] В телеграма на м-р И. Цанов до кн. Александър Батенберг от 6.IX.1885 г., навярно показана на митр. Симеон, се казва, че от името на чуждите представители в София гръцкият дипломатически агент Рангабе е извършил сондаж за отношението на княза и правителството към Съединението и е питал дали този акт е подготвен от Русия (вж.: Съединението 1885..., с. 395).

[21] *Георги Константинов Хаканов* (1851-1899), лекар, обществен и политически деец; депутат в Областното събрание на Източна Румелия и участник в Сръбско-българската война.

[22] Временното правителство на Източна Румелия, създадено в деня на провъзгласяване на Съединението с прокламация на БТЦРК и управлявало от 6 до 9 септември 1885 г., е в състав: председател д-р Странски, подпредседател – д-р Ст. Чомаков, членове – майор Д. Николаев, майор Д. Филов, майор С. Муткуров, майор Р. Николов, Й. Груев, К. Пеев, д-р Г. Янкулов, Д. Юруков, З. Стоянов, Г. Данчов, Ат. Самоковец и Г. Бенев. На 9 септември княз Александър Батенберг с Указ № 1 назначава за княжески комисар на Източна Румелия Г. Странски, а за негови помощници – П. Р. Славейков и Й. Груев (вж.: Сръбско-българската война 1885: сборник документи. С., 1885, с. 30).

[23] На 6 септември в София е свикан голям митинг (над 10 хил. души), който приема резолюция, подписана от бюро в състав: председатели П. Р. Славейков, Т. Иванчов; членове Д. Греков, Д. Ножаров; секретар Д. Петков. На митинга говорят не само представители на управляващите либерали (П. Р. Славейков е министър на вътрешните работи), но и един от лидерите на консервативната партия Д. Греков (1847-1901), чиято реч по смисъл е близка до казаното от митр. Симеон.

НЕИЗВЕСТНОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО О ВОССОЕДИНЕНИИ

Е. Димитров

(Резюме)

Варненско-Преславский митрополит Симеон не фигурирует в галереи персонажей Симеона Радева, но его имя бесспорно связано с именами тех бессмертных болгар, без патриотической деятельности которых Современная Болгария не была бы такой, какой она есть.

Настоящая публикация, посвященная митрополиту Симеону спровоцирована открытием в фонде братьев Евлогия и Христо Георгиевых в Центральном государственном архиве (ф. 700, оп. 1, а. е. 23, л. 1-4) письма митрополита Симеона Варненского и Преславского от 7 сентября 1885 г. Его содержание, хотя и не меняет радикально наши познания о Воссоединении, вносит новые штрихи и больше колорита в нем. До сих пор как будто не отмечалось категорически, что Воссоединение это первое событие в болгарской, а быть может и одно из первых в европейской истории, в котором чрезвычайную роль играют коммуникации. Телеграф – это изобретение XIX в. играет существенную роль в сентябрьских событиях 1885 г. и неслучайно телеграфная станция как будто играет роль главного посредника и информатора, согласно письму митрополита Симеона.

UNKNOWN TESTIMONIAL FOR THE UNION OF EASTERN RUMELIA AND BULGARIAN PRINCIPALITY

E. Dimitrov

(Summary)

Simeon, the metropolitan of Varna and Preslav do not included in the gallery of Simeon Radev's personalities, but undoubtedly long ago he become linked by his name with the immortal Bulgarians that make contemporary Bulgaria.

His letter provokes the current publication, devoted to metropolitan Simeon since 7th September 1885, discovered in brothers Evlogi and Chricto Georgievs's fund preserved in Central state archives. The letter in question does not change basically our knowledge about the Union but introduces new strokes and more color. The Union is the first event in Bulgarian history and may be one of the first events in European history that underlines the essential role of communications. The telegraph, the invention of 19th c. is extremely important about the events in September 1885 and it is not occasional that the telegraph station is the main mediator and informatory in metropolitan Simeon' letter.

ДНЕВНИЦИ И СПОМЕНИ

СПОМЕНИТЕ НА ГЕНЕРАЛ НИКОЛА ГЕНЕВ ЗА СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА И ДЕЙСТВИЯТА НА ТРЪНСКИЯ ОТРЯД

Елена Бугарчева

За известната в световната история „война на генералите срещу капитаните“ е писано доста, веднага след нейното приключване та до днес. Въпреки това нечуваният подвиг на тази армия, показал на Европа единството за саможертва пред олтара на отечеството и практически предрешил новата дипломатическа история на Съединението и Балканите е все още слабо оценен. Надяваме се, че представените тук спомени на командира на боевата позиция при гр. Трън ще допринесат за по-детайлното и коректно изследване на този достоен за гордост етап от историята на България.

Никола Генев, под това име става известен като офицер, роденият на 18 януари 1856 г. в гр. Севлиево Никола Генев (Ганевич) Колчев. Останал отрано сирак, той е принуден да работи след завършването на Севлиевското класно училище като чирак – шивач при чичо си, по-късно като прекупвач на гайтани и продавач в манифактурен магазин. Усилената работа не успява обаче да го отклони от мечтата му да се образова и още ненавършил 16 години той е поканен от Севлиевската община да стане учител в Хаджистояновото училище в родния си град, където заедно с учителя от Клисура Рашко Карадимов започват да прилагат звучната метода при преподаването. Със своя другар, Стефан Ив. Пешев, който през 1876 г. загива за свободата на България, издават 10 сатирични листа – „Гайда“ и „Тъпан“, чийто имена напомнят на едноименните вестници на Петко Р. Славейков и Ив. Мънзов. По това време Н. Генев влиза и в местния революционен комитет (1875) и като негов член взема дейно участие в подготовката на Априлското въстание. Заподозрян от турската власт той е арестуван и изпратен в Севлиевския затвор, но поради липса на доказателства е освободен през м. юли. Малко след това преминава нелегално в Румъния, а от там снабден със сръбски паспорт под името Никола Геневич заминава за Одеса. На 9 декември 1876 г. постъпва доброволец в 60 Замосцки стрелкови полк, защото това е единствената възможност да се яви на приемен изпит във Военното училище. Но приготовленията на Русия за война променят неговите планове и той заминава за Кишинев, в сформиращото се българско опълчение, където е зачислен във 2 рота на 3 опълченска дружина. По време на придвижването на опълченците към р. Дунав Н. Генев заболява от тиф и е настанен за лечение в Свищов. На 1 август е изпратен за попълване на дружините и отново намира старите си другари. Произведен е в чин унтерофицер. При Шейново неговият взвод проявява изключителна храброст, за която той е награден със Знака за отличие на Военния орден „Свети Георги"– IV степен. Остава на действителна военна служба до юни 1878 г., когато е представен за производство в първи офицерски чин. Зачислен е в учебния батальон в Пловдив и е един от първите офицери завършили Военното училище в София. През 1883 г. заминава за Санкт Петербург, където завършва Щаб-офицерската стрелкова школа. Завръщайки се в България поема командването на 3 дружина на 2 Струмски полк. По време на Сръбско-българската война става началник на Трънския отряд. Участва в боевете при Сливница и е награден с офицерски орден „За храброст"-IV степен, втори клас. Следват години на командване на 19 пехотен Шуменски полк, на 7 пехотен Преславски полк, на бригада в 6 Бдинска пехотна дивизия. През 1904 г. генерал-майор Н. Генев по собствено желание е уволнен от служба в армията.

През Балканската война на 25 септември 1912 г. е назначен за командир на Македоно-одринското опълчение, с помощник запасния подполковник Ал. Протогеров и началник-щаб майор П. Дърнигов. На 2 ноември 1912 г. генерал Генев поема командването на Кърджалийския отряд, който разгромява и пленява Явер паша при Балканториси и с. Мерхамлъ, проваля турския десант при Шаркьой и участва при превземането на Одрин. По време на Междусъюзническата война генерал Генев води македоно-одринското опълчение в битките при Емирица, Султантепе, Пашаджиково, Каменица, Говедарник. От 1914 г. е отново в запаса.

През 1923 г. е обявен за почетен гражданин на Габрово, а през 1933 е първият почетен председател на Съюза на македоно-одринското опълченско дружество в България. Умира в София на 12 април 1934 г.[1]

Представените тук спомени на Н. Генев се съхраняват в Централния военен архив, ф. 22, оп. 3, а.е. 77, л. 3-38 и са известни на изследователите, но не са публикувани. Смятаме, че тази малка част от тях, която поднасяме на читателите ще предизвика основателен интерес за цялостната им публикация.

Спомените, както сам още в заглавието ги представя самият автор са написани непосредствено след войната и са основани на достатъчно автентични доказателства и документи. Вероятно те са предизвикани от редицата публикации на други участници в боевете при Трън, за които Н. Генев споменава в самото изложение. Спомените са възпроизведени буквално по часове с многобройни бележки. Те обхващат първите дни на нападението на сръбските войски на трънската позиция до изтеглянето на българската армия от този участък. Предадени с невероятно жив и наситен език те и днес предизвикват чувство на преклонение пред подвига на българските воини и ни връщат към изпълнените със слава дни на първата победа на българската армия.

---

[1] По подробно за живота на Н. Генев вж. в: „Българското опълчение 1877-1878". Биографичен и библиографски справочник. Т. 1. Казанлък, 2000 г. и *Й. Митев*, Генерал Никола Генев, С., 1966 г.

Оригиналният текст, който е в ръкопис, е предаден според съществуващите днес норми на българския език и археографските правила за публикуване на документи. Запазен е характерният авторов език. В квадратни скоби са поставени всички добавки към съдържанието, направени от съставителя. Обяснителните и биографични бележки са дадени след текста. Авторските бележки, които са многобройни са дадени в основния тест в скоби с курсив. Със звездичка в бележките е отбелязан зачеркнатият от автора текст.

Трънският отряд и действията му в Сръбско-българската война 1885 г. на 2, 3 и 4 ноември

(„Това описание е основано на документи и на бележки писани тутакси след войната. При четенето читателят може да се ползува от [триверстовата карта]")

След прогласяване съединението на двете Българии на 6 септември 1885 год., всичките наши сили са съсредоточиха на турската граница и образуваха: един източен отряд срещу Одрин и един Западен отряд, под началството на майор Гуджев[1], разположен към македонската турска граница. Впоследствие, чак през октомври м-ц, когато станаха известни враждебните застрашителни отношения на сърбите към нас, от войските на казания Западен отряд се образуваха разни отряди и отрядчета (Изворски, Трънски, Врабчански*, Долноневленски, Царибродски и пр. пр.), които се изпратиха в съответствующите пунктове на българо-сръбската граница. На един от тези отряди – именно на Трънския – бях назначен за началник аз, на 14 октомври. Вляво от нас имахме Изворския отряд – при с. Колуница, а вдясно – Врабчанския – при с. Врабча.

За този Трънски отряд и действията му е доста много говорено и писано, но повечето са го корили, а твърде малко хвалили. Писавшите и говорившите по този отряд изобщо не са имали достатъчно верни сведения и на критикувавшите действията му може смело да се напомни старата поговорка**: „Критиката е лесна – да се твори*** е трудно!" И тази поговорка особено е вярна, когато се отнася до разбора на военните действия, при които критика има открити картите на двете страни, може да не харесва**** това и онова и да даде твърде добри и умни съвети. С това не искам да кажа, че в отряда и деянията му е всичко благополучно и няма грешки; напротив – има грешки и у началници, и у подчинени, но за да могат те да послужат за поука някому, аз ще оставя да ги изтъкне и прецени друг някой компетентен, безпристрастен и добросъвестен човек, който няма нищо общо с отряда. *(Казват, че признаването на грешките си е доблест, самоотверженост и пр. в сегашната развaленост на нравите. – Да, когато си убеден, че ще пострадаш и не, когато си уверен и знаеш, че за това ще те похвалят.)* Лично аз се отказвам да правя разбор и да критикувам действията на Трънския отряд и на всичко писано досега по тези действия, понеже ме е страх, че не ще мога да бъда съвсем безпристрастен и обективен, а ще изложа само фактите – същността и нека читателят сам да си прави заключенията: где има грешки и где не, и кой, за какво е виновен и за какво не. Тук-там само, дето съм предизвикан и където намирам за необходимо да се осветлят някои важни, волно или неволно защриховани моменти, ще си позволявам да вмествам някои мои кратки сведения. *(Изложението на фактите ще послужи и като най-добър отговор на неверните и дертлийски преценки на к-н Бендерева[2] в неговата книга „Сръбско-българската война“ по действията на Трънския отряд, а също и на др. автори, писавши по този отряд, но недостатъчно и невярно осведомени. В книгата на к-н Бендерев, освен изопачености, има даже лъжливи документи, напр. телегр[амата] на стр. 182 до началник Щаба на армията, к– на Петрова[3], каквато аз не съм пращал.[4]*).

---

* В авторовия текст името Врабча е изписано Врапча и Врапчански.

** Зачеркнато „старата френска поговорка".

*** Зачеркнато „искуството".

**** Зачеркнато „има възможност да бракува".

I.

По екстрена заповед от началника щаба на Западия отряд, капитан Паприков[5] пристигнах с командуемата ми дружина ($3^{а}$ дружина от $2^{и}$ п. Струмски полк) с форсиран марш из Радомир в Трън, сутринта на 13 октомври и на другия ден бях назначен за началник на Трънския район, границите на който не помня да ми бяха указани. Необходимо беше преди всичко да рекогносцирам пътищата, които водят от граничната към Трънската позиция, която беше вече избрана от началника щаба на Западия отряд и да изуча всестранно, както позицията, тъй и подстъпите към нея. С тази цел аз, не без страх, се отлъчвах от града и излизах всекидневно почти по няколко часа по позициите и по разните пътища към границата. Казвам не без страх, понеже откогато пристигнахме в Трън отношенията ни със сърбите се тъй обтегнаха, щото от час на час очаквахме неприятелското нахълтване в нашата територия, при което трябваше да бъда непременно в Трън, за да не закъснея да направя нужните разпореждания в този случай. При всичкото ми желание да обиколя поверения ми район и да го изуча в тактическо и стратегическо отношение, обаче затова трябваше да се отлъча от града за няколко дена, което не ми беше възможно. Грижите ми по организирането на стражевата и разузнавателна служба, по обучението и продоволствието на войниците, по укрепяването на избраната позиция, по избирането на други позиции (Ловница, Бусинци, Глоговица) и укрепяването им и за други не търпящи отлагане работи; а тъй също крайния недостатък от офицери (в районите, освен ротните командири, други офицери нямаше), а особено тревожните всекидневни известия от границата, ме приковаваха в Трън и не ми позволяваха да изуча всестранно целия район. Аз бях и дружинен командир, и началник на позицията, и началник на отряда, и началник на района! Таквоз, като: началник щаба, адютант, ординарци и пр. – да ги нямаме. Навярно нашите стари войводи*, когато са воювали с турците, са имали повече хора и коне в свитите си и щабовете си, отколкото началникът на Трънския отряд. Само един млад офицер (подпоручик от 3 п. Бдински полк Иванов) изобразяваше от себе си целия щаб на отряда с писарите заедно (същият той беше и дружинен адютант) и, когато един ден стана необходимо да командировам офицер в гр. Радомир за получаване съдържанието на офицерските и долните чинове, то бях принуден да командировам този единствен адютант и за отряда и за дружината. Аз бях лишен и от най-необходимите средства за изучаване на обстановката – тази важна повелителница във време на война. У мене имаше само триверстова карта на Трънския и част от Кюстендилския окръзи, но никаква карта на сръбска територия, нямах и нямаше от де да се наведат и най-необходимите справки за неприятелската страна – Сърбия и да си състави човек ясни понятия за относителната важност на пътищата от към Сърбия, за значението на разните позиции покрай границата и въобще за топографическите свойства на театъра на войната. При липса на сведения за силите, съсредоточението и намеренията на противника, за театъра на войната, за пограничната неприятелска територия, за целта на Трънско – Врабчанския отряд, за нашите планове и намерения (аз дори не знаех, че Сливница се готви за някакъв си главен отпор на неприятелското настъпление, и че там ще се съсредоточат всичките наши сили), какви съображения от стратегически характер и верни оценки на Трънска, Врабчанска и др. позиции съм могъл да правя тогава? Всички от мала до велика, се намирахме в една мъгла, готови, обаче, да се бием и да мрем с пълна увереност в правотата на нашето дело и нашата победа.

---

* Зачеркнато „дядо Ильо и Тотю войвода“.

Г-н Х. Г. Хесапчиев[6], в своя „Критически преглед“[7] на Сръбско – българската война, на стр. 29-30, разправя, че целта на пограничните отряди, следователно и на Трънско – Врабчанския в началото на войната, била: да изиграем време, за задържаме временно противника, до когато нашата армия се съсредоточи в Сливница, гдето ние сме били чакали решението на войната. Тези цели и намерения са могли да налучкват и да знаят находящите се около щабовете на армията и Западия отряд офицери от генералния щаб, защото са имали и карти и сведения, и всичко, а на нас – простите смъртни никой нищо подобно не е съобщавал, а бяхме оставени да предполагаме и едно, и друго, и трето, и пр., да батками и да се лутаме из мъглата. За знанието пък от наша страна плановете на противника (напр. насочването към Врабча цяла една дивизия) не може и дума да става. Началникът на Западия отряд, майор Гуджев и помощник началникът на щаба капитан Мечконев[8], на 2и срещу 3и ноември бяха в Трън. Ние конферирахме за много работи, но за най-важното – за силите и намеренията наши и на противника – никак не разговаряхме! По причина на нашето неведение и смътни понятия за неприятеля, ние не можахме да влезем и в положението на настъпающия противник, за да можем да съдим и за найизгодните условия за действията му в нашия район. След войната, след като се знаят много работи, които не бяха и не са могли да бъдат известни нам преди и във време на боевете под Трън и Врабча, много лесно може да се разсъждава. *(Капитан Тошев[9], командир на дружина в отряда, разправя („Писма от войната“, стр. 10)[10], че пионерът поручик Матеев, като минавал през Филиповци, разяснил му общото положение и му дал сведения за бъдещите наши и неприятелски действия, а също и за разположението на главните неприятелски сили. Щастливец!... Аз – началникът на отряда – бях лишен и от тези сведения. Вярвам капитан Тошев сега няма да се учудва и сърди, че не съм го осветлявал за нашите и неприятелски сили, намерения и пр.)*

Аз имах, събрани от мене сведения само, че срещу Трън е насочена цяла една дивизия, а за насочен неприятел срещу Врабча нямах сведения, освен онова *(глед. стр. 22 [от ръкописа])* от капитан Георгиева за разбиването от неприятеля на Долноневленския (съседен на Врабчанския) отряд и за отстъпването на този отряд по посока на Сливница.

Нямаше в отряда даже кон (аз тогава наскоро бях се върнал от стрелковата школа из Русия и не можах да намеря и да си купя собствен кон), с който да се обикаля позицията, а не и да се ходи по селата Врабча, Банкя и изобщо да се изучават пътища и пр. в района. Заради конят на един трънчанин – лош българин – някой си Зидарски, който кон бях вземал за временно ползуване, за да отивам с него по позициите и който много мъчно се яздеше, понеже беше ергеле и съвсем необязден – се дигна такава голяма олелия, щото беше назначено следствие и капитан Блъсков – нарочно командирован от София – идва в Трън, за да разследва този мой произвол.

Сърбите по границата се държаха тъй дръзко и предизвикателно, щото трябваше Трънския гарнизон постоянно да се държи в пълна готовност за бой. Ротите и на учение и на работа по позицията отиваха всякога в пълна боева амуниция. По неопитност, не бях определил време за разните донесения от границата вследствие на което нямах покой ни денем, ни нощем.

За да бъде по-ясна обстановката на Трънския отряд преди почването на военните действия, считам за неизлишно да приведа тук няколко от най-важните донесения за неприятелските войски и произшествия по границата, до обявяването на войната, за всичките дни по ред:

1. Сръбските войници си позволяваха да преминават границата и из нашата територия да грабят сеното и добитъка на населението, а от с. Гоин-дол, на 21 октомври, бяха откарали* заедно с 4 крави и едно дете.

2. На 19 и 20 октомври получих донесения, че дошли на границата около с. Власино 2000 души и 6 топа, а в с. Дъсчен кладенец – 6000 души сръбска войска с голям обоз и съответствующото количество артилерия и кавалерия, че щели през нощта срещу 21 октомври, да преминат границата и заемат Големий – руй.

3. На 21 на разсъмване, нашите постове забележили много огневе (на около 50 места) около с. Кална (Сърбия) – един час от границата, дето се виждали много войници и коне. Целият този ден Трънският гарнизон се намираше на позициите и очакваше неприятелското настъпване.

4. На 22 сърбите проведоха телеграфна жица до с. Дъсчен кладенец и офицерите им ходели на границата да разглеждат местността, като водели със себе си и селяни да им указват пътищата.

5. На 23 на Дъсчен кладенец пристигнаха още кавалерия и около 20 оръдия, а от избягали от Сърбия българи работници се научих, че във Враня и Лесковац имало много войска и че войниците им говорели, че няма да стрелят против своите си братя-българи. По повод на това не стреляне аз не веднъж съм получавал донесения и от границата, дето сръбските войници казвали на нашите, че в случай на война, те няма да стрелят на нас, та затова и ние да не стреляме на тях. Командирите им насърчавали войниците, като им се хвалели, че с един батальон ще влязат в Трън.

6. На 24 беше паднала гъста мъгла, вследствие на която трима сръбски войници (патрулни) уж се заблудили (както те разказват) и попаднали в нашата територия, гдето бяха уловени от нашите разезди; други 4ма войника се възползували от мъглата, побегнали при нашите и се предали; други още 3ма с един кон впрегнат в двуколка със сака преспокойно влезли на 4-500 крачки в нашата територия, да си налеят вода и те също бяха хванати от нашите разезди. Всички тези 10 уловени войници (заедно с въоръжението и снаряжението им) на другия ден се изпратиха под конвой през Радомир за София, а конят с колата и саката се предадоха на трънската постоянна комисия. Попадането на казаните войници в нашия отряд, вижда се, много е ядосало сръбските офицери, тъй като, още в същия ден вечерта, няколко души офицери дошли на пограничната линия при с. Дъсчен кладенец, извикали старшия на нашия пикет и му казали да предаде на началството си ултиматума, че ако на утрешния ден до заря не им се предадат хванатите войници, то те откриват стрелба и захващат военните действия. В същия ден разездите от стражимировския пикет бяха уловили на границата един пощальон от сръбската полева поща, у когото се намериха три

---

* Зачеркнато „откраднали“.

пакета, от които в един[ия] имаше строеви рапорт за числеността на I^{ий} активний князя Милоша полк, адресован от Власино до началника на Моравската активна дивизия в Калнски хан. Този рапорт и пощаджията ни доставиха точни и подробни сведения за състава на упоменатия полк, който само един бил разположен в с. Власино, а другите полкове от дивизията, както и щаба ѝ били разположени в и около с. Дъсченец. Всичките пакети, заедно с пощальона се изпратиха в София, а копие от строевия рапорт се изпрати за сведение началнику на Изворския отряд капитану Филипову в с. Колуница.

7. На 25 октомври заканването на сърбите, че ще начeнат военните действия остана без последствие, но в този ден сутринта беше забележено, че построяват Дъсченицкия и Преслопския гарнизони и офицерите им чели някаква си книга (заповед); аз силно се усъмних да не би да е манифеста за обявяването на войната и за това държах войските на позициите цял ден в пълна готовност, обаче нищо не се случи, но от този ден сърбите захванаха за нищо и никакво да стрелят на всекиго който им се мерне пред очите: против часовите, разездите и даже против безоръжени хора! Захванаха да нападат на нашите часови и разезди хайдушки, като се стараяха дано някак и те уловят в плен някого от нашите. Това тяхно старание за достигване тази цел се забележваше ясно. Нощта срещу 26 октомври беше мъглява и тъмна и сърбите се възползували от това и поставили на самата граница в ляво от Дъсченец засада с цел да нападнат някои от нашите разезди или патрули и да ги пленят. И действително, един наш разезд от трима джандарми, когато преминавал наблизо до засадата, бил нападнат ненадейно с гърмежи на 30 – 40 крачки в нашата територия и засадниците почти ги заобиколили и им викали „стой" и да се предадат; но единият от джандармите успял да избегне назад, а другите двама побегнали в тъмнината в сръбска територия и се скрили в една долчинка, дето престояли до сутринта без да бъдат намерени от сърбите и в зори сполучили да преминат обратно границата и се завърнали на поста си. Въобще техните старания и в последующите дни да уловят някого бяха напусто. Стрелянето им тоже бе без последствия.

8. На 26 октомври сърбите правеха явни демонстрации: повече от два батальона с кавалерия, артилерия и обоз се дигнали в този ден от с. Дъсченец и се спуснали в оврага, който води към с. Рани лук; показали се на границата и пак се завърнали в Дъсченец. Тъй също беше забележено движение и в Преслопския гарнизон.

9. На 27 сърбите направиха настъпление на с. Ракита и открихa стрелба против Ракитската опълченска застава и находящите се тогава там трима кавалеристи – джандарми. Нашите захванали да им отговарят и убили един сръбски войник. На Клисурската и Стражимировската линии, сърбите тъй също се спущали на проходящите близо до границата и стреляли против тях, но тука нашите не им отговаряли. Вечерта в този ден сърбите дали един залп срещу един наш разезд и тоз час захванали да стрелят по всичката линия, но за какво и защо не зная. Повечето стреляли тъй само – по вятъра. Искали са, вижда се, да плашат. Убитият сръбски войник го пренесли в Дъсчен кладенец и офицерите го показвали на тамошния гарнизон, като ораторствували нещо на своите части – навярно за да възбудят ненавист към българите.

10. На 28 октомври една сръбска рота нападнала със стрелба на Църний връх, отблъснала от там нашия пост и навлязла на около два километра в нашата територия. По заповед от щаба на Зап[адния] отряд, аз не предприех нищо против тая рота, а само усилих Ракитската и Звонската отбранителни застави, за да възпрепятствуват колко годе на по-нататъшното настъпване на неприятеля. Тази неприятелска рота не отстъпи и тъй си и остана в нашата тери-

тория до обявяването на войната и стреляше против всекиго, който й се покажеше наоколо. Вследствие на разбойническото налитане и стреляне от сръбските войници върху нашите разезди, аз бях принуден да питам в София обявена ли е войната и да напиша едно писмо до началника на Дъсченския гарнизон, под което се подписах: „началник на пограничната стража“. Съдържанието на това писмо същевременно предадох по телеграфа в щаба на отряда. С това писмо съобщавах на Дъсченския комендант, че от наша страна е забранена стрелбата по границата, затова да запрети и той на своите войници да стрелят върху нашите до обявяването на войната, понеже такова хайдушко налитане и стреляне е начин на действие, недостоен за една храбра и благоустроена армия, каквато се счита да е сръбската. При това го предупреждавах, че ако не се прекрати стрелбата от тяхна страна то ще бъдем принудени и ние да действуваме и по същия начин. Не зная дали това писмо е повлияло, но следните два дни нямаше никаква стрелба по цялата погранична линия на Трънския район.

11. На 29 и 30 октомври сърбите правиха по границата укрепления и беше забележено да превозват голямо количество патрони в Дъсчен кладенец.

12. На 1 ноември сърбите дадоха един залп върху трънския околийски началник Гюлгюлиева, който обикалял около Клисурския митнически пункт и бяха убили коня му и продупчили дрехата му на няколко места. В този ден имаше продължителна престрелка между Калуничкия и Власинския отряд.

От гореизложения ред събития по границата на Трънския район, от 14 октомври до обявяването на войната, се вижда, че противникът систематично ни е тревожил и дразнил всичкото време, като за тази цел е употребявал разни позволени и непозволени средства. Бях принуден да дигам и отправям на позицията квартируващите в Трън части четири пъти: на 17, 20, 25 и 28 октомври.

II.

Трънският отряд, към 2 ноември, състоеше от следните войскови части:

Рота от Софийската запасна дружина (команд. К-н Георгиев) – 1 рота

3-та дружина от 2 п. Струмски полк (капитан Генев) – 4 роти

1-ва и 2-ра дружини от 3 п. Бдински полк (капитани Марчин и Тошев) – 8 роти

1-ва дружина от 4 п. Плевенски полк (капитан Иванов) – 4 роти

2 чети доброволци (капитан Ковалов) – 2 роти

Трънска опълченска дружина (поручик Чорбаджи) – 3 роти

(4а рота не можа да сформирува по тази причина, че всички опълченци и пограничните села (в това число и Врабча) изпълняваха стражева служба по границата, без да влизат в състава на дружината.)

4-та батарея от I атр. полк (капитан Златарски) – 8 оръдия

1-ва горска батарея (капитан Селяновски) – 6 гор. оръдия

2-и ескадрон от 3-и конни полк (подпор. Топалов) – 1 ескадрон *(Този ескадрон, състоящ от джандарми, не бе в целия си състав, а около 1 взвод бе оставен в Кюстендил и освен това, двама джандарми бяха при мен, двама – на позицията, един – в Ловница, 8 души – в полева поща)*

Както се вижда, отрядът е сборен (от 9 разни части) и за това не можеше да има никаква вътрешна, и оная тактическа и морална свръзка, каквато се изисква за действуване с увлечение и изобщо за успешни действия. Тези части, до обявяването на войната, бяха разположени така: 3-а дружина от Струмския полк, 2-те доброволчески чети, трънската опълч[енска] дружина, полевата батарея, 4 оръдия от горската батарея и около ½ ескадрон – в гр. Трън, от гдето пехотните части всеки ден пращаха на аванпоста по 1 ½ рота пред Трънската и Ловничката позиции, с изключение на трънското опълчение, половината от което постоянно се намираше на пограничната линия на Трънския район, в поважните пунктове на които бяха поставени от опълчението отбранителни и наблюдателни застави, а другата му половина се намираше в Трън, дето изпълняваше караулна и др. служби по продоволствието на отряда, а тъй също ходеше всеки ден да работи по укреплението на позицията. Кавалерийският ½ ескадр[он]. беше разположен в пикети в пограничните села: Звонци, Ракита, Дъсчен кладенецката митница, Зелениград, Милославци, Насалевци, Рани лук, Стражимировци*, Грознатовци и Клисура, от които изпращаха разезди. Ротата от Соф. запасна друж., две горски оръдия и около взвод кавалерия се намираха в с. Врабча, от гдето пехотните части всекидневно изпращаха по ½ рота на аванпоста пред Врабчанската позиция, а кавалерията – в разезди по границата. Останалите части съставляваха общия резерв и бяха разположени: 1-та дружина от Бдинския полк и трите роти от Плевенския полк в с. с. Филиповци и Ездемирци, от гдето изпращаха караул за охранение на моста Секирица и патрулирваха телеграфната линия Трън – Брезник, а тъй също работеха по укреплението на 2-та Трънска позиция за случай на отстъпване и по направата на един по-прав и по-кратък път от моста Секирица направо за позицията. На 1 ноември в 11 ч. после пладне началникът на щаба на Западия отряд ми предаде по телеграфа из София, че войната със Сърбия е обявена – на 2 ноември в 6 часа сутринта и да притегля в Трън частите, находящи се във Филиповци и Брезник. Тоз час повиках г-да офицерите от Трънския гарнизон и им обявих горното и след като им дадох нужните инструкции заповядах им до 6 часа сутринта да бъдат със своите части на местата си, съгласно долуизложената диспозиция и в същото време пратих заповед на дружините, находящи се във Филиповци, Ездемирци и Брезник да тръгнат за Трън и съобщих за всичко началнику на Врабчанския авангард капитану Георгиеву, комуто заповядах незабавно да ми донася за всичко, каквото се случи и забележи у него. За по-бързи сношения беше учредена военна полева поща между Трън, Филиповци и Врабча. Препис от диспозицията:

„Диспозиция *(Тази диспозиция беше написана на 28 октомври, вследствие, произведената тогава тревога, тя остана без изменение и на 2 ноември)* на Трънския отряд

№ 1

гр. Трън 28 октомври 1885 год.
10 час после пладне

Неприятелят се очаква от към с. Дъсчен кладенец. За да се задържи настъплението му, повереният ми отряд да заеме Трънската позиция по следния ред:

1. 4-та пеша полева батарея да излезе на артилерийската позиция вляво от шосето.

2. 4-те горски оръдия да заемат направените за тях окопи на височината вляво от шосето.

3. 3-та дружина от 2 п. Струмски полк да заеме десния участък на позицията – вдясно от шосето. Този участък трябва упорно да се отбранява.

4. Частите от Трънската опълч. дружина да заемат окопите вляво от шосето до височината.

---

* с. Стрезимировци.

5. Двете доброволчески чети да заемат: 1 ½ чети – окопите на височината, която съставлява левия краен участък на позицията, а другата получета си остава в окопите* при с. Ловница, за да пази от обикаляне дясното крило на позицията.

6. 1-ва и 2-ра дружини от 3 п. Бдински полк, под командата на капитан Тошева, съставят общ резерв и се разполагат надясно от моста в лощинката – зад десния участък на позицията.

7. Да наблюдават за фланговете се назначават: за десния фланг – кавалерийските пикети при селата Звонци и Дъсчен кладенец, които отстъпват към Малий Руй, а за левия фланг – кавалерийските пикети при с. с. Насалевци, Рани лук, Стражимировци, Грознатовци и Клисура, които отстъпват към с. с. Вукан и Бусинци.

8. Превързочний пункт ще бъде в къщата на ... и в градското училище.

9. Обозните кола, под прикритието на един взвод от Трънската опълч. дружина, да се съберат на полянката при излизането из града за Брезник, гдето и да чакат второ разпореждане.

10. Аз ще се намирам при горската батарея.

Подписал: Началник на отряда капитан Генев“

III.

2 ноември

Съгласно изложената диспозиция, всичките части до 6 часа сутринта бяха на местата си, освен 1-ва друж. от Бдинския полк, която пристигна в 2 часа после пладне *(Аз вместо нея притеглих в Трън, съгласно телегр. на н-к щаба на Зап. отряд, три роти от Плевенската друж., които се намираха в с. Филиповци., гл. стр. 15.)* Още през нощта беше изпратен командирът на Трънската опълч. друж. поручик Чорбаджи на границата, за да ръководи отстъплението на опълченските отбранителни и наблюдателни застави, като му се дадоха предварително нужните съвети и инструкции относително действията и направлението на отстъпването на заставите. Същото е направено и с командующия ескадрона подпоручик Топалова относително кавалерийските пикети. Около 7 часа сутринта, сръбските войски минали границата и първото препятствие срещнали близо до Дъсчен кладенец по пътя за Руй, дето беше поставена най-силната отбранителна застава предвид на това, че около Дъсчен кладенец най-много се съсредоточаваха сръбските войски и по донесенията, които имах, можеше да се предполага, че те именно в този пункт ще минат границата, като най-удобен за тях и най-близо до Трън, земането на който от неприятеля (предполагах) съставляваше най-близката цел и задача. Тази застава, състояща се от 60-70 души от Трънската опълч. друж. и значително усилена с опълченците от с. с. Зелениград и Насалевци, задържава около 2 часа неприятеля и, най-после, вследствие силния натиск от страна на неприятеля, принудила се да отстъпи, като оставила 5 ранени опълченци. Около 1 часа после пладне се върна сам поручик Чорбаджи и ми донесе за горните наши загуби и за загубите на неприятеля, които възлизали били на около 70 души убити и ранени. Тези опълченци, които имали дело при Дъсчен кладенец и другите опълченци от отбранителните и наблюдателните застави, които съвсем не са имали никакви сблъсквания, не се завърнаха на Трънската позиция и, вероятно са се разпръснали и разбягали** по селата си. Тука му е мястото, обаче, да забележа, че опълченците и въобще селяните от селата Зелениград и Насалевци обръщаха вниманието ни със своята ненавист към сърбите, съчувствие на народното ни дело и готовност да направят всичко за успеха на делото; те бяха и първите, които посрещнаха противника пред огнищата си и с повече от два часовото си сразяване* с него му доказаха, че те, макар и слаби, не желаят да го пуснат даром в селата си; те едва ли не са и единствените селца в цялата околия(с центъра ѝ заедно), жителите на които ведоха безукоризнено себе си до – и във време на войната. Даже трънските граждани, с изключение на малцина, освен дето не можеше да се забележат у тях признаци от патриотизъм и готовност за жертви, но те със своето си поведение и постъпки често възбуждаха в нас подозрение и недоверие дотолкова, щото ние се чувствувахме повече, като да се намирахме в неприятелска страна, отколкото в своето отечество. За оправдание на това наше недоверие ще приведа тук няколко факти и слухове:

---

* Задраскано „ на позицията“.

** Зачеркнато „завърнали“.

1) Неизвестни мене лица идваха да ми съобщават, че председателят на постоянната комисия депутатът Кола Станоев бил родственик на някой си сръбски агитатор по трънския окръг Рангел, който живеел в Пирот и с когото Станоев имал сношения; че Станоев бил сърбофил, шпионин и пр.; че членовете на окръжната постоянна комисия и те били такива (една дописка от Трън, напечатана във в. „Славянин" около 20 октомври 1885 г., рисуваше личността на Станоева в същите краски). 2) Преди да пристигна в Трън, били отведени в София от административните власти мнозина подозрителни лица в сърбофилство и шпионство. 3) Пред вид на недостатъчността в отряда на шанцови инструменти, обърнахме се към постоянната комисия на 22 октомври, за да достави 400 железни лопати из града, които после щяха да бъдат повърнати на стопаните им, но това постоянната комисия не направи, а предложи 171 дървени лопати, които се намираха в склада ѝ. 4) (Около 20 октомври получих писмено заявление от някой си Вилов (с. Гигенци, Брезнишка околия), в което се заявяваше, че членът от Трънската постоянна комисия Зидарски, който бил командирован по селата да събира храна за войниците, вместо да се грижи за изпълнение на поръчението му, агитирал по селата в полза на сърбите и убеждавал селяните да не дават храна на войската по реквизиция, и че същото правил и съселянинът му Михалко. П. Маринов. Това заявление изпратих до трънския окр. управител и проеба да се разпореди, за да се произведе дознание. Дали е било произведено дознание или не и какво е направено по-нататък – не зная, обаче, силно се съмнявам, че на това дело не е било дадено надлежният ход от окр. управител. Още тогава Зидарски бе избягал в София и повече не се върна в Трън. 5) От друга страна, този същият Зидарски с още някои други свои аркадаши бяха телеграфирали в София до г-н министър – президента, че в Трън от военните се извършват нечувани и невидяни беззакония, насилия и грабежи, а също и други неосновятелни и клеветнически жалби и че населението щяло да бъде принудено само да се разправи с военните, вследствие на което капитан Блъсков идва в Трън да прави разследване, което не издири никакви беззакония, насилия и грабежи от страна на военните. Имаше даже една телеграма с фалшив подпис до министъра на вътрешните работи, с която някой си трънчанин Иван Иоцев се оплаква, че подпоручик Топалов му бил вземал насилствено коня. Когато произведоха дознание по това оплакване, оказа се, че в Трън имаше всичко двама бедни хорица (един фурнаджия, а други циганин) Ив. Иоцев-

---

* Зачеркнато „сражение"

ци, но те показаха, че нито им е вземал някой конете, нито пък са телеграфирали някому. 6) Беше ми заповядано да приготвя за Трънския отряд хляб, тридневни запаси, около 18 октомври. Трябваше всекидневни натяквания и заплашвания, за да приготви този хляб постоянната комисия и то чак след 10 дена беше готов, а след като се захванаха военните действия, комисията, вижда се, прекратила приготовляването на хляба и попълването на запаса, тъй като при отстъплението ми доложиха, че в Трън вече нямало хляб. 7) На 20 октомври беше запретено да минува някой през границата от наша страна. Между това, опълченците от с. с. Ракита, Клисура и Звонци, които пазеха по границата, бяха забележени, че крайно се не грижат за това минава ли или не някой през границата. Бивали са случаи даже опълченците сами да способствуват на сръбски селяни за преминаването границата към наша страна, като са им показвали скришни пътеки и места, през дето могат да минат незабележени от другите постове, вследствие на което бях принуден някои от опълченците да държа под арест, други под полицейски надзор и трети да сменявам от границата и за ги заменявам с други, по-благонадеждни. 8) Поведението на мнозина трънчани ме накара да нареждам караули и патрули за пазене на моста Секирица и телеграфната линия Трън – Брезник. 9) Най-после Трънската опълченска дружина се разбяга при отстъпването на отряда и командирът ѝ поручик Чорбаджи ми представи в Брезник само 7 души (инструкторите) от нея. Бих привел и други подобни скръбни явления, но струва ми се, че и тези са достатъчно. Ще спомена само, че Трънският окръжен управител, някой си Козаров, бездействуваше и като беше забравил общото дело, се занимаваше с разни партизански, интригантски работи и лични разправии, вместо да развива необходимата деятелност за достигането общата цел и за удовлетворението нуждите на отряда. Само околийският управител Д. Гюлгюлиев неуморно се трудеше и аз повечето към него се обръщах за съдействие по разните работи на отряда.

Гр. Трън е разположен в една долина. Шосето Брезник – Трън минава през града и се продължава зад него към югозапад и на три километра от града се извива и взима направление право на запад; току пред това извиване (3-3 ½ км от града) надясно и наляво от шосето беше избрана позиция за отбраната на гр. Трън от началника и началник щаба на Западн. отряд майор Гуджева и кап. Паприкова. Шосето делеше на две, почти равни половини позицията, от които местността на дясната половина представлява ред височи една от друга повисоки, които се точат на разстояние около 5 км и се свършват с най-високата гора Малий Руй, а местността на лявата половина представлява почти равнина на разстояние около 1 километър, а нататък, вляво се издигат една до друга три отделни конусообразни височи, от които първата и съставяше левия край на позицията. Десният крайна позицията се свършваше с третата висота на дясно от шосето над с. Туряковци на 2 ½ – 3 км вляво от най-високата гора Малий Руй. Местността пред лявата половина на позицията е съвършено открита и се обстрелва навред, а местността пред дясната половина е също открита на 1 – 1 ½ км, но е гориста и се пресича от лощини с разни направления, на които не всички места можаха да се обстрелват и затова за неприятеля беше най-удобно да настъпва против дясната половина на позицията. Аз ще си позволя да направя тука една малка оценка на позицията, като най-напред спомена, че макар тя и да има няколко твърде важни недостатъци, но изборът ѝ може напълно да се оправдае с това, че пред гр. Трън, по пътя на неприятелското настъпление чак до границата, няма по-добра позиция за защитата на Трън. Позицията е фронтална и не може да се пренебрегне от противника без явна за него опасност; отстъпването може да стане по два пътя, съвършено годни за движението и на трите рода оръжия: по шосето Трън – Брезник и по ново направения път от 2-а друж. на Бдин. полк през долината на Глоговица и покрай с. Ездемирци, които пътища се събират при моста Секирица пред с. Филиповци; обстрел достатъчен и твърде добър; местността само на десния участък на позицията способствува за маскироване, укриване и движение на резервите; направлението ѝ е почти перпендикулярно към пътя на отстъпването. Тези са добрите страни на позицията. Нейните лоши страни са следните: тя е голяма и не съответствува на силата на отряда; фланговете ѝ не са обезпечени от обикаляне и обхващания и недалеч от дясното ѝ крило се намират командующи висоти. Първият недостатък можеше да се отстрани само с увеличение на отряда, което не зависеше от мене, но за което се надявах; за отстранение на втория недостатък се направиха окопи при с. Ловница за една дружина за възпрепятствуване, в случай че неприятелят предприеме обход по тази долина и за противодействие, ако би неприятелят обхване нашето дясно крило; за обезпечение на лявото крило, направиха се окопи за една дружина над с. Бусинци, а тъй също се направиха окопи за обстрелване Глоговицката долина. Началник щабът на Западн. отряд няколко пъти ме съветваше да направя редути на фланговете, но местността, краткото време и недостигът на шанцови инструменти не ми позволиха да направя това. Съществуването на дясното ни крило ред командующи незаети висоти е такъв недостатък, който сравнява цялата позиция с нула, но тези висоти се точат на 2-3 км на дясно, и, ако се включат в позицията, щяха да ѝ увеличат два пъти повече фронта и, следователно, трябваше минимум да се удвои числеността и силата на отряда, за което аз нямах основание да се надявам. Предвид настоятелната необходимост да се заемат въпросните височини, без което позицията изгубва всякакво значение, реших да предпочета по-малката от двете големи злини, т. е. да увелича с още толкоз и тъй обширната позиция, от което неизбежно трябваше да се разтегне и отслаби отрядът. Направих разпореждане за укрепяването на тези висоти с окопи за стрелба от колене, които да бъдат готови за заемане, в случай на нужди. Такива също окопи бяха направени и по всичката линия на позицията. Втора линия окопи за резервите не се направиха, защото местността способствуваше за укриването им, а при това шанцов инструмент имаше в крайно недостатъчно количество. Макар и да молих трънската постоянна комисия няколко пъти за събирането мотики и лопати от гражданите, тъй като, освен за Трънската позиция бяха нужни и за Врабчанската, и за укрепяването на Глоговицката долина и с. Бусинци, и за направянето удобен път от моста Секирица през Глоговицката долина до позициите и пр., но комисията си правеше оглушки; тя всячески се стараеше да запазва личните, частни интереси на гражданите и за потребностите на общото дело не искаше и да знае (гл. стр. 19, 20, 21...). Срещу Малий Руй и на запад от него, на разстояние около 2 км, се намира върхът Големий Руй, който командува всичките височини по нашата позиция и който не беше зает и не можеше да се заеме от нас.

От донесенията на подпоручик Топалова (ком. на ескадр.) и поручик Чорбаджи, още до пладне на 2 ноември беше уяснено, че неприятелят направлява главните си сили към нашето дясно крило. Около 1 часа после пладне получих едно подир друго сведения от 2-ма селяни и от Трънския окол. началник Гюлгюлиева, че Ловничката долина била съвършено свободна за неприятеля и че оставената там ½ чета доброволци оставила ложементите си и неизвестно къде е отишла. Пратеният още сутринта патрул на Малий Руй, комуто между другото беше заповядано да влезе в свръзка с доброволците при Ловница, тъй също донесе, че доброволците си оставили местата и се изгубили!! Горните донесения бяха причина за следните изменения в диспозицията: 1) Написах записка кну Кавалову със заповед да предаде ложементите от своя участък на ротата от Бдинския полк, като изпрати ½ чета доброволци за заемане Бусиницските окопи за противодействие в случай на обход на лявото ни крило, с другата чета незабавно да се отправи за Ловница, да заеме оставените окопи и да донесе за това и за пропадналата ½ чета; 2) предвид на съсредоточението на всичкия резерв зад дясното крило, изпратих една рота от Плевенския полк в Глоговицките укрепления за по-скора поддръжка на лявото крило, или на оставените при Бусинци доброволци; 3) заповядах на 9 и 12 роти от Струмския полк, да предадат ложементите си на ... роти от Бдинския полк, да заемат и упорно отбраняват Малий Руй; 4) общият резерв се премести по надясно и по-близо до Руй. Около 4 часа после пладни капитан Кавалов ми донесе, че заел Ловничките ложементи и че изгубената ½ чета се върнала при него. Оказа се, че четникът N. N. (командир на получетата) по своя инициатива дигнал ½-та чета напред към с. Ракита, дето се срещнал с противника (около един батальон), който настъпвал от Църни връх към Ловнишката долина в обход на нашето дясно крило, открил против него стрелба и се сразявал по доброволчески (партизански) 4-5 часа, до когато най-после не бил принуден да отстъпи на старото си място – ложементите. Доброволците в тази битка не са имали никакви загуби, а загубите на противника неизвестно колко са. В 5 часа после пладне получих донесение от частите разположени на Малий Руй, че от към Големия Руй се спуща около един неприятелски батальон в Ловничката долина. Съобщих това капитану Кавалову и изпратих една рота плевенци в негово разпореждание, като му напомних, че най-упоритото отбраняване на Ловничката долина е настоятелна необходимост. В 2 часа после пладне донесох в София н-ку щаба на отряда за разположението частите на отряда в Трън и Врабча, за действията и резултатите при Дъсчен кладенец, за обнаружените сили и направление на противника и за това, че аз се боя за Врабча и го молих по-скоро да прати там някоя дружина. Във Врабча цял ден беше тихо. Около 5 часа после пладне ми доложиха на позицията, че началникът на Зап. отряд, майор Гуджев пристигнал в Трън из Колуница, от когото в 6 часа получих записка със следното съдържание: „Елате незабавно в града, за да ми направите доклад за положението на работите“. Вече начеваше да се мръква, неприятелят, както се виждаше, не беше намерен този ден да посяга на позицията ни и аз слязох в града с доклад. В това време получих донесение от капитана Георгиева из Врабча, че Долноневлянският отряд разбит и отстъпил към Сливница. След като доложих майору Гуджеву за положението на отряда и за всичко обнаружено у противника, изказах му опасенията си за Врабча и молих да се вземат незабавно мерки, за усилване на Врабчанския гарнизон. Съжалявам, че не мога да направя тук описание и оценка на Врабчанската позиция, защото не можах да се запозная с нея на мястото. Зная само, че капитан Паприков, който е избрал тази позиция и поручик Матеев, който я е укрепявал с възхищение се отзоваваха за нейната твърдост и крепкост. После не кратки съвещания и обсъждания, началникът на Западия отряд направи следните разпореждания: 1) Назначи к-ра на Бдинския полк флигел адютанта капитан Маринов, който беше пристигнал в Трън, за началник на Врабчанската позиция; 2) заповяда 4-те горски оръдия да оставят Трънската позиция и незабавно да се отправят на Врабчанската; 3) 3-та и 4-та дружини от Дунавския полк, които не зная по чие разпореждане, бяха отправени за Трън и които по това време се намираха около с. Филиповци, да отиде едната от тях (кап. Данев) във Врабча, а другата (кап. Николов) да остане при моста Секирица във вид на общ резерв, отгдето в еднакво почти време може да се успее за помощ там, дето е нужно: във Врабча, Банкя, Ловница и Трън; 4)

Предвид на стратегическото значение за Трънската позиция на Ловничката долина и угрожаването ѝ от страна на неприятеля (по нея се бяха насочили през деня около 2 батальона), реши се да се изпрати капитану Кавалову още една рота. Тоз час отидох на позицията и заповядах к-ру Селяновскому да се отправи с 4-те горски оръдия във Врабча и изпратих още една рота от Бдинския полк на Ловнишката позиция. Считам за неизлишно за забележа тука, че назначението флигел адютанта кап. Маринов за н-к на Врабчанската позиция стана не без препирни. Кап. Маринов предвид на това, че две дружини от поверения му полк се намираха на Трънската позиция, естествено пожела и той да бъде на тази позиция, но н-кът на Зап. отряд, майор Гуджев не се съгласи с доводите му и остави мене за н-к на Трънско – Ловнишката позиция, като добре запознат с нея, а капитан Маринов изпрати във Врабча. Аз направих тогава предложение и молих да приеме кап. Маринов в началството на целия Трънски отряд и на района, като к-р на полк и по старши от мене, на което н-кът на Зап. отряд отговори, че сам щял да се намира в Трън и за всичко да се отнасяме до него. Старшинството на капитан Маринов аз уважавах и назначението му за н-к на Врабчанската позиция, а също и заповедта на началника на Зап. отряд да се отнасяме за всичко направо до него ми даде право да снема от себе си отговорността за тази позиция и аз обърнах всичкото си внимание на Трънската и Ловнишката позиции *(Освен кап. Маринов, в отряда бяха по-старши от мене и капитаните Тошев, Златарски и – струва ми се – Николов. На мен беше неприятно това, че аз не можах тогава да се откажа от назначението. Аз не зная всичките съображения на началството за моето назначаване и оставане за н-к на отряд при наличността в отряда на други по-старши капитани, но моето мнение е, че при нашите нрави и при нашия специален байганьовски егоизъм, който заради бълхата гори юргана, трябва строго да се пази старшинството и само в извънредни случаи и при наличността на особено важни и оправдаващи причини да се нарушава то, както между офицерите, така и между началствуващите долни чинове.)* Батареите на позицията бяха построени така: горската батарея – на една от височините на десния участък на позицията полуоглубена профил, а полевата батарея, по полубатарейно на левия участък на позицията по равнината между шосето и крайната лява възвишеност (хоризонтна профил). От полевата батарея не се виждаше местността пред десния участък на позицията и затова тази местност, а тъй също и шосето, след снимането на горската батарея, не можаха да се обстрелват с прицелна артилерийска стрелба. Между това, на следния ден, именно на тази местност се очакваше настъпването на главните неприятелски сили, поради което особено се почувствува необходимостта да се промени позицията на цялата батарея, или поне на едната полубатарея, с цел да ѝ се даде по-голям и многостранен обзор и обстрел. Най-добре щеше да бъде едната полубатарея да излезеше на позицията на горската батарея, но командирът на батареята, капитан Златарски, считаше за невъзможно, по причина на стръмната височина, да се извлекат там 9-фунтовите оръдия и се съгласи да ги изкачи на височината, която съставляваше левия край на трънската позиция, за което поиска една рота да направи нужните артилерийски окопи на нея висота. Незабавно се назначи за тази цел рота от Бдинския полк и се изпрати около 9 часа после пладне в разпореждането на кап. Златарски. След като оставих за началник на позицията к-н Тошева по заповедта на майор Гуджев върнах се през нощта при него в града и му доложих за изпращането горските оръдия във Врабча и ротата в Ловница, а тъй също за направените разпореждания по променяването позицията на батареята.

IV.

3 ноември

Когато сутринта се справих с изкарването на новата артилерийска позиция и за преместването на батареята, капитан Златарски ми доложи, че назначената рота нищо не могла да направи през нощта и затова батареята си остава на старото място. Оказва се, че тази рота, вероятно от Трънската постоянна комисия е била снабдена с дървени лопати, с които работила цяла нощ без да доведе окопите до надлежащата профил (грунта на това място е твърд). Постоянната комисия може би да е нямала железни лопати и мотики, или да не е искала да даде такива, обаче във всеки случай, за мене е неясно, защо тази рота си е била цяла нощ главата с дървените лопати и защо не е поискала шанцови инструменти от дружинния си командир или от другите дружини, при които тогава имаше такива: При това не може да се обясни незаинтересоваността и бездействието на батарейния камандир в случая. Сутринта на 3 ноември, отрядът имаше следния състав: 3-та друж. от 2 п. Струмски полк; 1-ва и 2-ра друж. от 3 п. Бдински полк; три роти от 4-ти п. Плевенски полк; 2 чети доброволци, две опълченски чети; 4-та батарея от 1-ви артилерийски полк и 2-ри (непълен) джандармерийски ескадрон от 3-ти конни полк; всичко 19 роти, 8 оръдия и 1 ескадрон. Тези войскови части пред боя бяха разположени така: ескадронът в разезди около Забелските ханове; цялата 3-та дружина от 2 Струмски полк беше в първата линия вдясно от шосето и заемаше само по-важните пунктове на позицията (две роти на Малий Руй и две роти на издаващата се напред висота над с. Туряковци); батареята, двете опълч. чети и ...рота от Бдинския полк бяха също в I-вата линия – вляво от шосето; ½ чета доброволци в ложементите над с. Бусинци; рота от Плевенския полк в Глоговицките окопи; 1 ½ доброволчески чети и 2 роти – на Ловничката позиция; а останалите 7 роти в общ резерв – в лощинките зад издадената висота над с. Туряковци. Падналата ниско гъста мъгла силно препятстваше да се наблюдават действията на неприятеля. Можеше да се предполага, че неприятелят ще се възползува от тази мъгла, за да се приближи безнаказано до позицията и затова се отдаде заповед всички да бъдат готови да го срещнат с щиковете си. Само върхът Големий Руй се показваше открито, ясно над мъглата и там се виждаше присъствието на неприятеля. Около 10 часа пред пладне мъглата се поразпръсна и един гърмеж от неприятелско горско оръдие от Руй беше сигналът, за да се захване сражението. След малко се показаха около 4 неприятелски батальона, построени в порядък за бой, които захванаха да се спущат от Големия, по направление към Малия Руй, като откриха още от далеч твърде честа единична стрелба. Летението на маса куршуми из въздуха отначало посмути малко нашите още неопитни войници, а някои от тях захванаха без заповед да отговарят (да стрелят), но те скоро се убедиха, че това е безвреден сръбски шашармаджилък и се успокоиха. Отдаде се заповед да се прекрати всяка стрелба от наша страна, тъй като противникът беше далеч. Вече стана ясно направлението на неприятелските главни сили и аз заповядах да се заеме от 2-ра друж. на Бдинския полк пространството между Малий Руй и издадената възвишеност. По този начин 3-та друж. от Струмския полк се раздели на две половини. Разделението на дружината произлезе от желанието ми да я поставя на най-важните пунктове на позицията, тъй като добре я познавах и на нея имах най-голямо доверие. Тази дружина напълно оправда доверието ми, като всякога отблъсва енергичните атаки на много по-силния по численост неприятел и като му нанасяше големи загуби. Длъжен съм обаче да призная, че поведението и действието на другите дружини във време на боя ме убедиха, че несправедливо съм имал по-малко доверие в тях: те безукоризнено се сражаваха с противника. Назначени бяха за участъкови началници: кап. Иванов – на Мало Руйския участък, кап. Марчин – участъка на издадената висота и капитан Тошев – началникът на Трънската позиция. Неприятелят продължаваше да настъпва с честа стрелба и когато се доближи до около 1500 крачки, ротите на Малий Руй (9 и 12) дадоха няколко залпа по неговите колони и сгрупирана верига; тези залпове, вижда се, бяха доволно впечатлителни за противника, тъй като те, попарени от тях, моментално прекратиха настъпването си и се постараха да се укрият и легнат. Двете сръбски горски оръдия от Големия Руй, които отначало стреляха рядко, сега учестиха и съсредоточиха огъня си върху частите разположени на Малий Руй; неприятелската верига се усили и продължи настъпването си. В това време (11 часа пред пладне) получих на позицията записка из Трън, от майор Гуджева, с която ми се заповядваше да му донеса за положението на отряда. Донесох му за обнаружените неприятелски войски и направлението им към Малий Руй, и че всичко е благополучно. След няколко установки и усилване на веригата си, неприятелят най-после се доближи на около 800 крачки до нашите окопи, от гдето откри много силна стрелба. Малко по-напред беше са захванала слаба престрелка и срещу Ловнишката позиция от неприятелската обходна колона и сега тази престрелка и от двете страни беше се усилила до ожесточение. Аз нямах никакви донесения от капитан Кавалова – из Ловница, а ужасният гърмеж, който се разнасяше от там ми внуши боязън за твърде важната Ловничка позиция, макар тя да беше твърде силна и имаше между другите и това рядко достойнство, че можеше с малък гарнизон да се отбранява продължително време от нападенията на два-три пъти по-силен неприятел. Кроях вече да пратя там още една рота, когато получих донесение от командующия крайната дясно флангова рота подпоручика Димова (от Руй), че батальонът, който вчера се беше спуснал от Големий Руй към Ловнишката долина се връща назад – обратно. Неизвестно беше дали противникът се убеди, че е невъзможно да направи обход по тази долина, или просто демонстрираше, но казаното донесение ме накара да се откажа от намерението си да усилвам с още една рота Ловничката позиция. Около 11 ½ часа пред пладне получих записка от началника на Запад. отряд из Трън, със следното съдържание: „Тоз час заминавам за Врабча, за да ръководя там действията, дръжте се до последна крайност! Предписвам Ви за всичко да ми донасяте подробно във Врабча. Майор Гуджев.“

Още по-рано беше отишъл във Врабча и капитан Мечконев. Около час после пладне, неприятелските оръдия бяха се пристреляли в ложементите на 9-та рота, които бяха построени на ската на Малий Руй и снарядите нанасяха голяма вреда на ротата. Командующият ротата подпоручик Тройчев оттегли ротата си на самия връх, от дето откри огън и там остана до вечерта. Изпрати се една рота за поддръжка на Мало-Руйския участък. Неприятелските колони, възползувани от отсъствието артилерия на нашето дясно крило, съсредоточиха се в Туряковската долина против Малий Руй и почнаха атаката. Грамадна полза можеха да принесат тука няколко горски оръдия, отсъствието на които силно се чувствуваше от всекиго и много влияеше на духа на войниците. Не рядко войниците се обръщали един към други и даже към ротния си командир с въпроса: „къде са нашите топове?,; няма ли барем едно топче да доде тука?“ и др. подобни. Атакуващите сръбски части не можаха да издържат сполучливите и дружни залпове, с които бяха срещнати из нашите окопи и бяха принудени, едни да се установят, а други да се върнат пак в долината. За отблъскването на тази атака много спомогнаха ротите, които бяха разположени на издадената висота над с. Туряковци, от гдето те обстрелваха амфиално атакуващите. Издадената висота много поддържаше и усилваше отбраната на Руй и тя, макар и късничко, обърна вниманието на противника. Малко преди почването на първата атака, два батальона откъм с. Забел се направляваха по полите на Големий Руй към висотата на с. Забел, зад която се и установиха, като изпратиха напред само една доволно гъста верига. Тази верига без резерва захвана да се спуща от Забелската висота към Туряковската долчина, като откри честа стрелба против окопите на издадената висота. Във време на спущането ѝ, биде угостена от няколко пушечни залпа и артилерийски снаряди, което я накара твърде бърже да се спусне в долчината, гдето си и остана. Тези два батальона повече не можаха да вземат участие в първата атака, струва ми се по тази причина, че батареята на кап. Златарски беще се престреляла в тях когато те се намираха още на куп и не развърнати зад Забелската гора и 3-4 гранати, които лично видях да паднаха в тях, произведоха такова смущение, щото те са забравили атаката и вероятно са захванали да се грижат де да си намерят място, за да се сгушат, укрият и устроят.

Къде 2 часа после пладне се показа по шосето един неприятелски отряд, който състоеше от ескадрон кавалерия, батальон пехота и една полева батарея (6 оръдия). Този отряд си вървеше преспокойно по шосето и аз крайно съжалявах, че не можеше да му се наруши спокойствието и най-много почувствувах неизгодността на нашата артилерийска позиция. Те вървяха в колона по шосето и щом пристигнаха на три километра до нашата позиция, ескадронът повърна с лявото рамо напред и отида къде с. Берайнци, батареята излезе на позиция надясно от шосето, а батальонът се развърна и две роти от него отидоха към Забелската възвишеност и се присъединиха към находящите се там два батальона. Полевата им батарея незабавно откри честа стрелба против издадената висота, но тази стрелба, освен нравственото впечатление, инак малко вреда принасяше, тъй като около ложементите и по ската на тази висота имаше рядък, но висок лес, който бъркаше на противника да следи за падането на гранатите и да се престреля. Горските им оръдия продължаваха да стрелят по Малий Руй и престрелката между пехотата взаимно се поддържаше. От всичко се виждаше, че неприятелят е намерен да поведе втора атака и този път не само на Малий Руй, но и на издадената възвишеност, за която се направи разпореждане да се усили с още една рота. След получасова честа артилерийска стрелба неприятелската верига изведнъж учести огъня си и след няколко минути биде усилена с друга линия верига, която щом пристигна мястото дето лежеше първата верига, всичките се затекоха напред, направиха 50 крачки и пак се установиха и наченаха отчаяно да стрелят. Някои откъслеци на веригата, пред които местността повече способствуваше за укриване, вдигнаха се още напред, а другите останаха по местата си. Нашите, вижда се, по примера на противниците, откриха тъй също честа стрелба (твърде трудно е в бой да се управлява огънят) и гърмежът на пушките и топовете от двете страни приличаше на силна непрекъсната гръмотевица! Тази гръмотевица продължава около ½ час, а после захвана да поотслабва, но противниците не тръгнаха напред, а наченаха да прибягват, едни надясно, други наляво, да си търсят по-укрити места. В това време, по инициативата на кап. Тошева раздаде се громко „ура" по нашата линия и същевременно захванаха да се разнасят чести залпове от крайната рота (12) на нашето дясно крило. Оказа се, че около две неприятелски роти се помъчили да направят обхват на нашия десен фланг, обаче разположението на 12 рота от Струмския полк способствуваше за противодействие на подобно посегателство от страна на противника и тя, която имаше отчасти назначение да пази фланга от обхват, своевременно забележи неприятелското намерение и с дружните си залпове сполучливо отрази и парализира обхващането, като разпръсна неприятелките роти назад. После това обхващане, неприятелската верига няколко пъти се усилва, учестява стрелбата и подновява атаката, но убийственият огън из нашите окопи всякога установяваше всяко неприятелско опитване да върви напред. За една не малка част от неприятелската несполука трябва да се дължи на батареята на кап. Златарски, която макар и повечето да произвеждаше стрелба по закрита цел, но снарядите ѝ понякогаш сполучливо попадаха и показваха своето разрушително действие на неприятелските събрани части (колони), което се виждаше от нашите войници и подигаше техния дух. (Разстоянията бяха измерени още на 28 октомври).

Около 4 ½ – 5 часа после пладне, стрелбата и от двете страни отслабна, но неприятелят не отстъпваше, от което трябваше да се заключи, че той не е изгубил надежда за превземане на Трънската позиция и че е намерен да прави и други опитвания. В това време се чуваше още престрелка на Ловничката позиция, но какво се върши там не знаех; тъй също нямах никакви известия из Врабча и Колуница. Беше захванало вече да се мръква, когато неприятелят изведнъж откри много силна стрелба из топове и пушки и, възползуван от тъмнината и вълнистата местност, бързо-бързо тръгна напред към нашите окопи. Някои техни роти бяха се успели да се приближат до окопите на издадената висота на 50 – и 60 крачки; оставените от 9 рота през деня окопи на Малий Руй били вече заети от противника. Такава неочаквана дързост ни посмути малко и накара да почувствуваме критическото положение на Трънската позиция. Вследствие на тъмнотата не можеше да се види на кое място повече и нужна помощ, за да се изпрати там единствената рота, която беше останала в общия резерв; изпрати ѝ се заповед да тръгне към издаденото висота. Стрелбата от двете страни се учести до крайност. Раздаде се продължително „ура“ от Малий Руй! Това беше контраатаката, предприета от 9 рота на 2-и Струмски полк, под командата на подпоручик Тройчев и подържана от първа полурота от 4 рота на Бдинския полк, под командата на подпоручик Чобанова. Тези г. г. офицери, като видели, че сръбската атакуваща верига се установила на около 200 крачки от тях в оставените от 9 рота окопи, за да чака резервите си, които били останали много назад – по-далеч от своята верига, отколкото тази последната до нашите верига и поддръжка – решават се да атакуват противника, преди те да бъдат атакувани от него и след няколко залпа повеждат поверените си части с викове „ура“ напред. Неприятелската верига не могла да издържи това смело нападение на нашите и повечето тътрили назад, а останалите от тях юнаци, които приели щиковия бой, били избити и 4-ма души от тях се предали в плен. След тази кратка щикова схватка, нашите незабавно откриват из вторично заетите окопи честа стрелба по бягащата верига и неприятелските резерви, с което окончателно разстроили противника и го накарали да отстъпи в голям безпорядък. Почти едновременно един взвод от 10 рота на Струмския полк, из окопите на издадената висота, се хвърля с викове „ура“ в атака против една част от неприятелската верига, която беше се приближила на 50-60 крачки до казания взвод и я принуждава да отстъпи назад. След описаните частни контраатаки от наша страна, неприятелят начена да отстъпва по всичката линия, съпровождан от нашите гърмежи. След 10-15 минути, престрелката се съвършено прекрати и от двете страни. Тишината се нарушаваше само от плачевните възклицания на ранените и умирающите войници и от произнасянето на разни имена, от което можеше да се заключи, че неприятелските части са се размесили и превърнали в тълпа, изгубили са се из тъмнината и се търсят и събират.

Пратиха се аванпости и секрети. И тъй, противникът в този ден употреби напусто всичките си сили и изкуство: нито фронталните му атаки през деня, нито обходът, нито обхващането, нито вечерната атака – нищо не мота да му помогне да съкруши защитата на Трънската и Ловничка позиции – тъй беше разбит и отблъснат. По сведенията, почерпани от разказите на трънските граждани, пред които били говорили сръбските офицери, неприятелските загуби в това сражение възлизат до 1040 души убити, ранени и пленени; но аз вярвам, че тези сведения, събрани след вторичното земане на Трън, са твърде преувеличени. Съжалявам, че не мога да дам тук точни сведения за загубите от наша страна, защото другите дружини, които влизаха в състава на отряда не ме снабдиха с такива. 3-та друж. от Струмския полк е изгубила 3-ма убити и 22-ма ранени долни чинове; в числото на убитите е и Портопей-юнкер Калов. Докторите вечерта, в Трън ми докладваха, че имало ранени в градската болница около 60-70 души. Не мога да не спомена тука за храбростта и разпоредителността във време на сражението на капитаните: Тошева, Кавалова, Иванова, Марчина и Златарский, на поручик Чакърова и подпоручик Тройчева, Димова и Чобанова. Въобще г. г. офицерите и долните чинове се показаха юнаци, настойчиви, неотстъпчиви и със самопожертвуване се биеха. Войници имаха прекрасен дух, бяха разярени срещу неприятелят и уверени в правдивостта на нашето дело, в нашата сила и в нашата победа! Подобни чувства без съмнение са внушени на войниците от г. г. офицерите и аз считам, че това е не малка заслуга, тъй като от такива именно чувства трябваше да бъдат всички въодушевени, за да удържат позицията и да отблъснат толкова налитания на два пъти по-силния неприятел и при такава важни недостатъци на позицията. *(В този бой са участвували следните сръбски части: три полка пехота, от които двата от три дружинен състав и единият – от четири дружинен състав (от II призив) – всичко 10 дружини; освен това, един ескадрон дивизионна кавалерия, една полева батарея, една горска батарея, една пионерна рота и четири болници и обоз. Бил е изпратен от сръбската главна квартира още един полк пехота: което е едно лишно доказателство за положението на сърбите в боя под Трън (Гледай книгата „Сливница от ...).)* Направи се разпореждане за изправление и усилване на окопите и за попълнене патроните у войниците. Всеки беше доволен от добрия изход на сражението и аз вече кроях планове в ума си за преминаването в настъпление на другия ден, защото не ми беше ясна задачата на отряда – дали само да задържим неприятеля известно време, или да задържим позицията на всяка цена. От по-горе изложената записка на н-ка на отряда майор Гуджева – „да се държим до последна крайност“ – аз разбрах, че ние ще вървим напред, а не назад. Ето защо, като считах противника за отблъснат и победен пред Трънската позиция, мислех за разпорежданията, които трябваше да направя за преследването му. Изобщо ние не бяхме ориентирани колко – годе от горе и по своята младост и неопитност не бяхме в състояние и способни достатъчно, за да се самоориентираме. Беше около 7 часа вечерта, когато се върнах в Трън, за да напиша донесение до началнику на Зап. отряд в с. Врабча и да нося заповеди и инструкции за действията на другия ден. Написах – и заедно с две телеграми от София, представени до началника на Зап. отряд в Трън, пратих ги майору Гуджеву във Врабча с един джандарм от полевата поща. Мина се около 1 час и този джандарм се върна обратно и разтреперан ми докладва, че във Врабча не може да се отиде, защото там имало сърби. Аз бях привикнал вече да се отнасям скептически и с недоверие към разните известия от подобен род, защото много пъти ми се е случвало да ми донасят сведения за неприятеля лъжливи и невероятни, както джандармите, тъй и частни лица. Тъй напр. на 2-о число ми известиха, че сърбите дошли в с. Петаченици и в Ловница, а на 3-то число около пладне – че 40 души сръбски кавалеристи преминали на шосето до моста Секирица, запалили села и скъсали телеграфа, и много-много сръбски пешаци и конница слезли в с. Стражимировци и т.н. Всички тези сведения, след проверяването им, излизаха лъжливи с изключение, впрочем, скъсването на телеграфната жица, която действително била скъсана (и надзорникът при трънската телеграфна станция ходи през деня да я направи), но не от сръбски кавалеристи, а от сръбски пропагандисти* – изменници българи, защото никакви кавалеристи не вярвам да са могли да преминат на шосето, докато Врабча, Банкя и Ловница бяха в наши ръце. И тъй, аз не повярвах [на] джандарма от полевата поща, който ми донесе, че във Врабча имало сърби и по тази причина само, че бях недоверчив въобще, а и затова, че Врабчанската позиция, както се произнасяха за нея мнозина, в това число и началниците на отряда и щаба му, била яка и труднодостъпна, и че с една-две дружини дълго време можела да се държи. А там имаше 10 роти, една опълченска чета, една горска батарея и около взвод кавалерия; там бяха флигел адютанта капитан Маринов, капитан Мечконев и най-после там отиде сам началникът на отряда, майор Гуджев. Ако най-сетне Врабчанският гарнизон е бил принуден да отстъпи, то аз имах право да се надявам, че ще ми се съобщи някак това нещо; но аз нямах от там ни съобщения, ни донесения, ни известия, ни приказания!! Ето защо, не ми се щеше да вярвам за погиването на Врабча и викнах на пощаджията-джандарм да не смее да говори това никому и му заповядах най-скоро да отиде във Врабча и предаде пакета по принадлежност, като го застрашавах със застрелване, ако не изпълни поръката ми. Този джандорм обаче, беше такава нищожност, щото начена от срах да трепери като листо и едва не заплака и затова, вместо него пратих други, уж по-храбър, който действително отиде с пакета, но повече не се върна и не зная, какво е станало с него.

V.

Отстъплението през Брезник на Сливница и оставянето на батареята

Около 9 часа след пладне бях повикан на телеграфната станция из Брезник от началника на отряда майор Гуджева. Незабавно се явих в станцията и първият въпрос от началника на отряда беше да му обясня, какво е станало на Трънската позиция. Донесох му в кратки черти за действията през деня и за резултатите от тях и го попитах от своя страна, какво е станало с Врабчанската позиция. Вместо отговор на въпроса ми, началникът на отряда ми предаде следната заповед: „Трън. Капитану Гуневу. С получение настоящето незабавно ще оставите Трънската позиция и ще отстъпите по долината на р. Глоговица – за Брезник. Шосето Трън-Брезник опасно. Капитан Маринов отстъпи за Ялбонтино. Помогнете на Бански – *(За съществуването на някакъв си бански отряд аз нямах никакво известие. От кого, кога, от де и защо е бил изпратен там отряд аз не знаех.)* Ловнишки отряди да отстъпят и те. Отстъплението да прикрива един батальон, който ще унищожава всички продоволствени магазини (?!) в Трън и Брезник и който ще отстъпва на Радомир, а вашите дружини трябва утре към пладне да бъдат в Сливница чрез Брезник. Патроните от Радомир и онези, които са във вашия обоз да отправите чрез Радомир в София. Ариергардът Ви, като отстъпва в Радомир, ще заеме ущелието между Радомир и София – у Владая. Батареята в случай, че не ще може да мине по пътя Брезник-Сливница, направете под прикритие чрез Радомир и в София. За пътя ще узнаете в Брезник. Захванете Трънския апарат. Майор Гуджев." Сега чак съгледах голямата опасност, която застрашаваше Трънския отряд. Чак сега си обясних всичко и изведнъж напред ми се представи мрачна, неприятна перспектива! Радостта от победите на Трънската и Ловничка позиции се заличи от печал; вместо светлите надежди за окончателното поражение на противника, сега ни предстоеше неизвестност, неволи, мъки, плен, смърт! И действително, от телеграмата се разбира, че Врабчанският отряд е оставил шосето Трън-Брезник съвсем открито за неприятеля, а отстъпил по друго направление още през деня. Следователно, противникът навярно е заел шосето и се е утвърдил там; инак той би бил дърт профан за какъвто нямах основание да го мисля. Прочее представи ни се най-близката задача: да се приготвим за отстъпление и да тръгнем през нощта тъй щото да не бъдем забелязани от противника, който се намираше на около 2 км от гърба ни; да си пробием път, т.е да разбием и отблъснем от шосето противника, силите на когото нам не бяха известни, но трябваше да изобразяват внушително число, за да превземат Врабчанската силна позиция; да задържим шосето за нас до дето премине целият отряд с обоза – и след това да отстъпим до пладне в Сливница! Струва ми се, че би причерняло на очите на когото и да е, ако му се представеше да решава подобна задача. Не можах да си не задавам и следните въпроси: какво можеше да стане и какво трябваше де се направи, ако противникът усети нашето отстъпление и тоз час начене преследването ни? Какво щеше да стане и какво можеше да се направи, ако нашата борба за завладяването на шосето се продължи дотолкова, щото неприятелят успее да ни нападне откъм тила? Какво можеше да стане и да се направи, ако всичките ни усилия за завладяването на шосето останат без успех и несполучливи? Тези въпроси усложняваха още повече задачата и предвид на успехите, които имахме на Трънската позиция и на това, че отрядът беше поставен в твърде критическо положение, поисках тоз час за предам молбата си за отменение заповедта за отстъплението и вместо нея – разпореждане за вторичното заемане на Врабча, като щях да предложа и възможното съдействие откъм Трън, но от Брезник ми отговориха н-ка на отряда го нямало вече на Брезничкия апарат и не го знаели къде е отишъл. Нямаше какво да се прави, времето беше скъпо и аз, като си припомних руската алтернатива „либо пан, либо пропал", отидох си да правя разпореждания за отстъплението.

---

* Зачеркнато „подкупени шпиони“.

В квартирата си заварих адютантът на 2-ра дружина от 5-и Дунавски полк подпоручик ... (фамилията му не узнах) и поручикът от 1-ва друж. на 2 Струмски полк Райчев, който беше пристигнал от Колуница. Първият, по заповед на дружинния си командир, капитан Николов, дошъл да ми доложи, че дружината им, която имала бой около с. Банкя през деня била разбита и три роти от нея, отблъснати от неприятеля, оттеглили се с големи загуби, а с другата рота не знаели какво е станало и къде е отишла; че Врабчанският отряд неизвестно накъде е отстъпил; че неприятелят е вече заел шосето и височините вдясно и вляво от моста Секирица; че съставът на ротите е останал почти на половина и да иска от мен заповеди. Вторият, със сълзи на очи, ми разказва, че Колуницкият отряд е съвършено разбит и разпръснат,че еди кои си офицери били убити и че той едва се отървал и с 2-3 души от ротата си по неволя попаднал в Трън! Последната новост за Колуницкия отряд поставяше Трънският отряд в още по-голяма опасност, тъй като можеше да бъде заобиколен от всички страни. На капитан Николов, с адютанта му, изпратих един взвод и следното приказание: да отведе трите си роти около с. Ездемирци на пътя на нашето отстъпление (капитан Тошевия път), да разстави две роти в аванпости с фронт към моста Секираца, перпендикулярно на казания път– вдясно и вляво от него – и да чака второ разпореждане. Съобщих му и за предстоящото отстъпване на отряда. Тези три роти аз пореших да ги назнача в авангард. На поручик Райчева дадох назначение да върви в обоза, да гледа и да се грижи за порядъка му и да съдейства на прикритието му в случай на неприятелско нападение. След това написах и изпратих записка до началниците позициите: Ловничка – капитану Кавалов, и Трънска – кап. Тошеву, а тъй също на командующия ескадрона подпоручику Топалову със следното съдържание: „Съгласно телеграмата от началника на Западия отряд, ние трябва да оставим Трънската позиция и да отстъпим през Брезник за Сливница. Пътят по който ще отстъпваме е : по долината Глоговица през новонаправения път от кап. Тошева на моста Секирица и оттам по шосето в Брезник. Разпоредих се ротите незабавно да се приготвят за отстъпване и да изпратят нужното число работници, за да натоварят на кола ротните и дружинните тежести. За кола ще се обръщате към Трънския околийски началник. Отстъплението трябва да се движи в секрет и затова войниците, които ще бъдат изпратени в града, за да товарят обоза, трябва да се предупредят, щото в отношенията си с гражданите да не съобщават никому, че ще отстъпваме, а напротив да казват, че ще вървим напред. Аванпостите да стоят на местата си до началото на отстъпването, за което ще последва друго разпореждане.“ Тук считам за нужно да спомена, че от приведената по-горе телеграма на майор Гуджев за пътя на отстъплението, може да се разбере двояко: 1) долината на р. р. Глоговица и Пръвня, край с. Кривонос и през с. Извор – Брезник и 2) долината Глоговица, – на моста Секирица и по шосето в Брезник. Аз избрах втория път, тъй като в противен случай, началникът на отряда щеше да се погрижи да ми укаже, какво трябва да правя с батареята, ако тя не може да мине по първия път, тъй също, както той ми указа, какво трябва да правя с нея, ако тя не може да мине по пътя Брезник-Сливница... Първият път е направен по-лош от пътя Брезник-Сливница и затова не можеше да не обърне вниманието на н-ка на отряда, който непременно щеше да ме снабди с някакви указания спрямо батареята, ако е искал отрядът да отстъпи по него път. Пътят знаех горе-долу за лош и рискован за батареята. Ето по какви съображения назначих втория път за отстъпление на отряда, макар и да знаех вече, че той е зает от неприятеля, отблъскването на когото, предполагах, щеше да бъде твърде трудно, ако не невъзможно. Колкото волски кола имаше в града, приготвени по-рано на всеки случай, по мое разпореждане, се разделиха съразмерно между частите и др. учреждения. Таквоз, като продоволствени, артилерийски, санитарни, офицерски, щабни и др. обози... да ги нямаме – ни една обозна кола нямаше в дружините. Разпореждането ми, да се държи под строг секрет отстъплението ни произлезе от това, че твърде лесно можеше да се произведе тревога и паника между населението в града и при това се боях от шпионства. Ранените войници нямаше никаква възможност да се вземат с отряда и аз реших да ги оставя в Трън, като разчитвах на човеколюбието на неприятеля и на трънчаните – българи. Иска ми се да забележа тука за лошото впечатление, което ми произведе следния постъпък на г-да докторите от отряда Голишевский и Тюриков. Щом те се научават, че отрядът ще отстъпва и при отстъплението ще трябва да си пробиваме път и ще има бой, те тоз час дохождат при мене, смутени и бледни и ми явяват, че не могат да тръгнат с отряда и настояват да остават в Трън при ранените. Това тяхно желание хич не ми хареса и аз твърде грубо им заповядах да вървят с отряда, като ги и позаплаших... Около 11 часа получих от Брезник следната телеграма: „Трън. Капитану Геневу. Частите от Ловница и Банкя трябва до отстъпят по Трънско-Брезнишкото шосе, като съставят боковой *(как може боковой (страничен) отряд да бъде в същото време и ариергард?!)* отряд и в същото време ариергард на отряда Ви; те трябва да оказват най-силно съпротивление на неприятеля.

Ако той преследва, ако пък сте изгубили връзката с войските в Ловница и Банкя, то назначете от своите войски такъв отряд.

Подписал: майор Гуджев"

Около 12 часа през нощта бях повикан на апарата из Брезник от началника на отряда майор Гуджева, който ми предаде следните въпроси: „Получихте ли записката, която ви пратих? И не сте ли прекъснати с Ловница и Банкя, и възстановихте ли свръзка с Врабча и какви мерки приехте за отстъпление? А тоже по окръжающите обстоятелства как намирате за по-добре и упорно отстъпление. Отговорих на началника отряда за получаване на записката (вероятно горната), че нямам никаква свръзка с Банкя и Врабча, че там има неприятел и че при такива условия, въобще, отрядът и, особено батареята са поставени в опасно положение; предадох всички сведения, които имах за неприятеля и всичките си разпореждания по отстъплението; после това изказах крайно съжаление за оставянето на Трънската позиция и го молих, ако е възможно, да отмени отстъпването и да приеме мерки, за да завземе отново Врабча, като му казах, че аз ще употребя всичко възможно да съдействам откъм Трън. На туй отгоре началникът на отряда ми предаде по телефона следното: „Отстъплението става по желанието на Негово Височество. Старайте се да го направите и него тъй юнашки, както се защищавахте днес. Като дадете надлежното внимание на Брезнишкото шосе пристъпвайте към отстъпление към Брезнишкото шосе. Батареята на Златарски незабавно изпратете напред, ползувайте се при отстъплението от нощта, пътят ще държите по долината Глоговица, като удобна и безопасна по моему, ако конечно не можете да се възползувате от шосето, батареята спасете, ако не може, според е, бр... бр...бр... Майор Гуджев"

Апаратът замълча и аз не можах да узная, нито да угадая, какво искаше да каже по-нататък началникът на отряда. Аз исках тутакси да разясня още някои въпроси и да питам, като какво се разбира под думите „спасете батареята и бр... бр... бр...", но никой повече не ме се обади от Брезник.

Твърде трудно ми е да се разпространявам тука по повод съдържанието на гореизложените записки (приказания) от н-ка на отряда. Ще спомена само, че тогава си позволявах да съжалявам за времето, което се изгубваше, за да ходя до апарата, да получавам записките, да ги чета и пр. Продължавах да се готвя за отстъпление по шосето. В 1 часа после полунощ изпратих до н-ка на Трънската позиция капитан Тошева, до командующия ескадрона подпоручик Топалова и половин час по после – до началника на Ловницката позиция капитан Кавалова записки за отстъплението със следното съдържание: „С получаването настоящата записка ротите (ескадрона) тоз час да оставят позициите си и да слязат на пътя на отстъплението зад окопите на батареята и до моста – при излизането из Трънската долина, гдето да чакат заповед за тръгване. Отстъпването става по волята на Негово Величество. При прибирането на аванпостите и отстъпването на позициите от частите да се пази най-строга тишина и, въобще, да се вземат мерки, щото отстъпването да стане незабелязано за неприятеля. Напомнете на г. г. офицерите, че ако, във всеки случай, редът във войнишките части е необходим, то при отстъплението особено се изисква от тях строго да пазят порядъка в поверените им части, и че е голямо достойнство за ротния командир да умее в дадения случай да държи ротата в ръцете си.

Частите на Трънската позиция съставляват главните сили. Първият ½ ескадрон се назначава в авангард *(Пехота в авангарда не назначих, защото щеше да бъде назначен капитан Николов с дружината си (от V п. Дунавски полк), която се намираше тогава на пътя на отстъплението (Капитан Тошевия път)*, а втория ½ ескадрон в ариергард. Капитан Кавалова с четите и ротите на Ловницката позиция се назначава в ариергард. В прикритие на обоза – Трънската опълченска дружина". На командующий батареята капитан Златарский, който беше в това време при мене, предадох лично съдържанието на горната записка. Предадох му тъй също, че ще отстъпваме за гр. Брезник по долината на р. Глоговица и по новонаправения път от дружината на капитан Тошева до моста Секирица, и от там – по шосето.

Около 2 часа после полунощ, когато вече се бях приготвил да тръгна из Трън към сборния пункт, повика ме на апарата н-ка на щаба на отряда кап. Паприков, но от София ли беше или от Сливница – не зная. Пита ме за действията на отряда през деня в Трън, за пътя по който ще отстъпваме за Брезник и за разпорежданията, които съм направил по отстъплението. Донесох му за успешното действие на отряда през деня и за отблъскването на противника; доложих му всичките сведения, които имах за опасността на шосето Трън-Брезник; предадох, че отрядът ще отстъпва по долината на Глоговица, по новонаправения път до моста Секирица и от там – по шосето за Брезник и, ако ми се не отдаде да отблъсна неприятеля и отстъпя по казания път, тогава ще бъда принуден да отстъпвам по долината Глоговица, през Брезнички извор – в Брезник. Не можах да скрия и от него съжалението си за оставянето на Трънската позиция и го питах, не е ли възможно да се отмени отстъплението и да се заеме отново Врабча, ако само не е там вече късно. Н-ка щаба ми отговори, че отстъплението по шосето е рисковано и опасно и ми заповяда да отстъпвам по долината на Глоговица, през Брезнички извор – в Брезник. Тогава аз му напомних за неудобопроходимостта на този път и че батареята едва ли ще може да се прекара из него и опасно е да не пропадне някъде по този път. Почаках няколко минути за отговор, но като не ми се отговори нищо аз попитах н-ка щаба, има ли нещо още да ми каже, за да не чакам, тъй като трябва да бързам, за да се възползувам повече от нощта. Тогава той ми отговори: „ползувайте се от нощта; начевайте отстъплението. Сбогом".

По моята сметка беше вече дошло това време, когато частите трябваше да оставят позициите си и да се направят към сборния пункт и понеже се страхувах да не би да усети неприятелят отстъплението и да ни нападне именно в това твърде неизгодно за нас време, аз седях в апаратната стая на бодили, бързах да отида по-скоро на сборния пункт и затова с нетърпение чаках прекратяването на разговора и не поисках повече да говоря и да се допитвам до по-ясен отговор относително батареята, толкова повече, че не само батареята се застрашаваше от пропадане, но и целият отряд и, следователно, не ме занимаваше само въпроса, как да се спаси батареята, но въобще как да се спаси отряда. Гореизложеният разговор с началник щаба на отряда аз съм написал на памет тутакси след войната. Подлинният разговор не съм опазил и макар, впоследствие, да се обръщах официално до началниците на телеграфните станции в Трън и София, за да ми доставят преписи от него, но първият от тях с отношение №... ми отговори, че при отстъпването от Трън изгорил всичките телеграми и лентата, понеже се боял да не попадне у неприятеля, а другият от тях с отношение №..., че поверената му станция, не зная по какви причини, нямала възможност да ми достави исканите телеграми. Този разговор, обаче, надявам се, да е съхранен у началника щаба на отряда или в делата на Запад. отряд.

След като заповядах да натоварят телеграфния апарат на приготвената кола, заминах за сборния пункт. Тук, въпреки надеждата ми, аз заварих само две, ближайшите до сборния пункт роти, а другите части още не бяха дошли. Изпратих адютанта си да види, какво се бавят и да им предаде да се съберат по-скоро. Ротите пристигаха една по една и трябваше повече от един час да ги чакаме и повторни заповеди да пращам докато се съберат. Във време на това тяхно очакване, аз назначих в авангард една рота от Бдинския полк под командата на подпоручика N..., в челен отряд ½ ескадрон, под командата на подпоручик Топалов, в ариергард си остана капитан Кавалов с ротите от Ловничката позиция и с ½ ескадрон за тилен отряд. При това пратих с един жандарм заповед до командующия дружината от Дунавския полк капитан Николов да стои на местото си (около Ездемирци), докато изминат главните сили по Глоговицката долина и после да снеме аванпостите и да се присъедини към ариергарда.

Това направих с цел да се прикрие отстъпването по Глоговицката долина и да се усили ариергарда. Капитан Николов, не зная защо, не се присъединил към ариергарда, а преминал с дружината си не зная кога и по кой път, излязъл на шосето и отстъпил отделно в Брезник, без да ми донесе нищичко за това. *(Тутакси след войната, с официално писмо поисках от кап. Николов да ми изпрати релация за действията на дружината под Трън, но той не благоволи да ми отговори.(Бог да го прости!).)* Останалите части съставляваха главните сили под командата на кап. Тошев. *(Отстъплението на кап. Николовата дружина по друг път, навярно по шосето за Брезник, без да извести за това -много напакости на отряда, защото неговата дружина е била приета за неприятелска и произвела много тревоги при бързите разпореждания в отряда и, без малко, е щяла да причини и взаимно изтребление между нея и отряда и между авангарда и главните сили на отряда. Също взаимно изтребление щеше да предизвика и отбиването на главните сили в дясно(на изток) от пътя на отстъплението (кой знае защо?) на няколко километра, защото ние (авангарда) от височата на с. Ребро забелязахме, че главните сили сякаш в полуротна колона (не в пехотна колона) се движеха почти паралелно на няколко километра вдясно от нас. Усъмнихме се, да не би да е неприятелска колона и трябваше да се установяваме и правим рекогносцировка до гдето разберем, че тази движеща се колона, в готовност за бой, била нашите главни сили, началникът на които (гледай „Писма от войната", стр. 67) съжалявал, че нямал артилерия да угости този безпечен и нахален противник (т.е. своя авангард?). Авангардът аз насочих към с. Ребро, за да излезе по-скоро на шосето и го заеме, а главните сили са били насочени към с. Кривонос и нататък.)*

Предадох лично на началниците на челния отряд на авангарда, на главните сили, на командующия батареята и чрез един джандарм – на ариергарда, че ние ще отстъпваме не по този път, който бях назначил по-напред, а по показания от н-к щаба на отряда път, т.е. по долината Глоговица, през Брезнички Извор – Брезник *(Тук ще забележа, че третото (последното) приказание от началството за пътя на отстъплението, поколеба решението ми да отстъпвам по шосето (виноват). Но хайде да речем, че може да се изисква от мене да проявя инициатива, както прочутите стари и опитни германски генерали във Френско-Германската война 70-71 год. (Сраж. При Вьорт и Шпихерн) и, въпреки всякакви заповеди, да отстъпя по шосето, а не по долината на р. Глоговица. Тези генерали, а не капитани, обаче са имали възможност да узнават и се знаяли обстановката, ами аз как можех да зная обстановката (че шосето не било* *заето и пр. и пр.) когато нямах необходимите средства, па и никой от действуващите в съседство части нищо не ми е донесъл или известил? От капитан Маринова нищо не съм получил, а адютантът на капитан Николова, изпратен от него нарочно вечерта на 3-то число късно, устно ми предаде, че дружината им била отблъсната към Трън и моста Секирица на шосето бил зает от неприятеля. Пък и те имали ли са необходимите средства (кавалерия и др.) и време да съберат верни сведения и донесения?)* В същото време извиках 5 души от опълченската дружина (местни жители), които добре знаяли този път и ги назначих за водачи (проводници) по един за челния отряд, за авангардната рота, за главните сили, за батареята и за ариергарда. Тука капитан Златарски ми изяви своите опасения за батареята, на което аз съжалявах, че нямах възможността да му кажа нещо утешително, тъй като не само батареята, но и целия отряд беше поставен в крайно критическо и опасно положение. Казах му, че ще трябва да се употреби всичко възможно за спасяването на батареята и отряда, и че възможно е в краен случай и да оставим батареята.

Ротите, преди да оставят позициите си, наклали огньове, по твърде уместното разпореждане на кап. Тошев. От сборния пункт челният отряд и авангардната рота, по моя заповед, тръгнаха в около 4 ½ часа през нощта срещу 4-и ноември. Главните сили тръгнаха след половин час и повече, защото някои роти бяха закъснели по разни причини и по пътя се присъединяваха към дружините си. Преди да заповядам да се почне отстъпателното движение на авангарда, справлявах се с нетърпение няколко пъти, събрани ли са вече на сборния пункт всичките части и на последната справка ми се отговори, че нямало още една или две роти. При всичко това, аз заповядах да се почне отстъплението, като смятах, че докато авангардът се изтегли и заеме нужната дистанция, въпросните роти ще пристигнат и заемат местата си и друго, времето беше вече толкова напреднало, (при съвършено открит фронт към неприятеля), че повече не можеше да се държи отрядът да чака в такова опасно положение.

A propos: аз и досега не мога да си обясня, защо в продължение на толкова дълго време (от 1 до 4 ½ часа) главните сили не бяха се още събрали на сборния пункт, толкова повече, че бяха своевременно (около 10 ч. след пладне) предупредени за отстъпването, за да се приготвят. Нито тъмната нощ, нито местността, нито опасността от противника (сърбите бяха отстъпили чак към Зеленийград и те не са знаяли нищо за отстъплението чак до 10 часа сутринта, когато им било съобщено от трънски граждани), нито големият фронт на позицията, нито друго някакво обстоятелство не е могло да задържи толкова дълго време събирането на главните сили. Остава да се допусне, в случая, свойствената нему разсеяност и недостатъчно сериозното* отнасяне към своята работа от страна на началника на главните сили, който бе един енергичен началник (даже с излишна енергия), но който не е оценил тогава грамадната важност от по-скорото смъкване ротите на сборния пункт и не е употребил всичките свои сили, средства и време за най-важната работа. Обстановката беше такава, че всякакво бавене – колкото и да е то кратковременно – можеше да коствува твърде скъпо на отряда и не само на Трънския отряд *(Началникът на главните сили, в своите „Писма от войната" (на стр. 49) разказва, че той се намесил по това време в някакъв си мухабет на офицерите и заедно със своите ординарци – офицери, (щастливец: аз нямах такива ординарци офицери и, чудно, каква безработица за ординарците по онова време!!!) се курдисали и със смехове и кискания написали няколко фалшиви, лъжливи? донесения и приказания с цел да изма-*

---

* Зачеркнато „една необяснима безгрижност и несериозност".

мят неприятеля. Там же (стр. 53) разправя за една странна грижа и непонятно лутане към Трън заради някакъв си паричен сандък. За един такъв важен, сериозен и съдбоносен за отряда момент, това нещо всеки не може да го направи и, ако не беше се убивало по този начин извънредно скъпоценното тогава време, и ако н-ка на глав[ните] сили беше слязъл своевременно на мястото си – на сборния пункт, можеше да се предупреди, в голяма степен, безпорядъка при отстъпателното движение).

Нощта беше ужасно тъмна и мъглива. На две-три крачки направо нищо не се виждаше – ние вървяхме слепешката след водачите. При това пътят беше тесен, неудобен, кален, пресичан тек-там от ручеи, пропасти и проточини, без мостове и силно препятстваше да се съхранява порядъкът в ротите (можеше да се пътува по два в ред и тук-там по четири). Походът (отстъплението) се извърши при крайно неблагоприятни условия и трябваше войниците да имат голям запас от нравствени и физически сили, за да преодоляват всичките му мъчнотии. Нощите срещу 2 и 3 ноември бяха прекарани безпокойно в ложементите и на аванпостовете; на 3 -то число боят беше твърде сериозен; продължава се непрерывно цял ден, държа войниците всичкото време в напрегнато положение и не им позволи да помислят даже за ядене; през нощта срещу 4 ноември, до началото на отстъплението, тези, които не бяха на аванпости, бяха заети с изправлението на окопите, а после с приготвяне за отстъпление, следов[ателно], нощта прекарана без почивка и без сън; при отстъплението войниците не можаха да се снабдят с хляб, защото в града нямаше кола за превозването му на позицията (В ротите нямаше нито една казионна кола и въобще в отряда – никакъв обоз!), та нямаше от где да се вземе и кой да дава хляба, понеже хляб не се намери в града, а пък и председателят и членовете от постоянната комисия бяха се скрили или избягали; в ротите са се употребявали постоянни усилия, за да се съхранява във всичкото време на отстъпването ред и готовност за бой.

Когато преминахме 2-3 км по Глоговицката долина – по направление към с. Глоговица, достигнахме до един ручей с високи брегове, през които батареята по никакъв начин не можеше да мине. Аз захванах да се карам на водача, защото води по такъв лош път, тъй като той и другите водачи ми казваха понапред, че пътят, по който ще отстъпваме, е добър, че селяните си ходят с кола по него свободно и че батареята ще премине тоже. Водачът каза, че се бил сбъркал в тъмнината, че този път е действително лошав и ни поведе на ляво по друг път, по направление към Мисловищица. На въпросът ми, добър ли е този другият път, има ли стръмни баири и други лоши места и ще може ли да мине батареята, водачът ми похвали пътя и за преминуването на батареята ми отговори утвърдително. Тогава повиках кап. Златарски да дойде при мене и, за да го окуража, казах му, че макар на картата, да се вижда, че пътят е лошав, но водачът казва, че селяните минават с кола по този път, и че и батареята можела да мине. Тук кап. Златарски изказа още веднъж опасенията си за батареята (по видимому той се много боеше от отговорност) и поиска да му назначавам пехотни части, когато ще му потрябват за теглене на батареята, когато се окаже лошав пътя. Отговорих му, че по назначаването пехотни части, да се обръща за това или към мен, или към н-ка на главните сили, капитан Тошев. Прибавих още, че аз нямам намерение да жертвувам целия отряд заради батареята, и че ако впоследствие по пътя ни се изпречат неприятелски препятствия, ние волю-неволю ще трябва да се помирим с изгубването на батареята и можем пред необходимостта и да я оставим, за да спасим отряда.

Начинало беше да се разсъмнува, когато слязохме в коритото на р. Пръвия. До тук никакви донесения от никого не получавах: нито от челния отряд, нито от авангарда, нито от ариергарда и не знаех нищо, какво има и какво става отпред и отзад. Заповядах на адютанта си да се върне назад чак до ариергарда и да види всички части следват ли и на местата ли си са, и въобще отзад благополучно ли е всичко, а пък аз излязох при авангардната рота, за да видя има ли нещо напред и за да остановя авангарда на малка почивка. След 10-тина минути почивка ние продължихме пътя си по долината на р. Пръвия, която се протака в ляво от с. Милковци *(В това време аз забележих, че няколко роти от главните сили бяха стигнали авангарда и тръгнали непосредствено подир него, но не се разпоредих да останат назад и чакат главните сили, а ги оставих нарочно да следват с авангарда, за да го усилят, пред вид на срещата и очаквания бой с противника при излизането от долината.)* В тази долина (дупка) беше най-неизносно и най-опасно за отряда да бъде нападнат и предвид на възможността да бъдем именно в тази западия (клопка) нападнати дадох заповед частите да вървят безоставачно. Кавалерийският ½ ескадрон (челния отряд), който бях пратил, под командата на подпоручик Топалова, още от сборния пункт напред за разузнаване, съвсем не се чуваше, не се виждаше, аз бях петимен да получа от кого каквото и да е известие, но – никакво. Разбрах, че началникът на челния отряд се е възползувал от свойството на конете бързо да се движат, но само не с цел да помогне на отряда и задачата му, а поради съвсем некрасиви подбуждения..., другояче аз не мога да обясня поведението на н-ка на челния отряд, тъй като той е пристигнал в Брезник около 3-4 часа порано от отряда, което не може да му се прости при всичката му полезна деятелност до войната, а също и на 2 и 3-и ноември. Той не е трябвало да мисли, че е отговорен само за себе си и за частичката, която води, а трябвало и да чувствува и изпълнява преди всичко главните си задължения, да осветлява и охранява отрядът от който той е бил изпратен. При отстъпателното движение на кавалерията се налага най-възвишения дълг, какъвто може да се изпълни на война – да се самопожертвува в тези критични минути...

Отговорността за отряда ме мъчеше; положението ни беше тежко и безизходно. Непрестанно се надявах от коя страна неприятелят ще захване да ни чука. Представляваше се възможност да ни бие от всички страни! Раздадоха се по едно време няколко единични пушечни гърмежи и няколко залпове, но не разбрах от коя страна. Щеше да бъде гибелно за отряда, ако противникът ни нападнеше в тази долина, която може в такъв случай да се превърне на гробница за целия отряд. Чувствуваше се настоятелна необходимост да излезе по-скоро отрядът от тази долина (дупка), за да може свободно да действува и аз втори път лично заповядах на авангардната рота и на ротата, която вървеше в главата на главните сили да вървят без почивка и по-скоро да се заеме позиция при изхода на долината и по този начин да се облекчи дефилирането на отряда в теснината. За да очертая по-пълно положението на отряда в това време, ще кажа още, че макар войниците в боя под Трън и да излязоха победители, на самото отстъпване – и по този път, и при такива обстоятелство – убеждаваше всеки от тях в превъзходството на противника; те (войниците и повечето от офицерите), разбира се, не знаеха как стоят работите, но във всеки случай угадиха, че над отряда грози опасност. При това, усиленият поход, тихото и мълчаливо пътуване, лошият и кален път, гладуването, изморяването, безсъницата, постоянно напрегнатото състояние – всичко това навеждаше униние и произвеждаше падане на нравствения дух на войниците, възбуждаше страх, пораждаше несъхранение нужния порядък в ротите (когато се очаква, злото е по-мъчително, отколкото когато дойде – казва едно пословица) и правеше последните не твърде способни за сериозен бой. Струваше ми се тогава и предчувствах, че едно маловажно неприятелско нападение в тази долина можеше да произведе паника в отряда и аз живо си представях отвратителния резултата от подобно нещо.

Когато бях достигнал с авангардната рота до мястото от дето из долината се отделя пътят за с. Баншер и бяхме наченали вече да се качваме за към с. Ребро, аз получих доклад (ако се не лъжа от адютанта на подпор. Иванова), че батареята била оставена и конете ѝ идели отзад! Нямаше какво да се прави, трябваше по неволя да се помиря с това. В това време силно ме занимаваше и безпокоеше възможността да бъде зает Брезник от неприятеля по-рано от нас и по този начин да се изпречи още еднаж на нашия път и да побърка на отстъплението към Сливница. Това беше твърде възможно, защото за неприятеля беше близо и по-удобно по шосето да отиде в Брезник, отколкото нам. Въобще аз мислех, че по пътя за Брезник навярно и непременно ще имаме среща с противника и вниманието ми бе погълнато от задачата, как по-скоро да се измъкне из долината една част от отряда, та срещата ни с противника да бъде при по-добри условия.

Началникът на челния отряд с ½ ескадрон съвсем пропадна – умря за отряда; като не получавах никакви донесения, нито от ляво, нито отпред, нито от дясно аз се безпокоях да не би неприятелят да ни нападне ненадейно и реших да се възползувам от конете на батареята и артилеристите, които (както ми доложиха), вървели отзад без оръдията, като ги употребя вместо кавалерия и проводя да изпълняват разведителната служба. Изпратих един жандарм да отиде при командира на батареята кап. Златарски, да му предаде да излезе с конете си напред при мене в авангарда.

Измина се доста време. Ние достигнахме с. Ребро, от дето е вече близо шосето Трън-Брезник, по което не знаех какво има и като гледах, че кап. Златарски не се явява, аз проводих втори път джандарм със същото приказание, като прибавих, че трябва, колкото е възможно по-скоро, да дойде кап. Златарски с конете. В с. Ребро установих авангарда, за да почакаме артилеристите с конете и за да се съберат ротите, приведат в порядък и поотпочинат. Мина се около четвърт час и капитан Златарски дойде с конете на батареята. Тогава, за осветление местността, проводих незабавно разезди от артилеристите към Брезник и селата Видрица, Лелянци и Чифлик Баба. На моите запитвания относително оставянето на батареята, кап. Златарски ми отговори, че невъзможно било да се избави батареята, и че тя е оставена след като се е употребило всичко възможно за спасението ѝ и след като е приведена в съвършена негодност за стрелба.

Под прикритието на проводените разезди, отрядът продължи отстъплението си и пристигна в Брезник в около 3 ½ часа после пладне, като премина около 45 км в течение на 11 часа.

Когато се направихме към Брезник по шосето, забележихме, че на 3-4 км от Брезник стоеше разпръсната кавалерийска верига. Отначало се усъмнихме да не би да е неприятелска тази верига, но после се оказа, че това е наш кавалерийски ескадрон, под командата на поручик Чавдарова, който ми доложи, че бил назначен в мое разпореждане. Заповядах му да не стои там, а да излезе напред, да смени артилерийските разезди, да издири противника и да изпраща донесенията си в Брезник.

В Брезник намерихме наместника на началника на отряда кап. Мечконева, по разпореждането на когото, отрядът, след три часова почивка, замина за Сливница по дружинно. Всичките части от отряда пристигнаха в Сливница тъкмо навреме; с увлечение взеха най-деятелно участие от самото начало до края на Сливницкото сражение и бяха спасителни за Сливница на 5-и ноември *(Началникът на отряда, майор Гуджев, на 6-и ноември дойде при мен в с. Братушково,* *дето се намираше поверената ми дружина и, пред дружината и своята свита, ме разцелува и горещо ми благодари за успешното действуване под гр. Трън и за навременното пристигане под Сливница на частите от Трънския отряд.)*

Какво е ставало с Врабчанския гарнизон, след отстъплението му към с. Ялбонтино, (както ми съобщи майор Гуджев, гл. стр. 41) аз не знаех.

В Брезник заварих командирът на ротата от Софийската запасна дружина, капитана от Соф. полк Спас Георгиев и след малко пристигна и н-ка на Врабчанската позиция флигел-адютанта капитан Маринов, който ми съобщи, че сутринта, на 2-ви ноември, той, с две роти имал с неприятеля малка престрелка около моста „Секирица“, която разбира се за мен бе неочакваност и което доказва, че моста „Секирица“ не е бил свободен. Още на 3-и вечерта, сърбите (XII полк и дивиз. кавалерия) са били на височината „Плоча“, с Баня връх, заели са били шосето Трън-Брезник и са останали на „Плоча“ и през деня на 4 ноември (глд. „Сливница“ от Групча).

Защо и по какви причини кап. Маринов е имал престрелка с противника около моста „Секирица“ сутринта на 4-и ноември, това не можах да узная и разбера.

Кап. Тошев, в своите „Писма от войната“ (стр. 68) твърди, па и от другаде съм чел и слушал, че кап. Маринов събрал бил две роти от отстъпилия Врабчански отряд, с които се противопоставил на сърбите, не ги допуснал да влязат във Филиповската долина, държал бил аванпости към Секировския мост през нощта и изобщо държал бил почти цели 24 часа противника единствено с цел да даде възможност на нашата колона да отстъпва безпрепятствено към Брезник. Както се вижда от изложеното по-горе, аз имах съвсем други сведения, през нощта срещу 4-и, за неприятеля и за Врабчанския отряд, доставени ми: от кап. Николова, който с дружината си, е действал на 3-ти около с. Банкя, а през нощта, срещу 4-ти е държал авнапости с фронт към Секировския мост откъм Трън (има си хас аванпостите на Маринова и Николова да са били едни срещу други без да е имало помежду им неприятел и без да се знаят!); от н-ка на отряда, майор Гуджев и от джандарми, които пращах с донесения във Врабча, и които влизаха в състава на полевата поща Трън – Врабча. Кап. Маринов беше един много интелигентен, разумен, съобразителен и храбър началник и аз не мога да допусна, че той, който се е заел с похвалната и благородна задача да помогне за отстъпването на Трънския отряд, не ще му дойде на ум, за най-главното и най-важно нещо, да предупреди, по какъвто и да е начин Трънския отряд, за своето предприятие, да му помогне. Между това аз, номинален началник и на Врабчанския отряд, не съм получил нито една думица от кап. Маринова. Знаял ли е кап. Маринов и от кого е узнал, че Трънският отряд ще отстъпва, кога и по кой път? Очевидно, че по горните твърдения на кап. Тошев и на други – относително действията на кап. Маринова с двете роти има част истина, но има много неистина и, желателно е, щото този важен въпрос да бъде всестранно, безпристрастно и откровено разяснен от тези, които знаят нещо по него, а особено от тези, които са командували, заедно с кап. Маринова въпросните две роти, защото, ако аз знаех, че кап. Маринов се намира във Филиповската долина с две роти и има намерение да помогне на Трънския отряд от към Филиповци, то даже и да е било заето от неприятеля шосето Трън-Филиповци и въпреки заповедите на н-ците на Зап. отряд и на щаба му, щях непременно, на своя глава, да насоча отстъпателното движение на отряда по Тошевия път и по шосето Трън – Брезник, а не по този път, по който бяхме принудени да оставим батареята (Дали и тука не е повлияло старшинството на кап. Маринова, загдето той не ме е осведомил по положението на Врабчанския отряд и на неприятеля, а също и по своите намерения на 3-ти срещу 4-ти?) Постъпката на кап. Маринова по своя инициатива да заеме позиция около моста „Секирица" на 3 срещу 4, за да спасява Трънския отряд е по-висока от всяка похвала. Премного благодарим за това. Но колко щеше да бъде действително спасително за отряда едно известие от два реда до н-ка на отряда за тази своя постъпка!!!

Тук – в Брезник се разформирова този отряд и щеше да бъде всичко хубаво, даже прекрасно, ако не беше пропаднала батареята, което пропадане, при всичкия бляскав общ резултат за нас на Сръбско – българската война, съставлява една черна точка – едно петно. Казвам петно, защото, обикновено, във войните, както така се е сложило, че да пропаднат колкото щат хора по небрежност, неумение и пр. на началниците, много-много не му издирват – нищо не е – и често похвалява даже; а когато пропаднат топове, даже и при обстоятелства, оправдаващи това пропадане, тогава търсят и най-малката грешка, упрекват, съдят – и осъждат. Това, вероятно става тъй, защото хората са от максум..., а топовете са с пари... Потребно е, разбира се, пехотата да се учи и възпитава така, щото по-добре да почине, отколкото да остава на неприятеля своята артилерия; а артилерията – да не се налягa всецяло на пехотата, и когато види зор да не забърква конците, а да гледа да си помогне и сама с всички средства, с които тя разполага. В дадения случай невярно е мнението, изказано от някои артилеристи, че пехотата е забравила своя дълг към артилерията или нарочно – за зло – не е искала да изпълни този дълг и да ѝ помогне; защото, както знаем, една или две роти са били изпратени да помагат, работили са около 1/2 час и щяха да работят не само часове, но и дни, и не само да работят, но и да се бият, и да мрат за батареята. Но н-ка на главните сили е заповядал, не без основание, разбира се, пехотата да прекрати работата и батареята да остави топовете *(Мъчили са се да изтеглят топовете и опълченците на поруч. Чорбаджи, а също и ариергардните роти на кап. Кавалов, но не са могли да помогнат.)*

Ще забележа тук, че н-ка на главните сили капитан Тошев е показал доблест, че е взел върху си отговорността да заповяда оставането на батареята, защото той можеше да иска тази заповед от н-ка на отряда и да снеме от себе си всякаква отговорност и аз изявяващият тука, че щях да се удостоверя, разбира се, как стои работата и сам щях да заповядам оставането на батареята, защото съм смятал и сега смятам, че е по-добре отрядът да пристигне на време в Сливница, отколкото да се бави дълго време, да спасява батареята (и дали щеше да я спаси?), да рискува да бъде унищожена, или пък да пристигне в Сливница толкова късно, когато от помощта му не би имало нужда. На война времето е скъпо и за отряда беше ясно поставена главната задача, да пристигне на Сливница в най-скоро определеното време (стр. 41), и затова аз по никакъв начин нямаше да си позволя да задържам с часове отряда, независимо от това дето и тъй се представяше крайна необходимост да излезе отрядът възможно по-скоро от долината по която следваше.

Аз не ще изброявам тук причините за оставянето на батареята и да установявам размера на виновността моя, или на тогоз и оногози, защото се боя, че като н-к на отряда, и следователно заинтересован, не ще мога да бъда напълно безпристрастен. Ще оставя да извършат тази работа по отдалечените от отряда, неприкосновени с отряда и незаинтересовани в действията му, безпристрастни и компетентни хора. Ще кажа само, че повечето от тези причини, изложени и фиксирани на стр.60 от „Писма от войната" за безпорядък при отстъплението и за оставането на батареята са неверни и недостатъчно основателни. Известно е, че произволното и с предположения обяснение причините за успеха или неуспеха, отнема поучителността от всеки военен епизод.

Не е вярно така също, че отрядът при отстъплението си се намирал във формално бягство. Не отказвам, че в отряда е имало безпорядък, но всяко отстъпление, даже и при най-добри обстоятелства неизбежно се съпровожда с по-голям или по-малък безпорядък – едно; друго, че освен тъмната нощ, калта, тесния и лош път и пр. обстоятелства, които са способствували за безпорядъка, но и двете роти от Врабчанския полк и една рота, мисля от Бдинския полк, които бяха закъснели да дойдат на сборния пункт по причина, че са се намирали най-далеч – на десния фланг на позицията и при това са се губили из пътя; но и тези роти, казвам, които бяха назначени да вървят начало на главните сили, за да влязат в своите места в колоната, са преминавали през всичките задни колони и батареята, смесвали са се с тях, понеже пътят на много места не им е позволявал да вървят отстрани и затова те също са причинявали безпорядък в колоната. Кой каквото ще да говори, но ние ще кажем, че отстъпване в такова нощно време, и при такива условия в порядък, даже за една дисциплинирана част, е твърде трудно, ако не невъзможно, защото на отделния н-к е трудно да следи за отделението си, а камо ли взводният за взвода си, полуротният за полуротата си, ротният за ротата и т.н. Повтарям, че безпорядък е имало, но не бягство. При с. Ребро целият отряд се установи, с изключение на полуескадрона и батареята, на ½ час приведе се в порядък и беше готов за бой; но нямаше с кого да се бием.

Най-после ще кажа, че във време на война не правят нито добро, нито лошо само тези, които нищо не правят и стоят далеч от мястото, дето трябва да се прави нещо.

Доколкото можах, изложих обстановката при действията и отстъплението на отряда. При подобна обстановка ние не можахме тогава да направим повече от това, което сме направили. Най-после ще изкажа едно искрено съжаление, загдето сме се попаднали ние да началствуваме и разпореждаме в този отряд, защото ако бяха други (напр. критикувачите), може би, щяха да бъдат по-храбри, с по-голяма инициатива, с по-голяма прозорливост, разпоредителност и опитност и с по-високи познания по военно изкуство, та може би, при обрисуваната обстановка, щяха да спасят батареята и, въобще, щяха да извършат отстъплението така, щото да служеше за прекрасен образец във военната история и те щяха сега да се гордеят, а ние щяхме да бъдем спокойни, нямаше да ни тежи на съвестта и нямаше да ни натякват и да гуляят сега по нашите гърбове разни честолюбци и любители на евтина слава.

Бивший началник на трънския отряд, капитан (сега зап. генерал-майор) *Н. Генев*

БЕЛЕЖКИ

[1] *Аврам Иванов Гуджев* (1851-1895). Завършва военно училище в Русия (1876), като доброволец в Сръбско-турската война 1876 г. участва в боевете при Зайчар, Алексинац, Делиград. По време на Руско-турската война е офицер от 54 Мински полк, командирован в 3 и 5 опълченски дружини. Участва в боевете при Стара Загора, Шипка и Шейново, където е ранен. По време на Сръбско-българската война е командир на войските от Западния отряд, командва дясното крило на българското контранастъпление. През 1886 г. участва в детронацията на княз Александър I Батенберг.

[2] *Атанас Георгиев Бендерев* (1859-1946). Завършва Военното училище в София и Военна академия в Русия. 1885 г. е началник на десния участък на Сливнишката позиция. Участва в детронацията на Александър I Батенберг и в свалянето на правителството на В. Радославов. Емигрира в Русия и служи в руската армия. Участва в Руско-японската и в Първата световна войни. След 1918 г. се завръща в България. Генерал-лейтенант, автор на военноисторически трудове.

[3] *Рачо Петров (Р. П. Стоянов)* (1861-1942). Един от четиримата българи получили офицерско звание на 30 август 1878г. Едва 24 годишен става началник Щаб на армията по време на Сръбско-българската война. През Първата световна война е военен губернатор на Македония. Началник на Военното училище, началник на Щаба на войската, генерал-майор от

пехотата. Напуска армията 1917 г. министър на войната (1894-1896); на вътрешните работи (1900-1901), на външните работи и изповеданията (1903-1906).

[4] В книгата *„Сербско-болгарская война". 1885 года. Составил Болгарскаго Генеральнаго Штаба Капитан Бендерев. С. Петербург 1892*, авторът обвинява директно капитан Генев за неправилното разположение на силите при Трън и Врабча и неговата лична отговорност за отстъплението. Вж. пос. съч. 176-185.

[5] *Стефан Георгиев Паприков* (1858-1920). Участник в Априлското въстание. Завършва първия випуск на Военното училище (1879) и Военна академия в Санкт Петербург. След Съединението ръководи мобилизацията и съсредоточаването на войските на западната граница. Участва в Сръбско-българската война като началник-щаб на Западния корпус. Участва в отбраната на Сливнишката позиция и победата при Пирот. Началник на Военното училище, началник на административния отдел в Щаба на войската, началник на Щаба на войската, военен министър (1899-1903), инспектор на пехотата, дипломатически агент в Русия (1908-1910), министър на външните работи и изповеданията

[6] *Христофор Георгиев Хесапчиев* (1858-1938). Завършва първия випуск на военното училище (1879), военна академия в Санкт Петербург. По време на Сръбско-българската война е помощник началник на действащата армия. Началник на Военното училище, преподавател по тактика, военна история и топография. Военно аташе, дипломатически представител в Белград (1904-1908), пълномощен министър в Букурещ (1908-1910). През Балканската война е представител на българската армия в гръцката главна квартира. Автор на редица учебници по военна топография и тактика. Генерал-майор, член на БАН и дарител.

[7] Вероятно Н. Генев има предвид следния пасаж: от книгата на Хр. Хесапчиев „Сръбско-българската война (La Guerre Serbo-Bulgare). La revue d' infanterie за 1892 г. Критически преглед. С. 1893. :"В началото на войната единственото най-желателно за нас нещо беше да изиграем време, да задържаме с имеющите се сили противника в пограничните пунктове, догдето нашата армия се съсредоточи в Сливница, гдето ний чакахме решението за войната, макар че един прост разчет показва, че при умели и бързи действия на главните сили на сръбската Нишавска армия, последната е можела да предупреди това съсредоточие и да заеме Сливницската позиция. От тук е ясно, следов., че както другите погранични отряди, тъй и Врабчанско-Трънския трябваше само временно, макар и доволно дълго, да отбранява заетите позиции. В района на Врабча-Трън ний не сме можали да имаме никакви съображения, които да ни накарат за всякога да задържаме противника. И Врабча и Трън можаха да имат за нас значение само дотоганва, до когато нашите сили се съсредоточат на Сливнинската позиция. Временната отбрана на този район, при това, е право следствие и от силите с които разполагахме, които сили надминаваха цифрата 4000 до 4500 души." Вж. пос. съч. с. 29-30.

[8] *Георги Василев Мечконев* (1858-?). Завършва първия випуск на Военното училище и Николаевската академия на ГЩ в Санкт Петербург. В Сръбско-българската война участва като помощник началник на Западния корпус. След войната е командир на 5. пехотен Дунавски полк. Преминава в запаса със звание полковник. Негов спомен за войната е публикуван в: „Сръбско-българската война 1885 година. Сборник спомени. С. 1985 г.

[9] *Стефан Тошев Тошев* (1859-1924). Доброволец (преводач) и опълченец в Руско-турската война. Завършва Военното училище (1879). По време на Сръбско-българската война е командир на дружина при отбраната на Сливница. В Балканската война е началник на I-ва пех. Софийска дивизия, в Междусъюзническата е командир на 5. армия. По време на I световна война командва Добруджанския фронт и проявява високи командни качества. Назначен за военен губернатор на Македония. В края на войната командва 4 армия. Автор на „1885 -1895 Писма от войната", „Войнишка клетва", „Освободителна война 1877-78 г.", „Действията на III армия в Добруджа през 1916", „Победени без да бъдем бити".

[10] Н. Генев неправилно посочва с. 10 от книгата на Ст. Тошев. Става въпрос за пасажът на с. 16-17.: „...а поручик М-в премина днес и можа да ни съобщи много подробности, касающи се до бъдещите наши действия. Той се връщаше от Щаба, като изпълнил своето поръчение по укрепленията на Трън и Врабча. Макар и да не ми хареса неговия апломб в разговора и фанатическата му самоувереност в неотстъпчивостта на позициите Трън и Врабча, аз все пак оставах благодарен от сведенията, които той ми даде по общото положение, и разясни на картата (какво щастие), която имаше със себе си.

Той каза: главните сръбски сили са съсредоточени под Пирот и една част имало към границата срещу Зелени-град; първите щели да нападнат към Сливница, като пратят малък страничен отряд към Врабча; а последната (срещу Зелениград) щяла да нападне на Трън, като прати страничен отряд към Извор. Той предполага, че главните сражения ще станат на Сливница и под Трън, гдето и ще бъдат съсредоточени нашите главни сили... Подобно нещо бях чувал и от други офицери при ходенето си в Трън, но считах, че това са бабини деветини; но днес вече вярвам и съзнавам, че съм посветен в тайната, която ме караше толкова да негодувам на Трън, макар, че пак не се удостоих да пия вода от главата на извора."

ВОСПОМИНАНИЯ ГЕНЕРАЛА НИКОЛЫ ГЕНЕВА О СЕРБСКО-БОЛГАРСКОЙ ВОЙНЕ И ДЕЙСТВИЯХ ТРЫНСКОГО ОТРЯДА

Е. Бугарчева

(Резюме)

Об известной в истории „войне генералов против капитанов“ написано немало. Представленные здесь воспоминания командира боевой позиции г. Трын Н. Генева являются вкладом в более детальное и корректное исследование этого достойного гордости этапа в истории Болгарии. Воспоминания, записанные непосредственно после войны основаны на аутентические доказательства и документы и вызваны рядом публикаций других участников в боях у Трына, о которых Н. Генев упоминает. Он воспроизводит по часам первые дни нападения сербских войск на трынскую позицию до отвода болгарской армии из этого участка. Они написаны на живом, насыщенном языке и вызывают преклонение перед подвигом болгарских воинов и возвращают нас к исполненным славой дням первой победы болгарской армии.

Документы сохраняются в Центральном военном архиве, известны исследователям, но пока еще не опубликованы. Считаем, что эта небольшая часть, которую мы преподносим читателям, вызовет основательный интерес к их целостной публикации.

THE MEMOIRS OF GENERAL NIKOLA GENEV ABOUT THE SERBIAN-BULGARIAN WAR AND THE ACTS OF THE DETACHMENT FROM TRAN TOWN

E. Bugarcheva

(Summary)

The famous in the history „war of the generals against the captains“ is large studied. The represented here memoirs of the general N. Genev, commander of the war position near Tran contributed to the more detailed and correct study of this glorious stage of Bulgarian history. The memoirs writhed closely after the war are founded over the authentically proves and documents and are provoked by many publications of other participants during the fights near Tran, mentioned by N. Genev.
They retail hour by hour to the first dais of Serbian soldiers' attack against the Tran position till the Bulgarian army withdraws away from this place. The memoirs provoke admiration towards Bulgarian soldiers and send back to the glorious dais of Bulgarian army's first victory.

The memoirs are preserved in Central military archives and are known for the researchers, but they are unpublished. We hope that the little part of them offered here shall provoke the interest for one complete publication in the future.

СЪЕДИНЕНИЕТО НА ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ И КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЕДИН МАКЕДОНСКИ БЪЛГАРИН

(Из спомените на Василий Диамандиев)

Ружа Симеонова

Публикацията е част от написаната през 1902 г. „Автобиография" на видния македонски българин Василий Иванов Диамандиев. Ръкописът, който се подготвя за печат, се съхранява във фондовете на Български исторически архив при Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий".

Авторът е роден в Охрид през 1839 г. в многолюдно занаятчийско семейство. Той е личност с богат и интересен житейски път, свързан отрано с борбите на българския народ за църковна свобода и национална независимост. През 1858 г. стремежът му към образование го отвежда в Русия. Първоначално учи в Духовната семинария в Одеса, а по-късно посещава Физико-математическите факултети на Московския и Киевския университети. Проблеми със здравето го принуждават да се върне за дълго време в родния край. След като укрепва, в продължение на 7 години работи като учител в Кукуш, Велес и Охрид. През 1867 г. отново тръгва към Русия и до края на Руско-турската освободителна война преподава сред българите в гр. Комрат, Бесарабия.

В. Диамандиев винаги се е стремял към активна дейност в полза на обществото и отечеството. Не случайно на път към Русия през 1867 г. се свързва с ТЦБК, а по време на учителстването си в Бесарабия работи като редактор във вестниците „Ехо на Болград" и „Ялпуг". Той е и един от инициаторите за създаването на комитети за подпомагането на българските доброволци през Сръбско-турската война (1876) и Руско-турската освободителна война (1877/1878).

Особено целенасочена и енергична дейност В. Диамандиев развива след 1878 г. Той с радост се завръща в освободена България, и като мнозина свои сънародници се включва не само в работата по изграждането на младото княжество, но с цялата си енергия се посвещава на делото за освобождението на българите в Македония и присъединяването им към общото Отечество. В. Диамандиев е сред участниците в Учредителното събрание, работи в правната система като председател на Окръжния съд в Кюстендил (1878), в Апелативния съд на Русе и Върховния касационен съд в София (1883); известно време е директор на Софийската девическа гимназия (1885/6) и главен счетоводител в Министерството на финансите (1888/92); част от времето си посвещава и на библиотечното дело.

Но редом с това той е сред най-ревностните участници във възобновеното след 1878 г. националноосвободително и обединително движение. Още в първите дни след установяването си в София става член на *Софийското областно благотворително дружество за подпомагание на болни и ранени* под председателството на митрополит Мелетий Софийски. Заедно с Димитър Карамфилович, Димитър Македонски, Константин Мишайков, Кузман Шапкарев, Петър Шулев и други млади и дейни македонци, той работи за разширяването на дружествената дейност. Участва в изработването и изпращането на петиции и мемоари до европейските правителства, в които се иска еманципацията на македонските българи. По време на престоя си в Русе (1880), подпомогнат от Георги Георгов, създава и ръководи *Българо-македонската лига* (БМЛ). Макар и краткотрайна, дейността на това дружество успява да притесни достатъчно чуждите дипломатически агенти, така че те да окажат натиск върху правителството на Драган Цанков за закриването му.

Прехвърлен по административна линия в София, В. Диамандиев продължава да се труди по организирането на бежанците от Македония. Следва участието му в създаването и ръководенето на *Дружеството за подпомагане на бедни македонци* (1882), *Българо-македонското благотворително дружество* (БМБД) (1883/4), *Македонското благотворително дружество* (МБД) (1884) и дружеството *Македонский глас* (1884/5). Десетина години по-късно той е сред основателите и членовете на *Върховния македонски комитет* (ВМК) (1895). Всички тези дружества задължително носят термина „Македонски", за да привлекат директно върху себе си вниманието и ангажират обществото, което по това време е особено чувствително към всичко, свързано със съдбата и освобождението на провинция Македония и живеещото там българско население.

Работейки ревностно в тези организации, В. Диамандиев често пъти става очевидец или пряк участник в събитията, довели до промяна в хода на българската история най-вече след съдбовната 1878 г. Може би този факт го подтиква да напише своята *Автобиография*, за да остави спомен за времето, през което е живял. Съдържанието на текста, въпреки наличието на субективизъм, естествен за материалите от този вид, превръща ръкописа в стойностен и интересен документ от изворoведска гледна точка.

Представената тук част от записките на В. Диамандиев разкрива събития, предшествали съединението на Княжество България и Източна Румелия, както и моменти от последвалата Сръбско-българска война. Авторът разказва за създаването на дружество „Македонский глас" и неговото влияние върху разрастването на комитетската мрежа от двете страни на Балкана; за дейността на тези организации за пробуждане на общественото недоволство, свързано с положението на българското население в Империята. Разказът му отбелязва и заминаването за Пловдив на едни от главните дейци по Съединението – Димитър Ризов и капитан Коста Паница, които в действителност са и най-дейните ръководители на движението за освобождение на Македония. Въпреки че Диамандиев не разкрива подробности по случая, този факт изиграва важна роля в последвалите събития. Беглите му бележки показват сериозен проблем в дейността на ръководената именно от него организация – изолацията, в която е държан относно събитията, предшествали и довели до 6 септември 1885 г. Причината вероятно се крие в неговите връзки с руското дипломатическо агентство, а както и той самият подчертава, Русия по това време не толерира каквито и да са политически усложнения на Балканите. В същото време, както сочат документите, и Д. Ризов чрез К. Паница поддържа тайни контакти с руските офицери, които служат в Княжеството. За разлика обаче от председателя на „Македонский глас", двамата съзаклятници крият грижливо отношенията си с тях.

В. Диамандиев хвърля светлина и върху обстановката в столицата непосредствено след обявяването на Съединението – масовия ентусиазъм и сформирането и изпращането на македонски чети към Пловдив. Авторът засяга и събитията, свързани с вероломното нападение на съседна Сърбия, като защитава правото на българския народ да живее под общ покрив. От написаното личи, че съединението на северна и южна България е естествен акт и радостно събитие и за македонските българи, макар по-късно надеждите им за скорошно освобождение и присъединяване към общото Отечество да бъдат окончателно разбити.

Публикуваната част от *Автобиографията* е направена без съкращения. Текстът е предаден максимално близко до оригинала, като е осъвременен буквописът и е нормализиран правописът. Допълненията, поставени в квадратни скоби са направени от съставителя с цел постигането на по-голяма яснота на текста. Съхранени са стиловите особености на автора. В края на текста са представени пояснителните бележки, както и кратки биографични данни за някои от участниците в събитията.

Из спомените на Василий Диамандиев

... Като видяхме, че македонския въпрос заглъхва, и че такова едно пасивно положение от наша страна ще нанесе голяма вреда на македонското дело, и нашите живущи в Княжеството македонци могат да станат съвсем индиферентни, необходимо считах да се даде пак един толчок*, за да не заглъхне окончателно македонският въпрос, се решихме, на свършека на 1884 г. да съставим едно македонско дружество и да издаваме един вестник под името: „Македонский глас“[1] на български и французки езици. Като се състави дружеството[2], и се избра настоятелството, на което аз бях избран за председател.[3] Бяхме избрани аз и г-н К. Попспирков** да съберем предварително една сума от доброволни помощи от македонските и княжеските българи без изключение за поддържане на тоя вестник.

За да не раздразним руското правителство с издаването на тоя вестник, понеже руското правителство по онова време не искаше да раздразнява турското правителство по причина на тогавашните смутове в Афганистан, и с това Англия [да] добие по-голямо влияние в Цариград, решихме да предупредим тогавашния руски дипломатически агент Кояндер[4], че имаме намерение да издаваме вестник. За тая цел аз и г-н Д. Ризов[5] отидохме при Кояндер и му съобщихме. Той ни позволи, но при условие, да не пишем нищо против Турция.[6] Ние му дадохме обещание, че няма да пишем против Турция.

За да подготвим почва за успеха на този вестник, трябваше да се наелектризират македонците с един митинг, който на скоро време стана и се отправи до всичките иностранни дипломатически в София агенти, за да занесе словесно приетата резолюция от този многолюден митинг.[7] За да не подозират и предположат, че тоя митинг е станал по руско понуждение, множеството се яви първо пред английското агентство, гдето и беше приета депутацията, оттам се оттегли*** при австроунгарското агентство, което тоже прие добре депутацията, от[там] потегли при руското агентство, което като видя подобно множество си помисли, че това множество прави някаква манифестация за руския цар. Като му обяснихме [на Кояндер] за причината, той заповяда да ме пуснат мен и един друг македонец (не помня кой), и като ни прие, аз забелязах неговото изплашване и треперене с цялото си тяло и с треперещ глас ни каза: „Тут ли первые пришли?“ Като му казах, че сме били при английския и при австроунгарския делегати и после тука, той се успокои и изслуша резолюцията. Оттам поредихме и другите европейски агентства.[8]

---

* тласък (руски ез.)

** В текста: Попаспирков.

* В текста „отегни“

Прочее, като се разчу по София за издаването на вестник „Македонский глас“, мнозина от разпалените македонски младежи си помислиха, че е настанало време за едно въстание в Македония. Като тоя слух се поусили, някои си младежи, без дълго да му мислят, съставиха една чета и заминаха за Македония в началото на 1885 г., без позволение на дружеството и без неговото знание.[9] Тази чета е заминала направо в Битоля и е имала намерение да зимува в тоя град, и да поприбере в четата си и тамошни момчета. Полицията, като подушила организирането на четата, успяла да улови няколко момчета, които, като ги помъчили в затвора са казали, че уж аз съм ги изпратил; а по-голямата част е успяла през Тесалия да избяга и да се върне в България. Руският битолски консул, като се известил за това, е телеграфирал до посланика в Цариград, и той последният в С[анкт] Петербург.[10] Министърът на иностранните дела телеграфира до тукашния руски дипломатически агент, който, като е получил тази телеграма, веднага ме повика и поиска от мен обяснение, като същевременно ми напомни даденото му от мене обещание, че няма да правим въстание. Аз, без да знам за заминаването на тази чета, почнах да отказвам, че ни аз, ни дружеството сме я пратили тази чета, а особено зимно време, когато не е възможно никакво въстание. Против моите уверения, той ми посочи получената телеграма от Санкт Петербург от министъра на вънкашните дела и в която изрично се говореше, че аз съм пратил тази чета, по изказването на уловените, както и техните имена.

Аз като прочетох телеграмата, в която фигурираше моето име и имената на някои от четата, му обясних, че може и да е заминала някоя чета и да са казали тъй, както гласи телеграмата, но аз ви давам честна дума, че тази чета е заминала без моето съгласие, тъй също и от страната на дружеството. Тогава Кояндер пак ми поиска честна дума, че няма да правим въстание, за да телеграфира на министъра в Русия в същата смисъл.

Като с К. Попспирков събрахме една достатъчна сума пари за почването на вестника, поканихме дружеството на общо събрание, за да разсъдим за програмата на вестника и лицата, които ще го редактират. Програмата[11] се определи, и за редактор се избра г-н Д. Ризов[12] за постоянен, а другите[13] пък сегизтогиз да му помагат. Като ни беше известен буйният характер на Ризова, му напомнихме да не излиза вън от програмата. Вестни[кът] почна да се издава на български и французки от началото на новата 1885 г., и в едно кратко време числото на абонатите се увеличи, тъй щото можеше да си покрива разноските, не гледайки на това, че по един екземпляр пращахме до всичките иностранни министерства на външните дела, до всичките задгранични български ученически дружества даром. Тоя вестник в скоро време успя да повдигне общественото мнение в Европа за в полза на Македония[14], и Турция взе да се подплашва, както за това свидетелствуват нейните ноти до нашето правителство.[15]

С успеха на вестника почнаха по цяла България да се откриват дружества и да се правят митинги в полза на Македония. В бившата Румелия, гдето тоже се бяха образували, подобно на софийското македонско дружество, дружества[16] със същия устав и подчинени на софийското дружество им беше запретено от бившия тогава генерал-губернатор Г. Кръстевич[17] да правят митинги.[18] Последствие на това, софийското македонско дружество, във вид на протест, свика в София един грамаден митинг, на който говориха много оратори и силно нападаха поведението на Кръстевича и тоя митинг [взе] решение да заяви на Кръстевич презрение от страна на македонците.

Тази резолюция се изпрати до него телеграфически, а тъй също и до няколко редакции за публикуване. На вестниците им се запрети да публикуват тази резолюция, пък и на самите дружества им се запрети да кореспондират със софийското м[акедонско] дружество. Г-н д-р Странски[19], председател на пловдивското македонско дружество, първото писмо, което ми прати по деятелността на това дружество, го изпрати чрез бивши тогава книгопродавец и печатар г. Кушлев като същевременно ми препоръча чрез него и аз да му пращам писмата и тъй се вършеше кореспонденцията.

Покойният майор Паница[20], който се е заинтересирал с македонското дело, прати ми от Русчук едно писмо, с което ме молеше, както мене, тъй също и дружеството, за да го избере русчукското македонско дружество[21] него за председател, а тъй също и да се даде на това дружество второстепенна роля, и на него да бъдат подчинени другите по тази страна[22] и с русчукското дружество да се споразумяват, а то, последното, със софийското. В Пловдив по онова време се издаваше под редакцията на покойния Захари Стоянов вестник „Румелия пропада".[23]

Тоя вестник беше запретен за в Княжеството от тогавашното консервативно министерство, та затова до абонати в Княжеството тоя вестник се печаташе на цигарена хартия и се изпращаше в пликове. Аз получавах тоя вестник още като бях член в касацията[24], но не подозирах, че нещо тайно се върши в Румелия, даже и тогава, когато усилено почнаха да се образуват македонски дружества в Румелия[25].

Майор Паница като се призна за председател на Русчукското македонско дружество[26], по едно време взе отпуск от своето началство и замина от Русчук за Пловдив. После няколко време за Пловдив [замина] и Д. Ризов, който преди да замине, дойде при мен и ми поиска една кама. На въпроса, защо отива в Пловдив, той не тъй ясно ми каза за целта, за която отива, като същевременно ми каза да не говоря никому.[27] След неговото заминаване г-н В. Радославов, бившият то[га]ва министър на Вътрешните работи при Каравеловото министерство[28] ме попита, за каква работа отива в Пловдив Ризов? Аз му отговорих, че отива по македонските работи. От всичко това се вижда, че по румелийския въпрос се е почнало да се работи още от 1883 година и се вербували съмишленици. Но Ризов и Паница, както може да се предполага, са влезли в това съзаклятие по-късно. Ризов като замина за Пловдив, вестникът престана да се издава оттогава[29], защото скоро стана превратът[30] и вниманието на всинца ни се обърна към станалия преврат и почнахме да изпращаме доброволци за Пловдив, като се мислеше, че Турция ще обяви война на България[31], а пък четите да заминат за Одринско и Македония и подигнат в тия области въстание, което би отвлякло едно достатъчно количество турска войска и облегчило правителство[то] във войната с Турция.

По онова време за същата цел беше съставено и едно женско дружество под председателството [...]*, и в което внука ми Райна беше секретарка и играеше главната роля в това дружество, и по нейна инициатива се приготви от нея едно знаме с македонското лъвче, и от нея същата на Александровската площад при многобройна публика се предаде на главния четоводител, като същевременно произнесе и следующата насърчителна и напътствена реч: „Македонци, потомци Александрови![32] Вие, когато сте били космократори,* сте победили и сте завладели почти целия свят! Нека и сега възкръсне във вас македонското юначество и съкрушите турските варварски пълчища и освободите нещастното ни отечество Македония, заедно с Одринската област! Аз, безсилна и немощна мома със сълзи на очите изработих това знаме, което предавам на тебе, доблестни четоводител, това знаме, символ на вярна победа над враговете, нека се развява по македонските гори, долини и полета победоносно навсякъде и нека това знаме ти бъде залог за вярната клетва, която ти, заедно с другарите даваш пред това знаме, което ще послужи за пръв паметник по освободително дело за нещастна наша татковина Македония и Одринско! Сбогом, вярна дружино, желая ви от сърце славна победа и славно повръщание, за да ви сплетем и окачим вашите глави с лаврови венци! Бог да ви [е] на помощ и да благослови вашето оръжие и ви всели в сърцата храброст и отсъствие на страх!“

---

* липсва текст

Четоводителя на тази реч отговорил: „Една мома, от ръката на която вземам това знаме, кълна се пред него заедно с моята вярна дружина, че ние вярно ще послужим на заробеното ни отечество, няма да жалим живота си и с Божия помощ ще победим враговете за слава на целокупна България, и клетвата вярно ще запазим и това скъпо за нас знаме няма да го предадем на погански ръце, а заедно с него ще се върнем победи[тели]. Гласове: „Вярно, вярно! Ураааа!“

Бившият тогава министър на просвещението Тодор Иванчов[33], който тоже присъстваше на това тържество, не зная на какви съображения, заповяда на четоводителя (който вече беше предал знамето на знаменосеца...) да покрие с бяло платно държимата с десния крак от лъвчето** сабя, което и направи четоводителя, ако и се виждаше как той, тъй и цялата чета [са] недоволни от тази заповед. Впрочем, както се известихме отпосле, като са излезли от София, дръпнали това платно и македонският герб се развявал неповредим и тъй тържествено са влезли в Пловдив. Тамошните македонски чети, като са видели това македонско знаме, толко голямо и разкошно украсено (от едната страна македонското лъвче на пембен фон, а от другата страна – жена, плачуща Македония с разпуснати коси, тоже на пембен атлазен фон), една вечер нападват знаменосеца и го открадват. Като заранта се известила четата и четоводителя, веднага се въоражат да отнемат със сила знамето. Ако редовната войска не вземеше във време надлежните мерки, то щеше да стане голяма резня*** между македонските чети. Знамето се възвърна на оная чета, на която бе предадено в София. За наше нещастие, аз поне тъй го мисля, работа[та] взе друг оборот. Наместо да се бием с турците, на провидението било угодно да се бият брат с брата! Изродът сръбски крал Милан[34], по насъскването на вечно коварната Австро-Унгария против славяните, подбутна го този късоглед крал да ни обяви война крадешком и под булото, че уж този Берлинския конгрес[35] [...]**** Нашето правителство, като не подозираше нашата съседна братска държава, че може тъй разбойнически да ни нападне, изпрати по-голямата част от войската по границите на Турция в Южна България, а една малка част в Кюстендил и Самоков, гдето да се държат в оборонително положение във възведените на границите укрепления. Ако тези войски не бяха поспели* да задърж[ат] на време сръбската войска, която беше вече влязла в нашите предели, те ще да успеяха да превземат и София до пристигането на нашите войски от Южна България, които веднага потеглиха заедно с румелийските войски и опълченци.

---

* Владетели на света (гр. ез.).

** В текста – левчето.

*** Резня (рус.ез.) – клане.

**** Не се чете.

Началник на македонските чети беше избран покойният майор Паница, за да води с тях партизанска война против Сърбия.[36] От на[ча]ло сръбската войска успяваше против малочислената наша войска и даже успяха да се приближат техни авангарди до самата ни столица София, и в която населението дотолко се разтревожи, щото мнозина се готвеха да бягат по-навътре в България.[37] Но като почнаха да прииждат войските от Румелия, които от софийското население се встречаваха с голяма радост и цветя, с форсиран марш минава[ха] за Сливница, гдето и станаха най-значителните сражения и гдето сърбите бяха почти окончателно разбити от нашите войски. Сливница украси славата на българското оръжие и прослави българския народ, който оттогава стана известен по целия свят за неговото съществувание като народ, който за на бъдеще ще играе най-славната роля на Балканския полуостров.

Тази победа над сърбите се забележи в новата българска история със златни букви. Сливница прочее за сърбите стана гроб, когото те сами изровиха и заровиха своята прежна слава. Но сърбите са до толко глупави шовинисти, щото си мислят, че за тях не е достатъчна една Сливница за равновесието на Балканския полуостров! Съединението на бившата Румелия към Българското княжество създаде за нас една славна Сливница, а за сърбите унижение и изгубване уважението между всичките славяни във всяко отношение ... Сега, като сърбите пак искат едно бъдещо равновесие на Бал[канския] полуостров на гърба на гнилата турска империя, са почнали да агитират сърбизъм в нещастната Македония с надежда, за да увеличат там сръбския несъществуващ елемент, при случай на съединението на Македония към България, да успеят да отцепят една измислена от тях под името „Стара Сърбия" част от Македония. Ако те не можаха да преглътнат хапът при Сливница за съединението на Южна България към Княжество[то], което съставлява една половина Македония, то как те [ще] се осмеляват сега да преглътнат един двойно по-голям хап при една двойна Сливница, която няма само да служи за вечен гроб на сърбите, но ще да бъдат унищожени всичките техни помисли, за да не бъдат заедно с техния шовинизъм.

Като преследваха нашите войски сръбските победени вече войски, нашите войски потеглиха към Пирот, гдето преди да пристигнат, Паница успял откъде Сърбия да влезне в Пирот с четата си и дигнал македонското знаме.[38] Това нека послужи на сърбите за бъдещ урок, че при тази война първо македонското знаме се развяваше на сръбска територия в Пирот; а при бъдещата – може би и над Белград. При Пирот сърбите бяха победени от нашите войски с едно незначително съпротивление от страна на сърбите, ако и да беше този град добре укреплен.

Австро-Унгария, като видя, че нейният план не се осъществи, прати своя пратеник Кевенхюлер[39] да каже на нашия княз „Стоп! Иначе ще посрещнете австроунгарските щикове". Князът, известно нам на какво съображение, спря движението на войските и се сключи примирие до заключаването на окончателния мир.[40] Продължението на това примирие повече съсипа България, отколкото самата война, защото самата война не се продължи повече от 10-15 дена[41], а примирието трая повече от три месеца, благодаря на европейската дипломация, която е приела за начало да души слабите и малки народи и да ги съсипва материално и морално ...[42]

---

* Успели (рус.ез.)

Това съединение (за което, прочее, като несанкционирано още, плащаме на Турция за бившата Румелия около два милиона ежегодно[43]), принесе ли някаква полза на Македония? Отговарям, че не, че не принесе никаква полза за Македония, а нанесе един чувствителен вред и отложи македонския въпрос на по-далечно бъдеще... Ние, македонците, трябва да проклинаме всички ония причинители на съединението и да ги считаме за врагове на общото ни отечество.[44]

За жалост прочее, по това съединение взе участие и един наш македонец – Ризов, който ради на това участие, лично нанесе вред на македонското дело, като остави редактирането на издаваемия по онова време вестник „Македонский глас" на български и французки, и който вестник успя да подготви почва в Европа за този въпрос, а Ризов, като обичаше да вярва на своя критериум, помимо желанието на дружеството, заряза повереното редактиране на поменатия вестник, от когото и престана да се издава, защо обстоятелствата се измениха, понеже това съединение докара сръбско-българската война, изпъждането на княз Батенберг[45], разни въстания и преврати и, наконец избирането на нов княз, нови въстания, терори и проч[ее], тъй щото и самото княжество много пострада – страдае още, както и Македония. Краят му не може да се предвиди ... Ризов, участник по съединението, вредоносен за македонското дело, изгонен от съучастниците, емигрира насам – нататък, върна се в България след падането на Стамболов и неговия режим с пълна надежда, че при другия режим ще сполучи.[46]

Сполучи, но късно, с унижение ... Ролята му в Скопие[47] да не излезе както ролята му за Съединението на бившата Румелия с Княжеството, и за която роля и свършен (ако е свършен) акт тъй горко се разкайваше...? Времето ще да покаже прочее, едно само бие на очи: правителството беше решило по принцип да праща повече македонци за търговски агенти в Македония, а това само Ризова прати в качество на македонец. Кои са били намеренията и целите на правителството, бъдещето ще ги открие...

Това Съединение предизвика българо-сръбската война, бягането от България на руските офицери[48]; разсърдването на Русия с нас по причина, че князът и тогавашното българско правителство със своите си постъпки развалиха скроения от руската дипломация план – план[ът], на колкото ми е известно, [се] състоеше в това, че тя желаеше да съедини Македония и Одринската област с Румелия със същия Румелийски органически устав. Наконец тези натянути отношения достигнаха до там, щото князът бе изпъден, Временното правителство[49] след него скоро падна; самите съумишленици за изпъждането се възползваха от обстоятелствата и грабнаха властта в своите ръце и дадоха повод да се обострят отношенията ни с Русия още повече, а особено с изпратения от Русия чрезвичаен* комисар полковник Каулбарс[50], дипломатическите сношения между България и Русия окончателно се скъсаха и руските консули си отидоха. България окончателно се разстрои вътрешно и узурпаторите намериха почва да си разиграват коня както искат. Избраха княз, който *de facto* не управляваше, а управляваше узурпатора Стамболов с тромократорически* начин....

---

* Извънреден (рус. ез.).

БЕЛЕЖКИ

[1] Вестник „Македонский глас“ (5 ян.-3 сеп. 1885 г.) е орган на едноименното дружество и ратува за прилагането на чл. чл. 23 и 62 на Берлинския договор за вътрешно-административна автономия на Македония и Одринско. Неговата цел е да изнася и разисква факти за положението на българското население в неосвободените земи. Въпреки че „Македонский глас“ се списва в сравнително умерен тон, и чрез публикациите си настоява за мирното уреждане на въпроса, не е чужд и на идеята за употреба на въоръжени действия в Македония. Публикува изобличителни материали за тежкото икономическо, административно-политическо и религиозно положение на българското население в провинцията.

[2] Дружеството е създадено в периода между 4 и 10 декември 1884 г.

[3] Членове на настоятелството са: В. Диамандиев – председател, К. Стоянов – подпредседател, Коста Попспирков – касиер и секретари – Георги Кусев и К. Секулов.

[4] *Александър Иванович Кояндер* – руски дипломатически агент и генерален консул в София (1884-1885). Един от организаторите на преврата срещу княз Александър. От 1887 г. изпратен на дипломатическа мисия в Кайро.

[5] *Димитър Христов Ризов* (1860/62-1918) – обществен деец, публицист и дипломат. Активен участник в движението за подпомагане на македонските българи и в Съединението на Източна Румелия с Княжество България. Един от създателите на дружество „Македонский глас“ и едноименния вестник. От средата на 1885 г. се прехвърля в Пловдив, където заедно със З. Стоянов и майор К. Паница застават начело на съединистката акция.

[6] Доказателство за този разговор дава и австро-унгарският дипломатически агент Бигелебен. В доклад до правителството си той съобщава, че в разговор с Кояндер, последният го е уверил, че е предупредил срещу „евентуални действени опити срещу съществуващия ред ..., но че не е имал нищо против срещу каквито и да било агитационни действия.“ – Вж: Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война. Дипломатически документи 1885-1886. С., 1989, с. 21.

[7] Митингът е проведен на 23 декември 1884 – годишнината от влизането на руските войски в София. Трябва да се отбележи, че активната роля в събитията по митинга от страна на новосформираното дружество „Македонский глас“ остава в сянка. Наблюдаващите събитията чуждестранни дипломати смятат, че въпросната демонстрация е дело на добре познатото им Македонско благотворително дружество под председателството на Петко Каравелов.

[8] Първоначално Кояндер категорично отказва да пусне представители на шествието в агентството. Едва по-късно приема разговор с В. Диамандиев, и може би Д. Ризов, но въпреки уверенията им, че събитията не са свързани с руското агентство, той не може да преодолее уплахата и недоволството си. Немският агент Залднер също категорично отказва да приеме делегацията.

[9] В действителност четата е подготвена и изпратена със знанието и прякото участие на част от членовете на дружеството, събрани около Д. Ризов и Д. Петков, и поддържани от К. Паница и З. Стоянов.

[10] За събитията е знаел и руският консул в Солун, от когото за случая е разбрал и Наум Спространов, служител в консулството и таен дописник на в. „Македонский глас“.

[11] Според програмата на вестника, публикуваните в него материали трябвало да информират българската и европейската общественост за действителната обстановка в Македония. С такава цел редакцията кани Ив. Ев. Гешов и д-р К. Стоилов, личности, добре известни и извън границите на Княжеството. Тяхната задача била да напишат на френски език уводните статии на първите няколко броя.

---

* Терористичен (гр. ез.).

[12] Д. Ризов и И. Георгов са определени да ръководят списването на вестника поради натрупания в някаква степен журналистически опит с участието им във в. „Търновска конституция“ и др. вестници.

[13] В организирането и списването на вестника дейно участие взимат още Юрдан Иванов, Илия Георгов, а след екстернирането му от Русия с няколко статии се включва и Димитър Благоев. За сътрудник в началото на януари е поканен и Захари Стоянов.

[14] Ето какво казва за вестник „Македонский глас“ лорд Хътли, член на английския парламент: „Гласността е единственото средство за поправление на това положение (състоянието на македонските българи), по-печално от което няма на този свят. Не са криви за туй софийските патриоти, като са основали вестник „Македонский глас“, гдето на френски се печатат всички престъпления, които се вършат в Македония... общественото мнение ще се проникне с такова чувство на негодувание, щото турското правителство ще се принуди да си припомни онези обезателства, които му налага Берлинския трактат“. – Цит. По:, *Емил дьо Лавеле.* Балканский полуостров. България, Румелия и Турция. В. Търново, 1890, с. 54.

[15] През пролетта на 1885 г. турското правителство преустановява достъпа на вестника до вътрешността на империята.

[16] В. Диамандиев не е точен по този въпрос. *Македонско дружество* в Пловдив се създава в първите дни на 1885 г., под председателството на депутата от Областното събрание д-р Г. Калатинов и с подпредседател Кузман Шапкарев. На 13 юли с.г., група от по-младите членове на организацията свикват събрание, на което се отцепват, създавайки ново дружество с името и идейната платформа на софийския „Македонский глас“. За председател е избран пловдивският военен прокурор Г. Атанасов.

[17] *Гаврил Кръстевич* (1820-1898) – общественик и държавен деец, писател и юрист. Активен участник в борбите за църковно-национална независимост, приближен на Стефан Богориди; заемал високи постове в турската съдебна система. След 1878 г. главен секретар на Източна Румелия и директор на вътрешните дела. От 1884 г. Главен управител на областта. Забраната за митинги е предизвикана от васалното положение на областта спрямо Османската империя.

[18] Вж: Съединението 1885. Сборник от документи 1878/1886. С., 1985, с. 269.

[19] *Георги Иванов Странски* (1848-1904) – лекар, близък приятел на Хр. Ботев. Участник в Руско-турската освободителна война (РТОВ) в редиците на рум. армия. След Освобождението общественн и държавен деец, дипломат. Депутат в Учредителното събрание и в Областното събрание на Източна Румелия; водеща фигура в Либералната партия. Присъединява се към организираното от БТЦРК движение за Съединение. След 6 септ. 1885 г. оглавява Временното правителство.

В. Диамандиев обаче греши, сочейки д-р Странски за председател на Пловдивското дружество. Става дума за д-р Г. Калатинов и ръководеното от него дружество.

[20] *Коста Атанасов Паница* (1858-1890) – военен деец, юрист. Участник в РТОВ като опълченец. След 1878 г. служи във военно-съдебното ведомство на Княжеството. Активен участник в движението за подпомагане на македонските българи, председател на русенския комитет „Искра“, работил съвместно с Д. Ризов, З. Стоянов и др. по организирането и изпращането на чети в Македония. Председател на Опълченското дружество в Русе. В средата на 1885 г. заедно с Д. Ризов се установява в Пловдив, където се включва активно в подготовката и осъществяването на Съединението. Участник в СБВ като командир на доброволчески партизански отряд. Арестуван и съден по обвинение в заговор срещу княз Фердинанд, разстрелян на 16 юни 1890 г.

[21] Става дума за русенското *Българо-македонско благотворително дружество*, създадено на 26 декември 1884 г. под председателството на Христо Иванов.

[22] Територията на Княжество България, без София и областта.

[23] През 1885 г. З. Стоянов издава в. „Борба“ (28.5.-4.9.1885), който е определен като връх в журналистическата му дейност. З. Стоянов почти сам списва вестника си, от който излизат само 15 броя. Изданието е най-важният и действен пропагандатор за Съединението на Княжеството и Източна Румелия. Може би В. Диамандиев е имал предвид поредицата негови статии под надслов „Трябва ли да съществува Румелия?“.

[24] Върховен касационен съд.

[25] Думите му още веднъж потвърждават факта, че е бил държан от групата около Д. Ризов и Д. Петков встрани от дейността на „Македонский глас".

[26] К. Паница става председател на Българо-македонския революционен централен комитет „Искра", учреден след изключването му от Българо-македонското благотворително дружество заедно с Никола Живков, Драган Стоянов, Филип Тотю и др.

[27] След разбиването на четата на Адам Калмиков през май 1885 г., под натиска на общественото мнение и по искане на дипломатическите агенти, правителството на П. Каравелов провежда разследване в района на Кюстендил. Д. Ризов е сред обвинените, че е участвал в изпращането на четата и фактически носи косвена вина за гибелта ѝ. Той е бил принуден да напусне службата си в София, след което заминава за Пловдив.

[28] Д-р В. Радославов е министър на правосъдието в правителството на П. Каравелов (1884 -1886).

[29] След заминаването на Д. Ризов за Пловдив, на редакторското място застава Д. Петков. На 7 септември 1885 г. той издава притурка на вестник „Македонский глас", с която приканва въоръжените действия да се разпрострат и към Македония.

[30] Става дума за Съединисткия акт от 6 септември 1885 г.

[31] Веднага след Съединението турското правителство струпва войски на източнорумелийската граница, окупира Кърджали и част от Родопите.

[32] Твърденията, че християнското население в Македония е едва ли не пряк потомък на Александър Велики и неговата могъща армия имат по-скоро пропаганден пълнеж. Чрез подобни призиви години наред (за съжаление, дори и в наши дни), се правят опити да се повдигне и укрепи духът на това население, изоставено по волята на недалновидната европейска дипломация в задния двор на турската империя и подложено на ожесточен физически и верски тормоз. И ако за онези години подобни лозунги имат своето морално оправдание, то днес те звучат несериозно.

[33] *Тодор Иванчов* (1858-1905) – политик и общественик; министър на просвещението в правителството на П. Каравелов (1886).

[34] *Милан Обренович* (1854-1901) – княз, по-късно крал на Сърбия (1882). Недоволен от Съединистката акция обявява война на България (1885), която завършва с поражение за Сърбия. 1889 г. крал Милан абдикира, като оставя престола на сина си Александър Обренович.

[35] Вероятно Диамандиев е имал предвид манифеста на крал Милан, в който той заявява, че Сърбия е принудена да започне война поради нарушаването на Берлинския договор от страна на България.

[36] При започването на войната, капитан К. Паница поема командването на отряд, който първоначално вкл. една запасна рота от 1 пех. соф. полк и чета доброволци, сформирана от македонски българи. Към него по-късно се присъединява Комщицкия отряд на пор. Зафиров. Защитават десния фланг на Сливнишките позиции. Проявяват изключителна храброст в редица сражения (с. Изатовци, с. Славиня, с. Ржана, Пирот и др.)

[37] В първите дни след вероломното нападение на Сърбия, чиято основна цел била на първо място да бъде завладяна София, българските войски отстъпват и оръдейните изстрели от района на Драгоман са се чували в столицата.

[38] На 15 ноември 1885 г., вторият ден от настъплението на българските войски към Пирот, отрядът на кап. К. Паница подкрепя с атака колоната на майор Аврам Гуджев. Пръв в града, макар и за кратко, влиза майор С. Муткуров. След отразената контраатака на сърбите, градът е овладян от българските войски, сред които е и отрядът на кап. Паница.

[39] *Рудолф, граф фон Кевенхюлер-Меч* (1844 -1910) – дипломатически агент и генерален консул на Австро-Унгария в Княжество България (1879-1881). След поражението на сръбската армия, като пратеник на австро-унгарското правителство със заплахи налага на българската страна преустановяване на военните действия и сключване на примирие.

[40] Примирието за прекратяване на военните действия се сключва на 9 дек. 1885 г. Документът е изработен от международна военна комисия, в която влизат военните аташета на Русия, Германия, Англия, Франция, Италия, Турция и Австро-Унгария.

[41] Бойните действия продължават от 2 до 16 ноември (вкл.) 1885 г.

[42] Според официалните документи, примирието, сключено на 9 дек. 1885 г., трябвало да

продължи до 17 февр. 1886 г., като постепенно сръбските и българските войски се оттеглят зад старите си граници и възстановят статуквото.

[43] България била задължена да плаща на Турция ежегоден данък от 200 000 т. лири.

[44] Това становище на В. Диамандиев се споделя и от голяма част от обществото. Мнозина смятат, че по този начин решаването на въпроса за съдбата на македонските българи под робство е отложено за едно непредвидимо бъдеще.

[45] На 9 август 1886 г. княз Александър I е детрониран от офицери-русофили, а на 26 август с. г. подписва документа за абдикация.

[46] Д. Ризов, като подсъдим и съден по процеса на майор К. Паница., напуска България и се установява първоначално в Белград, а по-късно в Одеса.

[47] В периода 1897-1899 г. Д. Ризов е български търговски агент в Скопие.

[48] Става дума за офицерите, взели участие в детронирането на княз Александър. Повечето от тях се установяват в Русия, като някои постъпват на служба в руската армия. Един от тях е и братът на Д. Ризов – Александър Ризов.

[49] Временното правителство начело с митрополит Климент просъществува само 3 дни. На 12 авг. 1886 г. е сформирано ново правителство с министър-председател П. Каравелов.

[50] *Барон фон Николай Василиевич Каулбарс* (1842-1905) – руски генерал. През 1886 г. пристига в България като военен аташе с мисия да уреди отношенията между двете държави след абдикацията на княз Александър. Не успява да се справи с поставената му задача и е принуден с. г. да се върне обратно.

ВОССОЕДИНЕНИЕ ВОСТОЧНОЙ РУМЕЛИИ И КНЯЖЕСТВА БОЛГАРИИ ЧЕРЕЗ ГЛАЗА ОДНОГО БОЛГАРИНА ИЗ МАКЕДОНИИ (ИЗ ВОСПОМИНАНИЙ ВАСИЛИЯ ДИАМАНДИЕВА)

Р. Симеонова

(Резюме)

Публикация является частью „Автобиографии“ В. Диамандиева – одного из выдающихся деятелей движения за освобождение Македонии. В ней автор рассказывает о событиях, происшедших до и подготовивших объединение 6 сентября 1885 г.; об активизировании движения в помощь македонским болгарам; о создании обществ и комитетов; об издании газеты; о переведении Д.Ризова и К.Паницы в Восточную Румелию, как и об отъезде македонских отрядов в Пловдив на помощь объединительного акта и о последовавшей Сербско-болгарской войне. Автор выражает поддержку Воссоединения как естественный акт по пути к будущему объединению всех болгарских территорий, но и не скрывает разочарование от того факта, что позже это событие окажется непреодолимым препятствием для воссоединения и Македонии к общему отечеству.

THE UNION OF EASTERN RUMELIA WITH THE BULGARIAN PRINCIPALITY THROUGH THE LOOK OF ONE BULGARIAN FROM MACEDONIA OUT OF THE VASILI DIAMANDIEV'S MEMOIRS

R. Simeonova

(Summary)

The current publication represents a part of V. Diamandiev's „Autobiography“ who is one of the eminent workers of liberating movement in Macedonia. The author relates about the events, proceeding and preparing the Union from 6th September 1885; the activation of the movement for Macedonian Bulgarians' helping; the creation of fellowships and committees; the newspaper publishing; the D. Rizov and K. Panitza's transfer in Eastern Rumelia; as well as the departure of Macedonian detachments for Plovdiv in support of the Union act and during the following Serbian-Bulgarian war.

The author expresses his own support concerning the Union as one natural act on the road to the future unification of all Bulgarian territories and do not hides his disappointment in the fact that later on the events in question shall be an insurmountable obstacle for the joining of Macedonia to the common fatherland.

ПРЕГЛЕДИ НА АРХИВНИТЕ ФОНДОВЕ И ДОКУМЕНТИ

АГЕНЦИЯ „ХАВАС“ СЪОБЩАВА

(Съединението и Сръбско-българската войната от 1885 г. в чуждата преса преса)

Ира Георгиева

Едно от най-значимите събития в националната ни история безспорно е Съединението на Княжество България и Източна Румелия. За продължителен период от време обаче от есента на 1885 до пролетта на 1886 г., та даже и след това, то е събитие от балканско и европейско значение. Това самостоятелно българско дело, замислено, осъществено и защитено от самия народ, е посрещнато с внимание от цяла Европа. Голяма част от общественото мнение на стария континент и най-авторитетните представители на европейския печат признават справедливостта на Съединението и изискват от дипломацията да намери форма за неговото признаване в рамките на Берлинския договор, не без страх от нови усложнения в момент на лабилност на съществуващите съюзнически коалиции и недостатъчно избистрени отношения между великите сили.

От 6 септември 1885 г. насетне, европейската преса следи много внимателно събитията в България и на Балканите, коментира нееднозначните позиции и сложните дипломатическите ходове на великите сили, агресивността на Гърция и Сърбия, умереността на Румъния и Черна гора.

Настоящата публикация е опит да представи на читателя преглед на тези събития чрез съобщенията на една от най-могъщите по това време телеграфни агенции „Хавас“[1]. Тези кореспонденции и са публикувани в рубриката „Телеграфически депеши“ на Неофициален отдел на Държавен вестник, и вероятно са добре познати на изследователите. Подредени тук те представляват своеобразна хроника на Съединението и отзвука му в почти всички европейски страни и голяма част от европейския печат от есента на 1885 г. до пролетта на 1886 г. Включени са само тематично подбрани материали, които очертават сравнително обективна и доста пълна картина на събитията и фактите около Съединението, Цариградската конференция, Сръбско-българската война и подписването на Букурещкия мирен договор и Топханенския акт. Така представени те са интересно допълнение и потвърждение на онова, което ни разкриват официалните документи, дипломатическите доклади и кореспонденции.

---

[1] Френската информационна агенция „Хавас“ е създадена през 1835 г. от френския журналист, от унгарски произход, Шарл Хавас. Тя поддържа дописници почти във всички страни на света. Нейни сътрудници са журналистите Волф и Ройтер, създали през 1848 г. в Берлин и през 1851 г. в Лондон едноименните информационни агенции. Дълги години агенция „Хавас“ непрекъснато разширява дейността си и в качеството си на лидер диктува правилата на световния информационен пазар. През 1945 г. е национализирана и трансформирана, а информационните функции са поети от държавната агенция Франс прес.

Текстовете са възпроизведени с осъвременен и в голяма степен нормализиран правопис като са запазени някои особености на езика. Подредени са хронологически по датата на кореспонденцията като не е посочен съответният брой на ДВ, в който са отпечатани, за да се избегнат някои разминавания и технически несъответствия.

Телеграфически депеши на „Държавен вестник“

Агенция „Хавас“

9 септември 1885 г.

Париж. в. „Temps“ като говори за събитията в Румелия казва: Положението на работите е твърде сериозно. Някои политически кръгове опровергават мнението, че онова що става в Българско е резултат на станало някакво споразумение между тримата императори.

В една телеграма изпроводена из Берлин до „Journal de Débats“ се казва, че станалото в Румелия въстание много изненадало политическите кръгове в Берлин и е породило вероятие, че подписавшите Берлинский трактат велики сили ще побързат да се намесят.

Париж. По-голямата част от европейский печат е на мнение, че Румелийското въстание е естествено следствие на българските национални желания и е направено без знанието на силите; но тъй като Берлинский трактат е нарушен в съществената му част, то е невъзможно да се предвидят последствията.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg“ като констатира, че Румелийското въстание е мирно, мисли, че на подписавшите Берлинский трактат сили принадлежи да вземат мерки каквито те намират необходими.

10 септември 1885 г.

Лондон. Английските вестници считат, че е невъзможно за Англия да съдействува за превземането назад на Румелия.

Берлин, същата дата. „Norddeutsche Algemaine Zeitung“ казва, че всички подписавши Берлинския договор сили еднакво гледат на събитията в България, така щото може да се надее, че кризисът ще се отстрани, съгласно международните политически възгледи, толкова повече, че това същото оценение се намира във всичките главни европейски вестници, които настояват върху компетентността на силите подписавши Берлинския договор.

11 септември 1885 г.

Лондон. Според „Times" сръбският крал бил казал, че ако въстаническото движение се разпространи в Македония, той ще действува тоже, ако Европа не задължи всички Балкански народи да мируват. „Times" препоръчва на Турция да не се намесва, но да чака решението на силите. „Times" признава,че положението на Балканите от Берлинския договор насам е изменено и прилага, че ако Европа не може да остави да се разкъса договорът, тя може да го приеме според обстоятелствата. Той не одобрява предложението да се земат неприятни мерки спрямо княза Александра, защото такива мерки не ще направят друго, освен да увеличат безпорядъка.

Виена. „Politische Correspondenz" се научава, че после едно дълготрайно съвещание на министрите в Белград под председателството на краля бил издаден кралевски указ с който се заповядва мобилизирането на войските и се свиква скупщината в Ниш за 19 септември.

Париж. Кабинетите разменяват възгледовете си върху българското движение. Те ще искат да подготвят едно примирение с Портата. Идеята за конференция като че наяква.

Виена. Циркулирующите в иностранните борси слухове за мобилизацията на един австрийски корпус са съвършено неоснователни.

Лондон. Английските вестници не вярват, че Турция ще премине границата без да се съветва със силите, както не вярват още, че силите ще ѝ позволят да направи това. Те заключават, че Англия трябва да наблюдава над събитията. „Daily News" ръкоплеще на съединението на двете Българии. „Times" не вярва, че тримата императори са съучастници, а е на мнение, че българското движение е самородно.

13 септември 1885 г.

Цариград. Кямил паша е назначен за велик везир, Мюнир паша за министър на вътрешните дела, Али Саиб паша – на войната, Сервер паша – на правосъдието и Арифи паша – за председател на държавний съвет; Артин ефенди за секретар в министерството на външните дела и Сюреи бей, пръв секретар в палата.

Лондон. „Times" е на мнение, че министерското променение в Турция е признак на деятелна политика. Същий вестник казва, че Солсбъри не познава английските чувства, ако би наистина да е предложил да се намеси в полза на Турция, за да се запази statu-quo-то на Изток, като прибавя, че Англия мисли, какво е дошъл момент за прегледването Берлинский договор относително Румелия. Из Берлин известяват на „Standard", че събирането на конференция се счита за вярно. Мисли се, че тя ще заседава в Париж, защото Франция е която първа приела туй предложение.

Париж. Известията из Атина предсказват свикването на камарата и призованието на запасните. Слух се носи, че остров Крит се приготовлявал да прогласи независимостта си.

14 септември 1885 г.

Атина. Министърът на морските дела е заповядал въоръжаването на всичките кораби. Пелопонеските войски са получили нужните военни обръжвания и ще влязат в корабите, за да отидат на границата. Вярва се, че разни гръцки банки ще дадат в заем капиталите, ако стане нужда, за цялата мобилизация на войската.

Лондон. „Standard“ казва, че всичките сили са склонили на мисълта за конференция, но предложение за това щяло да стане само след като се съгласят върху програмата ѝ.

Атина. Правителството взема нужните мерки за в случая, че би станало нужда да мобилизира скоро войската и да я съсредоточи в Тесалия; то е решило вече наскоро да свика една част от запаса. Общественото мнение е живо развълнувано. Официозните та и опозиционните вестници единодушно викат, че съединението на двете Българии застрашава жизнените интереси на елинизма. Следват да стават митинги, които вземат резолюции та подканят правителството да действа енергически.

Цариград. В Султанский хат, с който се изменява съставът на новото министерство, се казва, че великий везир се заместюва от Саид паша по причина на болест. Другите назначения са: Али-Саиб управляющ Военното министерство и главен началник на артилерията, Мюрив – на просвещението, Агоп, арменин, на финансите, Саки – на търговията, Зюхди на обществените сгради. Шехюлислямът си остава.

15 септември 1885 г.

Белград. Общественото мнение продължава да не допуща разширението на България без възмездие за Сърбия. Между Сърбия, Румъния и Гърция има пълно съглашение за общо действуване. Кралят ще вземе командуването на войската. Попович ще бъде вероятно началник на генералний щаб. При откриването на скупщината кралят ще прочете сам тронната реч.

Солун. Според досега получените известия никакви безпорядъци не са станали в Македония.

Брюксел. В. „Hord“ предлага „персонална уния“ на България и Румелия, при която да се запазят всичките права на султана, като съветва да се дадат на Македония автономни правдини.

Пеща. При отварянето на парламента в камарата на магнатите г. Ирании и Хелфи представиха запитвания върху външната политика, именно върху Кремзирското свиждане и върху събитията в Румелия. Г. Хелфи запита правителството върху посетяването от императора Боснихброд. Тези интерпелации се препроводиха до председателя на министерский съвет.

Берлин. Г. Бисмарк, като приел Саида паша на прощална аудиенция, поръчал му да изкаже на султана, че Германия ще направи всичко, щото е възможно чрез мирни средства, за да запази правата на султана върху България и Румелия, като го уверил, че отзоването на руските офицери из България било следствие на енергическото настояване на княза Бисмарка пред руский в Берлин посланик.

Петербург. Всичките сили приемат руското предложение – конференцията да се събере в Цариград.

16 септември 1885 г.

Атина. Кралят пристигна; посрещането бе много одушевено. Едно безбройно множество народ придружи Негово Величество до палата. Македонски, Епирски, Критски и Тракийски знамена предшествуваха на кортежа. Поради дълготрайните викове „ура“ и „да живее Македония, Крит, Тракия и Епир“, кралят излезе на балкона та поздрави тълпата и каза; „Сегашните важни и изключителни обстоятелства изискват смелост и благоразумие; ще се поискат големи жертви, които елинский патриотизъм драговолно ще приеме. Гърция трябва сериозно да разсади върху обстоятелствата, а народът трябва да има доверие в патриотизма на владетеля си и в мъдростта на правителството“. Последните кралеви думи извикаха голям ентусиазъм и шумни ръкопляскания

Лондон. В. „Morning post“ настоява върху необходимостта да се въздействува против нарушението на Берлинский договор, защото инак това значило да се прогласи изгубването правата на Турция и Европа както и да се предадат Дарданелите на Русия. „Times“ казва, че силите не могат да приемат политиката на Сърбия и Гърция, които искат разподелянето на Македония, като възнаграждение за съединението на България; и съветва да се бди особно на Сърбия, която би могла да смъти мира.

Букурещ. Съобщената из Белград новина, че между Сърбия, Гърция и Румъния съществувало уж някакво си пълно съглашение за общо действуване, се опровергава формално от румънското правителство. Никога не е бил въпрос па даже нито проект за никакво споразумение. Слуховете за някакви си движения в Румъния са също тъй безосновни. Не само, че никаква агитация няма, но правителството, като иска да не даде място даже и на най-малкото подозрение в агитация, е решило, щото всякагодишните есенни съсредоточения на войската тази година да не станат, а кралят сам да посети войските в гарнизоните им. Кралят като приел вчера новий турски пълномощен министър Ахмед Зиа бея, който е ходил да представи кралю акредитивните си писма в Синайский му дворец, изказал приятелските си чувства спрямо Турция, като изразил най-искрени благопожелания за дългоденствено, честито и доброденствено царуване на Султана.

Виена. Вчера до пладне г. Братиану биде приет от императора на частна аудиенция.

17 септември 1885 г.

Париж. В. „République Française“ казва, че мирът на Европа изиска припознаването за дело свършено станалото в България, без да става въпрос за съществуванието даже на останалите части от отоманската империя в Европа.

Цариград. Новий турски кабинет настоява за бързо действувание от страна на силите.

18 септември 1885 г.

Берлин. Никоя от силите не е още формулирала мнение по въпроса за Румелия. В. „Temps“ е на мнение, че посланиците в Цариград ще се съберат на конференция до три дни.

Виена. „Новата свободна преса“, като говори за пътуването на г. Братиану във Виена, казва, че то е отистина от голяма важност, но че се не знае още целта му и прибавя: „Румъния е единствената държава на Балканите, която не иска разширение на територията си, но по географическото си местоположение тя трябва да знае разположението на силите спрямо нея и особно разположението на Австрия. Като свършва тоя вестник, казва, че е твърде възможно, щото пътуването на г. Братиану да е извикано от затрудненията, които могат да се създадат за Румъния от преминуването на руски волентири, които отиват на Балканский полуостров.

Лондон. Г. Гладстон, запитан от българский митрополит върху сегашните събития, е отговорил, че той запазвал относително Балканский полуостров същий взгляд какъвто е имал и по-преди.

„Standard" съветва лорда Солсбъри да поддържа българското единство и да подкрепя княза Александра против Русия. Този вестник намира, че опасността не е в българското единство, а в задорчивата политика на С. Петербургския кабинет. „Standard" е на мнение, че е много сгоден сегашний случай да се изиграе една игра на Русия и съветва да се не оставя тая сгода да избегне.

„Morning Post" е на мнение, че г. Бисмарк ще потърси възможност да не остави да бъде свален от престола българский княз Александър.

19 септември 1885 г.

Атина. Камарата се свиква за 5-17 октомври. Правителството е заповядало да се купуват коне. Първите войски са пристигнали вече на границата; патриотическите манифестации следват; македонските тук преселенци образуват отделна фаланга (отряд). Остров Крит има намерение да провъзгласи съединението си с Гърция, ако би то на изток да се измини. Дипломатите съветват Гърция да пази дожидателно поведение. Слухът за някакво си споразумение на Гърция със Сърбия е безосновен, а още повече безосновен е за споразумение с Румъния.

Виена. Г. Братиану замина днес в 2 часа за Берлин, гдето ще престои два дни и после ще се завърне в Букурещ.

„Politische Correspondenz" известява, че италианското правителство е заявило на английский кабинет, а същевременно и на другите кабинети, какво Италия желае запазването на създаденото от Берлинский договор Statu-quo, но преди всичко тя желае щото кризата на Изток да се свърши без всеобща революция, и че Италия ще се присъедини към постъпките на другите сили имеющи същата цел.

Загреб. В Хърватский сейм депутатът Барчич предложи да се честити на румелийците съединението им с България и поиска спешност за предложението му. После дълги разисквания, на които взе участие почти опозицията сама, спешността се отхвърли.

Лондон. „Daily News" казва, че Портата приготовлява да отправи ултиматум на България.

„Standard" се научава, че княз Бисмарк бил заявил на г. Гирса какво той е енергически противен, всичко което би могло да отвори наново въпроси на Изток и да повлече нови обрязвания на Турция; и че той не е съвсем противен на съединението на България, стига то да не смъти европейский мир и да не срине сюзеренитета на Султана.

Цариград. Султанско ираде с вчерашна дата намалява на 48 часа карантината за идущите от Варна кораби. „Радовиц" стовари днес.

Портата е откупила железничните линии Хайдар-Измит и Цариград-Одрин за пренасянето на войските.

Ниш. После едно молебствие днес стана първото заседание на скупщината. Утре ще стане откриването ѝ с тронна реч.

20 септември 1885 г.

Ниш. Кралят в отговор на един адрес от скупщината казва, че настоящето положение на работите изисква твърдост, мъдрост и благоразумие и че той ще знае да запази интересите на Сърбия.

Петербург. „Journal de St.Petersbourg" казва, че предвид взетите в София, Белград и Атина военни мерки, необходимо е бързото действуване на силите, за да възпрепятствуват да не би брожението да се преобърне в сериозен кризис.

Пеща. В депутатската камара г. Силаги запитва правителството върху поведението на монархията предвид на събитията в Румелия и пита има ли някакви спогождения с Германия и Русия относително политиката, която да следват на Изток.

Цариград. Румънский пълномощен министър г. Гика е предал вчера на Портата устна декларация, с която опровергава слуха, че е ставало уж някакво споразумение между Румъния, Сърбия и Гърция.

Берлин. Братиану замина от Берлин за Фридрихсруе също и граф Сечени. В. „Norddeutsche Alg. Zeit." е на мнение, че ни една от държавите на Балканский полуостров не е снабдена с достатъчни средства за да открие война с шансове за успех.

Петербург. „Journal de St.Petersbourg" опровергава слуха, че Русия уж била искала да замести княза Александра с данский принц Валдемара.

Според в. „Times", из свиждането на г. Гирса с Бисмарка е последвало щото Русия да се изостави от да иска да свали от престола българский княз.

21 септември 1885 г.

Лондон. Из Петербург телеграфират на „Daily News", че Турция имала намерение да предложи на конференцията възстановлението statu quo ante.

„Times" казва, че Англия постоянствува да се противи на свалянето на княза Александра.

Ниш. Тържественото отваряне на скупщината стана днес. В тронната реч се казва, че на Берлинский договор е нанесен силен удар; че равновесието на Балканский полуостров е поколебано; че требва да се оздрави политическото съществование на Сърбия, която се застрашава при тия важни обстоятелства. Кралят счита за своя обязаност да събере представителите на народа, за да им каже, че трябва да се стои на щрек. Сърбия желае мир, който е необходим за вътрешните ѝ работи, но за тая истата цел трябва да оздрави бъдещите си жизнени интереси, които се застрашават. Кралят и правителството му ще се стараят да се запази statu-quo-ante или пак ще направят всичко що е възможно за да завардят нужното равновесие за спазването интересите на всякой народ на Балканский полуостров; правителството ще приготви изискваните средства, за да удовлетвори сегашните нужди. Кралят има вяра в поддръжката на представителите на народа и в единството на всичките сили на страната и в помощта на Бога, за да оздрави сега и в бъдеще интересите на Сърбия.

22 септември 1885 г.

Ниш. Македонци и сърби, родом из стара Сърбия, установени понастоящем в Сърбия, са подали на краля адрес, та искат избавлението на Македония и стара Сърбия, съгласно с желанията на краля. Скупщината ще се занимае вече с други работи и ще подложи на краля ответен адрес по-късно. Скупщината даде на крал Милана диктаторски пълномощия.

Пеща. В депутатската камара г. Тисца, като отговаряше на едно запитване по Източния въпрос каза, че Кремзирското свиждане е било следствие на свиждането в Сеновиц, и че то е един дипломатически акт, доказвающ личното приятелство, но никакво споразумение не е станало. Правителството не е уведомено, че една коя да е от силите е наклонна да се намеси с оръжие. Силите полагат усилия за запазването на Берлинский договор и никой няма да възпрепятствува на Турция, ако би поискала да накара да се почитат правата й. Силите са протестирали против разширочаването на движението. Предложението да се събере една подготвителна конференция от посланиците отговаря на желанията на султана, да посредствуват силите за запазването на правата му; никакъв въпрос за присъединението на Босна и Херцеговина не е било, но в случай в който усилията не биха имали сполука и в който жизнените интереси на монархията се биха задевали, правителството си запазва свободата за действуване.

24 септември 1885 г

Лондон. „Standard“ казва, че силите съветват султана да приеме Българското съединение като се запазят правата на Турция и че те отблъскват претенциите на Сърбия и Гърция.

„Times“ казва, че г. Бисмарк иска да се запази Берлинский договор и че положението г. Калноки било компрометирано за дето е насърчавал Сърбия.

Цариград. Конференцията на посланиците е одобрила един меморандум, който има за цел да предупреди всяко спречкване между Турция и България.

Петербург. Н. Вел. Царят приел българската депутация и обявил, че принадлежи на цяла Европа да реши въпроса.

25 септември 1885 г.

Лондон. Лорд Солсбъри ще присъствува днес на избирателното събрание в Нюпорт и ще направи изложение върху английската политика. За Изток той ще каже, че английският кабинет ще приеме станалите събития в Румелия, но със запазване правата на султана, като се отблъснат всичките претенции на Сърбия и Гърция за увеличение на териториите си.

26 септември 1885 г.

Букурещ. Една получена тука телеграма казва: Турция била съизволила за съединението на България и Румелия. Тази новина заслужва потвърждение.

Лондон. Лорд Солсбъри в една своя реч даде уверения, че Берлинский договор не е заденат, като прибави че английската политика се стреми да запази властта на Турция на всъду, гдето може тя с полза да се запази, но на всъду, гдето турский режим е непримирим с благоденствието на населението, Англия требва да фаворизира самоуправлението на населението. „Daily News“ ръкоплещи на тая Салисбурева реч и казва, че и сам г. Гладстон не би говорил иначе.

Виена. Според „Nouv. Pres. Libre.“ Портата и триестский „Lloyd“ са подкачили преговори за пренасянето турски войски, които ще се съсредоточат в Солун и Дедеагач.

Берлин. Агенцията „Wolff“ опровергава слуха за някакво си мнимо съзаклятие в Цариград, поради което бившите велик везир и военен министър били запрени в тъмница.

28 септември 1885 г.

Цетинье. Официалний вестник казва, че Черна гора гледа със спокойствие и хладнокръвие сегашното положение като чака развитието на събитията.

Париж. Уверяват, че Англия одобрява препоръчението, което е направила Цариградската конференция относително приемането съединението на България и Румелия.

Виена. „Fremdeblatt" казва че срещаните мъчнотии за решението на Българский въпрос няма да нарушат мира, нито пък отношенията на Австрия със силите.

2 октомври 1885 г.

Атина. Новината, че г. Руиа, министърът на морските дела, дава оставка, се потвърдява; това е следствие от несъгласието му с кабинета по въпроса за приготовленията на флотата. Говори се, че ще бъде заместен от г. Буболиса, бивши министър на морските дела.

Въобще се вярва, че Русия би предпочела да се възстанови Statu-quo-то, отколкото да се разпростре Гърция към север – Според официалните пресмятания мобилизацията ще допусне да се турят на военна нога около 70 000 мъже.

3 октомври 1885 г.

Атина. Слух се носи, че критяните са провъзгласили съединението си с Гърция.

Париж. Слухът, според който силите имали уж намерение да направят една морска демонстрация на бреговете на Гърция, за да повлияят върху решението ѝ, няма никакво основание.

Лондон. „Daily Cronicle" говори за турско-гръцки съюз.

Виена. Говори се, че Австрия била предупредила Сърбия, какво ако би да се реши да действува с войски, тя не требва да смята върху опората на Австрия.

Цариград. Портата предаде вчера на посланиците един нов циркуляр относително гръцко-сръбските въоръжавания. – Колективната нота на посланиците, която отговаря на портините циркуляри относително Румелия се предаде днес на Портата. Като съжалява за събитията в Пловдив, нотата изказва надежда, че нарушението на Берлинский договор няма да замени сегашните предели, и че Портата ще продължава своето примирително поведение.

Днес заминаха за Дедеагач 760 человека. 44 вагона, натоварени с патрони, барут и гюллета ще тръгнат утре за Одрин.

4 октомври 1885 г.

Виена. Австрийското правителство е дало заповед на дирекциите на железниците и на параплувите по Дунава да бъдат на разположение за случаен транспорт.

Париж. Вярва се, че е належаща конференция между делегатите на силите и Турция.

Лондон. „Times“ казва, че знае, какво споразумението между Русия и Австрия във въпроса за Балканите е установено. Двете империи са се съгласили да оздравят едно мирно изравнение на всичките затруднения, които биха се появили на Изток.

Цариград. Декларацията на посланиците, която е предадена на Портата и в София, произведе благоприятно впечатление на Портата. Днес се събра, по заповед на султана, извънреден съвет, за да изучи декларацията и да отговори.

5 октомври 1885 г.

Лондон. Г. Гладстон в писмото си до г. Гешова се произнася одобрително за българското съединение, но не одобрява движението на Сърбия и Гърция като неимеющи право да се смесват в работите на чужди страни. – Галский принц замина тази вечер за Париж.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg“ казва: че ако България и Румелия не послушат съветите на благоразумието една тържествена конференция ще уреди положението на работите. Същий вестник, като говори за движението на Гърция и Сърбия казва, че е време да се свърши туй лутане, ако искат да се предвари изтребителната борба между народите за чието освобождение Русия е най-много послужила. Тоя вестник заявява, че Русия няма да се остави да бъде въвлечена други интереси да защищава, освен ония на революцията от 6/ 18 септември.

Виена. Из Белград телеграфират до „Neue Freie presse“, че Сърбия, като протестира против решението на посланиците в Цариград, захванала е военни действия против България. Една част от съсредоточените около Ниш сръбски войски е преминала вчера вечер българската територия. (Бълг. княжеско правителство не е уведомено досега, че сърбите са минали българската граница или пак че са тръгнали към нея р.).

Виена. Новината на „Neue Freie presse“ според която сръбските войски били уж минали българската граница се опровергава формално.

Ниш. Съобщеното от някои вестници известие относително започване неприятелските действия от Сърбия срещу България е съвършено лъжовно.

Париж. Последните из Сърбия известия опровергават слуха за минуването на сръбските войски през Българската граница.

Цариград. Австрия и Русия са вдъхнали на Турция идеята да предложи да се събере една конференция, която да вземе за основание на работите си Берлинский договор. Ако княз Александър се покори на решението на тази конференция, силите ще накарат Портата да се съгласи да се слеят и оприличат учрежденията в България и Румелия; ако ли не, ще поканят султана да упражни правата си.

6 октомври 1885 г.

Букурещ. Слух се носи, че Черна гора е захванала да мобилизира войската си.

Ниш. Съмняват се в истинността на известието из България, че Пашич и Павлович са били затворени вследствие поведението, което България пази във въпроса за сръбските емигранти. Сърбо-българските отношения са твърде натегнати.

Берлин. „Nord-deutsche Zeit.", като говори за направените от посланиците в Цариград постъпки, които имаха за цел опазването на мира, оказва на единодушието на силите и казва, че те няма да търпят щото въпросът за мир или война да зависи от изменяването чувствата на народноселенията на Балканский полуостров. Тези народноселения, казва този вестник, нямат правото да компрометират мира, като подигат по между си или пък с Турция заплитания. Трябва сериозно да се отблъсват такива опитвания, защото било би несправедливо да се допусне щото мирът на 300 милиона европейци да се наруши, защото три държавици на Балканский полуостров, с шест милиона жители, намират че тяхното местно равновесие или по-вярно, тяхната частна амбиция е била задената.

Берлин. Правителството е официално уведомено, че Русия и Австрия наскоро ще съобщят основите, върху които те намират възможно да се разрешат източните мъчнотии. Никакво предложение за конференция не е още направено.

7 октомври 1885 г.

Петербург. – Русия предлага събирането на конференцията.

8 октомври 1885 г.

Ниш. Българският княз е съобщил на сръбския крал, че изпровожда г. Грекова със специална мисия в Ниш. Кралят отказва да приеме тая мисия, тъй като неговото правителство намира, че единствената цел на тази мисия не може да бъде друга освен общото действуване против портата(?!!р.)Но Сърбия отказва, като иска да се държи въз почвата на договорите.

Известията относително протестирането от страна на Сърбия против декларацията на посланиците в Цариград са съвсем измислени.

Забележка – тая телеграма е опровергната от Княжеското правителство, защото мисията на господина Грекова, както е известно тука на някои кръгове и на Високата порта, не е била друга освен да се осветли положението и намерението на сърбите, които съсредоточават войски на българската граница.

Лондон. „Times" казва, че Австрия и Русия не са определили още точно основите на конференцията. Англия е направила уговорки, които Германия и Австрия ще приемат благоприятно. Същият вестник се надява, че Франция и Италия ще подкрепят Англия ако би Русия да настоява да се сърди на княза Александра под извет, че той бил прибягнал до революционни средства, за да предизвика събития на Балканский полуостров.

Виена. Из Атина телеграфират до „Politische Correspondenz": правителството без да отговори на последното направено от силите заявление, е отправило до кабинетите съобщение та казва, че съединението на България и Румелия съвършено ще развали statu-quo-то. Тъй като равновесието на силите на Балканский полуостров почива на опазването на трактата, съединението на България и Румелия би изложило елините и другото небългарско население на Румелия на опасността да бъдат изтребени. Гърция искрено желае запазването на мира, толкоз необходим за развитието на цивилизацията; но било би неправда да се иска да остане индиферентна предвид на събитията, които докачат най-жизнените ѝ интереси.

Цариград. Австрия и Русия искали щото Турция да предложи събирането на конференция, която да възстанови с въоръжена ръка „Statu-quo– ante“. Портата не е изказала още своето мнение. Не се знае дали всичките сили ще се присъединят на предложението от посланиците на великите сили. Вчера се е зело решение да подканят правителствата си, съобразно с тяхното предложение [да] действуват и те в Атина, Белград, та и в София.

Лондон. „Standard“ казва, че Англия, Франция и Италия са съгласни да считат възстановлението на Statu-quo-ante невъзможно. Силите не искат свалянето от престола княза и намират, че Русия подклажда това с планове от естество да извикат сериозни смущения на Балканский полуостров.

10 октомври 1885 г.

Цариград. Портата е изпратила до силите циркулярна нота, та им предлага да се събере в Цариград конференция, която да се занимае само с въпроса за Румелия.

11 октомври 1885 г.

Белград. Сърбия е дала обещание да се въздържа догде трае конференцията.

Лондон. В. „Times“ критикува предложението, според което на Турция щяло да се възложи да възстанови statu-quo-то. Англия, казва този вестник, не може да възпре това, но тя ще се помъчи да докаже несправедливостта и непригодността на такава то политика. Англия ще поддържа княза Александра.

12 октомври 1885 г.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg“ опровергава слуха, че Австрия и Русия са били склонни да се даде възнаграждение на Сърбия.

Атина. Тронното слово при откриването на камарата констатира, че Гърция е била принудена да вземе военни мерки вследствие революцията в Румелия, защото станалите в тази страна събития са нарушили равновесието на Балканский полуостров. Правителството се надява, че силите ще възстановят оня порядък на нещата, който би гарантирал мира на изток. Кралят иска от камарата да даде своето доверие и да склони на нужните кредити за постигането на тази мъчна задача. Прочитането на тронното слово се последва от бурни ръкопляскания.

Пълномощните министри на великите сили са връчили вчера на елинското правителство идентична нота, с която го задължават да се въздържа от всякаква постъпка, която би могла да компрометира мирното дело. Силите заявяват, че те ще считат Гърция отговорна за последствията, които такова действие би могло да предизвика.

Ниш. Сръбското правителство постоянствува да казва, че българският княз е искал да възложи на г. Грекова политическа мисия, която е имала за цел да сключи едно споразумение със Сърбия. Направеното от българското правителство опровержение на тая новина сръбското правителство приписва на неизправното поведение на България спрямо сюзерена ѝ.

Лондон. В. „Times“ казва, че Англия е склонила за конференцията, но в съобщението си тя е направила възражения против абсолютното възстановяване на Statu-quo-ante. Този вестник изказва надежда, че князът няма да бъде стеснен и обявява, че Англия ще се възпротиви на всяка мярка, която би могла да изиска отказването от престола на княз Александър.

Цариград. Германия и Австрия приемат формално конференцията; очаква се другите сили да съобщят, че приемат. [...]

Париж. Франция прие конференцията с някои уговорки.

14 октомври 1885 г.

Ниш. Сръбската войска не премина българската граница.

Лондон. „Standard" казва, че ако единственото средство, за да се запази мирът е да се направи българското съединение в известна умереност, Англия няма да откаже от да съдействува за едно благоразумно решение; но тя няма да склони щото конференцията да си постави за мисия да оздрави ярема върху държавите, които Берлинският договор е избавил от егоистичното чуждо преодоление.

15 октомври 1885 г.

Лондон. „Times" казва, че присъединяването на Англия в конференцията не съдържа в себе задължение да поддържи неоправданото възстановление на „Statu quo-то", ако трите империи решат да го възстановят, Англия не ще може освен да протестира; но ако мерките, които ще се вземат бъдат твърде реакционерни, тя ще бъде длъжна енергически да протестира. Нейна длъжност ще е тоже да съветва Портата да въведе административни реформи у Македония.

Лондон. Правителството изпрати днес наставления на английский в Цариград посланик, за да го упълномощи да вземе участие в конференцията под известни уговорки (резерви).

16 октомври 1885 г.

Цариград. Портата е отклонила искането княжево да приеме г. Стоилова предвид на настоящите политически обстоятелства.

Париж. Из Белград идат известия, че сръбското правителство било обявило, какво Сърбия няма да се обезоръжи преди да се възстанови равновесието на Балканский полуостров.

Белград. В отговора на колективната нота на силите сръбското правителство дава уверения, че то счита за свят Берлинския трактат, и че ще направи всичко, за да запази мира. Сърбия се надава, че великите сили ще имат предвид нейната лоялност и поведението ѝ.

Цариград. Всичките велики сили са известили на Портата, че те се присъединяват с повече или по-малко уговорки към идеята за конференцията.

18 октомври 1885 г.

Ниш, *официална*. Българите затварят границата на всъду като са дали заповед да убиват всякое лице, което иде из Сърбия и преминова границата. Като следствие на туй Сръбските войски са получили заповед, на подобна неопределена постъпка да отговарят с оръжията си без да чакат специална заповед. Българските доброволци захващат да безпокоят ближните на границата сръбски села.*

София. * *Опровержение*. Българското правителство обявява официално за безосновно уверението на сръбското правителство, според което българското правителство било уж затворило границата, като заповядало да убиват всяко лице идуще из Сърбия. При всичко, че сръбските власти са върнали съпровождающий пощенския транспорт чиновник, като не са му позволили да влезе в сръбската територия, българските погранични власти никога не са препятствували на пътниците да влизат в територията на Княжеството през пунктовете, гдето се намират митарствени постове. Българските доброволци, за които е дума в официалната из Ниш телеграма, не са могли никога да обезпокояват сръбските села, по простата причина, че границата се пази, за да може да се опрат на всяка случайност от редовни войски, а не от доброволци.

Цариград. Посланиците имаха днес приготовително събрание за конференцията.

Сръбският министър е съобщил на Портата отговора от Сърбия на колективната нота на посл[аниците]. В този отговор Сърбия изявява, че се радва за съдържанието на декларацията, която осъжда Пловдивските събития, като дава уверение за почитане Берлинский договор, и изказва своето желание, щото Statu-quo-ante да се възстанови неотложно в всичката му непокътност, както го изискват суверенните права и както е необходимо, за да се запази равновесието на Балканския полуостров.

19 октомври 1885 г.

Париж. В политическите кръгове се вярва, че решението, което би могло да представлява никакви шансове на сполука, се състояло в задържането България и Румелия като отделни области. Статутите на Румелия щели да бъдат изменени в свободолюбива смисъл. Мисли се, че при такъв случай Сърбия и Гърция щели да престанат от да искат възнаграждения.

Лондон. „Times" казва, че възстановлението на Statu-quo-то ще се предшествува от изпращането една примирителна нота, адресирана до княза, и от обещанието за изменението на статутите, които са били в сила у Румелия; има се надежда, че българите ще вземат тоже от своя страна поведение напълно примирително и по този начин ще направят безполезно разискването на смекчителните мерки.

20 октомври 1885 г.

Цариград. Саид паша ще представлява Турция в конференцията.

Виена. Г. Калноки, като отговаряше на разните запитвания, направени в заседанието на комитета от Унгарската делегация, даде формални уверения, че не било станало никакво променение в отношенията на Австрия и Германия, а още по-малко в отношенията на тия империи с Русия Г. Калноки припомни своите по-предишни изявления, в които той бе потвърдил, че отношенията с Германия почиват върху непоколебима основа. Отношенията с Русия са останали такива каквито са били през последната година. Никакви специални трактати, казва г. Калноки, не съществуват. Никоя от силите не е припознала съвършивший се факт в Румелия. Прочее другите държави на Балканский полуостров няма да искат възнаграждения, тъй като портиния циркуляр, определя задачата на конференцията само в разгледването Румелийский въпрос. Ето в такава смисъл всичките сили са приели да бъдат представлявани в конференцията. Австрия даде на Сърбия и Гърция същите съвети като им напомни опасностите от влазянето във война, и като даде на сръбското правителство да разбере, че ако би то да предприеме някакво действие, то ще да бъде на негов собствен страх, и че нахлуването в България или пак в някоя провинция от турската територия би значило нарушение на трактатите. Още от начало трите империи са виждали във възстановлението Statu-quo-ante единствений цяр на създаденото от Румелийската революция положение на работите. Надяват се, че нравственото влияние на силите ще сполучи да накара да се възстанови напрешнето положение на работите. Сърбия, като цени дадените ней приятелски съвети от Австрия, положи се върху основата на трактатите. И днес още сръбското правителство заявява, че възстановлението на положението на работите според Берлийнский трактат ще я удовлетвори напълно. Г. Калноки настоява върху необходимостта за запазването на трактатите; защото, казва той, този легкоумен начин на нарушението им, може да се подражае. После туй министър Калноки, като се повраща върху австро-руските отношения, казва, че не трябва да се взида на интересите, които не произлизат от отсъствието на добра воля, но от естеството на обстоятелствата. Взаимните интереси изискват добри отношения. Всякой австрийски министър ще трябва да иска да се споразумява с Русия. Ако би могло да се даде на австро-руските отношения, които сега са твърде добри, отпечатък на доверие и характер на безопасност и здравина за всичките случаи в бъдеще, това ще бъде най-честитото събитие за двете страни.

Белград. Българските власти малтретират сърбите. В София има 200 сърби затворени в тъмница. Омразата на българите против сърбите е неописуема. Негодуванието в Сърбия расте*.

(Опровержение). Известието из Белград, че сърбите уж били малтретирани от българите и че уж имало 200 сърби затворени, е чиста измислица. Княжеското правителство ще отправи нота до гръцкий дипломатический агент в София, сръбский charge d'affaires със съдържание, че българските чувства спрямо сърбите не [се] различават от ония на сърбите спрямо българите освен в това, че у България отстъпчивостта и правото – имат първенството пред омразата.

21 октомври 1885 г.

Лондон. „Standard“ се научава, че гръцката нота в отговор на нотата на посланиците казва какво Гърция не може да счита работата за уредена, докогато не ѝ се предаде във владение, най-малко оная линия в Епир, която ѝ е била присадена от Берлинский договор.

22 октомври 1885 г.

Букурещ. Из Белград телеграфират до „Новата своб. преса“, че пристигали 40 000 пушки за да се раздадат на сръбската войска. Новината, че Сърбия, във всеки случай, после закриването на конференцията ще влезе в акция, е направила голямо впечатление на населението. 100 вагона, натоварени с топове от системата Débange, се очакват наскоро да пристигнат из Франция.

Белград. Изявленията на г. Калноки относително Сърбия намират в белградските кръгове пълно задоволение. Из достоверен източник уверяват, че Крал Милан нарочно заповядал на сръбския представител във Виена тепло да поблагодари за симпатическите изявления относително Сърбия и особно затова дето се казало, че Сърбия счита възстановлението на Statu-quo-ante като найдоброто възможно решение предвид на настоящите затруднения.

23 октомври 1885 г.

Лондон. Лорд Гренвил произнесе слово, в което припомни, че Английските делегати в Берлинский конгрес бяха заплашвали какво щяли да излязат из конгреса, ако България не се разделяла; но вярва се, че г. Бисмарк се твърде малко грижи дали разделението на двете провинции ще си остане или не.

Според една телеграма из Ниш „Standard“ мисли да знае какво сърбите ще минат границата.

Атина. Един циркуляр от г. Делиянис от 18/30 октомври настоява върху необходимостта да се създаде порядък на работите, който да гарантира Гърция против наново възвръщането на събития, каквито са станалите в Румелия.

24 октомври 1885 г.

Цариград. Едно султанско ираде свика посланиците на конференцията, на която първото заседание ще стане утре. Събранията ще стават в арсенала на Топхането. Саид паша и Сервер паша ще представляват Турция. Техните наставления са били определени от министерский съвет.

Белград. Сръбското правителство опровергава, че е имало намерение да навлезе в България.

25 октомври 1885 г.

Цариград. Днес посланиците имаха първото заседание, което трая един час. Това събрание се види, като да е имало чисто приготвителен характер. Идущото заседание е назначено за в събота. Посланиците по всяка вероятност ще имат едно частно събрание довечера.

26 октомври 1885 г.

Париж. Крал Милан, като отговарял на френский министър казал, че Сърбия не щяла да се задоволи само с въстановлението на Statu-quo-то, ако не се дадат гаранции против възобновлението на подобни събития.

Г. Фрейсине приел т. Гешова като на частно посещение, като обявил, че той не би склонил да изслуша желанията на България, освен като просто сведение.

Атина. Камарата гласува проекта за патриотический заем.

Виена. „Tagblatt“ е получил из Ниш телеграма, в която се казва, че новината за съзаклятие против крал Милана е съвършена измислица.

Цариград. Всека една от силите поискала да има секретар в писалището на конференцията.

27 октомври 1885 г.

Виена. Из Цариград известяват на „Politische Correspondenz“, че турските делегати ще предложат формално в първото заседание възстановлението на Statu-quo-ante.

Атина. Г. Делиянис извести в камарата, че той ще ѝ представи проект за един голям национален заем. Слухът се носи, че България предложила на Гърция съюзничеството си (??).

Лондон. Принц Хенри де Батенберг, подпоручик от германската армия, е бил повикан в Берлин. Принцът отговорил с изпращане оставката си. Тази мярка показва, че между Русия и Германия съществува споразумение по Румелийский въпрос.

Рим. „Opinione" и „Rassegna" констатират с големи похвали за кабинета, че правителството е пазило в Румелийский въпрос поведение повече благоразумно и повече изправно, като се е въздържало от да формулира каква да била резерва несвоевременна, поддържайки изключително всяка мярка, която би могла да запази мира.

Виена. В бюджетарната комисия на Австрийската делегация, при разискването днес бюджета за външните дела, г. Калноки поднови своите изявления от 19/31 октомври, като каза, че Австро-Унгария е в съгласие с всичките други подписавши Берлинский трактат държави, за да искат възстановлението на Statu-quo-ante.

Цариград. Конференцията държа днес първото си заседание. Нищо не излезе на яве. Слух се носи, че посланиците ще поканят колективно българский княз да се завърне в София.

28 октомври 1885 г.

Париж. „Journal de Débats" укорява политиката на Лорда Солсбъри, който рискува да извика война на изток и мисли, че възстановлението на Statu-quo-то, тъй както го предлага Русия, е единственото средство за да се предупредят заплитанията.

Цариград. В съботашното си заседание конференцията се е ограничила в простото разменение на възгледовете между посланиците. Най-разпространеното мнение е, че конференцията ще реши възстановлението на Statu-quo-то, но няма да разиска как ще се приложи.

29 октомври 1885 г.

Лондон. На банкета, който се даде у Лорд мера (кмета), лорд Солсбъри произнесе реч, в която той настоява върху нуждата да се удовлетворят желанията на балканските население и върху спазването целостта на Отоманската империя, която той счита за съществена цел от политическото устройство на Европа. Той добави, че признава законността на българските желания, но не и домогванията на Сърбия и Гърция.

Цариград. При всичко, че щото върши конференцията пази се в голяма тайна, ето някои и други сведения, под предназвание, макар да са черпани от добър източник. Третото заседание на конференцията от вчера е първото имеюще значение, тъй като в него са се коснали до същността на въпроса. Турците са предложили много решения, но толкоз неопределени, щото посланиците поискали турците точно да определят проектите си в идущото заседание. Г. Уайт предложил да се направи едно предварително изследване върху положението на България и Румелия. Това предложение ще се разиска в едно идущо заседание. Забележват, че поведението на г. Уайта е станало по-умерено. Турците се виждат като да не са останали твърде доволни от вчерашното заседание. Те били особно недоволни от поведението на трите северни държави, нещо което показвало известно съгласие върху противното решение на Турция. Тъй като по общото впечатление работите са били до сега повече противни на запазването Statu-quo-ante, конференцията ще трае повече отколкото се мислеше. Идущото заседание ще бъде в четвъртък. Турците ускоряват отново и почти трескаво военните приготовления. Изпращат се войски и муниции по всичката линия. Според сведенията из Илдъз кьошк, султанът бил решил, в случай че Европа се покаже безсилна по причина на отсъствие на съгласие, да навлезе с войските си в Румелия и да окупира Балканите,даже ако силите следват да ѝ отказват този мандат.

Париж. Уверяват, че крал Милан уведомил някои кабинети, какво щял твърде скоро да се види принуден да премине българската граница.

30 октомври 1885 г.

Белград, *(официално)*. Разказванията на българското правителство относително нарушаването на границата са неверни*. Сръбското правителство няма нужда да търси да създаде причини за война, тъй като поведението на България от отдавна е дало достатъчни поводи за обявяване на войната, ако да беше дошла минутата. Сърбия преследва държавна политика, когато България води революционерна политика.

* *Бележка.* Предвид официално уверение из Белград княжеското правителство е дало заповед да се постъпи като с разбойници с 300 сърби, които са минали границата и са се спрели върху едно бърдо между Черни връх и българското село Ракита.

Петербург. Трите империи остават на непреклонната си воля за възстановлението на Statu-quo-ante. Не е истина, че Австро-Унгария била склонила на взглядовете на Англия, която иска да плаши султана като го убеждава, че военно действуване би било опасно за Турция.

Цариград. В понеделничното заседание конференцията е притвърдила султановите права над България и Румелия. Англия е предложила да се назначи една подкомисия, за да събере желанията на румелийците.

31 октомври 1885 г.

Ниш. Сръбското правителство официално опровергава слуха, че крал Милан бил уведомил известни кабинети, че той наскоро щял да мине българската граница.

1 ноември 1885 г.

Виена. „Новата Преса" приписва на един петербургски вестник, че е бил казал, какво Румелийский въпрос бил дуел между Англия и Русия и че найголемите шансове са против Англия.

Лондон. Из Ниш известяват на „Standard", че съвета ще реши днес война или мир. Генералите искат война като считат несполуката на конференцията като неизбежна.

Виена. Известяват, че Белградските вестници казват, какво се мислило, че кралевата дума е задължителна само относително сега заседающата конференция. Ако се закъсни решението, военните действия ще се подкачат. Всички министри заминали за Ниш, гдето се очаква да се вземе решение. Вярва се, че непременно военните действия ще се подкачат ако се потвърдят известията, че Българите са нарушили границата.

4 ноември 1885 г.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg" казва: конференцията под английското влияние не извърши нищо, а даде само претекст на Сърбия. Не знаем що ще направи Портата. Но Русия несмотря на болезнеността, която ѝ причинява братоубийствената борба не ще може да огради последната ни в една от балканските държавици. Възстановлението на Statu-quo-то беше възможно още вчера, но не знаем дали ще бъде възможно това утре.

Париж. Из Берлин телеграфират на „Journal de Débats", че султанът отказвал да се намеси с военна сила между Сърбия и България.

Пера. Днес е петото заседание на конференцията. Според събраните сведения разискването е влязло в удовлетворителен път, който дава надежда за мирно решение. Шестото заседание е назначено за в четвъртъка.

5 ноември 1885 г.

Виена. „Neue Freie Presse" известява, че турский пълномощен министър в Белград обявил на г. Гарашанина, какво Портата не щяла да предприеме никакво неприятелско действие против Сърбия. Според друго едно известие сръбската Тимокска армия била завзела Кула след силно противостояние от българите.

6 ноември 1885 г.

Виена. Из Белград телеграфират на „Politische Correspondenz" че Сръбската главна квартира е пренесена в Цариброд. Сърбите били заробили мнозина в Трън и превзели два топа. Две дружини (?) от редовните български войски сложили (?) оръжията си, тъй също направила и една дружина български доброволци на Тимок (?).

Цариград. Уверяват, че султанът отказва да интервенира между сърбите и българите. Конференцията е приела вчера решения, които ще се определят поточно в четвъртък, защото английский посланик не бил приел наставление. В събранието турските предложения са били приети, види се с туй изменение, щото сама Турция да се обърне с требването си към българский княз Александър, което требоване ще се подкрепи от силите чрез ясни декларации. Конференцията приема по начало да продължава работите си мимо сръбско-българский конфликт.

Лондон. „Standard" казва, че Австрия се показва много противна на военна интервенция от страна на Турция. Г-н Гладстон произнесе реч, в която похвалява източната политика на лорда Солсбъри и благоразумната умереност на Портата, като осъжда действията на Сърбия.

9 ноември 1885 г.

Букурещ. Дирекцията на навигацията по Дунава обнародва известие, че заповяданото от Видинский военний командант затваряне на Дунава е дигнато и плаването е открито за всичките кораби.

Белград. Гарашанин, повикан от краля, замина за Пирот.

Цариград. Портата в нотата си изказва съжаление за обявената война, зема в забележка декларацията на Сърбия, че ще почита правата на султана и свършва като съветва умереност.

Будапеща. „Pester Lloyd“ опровергава слуха за мнимата сърбо-турска спогодба.

Виена. Всичките вестници считат почти за компрометирано сръбското военно положение върху театъра на войната. Една телеграма из Белград казва, че Сърбия свикала под знамената вторий разряд от резервата в Белградский окръг.

Пера. В днешното заседание на конференцията всичките пълномощници, освен още някои резерви въобще отстрана на Англия, са се съгласили, върху изпровождането в Румелия комисар и върху назначаването чужденци делегати, натоварени да направят изследване и както върху подробностите на програмите на тая двойна мисия.

Идущото заседание е назначено за в понеделник и по всяка вероятност то ще бъде последното. За днешното заседание не се е държал протокол.

10 ноември 1885 г.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg“ казва, че понеже българский княз е взел решение да непразни Румелия, продължаването на предприетото от Сърбия воюване няма вече raison d'être.

11 ноември 1885 г.

Виена. Из Белград известяват на „Tagbllatt“ на 9/21 посред нощ, че военното положение при Сливница се е променило в полза на Сърбия (?) Официално известяват, че Топалович се е съединил с Ксенитски и тоз час предприел атака насочена против лявото българско крило, която атака се увенчала с успехи (?). Българите се оттеглюват, (! ?) сражението се продължава.

Белград. Из Виена телеграфират на „Montags Revue“, че съединението на всичките сръбски военни корпуси е изпълнено и че предлежи да се захване ново нападателно движение.

Лондон. „Times“ казва, че пет турски бронени кораби били готови да отидат в гръцките води и сто хиляди турци са събрани под командата на Еюб паша.

12 ноември 1885 г.

Цариград. Конференцията отново се отложила за утре, тъй като г. Уайт, по нямане наставления, е отказал да подпише протокола за изпращането на комисар в Румелия. Няма никаква вероятност, че г. Уайт ще подпише утре, защото избирателний интерес продължава още да представлява пречки затова г-ну Уайту.

Отговорът на Българский княз от 10/22 того казва между друго, че изпровождането комисар в Румелия щяло да наруши тишината, като дава да се предвиди, че пълното възстановление на Statu-quo-ante в Румелия е неприложимо. Този отговор от княза произведе лошо впечатление на Портата. Комисарят за в Румелия не е още окончателно определен; и това се мотивира с късненето на конференцията и с успехите на българите, които успехи изменяват ситуацията и я усложняват повече; защото успехите на Българите от една страна, и портиното бездействие и султановий страх да интервенира от друга страна, ще направят българите да упорствуват за съединението.

Предполагаемото избиране на Джевдет паша за комисар в Румелия се строго критикува от вестниците, а и европейските сили не гледат добре на него.

Султанът пък щял да назначи Джевдет паша само да го отдалечи от Цариград, както назначи Гази-Мухтар паша за комисар в Египет; защото Джевдет паша принадлежи на Улемите, които се подозряват в недоволство.

Букурещ. Из Калафат телеграфират, че бомбардирането на Видин захванало вчера в един часа и траяло до 3 ½ часа с неизвестен резултат. Същевременно се е чувала канонада и към Витбол. Днес по пладне командата подкачена по всичката десна линия на Видин към Смърдан утихна а към Витбол се продължава повече. И от двете страни гърмежите се чуват на рядко.

Петербург. „Московски Ведомости" осъждат троецарский съюз, който е безсилен, защото не можа да предотврати конфликта на Балканский полуостров, и заявява, че руската народна чест изисква щото – Русия да гарантира неприкосновеността на територията на България.

Букурещ. Сръбските сили около Видин, види се да са били съсредоточени днес към селото Капитановци, гдето е станало едно силно сражение на пехотата. Мъглата пречи, та из Калафат не може да се различават добре движенията.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg" казва, че по искането на Русия силите ще действуват, за да спрат неприятелствата.

13 ноември 1885 г.

Белград. Говори се че Сърбия иска немедленно дипломатическа интервенция, но съгласието на силите се види проблематично вследствие поведението на Русия.

Лондон. „Times" казва, че Милан мислил да се откаже от престола си. Окупирането на Сърбия от Австрия се види належащо, за да се предотврати дохождането на престола на Карагеоргевича. Положението се счита за твърде опасно. Има опасност от заплитания.

Коттаро[Котор]. „Официалний Вестник" дава да се разбере, че Черна гора не ще може да бъде дълго време индиферентен зрител, ако княз Александър покажел намерение окончателно да разори Сърбия.

15 ноември 1885 г.

Ниш. *(Официална)* Вследствие на заявленията на великите сили командантите на сръбските войски са получили заповед да преустановят неприятелските действия и да съобщят това на Българските команданти. Като доказателство, че Сърбия складня на предложената от силите армисти[ци]я, сръбската войска се съсредоточава в околностите на Пирот като оставя в позициите само аванпости.

Виена. „Politische Correspondenz" казва, че австрийский пълномощен министър в Белград г. Кевенхюлер е натоварен да отиде в Българската главна квартира, за да съобщи на княза Александра желанието на силите относително преустановението на неприятелските действия.

Виена. На „Fremdenblatt" телеграфират из Белград, че министрите събрани на съвет, решили да не подават оставка и съветвали да се продължи войната, за да се удовлетвори общественото мнение. Министрите Петрович и Райович са отишли да занесат туй решение в главната квартира. Вторий разряд резервисти е изпроводен набързо към границата. Всичките партии искат продължаването на войната.

16 ноември 1885 г.

Цариград. В заседанието на конференцията от 13/25 того, при отварянието му г. Уайт внесе предложение, с което поиска, щото после сключванието на армисти[ци]ята, конференцията да определи един арбитър, на който да възложи да присади сръбско-българската разпра. Това предложение се отхвърли единодушно. После туй с една дълга реч г. Недилов поддържа, че конференция е длъжна да обсади само румелийский въпрос, като каза, че тя би преминала мандата си в случай ако би да разиска други въпрос; той разгледа вотирането на конференцията, с което се отхвърли Уайтовото предложение; потвърди тезата си и доказа по един положителен начин, че единствено само на Англия Европа требва да отдаде несполуката на конференция. Днешното заседание не ще има характер на конференция, а ще бъде просто събрание, което по всяка вероятност ще послужи само отново да констатира несъгласието на силите. Една телеграма от Портата до българский княз от 14/28 того му заповяда да спре неприятелските действия. Досега още няма никакъв отговор. Според някои признаци Портата се приготовлявала да вземе едно решение; така например, тя изпрати напоследък един султанов адютант в Одрин, уж за да прегледа, а повечето, както се говори, за да занесе конфиденциални наставления. При това днес се говори че Дервиш паша щял да иде с мисия в София. Слух се носи, че Портата проектирала да окупира Балканите според окончателний изход на конференцията. Това което единствено произлиза из всеобщото безредие, що владее тука, е че победите на българский княз му привличат симпатиите на всички и че тези симпатии не ще бъдат без влияние върху намеренията на турците, които военната доблест никога не е намирала нечувствителни. Говори се още че Дервиш паша щял да води преговори в София за едно прямо споразумение с победоносний българский княз.

18 ноември 1885 г.

Цариград. Вчера държаното заседание на конференцията беше прост разговор. Пълномощниците се разотидоха след като признаха, че несъгласието продължава да съществува особено между Англия и Русия.

Бяла-Паланка. Сръбский официален рапорт върху последните сражения около Пирот дава следующите сведения: Сръбските войски бяха се оттеглили из Пирот на 14 вечерта. Българите навлязоха в града и разграбиха по-голямата част от къщите. Заранта на 15-и българите, като подновиха атаката си срещу центъра на сръбската армия, бидоха отблъснати след едно силно сражение, при което Дунавската дивизия завзе наново Пирот, като причини големи загуби на неприятеля. После многократни повторения на нападенията и най-сетне предимството на числото надделя и усталостта принуди сърбите да се откажат от облагата, която биха могли да извлекат от спечелените успехи и се оттеглиха към най-близките си позиции. В туй сражение българите са имали на разположение 50 000 человека.

Вчера заран граф Кевенхюлер отиде на сръбските аванпостове, после на българските. Един час по-късно един българският парламентьор се яви в сръбский стан, за да подкачи преговорите. Командантите на двете армии се съгласили да престанат неприятелските действия по всичката линия, а войските да останат в позициите, които занемат.

Виена. „Montangsrevue“ казва, че ситуацията е станала по-опасна от колкото беше напред, защото има повече съмнение относително невъзможността да се постигне споразумение между силите върху съединението, защото Англия отказва окончателно да склони на решението на конференцията.

19 ноември 1885 г.

Цариград. Портата е отправила до населението на Румелия циркуляр та го кани да се повърне в покорност, като му обещава, че султанът в благоволението си ще даде всеобща амнистия.

Ниш. Относително направеното от г. Цанова до представителите на силите съобщение, за да им извести, че сърбите били нарушили задължението да спрат неприятелските действия, както са атакували през нощта Видин на 17/29 того, един достоверен рапорт обявява, че Лешанин прекратил бомбардирането на 17/29 в шест часа вечерта, но че българите наченали в десет часа през нощта нечакано бомбардирование, което се продължило един час, и даже направили една виходка, която била енергично отблъсната. Прекъсването прочее на неприятелството е било нарушено от българите, а не от сърбите (! ? р.)

Виена. Според „Fremdenblatt“ и „Presse“ декларацията на Кевенхюлера, с която се донесе до сведение на българский княз желанието на силите да се прекратят неприятелствата, не съдържа нито заплашване, нито съобщение за влизането на австрийски войски в помощ на Сърбия, но помежду другите аргументи Кевенхюлер привел, че в случай на безгранично настъпване князът може да срещне австрийски войски, тъй като Австрия не може да допусне съвършеното съсипване на съществующето положение на работите.

Разни вестници съобщават, че султанът изпратил в София Дервиш паша (Джевдет паша) със специална мисия; че Българский княз иска изпразнюването българската територия от сръбски войски, спазването целостта на България, а още военно възнаграждение и съединението на двете Българии.

Министерский съвет в Белград бил решил да продължи войната, а Черногорский княз бил заплашвал да дойде на помощ на сърбите, ако българский княз продължава неприятелствата.

Цариград. Днешното заседание на конференцията, мимо очекванията, не представи никакъв интерес.

20 ноември 1885 г.

Ниш. Един официален рапорт известява, че четири български пеши дружини и един ескадрон нападнали вчера позициите, които сърбите занемат при Власина, когато командиринът им няколко минути преди това бил пратил парламентьор до българский стан, за да извести преустановяването на неприятелствата.

Лондон. „Times“ казва, че Сърбия обявява какво е решена да продължава войната, ако ѝ се поиска парично военно обезщетение. [...]

Виена. Из Белград известяват на виенските вестници, че сръбский военний министър подал оставка и че Сърбия решила да продължава военните си приготовления докогато двете Българии се оставят от съединението.

Цариград. Вчерашната конференция беше просто събрание, което трая един и половина час, и което цяло се измина в частни сношения между турците и всякой от посланиците, за да им съобщят прокламацията до румелийците. По този начин на действие Портата представляваше своята прокламация като произтекаюша от цялата конференция, а не като решение прието само от болшинството. Тази постъпка на Портата изобщо не се е одобрила, а някои посланици са даже приписали на Портата легкост. Най-вече опирането на г. Уайт се види да е било живо. Той бил обявил, че мнението на неговото правителство като било известно, било е безполезно да го безпокоят просто за гощаване с чай.

Лондон. Една телеграма из Петербург до „Standard" констатира, че австрийското застъпване в полза на Сърбия е станало след като дали съгласието си Германия и Русия и че троецарский съюз не е нарушаван.

Петербург. По случай на Царския манифест, който възхвалява храбростта на българските войски, „Journal de St. Petersbourg" говори: това обстоятелство доказва, че Русия няма да престане да изказва своите симпатии и грижи към българския народ, като съжалява обаче, че ония, които са възприели надежди от Русия, въпреки нейните съвети, са ангажирали народа в братоубийствена война и са поели върху си тежка отговорност.

21 ноември 1885 г.

Петербург. Руските вестници говорят, че манифестът на царя потвърждава ония нравствени узи, които съединяват Русия с България и те се надяват, че това ще бъде разбрано не само в България, но także и във Виена и Лондон.

Виена. И в Белград се получи частна телеграма, в която се казва, че голям военен съвет разискал въпроса по възможността да се продължава войната. В случай, че тя се продължава, щяло да се състави смесено министерство, за да се съединят всичките сили с цел да разбият българите.

22 ноември 1885 г.

Петербург. Петербургските вестници правят английската политика отговорна за пролятата кръв на Балканский полуостров.

Букурещ. Из Париж телеграфират: нямаме пълния текст на Царский приказ от 18/30 ноември, но анализът му казва: Царят е дълбоко наскърбен от братоубийствената война, която става на Балканский полуостров, но намира достойни за най-голяма похвала, мъжеството, самоотвержението, твърдостта, любовта и порядъка, на които българските и румелийските войски са дали доказателства. Императорът напомнюва после, че военните качества и патриотическите чувства са били всадени на тия войски от пълните със знание и самоотвержение усилия на руските офицери. Императорът благодари на княза Кантакузина и изказва своето благоволение спрямо всичките руски офицери, които са служили в България и Румелия. Този приказ като показва големия интерес, с който царят следи българските работи, счита се като признак, че той няма да остави Британското влияние да замести руското влияние в Балканский полуостров.

23 ноември 1885 г.

Цариград. Портата с циркуляр уведомява силите, че тя, а не българский княз трябва да уреди въпроса за примирието.

Англия иска щото Портата да предложи нова конференция, която да заседава в Лондон; но Портата не се вижда разположена щото тая конференция да бъде в Лондон.

Лондон. „Daily News", че наскоро ще се събере конгрес в Берлин. Надяват се, че княз Бисмарк ще сполучи с влиянието си да примири разногласията, които създаде Румелийский въпрос.

Виена. „Tagbllatt" получава телеграма из Белград, в която се казва, че сърбите щели да склонят да изпразнят Кула и Трън (? !) ако склонят българите да изпразнят Пирот. Княз Александър склання на това под условия Сърбия да заплати военно обезщетение, но Сърбия отказва.

Петербург. В събранието на Славянското благотворително общество, на което присъствуваха и генералите Игнатиев и Черкаев, одобриха се мерки да се дойде на помощ на пострадавшите от войната. Председателят на това общество генерал Дурново изказа съжаление за избухналата братоубийствена война и прочете един Царски приказ, като каза, че думите на императора отварят за Русия нова ера.

Виена. Граф Кевенхюлер биде приет днес от Императора и утре ще замине пак за Белград. Много вестници известяват възможността за едно събиране в Берлин на конференция с мисия да уреди въпроса за границата между България и Сърбия и да измени Органический устав на Румелия.

Белград. На този час се счита за неизбежимо на ново подкачането на неприятелствата. Някои влиятелни лица, както и крал Милан, са наклонени да се сключи мирът, главното условие на който щяло да бъде възстановлението на Statu-quo-ante.

24 ноември 1885 г.

Букурещ. В. „Московские Ведомости" като говори за Кевенхюлеровото послание до княза Александра, казва: Никой не знае до где би могла да се разпространи войната и българските победи не могат да бъдат унищожени в името на които и да са политически комбинации.

25 ноември 1885 г.

Ниш. Военният министър Радович е подал оставка и на негово място е назначен г. Франасович.

Според „Montagsrevue" силите са направили нови настоятелни налягания пред Сърбия и България, за да прибързат да сключат армис[тиц]ия.

Лондон. „Standard" казва, че лорд Солсбъри е длъжен да остане на властта до парламентарна несполука.

Според „Times" Австрия щяла да допусне за България правото да иска от Сърбия едно умерено военно обезвреждане.

Букурещ. Из Париж телеграфират, че между Австрия и Русия стават преговори за условията и траянето на армис[тиц]ията, която те щяли да наложат на воюющите и че Турция се двоуми военно да интервенира в Румелия.

Пловдив. Днес Пловдивский митрополит, придружен от много делегати, извести на консулите, че румелийците са взели следующите решения, които те ще поддържат с последната капка на кръвта си: 1) отблъсват намесата на Отоманските комисари и на международната комисия; 2) отхвърлят възстановлението на Statu-quo-ante, и 3) постоянствуват за съединението под Българский княз. Митрополитът прибави, че тези решения щели да бъдат съобщени на българский княз и на силите.

26 ноември 1885 г.

Лондон. [...] Днес в руската капела имаше благодарствен молебен в чест на българските войници, на тоя молебен присъствуваше и персонала от руското посолство.

Рим. Председателят на държавний съвет говори с твърде съчувствени думи за българската борба против нападението.

Виена. „Politische Correspondenz“ получава телеграма из Белград, в която се казва, че Портата обявила, какво тя ще откаже да утвърди всяка българско-сръбска спогодба, сключена без нейната намеса.

Сърбия отговорила, че тя почитала правата на султана, но че засега е било въпрос само за военна армис[тиц]ия. Сърбия привлякла портиното внимание върху присъствието на румелийски войски в българската армия, присъствие, което заплита сръбското военно действие.

Букурещ. В депутатската камара г. Йонеско, като развиваше запитването си върху поведението на правителството, което поведение той обяви за благоразумно и изправно спрямо събитията на Балканский полуостров, говори в твърде съчувствени изражения за българско-румелийското движение. Г. Братиану отговори, че частните лица могат да оправдават националните движения, но за правителството по-благоразумно е да се държи в резерва.

Министърът прибави, че искането за разрушението на укреплението по Дунава не е било направено изрично против българите, но за да се осветли по-добре положението на Румъния, която би могла в даден момент да има нужда тоже да укрепи известни пунктове на Дунава.

Цариград. Подготвителната мисия на Лебиб ефенди и Гадбан ефенди в Пловдив е имала пълна несполука; те са били там като пленни, и всичките им депеши са били спирани, така щото в събота Портата телеграфира на Лебиб ефенди да дойде в Мустафа паша, за да изпрати от там рапорта си, но когато пристигнал там той намерил заповед да се върне в Цариград. Колкото за Гадбан ефенди, той е получил заповед да отиде в София, за да занеме новий си пост. Това прави все повече и повече съмнително тръгването на Джевдет паша, макар че нарочен затова трен от няколко дни насам е готов да тръгне.

Слух се носи, че Шакир паша, турский в Петербург посланик, е уведомил Портата за пълний оборот на руската политика в полза на България, вследствие на австрийската интервенция в полза на Сърбия, и че г. Нелидов вчера предал нота, в която излага несгодите на една турска военна интервенция в Румелия.

27 ноември 1885 г.

Лондон. [...]

„Daily News“ мисли да знае, че примиряването на царя с княза Александра е дело свършено.

Цариград. Лебиб ефенди е повикан из Пловдив в Одрин, защото турското правителство, в този момент из Пловдив не може да получи никакъв рапорт върху положението на областта. Тръгването на делегат е отново отложено, докогато ще бъде възможно да се възстановят сношенията.

Агенцията „Havas“ е уведомена, че великий везир е телеграфирал до Н. В. княза Александра, какво наскоро щял да тръгне за София Маджид паша за да се договори с княжеското правителство върху мира.

Виена. Една телеграма из Белград до „Politische Correspondenz" казва, че сръбското правителство из уважение (?) към великите държави е решило да не взема наново нападателно положение, ако преговорите относително армис[тиц]ия не сполучат окончателно.

Цариград. Вярва се, че преговорите между силите ще се подкачат пак наскоро и на България ще се направят отстъпки.

28 ноември 1885 г.

Атина. Г. Делиянис представи в камарата проект за наложителен заем от сто милиона драхми за нуждите на министерството на войната и онова на морските дела.

29 ноември 1885 г.

Петербург. България и Сърбия са дали обещание да не вземат наново нападателно положение. Става дума за посещение, което княз Александър щял да направи в Петербург. Има вероятност, че въпросът ще се реши с персонално съединение на двете Българии.

Виена. „Correspondance Politique" известява, че султанът иска да се споразумее направо с княза. Маджид паша щял да има същевременно и мисията да се повиди и поразговори с княза за споразумяване относително Румелийский въпрос.

Белград. Сръбското правителство изпрати до силите циркуляр, та заявява, че почнатите с България преговори за сключване армис[тиц]ия останали безплодни, понеже българските условия не могат да се приемат. Сърбия прави апел за интервенцията на силите и заявява, че тя няма да открие неприятелските действия.

30 ноември 1885 г.

Виена. „Correspondance Politique" казва, че силите са съгласни да приемат посредството за армис[тиц]ия между България и Сърбия. Щом воюющите страни поискат това формално и дадат декларация, че ще се покорят на решението на силите, една комисия от делегати на силите ще отиде на местата и ще определи демаркационната линия и неутралний пояс.

Лондон. „Times" казва, че Румелийский въпрос се счита изравнен, тъй като тримата императори са се изоставили от да искат възстановлението на Statu-quo-то, Турция ще изпрати комисарин, за да събере желанията на румелийците, които желания тя ще удовлетвори, а силите после ще потвърдят измененията, които ще требва да се внесат в Берлинский договор.

Ниш. Несмотря на българските донесения, български отделения войска често са навлизали в околните на Пирот села, но са били изпъждани от жителите. (?! ! р.) Български доброволци са ограбили Власина, но са били отблъснати; но никак не се е гърмяло против българските редовни войски.

Виена. Из Белград телеграфират на „Politische Correspondenz", че Гарашанин изпратил нова нота до великите сили, та им предлага да назначат военната международна комисия, за да уреди спорний въпрос, та да тури край на туй положение, което би могло да предизвика начеванието на неприятелските действия. Нотата моли силите да склонят на туй предложение.

1 декември 1885 г

Атина. Гърция заявява, че тя ще иска енергически едно възнаграждение, ако се прогласи съединението на двете Българин.

Виена. Из Цариград явяват на „Politische Correspondenz", че Гърция заявила конфиденциално, какво въоруженията ѝ са предизвикани по-малко от румелийските събития, а повече от необходимостта да бъде готова в случай на заплитания.

„Neue Freie Presse" казва, че комисията, която ще се изпроводи на театъра на войната, за да определи демаркационната линия, ще се състои от германский, руский и италианский военни аташета във Виена и от един висши австрийски офицерин.

Атина. Вярва се в гръко-турско сблъскване.

2 декември 1885 г.

Лондон. „Daily News" като говори за проекта по арбитража мисли, че този проект би могъл да се приеме, ако би Англия да се съгласи.

Виена. Англия и Франция са дали наставления на военните си аташета във Виена да придружат военната комисия, която ще трябва да отиде на бойното поле, за да уреди условията за армис[тиц]ията. Комисията е съставена тъй: военните аташета на Германия, Англия, Франция, Италия и Русия, към които ще се присъедини и един висши австрийски офицерин. Комисията ще се събере довечера, а ще тръгне вероятно утре.

Виена. Из Белград телеграфират на „Tagbllatt", че при Големи извор е имало едно важно сбиване между сърбите и българите, което сбиване след кърваво сражение се свършило с несполука за българите. Другите вестници нищо не казват върху туй.

Забележка. Съобщената из Белград новина за станало някакво сражение между сърби и българи при Големи извор е измислица. (Havas).

3 декември 1885 г.

Лондон. Лорд Солсбъри извести официално, че той остава на властта и че няма да пропусне първа сгода, за да констатира дали притежава доверието на камарата на общините.

Виена. Руский военен аташе полковник Каулбарс ще председателствува в комисията за разграничението.

„Politische Correspondenz" получава писмо из Петербург, в което се казва, че царят изявил своята твърда воля да спази съгласието на тримата императори за да се заварди мира.

Официозните вестници опровергават слуха, че граф Кевенхюлер носел условията на мира и бил натоварен да ги предаде на двете воюющи страни.

Цариград. Мълви се, че наскоро щяла да се отвори наново конференцията.

Белград. Вследствие на един военен съвет генерал Хърватович издаде приказ, в който похвалява поведението на войските в становищата им и изказва надежда, че войската ще направи длъжността си. Гарашанин е направил от името на сръбското правителство последна декларация в този смисъл: Сърбия се задължава да се подчини на решението, което ще вземе военната международна комисия, с цел за да сключи армис[тиц]ията без да гледа на политическото положение на българското правителство. Но Сърбия ще счита своето задължение като не станало, ако България не се подчини на решението на военната комисия

Цариград. Маджид паша тръгна за София с генерал Шакир паша, който е натоварен с военната част относително сърбо-българский мир.

Виена. Из Землин телеграфират на „Tagbllatt", че се е открило ново съзаклятие против крал Милана.

Виена. „Politische Correspondenz" казва, че членовете на военната международна комисия ще тръгнат тази вечер за Сърбия. Събранието на посланиците е останало съгласно върху дадените на комисията наставления.

В една телеграма из Атина до „Tagbllatt" се казва, че гръцките войски турят мостове върху реката Арда, за да улеснят отиването си на напред към Янина.

В една телеграма из Белград до „Neue Freie Presse" се казва, че партията на напредняците печели терен.

Членовете на военната международна комисия тръгнаха из Виена по среднощ с особен трен.

Лондон. „Times" вярва, че комисията ще се помъчи да постигне изпразнюването на Видин от Сърбия преди изпразднюването на Пирот от българите.

6 декември 1885 г.

Рим. *(Официално).* Граф Корти, досегашний италиански в Цариград посланик, се преместюва за такъв в Лондон.

Белград. Военната комисия пристигна тука днес на пладне. В три часа тя ще замине за Ниш. Правителството отказа на искането на доставчиците относително продължаването срока за доставянето. Военний министър е повикал из Будапеща работници за арсенала в Крагуевац, гдето всекидневно се приготовлява по 120 000 картуши.

7 декември 1885 г.

Белград. Военната международна комисия се е съставила вчера в Ниш под председателството на италианский аташе г. Церетти, понеже Италия бе взела инициативата за изпровождането на комисията.

Кралят прие на аудиенция комисията, която замина за Пирот. Началникът на главний щаб е упълномощен да сключи армис[тиц]ията.

Атина. Камарата вотира заема от сто милиона драхми.

Каттар [Котор]. Черна гора свършва въоръженията на войската и ще начитва 20 батерии артилерия с 45 000 усъвършенствувани пушки.

Ниш. Военната комисия бе приета в Ниш в името на краля от полковника Милановича началника на сръбский главен щаб и замина за Пирот.

Виена. Според в. „Correspondance Politique" не е истина гдето се казва, че България искала военно възнаграждение. Истина е, че България поддържа за форма идеята за възнаграждение, но за да я остави ако сполучи съединението.

9 декември 1885 г.

Виена. В един уводен член на „Montagsrevue" се вярва за естествено, че силите очакват, преди да решат Румелийский въпрос, Портата да се изкаже като какво поведение ще държи, защото предложенията на Портата могат да служат като основа за споразумението на силите.

10 декември 1885 г.

Виена. Говори се, че известявали, какво за сега между София и Петербург ставали големи усилия, за да се постигне едно приближение между руский цар и българский княз.

Виена. Според „Tagbllatt" великий везир е натоварен да приготви свикването на камарата на нотабилите, аналогична на проектираний от Митхад паша парламент. Тази идея била препоръчана на султана от двама посланици като могуща да улесни приемането на Българското съединение.

12 декември 1885 г.

Белград. Гарашанин и Кевенхюлер пристигнаха из Ниш. Една депутация от четиридетмина общински съветници биде приета от краля; тя изказа уверенията на вярност и преданост кралю и на династията му.

Цариград. Вследствие на една телеграма от 5/18 того от българский княз, който иска гаранция относително създаденото от войната положение на работите в България, Портата е изпратила вчера циркулярна нота до силите та им предлага да се занимаят с въпроса за паричното възнаграждение на България от страна на Сърбия. Портата свършва нотата си, като настоява щото силите да отговорят на циркуляра ѝ от 1/13 декември.

Лондон. Според „Daily News" всичките сили, като отговарят на Портиния циркуляр, допущат, че требва да се даде нещо на българите, било присъединението на Румелия, било персоналната уния.

13 декември 1885 г.

Белград. Политическата ситуация не може да не вдъхва някакви си безпокойствия; общото предчувствие е, че трябва да се очаква скорошна криза.

15 декември 1885 г.

Белград. Сръбските войски от вчера са изпразнили българската територия, и въпреки условията за армист[иц]ията българите са ги последвали и са окупирали Брегово и Кула, както и бреговете на Тимок. Сръбский командантин след като констатирал туй нарушение на условията за армист[иц]ията, сръбското правителство протестирало. Без да се гледат уверенията [на] българите констатира се, че в Сърбия е имало повече 3 000 пленници, от които 2596 в Белград.

Цариград. Портата е поискала разяснения от Маджид паша относително точката от условията за примирието, което определя щото Сърбия и България да назначат делегати, за да третират мира. Портата в нотата си се изказва, че българский делегат не може да бъде допуснат, освен като помощник на Маджид паша.

17 декември 1885 г.

Лондон. Според „Daily Chronicle" крал Милан натоварил Гарашанина да състави коалиционен кабинет.

Белград. В Пиротското окръжие е прогласено военно положение.

Белград. Кралят иска коалиционно министерство под председателството на Гарашанина, който настоява да иска да се оттегли.

19 декември 1885 г.

Виена. С един циркуляр Портата запитва силите за поведението, което те биха взели, ако би България да заиска военно възнаграждение. Повечето от силите са отговорили, че въпросът за възнаграждението не се отнася освен до условията за мира.

Белград. Кралят не приема оставката на кабинета, който ще требва да даде отчет на скупщината; при все това оттеглюването на кабинета е решено.

23 декември 1885 г.

Виена. Из Белград телеграфират на „Correspondance Politique", че сръбский в Лондон пълномощен министър г. Миятович се назначил от сръбското правителство, за да води преговорите за мира с България.

24 декември 1885 г.

Париж. Г. Фрейсине прие на себе мисията да състави новия кабинет. Вярва се, че по-голямата част от министрите ще задържат портфейлите си и че г. Фрейсине утре ще подпълни кабинета.

Атина. В циркуляра си от 19/31 декември г. Делиянис като констатира, че Гърция следва съветите на силите, изказва надежда, че при уреждането на Румелийский въпрос силите ще имат пред вид и жизнените интереси на Гърция.

Белград. Кралят пристигна тука в четири часа вечер. Членовете на муниципалитета му поднесоха почестите си и го увериха в предаността на гражданите. Кралят в отговора си изказа убеждението, че верноподаните белградчани ще покажат своя патриотизъм, благоразумие и постоянство за запазването честта и интересите на Сърбия. Генерал Хърватович пристигна.

Белград. После празниците генерал Хърватович ще прегледа всичките войски що се намират във вътрешността на страната.

25 декември 1885 г.

Париж. Говори се, че циркулярът на г. Делиянис се счита за начало на дипломатическа война, която Гърция иска да предприеме и на която последствията са непредвидими.

Виена. „Neue Freie Presse" обнародва телеграма, в която се казва, че Руското правителство приело нота от Портата, която пита: Русия счита ли окупирането на Румелия от турски войски за навременна мярка.

26 декември 1885 г.

Букурещ. Руски циркуляр предлага на силите да действуват пред правителствата в Белград, София и Атина, за да изискат да обезоръжат недавно подигнатите войски. Въобще се вярва, че силите ще се присъединят на туй предложение.

Белград. Слух се носи, че местото за преговорите на мира ще бъде Цариград.

Петербург. Говори се, че Н. В. царят е приел писмо от княза Александра.

Букурещ. Из Атина пристигат известия, в които се изказва убеждение, че Гърция ще воюва, ако Европа бъде безсилна да задължи Турция да отстъпи на Гърция желаемата граница.

27 декември 1885 г.

Белград. Представителите на силите са направили нови и настоятелни заявления, за да се ускорят преговорите за мира. Предполага се, че преговорите ще се захванат после празниците за новата година, и че тогава ще се съгласят за мястото, гдето да се съберат за преговорите.

28 декември 1885 г.

Петербург. Русия е представила на силите предложение да настоят за обезоръжаването на България и Сърбия.

Белград. Кралевски указ свиква скупщината на 30 декември като я отлага в същото време на шест месеци. Но все пак тя може да бъде свикана извънредно в непредвидени обстоятелства.[...]

30 декември 1885 г.

Лондон. „Times“ казва, че Н.В. цар Александър, като взема във внимание показаната от българските войски храброст, престава от да се противи на съединението.

Англия била на мнение да изложи на Турция руското предложение за обезоръжаването.

Берлин. В. „Post“ казва, че Гърция се види да е изменила намерение, но ако при все това бъде гръко-турска война, Европейский мир няма да се наруши. Същий вестник казва, че от сега всяка държава на Балканский полуостров ще трябва да действува със собствените си сили.

Белград. Сърбия предлага Букурещ за място гдето да стане събранието за преговорите по мира. Миятович пристигна вчера и има разговор с краля и министъра на външните дела.

Виена. Според „Neue Freie Presse“ направените от българский княз отстъпки в мемоара относително султановите права и финансовите въпроси правят невероятно категорическото отказване на Портата. Днес Гадбан efенди ще замине пак за София.

Белград. Известието, че Сърбия имала намерение да сключи търговски договор с България е лишено от всяко основание.

Кралят днес прие членовете на депутациите из окръжията Шабацко, Валевско и Вранско, които са дошли за да уверят краля в предаността и верността на население от тия окръжия.

31 декември 1885 г.

Париж. Силите са решили да направят колективна постъпка в Белград, София и Атина за разоръжаване.

Виена. „Neue Freie Presse" получава известия из Цариград, в които се казва, че г. Ноел, като съветвал султана да направи някаква отстъпка в полза на Гърция, султанът се разсърдил и не отговорил нищо.

1 януари 1886 г.

Атина. Връчването на колективната нота от силите на правителството произведе голямо вълнение.

Виена. Известяват за скорошното събрание на една конференция, която ще подпише спогодбата, която ще се сключи между Портата и княза Александра.

Граф Корти ще формулира в конференцията някои предложения, които другите сили ще ратифицират. – Силите щели да подадат колективна нота, за да поискат разоръжението.

2 януари 1885 г.

Виена. Според идущи из Цариград известия говори се, че Портата се съгласява на персоналната уния, но княз Александър ще се задължи да тури българската войска на разположението на султана, в случай че Гърция или Сърбия нападне Турция.

Лондон. „Standart" казва, че Гърция в отговора си на колективната нота на силите ще изложи мотивите, които възпират демобилизацията и.

Белград. Преди да тръгне за Ниш кралят е отправил по случай нова година писмо Гарашанину та му благодари за патриотизма и предаността му, като благодари още и на войската и народа, които са разбрали длъжностите си в трудните моменти. Най-сетне кралят е амнистирал всичките лица вследствие на въстанието в 1883 год.

8 януари 1886 г.

Париж. „Journal de Débats" по известия из Берлин потвърдява, че трите империи са в пълно съгласие да накарат Балканските държавици да се разоръжат.

Лондон. „Morning-Post" казва, че Англия предполага да вземе енергически мерки за да убеди Гърция в безсилието ѝ и по тоя начин да я преварди от опасностите на едно сбиване с Турция. [...]

9 януари 1886 г.

Белград. Опровергава се, че сръбските железници били прекратили частните съобщения, за да пренасят войски, и че Гарашаниновата нота, която отказва разоръжаванието на Сърбия, била последвана от призива на вторий сръбский набор за 12/24 януари.

Петербург. „Journal de St.Petersbourg" казва, че силите ще удвоят усилията си, за да сполучат разоръжаването в Белград, Атина, София, защото това го изисква достойнството на Европа и нуждата да се предупредят неизброими бедствия.

Париж. Опровергава се известието на „Temps", че Турция била повикала на оръжие сто табора редифи.

Лондон. Според „Standard" имало дума да се даде на гръцкий цар управлението на Албания, като удовлетворение на Гърция за българското съединение. – „Daily Telegraph" казва че Русия изпровожда многобройни войски в Армения и Туркистан.

10 януари 1886 г.

Лондон. Кралициното тронно слово казва, че отношенията със силите следват да са добри.

Англия работила за българското съединение, според тяхното желание, под княза Александра, но без да докачи и наруши туй съединение съществените права на султана. Словото известява за англо-турското съглашение относително Египет и за присъединяванието на Бирмания. То решително отхвърля всяко посягание върху основния закон, който съединява Англия с Ирландия, изказва съжаления за случившите се в Ирландия като казва, че правителството в случай на нужда ще прибегне към изключителний закон.

Виена. Вестниците разискват известието из Петербург относително предлежащите постъпки на силите за да оздравят мира на Балканский полуостров

„Fremdenblatt" уверява категорически, като се основава на достоверни сведения, че всичките слухове за някаква си възможна военна австрийска намеса в Сърбия са съвършено безосновни.

Рим. Зелената книга, която се раздаде в камарата, констатира, че в Източний въпрос Италия се е присъединявала към Австрия, Германия и Русия във всякой въпрос, който е имал за цел запазването на мира, и че тя е била безкористна искрена приятелка, на която Турция може да разчита с доверие. Относително желанието на Гърция да се оправи северната ѝ граница, г. Робилант обявил, че ни една от силите не желае, засега, прегледването на Берлинский договор.

11 януарий 1886 г.

Париж. Трите империи търсят начин да се съгласят за общо действувание спрямо Сърбия и Гърция, които отказват да се разоражат.

Белград. „Српске Новине" констатират, че Портата не била още отговорила на направените ней предложения касателно определението мястото гдето да се съберат упълномощените да водят преговорите за мира.

Виена. Гарашанин с телеграма кани сръбский във Виена представител да опровергае неблагоприятний слух, според който на сръбското правителство се приписва, че било взело бързи мерки по обръжванието. Истината е, че Сърбия прави всички усилия за ускоряването(?) на преговорите.

Из Цетинье известяват на „Correspondance Politique", че пътуването на черногорский княз е диктувано от същите мотиви, които побуждаха г. Братиану да пътува, когато избухна кризисът на Балканский полуостров.

Рим. В депутатската камара г. Робилант като отговаря на едно запитване върху поведението на Италия при Балканските събития казва, че правителството се е старало, по мере възможности, да отстрани всеки повод за европейско усложнение и да запази народните интереси. Той обявява, че не знае за никакво съвместно действуване на силите, но че той би бил наклонен да се присъедини, но не за да следва политика на чувствата, а политика диктувана от интересите и достолепието на страната.

13 януари 1886 г.

Лондон. В. „Daily News“ осъжда заплашителното поведение на Солсбъри спрямо Гърция и обявява, че то е съвършено противоположно на чувствата на англичаните. Вестник „Times“ пък одобрява туй поведение и е на мнение, че ако би сега Солсбъри да остави властта, то негово оттеглюване щяло да бъде много неприятно за общий интерес на Европа.

Цариград. Портата е упълномощила Маджид паша да тръгне за Букурещ с българский делегат, за да подкачат преговорите по мира със Сърбия като му изпратила и наставления. Г. Цанов и Гадбан ефенди пристигнаха тука.

Белград. Сърбия като желае да се побърза колкото е възможно по-скоро със заключението на мира, представила е на краля предложения в такава смисъл. Като склонил и кралят, г-да Гарашанин, Франасович и Петрович заминаха за Ниш, за да се разговорят с краля. Г. Данич, началник отделение, ще управлява министерството на външните дела.

Ниш. Тук се говори че сръбските делегати са получили наставления да ускорят заключението на мира.

14 януари 1886 г.

Атина. Негодуванието против Англия е неизразимо. Станаха многобройни патриотически събрания. Кралят, правителството и народът са съгласни да защитят народното достолепие.

Берлин. „Норддойче“ ръкопляска на енергическото поведение на Англия и казва, че и другите сили няма да търпят да се компрометира мира чрез възпламенителната политика на малките държавици. Броненй паравдув „Prince Frederik Charles“ бързо се обръжва за да отиде в Пирея.

Пеща. В камарата на магнатите г. Андраши иска разяснения върху поведението на монархията относително проектираната персонална уния на Румелия.

Г. Тирсца отговаря, че правителството в съгласие с другите сили полага усилия, за да се намери едно трайно решение на тоя въпрос. Преговорите се продължават.

Белград. Зия бей връчи на сръбското правителство отговора на Портата, с който тя изказва съгласието си, щото Букурещ да бъде мястото, гдето да се съберат пълномощниците за преговорите по мира.

Виена. Според вестниците не се вижда, че княз Кантакузин ще се завърне наскоро в София тъй като неговото политическо поведение в България е предмет на изследване. Говори се, че за колективни бъдещи заявления, ако би Гърция да отказва да се разоръжава, но има надежда, че Гърция като признае важността на положението най сетне ще отстъпи.

16 януари 1886 г.

Белград. Говори се, че българското правителство заповядало да се затвори границата от 17/29 того. Г Миятович е получил наставления и ще тръгне за Букурещ.

Виена. Според получаваните тука от Цариград известия г. Нелидов е съобщил на Пората, че Русия е решена да заварди своето влияние на Балканский полуостров. Руските агенти, според тая известия, се стараят всячески да дискредитират княза Александра в България, като разпространяват слух, че князът щял да стане турски чиновник.

Министрите са свикани на съвет вследствие на мълвата, че на границата уж имало сбиване между турските и гръцки войски.

Атина. Види се, че вчера вечер у гръцкий кабинет е станал някакъв си поворот; министерството е известило, че то ще склони на волята на Европа.

Цариград. Натоварената от Портата комисия да проучи измененията на Румелийский органически устав е имала много заседания. Слуховете за безредия в Крит се опровергават.

19 януари 1886 г.

Белград. Г. Персияни, руский пълномощен министър в Белград, е получил наставления относително втората колективна нота, която впрочем досега още не е връчена на сръбското правителство.

20 януари 1886 г.

Белград. В колективната нота на силите, която се връчи днес на сърбско правителство, се казва, че силите като узнали отговор на първата колективна нота, да се съгласят да заявят, че те няма да склонят на войнствените заявления на коя да е държавица, но че ще покровителствуват нападната страна и няма да позволят териториално изменение в никой случай.

Букурещ. Миятович пристигна в Букурещ.

21 януари 1886 г.

Букурещ. Махджит паша, г. Гешов и Миятович са пристигнали, съвещанията ще почнат от четвъртък. Понеже Миятович счита мирното решение за положително, съглежда се, че единствените възможни временви мъчнотии ще могат да произлязат от въпроса за подробностите.

22 януари 1886 г.

Виена. Според „Neue Freie Presse“ Русия предложила да се отправи ултиматум на Сърбия, но Германия и Австрия подкрепени от Франция и Италия, направили контра предложение да се отправят на Сърбия благосклонни съвети. Руский представител като запитал получил нови наставления. Силите са се съгласили върху текста на колективната нота.

Цариград. Говори се, че султанът потвърдил турско-българската спогодба и Портата с циркуляр подлага тая спогодба на силите като свиква конференция, за да санкционира тая спогодба.

Атина. Гърция в отговора си до силите протестира против всяко препятствие, което се туря на военните ѝ действия, и отхвърля от себе отговорността в случай на сблъсване.

23 януари 1886 г.

Букурещ. Днес беше първото събрание на делегатите за преговорите по мира, което стана във финансовото министерство гдето има приготвени зали за заседанията, в които като въведе г. Ферекиди делегатите, поздрави ги с добре дошли. Маджид паша като отговаряше произнесе една пълна със значение реч, в която направи намек за Балканска конфедерация. Г. Миятович тоже изказа неколко лесни думи за Румъния. След като се оттегли г. Ферекиди, делегатите размениха само пълномощните си писма и се разотидоха. Идущото заседание се отложи за в събота, тъй като делегатите очакват осветления от своите правителства върху въпроса под каква форма да водят преговорите.

24 януари 1886 г.

Виена. Известяват за нова дипломатическа интервенция в Белград за ускоряване преговорите по мира, ако би Сърбия да отказва да се разоръжи.

Белград. Органът на правителството „Видело“ намира поведението на Гърция справедливо.

Белград. Гарашаниновий отговор на колективната нота, който е връчен днес на представителите на всичките сили, заявява на кратко, че сръбското правителство взема във внимание съдържанието на колективната нота, но мисли, че то не е длъжно да влиза в разискване, предвид че решенията на силите имат окончателен характер.

Виена. „Politicshe Correspondenz“ казва, че според известия из Белград, понеже Маджит паша нямал пълномощия, Миятовачу са дадени наставления да не влазя в преговори, докогато турский делегат не получи такива.

Белград. Откогато е станала новата турско-българска спогодба, между Портата и сръбското правителство са се разменили много телеграми. Мълви се, че кралят не споделя при този случай ученията на Гарашанина. Кралевски указ уволнява от служба полковника Пропорчетовича и подполковниците Лазаровича и Симоновича.

25 януари 1886 г.

Цариград. Отговорът на силите относително турско-българското съглашение е въобще благоприятен освен Русия, която прави уговорки.

Лондон. „Standard“ казва, че силите са предали вчера на елинското правителство една нова нота, та му препоръчат благоразумие. Според „Daily News“ г. Дилке щял да замести г-на Розбъри в министерството на външните дела.

Букурещ. Понеже Маджид паша не е получил потвърждение на пълномощията си, днешното заседание ще се състои просто във формени запитвания. Маджид паша смята да получи пълномощните си писма за в понеделничното заседание.

26 януари 1886 г.

Виена. Из Белград известяват, че Сърбия ще приеме един честен и траен мир; за тая цел сръбското правителство следва предпазителните си мерки, макар да не желае война и нема да я прави без належаща необходимост. Кралят е в съгласие с кабинета във всичките точки. Прочее слуховете за министерска криза нямат никакво основание.

Виена. Вестниците говорят, че г. Гладстон бил съветвал Гърция да се покори на волята на Европа.

Белград. Началникът на главний щаб в Шумадийската дивизия Беницки и майор Груич са осъдени от военний съд по на тримесечен затвор за неизправно поведение през последната война.

Според най-последните слухове крал Милан щел да отиде в Виена, за да се осветли върху положението.

27 януари 1886 г.

Цариград. Посланниците на великите сили са направили на Портата в събота еднакви препоръчания относително водените преговори за мир в Букурещ, касателно следующите пунктове:

Да респектира абсолютно Берлинский договор; да изостави всяка помисъл за обезщетение в полза на България; да не се коснова Румелийский въпрос, който е чисто вътрешен. Да държи представителите на силите в Букурещ във вървежа на преговорите.

Букурещ. В третото заседание Маджид паша извести, че той е телеграфирал в Цариград и очаква пристигането на пълномощията му с идущата поща. Миятович обявява, че е доволен, защото пристигането на пълномощието ще позволи да се подкачат в скоро време официалните преговори за мира и прибавя, че той склоня на предложенията на турский и българский делегати да пристъпят вече към разменяването на взглядове в частности. Делегатите решават да държат частни събрания преди официалното заседание, за да се улесни сполуката на работите.

Италианский пълномощен министър в Букурещ г. Торниели дава днес обед в чест на турский, сръбский и българский делегати; на този обед са поканени всичките румънски министри и представителите на силите.

28 януари 1886 г.

Виена. Според „Correspondance Politique“ руското правителство би предпочитало пълното съединение на двете Българии от турско-българското съглашение, но то не ще направи никакво препятствие на сключената вече спогодба, за да не би да се подигне нов въпрос. При това намират, че измененията на Берлинский договор от туй съглашение не са дотам важни, щото да оправдават събирането на конференция, която би могла и да няма сполука, така щото давало се предпочтение на един вид преговори по-малко тържествени, за да се избегнат какви да било недоразумения.

Атина. Гърция ще иска удовлетворение от Турция за нанесеното докачение на гръцкото знаме на един гръцки кораб, който бил на стоянка в Босфора. Слухове се разнасят за скорошно въстание в Крит, което щяло да бъде за захващане на турско-гръцките неприятелства.

Цариград. Портата показва големо безпокойствие предвид сегашното поведение на Русия по въпроса за турско-българското съглашение.

Лондон. Според изпратените из Берлин телеграми до „Daily News“ Русия отблъсва оная точка от турско-българското съглашение, която постановява, че българите ще трябва да защищават Турция. Преговорите между трите империи се продължават. Германия и Австрия са решили да приемат турско-българското съглашение, даже ако би Русия да го отблъсва. [...]

29 януари 1886 г.

Лондон. Според в. „Times" г. Гладстон е уведомил г. Делиянис, че той ще следва спрямо Гърция политиката на лорда Солсбъри. Изпратените до флотата заповеди са притвърдени отново.

Виена. Според частна телеграма из Белград официозните вестници вярват, че Русия после малко противяне ще припознае Българското съединение.

Гарашанин се е разговарял няколко часове с г. Персияни върху въпроса за мира и за Румелия. Ситуацията се вижда повече миролюбива.

Лондон. Потвърдява се слухът, че г. Гладстон уведомил силите, какво той ще следва напълно поведението на Солсбъри спрямо Гърция.

Букурещ. Маджид паша ще получи пълномощията едва довечера, така щото в действителност преговорите ще се почнат от утре.

30 януари 1886 г.

Петербург. Руските вестници продължават да осъждат турско-българското съглашение и казват, че Русия не ще може никога да склони преди да получи гаранции относително удържането на руското влияние между българите.

Белград. Кралят излезе из Белград, връщайки се в Главната квартира.

Виена. В. „Tagbllatt" казва, че демобилизацията на сръбската войска е належаща. А „Neue Freie Presse" като съобщава туй известие прибавя, че все пак туй известие още не било потвърдено официално.

Лондон. Паниката, която владееше миналата нощ, беше следствие на лъжливи слухове. Досега не е имало никакви смущения. Г. Розбъри, като приел дипломатическото тяло, потвърдил, че новий кабинет придържа източната политика на Солсбъри.

Букурещ. Маджид паша получи пълномощия и конференцията ще държи официално заседание днес.

31 януари 1886 г.

Рим. Официалний вестник обнародва назначението на барона Галвана, съветник при италианското във Виена посолство, за натоварен да управлява италианското посолство в Цариград с титла министър.

Белград. Опровергават се известията за демобилизацията на войската и свикването на скупщината. Крал Милан е пристигнал в Ниш. Фракциите на скупщината ще имат частни събрания, за да изкажат мненията си по висящите въпроси; радикалите ще се съберат в Ниш.

Берлин. Берлинский „Tagbllatt" известява, че оня параграф из турско-българското съглашение, който задължава България да дава на Турция военна помощ в случай нападение, ще се изостави, вследствие решителното отказване на Русия, после което съглашението ще се припознае безусловно.

1 февруари 1886 г.

Белград. Граф Кевенхюлер замина за Виена. Г. Миятович е получил наставления да ускори преговорите. Наскоро има да станат променения в личний състав на генералний щаб и комендантите на войската. Щом се сключи мирът ще се даде заповед за демобилизиране на войската.

Атина. Известяват, че въоръженията се подновяват и наскоро се свикват два разряда резерви под знамената.

Лондон. В. „Times“ казва, че според известията, които тоя вестник получава из Виена, подписването на българо-сръбский мир е несъмнено.

В. „Standard“ казва, че според получените известия из Берлин, Германия е постигнала едно споразумение между силите относително турско-българското съглашение, но точката в него относително военната помощ ще се унищожи.

Букурещ. Вторий член от договора за мира се гласува вчера.

3 февруари 1886 г.

Белград. Русский пълномощен министър г. Персиани получи наставление да се договори с представителите на другите сили, за да направят пред сръбското правителство енергически представления върху разоръжаването.

4 февруари 1886 г.

Виена. В частните телеграмми из Белград се казва, че руското предложение, което изключава препирнята за Брегово из преговорите за мира, не се приело от другите велики сили.

В. „Fremdenblatt“ опровергава слуха, според който великий принц Жан щел да бъде назначен главен управител в Сараево.

Атина. Идущите из Цариград известия показват, че султанът е решен повечето на война отколкото да направи какви да било териториални отстъпи на Гърция.

Париж. Положението на работите в Изток се види като да се е подобрило, тъй като скорошното сключване на мира се има за несъмненно, а и Русия значително е намалила исканията си относително турско-българското съглашение.[...]

5 февруари 1886 г.

Лондон. „Daily News“ казва, че правителството сега е решило относително гръко-турска война, английската флота подкрепена незабавно да се тури в действие, за да постави гръцката флота вън от възможност да действува. Утре в парламента ще се направи министерска декларация относително Изток.

Виена. Според „Neue Freie Presse“ в Париж очакват щото българо-сръбский мир да се подпише преди първи – март (н. с).

Атина. Мълви се, че Англия е направила нови заявления пред гръцкото правителство за обезоръжаване на войската. Направила е и Германия същите заявления. Вярва се, че Русия ще вземе под своя защита гръцките интереси. Гърция е решена да се не разоръжава догдето не се чуят исканията ѝ.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg“ заявява, че Русия никога няма да приеме оная точка от турско-българското съглашение, която задължава България да дава военна помощ на Турция, защото това би било против Берлинский договор и би могло да предизвика братоубийствена борба на Изток.

Черногорският княз замина из Петербург.

6 февруари 1886 г.

Букурещ. В конференцията днес не се държа официално заседание, а имаше частно събрание, в което делегатите приготвиха материали за улеснение разискването на членовете на конвенцията. Делегатите изявяват, че те силно са подпомагани от представителите на силите в Букурещ в делото за мира и надяват се твърдо, че мирът ще се подпише преди края на армис[тиц]ията.

Ханея (Крит). Френский консул е приел най-формални заповеди да се въздържа от всичко, което би могло да се вижда, че насърчава домогванията на елинските агитации.

7 февруари 1886 г.

Лондон. В камарата на общините като говореше г. Гладстон изказа, че той се радва за Европейското съгласие и притвърди, че ще следва възточната политика на Солсбъри, която е благоприятна за мира. Той мисли, че тя запазва публичните права и истинските интереси на Гърция. (Ръкоплескания).

Атина. Една част от флотата на великите сили се намира пред Воло. Има голямо недоволство вследствие нерешителността на правителството.

Рим. Има вероятност, че Портата ще склони да се зачеркне из турско-българското съглашение оная точка, която задължава България да дава на Портата войски.

Берлин. [...]

„Creuz-Zeitung" обнародва разговора на един от своите редактори с черногорский княз, в който разговор се вижда, че княз Никита особено настоява да докаже доколко са неоправдими подозрителните предположения, които се отдават на размайванието му в Петербург. Отношенията на Черна гора с всичките сили и особено с Австро-Унгария, уверява той, са най-приятелски. Не може да се откаже, (казал князът), че турско-българското съглашение съдържа известни точки, на които Русия е противна, но тези мъчнотии ще могат да се премахнат чрез мирни преговори. Князът прибавил, че той счита, какво изхода на преговорите за мира наверно ще бъде благоприятен.

Цариград. Уверяват, че Портата е получила съобщение за приемането от Русия турско-българското съглашение чрез изменяванието относящите се до военната помощ точки.

Белград. Турский пълномощен министър е изказал на г. Гарашанина, че желанието на Портата е да се ускорят преговорите за мира, като прибавил, че нема никой въпрос, който да представлява мъчнотии и поканил Сърбия да се обезоръжи.

Лондон. Г. Розбъри направи в камарата на лордовете същата декларация, която г. Гладстон бе направил в камарата на общините.

По-голямата част от вестниците одобряват тази декларация и особено „Standard", който вижда в нея гаранция за мира.

8 февруари 1886 г.

Букурещ. Днес делегатите немаха официално заседание.

Атина. Руската ескадра е пристигнала в гръцките води.

Букурещ. Появиха се нови затруднения в делото на конференцията, понеже Сърбия отказа да представи писмени предложения едновременно с българските предложения, съгласно с предложението на Маджид паша и г. Гешова, което отказване произведе неблаприятно впечатление, толкоз повече че мъчнотиите идат не от г. Миятовича, чиито миролюбиви намерения са явни, а от самия Белград, когото и обвиняват, че иска да провлача работите. Но се надеват още, че направените от представителите на силите в Букурещ изявления пред Миятовича, за да го поканят да представи писмени предложения, ще произведат своето действие в Белград. Резултатът на конференцията се види, че ще требва да зависи от отговора, когото Миятович очаква из Белград на изпратената от него вчера телеграма. Отговорът ако бъде утвърдителен, преговорите ще се подкачат наново веднага, но ако бъде отрицателен по всяка вероятност г. Миятович ще бъде поканен да направи официална декларация и тогава преговорите би могли да се прекъснат.

Букурещ. Днес г. Миятович уведоми Маджид паша и г. Гешова, че е получил телеграма от Гарашанин, в която се казвало, какво отговорът на Сърбия ще пристигне довечера. Вследствие на това делегатите имат официално заседание за съобщение на сръбский отговор.

Атина. Новий турски министър-резидент пристигна тука вчера. Той има дълготраен разговор с г. Делияниса. Прегледването от военний министър войските що се намират на границата се отложи. Гръцката флота ще остане в Саламина.

9 февруари 1886 г.

Белград. Кралят пристигна тук по пладне. Той е дошъл за да се споразумеят с г. Гарашанина върху наставленията, които ще се проводят на г. Миятовича.

Виена. Императорът направи посещение на Черногорский княз. „Correspondance Politique“ е упълномощена от турский посланик да опровергае известието, според което Портата уж била подкачила прями преговори с Атина.

Букурещ. Г. Миятович е получил телеграма от Гарашанина, който го упълномощява да представи писмени предложения едновременно с българските предложения. Разменението им ще стане утре. Този резултат се отдава на колективната постъпка на представителите на силите в Букурещ.

Цариград. Г. Нелидов предаде вчера на Портата нота, с която той потвърдява и обръща вниманието на Портата върху руските възражения против турско-българското съглашение.

Белград. Великите сили, по предначинанието на Англия, са предложили, щото Сърбия да се откаже от сключването търговский договор в договора за мира, а от друга страна сами те ще действуват пред Турция и България щото в протокола за мира да се помести един параграф, който да налага задължения на двете страни веднага след подписването на мира да пристъпят към сключването на търговски договор.

Букурещ. Конференцията има днес заседание: г. Миятович съобщи сръбските предложения, които Маджид паша и г. Гешов поискаха да препроводят до правителствата си, за да определят окончателните предложения.

Общественото мнение стана по-благоприятно откак направиха предложенията си сърбите. Въобще се верва че мирът е осигурен.

11 февруари 1886 г.

Виена. В една телеграма из Атина до в. „Correspondance Politique“ се казва, че оставката на кабинета е неминуема.

Друга телеграма из Цариград до „Neue Freie Presse“ поддържа, че между Сърбия и Гърция е сключен съюз въз основание за общо действование против уголемяването на България.

Пловдив. Има вероятие, че Н. В. князът ще се завърне в София само след мобилизацията на запасни всичките и след турянието на военна нога народната милиция в Южна България.

Лондон. В камарата на общините правителството заявява, че не е благоприятен момент сега да се искат от султана териториални отстъпки за Гърция.

Лондон. Из Цариград известяват на „Daily Telegraph“, че Гръцкото правителство решило да отстъпи пред натиска на великите сили.

Париж. Великите сили с наклони да потвърдят временно турско-българското съглашение без да чакат резултата на анкетата преди да се пристъпи към прегледването на Румелийский органически устав. Остава още само да се споразумеят върху подновяванието на властта на князя Александра всяка пета година.

13 февруари 1886 г.

Цариград. Мълви се, че Турция е дала остров Кандия (Крит) като залог срещу сключений в Англия заем от шест милиона лири стерлинги.

Букурещ. Конференцията настоява да иска да държи решенията си тайни. Говори се обаче, че в днешното официално заседание Маджид паша и г. Гешов, съгласно примирителните си наставления из Цариград и София, са предложили конвенция със стояща от един единствен член, който отстранявал всичките мъчнотии и малко различавал от единствений член предложен от Сърбия. Миятович резервира приеманието му от Белградското правителство, на което го и съобщи. Впечатлението е благоприятно в добре уведомените кръгове, които считат незабавното сключване на мира за оздравено, понеже Сърбия мъчно ще може да отхвърли последното турско-българско предложение.

14 февруари 1886 г.

Букурещ. Обистинява се слухът, че съдържанието на единствений член от турско-българското предложение било следующето: „Мирът и приятелските отношения между Сърбия и България се възстановяват. Настоящий договор ще се ратифицира в продължение на 15 дни от подписването му“. Сръбският отговор се очаква днес.

Виена. Из Цариград известяват на „Correspondance Politique“, че силите са приели руските изменения в турско-българското съглашение. Вярва се, че Портата ще склони на тия изменения.

Белград. Турский министър-резидент предложи на Гарашанина договора за мира в един член, почти еднакъв с предложения от страна на Сърбия. Известията из Петербург донасят, че г. Гирс считал сръбското предложение благоприятно за сключването на мира.

Цариград. Един циркуляр от Портата предлага да се замести сръбската редакция, със следующата текстуална редакция: „Мирът и приятелските отношения ще се възстановят между Сърбия и България от деня на подписването настоящий договор, който ще бъде ратифициран в Букурещ до петнадесет дни". Маджид паша и г. Гешов са представили вчера тази редакция на Миятовича. Отговорът на Сърбия се очаква днес. Впечатлението въобще е благоприятно.

Букурещ. Италия е предложила формула, според която да се одобри турско-българското съглашение под уговорка за окончателна санкция после събранието на конференция. Вярва се, че тази инициатива взема Италия със съгласието на Германия.

15 февруари 1886 г.

Виена. Види се Русия да е искала да се установи разликата между временното приемание на турско-българската спогодба и формално потвърдяване на тая спогодба после прегледванието органическия устав. Други пък кабинети не споделяли този взгляд. При все това има надежда, че ще се споразумеят.

Последните из Атина известия представят положението на работите по-малко натегнато, като отбележват утихване на духовете.

Лондон. Според в. „Daily News" Русия иска щото в турско-българското съглашение да се казва само, че българский княз е главен управител на Източна Румелия, без да се означава личността му.

Букурещ. Миятович е получил наставления, но не са окончателни. Делегатите се надеват, че утре ще узнаят отговора на Сърбия и ще държат официално заседание.

16 февруари 1886 г.

Берлин. „Norddeutsche" окурява Г. Дедияниса задето е съобщил на атинските вестници нему дадените конфиденциално устни уведомления от германский в Атина пълномощен министър за че промененито на английский кабинет не щяло да повлече никакво изменение на английската политика спрямо Гърция. Тази постъпка на г-на Делияниса, казва същий вестник, не може да му запази доверието на силите и може да бъде причина, щото Гърция да загуби симпатиите и на други правителства.

18 февруари 1886 г.

Берлин. „Algemaine Zeitung", като говори за отказването от страна на Сърбия да приеме предложението на Турция, казва, вижда се, че в Белград владее още голяма вражда против България, на която вражда възстановлението на мира види се не ще може да тури край. [...]

Букурещ. Миятович получи една телеграма от Гарашанина, в която го уведомява, че Белградското правителство е приело новия член, предложен от Турция. Маджид паша и Гешов получиха подобни инструкции от своите правителства. Само материалните мъчнотии ще възпрепятствуват за подписването днес на мира, но има се за сигурно, че утре требва да се подпише договорът.

Букурещ. Днес конференцията имаше официално заседание; делегатите са се съгласили върху всичките въпроси, мирът ще се подпише довечера или пак най-късно утре заран.

19 февруари 1886 г.

Атина. Подписването на мира не изменява положението на работите в Гърция, която следва по съща линия на политиката си.

Париж. В депутатската камара г. Субейран запита върху учреждаването на митници между Турция и Румелия, които са вредни на френската търговия и противни на Берлинский договор. Г. Фрейсине отговори, че той е протестирал вече против туй нарушение, и че е преговорил с другите заинтересувани в тоя въпрос правителства, за да го подпомогнат. Той се надява, че въпросът ще се реши скоро. Камарата прие на дневний ред запитването на г. Субейран, прието и от министерството, и изказа, че тя разчита на енергията на правителството да направи то да се почита трактатът, който покровителствува френската търговия.

Букурещ. Договорът за мира между Сърбия и България се подписа днес на пладне.

Лондон. „Times" казва, че силите приготовляват да изпратят на Портата колективна нота относително турско-българското съглашение. Силите щяли да поискат да се унищожи членът за военний съюз на Турция с България и щели да склонят щото князът да се назначи пожизнен генерал-губернатор на Източна Румелия. Въпросът за прегледването органически устав щял да бъде предмет на по-послешни преговори.

20 февруари 1886 г.

Виена. Из Белград известяват на „Politische Correspondenz", че по всяка вероятност днес щял да се издаде кралевски указ, който ще заповядва демобилизацията на войската, крал Милан ще отиде наскоро в Ниш.

Белград. Щом се сключи мирът правителството заповеда да престанат понататашните въоръжавания; демобилизацията ще стане после ратификацията на трактата за мира.

Лондон. Силите считат, че събирането на конференция е възможно само после българо-сръбското разоръжаване. Тази конференция щяла да измени Берлинский договор относително Румелия, но щяла да отблъсне Гръцкий въпрос.

Белград. Кралят е подписал указ, та заповядва демобилизацията на действуващата във войната войска и от първий призив. Военний министър е направил вече нужните разпореждания.

21 февруари 1886 г.

Лондон. Из Виена пишат до „Times", че известието за скорошното събиране на конференцията е преждевременно. Русия не щяла да приеме да участвува освен след като се съберат силите, за да се произнесат върху предложението на Румелийский органически устав.

22 февруари1886 г.

Атина. Понеже Турция е усилила войските си на границата, Гърция е решила да свика два разряда резерва.

Цариград. Тъй като силите са вече дошли до едно споразумение върху турско-българското съглашение, представителите на силите в Цариград ще се съберат на конференция, за да изкажат чрез формален протокол временното приемание от силите турско-българското съглашение с известни изменения и обнародването му от Турция.

Окончателното санкциониране новий порядък на работите в Румелия от Европа се изоставя за когато прегледаний органически устав бъде представен на конференцията. Прегледването на устава ще стане от турско-българската комисия.

Рим. Депутатската камара гласува бюджетопроекти с 242 гласа против 206. Г. Паренцо поиска да направи запитване върху постъпките за възпиране поставянето митници между Турция и Румелия като противно на Берлинския договор. Камарата се отложи до 3/15 март.

Цариград. Поставянето на митници между Турция и Румелия се преустановява.

Лондон. „Standard“ казва, че Турция като пожелала да изиска свикването на конференцията в Цариград, Италия внушила идеята да се събере тази конференция в Берлин. Силите щели благосклонно да приемат това предложение.

23 февруари 1886 г.

Виена. „Neue Freie Presse“ казва, че според известия от Атина Делиянис, като не искал да вземе на себе отговорността за разоръжаването, поднесъл оставката си на краля, който не рачил да я приеме.

Атина. Опровергава се слухът за повикването на два разряда от резервите.

Париж. Говори се, че слухът за събирането на конференция в Берлин няма вероятност.

Букурещ. Решид бей замина за Цариград, а Цанкович ще тръгне днес за Белград, носящ договора за мира за ратификация.

24 февруари 1886 г.

Цариград. Портата изпраща до силите нота, с която изказва, че тя приема измененията на турско-българското съглашение, независимо от премахването на относящата се до военната помощ част, което е вече по-рано прието, тоест Портата се съгласява щото главното управление на Източна Румелия да се поверява на българский княз съгласно член 17 от Берлинский договор. Измененията, които ще се привнесат в органический устав от турско-българската комисия в продължение на четири месеца, ще се подложат за санкциониране на конференцията, а нареденото от турско-българското съглашение временно управление ще следва да действува докогато стане това санкциониране. Портата в нотата си моли силите да упълномощят посланиците си да вземат участие в конференцията у Цариград, за да санкционират тъй измененото съглашение.

25 февруари 1886 г.

Цариград. Повечето от силите са отговорили благоприятно на последний портин циркуляр относително турско-българското съглашение. По всяка вероятност конференцията ще се събере през тази седмица.

27 февруари 1886 г.

Белград. Цанкович се очаква да пристигне тука довечера носящ договора за мира. Министрите ще идат в Ниш, гдето ще има съвет под председателството на краля. – Очаква се да пристигне граф Кевенхюлер.

Кралят учреди декорация за дамите, които са се грижили за ранените войници.

28 февруари 1886 г.

Белград. Тръгването на министрите за Ниш в последний час се отложи за утре. Слуховете за нови министерски комбинации са преждевременни. Кралят ще ратифицира договора за мира утре.

Цариград. Разногласията по режията на тютюните и публичний данък относително унищожнето извоза на тютюни в Египет са се изравнили. Махването на митническата линия по Румелийската граница взе окончателен характер. Саид паша е уведомил за това г. Фрейсине официално. Има вероятност, че конференцията ще се събере в събота, след като държи приготовително събрание у доайена на дипломатическото тело г. Калица. В конференцията Англия ще биде представлявана от г. Уайта.

Атина. Некои вестници искат да кажат, че повикването на резервите е само отложено и че указът за свикването им ще се издаде във вторник.

2 март 1886 г.

Белград. Кралят е подписал договора за мира. Този акт се донася из Ниш, за да се връчи Цанковичу, който ще тръгне утре за Букурещ.

Цариград. Вчера Саид паша, г. Нелидов и Калис бяха се съгласили върху образеца на протокола, който ще утвърди турско-българското съглашение, когато се узна че българский княз, като се повръща на по-прешните си декларации, иска да бъде назначен генерал губернатор на Румелия без да се обозначи срок за подновление на властта му.

4 март 1886 г.

Белград. Министрите си се завърнаха из Ниш снощи. Кралевский указ относително демобилизацията намалява войската до обикновеното число през мирно време.

Рим. В депутатската камара[...] Разискванието за поставянето митарствена черта между Румелия и Турция е преустановено и окончателно отложено за денят, в който камарата ще се занимае с измененията на Органический устав.

5 март 1886 г.

Виена. „Correspondance Politique" донася един слух, според който г. Цанов бил получил наставления да настои щото в члена на съглашението относително назначението на българский княз за генерал губернатор на Румелия да се не определя срок за траянето на властта му и, ако тази основа не се приеме, да остави Цариград.

Цариград. Г. Цанов си замина за София.

6 март 1886 г.

Букурещ. Договорът за сръбско-българский мир се ратифицира снощи в 9 часа.

Белград. Кралят в прокламацията, с която известява за станалата ратификация на мира в Букурещ, благодари на народа за патриотизма му и за жертвите, които е поднесъл в интереса на националний идеал, като прибавя, че Сърбия требва да възложи своите надежди в благотворителното дело на мира.

7 март 1886 г.

Виена. „Correspondance Politique" казва, че Букурешкий кабинет е въодушевен от желанието да види по-скоро отварянието на конференцията за митнический въпрос.[...]

Виена. Из добър източник в Белград известяват на „Politische Correspondenz", че Гарашанин като изложил в министерский съвет вътрешното и вънкашното положение на работите в страната, предложил на колегите си да подадат оставка. Несмотря на съветите на приятелите, които го молят да се не оттеглюва от властта и да направи новите избори, Гарашанин се вижда, че иска да настои върху решението си. Говори се, че той днес ще тръгне за Ниш, за да връчи кралю оставката си.

8 март 1886 г.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg" казва, че всичките държави считат за абсолютно нужно потвърждението на турско-българското съглашение с петгодишен срок.

Париж. Говори се, че Н. В. българският княз е уведомил силите, какво той склонява да подпише измененото турско-българско съглашение, по причина на натиска, който се прави върху правителството му, но все пак протестира против члена за петгодишний срок.

Петербург. Русия окончателно отказва от да вземе участие в принудителните мерки против Гърция.

9 март 1886 г.

Цариград. Посланниците разискват въпроса за утвърдяването на турско-българското съглашение, без да гледат мъчнотиите подигнати от Н. В. българский княз, който е отказал да отстъпи по въпроса за петодишнината при всичките настоявания на чуждите представители.

11 март 1886 г.

Виена. „Tagbllatt" казва: понастоящем отношенията между Портата и България са натегнати; Турски войски щели да бъдат съсредоточени по Румелийската граница.

Сыщий вестник казва, че г. Нелидов бил уведомил Портата, какво морската демонстрация наскоро ще се свърши, защото Гърция нема да наруши мира.

12 март 1886 г.

Париж. „Journal de Débats" обнародва телеграма из Виена, в която че понеже българский княз настоява на своите претенции, Русия е предложила на силите да минат мимо.

Букурещ. Всички делегати си заминават тази заран.

13 март 1886 г.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg" казва, че освен въпроса за формата на назначението на българский княз за губернатор на Румелия, касае се още да се знае, може ли да се допусне щото князът да се тури по-горе от единодушната воля на цяла Европа. По-нататък тоя вестник оказва на лошото влияние, което този пример може да има над Гърция.

Лондон. Според „Standard" Германия е предложила, щото в случай че назначението на българский княз за губернатор на Румелия без определяне срока за траянето на властта му не би се приело, то да се остави Портата властна сама да поднови пълномощията после пет години.

Според в. „Times", Италия е предложила на силите да приемат да не се означава никакъв предел за траянието на пълномощията.

Атина. Три усилени отреда войска се настанила на Тесалийската граница.

Уверяват, че кабинетът щял да реши да се свикат резервите. Вземанието на тази мярка се вдъхва от възникналите усложнения по турско-българский въпрос.

Цариград. Маджид Паша пристигна тука.

14 март 1886 г.

Лондон. Всичките сили, освен Русия, приемат предложението на Италия, в което се заявява, че функциите на генерал-губернатора требва да бъдат завинаги поверенни на княза, който ще управлява България.

Париж. Говори се, че Русия е отхвърлила формално италианското предложение и повечето от другите кабинети са направили уклончиви отговори и, без да се обявляват ясно враждебни, забележили са, че би било мъчно да се повръщат на по-прешни съглашения и особно предвид на противянието от Русия.

Белград. Миятович се завърна.

15 март 1886 г.

Париж. „Journal de Débats" мисли да знае, че гръцкий крал ще поиска да стане губернатор на Албания, както княз Александър управител на Румелия.

16 март 1886 г.

Белград. Кралевски указ предписва да се прекрати действието на военний закон във войската. Хърватович е назначен главнокомандующий на действующата войска и награден е с големий кръст от Таковский орден с мечове.

17 март 1886 г.

Лондон. Из Цариград телеграфират до в. „Daily News", че Гърция съобщила на Турция, какво тя ще обяви война до десет дни, ако дотогава не получи удовлетворение.

18 март 1886 г.

Белград. Тъй като главното военно командантство се унищожава, генерал Хърватович оставил Ниш и тръгнал за Белград.

Кралят поздрави на станцията полка на княза наследник. Очаква се утре разрешението на министерский кризис. Почти всички държавни мъже, призовани от Краля, обявиха, че понеже Гарашанин се силно подкрепя от напредняците, то той трябва да остане на власт.

Виена. Из Рим телеграфират на „Neue Freie Presse", че Германия, Англия и Италия са препоръчали на българский княз най-голяма умереност като са го уверили, че неговите стремления щели се вземат във внимание в по-тихи времена.

При това, получили са се известия, в които се казва, че Гърция иска сближение с България и Черна гора.

Лондон. „Times" обнародва още остри членове против Гърция.

Париж. В една телеграма из Лондон се казва, че конференцията ще санкционира по всяка вероятност примитивната турско-българска спогодба, като вземе в забележка протестацията на българский княз. По този начин въпросът се решава временно.

20 март 1886 г.

Белград. Гарашанин е отклонил възлаганата нему мисия да състави нов кабинет и заедно със съпартизаните си поддържа оставката си. Кралят е натоварил г. Ристича да състави кабинет.

21 март 1886 г.

Цариград. Княз Александровий телеграфически отговор до Великий везир от 18/10 того е бил предаден на Портата вчера. Министерский съвет се събра веднага, за да узнае този отговор и като го разгледа натовари Гадбана ефенди да се завърне немедлено през Пловдив в София.

Лондон. „Times" подканва силите да санкционират турско-българското съглашение и да оставят отговорността на българский княз, ако настоява да отказва.

Виена. Мълви се, че Н. В. българский княз Александър щял да склони, ако му се дадяла гаранция, че до една година въпросът ще бъде решен в негова полза.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg" по повод на последните из София телеграми казва: хората разбират оболщението на княза Александра, но предвид на взетото от всичките кабинети решение за българското правителство не остава друго освен да се подчини. Касае се за едно примирение, из което България ще може един ден да направи да излезат окончателните разрешения, ако има благоразумието да не предизвиква никакво ново стълкновение, никакво заплитане, което би могло да направи силите да съжаляват за снизхождението си. Това е един лоялен опит от който България би могла да извлече всичките ползи, ако иска да го практикува лоялно. Положението на работите на изток не търпи засега коренни решения, та са нужни полумерки и едно примиряване се налага в името на висши интереси, а когато прогласява това Русия, която е направила толкоз жертви за България, тя има право да бъде послушана. Княз Александър тури мира в опасност, предизвика заплитания, на които може бити не е могъл да премери тяжестта, но които, навярно, той не е в състояние да отвърне. Остава му прочее да се покори без да продължава депешите си из София.

Лондон. В камарата за общините г. Брис отказва да отговори на запитването по българский въпрос, защото преговорите още се продължават. Относително Гърция той обяви че кабинетът поддържа политиката на лорда Солсбъри.[...]

22 март 1886 г.

Белград. Г. Ристич при развиването на политическата си програма обяви, че той зема на себе особна грижа да удържи съществующите сега добри отношения с Австро-Унгария, спрямо която Сърбия има толкози задължения, а надява се още че ще може да сполучи да възстанови добрите отношения с Русия, Германия, България и Черна гора. Кабинетът е на сформирование и не след много време съставът му ще стане известен.

Цариград. Известило се бе, че Гадбан ефенди щял да тръгне тази вечер за София с особен трен. Но в последната минута се разнесе слух, че конференцията ще се събере на 24 того, и вследствие на туй Гадбан ефенди бил приел заповед да отложи тръгването си.

23 март 1886 г.

Цариград. Конференцията се свиква на заседание в понеделник.

Лондон. Четири торпидни кораби ще тръгнат на 26/7 априли, за да усилят английската в Средиземно море ескадра.

24 март 1886 г.

Цариград. Посланниците днес са имали частно събрание, което е дало възможност да се констатира пълното съгласие на шестте велики сили за утрешното заседание на конференцията, която досега не се вижда, че може да срещне некаква пречка.

25 март 1886 г.

Цариград. Заседанието на конференцията трая 45 минути. После обиколеното при подобни случаи поздравително слово от страна на председателя Саид паша всичките пълномощници подписаха протокол, в който е преписано турско-българското съглашение, изменено с петгодишнина.

Лондон. „Standard" обнародва телеграма из Берлин, която опровергава слуха, че княз Александър замислювал некакви си войнолюбиви намерения или пък, че искал уж да се провъзгласи за независим крал и уверява, че княза ще спази верно решението на конференцията.

Белград. Франасович е отправил до силите циркуляр, в който казва, че той ще положи всичките си старания за удържанието приятелските отношения със силите.

27 март 1886 г.

Атина. Делиянис съобщи в камарата, че Гърция ще се въздържи от всяко неправилно нападение против Турция. Г. Политиму критикува кабинета, който е изгубил благоволението на силите, без да е исказал формално намерение да воюва...

Петербург. Руските вестници искат окупирането на България; не вярва се обаче, че компетентните кръгове обсъждат туй окупиране.

Цариград. Според известия из София, князът се виждал наклонен да приеме турско-европейското съглашение, а не турско-българското, желающ да отстъпи само пред международното решение.

28 март 1886 г.

Атина. Във вчерашното заседание на камарата говориха мнозина оратори, от които едни похвалиха, а други не одобриха поведението на правителството. Един депутат от опозицията като говореше за безсилието на Гърция, посрещнат със силно неодобрение, жестоко натякна на преобладающето в камарата войнствено настроение.

1 април 1886 г.

Цариград. Портата изпрати днес циркуляр, та моли силите да настоят в Атина за разоръжаването на Гърция.

5 април 1886 г.

Атина. Гърция като отговаря на колективната нота на силите, настоява да иска дадената ней от Берлинский договор погранична линия и обявява за невъзможно да се изостави от това без да докачи националното чувство.

6 април 1886 г.

Атина. „Politische Correspondenz“ е уведомена, че Българский княз преди да приеме решението на конференцията бил накарал да се попитат конфиденциално Лондонский и Берлинский кабинети, дали биха подигнали те някакво възражение против неговите резерви и че бил получил отрицателни отговори.

10 април 1886 г.

Цариград. Шакир Паша замина за София носящ султанский ферман за назначението на княза Александра главен управител.

Белград. Вероятно е разделението на радикалите в следствие подписана от Ристича спогодба, която обема програмата по вътрешната и вънкашната му политика.

11 април 1886 г.

Лондон. Известието за че силите били вече направили постъпка в Атина е преждевременно. Истината е, че преговорите следват и нема съмнение, че и постъпката ще се направи наскоро.

Виена. „Correspondance Politique“ опровергава слуха, че елинский в София агент бил уж натоварен от Сърбия да подкачи преговори с България относително Брегово. Ни България нито пък Сърбия е направила подобна постъпка.

Лондон. Английските вестници известяват, че гръцкий крал Георгий на скоро щял да тръгне за Тесалия.

„Standard“ казва, че силите са решили единодушно да направят нова постъпка в Атина, та да поканят Гърция да се разоръжи, но не са съгласни върху принудителни мерки, които ще требва да употребят. Вестниците „Standard“ и „Daily News“ верват, че Гърция нема да отстъпи на заплашванията за принуждавание.

12 април 1886 г.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg“ верва, че Гърция ще отстъпи на желанието на силите та ще се разоръжи и по тоя начин ще добие за в бъдеще ново право на благосклонността на силите.

Цариград. Турский в Лондон посланик е съобщил на Портата, че Англия не предлага енергическо действувание против Гърция освен от симпатия за последната, чието разорение тя се бои да не би да последва от войната.

26 април 1886 г.

Виена. Официално се опровергават всички политически комбинации по повод на предприетото пътуване от Великий дук Алберт по окупираните страни. Говори се, че българский княз ще отиде в Цариград едва чак на есен.

29 април 1886 г.

Атина. Народната гръцка лига отправи до всички народи възвание в защита на елинский въпрос, като посочва на несправедливостта на петте сили, които като санкционираха Пловдивската революция, която раздра европейските договори, не се подвоумиха после да злоупотребят със силата си, за да защитят тиранина на източните народи. Лигата протестира против блокирането и против суровостта на ултиматума на тия сили, и изказва, че тя не може да вярва, какво народите ще претърпят такъво едно вмешателство от страна на правителствата им.

Кралят се е разговорил с г. Трикуписа, който го е съветвал да не приема оставката на Делияниса и да свика камарата.

1 май 1886 г.

Пеща. На „Revue Orient“ известяват из София: Между 1 и 7 май князът ще посети Нова Загора, Стара Загора, Казанлък, Сливен и пр. и около средата на май ще бъде в Бургас от гдето ще замине за Букурещ да посети крал Карла. Князът ще бъде придружен от брата си Франс Иосифа Батенбергский. От Букурещ князът ще се завърне в София за да открие (?) събранието.

16 май 2886 г.

Париж. Гърция прави голямо споразумение с Турция за разоръжаване без да прибегва до посредничеството на силите. Не се знае силите ще настояват ли да искат от Гърция съобщение за разоръжаването ѝ преди да се дигне блокадата.

18 май 1886 г.

Париж. [...]

Жълтата книга относително Румелийский и Гръцкий въпроси се е раздала на депутатите. Из обнародваните в нея документи излиза, че Франция още от началото на българский преврат в Румелия е полагала всичките си усилия щото сблъсването да се ограничи на местото си и да се достигне до едно мирно решение.

Относително българский въпрос Франция е имала грижата да остави повече заинтересованите държави да действуват; на против в Гръцкий въпрос, в който Франция е повече заинтересована, защото е въпрос касающи се до Средиземно море, Франция е държала поведение по-активно, повече себелюбиво, но всякога в миролюбива смисъл.

14 юни 1886 г.

Париж. Вестниците строго осъждат решението на Българското правителство да облага с 8% налог внасяните в Румелия турски произведения. „Journal des Débats" казва: Турция може без всякакви други оръжия, само с митните тарифи, много да повреди на България, защото изнасяните из България произведения са много по-вече от внасяните в Румелия турски произведения.

15 юни 1886 г.

Виена. Според „Correspondance Politique" не само портата, но и другите велики сили са изпратили до Софийското правителство приятелски съвети за умереност.

17 юни 1886 г.

Лондон. Говори се че една телеграма из Берлин опровергава слуха за че било уж въпрос да се зачеркне из списъците на Германската войска името на княз Александра.

18 юни 1886 г.

Петербург. „Journal de St. Petersbourg" не знае: „Русия направила ли е или не някакви съобщения на Портата, за които се говори в телеграмите. Във всеки случай княз Александър е направил по-голямо зло, отколкото да е нарушил органический устав: погазил е Европейското съглашение. Тези постъпки макар и малко почтителни спрямо Европейский аеропаг, види се да са се приели в Цариград с благоволение, достойно да оправдае подозрението за съществуването на едно съглашение между Портата и княза Александра. Има ли съглашение или не, ще се замълчи пред очевидността като се предполага, че извършеното в Цариград не ще има никакви последствия. Колкото до Русия тя няма да се остави, после направеното вече да излезе единствената защитница на решенията на Европейската конференция, които види се да са изгубили всяка стойност в очите на ония в интереса на които тези решения са били взети т.е. на ония в София, които вече открито ги нарушават, та и на тия в Цариград които най-малко се тревожат от тия нарушения. Кой би могъл да откаже, че туй положение на работите не таи сериозни опасности и премеждливи насърчения?"

ОПИС НА НЕПУБЛИКУВАНИ ДОКУМЕНТИ ЗА СЪЕДИНЕНИЕТО И СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА 1885 Г. ОТ ЧУЖДИ АРХИВОХРАНИЛИЩА

Мариана Лечева, Наталия Живкова, Наташа Михайлова,
Светла Левакова, Сашка Жечева

„Съединението прави силата"! Тези малки три думички, написани на сградата на най-българската държавна институция – Народното събрание, съдържат в себе си и изразяват по един забележителен начин същността и важността за нас – българите на едно от най-светлите събития в новата ни история, извършеното на 6 септември 1885 г. и блестящо защитено от прадедите ни в последвалата Сръбско-българска война, Съединение на Княжество България и Източна Румелия.

Младата българска държава извършва този акт без помощта и внушението на великите държави. То е подкрепено от целия български народ и всички партии, защото се явява осъществяване на националните идеи – всички българи да живеят и да се трудят в границите на една единна държава. Съединението се извършва в сложна политическа обстановка на Балканите, предизвикана от борбата за надмощие в този регион на Германия, Австро-Унгария, Великобритания и Русия. Не безучастни са и Франция и Италия към извършващите се промени в европейското наследство на Турция.

В отдел „Документи за българската история в чуждестранни архивохранилища" в Централния държавен архив, София се съхранява огромно количество от копия на документи за Съединението на Княжество България с Източна Румелия. Част от тях са обнародвани в издадения през 1989 г. документален сборник с чужди извори по темата[1]. С настоящата публикация си поставяме задачата да представим на широката читателска аудитория опис на значителна част от тях, която е малко известна и не е публикувана до този момент. Описът включва документите от най-големите и значими колекции, съхранявани в отдела – колекции Австрия (Колекция микрофилми, по-нататък съкратено КМФ 03), Великобритания (КМФ 04), Германия (в частта КМФ 26 – бивша колекция Западен Берлин и КМФ 19 – Пленени немски документи, заведени в колекция САЩ, откъдето са и донесени копията), Русия (КМФ 09), Франция (КМФ 12), както и Белгия (КМФ 16). Включени са също и част от документите, съхранявани в руската колекция микрофилми на Архива към Института по история при БАН[2].

---

[1] „Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война. Дипломатически документи 1885-1886", изд. Наука и изкуство, София, 1989 г.

[2] Споменатият архив притежава една доста богата колекция от копия на документи от чуждестранни архивохранилища (Русия, Австрия, Германия, Великобритания), отнасящи се до българската история, донесена през 60-те и 70-те години на 20 в., когато отделът към ЦДА (по-онова време – ЦДИА) все още не съществува. По-важните документи по темата от този архив са публикувани в споменатия вече сборник. По технически причини и липса на време, в настоящия опис не можаха да бъдат включени всички непубликувани документи от тези колекции.

По вид документите представляват най-общо дипломатическата кореспонденция (доклади, телеграми, инструкции, писма и др.) на съответните външни министерства с техните дипломатически представители в България, на Балканите и големите европейски столици (София, Букурещ, Белград, Одрин, Битоля, Скопие, Пловдив, Русе, Тулча, Бургас, Санкт Петербург, Виена, Истанбул, Берлин, Атина и др.).

Твърде разнообразни по съдържание, документите в крайна сметка дават общо взето една пълна картина на сложната политическа ситуация на Балканите и макар информациите в тях понякога да са различни и противоречиви, те са единодушни в едно: Съединението е изцяло българско движение, организирано и осъществено само от българите, без ничия външна намеса или подкрепа[3].

Основната част от тях осветлява позицията на великите сили и на Турция по Съединението и отделните моменти от развитието на кризата – липсата на намерение от страна на Турция за възстановяване на статуквото по пътя на война, настояване пред силите, подписали Берлинския договор за решение във връзка с кризата, поддаване на английските внушения; заемане на първоначална позиция от страна на великите сили за възстановяването на статуквото; посланическата конференция в Цариград – позиция на отделните сили за свикването на такава, изготвянето на предварителна обща декларация във връзка със Съединението, ход и решения на конференцията, опити на Англия и Франция за саботирането ѝ, посредническата роля на Италия и т.н.[4] Сред тях особено място заемат материалите, отнасящи се до германската политика по отношение на Русия и Австро-Унгария във връзка с избухналата, нарушаваща създаденото от Берлинския конгрес статукво криза по Източния въпрос[5], до ловките и изпълнени със завоалирана фразеология ходове и совалки на английската дипломация, домогваща се да постигне своите цели на Балканите и преди всичко да ограничи руското влияние в България[6] и т.н.

---

[3] КМФ 04, London, Publik Record Office, Foreign Office (PRO FO, Лондон, Държавен архив, Форин офис).

[4] КМФ 26, Berlin, Geheimes Staatsarchiv-Preussischer Kulturbesitz, III Hauptabteilung (GStA-PKB, III HA, Берлин, Таен държавен архив – Пруско културно наследство, Главен отдел III); КМФ 12 Ministère des Affaires Etrangères – Archives Diplomatiques, (MAE, Министерство на външните работи, – Дипломатически архив); КМФ 09 и АИИ БАН, кол. 9, Москва, Архив внешней политики Российской Империи, Ф. „Главархив-У-А2“ (АВПРИ, Архив на Външно министерство на Руската империя), Государственный архив Российской Федерации (ГА РФ, Държавен архив на Руската федерация), Ф. 677 и Российский государственный военно-исторический архив (РГВИА, Руски държавен военно-исторически архив), Ф. 401; Wien, Oesterreichisches Staatsarchiv, Abteilung Haus-, Hof– und Staatsarchiv, Politisches Archiv, XV Bulgarien und XXXVIII Konsulate (HHStA, PA XV Bulgarien или XXXVIII Konsulate, Виена, Австрийски държавен архив, отдел Придворен държавен архив, Политически архив, фонд XV България и фонд XXXVIII Консулства); КМФ 04.

[5] КМФ 26 – цит. фонд. и КМФ 19, Berlin, Politisches Archiv des Auswaertigen Amts, Bulgarien 4 secretissima. Означената с гриф „Секретно“ дипломатическа кореспонденция от назования подфонд „България най-секретно“ на архива на германското Външно министерство осветлява усилията на германския райхсканцлер княз Ото фон Бисмарк за запазване на всяка цена на създадения под негова егида с толкова много усилия „Съюз на тримата императори“ и недопускането на конфликт между двете най-засегнати от кризата империи (Русия и Австрия). Това се проявява най-вече в действията му за предотвратяване на разразилия се остър конфликт между двете сили във връзка с мисията на австро-унгарския пълномощен министър в Белград граф Кевенхюлер и недвусмислените австрийски намерения за окупация на Сърбия за предотвратяване активирането на национални движения сред славяните в собствените предели на дуалистичната монархия, както и в Черна гора.

Останалите документи препредават и допълват основни моменти от събитието и развитието на кризата. Една малка част от тях се отнася до борбата на българския народ за национално обединение до момента на провъзгласяването на Съединението[7]. Друга част засяга самия акт на провъзгласяване на Съединението, въодушевлението на населението в Княжеството, Източна Румелия, Македония и Добруджа и готовността му да го защитава[8]. Добре документиран е и отзвукът от събитията сред обществеността, правителствените и военни кръгове в столиците на Русия и Османската империя[9]. Трета част от документалния масив разкрива основни моменти от Сръбско-българската война – нарастване на напрежението между Сърбия и България, избухване и развитие на бойните действия, фактори за блестящите победи на българската армия, политиката и позицията на великите сили и Турция и ролята им при уреждане на отношенията между двете балкански страни, мисията на австро-унгарския пълномощен министър в Белград граф Рудолф фон Кевенхюлер-Меч за спиране победния български марш към Ниш, сключването на примирие, ход на мирните преговори в Букурещ[10]. Ходът на войната от военна гледна точка може да се проследи в донесените от Историческата служба на Сухопътните войски на Франция документи[11]. Не на последно място са засегнати и преговорите по изготвянето на договореностите във връзка с признаването на Съединението – сключването на споразумение между Княжеството и Портата и утвърждаването му от силите[12].

Показана е също така реакцията на съседните балкански държави, предимно Сърбия и Гърция, онова напрежение в политическата ситуация в Балканския регион, където примерът на българите действува като катализатор за създаване на подобни движения и в другите балкански държави и само активната дипломатическа дейност на великите сили успява да предотврати отново избухването на Източния въпрос с пълна сила[13].

От своя страна докладите на белгийските консули ни поднасят събитията по Съединението и отношението на великите сили от една друга гледна точка, а именно, през очите на една малка, незаинтересована средноевропейска монархия[14].

---

[6] КМФ 04, КМФ 19.

[7] КМФ 03, КМФ 09 и АИИ БАН, кол. 9.

[8] КМФ 03, КМФ 26, КМФ 09, КМФ 12.

[9] КМФ 26 и КМФ 09.

[10] КМФ 03, КМФ 12 и КМФ 26.

[11] КМФ 12 Service Historique de l'Armee de Terre – Archives, (SHAT, Историческа служба на сухопътните войски – Архиви).

[12] КМФ 03, КМФ 26.

[13] КМФ 03, КМФ 04, КМФ 06, КМФ 12 и КМФ 26.

[14] КМФ 16, Ministère des Affaires Etrangères, du Commerce Exterieur et de la Cooperation au Developpement Archives Diplomatiques – (MAECECD, министерство на външните работи, на външната търговия, коопериранeто и развитието – Дипломатически архив).

* * *

Описът включва 354 броя анотации. Всяка от тях съдържа данни за вида на документа, адресат, адресант, номер на документа, кратка характеристика на неговото съдържание, място и дата (нов и/или стар стил) на съставянето на документа. Под всяка анотация са дадени точните сигнатурни данни за мястото на съхранение на копията и техните оригинали. Същите могат да послужат за цитиране при публикуване на документите или позоваване върху същите.

Анотациите са подредени по колекции, а вътре в съответната колекция – по хронология.

КМФ 03 АВСТРИЯ

1. Доклад от австро-унгарския генерален консул в Пловдив фон Пиомбаци до австро-унгарския външен министър граф Калноки за съединистките митинги в Източна Румелия (Сливен, Хасково и др.) и подкрепата на българското правителство. Пловдив, 2 април 1884 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 360/11.

ÖStA, HHStA, PA XXXVIII, K. 255, Philippopel 1884.

2. Доклад от австро-унгарския генерален консул в Пловдив фон Пиомбаци до австро-унгарския външен министър граф Калноки за голям митинг в Пловдив на 1/13 април в подкрепа на генерал-губернатора Богориди, превърнал се в манифестация за съединение на България. Пловдив, 16 април 1884 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 360/11.

ÖStA, HHStA, PA XXXVIII, K. 255, Philippopel 1884.

3. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за издавания от една година в София седмичен вестник „Македонски глас“ с цел да привлече вниманието на Европа върху положението на македонските българи, потискани от страна на турци и гърци. София, 29 януари 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 2956/2, част 5.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 22, S. 65-66.

4. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за проведени в повечето градове на България агитации на македонските дружества, подкрепени от правителството, състоящи се в митинги, петиции и телеграми с цел да се представят пред Европа българските проблеми в Македония така, както и съединисткото движение в Източна Румелия през предишната година. София, 24 февруари 1885 г.

ЦДА, КМФ, Инв. № 2956/2, част 5.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 22, S. 106, 113-114.

5. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за мерките на българското правителство във връзка с ограбване на оръжейния склад от чета под водачеството на руския офицер Калмиков в Кюстендил и изразеното във в. „Македонски глас“ мнение за благоприятни обстоятелства за действия в Македония поради мирното развитие на афганистанския конфликт. София, 2 юни 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 295б/2, част 5.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 22, S. 330-333.

6. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за разговори на австрийския дипломат с българския княз за участието на батальонния командир майор Краузе в инцидента при Кюстендил и близките му отношения с руския военен пълномощник барон Каулбарс. София, 16 юни 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 295б/2, част 6.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 22, S. 362-363.

7. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за благосклонното отношение на Англия към освободителните движения в Албания и Македония, подкрепяни от Княжество България, според документ, изпратен от албански комитет в Лондон до тукашния албански агитатор Юсуф. София, 23 юни 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 295б/2, част 6.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 22, S. 378-379.

8. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за отправени упрек и предупреждение от австро-унгарска страна към българското правителство във връзка с кюстендилската афера и нахлуването на доброволчески чети от България в Македония, действията на правителството и реакцията на македонските дружества. София, 30 юни 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 295б/2, част 6.

ÖStA, HHStA, PA XV, K.22, S. 396-403.

9. Телеграма от австро-унгарския консул в Русе граф Старай до австро-унгарския външен министър граф Калноки за обявяването на княз Александър Батенберг за княз на Източна Румелия, поставен пред алтернативата да приеме или да последва Гаврил паша (Гаврил Кръстевич) в София и слуха, че княз Александър търси подкрепа от руския цар Александър III. Гюргево, 19 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 97 Rustchuk, S. 1rv.

10. Доклад от австро-унгарския консул в Русе граф Старай до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: радостта и въодушевлението на населението в Русе от Съединението на България; предстоящото преминаване

на княз Александър Батенберг през Русе на път за Търново, където да огласи прокламация, преди да отпътува за Пловдив. Русе, 19 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 97 Rustschuk, S. 3-6.

11. Доклад от австро-унгарския консул във Видин барон Швайгер до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: отбелязване вестта за обявяване на Съединението с голям митинг, топовни гърмежи и всеобща радост в града; мобилизация на милицията, редовните войски и резервите; положението на руските офицери на българска служба и отношенията им с българските офицери. Видин, 19 септември 1885 г.

ЦДА, КФМ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 97 Widdin, S. 1-4.

12. Доклад от австро-унгарския консул във Варна граф Кевенхюлер до австро-унгарския външен министър граф Калноки за отпътуването на княз Александър Батенберг от Варна по повод обявяване Съединението на Източна Румелия и Княжество България. Варна, 20 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 97 Varna, S. 3-8.

13. Телеграма от австро-унгарския външен министър граф Калноки до австро-унгарския посланик в Петербург граф Волкенщайн за неодобрение от руското правителство на събитията в България (Съединението) и намерението му да отзове руските офицери от България и ген. Кантакузин да напусне поста си на български военен министър. Виена, 21 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 72/2.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 98, S. 17-18.

14. Доклад от управляващия австро-унгарското дипломатическо агентство в София фон Щайнбах до австро-унгарския външен министър граф Калноки за обявяване в Пловдив на Съединението на Източна Румелия с Княжество България и на Александър Батенберг за княз на обединена България и последвалите действия – мобилизация на армията, свикване на Народното събрание, отпътуването на княза от Варна през Русе и Търново към Пловдив, неодобрението на руския император и опасенията сред политическите кръгове в София, че великите сили ще се намесят и ще санкционират България. София, 22 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 37-42.

15. Телеграма от австро-унгарския външен министър граф Калноки до австро-унгарския посланик в Атина барон Траутенберг за Съединението на Княжество България и Източна Румелия и опасенията на великите сили и на Гърция да не се разпространи това движение в Македония. Виена, 22 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 72/2.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 98, S. 26 rv.

16. Телеграма от австро-унгарския външен министър граф Калноки до австро-унгарския посланик в Париж граф Хойош за предложението на Калноки до кабинетите на великите сили да отправят предупреждение към българското правителство да не допуска разширяване на съединисткото движение в Македония. Виена, 22 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 72/2.

ÖStA, HHStA, PA XV K. 98, S. 34 rv.

17. Доклад от австро-унгарския консул в Русе граф Старай до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: бързата мобилизация и готовност на местния гарнизон; много доброволци от населението, въпреки недостига на муниции и въоръжение; приложение на в. „Русенски куриер" от 11 септември 1885 г. за руски военни кораби и руски офицери доброволци в случай на война. Русе, 25 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHStA, PA XV K. 97 Rustschuk, S. 15-19.

18. Доклад от австро-унгарския консул във Варна граф Кевенхюлер до австро-унгарския външен министър граф Калноки за манифест на княз Александър Батенберг по повод Съединението и празничното настроение на населението в града. Варна, 25 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 97 Varna, S. 9-12.

19. Доклад от австро-унгарския консул в Русе Квятковски до австро-унгарския външен министър граф Калноки за движение в по-големите български пристаница по р. Дунав – придвижване на български запасняци и доброволци с австрийски и български кораби и шлепове до Никопол, Лом и Видин с цел през София и Търново – към Източна Румелия, като офицерите са само българи, тъй като руските офицери и коменданти са изтеглени. Русе, 27 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 97 Rustschuk, S. 20-21

20. Телеграма от австро-унгарския външен министър граф Калноки до временно управляващия австро-унгарското посолство в Лондон Хенгелмюлер за съветите на Калноки лично към крал Милан да се въздържа от крайни действия под влияние на вълнението, обхванало Сърбия след Съединението на България. Виена, 30 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 72/2.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 98, S. 120-121.

21. Доклад от австро-унгарския консул в Русе Квятковски до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: поведението на сърбите в града, подкрепящи великосръбските стремежи на крал Милан; сръбските емигранти Н. Пашич и С. Спасович. Русе, 2 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 97 Rustschuk, S. 27-28.

22. Доклад от австро-унгарския консул във Варна граф Кевенхюлер до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: обявяване на военно положение в града и мобилизиране на редовни и резервни войски; пристигане на български офицери, получили военно обучение в Русия, с руски параходи във Варна и Бургас; отпътуване на варненски полк към Ямбол; предприето реквизиране на коне и волове от австрийски и немски граждани, живеещи във Варна. Варна, 3 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 97 Varna, S. 13-15.

23. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: готовността на цялото българско население да защитава Съединението, подкрепяйки изцяло княз Александър Батенберг като обединител; позицията на великите сили – оценка на политиката на Русия като провал и загуба на влияние в България, сензационното заминаване на английския дипломатически агент за Пловдив в подкрепа на Съединението, поведението на изчакване на останалите дипломатически агенти в София. София, 8 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 136-142.

24. Телеграма от австро-унгарския външен министър граф Калноки до австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен с указания за сдържаност и предпазливост при разговорите на дипломата с българския княз Александър и министър-председателя П. Каравелов с оглед позицията на трите имперски сили на неодобрение спрямо необмислените действия на българите и на самия княз и дори правото на великите сили да върнат статуквото от Берлинския конгрес и единствени те да извършат промени. Виена, 16 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 72/2.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 98, S. 240-241.

25. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за нота на българския външен министър до гръцкия дипломатически агент в София, представляващ сръбските интереси в България, доведена до знанието на останалите чужди представители, във връзка с някои събития по сръбско-българската граница. София, 22 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 269 rv, 276.

26. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: неблагоприятен обрат в европейската политика спрямо България; застрашителното поведение на Сърбия и нарастващите сръбски и гръцки претенции; поведението на Австро-Унгария при евентуален конфликт между България и Сърбия и становището, че Европа по-скоро би оставила двете съседни държави да се оправят помежду си; доверието на политическите кръгове в България, дори и опозици-

онните, към Петко Каравелов да представя България пред Европа. София, 3 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 301-310.

27. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за избухването на Сръбско-българската война и изпратените от българското правителство и от княза официални документи до чуждите представители в София във връзка с обявяването на войната и започнатите военни действия от страна на Сърбия. София, 14 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 367 rv.

28. Телеграма от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за военните действия при Цариброд и Драгоман и за възхищението на австрийски инженер, очевидец на сраженията, от смелостта на българите при отблъскването на сръбските нападения, въпреки численото надмощие на сърбите. София, 16 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 385.

29. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: категоричната позиция на Русия – или княз Александър без съединение или съединение без княз Александър – и отношението ѝ към Сръбско-българската война; поведението на Високата порта спрямо Източна Румелия във връзка с войната; военните действия при Сливница в защита на столицата София; духа и издръжливостта на българските войски и жертвоготовността и сплотеността на населението. София, 17 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 403-411.

30. Доклад от австро-унгарския консул във Варна граф Кевенхюлер до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: военно-политическата ситуация във Варна по време на Сръбско-българската война; настроенията сред различните етнически слоеве на населението; отношението на местните власти и на префекта към чуждите представители в града – приятелско към английския представител, резервирано към австро-унгарския; за организиране и изпращане на доброволчески отряди за сръбско-българската граница и на доброволческа милиция в града. Варна, 24 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 191/26.

ÖStA, HHSTa, PA XV, K. 97 Varna, S. 17-22.

31. Телеграма от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за настояване

от страна на германския, руския и австро-унгарския дипломатически агенти пред българското правителство за прекратяване на военните действия и поставянето на същите изисквания и в Белград, както и мнението на италианския, английския и френския представители. София, 28 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 443 rv.

32. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: блестящите военни успехи на българите по време на Сръбско-българската война, изненадали Европа; за ролята на княза; действията на офицерите – капитани, ръководещи полкове; смелостта на войските; България като нов фактор на Балканите, с който трябва да се съобразяват, както съседните страни, така и великите сили; за ролята на Австро-Унгария при по-нататъшните отношения между България и Сърбия и намаляване на българските претенции спрямо Сърбия въпреки военните успехи и евентуална дипломатическа намеса на Австро-Унгария и останалите сили за съдбата на Източна Румелия. София, 1 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 479-484.

33. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за действията на дипломатическите агенти на великите сили за прекратяване на военните действия в Сръбско-българската война – натиск върху българското правителство да прекрати войната, започнал още от 11/23 ноември 1885 г. (след решителните боеве при Сливница). София, 1 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 487-490.

34. Телеграма от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за обявените от сръбския парламент условия за сключване на примирие и очакване на отговор от княз Александър Батенберг. София, 6 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв.№ 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 520.

35. Телеграма от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за отправено към княз Александър обръщение да се довери изцяло на добронамереността на австро-унгарското правителство и на останалите велики сили и да приеме техните предложения без условия и като добър шанс за България. София, 14 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 594.

36. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за хода на прего-

ворите за примирие между България и Сърбия и изискванията на великите сили към България за умереност и съобразяване с европейските мирни интереси и особено ролята на Австро-Унгария и контактите на австро-унгарския дипломат с министър Илия Цанов. София, 18 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 614-620, 625-626.

37. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки с анализ на основните фактори за победите на българската армия в Сръбско-българската война, приети с изненада от широките европейски кръгове. София, 18 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 628-639.

38. Телеграма от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за непотвърдени сведения, че Русия поставя като условие да признае Съединението, ако за военен министър на България бъде назначен руски офицер. София, 29 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 91, S. 6.

39. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за сложното и несигурно дипломатическо положение на България след сключване на примирието със Сърбия от 9/21 декември с оглед на трудните, жизнено важни за младото княжество преговори, които българското правителство трябва да води, съобразявайки се с волята на великите сили – мирните преговори със Сърбия, преговори с Високата порта за Източна Румелия и Съединението и с Русия за признаването на княз Александър и Съединението (неофициално поставено условие от Русия за военен министър на България да бъде избран руски офицер и слух за искана оставка на Петко Каравелов). София, 2 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 92, S. 1-7.

40. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за дипломатическите задкулисни игри на чуждите представители в София във връзка с присъствието на дипломатическия корпус на тържественото влизане на войските в София, начело с княза, по случай победата на България в Сръбско-българската война. София, 7 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 92, S. 25-29 rv.

41. Писмо от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за искането на

княз Александър Батенберг поверително и неофициално да уведоми австрийския министър за разделянето на преговорите с Високата порта на две части: политико-административни, водени от Илия Цанов и военни за сключване на тайна военна конвенция, водени от княза. София, 23 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 92, S. 82 rv.

42. Доклад от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: действията на великите сили в София за смекчаване на враждебната пропаганда в Атина и Белград срещу България и предпазливостта и умереността на българите при преследване на целите си; за избирането от великите сили на Букурещ като място на провеждане на мирните преговори между България и Сърбия. София, 26 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 92, S. 96-100.

43. Телеграма от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за становището на княз Александър Батенберг България да се откаже от военни обезщетения, като компенсация за това да бъде признато Съединението, надявайки се на подкрепата на австро-унгарския дипломатически агент и на другите чужди представители по време на мирните преговори в Букурещ. София, 6 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 92, S. 143 rv.

44. Телеграма от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за издаден султански указ (ираде) относно сключеното споразумение между България и Турция за Източна Румелия след почти четиримесечни преговори на турско-българската комисия, представено за одобрение от великите сили. София, 3 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 92, S. 133 rv.

45. Телеграма от австро-унгарския дипломатически агент в София барон Бигелебен до австро-унгарския външен министър граф Калноки за: клаузите на турско-българското споразумение за Източна Румелия; поздравленията към княз Александър Батенберг от английския и италианския посланик в Цариград и очакваното от княза одобрение на австрийския външен министър на резултатите от преговорите с Портата. София, 4 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 03, Инв. № 44.

ÖStA, HHStA, PA XV, K. 92, S. 141.

КМФ 04 ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

1. Телеграма от италианския посланик в Цариград Корти до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт за: получени сведения от италианския консул в Пловдив във връзка с избухналата революция – провъзгласяване на обединението на Източна Румелия с България, арестуването на генерал-губернатора, прекъсване на всички телеграфни и железопътни връзки и очакване в провинцията пристигането на княза. Рим, 19 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/1.
PRO, FO 364/2, p. 152-153.

2. Телеграма от личния секретар на английската кралица до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт с инструкции да проучи положението в Турция след обявяване на Съединението, отношението на Портата към събитието и по-конкретно към княз Александър, както и дали това движение е чисто българско или е в резултат на външна намеса. Лондон, 21 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/1.
PRO, FO 364/2, p. 149.

3. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до личния секретар на английската кралица със сведения за: характера на движението в Източна Румелия (според него то е дотолкова спонтанно, доколкото е израз на общото желание на населението за обединение, но е ускорено от външно влияние) и ролята на княз Александър в него (ако последният не оглави движението, той ще бъде принуден да напусне страната); липсата на данни за позицията на Портата (дали ще се пристъпи към военно или дипломатическо уреждане на въпроса); обща позиция на великите сили към акта като нарушение на създаденото от Берлинския конгрес статукво и за свикване на международна конференция за мирно уреждане на конфликта. Терапия, 21 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/1.
PRO, FO 364/2, p. 151.

4. Телеграма от английския посланик във Виена А. Паджет до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за разговора му с гръцкия крал и позицията на последния към Съединението – счита, че след събитията в Източна Румелия ситуацията в Гърция е изключително комплицирана и че за него и неговото правителство ще бъде невъзможно да се противопостави на едно народно движение на гърците особено ако това, начело, на което е принц Александър, завърши успешно. Виена, 21 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.
PRO, FO 7/1097, Vienna, № 252.

5. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за: разговора му с управляващия руското министерство на външните работи г-н Влангали и негова-

та позиция към Съединението (извършено изключително умело и професионално); участието на княз Александър в него и надеждите му за уреждане на положението по дипломатически път. Санкт Петербург, 21 септември 1885 г.

ЦДА, КМф 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 65/1218, Russia, № 314.

6. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за получена информация от Влангали за издадена от руския император забрана към руските офицери в българската армия да участват в движението и информиране на българския княз за това. Санкт Петербург, 22 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 65/1218, Russia, № 319.

7. Телеграма от английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт с инструкции за английската позиция по отношение на Източна Румелия в посока на самостоятелни действия срещу възстановяването на статуквото в Източна Румелия. Лондон, 22 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/1.

PRO, FO 364/2, p. 148.

8. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за: разговора му с барон Джомини, военен съветник в Министерството на външните работи на Русия, относно събитията в Източна Румелия (потвърждение за пълната изненада на руското правителство от обявяване на Съединението, което според него е резултат от работата на тайни комитети и е трудно да се предвидят безкрайните усложнения, които могат да възникнат от евентуално започване на военни действия между Турция и България. Това може да попречи на свикването на конференцията на представителите на великите сили, на която предстои да се предложи като най-приемливо решение на Съединението на Източна Румелия и България да бъде оглавено от принц Александър). Санкт Петербург, 23 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 65/1218, Russia, № 322.

9. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за разговори с турския посланик в Санкт Петербург относно участието на Русия в движението (според последния – Русия не е замесена и то е дело на български и румелийски интриганти). Санкт Петербург, 23 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 65/1218, Russia, № 323.

10. Телеграма от английския посланик във Виена А. Паджет до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за: подготовка на Сърбия за

война с България; пристигането на сръбския министър на финансите във Виена, за да търси финансова помощ. Виена, 24 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04/ Инв. № 189/1.
PRO, FO 7/1097, Vienna, № 266.

11. Телеграма от английския пълномощен министър в Атина Х. Ръмболд до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за: изненадата на Атина от събитията в Източна Румелия и становището й, че това е грубо нарушение на всички договори; усложняване на ситуацията в Гърция от активната роля на опозиционната партия; надежди на граф Калноки, че Гърция ще остане спокойна и ще направи всичко възможно движението да не се разпространи в Македония. Атина, 29 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.
PRO, FO 32/566, Greece.

12. Телеграма от временно управляващия английското консулство в София Р. У. Грейвс до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за изразената от него английска позиция към Съединението пред българския външен министър Илия Цанов в полза на движението, с предупреждения за неприемането на акта от останалите велики сили и опасността от цялостна промяна на статуквото при едно евентуално желание на останалите балкански държави за териториално увеличение. София, 3 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.
PRO, FO 78/3770, Sofia, № 71.

13. Телеграма от английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за разговора му с княз Александър относно събитията в Източна Румелия и ролята на княза, Ил. Куртев и Петко Каравелов в тях. Пловдив, 5 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04/ Инв. № 189/1.
PRO, FO 78/3770, Sofia, № 77.

14. Телеграма от английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за: опасенията на княз Александър от евентуално разпространение на движението в Македония; концентрация на 40 000 доброволци на границата с Източна Румелия; становището на княза за предотвратяване на подобни събития чрез бързо признаване на Съединението. Пловдив, 6 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.
PRO, FO 78/3770, Philipopol, № 80.

15. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за позицията на управляващия руското министерство на външните работи Влангали във връзка с последните събития в Източна Румелия. Санкт Петербург, 7 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.
PRO, FO 65/1218, Russia, № 341.

16. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за: разговора си със Зиновиев, директор на Азиатския департамент на руското Министерство на външните работи; реакцията на руския император и изявлението му при посещението на българска делегация в Копенхаген както и неодобрението му на революцията в Източна Румелия. Санкт Петербург, 7 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 65/1218, Russia, № 342.

17. Писмо от английския вицеконсул в Русе Далзиел до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт за: причините, довели до Съединението на Източна Румелия с Княжество България; факта, че това е едно изцяло българско, национално движение, организирано и осъществено без ничия чужда помощ или намеса отвън. Русе, 16 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/1.

PRO, FO 364/2, p. 192-197.

18. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за разговора му с Н. К. фон Гирс, министър на външните работи на Русия, че присъствието на Ф. Ласелс в Пловдив би означавало, че правителството на Великобритания подкрепя българските национални аспирации, което в тази деликатна политическа ситуация би усложнило положението на Балканите. Санкт Петербург, 17 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв № 189/1.

PRO, FO 65/1218, Russia, № 353.

19. Телеграма от английския пълномощен министър в Букурещ П. Сандърсън до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за: политическата ситуация в Румъния след провъзгласяване на Съединението на Източна Румелия с Княжество България; опасенията на румънците относно Добруджа и слуховете за преминаване на руски войски през Румъния. Букурещ, 19 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 104/44, Bucharest, № 98.

20. Писмо от английския генерален консул в Пловдив Дж. Хенри до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт за последните събития в Източна Румелия, които той определя като чисто български, организирани и осъществени без знанието на Русия или друга велика сила. София, 26 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. 514/1.

PRO, FO 364/2, p. 154-155.

21. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за разговора му с Н. К.

фон Гирс, министър на външните работи на Русия за очакваните резултати от конференцията на посланиците в Цариград и връщането на статуквото като единствено решение за запазване мира на Балканите. Санкт Петербург, 28 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 65/1218, Russia, № 368.

22. Писмо от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри, в което анализира политическата ситуация след Съединението на Източна Румелия с Княжество България, подчертавайки, че въстанието от 17 септември (н. с.) в Източна Румелия е изцяло българско и спонтанно; за реакциите на Русия и балканските страни по отношение на Съединението и необходимостта от свикване на конференция с представители на великите сили за решаване на усложнената политическа ситуация на Балканите. Терапия, 30 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. 514/1.

PRO, FO 364/2, p. 257-260.

23. Телеграма от английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за мнението на Игелстрьом, втори секретар в руското генерално консулство в Пловдив, изразяващ позицията на Русия по отношение на събитията в Източна Румелия и по-конкретно за негативното ѝ отношение към Александър Батенберг. Пловдив, 10 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 78/3770.

24. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за положението в Източна Румелия след обявяване на Съединението. Санкт Петербург, 11 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 65/1219, Russia, № 384 C.

25. Телеграма от английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт с указание каква да бъде тактиката на Великобритания в сложната политическа ситуация на Балканите след обявяване на Съединението на Източна Румелия и Княжество България. Лондон, 14 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.

PRO, FO 364/3, p. 48.

26. Телеграма от английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт с указания каква трябва да бъде крайната цел в политиката на Великобритания по отношение на балканските проблеми: да попречи на враговете на султана да

запазят изцяло влиянието си след промените в Източна Румелия и да помогне на султана да запази независимостта си. Лондон, 16 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/1.

PRO, FO 364/2, p. 265.

27. Телеграма от английския пълномощен министър в Букурещ П. Сандърсън до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за разговора си с румънския министър на външните работи Братиано относно позицията на Румъния по отношение на България във войната ѝ със Сърбия и за неутралитета, който Румъния ще спазва в тази война. Букурещ 19 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 104/44, Bucharest, № 28A.

28. Телеграма от английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за разговорите между представителите на великите сили и Илия Цанов в София и за назначаване на комисия по уреждане на отношенията между Сърбия и България след избухване на Сръбско-българската война. София, 15 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 78/3771, № 98.

29. Телеграма от английския посланик в Санкт Петербург Р. Мориер до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри, за разговора си с военния съветник в министерството на външните работи на Русия барон Джомини, който излага позицията на правителството си, че връщането към статуквото в Източна Румелия е невъзможно, още повече, че ситуацията се усложнява от личната неприязън на царя към княз Александър. Санкт Петербург, 21 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 189/1.

PRO, FO 65/1219, № 435.

30. Телеграма от английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за позицията на княз Александър по отношение на Турция и Русия. София, 27 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв № 189/1.

PRO, FO 78/3772, № 106.

31. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс за слухове, разпространяващи се в Цариград относно подготовка на бунт в София срещу княз Александър. Цариград, 4 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв № 514/2.

PRO, FO 364/3, p. 25.

32. Телеграма от английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт за ситуа-

цията в България, която според него е спокойна и няма опасност от никакви вълнения, тъй като положението на обсада продължава, както и благодарност към У. Уайт, че е успял да удържи Турция да не изпраща войски в Източна Румелия. София, 4 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.
PRO, FO 364/3, p. 29.

33. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за хода на преговорите между Турция и България в Цариград. Цариград, 11 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв № 514/2.
PRO, FO 364/3, p. 36-37.

34. Телеграма от английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт, в която дава нареждане да подпише заключителния протокол на конференцията в Цариград. Лондон, 12 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.
PRO, FO 364/3 p.39.

35. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс с молба Ф. Ласелс да предупреди княз Александър да накара своите министри да не се забъркват в интриги, които могат да усложнят политическата ситуация и да предизвикат революция и в Сърбия, което може да се окаже фатално за самия него. Цариград, 13 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.
PRO, FO 364/3, p. 41.

36. Телеграма от английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт за мнението на княз Александър по отношение на политическата ситуация в София, както и за позицията му по отношение на събитията в Сърбия след войната. София, 14 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.
PRO, FO 364/3, p. 40.

37. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския дипломатически агент в София Ф. Ласелс за преговорите, които в момента се водят в София и за сериозните последствия, които ще се появят, ако преговорите с княз Александър се провалят. Цариград, 16 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.
PRO, FO 364/3, p. 34-35.

38. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Ца-

риград У. Уайт до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за възможността да се сключи тайна военна конвенция между Турция и княз Александър, която да замени гаранциите, дадени от Берлинския договор. Цариград, 20 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв № 514/2.

PRO, FO 364/3, p. 49-50.

39. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри за издаването на султанско ираде във връзка с политическата ситуация в България. Цариград, 1 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.

PRO, FO 364/3, p. 53-54.

40. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския министър на външните работи граф Розбъри за работата на конференцията в Цариград относно споразумението за Източна Румелия и за позициите на Русия и Турция. Цариград, 11 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.

PRO, FO 364/3, p. 96.

41. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския министър на външните работи граф Розбъри за ситуацията в България и взаимоотношенията между княза и Високата порта в хода на преговорите. Цариград, 15 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.

PRO, FO 364/3, p. 90-91.

42. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския министър на външните работи граф Розбъри за проблемите около подписване на споразумението между княз Александър и Портата и за военната клауза в него. Цариград, 17 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.

PRO, FO 364/3, p. 94-95.

43. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския министър на външните работи граф Розбъри за работата на българо-турската комисия по отношение на поправките и измененията на Органическия устав. Цариград, 20 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.

PRO, FO 364/3, p. 97.

44. Телеграма от английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт до английския министър на външните работи граф Розбъри за хода на преговорите в Цариград и за усилията на Великобритания и на Германия да ограничат претенциите на Русия. Цариград, 21 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.
PRO, FO 364/3, p. 98.

45. Телеграма от английския министър на външните работи граф Розбъри до английския извънреден и пълномощен министър в Цариград У. Уайт с указание да присъства на конференцията и да даде съгласието си от името на Великобритания за сключване на споразумение между Високата порта и княз Александър. Лондон, 9 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 04, Инв. № 514/2.
PRO, FO 364/3, p. 100-102.

КМФ 06 (26, 19) ГЕРМАНИЯ

1. Доклад № 180 от германския шарже д'афер в Цариград барон Тилман до германския райхсканцлер княз Ото фон Бисмарк за: приемането на новината за Съединението в Турция; настроенията в двора, сред офицерите и войниците; данни за турските военни сили. Цариград, 21 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/5.
GStA-PKB, III, HA Nr. 1095.

2. Доклад от германския консул в Гюргево Щайнер до германската легация в Букурещ за: положението в Източна Румелия; придвижване на въоръжени отряди от Русе към Пловдив и Шумен; набиране на доброволци в Русе за защита на Съединението; голямото въодушевление сред българския народ. Гюргево, 22 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.
GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

3. Циркулярна нота от турското правителство до германския външен министър и германското посолство в Цариград по повод изявления за състояло се преминаване на източнорумелийската граница от турски военни части. [Цариград], 7 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/5.
GStA-PKB, III, HA Nr. 1095.

4. Доклад № 196 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк с данни за разположението и числеността на турските военни сили при Одрин, по протежение на жп линията северно от Солун, около Кюпрюлю и Скопие. Пера, 10 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/5.
GStA-PKB, III, HA Nr. 1095.

5. Инструкция № 589 от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Херберт фон Бисмарк до германския посланик във Виена принц Ройс за: основните мотиви на германската политика във връзка със

Съединението; изясняване на настъпилото недоразумение между Виена и Санкт Петербург чрез постигнатата нова редакция и решено предаване на идентични декларации от представителите на великите сили във връзка със Съединението на Княжество България и Източна Румелия; предстоящо решение на султана; необходимост от постигане на разбирателство между тримата императори; позоваване на германските тайни споразумения от 1879 г. от Бисмарк и обръщане внимание на австро-унгарския външен министър граф Калноки на отделни моменти от тях във връзка с руската политика по отношение на Балканския полуостров, с предоставените ѝ договорно преференции и поетите от Германия задължения. Берлин, 14 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

6. Инструкция № 590 от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до германския посланик във Виена принц Ройс за: невъзможността княз Бисмарк и Германия заради Сърбия и България да откажат искането на Русия в полза на договореностите; обръщане внимание на австро-унгарския външен министър граф Калноки върху сериозните последици от едно по-силно притискане на Русия; Германия стриктно се придържа към договорената сфера на влияние (Сърбия и Босна в австрийската сфера на влияние, България – в руската); съвети за изчаквателна политика към Австрия (Бисмарк счита, че Русия няма да има успех в по-нататъшните си опити да асимилира България, даже че няма да може да изгони княз Александър I, докато прокламира запазването на статуквото); Ройс в никакъв случай да не предприема съгласувани с Австро-Унгария и насочени срещу Русия постъпки. Берлин, б.д.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

7. Бележки от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: проведен разговор и изявления на германския император Вилхелм I във връзка с договореностите между тримата императори по повод австрийската политика спрямо Русия; упреци на последния към австрийската политика, съгласен напълно със становището на Бисмарк по отношение на ефимерния австрийски демарш относно нарастване на сръбските територии; изразяване на изключителна загриженост по отношение желанието на Австрия да се възползва от Германия срещу Русия, но счита, че с клаузите от билатералния договор те са защитени срещу това (Австрия може да разчита на германска военна помощ единствено в случай на руска провокация); загриженост на императора от постановките на този договор и недостатъчната защита на германските интереси в него; необходимост от намеса и настояване от германска страна в полза на запазване на разбирателството между Австрия и Русия; съгласие на императора с дадените от Бисмарк на Ройс инструкции да се внуши на австро-унгарския външен министър граф Калноки да остави на Англия да защитава каузата на княз Александър I; разочарование на императора от неблагоприятното изявление на княз Александър за руските офицери като смята, че цар Александър III с право изпитва антипатия към последния; желанието на Вилхелм I за запазване на Бъл-

гария в нейните стари граници и английските желания (да създадат Царство България, което е малко вероятно според него, защото преди това да стане, Русия вероятно веднага ще окупира България); отлагане свикването на конференцията по българския въпрос поради изчакване на покана от Портата, макар че всички посланици вече са авторизирани за участие (руският посланик в Берлин граф П. А. Шувалов счита, че английските машинации възпират Портата за това); препредаване на информации на П. А. Шувалов от княз Бисмарк. Берлин, 20 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.
PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

8. Доклад № 225 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за позицията на силите относно предстоящата конференция: съгласие на Англия и Франция за участие на конференцията в Цариград и упълномощаване на дипломатически представители при определени резерви – а) меморандум на лорд Р. А. Солсбъри до турския посланик в Лондон Мусурус паша за съгласие на Англия да участва в уреждане на въпроса в рамките на Берлинския договор и изключване решаването на всякакви други въпроси, запазване право на свобода на действие в случай, че конференцията приеме принудителни мерки спрямо България, б) френското правителство е издало повече под частна форма инструкции на маркиз Ноай във връзка с евентуалната форма на предупреждение към княз Александър I – то счита, че такова е в правото единствено на султана, а не на конференцията, по отношение на принудителни спрямо България мерки Франция се присъединява към английското становище; съгласие на италианския посланик в Цариград граф Луиджи Корти със становището на трите императорски сили; демонстрация на лично негативно отношение на английския извънреден и пълномощен министър сър У. Уайт и френския посланик маркиз дьо Ноай към конференцията (отказ за преместване в Пера от летните им резиденции в Терапия, което затруднява редовната обмяна на мнение и др.); аргументи на останалите представители пред У. Уайт в полза на конференцията и съгласието му с тях; невъзможност за предварително съгласуване на позициите с френския представител, който счита, че другите сили са изготвили програма без съгласието на Франция; аргументите на Германия срещу френското становище. Пера, 30 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.
GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

9. Доклад № 236 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за поведението на султана и Портата по отношение на конференцията в Цариград: под английско внушение той се колебае да вземе решение за изпълнение на набелязаната от посланиците програма под предлог, че силите не са се споразумели помежду си; невъзможност да се иска от султана предупреждение към княз Александър I поради опасения от съпротива на българите и проливане на кръв. Пера, 6 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.
GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

10. Телеграма от българския външен министър Илия Цанов до турския министър на външните работи Саид паша във връзка с обявената от Сърбия война на Княжество България. София, [16 ноември 1885 г.]

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.
GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

11. Доклад № 250 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за позицията на Портата към Сръбско-българската война: известяване на Портата от сръбския пълномощен министър в Цариград и телеграмата (от 14 ноември) на княз Александър I за избухналия военен конфликт с молба за помощ, взаимни обвинения от двете страни в провокация; молба от Великия везир към Радовиц за разговор по повод избухването на войната, сондажи на последния преди разговора с везира за позицията на Русия и Австрия – единодушни в това, че войната ще допринесе за по-бързото уреждане на румелийския въпрос в смисъла на последните договорености и конференцията не трябва да прекратява заседанията си, необходимост от предотвратяване изместването на основния въпрос – възстановяването на реда и статуквото – в посока на усилия на Турция за подкрепа на българите във войната срещу Сърбия, препоръки към везира да не се отказва от постигнатите на конференцията договорености; съгласие на Великия везир и на Саид паша с позицията на трите императорски сили, които считат войната за благоприятна за унищожаване на Съединението и подчинение на княз Александър I на желанието на Портата и силите; вечеря и разговор на султана с английския пълномощен министър сър У. Уайт, вероятност от успех на последния да съживи интереса му в полза на княз Александър и застрашения интегритет на отоманските територии в България, заемане от Портата отново на уклончива позиция и ново обсъждане от турското правителство на поведението на Портата по сръбско-българския военен конфликт, осигуряване неутрално поведение на Портата в конфликта; изпратен отговор от султана (от 16 ноември) до българския княз. Пера, 16 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.
GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

12. Информация от германското Външно министерство за решенията на посланическата конференция в Цариград: а) да се изпрати делегат до княз Александър I с цел да го призове за връщане на законния ред в страната и изпращане на друг делегат в Пловдив, който да поеме временното управление на провинцията; б) след възстановяване на предишното състояние да се назначи подкомисия със задача да предложи на конференцията решение за въвеждането на реформи – тези две решения са приети като база за по-нататъшни преговори от Германия, Русия, Италия и Австро-Унгария; искания на английския и френски представители – първият иска приоритет за преговорите на подкомисията, а вторият предлага източнорумелийската анкета да стане едновременно с назначаването на комисаря; опити на султана чрез съответните правителства да накара двамата представители да се присъединят към решенията; избухването на Сръбско-българската война; единодушие сред силите, че войната не може да наруши съюза между тримата императори за поведението им по българския въпрос. Берлин, 17 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.
GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

13. Писмо от руския министър на външните работи Н. К. фон Гирс до руския посланик в Берлин граф П. А. Шувалов с разсъждения във връзка с мисията на австро-унгарския пълномощен министър в Белград граф Кевенхюлер и последиците от една евентуална окупация на Сърбия от Австрия без информиране и съгласие на Русия. [Преписът е предаден от П. А. Шувалов на граф Бисмарк.] Санкт Петербург, 19 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

14. Информация от пруското министерство на външните работи до пруския пълномощен министър в Дрезден граф Дьонхоф с придружително писмо № 472 от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Херберт фон Бисмарк за получените сведения от германския посланик в Цариград Йозеф Мария фон Радовиц относно по-нататъшното протичане на конференцията (5-то заседание от 16 ноември) и за сръбско-българския конфликт: отказ на участниците в конференцията да обсъждат сръбско-българския конфликт (предложено от френския представител), въздържане на английския пълномощен министър сър У. Уайт от обсъжданията и включване на френския посланик маркиз дьо Ноай в същите; след обсъждане на турските предложения (без английския посланик) е решено от името на султана да се изиска от княз Александър I да изтегли войските си от Източна Румелия, едновременно започване на работата на анкетната комисия и на императорския комисар; победи на сърбите над българите при Трън и Драгоман с многократно превъзхождащи по численост военни сили и достигането им до Сливница. Берлин, 19 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.

GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

15. Доклад № 258 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: хода на 6-то заседание на конференцията; получени инструкции от английския извънреден и пълномощен министър сър У. Уайт; получено известие от княз Александър I за изтегляне на българските войски от Източна Румелия; дискусия по изпращането на комисар и назначаване на комисия по реформите: а) английското становище заедно с назначаването на комисаря да се започне анкета за положението в Източна Румелия, принципно съгласие на силите с това, но затруднения при практическото изпълнение, б) искане на Русия за придружаването на турския извънреден пратеник от съветници, които да одобряват евентуални промени в Органическия статут, съгласие на Каличе, Йозеф Мария фон Радовиц и Корти с това предложение, както и с предложението на Нелидов тези делегати да проведат анкетата (според английските желания), категоричен протест на Ноай срещу обвързване дейността на европейските делегати със служебната дейност на турския комисар, резервираност на сър У. Уайт по този въпрос, в) различно становище на френския представител към предложения на руския и австрийски посланици (например по отношение на необходимия съгласно точка 2 от турските предложения манифест на конференцията спрямо „все още съществуващото в Румелия фактическо правителствено насилие“); решение за формулиране на резултатите и резолюциите от конференцията, нежелание на Но-

ай да приеме формулировки и промени във френското становище, свързани с австрийските и руски искания. Пера, 20 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.

GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

16. Доклад № 259 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за сръбско-българския конфликт: телеграмата на княз Александър I (от 18 ноември) до турския султан за изтеглянето на българските военни части от Източна Румелия, молба за военна помощ срещу Сърбия и отговора на Портата (вземат за сведение съобщеното, изпращат комисар за поемане на управлението и след като се види, че е възстановен редът в провинцията, ще се обърнат към сръбското правителство с предложение за примирие); позицията на Великия везир по този въпрос и по отношение поведението на сърбите (счита, че дори при пълна победа те няма да искат териториални отстъпки и Портата не мисли за заплашителни мерки към Сърбия); обръщане на военната ситуация в полза на българите. Пера, 20 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.

GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

17. Доклад № 75 от управляващия германското генерално консулство в София фон Залдерн до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: развитието на бойните действия в полза на България и участието на кап. Паница; предположения за офанзива на българите; пристигане на военни части от Източна Румелия; затруднения с изхранването на войниците. София, 21 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

18. Доклад № 263 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за втората телеграма на княз Александър I от 22 ноември, Сливница (с приложен текст на телеграмата в препис) и условията за преговори за примирие: загриженост на султана от тона на телеграмата и искане съвет от представителите на тримата императори в Цариград по този въпрос, поощряване от тяхна страна на евентуални турски действия за възстановяване на реда и за сключване на примирие; получени сведения за желанието на България и Сърбия за подновяване на военните действия. Пера, 23 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.

GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

19. Доклад № 21/85 от германския военен аташе в Санкт Петербург кап. граф Йорк фон Вартенбург до германското Външно министерство за: задоволството на руските офицери от изключването на княз Александър I от списъка на офицерите от руската армия заради изявления на последния спрямо руските офицери; оценки на ген.-майор Боголюбов за разума и морала на княза; становището му за невъзможност да се разчита на изявленията на българския княз и причините за това. Санкт Петербург, 24 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

20. Доклад № 273 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: евентуалните решения на султана по българския въпрос и изчаквателната му позиция за мерки по отношение на Източна Румелия въпреки съветите на трите императорски сили; изразяване на предположения за тайни преговори между султана и княз Александър I за решение на въпроса и очаквано благосклонно отношение от страна на Русия и Германия в случай на постигане на споразумение с България. Пера, 28 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.
GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

21. Доклад № 81 от управляващия германското генерално консулство в София фон Залдерн до германския райхсканцлер княз Бисмарк с данни за: хода на Сръбско-българската война и прекратяване на военните действия на 30 ноември 1885 г.; липсата на сведения за сключено примирие; победите на българите след 17 ноември; поведението на българския княз при бойните действия; промяната в становището на европейската преса за възможностите на българската армия; данни за българо-румелийската армия; поведението на офицерите; смяната на турския пълномощен министър в София. София, 1 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.
GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

22. Телеграма № 238 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германското Външно министерство за: опасения на австрийското правителство от подновяване на неприятелските действия от страна на княз Александър I, в случай че не бъде възпрян от силите, при изтъкване на необходимостта от австрийска намеса в тази посока; информиране на руското правителство за това становище на Австрия. Виена, 5 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.
PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

23. Доклад от германския посланик в Лондон граф Паул Вилденбург фон Хатцфелд до германското външно министерство за разговора му с английския министър-председател лорд Р. А. Солсбъри и Рандолф Чърчил с позицията на двамата по въпроса за Съединението: не знае дали Солсбъри е говорил със сър У. Уайт по въпроса и дали последният е възложил задача в това отношение на Солсбъри; Чърчил не е напълно съгласен с изразената от Солсбъри позиция по Румелийския въпрос, който според него действал предварително, предупреждения от него към турския посланик в Лондон Рустем паша срещу проливането на кръв. Лондон, 5 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.
PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

24. Инструкция № 803 от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до германския посланик във Виена принц Ройс да се обърне внимание на австро-унгарския външен министър граф Калноки за английската позиция по Източния въпрос (Англия не трябва да се грижи за

интересите си в Изтока, тъй като Австрия ги защитава) и предупреждение към Калноки да се въздържа от необмислени постъпки; от докладите на германския посланик в Лондон Хатцфелд е станало ясно, че Англия ще действа по програмата на Гладстон и за сметка на Австрия ще се разбере с Русия, също и че Англия не би жертвала и един човек в защита на Източна Румелия, ако Турция реши да я нападне; Русия не е готова за война, така че Австрия не трябва да проявява нервност, да избързва и да я провокира. Берлин, 7 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

25. Доклад № 458 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: изявления на австро-унгарския външен министър граф Калноки пред руския посланик във Виена княз А. Б. Лобанов-Ростовски относно разбирателство с петербургския кабинет за евентуална окупация на Сърбия от Австрия; препоръка от германска страна към Австрия за незабавно съгласуване на този въпрос с Русия и обещание от Калноки в този смисъл; обяснения на Калноки относно мотивите за позицията му по отношение на окупацията на Сърбия, което счита за единствено средство да бъде спрян княз Александър I (винаги след мисията на Кевенхюлер е казвал, че трябва да се вземат решителни мерки, за да се прекратят веднъж завинаги неприятелските действия), Австро-Унгария не може заради сръбското начинание и Босна да позволи навлизане на българската армия в сръбска територия; счита, че за Русия не би било изненада, знаейки това, да предположи интервенция на Австрия; интерес към руското становище по тези разсъждения; задоволство на Лобанов от изявленията на Калноки. Виена, 7 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

26. Инструкция № 808 от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до германския посланик в Санкт Петербург генерал Ханс Лотар фон Швайниц да се обърне внимание на руския външен министър Н. К. фон Гирс за сериозните опити на Германия да вразуми Австрия и да я възпре от необмислени и своеволни постъпки. Берлин, 8 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

27. Инструкция от руския министър на външните работи Н. К. фон Гирс до руския посланик в Берлин граф П. А. Шувалов с изявления за положението на Балканския полуостров и склонността на руското правителство да се разбере със съюзниците по отношение на разрешаването на кризата. Санкт Петербург, 8 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

28. Доклад № 460 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: получена инструкция № 803 във връзка с английската политика в Изтока и информиране на австро-унгарския външен министър граф Калноки за същото, признания на последния

за правилността на английските схващания за ролята на Австрия в полза на английските интереси; предупреждения от германска страна, че друга непредпазливост от страна на Австрия може да доведе до падането на руския външен министър Н. К. фон Гирс, в основата, на чиято политика стои съюзът на тримата императори; съвети да се остави Англия да действа. Виена, 9 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

29. Доклад № 462 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк за проведен разговор с австро-унгарския външен министър граф Калноки във връзка с дадените му инструкции: Германия не може да одобри една евентуална окупация на Сърбия от Австрия (подкрепена от Англия), която ще доведе до война с Русия и която е в противоречие с договора между тримата императори. Виена, 9 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

30. Частно писмо от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк за: становищата на австро-унгарския външен министър граф Калноки и секционния шеф в австро-унгарското министерство на външните работи граф Сьогени за австрийското поведение при евентуално настъпление на българската войска и недоразумение в схващането на Бисмарк по отношение на позицията на Ройс по този въпрос, обяснения във връзка със затрудненията на Ройс да убеди Калноки, който отстоява позицията си, че княз Александър I е трябвало да бъде спрян на всяка цена; становищата на останалите сили в подкрепа на това и тяхното бездействие; разговор със Сьогени, от който подразбрал, че вероятно Калноки не е виновен за двете големи допуснати грешки – за сръбските компенсации и за заплахата чрез Кевенхюлер, Ройс останал по-скоро с впечатлението, че австро-унгарският император Франц Йосиф I се е ангажирал с конкретни обещания пред крал Милан; становището на Сьогени към германската политика по отношение на България – съгласен е с констатациите на Бисмарк, че ако Русия се остави да властва в България, влиянието ѝ ще претърпи крах, желанието на Австрия е да изправи България на собствените ѝ крака, а не да владее страната, само така руското влияние там ще отслабне, това е и гаранция за съхранението на Турция, която би била заплашена от една руска България. Виена, 9 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

31. Инструкция № 818 от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс да уведоми австро-унгарския външен министър граф Калноки, че навлизане на Австрия в Сърбия без съгласие на нейните съюзници ще изненада и настрои негативно, както Русия, така и Германия. Берлин, 10 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

32. Доклад № 290 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: разговора му с Великия везир относно отпътуване на двамата турски делегати от Пловдив и издаване на протокол от представителите на силите в града за дейността им там; невъзможността да бъде накарана Портата да вземе решителни мерки в Източна Румелия; намаляване на възможностите за доброволно връщане на провинцията към статуквото и повишена съпротива на населението; забелязване на промени в руската позиция (предупреждения към Портата срещу опасностите от сблъсък на турските части с населението на Източна Румелия); намерение на Турция да се обърне към великите сили за съвет. Пера, 11 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.

GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

33. Доклад № 291 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: отговор на княз Александър I до Портата за мирните преговори със Сърбия (в отговор на телеграма на великия везир от 8 декември) – счита, че не е необходима намеса на Портата в преговорите, недоволство на последната от отговора, който е в противоречие с предходните изявления на княза (от 3 декември); решение за изпращане на турския представител за мирните преговори Меджид паша за София; благодарност от сръбска страна за предложената турска намеса. Пера, 11 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 717/6.

GStA-PKB, III, HA Nr. 1096.

34. Доклад № 409 от германския посланик в Санкт Петербург генерал Ханс Лотар фон Швайниц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: взаимоотношенията между тримата императори; за получена инструкция № 808 и използване на съдържанието ѝ пред руския външен министър Н. К. фон Гирс; уверения към същия в опитите на Германия за запазване на съюза на тримата императори, и че Русия има всички основания „да запали свещ в памет на германското правителство“. Санкт Петербург, 12 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

35. Инструкция № 833 от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс за: съвети към Австрия, че за запазване на съюза на тримата императори е важно предотвратяването на австрийско нахлуване в Сърбия; убеждаване на австро-унгарския външен министър граф Калноки, че такова навлизане означава нарушение на териториалното статукво, „все едно Русия да навлезе в България, Румъния или дори Константинопол“. Берлин, 13 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

36. Доклад № 111 от германския пълномощен министър в Букурещ д-р Буш до германския райхсканцлер княз Бисмарк с приложен препис на доклад на румънския пълномощен министър в Санкт Петербург за прелом в настрое-

нията на известни руски кръгове по Източния въпрос, насочени против Австрия. Букурещ, 16 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

37. Доклад № 485 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк относно австрийската инициатива за евентуална обмяна на мисли между тримата императори по въпроса за Източна Румелия, значението на персоналния съюз и последиците от него, уверения от австрийска страна за желание за общи действия с останалите две имперски сили по този въпрос. Виена, 18 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

38. Частно писмо от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до [германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк] за: позицията на император Франц Йосиф I по сръбско-българската криза и желанието на последния за запазване на мира и спокойствието; становището на австро-унгарския външен министър граф Калноки по въпроса за персоналния съюз между България и Източна Румелия; многократни предупреждения към същия за изчаквателна позиция на Австро-Унгария. Виена, 20 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

39. Инструкция № 851 от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс за: сондажи за отношението на австро-унгарския външен министър граф Калноки към евентуална едностранна окупация на една балканска страна от Австрия или Русия предвид на тристранната договореност и представата на последния за едно стабилно състояние на Балканския полуостров; да се разясни на същия, че няма никакво „разбирателство“ между Русия и Англия за бъдещето на Източна Румелия и във връзка с изявления на император Франц Йосиф I за княз Александър I. Берлин, 23 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

40. Инструкция № 848 от германския заместник-държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до германския посланик в Санкт Петербург генерал Ханс Лотар фон Швайниц: с информация за инструкциите до германския посланик във Виена фон Ройс № 838 и 851; да се обясни на Русия, че Германия няма наблюдения и информации за състояли се преки обсъждания и преговори между Австрия и Англия. Берлин, 23 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

41. Инструкция № 38 от германския държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс

за: твърдата решимост на цар Александър III да се противопостави на всякакво благоприятно за княз Александър I решение на въпроса за Съединението; решимост на Англия да подкрепи последния; да се внуши на австро-унгарския външен министър граф Калноки, че е настъпила благоприятна за Австрия позиция по този въпрос и е абсолютно необходимо тя да се въздържа от всякакво въздействие и да не подценява опасността от война с Русия. Берлин, 16 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 19, Инв. № 907/3.

PAAA, Bulgarien 4 secretissima.

42. Доклад № 49 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: отправена до българското правителство интерпелация и становището на граф Андраши по българския въпрос (обявява се срещу непълното му решаване); възражения и становище на австро-унгарския външен министър граф Калноки. Виена, 26 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

43. Информация № 57 от германския държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до пруския пълномощен министър в Дрезден граф Дьонхоф за постигнато съгласие между България и Турция след направени от княз Александър I отстъпки – съгласие за назначаването му за 5 години за генерал-губернатор на Източна Румелия и др. Дрезден, 2 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

44. Доклад № 73 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: споразумението между България и Портата; задоволството на силите; мнения и изявления на Калноки по споразумението. Виена, 4 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

45. Доклад № 76 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: съгласието на Австро-Унгария и Англия с турския проект за турско-българското споразумение; очаквана опозиция от страна на Русия; опасения на княз Александър I за намеса на Русия по този въпрос. Виена, 5 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, II, MA Nr. 951.

46. Доклад № 21 от германския пълномощен министър в Букурещ д-р Буш до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: мирните преговори в Букурещ – опити за протакането им; необходимост от предупреждение от страна на силите за постигане на споразумение между България и Сърбия; представяне на проект за мир за одобрение в Цариград; приложена информация № 95 на германския държавен секретар на външните работи граф Бисмарк до пруския пъл-

номощен министър в Дрезден фон Дьонхоф за по-горното и за необходимост от намеса на трите велики сили за ускоряване на преговорите. Букурещ, 13 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.
GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

47. Доклад № 102 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: разговор с австро-унгарския външен министър граф Калноки по турско-българското споразумение и отношението на Русия към него; благодарност към Германия за подкрепата на австрийските желания и опитите ѝ да повлияе върху руското становище; английски и австрийски съвети към Портата за отказване от каузата за взаимна военна подкрепа с цел преодоляване на руските колебания; предаване на споразумението за приемането му от силите; опасения на Калноки за нови възражения от руска страна; възстановяване на разбирателството между руския и австро-унгарския кабинети. Виена, 15 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.
GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

48. Доклад № 110 от германския посланик принц фон Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз фон Бисмарк за: преговорите в Букурещ и вероятността от протакането им; предупреждения на Австрия към Сърбия за отказ от двойнствената игра и към Турция и България – за отказ от исканото обезщетение; обявяване на Сърбия в полза на сключване на мир и отказ от изявленията на сръбския пълномощен министър в Лондон Чедомил Миятович; евентуалното съгласие на княз Александър I при условие на приемане на споразумението от великите сили. Виена, 20 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.
GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

49. Доклад № 123 от германския посланик във Виена Хайнрих фон принц Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: становището на крал Милан за мира между България и Сърбия (съгласен е той да се състои от един член – че от състояние на война се преминава в състояние на мир); изявления на австро-унгарския външен министър граф Калноки за положени от него усилия за вземането на такова решение. Виена, 22 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.
GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

50. Доклад № 15 от управляващия германското генерално консулство в София фон Залдерн до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: сключването на мира и демобилизацията на българската и сръбска армия; недоволството в България от постигнатите условия за мира; приемане на новината от българите в Букурещ; реч на кмета на София и прокламация на княз Александър I; разговор с Петко Каравелов по бюджета. София, 6 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.
GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

51. Телеграма от управляващия германското генерално консулство в София фон Залдерн до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: впечатлението на силите от възражението на княз Александър I за назначаването му за генерал-губернатор на Източна Румелия за определен срок и обясненията на княза за причините за възражението – поел вече големи отговорности със сключването на мир със Сърбия и в споразумението с Портата, ако приеме означава да се откаже от свои права, вече дадени му от Берлинския конгрес и т.н.; предложени от него редакции и позицията му във връзка с приемането на тези предложения. София, 14 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

52. Доклад № 153 от германския посланик във Виена принц Хайнрих фон Ройс до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: недоволството на австро-унгарския външен министър граф Калноки от поведението на българския княз при подписването на споразумението и вероятност същият да загуби доверието на великите сили и султана; изявления на княза за неговата позиция и подбудите му, изразени в разговор с австро-унгарския дипломатически агент и генерален консул в София барон Бигелебен (вероятно е разбрал за разпространявани срещу него в Пловдив интриги и нежелание да предаде интересите на своите поданици). Виена, 15 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

53. Доклад № 17 от управляващия германското генерално консулство в София фон Залдерн до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: позицията на княз Александър I по въпроса за споразумението – заплаха от страна на последния, че ако не се зачете мнението му, сам ще се провъзгласи за генерал-губернатор на Източна Румелия и ще излезе с прокламация към населението, че ще поеме губернаторството „sans terme“(без срок); изявление на княза за направени множество компромиси от негова страна, обвинения към министър-председателя Петко Каравелов и външния министър Илия Цанов, че са подвели Портата и силите в Цариград за получено от него съгласие за прилагане на чл. 17 от Берлинския договор; групиране на недоволните елементи около Цанков и Сукнаров и подадена от тях петиция до руския император за сваляне на правителството. София, 20 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

54. Доклад № 73 от германския посланик в Цариград барон Йозеф Мария фон Радовиц до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: липсата на достатъчна яснота по опозицията на княза срещу съставения от силите протокол и внесените от турска страна промени, както и по поведението му поради противоречащи си сведения; готовност на княза да не отстъпва от позицията си; вероятност за постигане на споразумение по всички въпроси при евентуално единство по въпроса за срока за назначението на княза за генерал-губернатор на Източна Румелия; липса на сведения за съгласието на Русия по тази формула. Цариград, 23 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

55. Доклад № 23 от управляващия германското генерално консулство в София фон Залдерн до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: приложена колективна нота на представителите на великите сили до българския външен министър Илия Цанов, идентична с текста на телеграма от Цариград до българския княз; вероятният текст на отговора на княза ще бъде в посока, че се подчинява на единодушното решение на силите и Турция, но изразява известни резерви по чл. 1, който касае положението му като княз на Княжество България според конституцията; отговорът на МС вероятно ще съвпадне с този на българския княз. София, 10 април 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

56. Доклад № 24 от управляващия германското генерално консулство в София фон Залдерн до германския райхсканцлер княз Бисмарк за: отговора на българското правителство на колективната нота на силите, ограничаващ се до изложения от княз Александър I отговор до Портата – няма ясно изразени оплаквания срещу извършения в Цариград на 5 април акт; възлагат надежди на формулировките във фермана; необходимост от премахване на статута на Източна Румелия поради непригодността му в новите условия; датата на изборите за Народно събрание в провинцията; разговор на Залдерн с българския външен министър Илия Цанов по въпроса за македонското движение; предупреждения на Залдерн срещу разпространяването на движението извън пределите на Източна Румелия; становището на българския външен министър по този въпрос с мнение, че за успокоение на тамошното население е необходимо назначените отдавна български владици да бъдат допуснати до поста им. София, 13 април 1886 г.

ЦДА, КМФ 26, Инв. № 291.

GStA-PKB, III, HA Nr. 951.

КМФ 09 РУСИЯ

1. Доклад от руския вицеконсул в Пловдив Сорокин до руския посланик в Цариград Нелидов за оплакването на Алеко Богориди, губернатор на Източна Румелия, от изказване на Сорокин по повод годишнината от освобождението на България „...Русия не познава Румелия, а знае и познава България, една част от която е в областта сега за сега отделена с един предел“, отпечатано във в. „Марица“. Пловдив, 20 март 1884 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 187/18

АВПРИ, Ф. „Главархив У-А2“, д. 1006, л. 6-11.

2. Шифрована телеграма от министъра на външните работи на Русия Н. К. фон Гирс до руския дипломатически агент в София Кояндер за доклад до турското посолство в Санкт Петербург за провежданата агитация сред населението в Княжество България и Източна Румелия за събиране на средства и оръжие за въстание в Македония. [Санкт Петербург], 18 април 1885 г.

АИИ БАН, кол. 9, оп. 11, арх. ед. 19, л. 125.

АВПРИ, Ф. „Политархив“, 1885 г., д. 1281, л. 20.

3. Доклад от руския вицеконсул в Бургас Емелянов до руския генерален консул в Пловдив К. А. Игелстрьом за получена заповед до префекта на града от генерал-губернатора за незабавното арестуване на Векилов, началник на карнобатската жандармерия за разпространяване на прокламация с революционна агитация за свобода на Македония и за други арести в Източна Румелия. Бургас, 21 май 1885 г.

АИИ БАН, кол. 9, оп. 13, арх. ед. 48, л. 283-285.

АВПРИ, Ф. „Главархив У-А2", 1885 г., д. 211, л. 24-25 г.

4. Доклад от руския вицеконсул в Пловдив Сорокин до руския посланик в Цариград Нелидов за безуспешните разговори на румелийските депутати Христов и Гешов с правителствените кабинети на великите сили за обединяване на България. Пловдив, 1 юни 1884 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 187/18

АВПРИ, Ф. „Главархив У-А2", д. 1006, л. 60-63а.

5. Телеграма от руския военен аташе в Пловдив подполковник Чичагов до началника на Генералния щаб в Санкт Петербург Обручев за изпратена войска от правителството за усмиряване на въстанието. Пловдив, 5 септември 1885 г.

АИИ БАН, кол. 9, Оп. 7, арх. ед. 6, л. 189-190.

ГА РФ. Ф. 677, Оп. 1, Ед. хр. 471

6. Секретна телеграма от руския генерален консул в Пловдив К. А. Игелстрьом до руския посланик в Цариград Нелидов за арестуването на префекта в с. Конаре от населението и провъзгласеното в Чирпан Съединение от 50 въоръжени лица под предводителството на намиращия се тук в отпуск княжески офицер Паница. Пловдив, 5 септември 1885 г.

АИИ БАН, кол. 9, оп. 7 арх. ед. 5, л. 36.

ГА РФ. Ф. 677, оп. 1, ед. хр. 471

7. Секретна телеграма от руския вицеконсул в Бургас Емелянов до руския генерален консул в Пловдив К. А. Игелстрьом за обявяване на Съединението в Бургаско, посрещнато с ентусиазъм от властта и народа. Бургас, 6 септември 1885 г.

АИИ БАН, кол. 9, оп. 11, арх. ед. 35 л. 37.

АВПРИ, Ф. „Политотдел", 1885 г., д. 5, л. 7, 7 г.

8. Доклад от руския посланик в Букурещ до управляващия Министерството на външните работи на Русия Влангали за отлагане подписването на съглашение между Румъния и Княжество България за границите между двете държави вследствие събитията от 6 септември. Букурещ, 10 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 762/2, л. 5-8.

АВПРИ, Ф. „Политархив", оп. 482, д. 615, л. 167-168 г.

9. Записка от управляващия Министерството на външните работи на Русия Влангали до император Александър III за предложената от Бисмарк Европейска конференция предвид усложнената политическа обстановка на Балка-

ните от провъзгласеното съединение на Източна Румелия с Княжество България. Санкт Петербург, 12 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 187/9 ч. II

ГА РФ, Ф. 568, оп. 1, ед. хр. 96, л. 33-38.

10. Телеграма от руския генерален консул в Пловдив К. А. Игелстрьом до руския посланик в Цариград Нелидов за арестуването на генерал-губернатора Гаврил Кръстевич и събиране на подписи под възвание на Източно-румелийски комитет за провъзгласяване съединението на Източна Румелия с Княжество България. Пловдив, 15 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 187/18

АВПРИ, Ф. „Главархив У-А2", д. 1008, л. 116.

11. Доклад от руския консул в Тулча Челебидаки до директора на Азиатския департамент на министерството на външните работи на Русия Зиновиев за възторженото настроение сред населението на почти всички националности в Добруджа от пловдивските събития и опасенията на румънските власти в сигурността на тяхното управление в тази област. Тулча, 17 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 783/21, л. 5-8.

АВПРИ, Ф. „Политархив", 1885 г., Оп. 482, д. 1439, л. 42-43 г.

12. Доклад от руския консул в Солун А. Якобсон до руския посланик в Цариград Нелидов за разговора му с генерал-губернатора Хасан паша за събитията в Източна Румелия и Княжество България и прочетената от него телеграма, разпространена от телеграфната агенция „Хавас": „Московски вестник съобщава за предизвиканото неодобрение на княз Александър и декларира запазване статуквото на Румелия" и опасенията на Хасан паша за отзвук от българските събития в Македония. Солун, 22 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 295 а, л. 122-128.

АВПРИ, Ф. „П-во в Константинополе", д. 2281, л. 171-174.

13. Доклад от руския консул в Тулча Челебидаки до директора на Азиатския департамент на министерството на външните работи на Русия Зиновиев за пребиваването на Братиану министър-председател на Румъния във Виена и предоставената му от директора на румънските пощи телеграма за впечатленията от Румелийските събития върху българския дипломатически агент в Букурещ Начевич и изказването на председателя на Комитета на българските училища за готовността на българите в Тулча за събиране на средства в името на благоденствието и свободата на България. Тулча, 5 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 783/21, л. 12-18.

АВПРИ, Ф. „Политархив", оп. 482, д. 1439, л. 47-49 г, 50.

14. Секретна телеграма от управляващия Руското генерално консулство в Пловдив К. А. Игелстрьом до руския посланик в Цариград Нелидов за уверения от страна на Георги Странски за неотслабващото влияние на Русия след събитията в Пловдив. Пловдив, 11 октомври 1885 г.

АИИ БАН, кол. 9, оп. 7 арх. ед. 25, л. 63-64.

РГВИА, Ф. 401, оп. 4/928, ед. хр. № 3, л.

15. Доклад на руския генерален консул в Пловдив К. А. Игелстрьом до Азиатския департамент на министерството на външните работи на Русия за: отговор във в. „Самозащита“ от Захари Стоянов и Димитър Ризов, изказващи смело политическата си програма в защита на княз Александър по повод изказаното неодобрение в руската преса за събитията от 6 септември в Пловдив; за осъзнатата необходимост и развитото национално самолюбие от страна на българската интелигенция за самостоятелна Българска държава. Пловдив, 12 октомври 1885 г.

АИИ БАН, кол. 9, оп. 7, арх. ед. 26, л. 68-72.

РГВИА, Ф. 401, оп. 4/928, ед. хр. № 3

16. Обзор от руския консул в Тулча Челебидаки, до руския дипломат княз Урусов за предприетите мерки от страна на румънското правителство спрямо българското население в Добруджа след събитията от 6 септември 1885 г. – изселване на някои българи извън границите на Румъния; отменяне на първоначалните мерки и прославата доблестта на княз Александър I. Тулча,12 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 783/3, л. 3-27.

АВПРИ, Ф. „Миссия в Румынии“, оп. 511/1, д. 21, л. 24-26 г, 27.

17. Доклад от руския вицеконсул в Солун Демерик до руския посланик в Цариград Нелидов за отражението от обявеното Съединение сред представителите на българската интелигенция в Македония и надеждата ѝ за политическо обединение на цяла България. Солун, 24 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 295 а, л. 39-46

АВПРИ, Ф.“ П-во в Константинополе“, д. 2282, л. 42-45 г.

18. Доклад на руския вицеконсул в Битоля Н. Скрябин до руския посланик в Цариград Нелидов за влиянието на „Румелийския преврат“ върху различните националности в Битолския вилает и за победата на българите над сърбите в последвалата Сръбско-българска война. Битоля, 12 август 1886 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 783/7 л. 42-57.

АВПРИ, Ф. „Политархив“, оп. 482, д. 549, л. 122-129 г.

19. Телеграма от руския посланик в Цариград Нелидов до Министерството на външните работи на Русия за становището на екзарх Йосиф за необходими политически промени в управлението на Княжество България след Съединението. Буюкдере (кв. в Цариград), 4/16 септември 1886 г.

ЦДА, КМФ 09, Инв. № 295 а, л. 210-215.

АВПРИ, Ф. „П-во в Константинополе“, д. 2281, л. 386-387 г.

КМФ 12 ФРАНЦИЯ

МИНИСТЕРСТВО НА ВЪНШНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
ДИПЛОМАТИЧЕСКИ АРХИВ

КОНСУЛСКА ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ – БЪЛГАРИЯ (CORRESPONDANCE POLITIQUE DES CONSULS – BULGARIE)

1. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за: демарш на представителите на великите сили пред княза на България с предложение за разоръжаване; провала на секретната мисия на Гадбан ефенди; евентуални размествания в българското правителство; приложение – обща нота на великите сили за прекратяване на враждебните действия между България и Сърбия. София, 22 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 22-27 гръб.

2. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за: мерки на българското правителство за утвърждаване на Съединението; резултати от пътуването на Гадбан ефенди до Високата порта; реорганизация на Румелийската армия. София, 16 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 30-34.

3. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за юридическото и административно обединение на Княжество България с Източна Румелия; за обединение на военните сили. София, 18 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 35-38.

4. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине с текста на писмо от император Александър III до Александър Батенберг да побързат с уреждане различията със султана. София, 25 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 49-50 гръб.

5. Конфиденциална телеграма от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за уреждане на спора между Високата порта и българското правителство по Румелийския въпрос. София, 26 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 52-52 гръб.

6. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на

външните работи Фрейсине за благоприятно писмо от император Александър до Александър Батенберг; анализ на възможностите за уреждане различията между България и Турция – среща на Флеш с Петко Каравелов. Приложение: шифрована телеграма копие от 25 януари 1886г. София, 26 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 53-59.

7. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за благоразположението на Гърция към България; за преговорите в Цариград и разногласията между султана и министерския му съвет. София, 2 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 71-73 гръб.

8. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за приемане със задоволство приключването на преговорите между Турция и България. София, 3 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 74-74 гръб.

9. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за получена телеграма от Илия Цанов с потвърждение за приключване на преговорите. София, 4 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 75-75 гръб.

10. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине с анализ на сключеното споразумение между правителствата на България и Турция. София, 4 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 77-81 гръб.

11. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине с предложение за награждаване с ордена „Кавалер на почетния легион" г-н Стоилов, капитан Винаров и г-н Менгес; за признаване на Съединението от страна на великите сили; мнението на Кантакузин за Съединението. София, 8 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 83-92.

12. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за: анализ на получения текст по споразумението между Турция и България и мнението на Русия за него; отношението на българския народ и правителството към него с приложено в превод на френски език на споразумението. София, 9 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 93-98 гръб.

13. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за разговор с Батенберг за Сърбия и войските ѝ напредващи към българската граница и с молба на княза Франция да се намеси и осуети агресивните намерения на Сърбия. София, 10 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 99-100.

14. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за: среща на княз Александър Батенберг с дипломатическите представители в София и анализ на действията на Сърбия и делегатите ѝ в Букурещ; протест на Странски срещу българо-турското споразумение; машинации на великите сили по запазване статуквото на Балканите. София, 11 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 101-107.

15. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за: отказа на представителите на великите сили в София да направят демарш при българското правителство и да го помолят да се откаже от иска за обезщетение по време на преговорите по мирния договор в Букурещ; анализ на сръбските искания; българската армия и оставането ѝ в бойна готовност. София, 18 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 117-122.

16. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за: вълнения поради прекъсването на мирните преговори в Букурещ; влиянието на Англия в България; сближаването между Германия и Англия; приемане на споразумението между Турция и България от страна на Русия. София, 22 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 128-133.

17. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за: военни приготовления въпреки хода на мирните преговори в Букурещ; с анализ и приложение на текста на сръбските предложения в Букурещ; превод на статия във в. „Драгоман“ от 13/25 февруари 1886 г. София, 25 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 136-141 гръб.

18. Телеграма от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за демарша на великите сили пред българското правителство със съвет да приеме единствения член на сръбското предложение. София, 24 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 142.

19. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за: нова редакция на текста на Букурещкия мирен договор и анализ на английската политика спрямо Турция; увеличаване влиянието на Англия в България. София, 28 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 148-151.

20. Телеграма от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за пристигането на Батенберг в София и намеренията му да отпътува за границата със Сърбия, в случай, че договорът не бъде подписан в Букурещ. София, 1 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 152-152 гръб.

21. Телеграма от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за среща с председателя на Министерския съвет. София, 2 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр 153.

22. Доклад от френския консул в София Флеш до френския министър на външните работи Фрейсине за: отпътуване на Батенберг от Пловдив за София; хода на подписване на мирния договор; предложението на сръбския представител в Букурещ; усложненията, които може да предизвика продължителността на Сръбско-българската война; разговор с Петко Каравелов за пътуването на княза в Румелия. София, 2 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 393/20.

M.A.E., C.P. Bulgarie, vol. 13, стр. 154-158 гръб.

КОНСУЛСКА ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ – ТУРЦИЯ (CORRESPONDANCE POLITIQUE DES CONSULS – TURQUIE)

1. Доклад от френския консул в Одрин Гюстав Лафон до френския министър на външните работи Фрейсине за: положението в Одрин; липсата на информация за събитията в Пловдив; неочаквано съобщение по телеграфа от 18 септември за Съединението; подсилване на границата с Източна Румелия; страхове сред населението, което е в готовност да емигрира; молби на помаци да се върнат в Източна Румелия, отхвърлени от правителството; среща на английския военен аташе Стюърт Уортли с Иззет паша и разговор за военните възможности в Одрин. Одрин, 1 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/7.

M.A.E., C.P.C. Turquie, (Andrinpole) vol. 4, стр. 235-239.

2. Доклад от френския консул в Одрин Гюстав Лафон до френския минис-

тър на външните работи Фрейсине за мютисаръфа на Одрин Сартински ефенди завърнал се в Мустафа паша, за да се увери с очите си, че българите все още стоят на границата (15 000 души) и концентрират там войска. Одрин, 10 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/7.

M.A.E., C.P.C. Turquie, (Andrinpole) vol. 4, стр. 245-246.

3. Доклад от френския консул в Одрин Гюстав Лафон до френския министър на външните работи Фрейсине за: положението в Одрин, което остава непроменено въпреки сръбско-българския конфликт; политиката на Турция, действаща в съгласие с великите сили и желанието им да запазят мира. Одрин, 19 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/7.

M.A.E., C.P.C. Turquie, (Andrinpole) vol. 4,стр. 255-258.

ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ – РУМЪНИЯ (CORRESPONDANCE POLITIQUE – ROUMANIE)

1. Доклад от френския консул в Букурещ Дисбах до френския министър на външните работи Фрейсине за окупирането на Араб-Табия от румънската армия; за демарш на Начович при Братиану и заплаха за окупиране на 40 км ивица без име от българска страна; за земите в съседство на Араб-Табия, принадлежащи на България. Букурещ, 20 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 129-133.

2. Телеграма от френския консул в Букурещ Дисбах до френския министър на външните работи Фрейсине за слухове за концентриране на български войски в Добруджа. Букурещ, 20 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 129.

3. Телеграма от френския консул в Букурещ Дисбах до френския министър на външните работи Фрейсине за мобилизиране на един кавалерийски полк в Добруджа. Букурещ, 26 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 149.

4. Доклад от френския консул в Букурещ Дисбах до френския министър на външните работи Фрейсине за: българския княз и заминаването му за Пловдив; за съсредоточаването на български войски на турската граница; за вълненията в Румъния по повод Съединението; за опасенията от нова война; стихване на вълненията в Румъния; за съмнения, дали Батенберг ще стане княз на България и Източна Румелия и че той има подкрепата на великите сили; за

решението на Румъния да запази спокойствие; за слухове за преминаване на Дунава при Гюргево от руски доброволци. Букурещ, 28 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 150-154.

5. Доклад от френския консул в Букурещ Дисбах до френския министър на външните работи Фрейсине за запазването на спокойствие при настоящата криза. Букурещ, 28 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 155-155 гръб.

6. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за: начина, по който пристигат новините от Пловдив до Букурещ; съмненията, че Русия е организатор на „революцията“; опасенията, че всеки момент може да избухне война; стичането на руски офицери на руската граница с Румъния; разсъжденията на румънското правителство, че нямат интерес да „искат, каквото и да било от България“; враждебната позиция на Сърбия и опасенията от избухване на война; изпращането на Братиану в Берлин да провери дали Германия не подтиква Сърбия към враждебни действия; намеци за „героичната роля“ на Александър Батенберг с цел да впечатли немска принцеса. Букурещ, 29 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 174-177.

7. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за член 52 от Берлинския договор, невалиден, що се отнася до България, поради което Румъния не държи той да бъде спазван и смята да строи укрепления на левия бряг на Дунава. Букурещ, 19 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 201-202.

8. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за: избирането на Букурещ за място, където да бъде подписан мирния договор между България и Сърбия; пристигането на представители на преговарящите страни и отношението на великите сили към тях. Букурещ, 24 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 270-272 гръб.

9. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за избиране на сграда за преговорите и готовност на преговарящите за действие. Букурещ, 28 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 273-274.

10. Телеграма от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за пристигането на Гешов в Букурещ. Букурещ, 1 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 286.

11. Телеграма от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине с молба за допълнителни инструкции, тъй като всички негови колеги са получили такива от правителствата си. Букурещ, 3 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 293.

12. Инструкции от френския министър на външните работи Фрейсине до френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули за поведението му по време на преговорите. Париж, 3 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 294.

13. Телеграма от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за добронамереното поведение на преговарящите страни. Букурещ, 4 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 295.

14. Инструкция от френския министър на външните работи Фрейсине до френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули с подробни предписания за поведение по време на преговорите и в съгласие с направено предложение от Русия към великите сили. Париж, 4 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/ 11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 298-299.

15. Телеграма от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине относно получена инструкция по въпроса за искането на обезщетения, считан за най-важен от преговарящите страни. Букурещ, 5 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 300-300 гръб.

16. Инструкция от френския министър на външните работи Фрейсине до френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули по въпроса за искането на обезщетения. Париж, 6 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/ 11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 303.

17. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за: среща на преговарящите с крал Карол; първи спорове; ход на първото заседание, речи и политическа ситуация; постигане на съгласие по предварителните разговори; инструкция на крал Милан до пълномощника му да протака преговорите; за поведението на представителите на великите сили. Букурещ, 11 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 307-313.

18. Изрезка от вестник с приветствената реч на крал Карол към делегатите на страните, преговарящи по мирния договор. Речи на Меджид паша, Чадолин Миятович и Гешов. Букурещ, 11 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 314-315.

19. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за: проведен разговор с Миятович и с италианския си колега по търговските клаузи в договора; разговор с Начович за мнението на българското правителство за великите сили и Русия. Букурещ, 12 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 316-322.

20. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за: писмо на Батенберг, че се отказва от обезщетения, за което Гешов не е уведомен; исканията на Сърбия – заплаха от нейна страна за прекратяване на преговорите. Букурещ, 15 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 325-326.

21. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине с брошура за първото заседание на преговорите по мирния договор между България и Сърбия с речи на Ферекид, министър на външните работи на Румъния, на Гешов и на Меджид паша. Букурещ 15 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 327-328.

22. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за бавното темпо на работа на преговорите и отказа на сръбския представител да представи проекто-предложенията си. Букурещ, 19 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 331-331 гръб.

23. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за: отказа на сръбския представител

да тълкува висящите проблеми и за предложението на неговото правителство за кратък текст при формулировката на договора; прекратяване на преговорите от страна на сръбския представител; уговорки от страна на турския представител. Букурещ, 22 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 334-335.

24. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за предложен от Меджид паша проект и за негов разговор с Кутули за предстоящото му гласуване. Букурещ, 24 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 337-338.

25. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за: получена инструкция от турския представител да промени текста на проекта; единодушно приемане на новата формулировка от българския и сръбския представители. Букурещ, 26 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 339-339 гръб.

26. Доклад от френския консул в Букурещ Гюстав дьо Кутули до френския министър на външните работи Фрейсине за получени обезпокоителни инструкции от сръбското правителство до техния представител да държи на предлагания сръбски текст. Букурещ, 28 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/11.

M.A.E., C.P. Roumanie, vol. 10, стр. 341-341 гръб.

КОНСУЛСКА ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ – РУМЪНИЯ, ГАЛАЦ (CORRESPONDANCE POLITIQUE DES CONSULS – ROUMANIE, GALATZ)

1. Телеграма от френския консул в Галац Виет до френския министър на външните работи Фрейсине за: отпътуване на доброволци от града за България; впечатлението, което е предизвикало Съединението в Добруджа и Молдова. Галац, 1 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 633/5.

M.A.E., C.P.C. Roumanie, Galatz, vol. 1, стр. 448-448 гръб.

2. Доклад от представителя на вицеконсулството на Франция в Кюстенджа Урбани Шосери до френския консул в Галац Виет за: ситуацията в България; страховете на малцинствата в България; анализ на политическата ситуа-

ция на Балканите и за мобилността на спокойствието, което всеки момент може да бъде нарушено. Кюстенджа, 5 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 633/5.

M.A.E., C.P.C. Roumanie, Galatz, vol. 1, стр. 475-478 гръб.

ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ – СЪРБИЯ (CORRESPONDANCE POLITIQUE – SÉRBIE)

1. Доклад от френския консул в Белград Реверсо до френския министър на външните работи Фрейсине за изненадата на Сърбия от Съединението на Княжество България с Източна Румелия; за разговор на крал Милан с Реверсо за нарушаването на Берлинския договор. Белград, 22 септември 1885 г.

КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 207-211 грьб.

2. Публикация във в. „Уставност" за: събитията в Източна Румелия; Ристич, водач на Либералната партия за защита на сръбската нация; числеността на сръбската армия; враждебното отношение на Сърбия към Съединението. Белград, 25 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 214 – 220.

3. Доклад от френския консул в Белград Реверсо до френския министър на външните работи Фрейсине за: обявяване на мобилизация в Сърбия; мнението на Германия за евентуално започване на враждебни действия и възможните последици от тях. Белград, 28 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 239-243.

4. Доклад от френския консул в Белград Реверсо до френския министър на външните работи Фрейсине за: дадени съвети от Русия на Сърбия и приканване към умереност в действията; политиката и симпатиите на Австрия към Сърбия; закани на Русия към Австрия. Белград, 1 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 249-253.

5. Телеграма от френския консул в Белград Реверсо до френския министър на външните работи Фрейсине с предложение за споразумение от страна на България, отправено към Сърбия. Белград, 6 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 268.

6. Доклад от френския консул в Белград Реверсо до френския министър на външните работи Фрейсине за: ненавременната мобилизация обявена в Сър-

бия; тежкото финансово и икономическо положение на страната; желанието на Сърбия да завладява територии; негов разговор с Кевенхюлер по създалата се ситуация. Ниш, 11 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 277-279.

7. Доклад от френския консул в Белград Реверсо до френския министър на външните работи Фрейсине за обясненията на Гарашанин относно обявената мобилизация и за поведението на Австрия. Белград, 13 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 282-283.

8. Инструкция от министъра на външните работи на Сърбия Гарашанин до сръбския пълномощен министър в Париж с инструкции по какъв начин да обясни на Франция събитията в България и последствията от тях за Сърбия. Белград/Париж, 14 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 284-285.

9. Телеграма от френския консул в Белград Реверсо до френския министър на външните работи Фрейсине с текста на нотата-отговор от сръбското правителство до представителите на великите сили във връзка с отправения апел към тях за умереност в поведението. Белград, 27 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 296-298.

10. Доклад от френския консул в Белград Реверсо до френския министър на външните работи Фрейсине за: конференцията на посланиците в Цариград с надежда за възстановяване на статуквото в Румелия; сръбската и българската армии; разговор на австрийския консул с крал Милан да не предприема военни действия. Белград, 29 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 307-308 гръб.

11. Доклад от френския консул в Белград Реверсо до френския министър на външните работи Фрейсине за разговор на Реверсо с крал Милан за мирно разрешаване на проблема и решимостта на Сърбия да действа под предлог, че е нарушено статуквото на Балканите. Белград, 5 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 311-312.

12. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: начина, по който Сърбия оценява положението си към настоящия момент; отношенията ѝ с правителствата на великите сили по повод създалата се ситуация на Балканите с приложение на текста на френското виждане по същия въпрос. Белград, 10 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 315-322 гръб.

13. Инструкция от министъра на външните работи на Сърбия Гарашанин до сръбския пълномощен министър в Париж за съобщение на агенция Хавас за намеренията на сръбското правителство и негово изявление по нарушеното статукво на Балканите. Париж/Ниш, 13/14 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 331-331 гръб.

14. Телеграми от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за обявяване на войната и официално съобщение от Гарашанин до представителите на великите сили в Белград. Белград, 14 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 334-336.

15. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине с приложен текст на обръщението на крал Милан към сръбския народ и копие на циркулярната нота на Гарашанин до представителите на великите сили. Белград, 17 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 341-345.

16. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: състава на сръбската армия; военни действия по време на първата фаза от войната; падането на Видин и евентуална окупация на София. Карта на сръбските действия. Белград, 18 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 348-351.

17. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за битката при Сливница и отблъскването на сърбите. Белград, 20 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 352.

18. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за загубите на сърбите и обезкуражаването на армията им. Белград, 22 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 353-353 гръб.

19. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: положението в сръбската армия и бойния ѝ дух; предимството Франция първа да предложи примирие. Белград, 23 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 356-357.

20. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине с подробности за военните действия и анализ на събитията, както и за евентуално предстоящо примирие. Белград, 23 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 358-361.

21. Спешна телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: съвещание на дипломатическите представители на великите сили в Белград у австрийския представител и получена телеграма от Петербург с предписание за преустановяване на кръвопролитията; телеграфиране до сръбския генерален щаб и отговор на Гарашанин относно преустановяването на враждебните действия. Белград, 25 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 364-364 гръб.

22. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за отстъпление на сръбската армия към Цариброд и получени инструкции от Германия и Русия до техните представители да пледират за прекратяване на огъня. Белград, 24 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 362-362 гръб.

23. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за заминаване на австрийския консул до генералния щаб на сръбската армия с цел да ги уговори да преустановят военните действия. Белград 25 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sĭrbie, vol. 6, стр. 366-366 гръб.

24. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: сръбското отстъпление; усилията на дипломатите да прекратят военния конфликт; постъпки от кабинетите във Виена и Петербург за примирие; предимствата, от които иска да се възползва Александър Батенберг; усилията на Франция да предотврати военния конфликт; приложена нота от представителите на великите сили до Гарашанин с предложение за примирие. Белград, 25 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 367-370.

25. Телеграма от сръбския министър на външните работи Гарашанин до френския консул в Белград Рене Миле с информация за прекратяване на враждебните действия. Пирот, 13/25 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 371.

26. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за отказа на Батенберг да приеме примирието. Белград, 27 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 373.

27. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине с подробности за: политическите причини за избухване на военния конфликт; сръбската армия и нейната численост; анализ на политиката на крал Милан и желанието му повече да извлече максимална полза от ситуацията, отколкото победа; впечатлението на великите сили от военните действия на сръбската армия; отношението на сръбския народ към войната. Белград, 27 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 374-377.

28. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за окупирането на Пирот. Белград, 28 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 378-378 гръб.

29. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: приемане на примирието от страна на княз Александър Батенберг; ситуацията в Сърбия и мнението на политическите партии; анализ на положението и хипотези за бъдещето на Сърбия. Белград, 28 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 380-383.

30. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: слухове за мнимо примирие от страна на крал Милан с анализ на събитията и за евентуални намерения на княз Батенберг за настъпление; желанието на великите сили да не позволят възобновяване на военните действия. Белград, 30 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 384-386.

31. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: негов разговор с Кевенхюлер относно мнимото примирие; невъзможността на сръбската армия да продължи войната; мнението на Австрия по създалата се ситуация. Белград, 1 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 390-391.

32. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за мисията на Кевенхюлер в Генералния

щаб на сръбската армия с анализ на поведението му, както и на предприетите от него постъпки, без да уведоми предварително дипломатическите представители на останалите велики сили в Белград. Белград, 4 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 394-397 гръб.

33. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за предложено примирие от страна на сърбите, подтиквани от Франция. Белград, 6 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 399.

34. Инструкция от френския министър на външните работи Фрейсине до френския консул в Белград Рене Миле с укор за извършени действия, без да е получил допълнителни инструкции по въпроса за примирието, но и със задоволство от подписването с останалите представители на великите сили на препоръчителна нота до сръбското правителство. Белград, 7 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 400-401.

35. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за циркулярно писмо на министъра на външните работи на Сърбия до представителите на великите сили, че условията за примирие не се приемат от България. Белград, 10 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 406.

36. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за официалното прекъсване на преговорите и мнението на австрийския представител, че преговорите трябва да бъдат уреждани от международна военна комисия. Белград, 10 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 407.

37. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: получени инструкции от френското външно министерство относно политиката на Франция в създалата се ситуация; с анализ на отношенията между Австрия и Русия; мнението на Германия в създалата се ситуация на Балканите. Белград, 11 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 412-416 гръб.

38. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: войнолюбивите намерения на Сърбия по време на примирието; затруднените връзки със София; снабдяване с провизии на сръбската армия. Белград, 12 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 417-419.

39. Доклад от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине с приложени текстовете на два апела на Сърбия към великите сили за възобновяване на преговорите по примирието; за създаване на международна военна комисия съставена от военните аташета на великите сили с цел съставяне на условията за примирие. Белград, 12 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 420-423 гръб.

40. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за: настояването на България за евакуирането на Видинска област и съмненията, че за това настоява и граф Калноки; възобновяване на военните действия. Белград, 16 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 427.

41. Бележки върху евентуално възобновяване на военните операции от страна на Сърбия, изпратени от министерството на външните работи на Франция до Рене Миле. Париж, [12 декември 1885 г.]

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 428-432.

42. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине: „Военната комисия беше добре приета в Ниш. Вчера на обяд тя замина за границата. Политическата ситуация остава непроменена." Белград, 19 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 432.

43. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине за завръщане на военната комисия в Белград и за трудно приети условия за примирие от страна на Сърбия. Белград, 24 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 438-438 гръб.

44. Телеграма от френския консул в Белград Рене Миле до френския министър на външните работи Фрейсине с приложение на текста с условията за примирие между България и Сърбия, подписани в Пирот на 9/21 декември. Белград, 25 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 546/12.

M.A.E., C.P. Sérbie, vol. 6, стр. 439-441 гръб.

ИСТОРИЧЕСКА СЛУЖБА НА СУХОПЪТНИТЕ ВОЙСКИ ИЛИ АРХИВ НА СУХОПЪТНИТЕ ВОЙСКИ (SERVICE HISTORIQUE DE L'ARMÉE DE TERRE – SHAT)

1. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната за получени сведения за армиите на Румъния, Сърбия, Княжество България и Източна Румелия. Терапия, 25 август 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 36-39.

2. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната с подробности за събитията, на които е присъствал в София, после в Пловдив и за отношението на Турция към Съединението. Терапия, 10 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 40-49.

3. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната за: мобилизиране на турската армия; положението в Източна Румелия и немската мисия; военни приготовления от страна на България и на Турция; Цариградската конференция. Терапия, 24 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 64-74.

4. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната с описание на пътуването му из България за периода 1 септември – 26 септември 1885 г. Белград, 28 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 75-91.

5. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната за: турската армия, концентрирана на границата с Източна Румелия; сръбската армия, напредваща към българската граница; аудиенция при султана, който го разпитал за събитията в Пловдив. Терапия, 31 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 92-102.

6. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната за: военни приготовления в Турция; ситуацията в България – обединяване на администрациите на Княжество България и Източна Румелия; пренасочване на български военни сили към границата със Сърбия. Терапия, 6 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 103-110.

7. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната за: състава на българската армия към 3 ноември 1885 г.; руски офицери получили заповед от царя да се върнат отново в България; напредването на сръбската армия. Пера, 13 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 111-121.

8. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната за: дислокацията и състава на българската и сръбската армии; Сръбско-българската война. Пера, 24 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 122-134.

9. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната за обявяване на мобилизация на турската армия. Пера, 1 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 135-148.

10. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната за: прекратяване на враждебните действия между Сърбия и България; политическо решаване на проблема между двете страни. Пера, 6 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 153-160.

11. Доклад от френския военен аташе в Цариград полковник Кафарел до френския министър на войната за общото политическо положение на Балканите след подписването на Букурещкия мирен договор. Пера, 24 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 12, Инв. № 458.

S.H.A.T., Attachés militaires, (1872-1920), 7N 1629, стр. 202-213.

КМФ 16 БЕЛГИЯ*

МИНИСТЕРСТВО НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ, ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ, КООПЕРИРАНЕТО И РАЗВИТИЕТО (MINISTERE DES AFFAIRES ETRANGERES, DU COMMERCE EXTERIEUR ET DE LA COOPERATION AU DEVELOPPEMENT)

ПОЛИТИЧЕСКА КОНСУЛСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ (CORRESPONDANCE POLITIQUE ET CONSULAIRE – BULGARIE)

1. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с текстовете на телеграми разменени между Великия везир и княз Александър Батенберг за: апелите за примирие от страна на Турция и Русия след победата при Сливница; битките при Белоградчик и Драгоман. Приложения: 1) Циркулярно писмо от Цанов до представителите на великите сили от 11/23 ноември 1885 г.; 2) Циркулярно писмо от Великия везир Кямил паша до княз Александър Батенберг от 21 ноември 1885 г.; 3) Циркулярно писмо от Александър Батенберг до Великия везир Кямил паша от 22 ноември 1885 г. София, 24 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 138-150.

2. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: прекратяване на враждебните действия от страна на Сърбия и реакцията на България; с анализ на събитията до този момент и мнението на великите сили. София, 28 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 153-158.

3. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с текста на получено съобщение от Букурещ до българското правителство за сърбите, които продължават да бомбардират Видин. София, 1 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 159-162.

4. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с копие на циркулярно писмо от правителството на България до представителите на великите сили; с текста на условията за примирие от сръбска страна; мнението на Русия по този въпрос и искането ѝ руската армия да премине през територията на Румъния. София, 3 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 166-173.

---

* Не са включени анотациите на документите, публикувани изцяло в настоящия том: вж. с. 200-242.

5. Приложение от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с копия на телеграми, публикувани в „Държавен вестник" за Сръбско-българската война по дни и по сражения. София, 16/28 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 174-181.

6. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с текстовете на формулираните условия за: примирие от българска и сръбска страна; анализ на създалата се патова ситуация; инцидента Кевенхюлер и текста на циркулярното писмо на Цанов. София, 8 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 182-190.

7. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: разменени телеграми между Батенберг и Великия везир; необходимостта от намеса на великите сили за преустановяване на военните действия. София, 12 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 195-198.

8. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Шимей с предложението на Австрия за създаване на неутрална зона и мнението на България. София, 17 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 199-201.

9. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей със: забележки на Австрия по българските условия за примирие; текста на отговора на българското правителство до великите сили по въпроса за примирието; разговора на Меджид паша с Батенберг. Приложения на телеграмите от Калноки до Бигелебен, от Цанов до представителите на великите сили. София, 19 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 202-209.

10. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с анализ на сключеното примирие между Сърбия и България и приложение на самия текст. София, 22 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 211-216.

11. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за завръщането на Батенберг в София с част от армията – посрещането му от населението. Приложения: текстовете на обръщенията на Батенберг към войниците в Пирот на 10/22 и 13/25 декември 1885 г. София, 27 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 218-223.

12. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: Гешов и Маджид паша пълномощници по подписването на мирния договор в Букурещ; ролята на Германия в създалата се ситуация; смъртта на капитан Маринов, герой от Сливница; състоянието на ранените войници в болниците; поставя свалянето на Каравелов като условие за подобряване на отношенията с България Русия. София, 12 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 226-231.

13. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел, до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за съгласието на България да обяви демобилизация, когато Сърбия направи същото. София, 21 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 233-236.

14. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел, до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: успешната мисия на Цанов в Цариград; подписаното споразумение между България и Турция; започване на мирните преговори в Букурещ; разстрел на български военнопленници от сърби по време на завръщането им в страната. София, 4 февруари 1886г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 238-243.

15. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с текста на българо-турското споразумение и сведения за хода на преговорите в Букурещ. София, 9 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 244-248.

16. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: отношението на Русия към българо-турското споразумение; съсредоточаване на българска войска в района на Видин; ролята на Австрия в конфликта и съмнения, че тя е накарала Сърбия да нападне България. София, 20 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 249-252.

17. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: подписването на мирния договор в Букурещ; машинациите и забавянето на преговорите от страна на Сърбия. Приложение: телеграми от командира на Генералния щаб в Цариброд до министъра на войната за инциденти със сръбски войници. София, 2 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 253-257.

18. Доклад от белгийския генерален консул в София Картюивел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: удължаване на престоя на Цанов в Цариград и негова телеграма с текстове от споразумението с Турция; отказа на Батенберг да ратифицира споразумението; предстояща демобилизация и за прехода на армията през Балкана на връщане от Видин; обтягане на отношенията между министрите и Батенберг; анализ на отношенията Цанов – Каравелов – Батенберг. София, 20 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P.C. Bulgarie, vol. 2, стр. 258-265.

ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ (CORRESPONDANCE POLITIQUE, LEGATIONS – RUSSIE)

1. Доклад от белгийския генерален консул в Санкт Петербург граф дьо Боа д'Еш до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей как новината за Съединението се приема от представителите на великите сили в Петербург. Санкт Петербург, 22 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Russie, vol. 17, стр. 5-7.

2. Доклад от белгийския генерален консул в Санкт Петербург граф дьо Боа д'Еш до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с анализ на поведението на английските посланици и лошото впечатление от ултиматума на Кевенхюлер към България. Санкт Петербург, 3 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Russie, vol. 17, стр. 8-11.

3. Доклад от белгийския генерален консул в Санкт Петербург граф Ерембoлт дьо Дюдзелдо министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: сключване на мирен договор между България и Сърбия; онова, което е раздразнило Русия при съединението на Източна Румелия с Княжество България. Санкт Петербург, 20 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Russie, vol. 17, стр.12-15.

4. Доклад от белгийския генерален консул в Санкт Петербург граф Еремболт дьо Дюдзел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: намеренията на княз Александър Батенберг да подобри отношенията с Русия; анализ на отношенията и за приема в руския двор. Санкт Петербург, 25 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Russie, vol. 17, стр. 16-18.

5. Доклад от белгийския генерален консул в Санкт Петербург граф Еремболт дьо Дюдзел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: мнението на Н. К. фон Гирс за Съединението, изразено пред консул в Русия; битката при Сливница. Санкт Петербург, 28 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Russie, vol. 17, стр. 19-21.

6. Доклад от белгийския генерален консул в Санкт Петербург граф Еремболт дьо Дюдзел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за завръщането на Каулбарс в Русия и за текста на донесено от него писмо от Батенберг до руския император. Санкт Петербург, 9 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Russie, vol. 17, стр. 22-24.

7. Доклад от белгийския генерален консул в Санкт Петербург граф Еремболт дьо Дюдзел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: мнението на Н. К. фон Гирс за споразумението между България и Турция; политиката на Англия на Балканите като цяло. Санкт Петербург, 5 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Russie, vol. 17, стр. 25-28.

8. Доклад от белгийския генерален консул в Санкт Петербург граф Еремболт дьо Дюдзел до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за Русия и отрицателното ѝ отношение към българо-турското споразумение. Санкт Петербург, 7 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 506/1.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Russie, vol. 17, стр. 29-31.

ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ (CORRESPONDANCE POLITIQUE, LEGATIONS – ROUMANIE)

1. Доклад от белгийския генерален консул в Букурещ Фредерик Хурикт до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за изненадата в Букурещ, предизвикана от Съединението и мнението, че тази революция е станала с одобрението на великите сили. Букурещ, 24 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Roumanie, vol. 7, стр. 27-29.

2. Доклад от белгийския генерален консул в Букурещ Фредерик Хурикт до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с анализ на политиката на тримата императори на Балканите; за интереса на българите и отношението им към Русия; за политиката на Австрия спрямо Сърбия, Гърция и Румъния и за евентуалните ѝ действия при създалата се ситуация; анализ на евентуални претенции на съседните на България държави. Букурещ, 30 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Roumanie, vol. 7, стр. 30-36.

3. Доклад от белгийския генерален консул в Букурещ Фредерик Хурикт до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: получените инструкции на Гешов по време на мирните преговори; надеждите на преговорите да бъде засегнат въпроса за търговията; надеждите на великите сили за благоприятен край на преговорите. Букурещ, 11 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Roumanie, vol. 7, стр. 37-43.

4. Доклад от белгийския генерален консул в Букурещ Фредерик Хурикт до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с анализ на политическата обстановка и приложение на писмо от Богориди до Каравелов; за машинации на Австро-Унгария спрямо Сърбия и крал Милан. Букурещ, 16 февруари, 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Roumanie, vol. 7, стр. 44-47.

5. Доклад от белгийския генерален консул в Букурещ Фредерик Хурикт до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: протакане на преговорите от страна на сръбския представител; сръбския проект на договора и събитията случили се след прочитането му. Букурещ, 23 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Roumanie, vol. 7, стр. 48-51.

6. Доклад от белгийския генерален консул в Букурещ Фредерик Хурикт

до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за сключения мирен договор и текста на договора. Букурещ, 25 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Roumanie, vol. 7, стр. 52-54.

7. Доклад от белгийския генерален консул в Букурещ Фредерик Хурикт до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за изявление на сръбския представител след подписването на договора. Букурещ, 4 март 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Roumanie, vol. 7, стр. 55-56.

ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ
(CORRESPONDANCE POLITIQUE, LEGATIONS – TURQUIE)

1. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: събитията в Румелия и затварянето на турската граница; липса на новини; свалянето на Гаврил паша; заседание в Долма Бахче на турското правителство и мнението на представители на великите сили за създалата се ситуация в България и нарушаването на статуквото. Цариград, 20 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

2. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за получени новини от Варна с потвърждение за Съединението на Княжество България с Източна Румелия и съсредоточаване на турска войска на границата с Румелия. Цариград, 22 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

3. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: неочакваните събития в Румелия; изпратени циркулярни писма до великите сили; нежеланието на султана да приложи сила; аналогични действия на гърците на остров Крит. Цариград, 22/23 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

4. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: начина на приемане на събитията в Румелия от султана и неговото семейство; неразби-

рателството между султана и министър-председателя му; влиянието на великите сили над султана и политиката му. Цариград, 23 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

5. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: промени в турския кабинет; характеристики на новите министри; изказване на Нелидов за събитията в България. Цариград, 25 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

6. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: хода на обявената в Турция мобилизация; отговора на великите сили на протестното циркулярно писмо от султана. Цариград, 28 септември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

7. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за въоръжаването на Сърбия и статия във вестник „Турция“. Цариград, 3 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

8. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за трите заседания на посланическата конференция и изказаните противоречиви мнения на нея. Цариград, 8 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

9. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: интриги в султанския дворец с цел да накарат султана да действа; колебанията на Турция по въпроса за Съединението. Цариград, 12 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

10. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за декларацията на великите сили, изпратена до турския кабинет, която води до свикване на конференция. Цариград, 15 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

11. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с анализ на политиката на Турция спрямо великите сили и на абсолютната власт на султана. Цариград, 16 октомври 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

12. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с: отговор на султана на декларацията на великите сили със съгласие за свикване на посланическа конференция за уреждане на въпроса с Източна Румелия; анализ на политиката на всяка велика сила и евентуалната ѝ реакция при създаденото положение. Цариград 3 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

13. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: хода на конференцията и обединяването около единствения проблем – запазване на статуквото; мненията на различните велики сили. Цариград, 10 ноември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

14. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с анализ на сръбско-австрийските отношения. Цариград, 9 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Lïgations, Turquie, vol. 19.

15. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за протести на населението на Ески-Загора срещу връщане на статуквото. Цариград, 14 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

16. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с копие на телеграма от Пловдив за проведен митинг в Стара Загора срещу възстановяване на статуквото. Стара Загора, 21/3 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

17. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за устано-

вяване на демаркационна зона между сръбската и българската войска и посредничеството на Меджид паша. Цариград, 15 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

18. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за двойната игра на Русия по отношение на България и завръщането на руските офицери в България. Цариград, 29 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

19. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за получен доклад от Пловдив за причините и последиците от съединисткото движение в България. Цариград, 29 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

20. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград Борграв до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: съветите на великите сили към султана да разговаря с Батенберг; несъгласието на Русия по този въпрос; политиката на Австрия срещу Русия. Цариград, 31 декември 1885 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

21. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград дьо Винк до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за предложенията на Гадбан ефенди и за сръбско-българските преговори. Цариград, 16 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

22. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград дьо Винк до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей с отговорите на Гърция и Сърбия на колективната нота на великите сили за разоръжаване. Цариград, 19 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

23. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград дьо Винк до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за отношението на Сърбия към Високата порта относно запазване на статуквото на Балканите. Цариград, 20 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

24. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград дьо Винк до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за пристигането на Цанов в Цариград и за разговора му с Великия везир. Цариград, 25 януари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

25. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград дьо Винк до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за мисията на Цанов в Цариград, проекта за споразумение между България и Турция и цитати от него. Цариград, 2 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

26. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград дьо Винк до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за султанското ираде за българо-турското споразумение, както и пълния му текст. Цариград, 3 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

27. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград дьо Винк до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: отрицателния отговор на Сърбия на колективната нота на великите сили; отношението на Русия към Батенберг и респективно към България. Цариград, 9 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

28. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград дьо Винк до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: предложение на Русия да се направи нов колективен демарш на великите сили към Сърбия; мнението на Нелидов за турско-българското споразумение. Цариград, 16 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

29. Доклад от белгийския генерален консул в Цариград дьо Винк до министъра на външните работи на Белгия принц дьо Караман дьо Шимей за: официалния отговор на Русия за турско-българското споразумение; обструкции на Русия по клаузите, предвиждащи отбранителен и нападателен съюз между двете държави. Цариград, 20 февруари 1886 г.

ЦДА, КМФ 16, Инв. № 715/5.

M.A.E.C.E.C.D., C.P. Légations, Turquie, vol. 19.

НЕПУБЛИКУВАНИ И МАЛКО ИЗВЕСТНИ МАТЕРИАЛИ ЗА СЪЕДИНЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ И СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА, СЪХРАНЯВАНИ В ДЪРЖАВНИТЕ АРХИВИ*

Лиляна Ванова

Съединението на Княжество България с Източна Румелия и последвалата го Сръбско-българска война в своята историческа цялост обхващат периода от 6 септември 1885 г. до 6 април 1886 г. Те помитат последните остатъци от турското владичество в Южна България и правят първата голяма крачка по пътя на националното единение на българския народ и на разпокъсаната българска земя. След Съединението България се превръща в една от най-големите и силни държави на Балканския полуостров и получава възможността да оказва ефикасна морална, материална и дипломатическа подкрепа на българите в неосвободените територии. Много скоро, за младата държава става ясно, че може да разчита единствено на своите собствени сили в борбата с огромен брой силни противници. На 24 октомври 1885 г. великите сили свикват конференцията в Цариград, за да се реши съдбата на Съединението. Няколко дни след това, без дори да изчака резултатите от дипломатическия ход на големите европейски държави, на 2 ноември 1885 г. кралят на Сърбия, която отхвърля опитите на българите да постигнат споразумение с нея, обявява война на България и сръбските войски започват бойни действия.

Въпреки всички трудности при подготовката, осъществяването и защитата му, със Съединението започва пътят на България в модерния свят, а обявената от Сърбия война, предизвиква небивал патриотичен подем сред всички слоеве на българското общество. Войната заварва българската държава в труден момент, армията е съсредоточена на южната граница срещу Турция, откъдето се очаква нападение. Западната граница се охранява от малобройни отряди, Руското правителство изтегля от България своите офицери и цялата тежест по управлението на войската пада върху младите български командири, а в изблик на национално единство, из цяла България се организират доброволчески отряди.

Крал Милан и правителството на Сърбия са убедени, че войната срещу България ще бъде само една „военна разходка". Така мислят и в европейските столици, но те не отчитат патриотизма, енергията и волята на българите, които са готови на всичко, за да бранят земите си. Още през първите дни на войната на сръбската армия е даден сериозен отпор. Съдбата на България решават боевете край Сливница, а много скоро Сърбия е изправена пред пълен военен разгром и единствено бързата и решителна намеса на Австро-Унгария успява да я спаси. При така създаденото положение и на 7 декември 1885 г. България и Сърбия подписват примирие, което слага край на първото успешно изпитание за българските войници.

Днес в българските архиви се съхраняват няколко десетки хиляди документи, отразяващи този изключително драматичен и славен период от българската история. Преобладаващата част от тях се намират във фондовете на Централния военен архив във Велико Търново, който е главен пазител на документалното наследство от Съединението и Сръбско-българската война. Значителни по обем и съдържание колекции се съхраняват в архива на Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий", Централния държавен архив, в Научния архив на БАН, както и в почти всички Териториални дирекции на държавните архиви.

---

* Прегледът е изготвен въз основа на информацията, предоставена от ДА и ЦВА. Изказваме искрена благодарност на колегите за извършената работа.

През изтеклите 120 години документите за тази изключителна част от историята на българите многократно са били обект на изследвания, научни статии, архивни публикации, художествени произведения. Въпреки това поредният преглед на фондовете показва, че не само е възможен нов поглед към познатите събития, но и все още могат да се открият малко познати или непубликувани материали, които допълват и обогатяват историческата представа за грандиозното народно дело. Особено ценни в това отношение са документите, отразяващи непосредствено действията и мерките на младата държава в различните части на страната за опазване на националната територия и националния суверенитет; както и онези, които са увековечили преките впечатления на участниците в събитията и съвременниците на Съединението и Сръбско-българската война.

Тези материали имат изключително важно значение за военната история на българската държава и се нареждат сред най-ценните исторически извори в областта. Редно е да се напомни, че Сръбско-българската война от 1885 г. е първото голямо военно събитие в новата българска история, което е богато документирано, запазени са огромен брой архивни материали. Събитията от 6 септември 1885 г. до 6 април 1886 г. често се свързват и олицетворяват с добре познатите документи, като прокламацията, разпратена веднага след акта на Съединението от княз Александър Батенберг до българския народ за провъзгласяването му, обявена тържествено във Велико Търново на 8 септември 1885 г., и още стотици други. В навечерието на 120-годишнината от събитията, те отново са обект на внимание, но професионалният интерес, оправдано се насочва и към по-малко известното или непубликуваното в колекциите на териториалните дирекции „Държавен архив".

В тях е запазена огромна част от служебната кореспонденция между местните и централните органи на държавната власт, както и значителен брой частни писма, които отразяват по специфичен начин хода на събитията и представляват своеобразен дневник от епохата на Съединението и Сръбско българската война.

Служебната кореспонденция, разменяна в периода около двете важни исторически събития, белязали началото на новата българска държава е твърде интересна. Въпреки своя делови характер, тя носи в себе си динамичната и тревожна атмосфера на дните. По редица причини, включително и поради огромния обем, значителна част от нея все още остава непубликувана изцяло през годините. Служебната кореспонденция от епохата е недвусмислено доказателство за усилията на младата българска администрация, която прави всичко възможно да запази интересите на новосъздадената държава, както и за напълно адекватните ѝ реакции, въпреки липсата на опит и традиции в самостоятелното управление.

В Държавен архив-Монтана (ф. 42 к, оп. 2; ф. 43 к, оп. 2) се пазят значителен обем малко известни телеграми, известия, постановления и официални писма с относително локален характер. Независимо от сухия и строг официален административен език, в телеграмите, изпращани от Главно управление на пощите и телеграфите до началниците на телеграфо-пощенските станции в страната, динамиката на събитията не остава скрита за читателя. Тези кратки съобщения разпореждат денонощно дежурство в станциите и незабавно доставяне на телеграмите, забраняват изпращането на телеграми с частно съдържание за Източна Румелия и отклоняване на телеграмите до Турция през Сърбия и Румъния; изискват задържане на чуждите вестници от Турция и Гърция и предаването им на окръжните управители и окръжните началници, разпореждат безплатно изпращане и приемане на телеграми от опълченските комитети; изпращане на писма за Сърбия чрез турско писалище в Цариград, напомнят безапелационно, че е необходимо да се преглеждат телеграмите за Сърбия; както и да се предават всички писма за Сърбия на окръжните управители или на окръжните началници за преглеждане. Разбира се телеграмите не засягат единствено и само разпореждания, свързани пряко с пощите, сред тях могат да се прочетат лаконични, но динамични текстове за забрана на пренасянето на войски и боеприпаси от параходните агенции, по нареждане на Инспекцията на дунавското дружество в Галац; за оказване на помощ и съдействие при пристигането на доктори и медицински сестри от Австрия в Лом и изпращането им за София.

Очевидно военното положение през 1885 г. не става причина за промени в държавните изисквания и при заплащането на държавните такси. Запазени са телеграмите разменени между началниците на телеграфо-пощенските станции в Лом и Арчар за неплатени такси от ротмистър Дерманчев за изпратени от него записки до Видин и Белоградчик, през Калафат и за уведомяване на капитан Георги Тодоров; както и сметка от телеграфо-пощенска станция в гр. Лом за подадените телеграми през м. ноември 1885 г. от капитан Тодоров и ротмистър Дерманчев до капитан Узунов в гр. Видин, със стриктно отбелязани дати и цени.

В Държавен архив-Търговище (ф. 42 к, оп. 1; ф. 330 к, оп. 1; ф. 458 к, оп. 1; ЧП 1358 и ЧП 1465), се пазят служебни телеграми от София до началника на телеграфо-пощенската станция в Ески Джумая (Търговище) за издирване на министър-председателя П. Каравелов в града, по молба на министрите Ил. Цанов и д-р В. Радославов в навечерието на Съединението; съхранен е ръкопис на телеграма със заповед за незабавно приемане и предаване на всяка телеграма на Министерството на вътрешните дела и Министерството на войната за осигуряване на дежурство в нощта на 6 септември 1885 г.; телеграмата със забрана да се подават съобщения за Източна Румелия с частно съдържание; ръкописът на телеграма до началниците на телеграфо-пощенските станции в Княжество България и по-специално до Ески Джумая (Търговище) за свикване на всички чиновници и служащи от станцията, които са в отпуск; ръкопис на текст, с който се разпорежда вземане на строги мерки за незабавно предаване на правителствената кореспонденция, за безпрекословно изпълнение от страна на служителите на нареждания и заповеди на началника на станцията, предвид военното положение; за задържане на кореспонденцията от и за Турция и Гърция, и за предаването ѝ в Околийското управление; за задържане на всички турски вестници, предназначени за България; за освобождаване от опълчението на всички телеграфо-пощенските служители и чиновници; за безплатно приемане и изпращане на телеграми от председателите на опълченските комитети от Княжеството; за направление на телеграмите от Турция през Румъния и Одеса, а не през Сърбия.

Архивът съхранява телеграмите до началниците на телеграфо-пощенските станции в Княжеството, разпореждащи спиране издаването на международни записи за чужбина. Запазени са окръжни, изпращани до централните и местните органи на управление, насочени към гарантирането на сигурността на държавата; телеграми от Министерство на правосъдието до председателите на съдилищата, прокурорите, съдебните следователи и мировите съдии за разпространяване на действията на военните съдилища върху гражданските лица, при обвинение в определени престъпни деяния, след обявяването на военно положение в Княжеството; с данни за преименуване на Върховното съдилище в Пловдив в Апелативно съдилище; указания за уреждане на данъчните плащания на чиновниците, преместващи се от Северна в Южна България и обратно. Служебната кореспонденция включва окръжни на Поповското околийско управление до кметовете в околията за забрана на продажбата на оръжие и боеприпаси; за обявяване мобилизационна готовност на народното опълчение; за незабавно изпращане на действителна военна служба на нисши чинове от пехотата, числящи се в запаса. В същите фондове са писмата от Разградския окръжен управител за съдействие на Разградския околийски комитет за организиране на местен комитет за събиране на доброволни помощи в пари и натура, за запазване и осъществяване на Съединението; за предоставяне на списък на закъснелите и неявилите се на приемна комисия запасни членове от с. Каравеллер (Баба Тонка); за обявяване на Сръбско-българската война на 2 ноември 1885 г. и за мобилизация; за усилията на населението в защита на отечеството.

Във Видинския архив се намират писмата, разменяни между Министерство на вътрешните дела в София, Видинското окръжно управление, Белоградчишкото околийско управление и кмета на Белоградчик за сформиране на народно опълчение, въоръжаването и изхранването му; списък на Белоградчишкия градски съвет на новобранците от Белоградчик и писмата, разменяни между общинския кмет и местния околийски началник за допуснати грешки при съставянето му (ф. 17 к, оп. 1; ф. 19 к, оп. 1; ф. 527 к, оп. 1). Пазят се писмата и телеграмите разменяни между Военното министерство и командири от отбраната на Видин и Видинско през 1885 г. (ЧП 220)

Държавният архив в Силистра съхранява (ф. 11 к, оп. 1) черновата на конфиденциално писмо от Силистренския окръжен управител до околийските началници в Аккадънлар (Дулово) и Куртбунар (Тервел) относно получена на 6 септември 1885 г. телеграма от Министерски съвет за съединението на „Тракия с България" и за мобилизация на всички запасни чинове, както и черновата на конфиденциалното писмо на Силистренския окръжен управител до околийските началници в Дулово и Тервел с нареждане да следят за поведението на турското население, с цел предотвратяване на евентуални бунтове, във връзка със съединението на Тракия към България, както и черновата на телеграма от Силистренския окръжен управител до министъра на вътрешните дела, относно отклоняване на мюсюлманско население от служба в народното опълчение. Архивът в Пловдив пази прокламацията на д-р Г. Странски, председател на временното правителство на Източна Румелия за свикване на всички резервисти от 18 до 40 години, във връзка с необходимостта от защита на Съединението (ЧП 400).

Централният военен архив във Велико Търново пази архива на Стефан Стамболов, един от най-видните участници в събитията от 1885 г. Сред тези документи, независимо от многобройните публикации, все още има и такива, които по различни причини не са широко известни. Запазен е ръкописен препис на негова телеграма, изпратена на 12 ноември 1885 г. до министър-председателя П. Каравелов (ф. 334 е, оп. 1.) В тази телеграма, Стамболов е написал не без чувство на национална гордост: „На наша територия няма вече сръбски войски. Сръбските войски са крайно деморализирани и се разбиват при първий напор на нашите храбри войски.“

Независимо от това, че целта на настоящата публикация е да се представи опис на по-малко познатите или непубликуваните до днес материали, съхранявани в териториалните дирекции на българските архиви, което естествено води до непълнота и фрагментарност в сравнение с обема на съществуващото архивно богатство в страната, все пак може съвсем основателно да се направи заключението, че дори подобен ограничен подбор на материали, допринася за разбирането на характера и духа на една отдавна отминала епоха. Документите са доказателство за правилното и безотказно функциониране на държавната машина в толкова сложен период от българската история, подчертава ролята на комуникациите, пътни и телеграфо-пощенски, без които вероятно и двете събития нямаше да имат същия характер.

120-годишнината от двете събития е добър повод да се напомни, че всъщност военните победи на българската армия спасяват извършеното на 6 септември 1885 г. велико дело, но и разнасят за първи път в новата история на Европа славата на българското оръжие. Те внушават уважение на всички към България и нейния героичен народ. Успехът на България в Сръбско-българската война не е случаен. Той ясно демонстрира възможностите и потенциала на един народ, неговата решимост да отстоява свободата, която току-що е добил. Победите дават самочувствие на българите, увереност в собствените им сили. Съединението се подкрепя от най-бедните до най-заможните слоеве на българското общество, без разлика на тяхната политическа ориентация. Замълчават за да не навредят на великото дело дори и онези, които смятат, че условията са неблагоприятни и прибързани действия могат да го компрометират. Такова единство българското общество по-късно не познава. Тази рядка проява на единодушие допринася не само за успеха на Съединението, но и за неговата блестяща защита по време на Сръбско-българската война.

Във фондовете на Централния военен архив във Велико Търново се съхраняват огромен брой документи, които разкриват характера на военната стратегия на младите български командири и успешните военни действия по време Сръбско-българската война. В колекциите на териториалните дирекции „Държавен архив“ също могат да се прочетат стотици страници ценни документи, които допълват картината с интересни детайли, независимо от значително по-малкия обем и до известна степен локалния характер на информацията, съдържаща се в тях.

Архивът в Бургас съхранява преписа, направен от младшия писар на Пловдивския пехотен полк Рафаил Д. Мойсеев на плана за разположение на войските на западния корпус в Сръбско-българската война, съставен от командира му Данаил Николаев на 17 ноември 1885 г. в Пирот (ф. 1539, оп. 1). Архивът във Велико Търново пази картичка с изображение на някои от сраженията през Сръбско-българската война (ф. 18 к, оп. 1). Във Видинския архив могат да се прочетат ръкописните на писмата, изпращани до поручик Дворянов с данни за военните действия в с. Салаш и за охраната на с. Ряновци, Видинско по време на Сръбско-българската война (ф. 527 к, оп. 1); в същия фонд са съхранени карти за водене на военните действия от епохата на Сръбско-българската война в Белоградчишки район. Съхраняват се още копия на правителствени телеграми, препратени от Окръжно управление, Севлиево за положението на фронта в Сръбско-българската война (ф. 746 к, оп. 4). Интересна е заповедта на кмета на гр. Берковица за поддържане на чистота в хановете и кръчмите за създаване на условия в тях за квартируване на войници от 21 октомври 1885 г., чийто оригинал се пази в архива в Монтана (ф. 79 к, оп. 1).

Архивът в Търговище съхранява обявлението на Разградския окръжен управител за нападението на турски войски над сръбски на 5 ноември 1885 г. край гр. Враня днес в пределите на Сърбия и Черна гора (ф. 458 к). В архива в Габрово могат да се прочетат 15 листа правителствени телеграми, препратени от Окръжното управление Севлиево за положението на фронта в Сръбско-българската война (ф. 746 к, оп. 4).

Финансовото обезпечаване на военните действия е една от основните грижи на младата българска държава, независимо от всички трудности, благодарение на огромния ентусиазъм и себеотрицание на всички слоеве от българското общество, тя се справя успешно със сложната ситуация и липсата на необходимите средства. Доказателство за това са и документите, които се съхраняват в българските архиви.

В Държавен архив-Велико Търново може да се прочете ръкописът на окръжното на Еленското архиерейско наместничество до свещениците от околията за отпускане на финансова помощ в полза на Съединението; както и списък на свещениците от Еленска околия, внесли волни парични помощи за Съединението, и разписка за отпусната парична помощ на името на Георги Стоянов по повод раняването му в Сръбско-българската война (ф. 203 к, оп. 1).

В Държавен архив-Добрич се пази протокол от заседанието на Управата на Градското общинско управление за финансовата издръжка на инструктори за обучение на народното опълчение със средства от „запазения фонд" на Общинското управление през 1885 г.(ф. 181 к, оп. 1).

В архива в Ловеч се намира протокол на Градския общински съвет с решение да се разхвърля на градското население реквизиция в размер на 50 000 лв., необходими за облекло на войската; както и протокол на Градския общински съвет с решение за избиране на реквизиционна комисия в състав от 17 души (ф. 25 к, оп. 1). Запазена е и Главната книга на Ловешката градска община за разходите по доставени реквизиционни облекла за войската.

В архива в Монтана се съхраняват документи като постановление на Градския общински съвет гр. Лом за ушиване на униформено облекло и събиране на хранителни продукти за войската от 14 октомври 1885 г.; постановление №75 на Градския общински съвет гр. Лом за реквизиране на храни по списък от търговците в града от 16 октомври, както и постановление на Градския общински съвет в гр. Лом за реквизиране на платове от търговците и ушиване на облекло за войската от манифактуристите от 18 октомври. Запазени са приказ на кмета на Берковица за поддържане чистота в хановете и кръчмите и за създаване на условия в тях за квартируване на войници от 21 октомври; Рапорт и ведомости от управителя на Ломската митница до Министерството на финансите за реквизираните пари от митническите служители за периода 1 ноември – 10 декември 1885 г. (ф. 9 к, оп. 1; ф. 42 к, оп. 1; ф. 76 к, оп. 1; ф. 79 к, оп. 1)

В Държавен архив-Разград се съхранява Окръжно на Разградския окръжен комитет във връзка със Съединението, изпратено до всички кметове, кметски наместници и до общинските управления в Разградски окръг, на 26 октомври 1885 г. (ф. 220 к, оп. 1). В Окръжното, твърде емоционално за административния стил е написано: „За да се подкрепи и осъществи Великото дело на съединението на двете Българии навсякъде се съставиха доброволчески чети, които и стъпиха в редовете на войските и с оръжие в ръце се опълчиха да защищават отечеството ни. По повод на това и предвид, че тези чети се нуждаят от каква годе поддръжка, било за облачание или за прехрана, то навсякъде из България се съставиха комитети за събирание доброволни помощи. Подобен комитет както ви е известно, се състави и в гр. Разград, който както е уверен, че жителите из разградски окръг съчувстват на това свято дело, приканва ги, да се притекат и внесат в комитета доброволните си пожертвувания. Затова комитетът Ви предлага щом получите настоящето ни да се разпоредите и приканите съселяните си, според силите им всеки да внесе своята си помощ, които и ще записвате в една особна книга и ще я изпратите в Разград. Имената на всички пожертвуватели заедно с помощта, ще се публикуват чрез вестниците. Комитетът се надява, че никой от съселяните ви няма да се откаже от да не помогне с каквото и да е защото според приетите вече мерки на такива лица ще се налага реквизиционно да доставят изискваните от правителството кожуси, мундири, панталони и пр. помощи ще приемате било в пари, било в жито, добитък, вълна, навуща, кожи и прочее“.

В архива в Русе могат да се прочетат запазените журналните постановления на Русенското градско общинско управление от месеците октомври, ноември и декември 1885 г., в които са вписани решенията за отпускане на финансови помощи (ф. 4 к, оп. 1). В архива в Търговище се съхраняват писмото на Разградския окръжен управител до кмета на с. Каравеллер (Баба Тонка), Поповска околия за оказване съдействие на Разградски окръжен комитет за организиране на местен комитет за събиране доброволни помощи в пари и натура за „запазване и осъществяване“ на Съединението, от 15 октомври 1885 г.; писмото на Поповския околийски управител до кметовете и кметските наместници в околията, в т.ч. и с. Каравеллер с разпореждане за реквизиции от 12 февруари 1886 г.; писмото на Поповския околийски управител до кметовете и кметските наместници в околията, в т.ч. и с. Каравеллер за връщане на реквизирани коне на собствениците им от 27 март 1886 г.; писмото на окръжната постоянна комисия Разград до кметовете и кметските наместници в окръга, в т.ч., и с Каравеллер за съставяне на поименен списък за дадената реквизиция и дължимите недобори за 1885 г. от 29 март 1886 г.; оригиналът на документ на Окръжната постоянна комисия Разград до кметовете и кметските наместници в т.ч. и Кареведлер за изплащане реквизициите, събрани по време на Сръбско-българската война от 12 дек. 1886 г. (ф. 458 к, оп. 1).

Архивът в Шумен пази оригинала на квитанция от Градската община в Шумен за дадена парична помощ от зидарско (дюлгерско) занаятчийско сдружение за доброволците в сръбско-българската война от 21 септември 1885 г. (ф. 636 к, оп. 1).

Архивът във Видин съхранява писмата, разменяни между видинския клон на Дружество „Червен кръст" и капитан Атанас Узунов, комендант на града и началника на Северния отряд за разпределението на медикаменти, устроена в крепостта болница на дружеството и други в периода 29 октомври 1885 – 5 март 1886 г. (ф. 11 б, оп. 1).

В архива в Шумен е запазена преписката на дружество „Червен кръст" със София и списъци на събраните доброволни помощи от населението на с. Върбица за българските войници от сръбско-българската война от 18 декември 1885 г. (ф. 102 к, оп. 1).

Прегледът на тези документи говори недвусмислено за действителните усилия на младата българска държава да се справи с всички измерения на военното положение и да разреши неизменно съпътстващите я финансови трудности. Значително е и участието на самото ентусиазирано население, което се стреми всячески към стабилизиране на държавата след войната.

Мемоарното наследство за Съединението и Сръбско-българската война е изключително богато, най-големите колекции се пазят в Централния държавен архив, в Научния архив на БАН, в Централния военен архив, а значителни масиви от документи има и в регионалните архиви. Само в Централния военен архив се пазят повече от 240 спомена на участници във войната, писани главно през периода 1907-1908 г., събрани във фонда на Военноисторическата комисия (ф. 42 м, оп. 1.) Всъщност събирането на спомени започва още през 1907 г., благодарение на широка кампания, организирана от Щаба на армията, В преобладаващата си част тези документи вече са широко известни и публикувани. По принцип мемоарите от този период, като жанр, са относително кратки и доста сухи, те отразяват предимно онова, което авторите им си спомнят. По-емоционални и изпъстрени с непосредствени преживявания са личните писма разменяни през този период. В архива във Велико Търново могат да се прочетат оригиналите на спомените на Христо Войводов за неговия баща Христо Иванов Големия за дейността му по време на националноосвободителното движение и Сръбско-българската война (ф. 65 к, оп. 4).

В архива във Видин, са съхранени спомените за двама заслужили военачалници, капитан Атанас Узунов и генерал Кръстю Маринов, участници в сръбско-българската война и във войната от 1913 г. (Сп. № 192); могат да се прочетат и оригиналите на сведение от главния учител на първоначалното училище в с. Гайтанци, Видинско до училищния инспекторат във Видин за историята на селото с данни за събитията в него по време на Сръбско-българската война; както ръкопис от главния учител в първоначалното училище в с. Майор Узуново, Видинско до пограничния училищен инспектор във Видин; бележки на полковник Дворянов за дейността му по време на войната; сведение от главния учител на първоначалното училище в с. Майор Узуново, Видинско до пограничния училищен инспектор във Видин за историята на селото с данни за събитията в него по време на Сръбско-българската епопея; оригиналът на ръкописа „Документи, отнасящи се към моята деятелност през Сръбско българската война за времето от 6 октомври до 30 декември 1885 г.", към този ръкопис по-късно са добавени и бележки на самия полковник Дворянов. (ф. 24 к, оп. 1; фонд 527 к, оп. 1.).

Архивът в Габрово пази в оригинал ръкописа на Н. Чушков за участието му в доброволческа ученическа чета по време на Съединението на България и Сръбско-българската война, както и оригинала на ръкопис от Н. Чушков „Страница от 1885 г.“, писан през 1939 г. (ф. 205 к, оп. 1). Архивът в Пазарджик съхранява ръкопис на спомените на Рад Гемиджиев, учител в Панагюрище за обявяването на Съединението в града (ф. 531 к, оп. 1).

Спомените на Георги Ковалов за събитията в Асеновград по време на Съединението са запазени във в архива в Пловдив (ф. 1081 к, оп. 1); в същия архив се намира оригиналът на спомените на Йеротей Сирманов за отзвука от Съединението в Габрово и региона, за формирането на ученическия легион и участието му в Сръбско-българската война (ф. 972 к, оп. 1).

Държавен архив-Смолян пази спомени на Николай Мерджанов от с. Върбово, Смолянско за Априлското въстание, Съединението, Балканската и Първата световна войни. (ф. 1225, оп. 1).

В архива в Шумен може да се прочете оригиналът на „Спомени“ на Васил Рашков за срещите му с А.Ляпчев по време на учителстването му в с. Яхларе и за агитационната дейност на Ляпчев за осъществяване на Съединението (ф. 736 к, оп. 1).

Едновременно с мемоарите, личната кореспонденция на участниците в Съединението и Сръбско-българската война, винаги е предизвиквала интереса на изследователите и читателите. Тези писма, писани по времето на самите събития, отразяват непосредствените впечатления и настроенията на своите автори и естествено са обагрени с по-голяма степен на емоционалност. Значителна част от личните писма, съхранявани в българските архиви, отдавна са достояние на широката публика, но в териториалните дирекции „Държавен архив“ все още има непубликувани или такива, които са по-малко известни.

Сред тях могат да се посочат писмата изпратени от Велико Железов до неговата съпруга Жечка, съхранявани днес в ДА-Шумен (ф. 578 к, оп. 1). В тези писма, писани под влияние на непосредствените впечатления на един войник от събитията, се съдържат данни за убити и ранени на фронта при Видин, през ноември 1885 г.; съобщава се за обявяването на войната между Сърбия и България, намерили са място сведения за победата на VII Преславски полк над сръбските войски при Трън на 2 ноември 1885 г. Те отразяват впечатленията от героизма на българските войски при победата им над сръбските близо до Кула, запазили са сведения за сраженията при Видин и героизма на българската войска, за въоръжението на българската армия. Едновременно с това от редовете писани преди 120 г. личи дълбокото и искрено убеждение на автора, независимо от страданията и лишенията на фронта, че в Сръбско-българската война, българските войници воюват за защита на народните права на своето отечество, факт познат от историята, но тук той е пречупен през призмата на личните впечатления на непосредствения участник в съдбовните дни на събитието. В същия архив е запазена и част от кореспонденцията на шуменския учител Велчо Ст. Дойнов до Петър Груев от с. Върбица, в която могат да се прочетат интересни сведения за обучението на учителите и други граждани от Шумен в стрелба, както и интересна информация за отношенията на европейските сили към Съединението. До П. Груев е изпратено и писмото на А.Михайлов от с. Подвис, Бургаско, в което има данни за постъпките на Александър Батенберг пред европейските сили за утвърждаването на Съединението.(ф. 99 к, оп. 1).

Във всички български архиви, в това число и във всеки от регионалните архиви в страната се пазят групови и индивидуални снимки на участници в събитията от епохата на Съединението и Сръбско-българската война, които допълват визуално панорамата на събитията. Някои от тях са правени в покъсни периоди, когато започват юбилейните чествания на тези важни дати в българската история, но това не намалява стойността им.

Архивът в Бургас пази снимки на Лазар Обрешков, поручик в българската земска войска след Освобождението и участник в Съединението (ф. 811 к, оп. 1) и на участници в национално-освободителното движение, сред които е д-р Георги Ив. Странски, председател на Временното правителство на Южна България след провъзгласяването на Съединението, както снимки на участника в Сръбско-българската война Рафаил Данаилов Мойсеев, правена през 1879 г. Пловдив (ф. 1539, оп. 1).

Архивът във Велико Търново пази копие от снимка на Христо Иванов Големия, войвода на отряда „Раковски и Левски“ по време на войната (ф. 65, оп. 1). Тук може да се види снимка на Иван Попзахариев, от с. Момино, Провадийско, учител във Велико Търново, участник в Сръбско-българската война (ф. 964, оп. 1); снимка на свещеник Димитър Трифонов Минев, с. Михалци, Търновско, участник във войната, (ф. 900, оп. 1); снимка на Дончо Йоргов Кутев, участник във войната (ф. 1441, оп. 1); снимки на доброволческа чета „Раковски и Левски“, с воевода Христо Иванов Големия снимки на Й. Странджата; на Пандели Стилянов Лардов, и още много други. (ф. 1449, оп. 2).

В Държавен архив-Видин се намират запазените снимки на Найчо Цанов, заснет при отбраната на Видин през 1885 г. (ф. 19 к, оп. 1). Архивът в Габрово съхранява снимки на Стефан Ватев, учител от Априловската гимназия в Габрово, водач на легиона; на Чардафон във военна униформа с автограф; оригинална снимка на генерал Христо Т. Хесапчиев, военен писател, член на генералния щаб по време на Сръбско-българската война, един от първите членове на БАН, правена през 1935 г. (ф. 746 к, оп. 5). В архива в Добрич може да се види снимка на Христо Василев от с. Плачи дол, Добричко убит през войната, сниман заедно с негов другар (ЧП 249а). Снимка на Михаил Такев, юнкер във Военното училище в София, доброволец в 7 Преславски полк, който участва в боевете за Пирот, награден с орден за храброст, се съхранява в архива в Пазарджик (ф. 507 к, оп. 1).

Групова снимка на участници в Сръбско-българската война от с. Кочина (Иширково), Силистренско, се пази в оригинал в архива в Силистра (ф. 957, оп. 1). Архивът в Смолян съхранява снимки на участници в Сръбско-българската война (ф. 365 к, оп. 1; ф. 409 к, оп. 1). В архива в Търговище, днес могат да се видят репродукции от снимки на Александър Велчев Бърнев, на Никола Недялков Свещаров, участници във войната в състава на Ученическия легион; снимка на Ради Харизанов Овчаров, участник като доброволец в състава на I пехотен Софийски полк и на Стефан Никифоров Богданов от 4-та рота на Пеонерната дружина (ЧП 1465). В архива в Шумен днес се намират снимки на участници в сражението при с.Драгоман, правени на 10 ноември 1885 г., снимки на Марин Ченгелиев, Дечо Василев и много др. (ф. 736 к, оп. 1; ф. 1084, оп. 1).

Особен интерес представлява информацията за участниците в Съединението и Сръбско-българската война, отразена пряко или косвено в архивните документи. Във всички български архиви могат да се видят автентични служебни досиета, официални биографии, справки, списъци на познати или помалко познати герои от епохата.

Архивът във Велико Търново съхранява служебното досие на полковник Ангел Панайотов Ангелов, командир по време на Сръбско-българската война на портовата рота и завеждащ минното дело в Дунавската флотилия (ф. 29 к, оп. 1).

В архива във Видин се намират лични документи на Панайот Дворянов, участник в Сръбско-българската война; както и списък на новобранци от Белоградчик и преписка около съставянето на самия списък, списъка на русенската народна чета; списък на жителите на Белоградчик, мъже между 20 и 40 г. опълченци и подлежащи на набор през 1885 г., списъците на четите от 10 видински села; списък на Сандровската ученическа чета; писма от Панайот Дворянов до кметовете на Белоградчик и Чупрене, Видинско със сведения за участвалите доброволци в Сръбско-българската война; биография и снимки на поручик Дворянов, списък на заслужили граждани на Белоградчик, участвали в Сръбско-българската война. (ф. 527 к, оп. 1).

В архива в Габрово се пази в оригинал писмото на Никола Ив. Чушков от Трявна до председателя на доброволческо дружество „Сливница“ в София, с което им изпраща диплома и сребърен медал за участието си като ученик-доброволец в Сръбско-българската война през 1885 г. (ф. 205 к, оп. 4).

В архива в Ловеч се намира списък на войници, подлежащи на военен набор от гр. Ловеч, изпратени за София през м. септември 1885 г.; както и списък на войници, подлежащи на военен набор от Ловеч, изпратени в София; списъци на Ловешки граждани, убити в Сръбско-българската война; списъци на жители от Ловеч, Гозница, с. Славяни, с. Хлавене, с. Продимчец и с. Скобелево, Ловешка община, загинали във войните през 1885 г., 1912 г., 1913 г., и 1915-1918 г. (ф. 25 к, оп. 1; ф. 25 к, оп. 2).

Архивът в Търговище съхранява военната книжка на Петър Белчев от Ески Джумая (Търговище), ефрейтор от VI пехотен търновски полк, участник в Сръбско-българската война (ЧП 1358); списък на жители на с. Каравеллер, Поповска околия, на които е раздадено и отнето държавно оръжие и патрони за периода 6 август – 28 октомври 1885 г. (ф. 458 к, оп. 1).

В архива в Шумен може да се види удостоверение от градското общинско управление Шумен за дейността на учителката Фотина Момирова, като членка на женското дружество „Родолюбие“ и за дейността ѝ по време на Сръбско българската война (ф. 102 к, оп. 1).

Независимо от факта, че повечето от посочените по-горе документи представляват списъци и информацията в тях по разбираеми причини е доста ограничена, те са ценен източник на сведения за масовостта на участието в събитията в края на 1885 и началото на 1886 г.

Данни за участниците, могат да се открият и в запазените многобройни документи за проявена храброст и за награждаване с медали. Този вид архивни материали представляват неразделна част от колекциите на всички архиви.

Архивът в Бургас пази препис, направен от Рафаил Д. Мойсеев, младши писар на Пловдивския пехотен полк на заповед на княз Ал.Батенберг, по повод края на войната, с изказана благодарност на войската за примерната служба, храброст и саможертва, показани на бойното поле. Заповедта е от 10 декември 1885 г. (ф. 1539, оп. 1).

В архива в Пловдив могат да се прочетат ръкописни биографични бележки за Недялка Шилева, деятелка по Съединението в с. Голямо Конаре, писани от Тодор К. Попов от гр. Съединение; както и автобиография на Тодор К. Попов с данни за неговия дядо Тодор Райков, свещеник в с. Голямо Конаре, член на Тайния революционен комитет и деец по Съединението (ф. 1710, оп. 1).

В колекцията на архива във Велико Търново, може да се види оригиналът на свидетелство за награждаването на Тодор М. Стателов с медал за участие във войната (ф. 959 к, оп. 1). В богатата колекция на Централния военен архив във Велико Търново е запазено и Свидетелство № 40 от командващия Западния корпус, до главнокомандващия българската армия за награждаване на ординарците Ст. Стамболов, Калчев и Г. Головин, издадено в Пирот на 21 ноември 1885 г. (ф. 1-V-308) и Приказ № 337 по Военното ведомство за награждаване с орден „За храброст" бившите регенти Ст. Стамболов, С. Муткуров и Г. Жеков за заслуги към отечеството, издаден в София на 1 септември 1887 г. (ф. 1-V-85). В архива в Ловеч може да се види ръкописно копие на Обявление на Ловешкото окръжно управление за раздаване патенти на ордени за запасни войници от Александровската сборна дружина, участници в Сръбско-българската война, издадено на 9 март 1887 г.(ф. 25 к, оп. 2).

Данни за участниците в Съединението и главно в Сръбско-българската война, се откриват и в документите, свързани с отпускането на финансови помощи за семействата на загиналите.

Архивът във Видин съхранява писмо от бивш доброволец във войната от 1885 г. до Панайот Дворянов с молба за оказване помощ на вдовицата на боен другар, писано на 4 февруари 1927 г. (ф. 527 к, оп. 1) Сред документите, съхранявани в Централния военен архив се пази и Указ 216 на регентите Ст. Стамболов, П. Каравелов и С. Муткуров за отпускане на пенсия на семейството на убития майор Райчо Николов, в който може да се прочете: „Ние регентите на България [...] постановихме и постановяваме, да назначим инвалидна пенсия в размер от 1462 лв. в годината на семейството на убития майор Райчо Николов". (ф. 1-V-21).

Архивът в Бургас съхранява Протокол от заседание на Бургаската градска комисия с решение да се изплатят от бургаската община 399 и половина гроша на градския комисар за отслужената панихида за падналите войници в Сръбско-българската война от 11 януари 1886 г. (ф. 70 к, оп. 1). В архива във Велико Търново, може да се прочете ръкописът на речта на свещеника Петко Франгов, произнесена 29 декември 1885 г., в църквата „Свети Димитър" в с. Бяла черква в памет на Лука Иванов, загинал като участник във войната. (ф. 78 к, оп. 1).

Значителна част от запазените документи отразяват признателността на българите към участниците в Съединението и Сръбско-българската война. Стотици документи са посветени на организирането на тържества, юбилеи и чествания във всички краища на страната.

Преписка между кмета на Айтос и командира на 39-та пехотна солунска дружина в Бургас за предаване на знамето на Айтоската партизанска рота, създадена, за да участва в Сръбско-българската война, водена през периода от 26 юли 1933 до 29 октомври 1933 днес се съхранява в архива в Бургас (ф. 102 к, оп. 1). Сред страниците на тази интересна преписка може да се прочете: „По сведения от Министерството на войната – Щаб на армията, поверената ви община имала на съхранение в църквата на гр. Айтос едно знаме, предадено на общината от бившата 11-а Айтоска дружина през 1885 година при демобилизацията ѝ след Сръбско-българската война. Понеже знамето е от военно-историческа реликвия, държането му в църквата поради разрушителното влияние на влагата ще се разруши, моля същото да се изпрати в дружината за поставянето му във военния музей, където ще бъде запазено за дълги времена и напомня на младото поколение славата на 11-а Айтоска дружина."

Архивът във Видин пази ръкописа на постановление на Градския общински съвет във Видин, с решение за одобряване провъзгласяването на майор Атанас Узунов комендант на града през Сръбско-българската война и капитан Луцки, командир на парахода „Голубчик" за почетни граждани на Видин от 2 април 1886 г. (ф. 17 к, оп. 1). В архива може да се види оригинална грамота за награждаването на участник в Сръбско-българската война със сребърен медал 1887 г. (ЧП № 457) и писма и телеграми от кмета на гр. Белоградчик до поручик Панайот Дворянов с поздравления и благодарности за участието му във войната (ф. 527, оп. 1).

В архива в Бургас може да се види протокол от заседание на Бургаската градска комисия с решение да се изплатят от Бургаската община 399,50 гроша на градския комисар за отслужената панихида за падналите войници в Сръбско-българската война (ф. 70 к, оп. 1; ф. 102 к, оп. 1.). Архивът във Видин пази ръкописен протокол на Видинския градски общински съвет за посрещане на Бдинския полк, участвал в защитата на Видин (ф. 17 к, оп. 1), оригинална грамота от княз Ал. Батенберг за награждаване на поручика от Бдинския полк Стефан Илиев Николаев с военен орден IV степен за участието му в Сръбско-българската война от 1 януари 1886 г. (ф. 994, оп. 3). А може да се види оригинална грамота на княз Батенберг за награждаването на Найчо Цанов със сребърен кръст IV степен, за участие в сръбско българската война от 1 януари 1886 г., както и ръкопис на постановление на Видинския градски общински съвет, по повод изпращане делегация до българския княз, на когото да се връчи от името на гражданите на Видин и Видинско, благодарствен адрес по повод победата на българската войска в Сръбско-българската война от 9 януари 1886 г. (ф. 19 к, оп. 1; ф. 17 к, оп. 1). Съхранена е програма на комитета за отпразнуване на 6 септември 1915 г. в с. Черно поле, Видинско по повод 30-годишнината от Съединението на България (ф. 434 к, оп. 1).

В архива в Габрово днес може да се види Летописната книга на Държавна смесена гимназия „В. Е. Априлов", в която е отразена изнесената беседа на 18 септември 1920 г. пред учениците в гимназията от учителя В. Катранджиев, по случай 35 г. от Съединението на Княжество България с Източна Румелия; както и данни за изнесена беседа пред учениците от гимназията в салона на театър „Априлов-Палаузов" от учителя Ст.Андреев по случай 40-годишнината от Съединението. (ф. 150 к, оп. 4).

Архивът в Ловеч пази оригиналния ръкопис на обявление на градско общинско управление Ловеч за тържественото посрещане на Четвърти Плевенски пехотен полк, организирано от ловешките граждани, от 15 март 1886 г. (ф. 25 к, оп. 2).

В архива в Пазарджик може да се види протокол от извънредно заседание на Татар Пазарджишкия градски общински съвет за тържествено посрещане на преминаващи български военни полкове, участвали в Сръбско-българската война от 17 декември 1885 г. (ф. 13 к, оп. 1). В Смолянския архив е запазено окръжно на комитет „Шести септември“ от 8 юли 1915 г. до Общинските управления в Царството, за събиране документални материали по Съединението и организация на тържествата по повод 30-годишнината от събитието (ф. 120 к, оп. 1). В архива в Пловдив може да се види писмото от Комитета за построяване на паметник на Съединението в Пловдив, писано до министъра на вътрешните работи в София за състава на комитета (ф. 128 к, оп. 1); пази се справка за историята на идеята за изграждане на паметник на Съединението (ф. 158, оп. 3); тук се намира програмата на комитет „Шести септември“, Пловдив, за отпразнуване на 30-годишнината от прогласяването му (ф. 997 к, оп. 1). Архивът в Шумен съхранява печатна покана на Дружеството на запасните офицери в Шумен до председателя на градския клон на БДЧК за участие в отпразнуването на Съединението на 16-19 септември 1922 г. (ф. 23 к, оп. 1).

Настоящата публикация няма претенциите да представи обстоен преглед на непубликуваните или малко познати документи за Съединението и Сръбско-българската война, съхранявани в българските архивни колекции, а само да покаже, че източниците на материали за исторически проучвания далеч не са изчерпани. Звездни мигове в българската история като Съединението и Сръбско-българската война напълно заслужават да останат завинаги една от вечните теми в нашите национални научни изследвания.

ОТЗИВИ И РЕЦЕНЗИИ

СПОМЕНИ, ДНЕВНИЦИ, ПУБЛИЦИСТИКА И ДОКУМЕНТИ ЗА СЪЕДИНЕНИЕТО И СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА, ПУБЛИКУВАНИ СЛЕД 1985 Г.

Цочо В. Билярски

Съединението е едно от най-добре документираните събития от новата българска история. Още не отзвучало, наскоро след 6 септември 1885 г. излизат притурки на в. „Държавен вестник", в които са включени първите значими документи, които показват не само народния възторг, но са и първите официални документи на съединените току що Княжество България и Източна Румелия. Отпечатани са и редица важни официални документи за събитието, както и протоколите от заседанията и основните документи с решенията от Цариградската и Букурещката конференция. Главният деец по Съединението Захарий Стоянов полага големи усилия да бъде събрано всяко сведение, па макар и не толкова съществено, за значимото събитие, дело на цял народ. Основните дейци по това дело започват да пишат своите спомени, след разгорелите се в периодиката дискусии. Както при всяко успяло дело и сега желаещите да са негови творци и водители са изключително много на брой. Събираният от Захарий Стоянов Архив на Възраждането ще види бял свят след близо две десетилетия. Продължителят на неговото събирателско дело, неуморният Димитър Страшимиров, ще нарече сборникът със събраните от З. Стоянов документи по Съединението, като том 2 от Архив на Възраждането.[1] За тогавашните дейци и изследователи Българското възраждане продължава, защото има все още поробени българи.

Този кратък преглед прави бегъл обзор на публикуваните до настоящия момент спомени, документи и публицистика, като обръща повече внимание на направеното след 1985 г., когато бяха отпечатани и доста подробни и добри библиографии и справочници, отразяващи изминалия век от Съединението. Освен тях бяха публикувани и редица нови изследвания за Съединението с впечатляващ брой приносни моменти, проведени много научни конференции с участието на историци, военни, литератори, журналисти и др., като продължи с пълна сила и изследването живота и дейността и на участниците в това величаво българско дело. Следва да се отбележи, че в обзора не са включени публикации от историческата и другата научна периодика, прегледът на които трябва да бъде обект на друга, цялостна библиография.

---

[1] Вж. Архив на Възраждането. Т. II. Документи по Съединението. Под редакцията на д-р Д. Т. Страшимиров, заведующ Архива на Възраждането. Издание на МНП, С., 1908, 412 с.

Сред най-добрите страници, посветени на Съединението на първо място са мемоарите на чужденците А. фон Хун[2], Рихард фон Мах[3], А. Х. Биман[4] и А. Ф. Головин[5], П. Паренсов[6] и др.

От книгите, в които мемоарният материал преобладава могат да се споменат следните заглавия:

На първо място е книгата на Захари Стоянов за Чардафон Велики (Продан Тишков), която десетилетия не беше издавана и беше станала недостъпна за новите поколения.[7] В нея мемоаристът изгражда образа на една от най-колоритните личности от дейците по Съединението, като ни предлага огромен брой автентични сведения за „Румелийския преврат", поднесени критично, гарнирани с голяма доза запомнящи се страници с весели случки около творците и изпълнителите на Съединението и верните им сератници.

През 1992 г. след повече от осем десетилетия излезе от печат второто издание на бележитата книга на Димитър Маринов „Стефан Стамболов и новейшата ни история" с предговор на проф. Андрей Пантев и бележки от Стойко Тонев и Даниела Давчева.[8] Оригиналното подзаглавие на книгата на Д. Маринов е „Летописни спомени и очерци". Тя претърпя няколко издания, включително и едно луксозно, на издателство „Изток – Запад". Тази книга излязла успоредно с бележитите „Строители" на Симеон Радев винаги е намирала читатели в страната ни, както сред специалисти, така и сред широк кръг читатели не само поради увлекателния разказ на бележития фолклорист, но и поради автентичната информация за големия български държавник, съхранена в мемоарите на Д. Маринов. В биографията е заделено значително място и за участието на Ст. Стамболов в Съединението.[9]

От поредицата „Минало и личности" Академичното издателство „Проф. Марин Дринов" през 1995 г. отпечата второ фототипно издание на спомените на националреволюционера и деец по Съединението Иван Андонов.[10] В това представително томче, илюстрирано с десетки снимки и факсимилета на документи, са включени двете части на спомените на Ив. Андонов от турско време и книгата със спомените му за Съединението с приложени голямо количество документи, които илюстрират интересния разказ на революционера и по-късен политически деец. Книгата се предхожда от предговор на Василка Танкова, която освен разказа си за живота и делото на Ив. Андонов дава и висока оценка на неговите мемоари.

---

[2] *А. фон Хун*. Борбата на българите за съединението си. Политическо военна история на българо-румелийските събития в 1885 год. Русе. 1890. 313 с. и Из българските бурни времена. Русе. 1890, 311 с.

[3] *Р. фон Мах*. Балкански работи. Произведения. С., 2002. 662 с.

[4] *А. Х. Биман*. Стамболов. С., 1896, 220 с.

[5] *А. Ф. Головин*. Княз Александр I Български (1879-1886). Варна. 1897. 665 с.

[6] *П. Паренсов*. Из миналото. Спомените на един офицер от Генералния щаб в България. С., 1909, 304 с.

[7] *З. Стоянов*. Чардафон Велики. Биографична скица в профил. С., 1991. 297 с.

[8] *Д. Маринов*. Стефан Стамболов и новейшата ни история. Летописни спомени и очерки. С., 1992. Ч. I, 358 с. Ч. II, 474 с. Първото издание излиза като Т. I през 1909 г., като авторът така и не успява да го завърши.

[9] *Д. Маринов*. Стефан Стамболов и новейшата ни история. 235-271.

[10] *Ив. Андонов*. Из спомените ми от турско време. (Част 1 и част 2.) Съединението. Второ фототипно издание.С., 1995, 96 + 64 + 163 с. + XXXII с. предговор и бележки. (Първите издания на трите книги са отпечатвани последователно през 1927, 1928 и 1929 г.).

В годината на стотния юбилей на Съединението издателство „Христо Г. Данов“ отпечата спомените на голямоконарския деец по Съединението Петър Шилев, подготвена от неговия внук доц. д-р Петър Шилев.[11] Иван Андонов нарича П. Шилев „едно от най-компетентните лица и най-влиятелното лице, което подготви конарци за борбата против правителството, които Чардафон намери подготвени“. Книжката е с послеслов на Румяна Арабаджиева, в който тя дава висока оценка на неговите спомени. В книжката освен спомените на П. Шилев е отпечатано за първи път и негово писмо до Иван Андонов, съдържащо допълнителни сведения за дейността на голямоконарци по Съединението и коментар на излезли в печата спомени на Андрей Ляпчев.

Отговор на въпроса защо Македония беше изоставена от дейците по Съединението от самия акт на Съединението и вниманието беше съсредоточено само към обединението на Княжество България с Източна Румелия дават спомените на самите македонски дейци – Никола Генадиев[12], Гьорче Петров[13], д-р Христо Татарчев[14], Иван Гарванов[15] и Йордан Венедиков[16].

В поредицата „Дневници и спомени за българската история“ Издателството на Отечествения фронт отпечата ново пълно издание в два тома на спомените на националреволюционера Михаил Греков. В две глави от втория том М. Греков разказва увлекателно за подготовката на Съединението и за събитията непосредствено след 6 септември 1885 г.[17] Съставители и автори на бележките са Стоянка Йонкова и Христо Йонков.

Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ и Военноиздателският комплекс „Св. Георги Победоносец“ публикуваха пълното издание на мемоарите на известния български държавник д-р Стоян Данев.[18] Една глава от спомените му са посветени на осъществяването на Съединението, определено от д-р Данев като „най-крупното събитие, което засяга съдбините на българския народ" след Освободителната война.[19]

---

[11] *П. Шилев*. Спомени от Съединението на Северна с Южна България през 1885 г. Пловдив, 1985. 75 с.

[12] *Д-р Н. Генадиев*. Мемоари. Т. I, С., 1985, 241 с. с предговор и бележки на Стойчо Грънчаров.

[13] *Г. Петров*, Спомени в Материали за историята на македонското освободително движение, кн. VIII. Съобщава Л. Милетич, 208 с. в Освободителното движение в Македония и Одринско. Спомени и материали. Фототипно издание на Издателство „Наука и изкуство“, Т. II, С., 1983. (Първото издание е от 1927 г..)

[14] *Д-р Христо Татарчев*. Спомени, документи, материали. Съставител Ц. Билярски, С., 1989, 373 с., *Същият*. Македонският въпрос, България, Балканите и Общността на народите. Съставители Ц. Билярски, В. Радев, С., 1997, 347 с.

[15] *Ив. Гарванов*. Спомени, документи, материали. Съставители В. Китанов, Ц. Билярски, С., 2005, 391 с.

[16] *Й. Венедиков*, История на доброволците от Сръбско-българската война 1885 година. Предговор и бележки Георги Вълков, С., 1985, 275 с.

[17] *М. Греков*. Как ние освобождавахме България. Т. II, С., 1990. 193-280.

[18] *Ст. Данев*. Мемоари. Съставителство и редакция Е. Стателова и К. Гергинов, С., 1992. 66-76.

Особен интерес за изследователите е представлявал въпросът за отношението на Българската екзархия към подготовката и акта на Съединението. През този период излязоха отдавна очакваните дневници на Българския екзарх Йосиф I[20] и Скопския и Пловдивски митрополит Максим[21]. Те и двамата по време на Съединението се намират в Цариград. От дневниците на Екзарха се виждат умелите действия и позиция на големия български държавник, общественик и глава на българската църква, който трябва да съчетава в едно отговорността си пред народа за българите в Македония и Тракия, отговорността като български патриот и отношението си към Русия.

Мястото и ролята на Григор Начович в политическия живот на следосвобожденска България винаги са представлявали интерес, макар че не са достатъчно изследвани и познати неговите дневници и спомени. През 1999 г. Университетското издателство издаде част от дневниците на големия политик и дипломат, обхващащи времето от 1884 до 1898 г. В тази, макар и непълна, част от дневниците са включени и бележките на Начович, отнасящи се до Съединението и последвалите събития в България, погледнати от Букурещ, където той е дипломатически представител. Интерес представляват и преговорите със Сърбия по подписването на мирния договор след Сръбско-българската война.[22]

Макар, че спомените на дългогодишния секретар на Министерството на вътрешните работи Тома Васильов имат досега две издания, новото им отпечатване събуди интереса към събитията от нашата история за времето след Освобождението. Стриктният хроникьор и увлекателен разказвач Т. Васильов заделя голямо място в спомените си, както на Съединението и последвалата го война, така и на княза и на политическите и държавни дейци, свързали съдбата си с тях. Макар да е заделил много малко място в дневниците за бележките си за положението в Трънско след агресията на Сърбия, Т. Васильов със своята тънка наблюдателност не е изпуснал нищо от ставащото наоколо. На него Петко Каравелов възлага и работата по снабдяването на фронта с боеви материали и устройването на лазарети по време на войната.[23]

През 1996 и 1997 г. Издателството на Министерството на отбраната под редакцията на Елена Стателова и Радослав Попов издаде в две книги спомените на бележития български военачалник и държавен деец генерал Никола Иванов. В книга първа Н. Иванов разказва за службата си като адютант на генерал Дригалски през 1885 г. в Източна Румелия и за участието си в Сръбско-българската война.[24]

Фигурите на три жени – Султана Рачо-Петрова, Екатерина Каравелова и Мара Белчева, са емблематични за следосвобожденските десетилетия. За щастие и трите са оставили спомени и дневници, както за личния си живот, така и за събитията около Съединението и Сръбско-българската война, които не могат да бъдат пропуснати при работата на никой изследовател, още повече че винаги е имало повече интрига, когато жени се месят в неженски работи.[25]

---

[19] *Ст. Данев.* Мемоари., с. 66.

[20] *Български екзарх Йосиф I,* Дневник. Текст, коментар и бележки Хр. Темелски. С., 1992. с. 163-179.

[21] *Скопски и Пловдивски митрополит Максим.* Автобиография. спомени. Съставителство и предговор Т. Радков, С., 1993, с. 188 – 196. (Второ издание).

[22] *Гр. Начович.* Из дневниците. Съставители А. Пантев, Н. Игов, С., 1999. 23-54.

[23] *Т. Васильов.* Спомени за лица и събития. С., 2001. 263-283; *Същият.* Моят дневник. Предговор Р. Радкова, съставителство Р. Радкова и Ц. Величкова. С.. 1994. 29-32.

[24] *Н. Иванов*, Спомени 1861-1918. Кн. I и II, С., 1996-1997.

Макар и известни и публикувани досега, но през 1993 г. Издателството на БАН, ни изненада с фототипните издания на спомените на двама големи български политически и държавни, дейци, играли роля в тези събития. Това са спомените на д-р Васил Радославов и Петър Пешев, писани по едно и също време в 20-те години на XX век – единият в емиграция, а другият в затвора. И двете томчета са представени по най-добрия начин от неуморния Милен Куманов.[26]

Половин век след разчитането им най-после излязоха от печат като издание на Университетското издателство дневниците на един от най-големите български политици и държавници д-р Костантин Стоилов.[27] Неговото участие в политическия живот на страната и то винаги по върховете на държавната администрация ги превръщат в първостепенен извор за родната история, а бележките му около Съединението и Сръбско-българската война са същевременно и любопитно четиво, не само за историци, но и за всички изкушени от българската история. Образът и житието на д-р Константин Стоилов се допълват с нови сведения и от излезлия сборник със спомени на негови съвременници, разказващи и за участието му в тези събития. Сборникът е издание на Народното събрание.[28]

За дейността на големия държавник Петко Каравелов, включително и по време на Съединението и Сръбско-българската война, когато е министър-председател разказват спомените на неговите съвременници, подготвен и представен от Елена Стателова.[29]

В годината на 100-годишния юбилей излезе от печат второто допълнено издание на сборника със спомени за Съединението, подготвено от най-добрите му познавачи и изследователи Елена Стателова и покойния вече Радослав Попов. В него съставителите са включили спомените и дневниците на Иван Андонов Савов, Стефан Хаджиилиев (Панаретов), Никола Иванов Генадиев, Петър Димитров, Данаил Цонев Николаев, Димитър Христов Ризов, Иван Константинов Сарафов, Захари Стоянов Джедев, Никола Иванов Иванов, Иван Стефанов Гешов, Димитър Тончев, Стефан Савов Бобчев, Михаил Иванов Маджаров, Александър Феодорович Головин, Димитър Лазаров Виницки, Данаил Стефанов Юруков, Михаил Георгиев Греков, Екатерина Великова Пенева – Каравелова, Петър Иванов Пешев, Андрей С. Тошев, Григор Димитров Начович, Тодор Петров Икономов, Евгений Львов, А. фон Хун, Рихард фон Мах, Димитър Томев Димитров, Атанас Трифонов Илиев, Манол Георгиев Лазаров, Тодор

---

[25] *С. Рачо Петрова.* Моите спомени. С., 1991. 383 с.; Като антична трагедия. Съдбата на *Екатерина Каравелова* и нейното семейство в писма, дневници, фотографии. С., 1894. 523 с.; *Ек. Каравелова,* Спомени. С., 2003, 279 с.; *М. Белчева.* Поезия, преводи, дневник, спомени, писма. С. 1995.

[26] *В. Радославов*. България и световната криза. С., 1993. 219 с.; *П. Пешев.* Историческите събития и деятели от навечерието на Освобождението ни до днес. С бележки за живота ми. С., 1993, 864 с. + XVIII.

[27] *Д-р К. Стоилов.* Дневник. Ч. I и II. С., 1996, 495 с. и Ч. II, С., 1996, 525 с.

[28] *Д-р Константин Стоилов.* Спомени на съвременници. Съставители И. Бурилкова, Ц. Билярски. С., 2001, 287 с.

[29] Спомени за Петко Каравелов. С., 1991. 265 с.

Иванов Мумджиев, Петър Шилев, Продан Тишков (Чардафон Велики), Георги Ковачев, Никола Нанчев, Никола Петков Долев, Тодор Н. Бойчев, Иван Атанасов Арабаджията, Димитър Маринов, Константин Хаджикалчев, Тома Васильов Цоков, Вълко Иванов, Петко Т. Франгов, Митрополит Максим, Антон Стефанов Митов, Илия Томакев Цанов. Спомените се предхождат от уводни думи на съставителите, а към тях има изработени бележки и показалци на личните и географските имена, срещащи се в текста. Изданието е богато илюстрирано.[30]

През юбилейната 1985 г. Военото издателство отпечати един представителен том със спомени за Сърбско-българската война, съставен от Екатерина Недевска и Стефан Шанов. В него са включени спомените на Рачо Петров, Стефан Паприков, Георги Мечконев, Стоян Филипов, Иван Попов, Димитър Бошнаков, Георги Вазов, Никола Иванов, Атанас Тодоров, Георги Иванов, Йосиф Ангелов, Димитър Петрунов, Георги Босев, Христо Попов и Марин Цонков, Димитър Обрешков, Иван Петров, Георги Димитрашев, Стефан Богданов, Тодор Кабакчиев, Александър Танев, Йордан Велчев, Нягул Цветков, д-р Димитър Моллов, д-р Никола Генадиев, Тома Васильов, Йов Титоров, Георги Тодоров, Христо Каракановски, Пенчо Коробаров, Димитър Мамарчев.[31]

Въпреки, че публицистиката спада повече към художественото слово, когато тя е излязла изпод перото на Захари Стоянов е и първостепенен извор за станалото и важно свидетелство за личности и събития. Още повече, че публицистиката на Захари Стоянов е в повечето случаи резултат от разгорелите се дискусии в тогавашния печат и в Народното събрание, защото след успехът на Съединението и Сръбско-българската война „кандидатите на славата" се оказват много повече, отколкото са били в действителност. Публикуваният през 1983 г. том 3 от съчиненията на Захари Стоянов с негова публицистика, под редакцията на Георги Боршуков[32] беше последван и от други издания.

Въпреки, че излиза извън рамките на периода, обект на настоящия преглед, ще споменем като важно едно издание, сложило началото на печатането на Захари-Стояновата публицистика. След дългогодишни издирвания по библиотеки и архиви през 1981 г. Йордан Палежев издава първия си сборник с непознати страници на мемоариста, в който включва „малката тетрадка" с черновите на Захари Стоянов.[33] Това ценно издание, през 1995 г. бе последвано от втора книга, отново подготвена от Й. Палежев, този път посветена само на Съединението, в която съставителят е оформил следните раздели – публицистика, литература, писма, сведения, откъслеци, приписки.[34] Това е не само ценно допълнение към предишното, но и към т. 3 от Съчиненията, а съставителят заслужава висока оценка за свършеното от него до настоящия момент и като продължител на делото на Аспарух Емануилов.

През последните десетилетия имахме възможността на прочетем пълното животоописание на революционера, общественика, държавника и мемоариста Захари Стоянов, както и неговата пълна документална хроника на живота му, дело на дългогодишния негов неуморим изследовател Тодор Ташев. В резултат на продължителни издирвания той поднася на българския читател най-хубавото от непознатата публицистика на Захарий Стоянов, включително и негови статии, печатани в чуждия печат, в едно красиво оформено томче. Книгата е с встъпление на Т. Ташев и послеслов от Дойно Дойнов. Има изработен и речник на чужди и малко известни думи.[35]

---

[30] Съединението 1885. Спомени. С., 1985, 582 с. (Първото издание – Спомени за Съединението от 1885 г., С., 1980, 433 с.)

[31] Сръбско-българската война 1885 година. Сборник спомени. С., 1985. 285 с.

[32] *З. Стоянов*. Съчинения. Т. 3. Публицистика. С., 1993. 749 с.

[33] *З. Стоянов.* Непознати страници. Материали от личния архив на писателя. Встъпителна студия, съставителство и бележки Йордан Палежев. С., 1981. 147-166.

[34] *З. Стоянов.* Непознати страници. Съединението. Материали от личния архив на писателя. Встъпителни бележки и съставителство Йордан Палежев. Русе, 1995. 191 с.

С голяма стойност е сборникът със статии и материали от българската периодика за Съединението. Включените материали обхващат един по-голям период – от възникването на идеята за Съединението през 1879 г. до узаконяването му през 1886 г. Сборникът е подготвен от сътрудниците на Научноинформационния център по журналистика при СБЖ Нели Бочева и Калина Стоилова. Придружен е с предговор на съставителите, списък на използваните тогавашни вестници и компетентни бележки към съответните статии при необходимите пояснения.[36]

С най-голяма стойност за историческата наука са сборниците с документи, които бяха отпечатани през последните десетилетия, като резултат от усилията на историци от Института за история, Института за военна история, архивисти и музейни работници.

Преди прегледа на направеното след 100-годишния юбилей следва да се посочи направеното дотогава от българските археографи. На първо място са служебните издания на притурките в „Държавен вестник“ (1885-1886 г.) и отпечатаната кореспонденция по Съединението и Сръбско-българската война.[37] Освен посоченото издание на Димитър Страшимиров от Архив на Възраждането заслужава да бъде спомената и Историята на Сръбско-българската война, дело на Военно-историческата комисия при Щаба на армията.[38]

В юбилейната 1985 г. беше отпечатано най-пълното документално издание за Съединението, дело на голям редакторски и съставителски колектив. Впечатляващият том излезе като издание на Издателство „Наука и изкуство“ под редакцията на Елена Стателова, Радослав Попов и Дойно Дойнов. Съставители на изданието бяха Мариана Блъскова, Вера Василева, Ася Дертлиева, Елисавета Миладинова, Димитър Минцев, Цветолюб Нушев, Нели Пенева, Красимира Радкова, Дора Томова и Елена Харбова. Сборникът обхваща периодът от 1878 до 1886 г., като в него са включени освен новоиздирени документи от българските архиви и библиотеки и публикувани вече документи, включително и взети от Димитър Страшимировия сборник. Сборникът се предхожда от кратък предговор на редколегията, като към него има изработени и именен и географски показалец.[39]

От колекциите документи за българската история от чуждите архиви през 1989 г. бяха подбрани и издадени чуждестранни дипломатически документи за Съединението и Сръбско-българската война. Изданието излезе под редакцията на Христо Христов, Цветана Тодорова, Дойно Дойнов и Красимира Петрова. Съставители на този том са Цветана Тодорова, Красимира Петрова, Милена Тодоракова, Антоанета Римпова, Нина Попова, Юлиан Коцев, Елена Шиновска и Славка Стаева. Дипломатическите рапорти, доклади и телеграми обхващат времето от 1885 до 1886 г. Към тома има предговор на Христо Христов, а към документите има изработени именен и географски показалец.[40] Това издание в много отношения допълва том I от документалната поредица за външната политика на България.[41]

---

[35] *З. Стоянов.* Ние долуподписаните! Най-хубавото от непознатата публицистика на Захарий Стоянов. С., 1998. 215 с.

[36] Часът на Съединението удари. Българският печат и съединението. Съставители Н. Бочева, К. Стоилова. С., 1985. 327 с.

[37] Кореспонденция по въпроса за Съединението. От 4 септември 1885 до 12/27 април 1886 г., С., 1886; Кореспонденция по Сръбско-българската война. Ч. I и II, 1986.

[38] История на Сръбско-българската война 1885 год. (с 32 приложения). С., 1925.

[39] Съединението 1885. Сборник от документи 1878-1886. С., 1985. 707 с.

Институтът за военна история към Генералния щаб на БНА през юбилейната 1985 г. издаде един представителен том с документи за Сръбско-българската война, съхранявани в българските архиви, библиотеки и музеи. Томът излиза под редакцията на Христо Христов, Дойно Дойнов, Елена Харбова, Димитър Минцев, Никола Сергиев, Илия Илиев, Тодор Добриянов и Стефан Шанов, а негови съставители са Елена Харбова, Лилия Цветкова и Стефан Шанов. Сборникът има кратък археографски предговор, а след документите са приложени именен и географски показалец, военнотерминологичен речник и списък на документите.[42] Този сборник допълва в много отношения Т. 2 от Подбраните извори и документи за българската военна история.[43]

Сред документалните издания трябва да се посочи и изданието на архивистите от Държавен архив Русе и историците от Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий" за редакторската и издателската дейност на Захари Стоянов, посветено на 110 годишнината от неговата смърт. В това издание е поместена ценна документация от архива на мемоариста, съхраняван в Русенския архив.[44] Работата на архивистите от русенския архив, техният професионализъм и научна подготовка, заслужава най-висока оценка.

В заключение трябва да се подчертае, че направеното от българските историци, архивисти, журналисти е на високо научно ниво и в много отношения запълва празнотите в историята на тези две бележити събития от българската история. Сега когато отбелязваме тяхната 120-годишнина, определено може да се каже, че новите постъпления в нашите архиви дават възможност да продължи тази издателска дейност. Това с пълно право се отнася и до публикуването и на спомени и дневници, както от домашен, така и от чуждестранен произход, а някои издания, станали отдавна библиографска рядкост, заслужава отново да бъдат преиздадени.

---

[40] Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война. Дипломатически документи 1885-1886. С., 1989. 633 с.

[41] Вж. Външната политика на България. Документи и материали. Том първи 1879-1886. С., 1978. 857 с.

[42] Сръбско-българската война 1885. Сборник документи. С., 1985. 495 с.

[43] Българска военна история. Т. 2. Подбрани извори и документи. Под редакцията на академик Хр. Христов. С., 1984. 757 с.

[44] Захари Стоянов – редактор и издател. Документи, писма, телеграми. Авторски колектив Л. Георгиев, Л. Златев, Т. Билчев. Послеслов на научния редактор Ив. Стоянов. Велико Търново, 1999. 174 с.

Захари Стоянов

Петко Каравелов

д-р Георги Странски

Български таен централен революционен комитет (БТЦК) –
кап. К. Паница, И. Стоянович, З. Стоянов, Ив. Андонов, Д. Ризов

Константин Никифоров

Анастас Бендерев

Аврам Гуджев

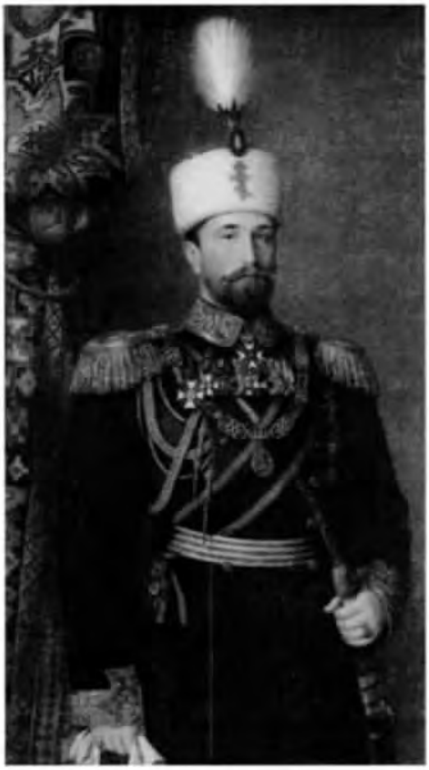

Княз Александър I

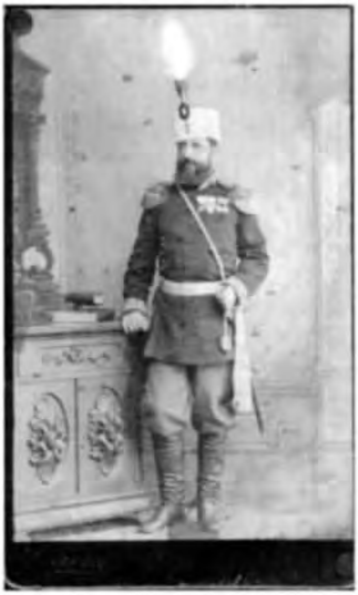

Димитър Филов

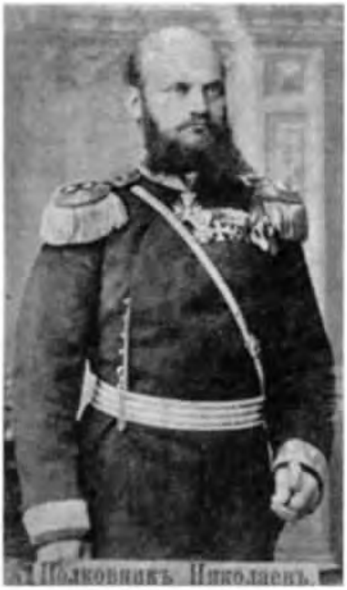
Полковникъ Николаевъ.

Данаил Николаев

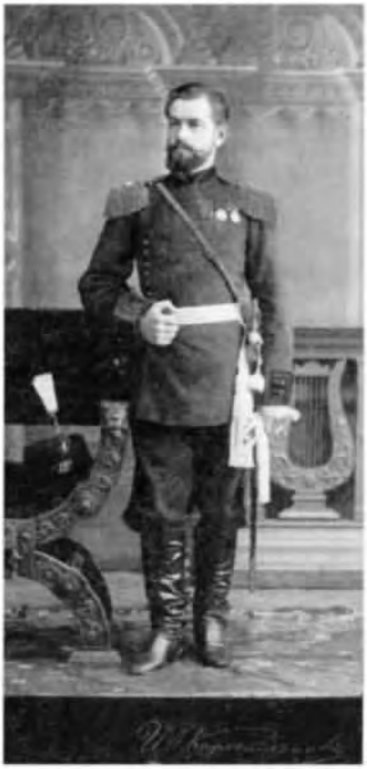

Никифор. Никифоров

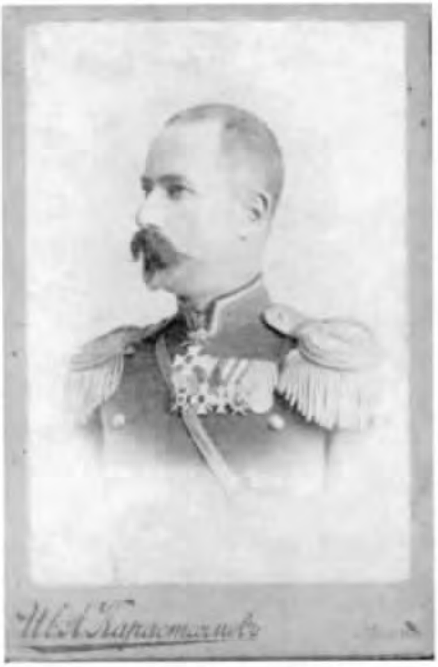

полк. Васил Кутинчев

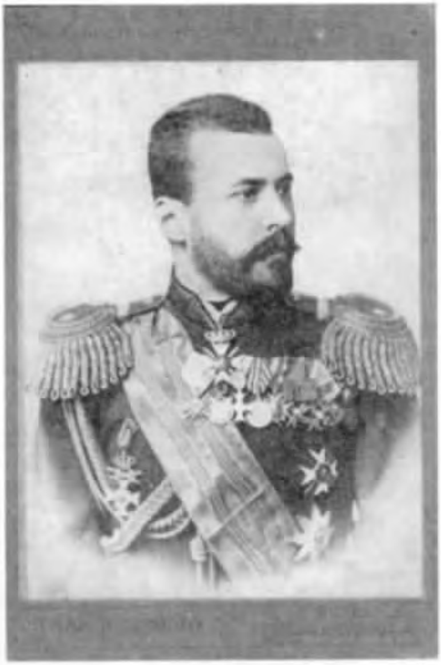

Сава Муткуров

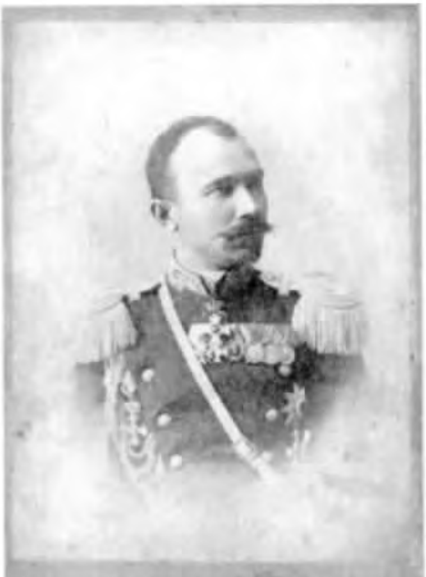

Стефан Паприков

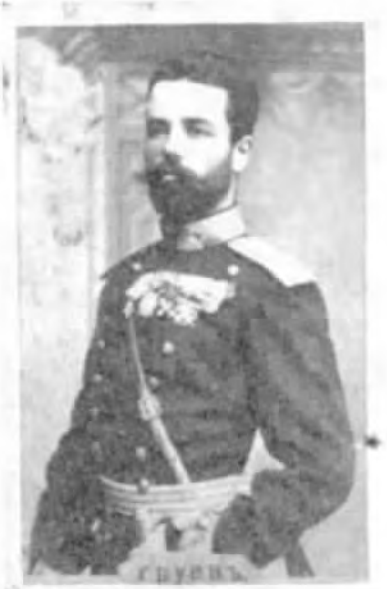

Петър. Груев

Иван Андонов

Олимпий Панов

Коста Паница

Марин Маринов

Чардафон Велики
(Продан Тишков)

Рачо Петров

д-р Георги Вълкович

Михаил Савов

Недялка Шилева

СЪДЪРЖАНИЕ

120 ГОДИНИ ОТ СЪЕДИНЕНИЕТО

Андрей Пантев – Една неосъществена балканизация 3

Дойно Дойнов – Националнообединителната и организационно-комитетската приемственост в делото на Съединението 1885 г. 9

Тодор Ташев – Един неутрализиран противник или неочакван съюзник при съединението! 24

ДОКУМЕНТИ

Милена Тодоракова – Съединението – път към изграждането на единни национални институции и българска държавност 31

Ася Дертлиева-Киселиновска – Документи за съединението от архива на Иван Андонов 108

Стилиян Нойков, Сашка Жечева – Съединението и Сръбско-българската война 1885 г. през погледа на баварската дипломация 141

Мариана Лечева – Белгийският дипломатически представител в София за събитията в България и на Балканите през 1885 г. 200

Емил Димитров – Неизвестно свидетелство за Съединението 242

ДНЕВНИЦИ И СПОМЕНИ

Елена Бугарчева – Спомените на генерал Никола Генев за Сръбско-българската война и действията на Трънския отряд 251

Ружа Симеонова – Съединението на Източна Румелия и Княжество България през погледа на един македонски българин (Из спомените на Василий Диамандиев) 286

ПРЕГЛЕДИ НА АРХИВНИ ФОНДОВЕ И ДОКУМЕНТИ

Ира Георгиева – Агенция „Хавас" съобщава (Съединението и Сръбско-българската войната от 1885 г. в чуждата преса) 299

Мариана Лечева, Наталия Живкова, Наташа Михайлова, Светла Левакова, Сашка Жечева – Опис на непубликувани документи за Съединението и Сръбско-българската война 1885 г. от чужди архивохранилища 353

Лиляна Ванова – Непубликувани и малко известни материали за Съединението на България и Сръбско-българската война, съхранявани в държавните архиви 420

ОТЗИВИ И РЕЦЕНЗИИ

Цочо В. Билярски – Спомени, дневници, публицистика и документи за Съединението и Сръбско-българската война, публикувани след 1985 г. 434

СОДЕРЖАНИЕ

ПОСВЕЩАЕТСЯ 120 ГОДОВЩИНЕ СО ДНЯ ВОССОЕДИНЕНИЯ

Ан. Пантев – Одна неосуществлённая балканизация 3

Д. Дойнов – Национально-объединительная и организационно-комитетская преемственность в деле Воссоединения 1885 г. 9

Т. Ташев – Один нейтрализованный противник или неожиданный союзник во время Воссоединения 24

ДОКУМЕНТЫ

М. Тодоракова – Воссоединение – путь к созданию единых национальных институций и болгарской государственности 31

А. Дертлиева-Киселиновска – Документы из архива Ивана Андонова 108

Ст. Нойков, С. Жечева – Воссоединение и Сербско-болгарская война, 1885 г. через глаза баварской дипломатии 141

М. Лечева – Бельгийский дипломатический представитель в Софии о событиях в Болгарии и на Балканах в 1885 г. 200

Е. Димитров – Неизвестное свидетельство о Воссоединении 242

ДНЕВНИКИ И ВОСПОМИНАНИЯ

Е. Бугарчева – Воспоминания генерала Николы Генева о Сербско-болгарской войне и действиях Трынского отряда 251

Р. Симеонова – Воссоединение Восточной Румелии и Княжества Болгарии через глаза одного болгарина из Македонии (Из воспоминаний Василия Диамандиева) 286

ОБЗОРЫ АРХИВНЫХ ФОНДОВ И ДОКУМЕНТОВ

И. Георгиева – Агенство Хавас сообщает (Воссоединение и Сербско-болгарская война в иностранной печати, 1885-1886 гг.) 299

М. Лечева, Н. Живкова, Н. Михайлова, Св. Левакова, С. Жечева – Неопубликованные документы о Воссоединении и Сербско-болгарской войне 1885 г. из иностранных архивохранилищах 353

Л. Ванова – Неопубликованные и мало известные материалы о Воссоединении, сохраняемые в государственных архивах 420

ОТЗЫВЫ И РЕЦЕНЗИИ

Ц. Билярски – Воспоминания, дневники, публицистика и документы о Воссоединении и Сербско-болгарской войне 1885 г., опубликованные после 1985 г. 434

CONTENS

120 YEARS TO THE UNION

A. Pantev – One frustrate balkanization 3

D. Doinov – National unifying and organizational committee continuity in the work of Union in 1885 9

T. Tashev – One neutralized adverse or unexpected ally close to the Union 24

RECORDS

M. Todorakova – The Union of Eastern Rumelia with the Bulgarian Principality road to the building of united national institutions and Bulgarian state organization 31

A. Dertlieva-Kiselinovska – Documents concerning the Union away from the Ivan Andonov's archive 108

St. Noikov, S. Zecheva – The Union and the Serbian-Bulgarian war through the eyes of Bavarian diplomacy 141

M. Lecheva – Belgian Diplomatic Agent in Sofia about the Events in Bulgaria and on the Balkans in 1885 200

E. Dimitrov – Unknown testimonial for the Union of Eastern Rumelia and Bulgarian Principality 242

DIARES AND MEMOIRS

E. Bugarcheva – The memoirs of general Nikola Genev about the Serbian-Bulgarian war and the acts of the detachment from Tran town 251

R. Simeonova – The Union of Eastern Rumelia with the Bulgarian Principality through the look of one Bulgarian from Macedonia Out of the Vasili Diamandiev's memoirs 286

SURVEY

I. Georgieva – Havas Agency Reports (The Union and the Serbian-Bulgarian War in Foreign Press 1885-1886) 299

M. Lecheva, N. Zhivkova, N. Mihailova, Sv. Levakova, S. Zhecheva – Unpublished Documents from Foreign Repositories about the Union and the Serbian-Bulgarian War of 1885 353

L. Vanova – Unpublished and Slightly known Materials, kept in the State Archives about the Union 420

REPORTS AND REVIEWS

Tz. Biliarski – Memoirs, Diaries, Publicism and Documents about the Union and the Serbian-Bulgarian War of 1885, published since 1985 434